ANTON PAVLOVİÇ

ÇEHOV

Kırlarda Bir Gün

Öyküler / CİLT 3

ÇEVİREN
Mehmet Özgül

D.S. MIRSKY'NİN ÖNSÖZÜ VE
CHARLES E. MAY'İN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

© Sonsöz: Charles May, "Chekhov and the Modern Short Story", 2017.

İletişim Yayınları 2626 • İletişim Klasikleri 118
ISBN-13: 978-975-05-2426-4 • ISBN-13: 978-975-05-1989-5 (Tk. No.)
© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)
1. BASKI 2018, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Aleksandr Makovski, "Kilise Manzarası", 1900
UYGULAMA Hüsnü Abbas, Hasan Deniz
DÜZELTİ Burçin Gönül
BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV

Kırlarda Bir Gün

ÖYKÜLER • CİLT 3

RUSÇADAN ÇEVİREN ***Mehmet Özgül***

Kırlarda Bir Gün, Anton Pavloviç Çehov'un
1886 yılında kaleme aldığı
öykülerden seçilerek hazırlanmıştır.

D.S. MIRSKY'NİN ÖNSÖZÜ
VE CHARLES E. MAY'İN SONSÖZÜYLE

iletişim

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV 29 Ocak 1860 günü Kırım'da bir liman kenti olan Taganrog'da dünyaya geldi. Bakkallık yapan Pavel Yegoroviç Çehov ve Yevgeniya Yakovlevna Çehova'nın üçüncü oğluydu. Taganrog Erkek Gramer Okulu'na yazıldı. Erken yaşta tiyatroya ilgi duydu ve ailesiyle birlikte oynadığı kısa skeçler yazmaya başladı. "Babasız" ve "Platonov" adında iki oyun yazdı. Babasının iflasından sonra aile Moskova'ya gitti; Çehov, Taganrog'da kalıp eğitimini özel dersler vererek sürdürdü. Tıp okumak için Moskova'ya geldi ve burada *Strekoza* (Yusufçuk) dergisine Antoşa Çehonte gibi takma isimlerle haftalık öyküler yazmaya başladı. İlk eskiz derlemesi *Melpomene'nin Masalları* 1884'te yayımlandı. Bu dönemde tüberküloza yakalandı. Meşhur romancı Grigoroviç'in kendisine yazdığı mektupla yazarlığı ciddiye almaya karar verdi ve kendi imzasıyla ilk öykü derlemesi *Karmakarışık Öyküler* 1885'te yayımlandı. "İvanov"un ilk hali, Moskova'da Korsh Sahnesi'nde 19 Kasım 1887'de sahnelendi, aynı yıl ikinci öykü derlemesi *Alacakaranlık* yayımlandı. "Kuğunun Şarkısı" ve "Ayı" 1888 yılında ilk kez sahnelendi. *Alacakaranlık* ile Puşkin Ödülü'ne layık görüldü. Ağabeyi Nikolay, 1889'da tüberkülozdan öldü. Ertesi yıl Sibirya'daki Sahalin Adası'nı ziyaret etti. A.S. Suvorin ile birlikte Fransa ve İtalya'ya gitti. Bir sonraki yıl Moskova yakınlarındaki Melihovo arsasını satın alarak bir ev yaptırdı ve burada yaşamaya başladı. Burada geçirdiği beş yıl boyunca bir yandan en iyi öykülerini yazarken bir yandan da açtığı ufak klinikte, doktorluk mesleğini sürdürdü. "Martı", 1896'da ilk defa sahnelendiğinde olumsuz tepkilerle karşılaştı. Ertesi yıl tüberküloz teşhisi konan Çehov, Avrupa'da istirahat etti. Bir sonraki yıl Yalta'ya döndü ve buradan bir arsa aldı. "Vanya Dayı", Moskova Sanat Tiyatrosu'nda 1899'da sahnelendi, aynı yıl annesi ve kız kardeşiyle Yalta'daki yeni evine taşındı. 1898'de tanıştığı aktris Olga Knipper ile 1901 yılında küçük bir merasimle evlendiler. Bu yıl "Üç Kız Kardeş", Moskova Sanat Tiyatrosu'nca sahnelendi. Ertesi yıl sağlığı kötüleşmeye başladı. Tamamladığı son oyunu "Vişne Bahçesi"nin ilk gösteriminin yalnız üçüncü perdesine katılabildi. İyileşmek için gittiği Badenweiler'de hayata gözlerini yumdu. Eşi Knipper'e söylediği "Şampanya içmeyeli uzun zaman oldu" meşhur son sözleri olmuştur. Naaşı Novodeviçi Mezarlığı'na defnedildi. Hayata ve yazarlığa bakışını kendisi şöyle özetlemiştir: "Kısa ömrümde insanın erişebildiği her şeyi kucaklamak istiyorum. Konuşmak, okumak; dev bir fabrikada elime çekiç almak; denizi seyretmek, tarla sürmek. Nevski Bulvarı'nda, uçsuz bucaksız tarlalarda, okyanusta –hayal gücümün beni götürdüğü her yerde– bir başıma yürümek istiyorum."

İÇİNDEKİLER

ÖYKÜLERE DAİR GÖRSELLER *9*

KRONOLOJİ *13*

ÖNSÖZ
ÇEHOV / D.S. MIRSKY *21*

Kırlarda Bir Gün

Cadı *35*

Küçük Bir Şaka *49*

Kurt *55*

Baharda *65*

Agafya *71*

Kâbus *83*

Karga *99*

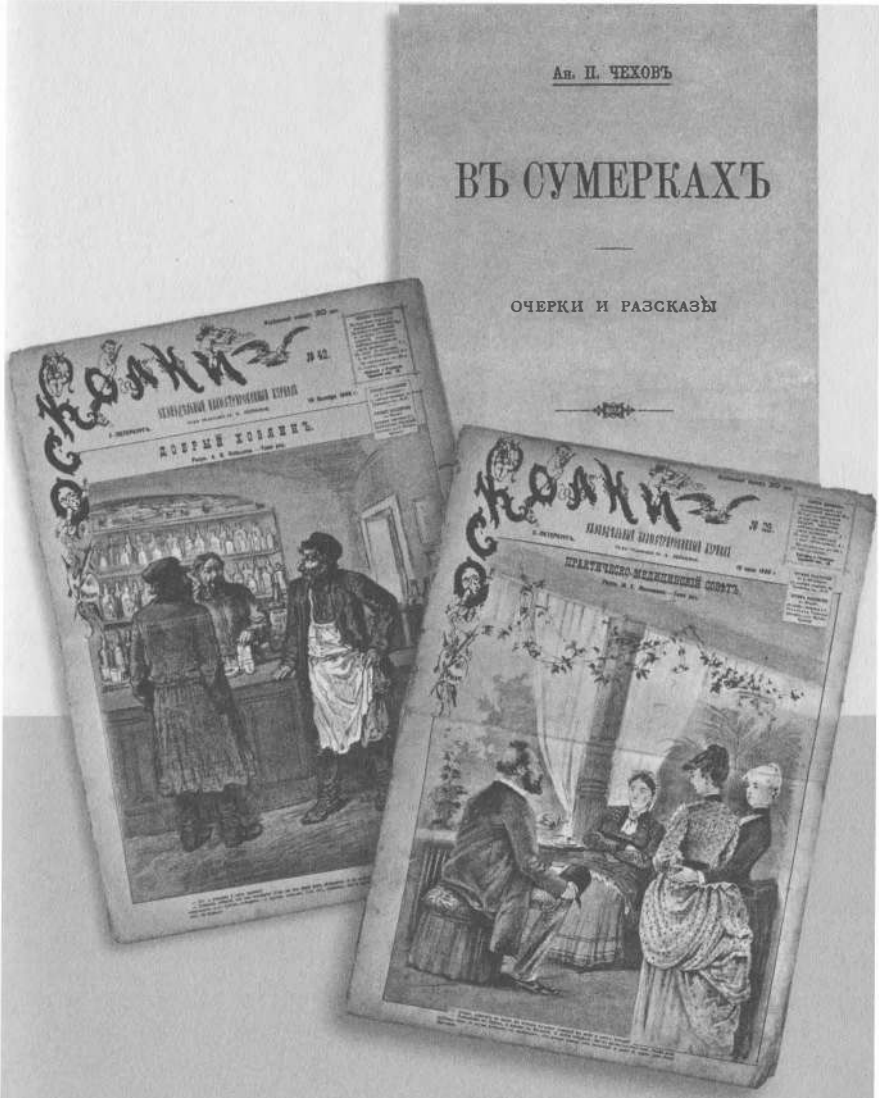
Kırtasiyecilik *103*

Grişa 109
Ah, Şu Kadınlar! 115
Aşırı Duygulanmalar 121
Tanıdık Bir Erkek 127
Mutlu Adam 133
Müsteşar Dayım 139
Kırlarda Bir Gün 159
Yazlıkta 167
Yapacak Başka Bir Şey Olmayınca 173
Kontrbaslı Roman 181
Korku Üstüne 189
Eczacının Karısı 197
Gereksiz İnsanlar 205
Şarkıcı Kız 215
Tedirgin Konuk 223
Koca 231
Mutsuzluk 237
Acı Çekenler 253
Birinci Mevki Yolcusu 261
Yetenek 269
Hazır Yiyiciler 275
Sevgili 283
Karanlıkta 289
Öylesine Bir Olay 295
Dilini Tutamayanlar 307

Ivır Zıvır Şeyler ... 311
Çekilmez İnsanlar ... 317
Öç ... 327
Mahkemede ... 333
Sıradışı Bir Adam ... 341
Bataklık ... 347
Hayaller ... 369
Susss! ... 379
Değirmende ... 383
İyi İnsanlar ... 391
Söylevci ... 405
Felaket ... 411
Sanat Eseri ... 417
Vanka ... 423
Yolda ... 429
O Kadındı İşte! ... 449

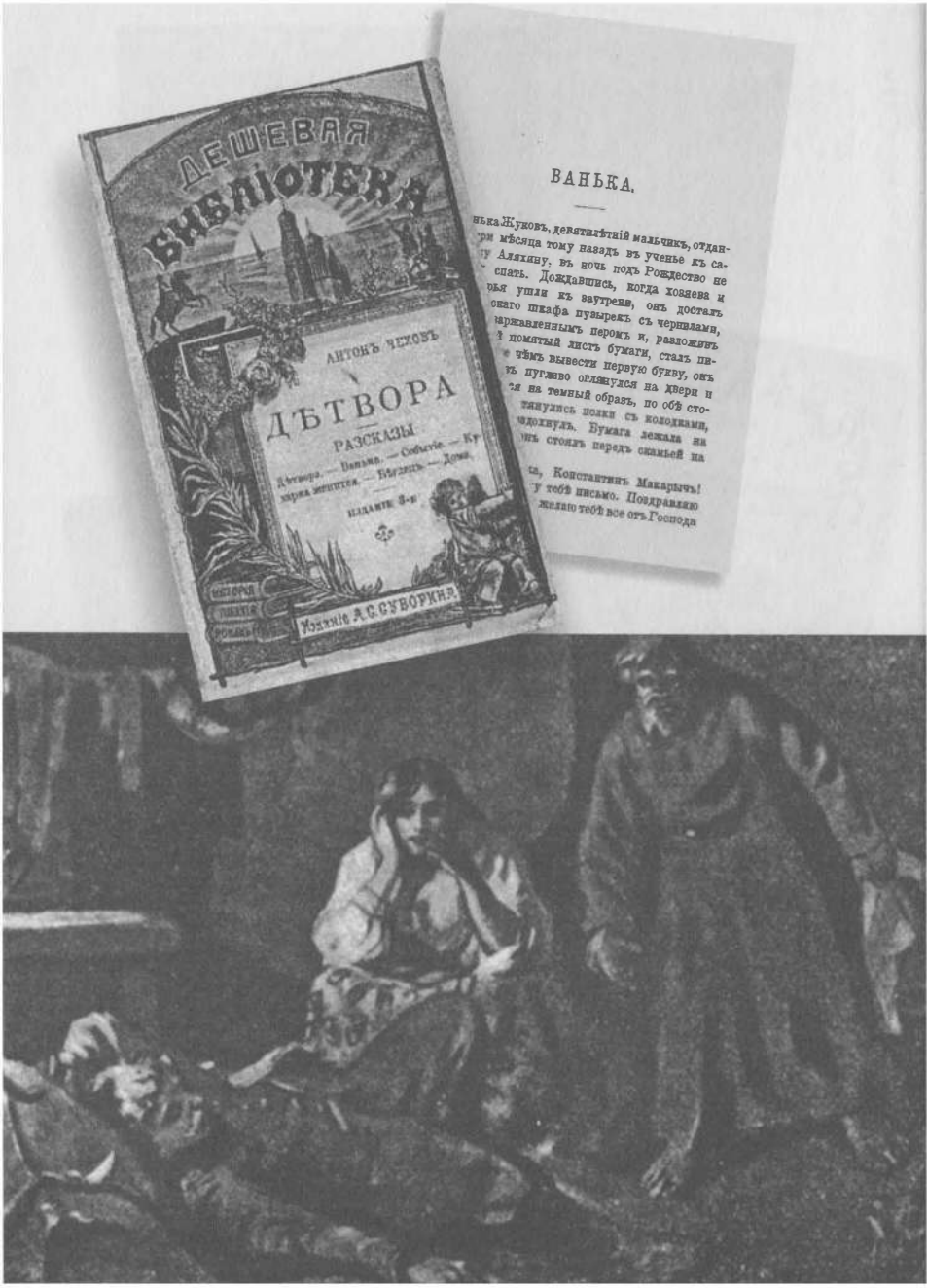
SONSÖZ
ÇEHOV VE MODERN ÖYKÜ / CHARLES E. MAY ... 455

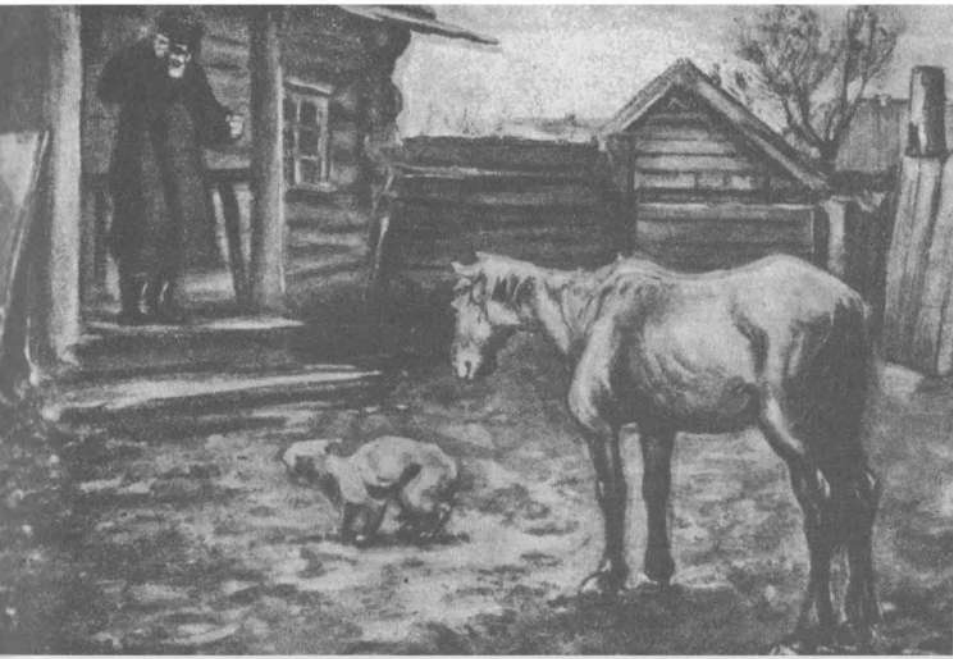
ÖYKÜLERE DAİR KÜNYE BİLGİLERİ ... 475

- "Cadı" öyküsünün de içinde bulunduğu, 1887'de yayımlanan *Alacakaranlık* isimli öykü derlemesinin kapağı.

- "Karga", "Kırtasiyecilik", "Grişa", "Ah, Şu Kadınlar!", "Tanıdık Bir Erkek", "Kontrbaslı Roman", "Eczacının Karısı", "Şarkıcı Kız", "Koca", "Yetenek", "Sevgili", "Dilini Tutamayanlar", "Öç", "Sıradışı Bir Adam", "Susss!", "Söylevci", "Sanat Eseri", "O Kadındı İşte!" öykülerinin yayımlandığı 1886 tarihli *Oskolki* (Parçalar) dergisi kapakları.

ДЕШЕВАЯ
БИБЛІОТЕКА
АНТОНЪ ЧЕХОВЪ
ДѢТВОРА
РАЗСКАЗЫ
Изданіе А. С. СУВОРИНА
ВАНЬКА.
нька Жуковъ, девятилѣтній мальчикъ, отдан-
ри мѣсяца тому назадъ въ ученье къ са-
му Аляхину, въ ночь подъ Рождество не
спать. Дождавшись, когда хозяева и
ья ушли къ заутрени, онъ досталъ
ского шкафа пузырекъ съ чернилами,
ржавленнымъ перомъ и, разложивъ
помятый листъ бумаги, сталъ пи-
чѣмъ вывести первую букву, онъ
ъ пугливо оглянулся на двери и
ся на темный образъ, по обѣ сто-
тянулись полки съ колодками,
одохнулъ. Бумага лежала на
нъ стоялъ передъ скамьей на
ся, Константинъ Макарычъ!
у тебѣ письмо. Поздравляю
желаю тебѣ все отъ Господа

- 1888'da *Peterburgskaya gazeta*'da (Petersburg Gazetesi) yayımlanan "Vanka" öyküsünün ilk sayfası ve aynı öykünün içinde bulunduğu 1895 tarihli öykü derlemesinin kapağı (sol üstte).
- "Cadı" öyküsü için Aleksandr Petroviç Apsit'in yaptığı çizim, 20. yüzyılın ilk yarısı (solda).
- "Hazır Yiyiciler" öyküsü için N. Nikonova'nın yaptığı çizim, 20. yüzyılın ilk yarısı (üstte).
- Çehov'un abisi Nikolay'ın "Vanka" için yaptığı çizim, 19. yüzyılın ikinci yarısı (sağda).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1860	Anton Pavloviç Çehov, 29 Ocak günü Kırım'da bir Azak Denizi limanı olan Taganrog'da dünyaya geldi. Esnaflık yapan Pavel Yegoroviç Çehov ve Yevgeniya Yakovlevna Çehova'nın üçüncü oğluydu.	– Rus entelektüellerinde, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodnichestvo* akımını benimseyenler oldu. Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı. – İvan Turgenyev, *Arefesinde*; George Eliot, *Kıyıdaki Değirmen*.
1861		– II. Aleksandr serfliği feshetti. Devrimci Zemiya Volga örgütü kuruldu. – Charles Dickens, *Büyük Ümitler*.
1862		– *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi kapatıldı, Nikolay Çernişevski tutuklandı.
1866		– Dmitri Karakozov isimli bir öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. – Dostoyevski, *Suç ve Ceza*.
1868	Bir süre Rum okulunda okuduktan sonra Taganrog Erkek Gramer Okulu'na yazıldı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1869		– İvanov adlı bir öğrenci, Moskova'da Neçayev'in siyasi çevresine mensup kişilerce katledildi. – Dostoyevski, *Budala*; Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış*; Flaubert, *Duygusal Eğitim*; İvan Gonçarov, *Yamaç*.
1873	Erken yaşta tiyatroya ilgi gösterdi; ev ahalisinin oynaması için kısa skeçler yazmaya başladı. "Hamlet", Gogol'ün "Müfettiş"i ve Griboyedov'un "Akıldan Bela"sını sahnede izleme imkânı buldu.	– Rus devleti, İsviçre'ye gönderdiği öğrencileri geri çağırdı. Bu öğrenciler Narodnik (Halkın Dostları) hareketini başlattılar. – Ressam İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri"ni tamamladı.
1875	Aile içinde okunması için Taganrog hayatından enstantaneleri konu edindiği mizah dergisi *Zaika*'yı (Kekeme) yazmaya başladı.	– Modest Musorgski'nin "Boris Godunov" operası ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi. – Tolstoy, *Anna Karenina*.
1876	Babası Pavel iflas etti. Aile Moskova'ya yerleşti; Çehov Taganrog'da okula devam etti. Özel ders vermeye başladı.	– Devrim yanlısı "Toprak ve Hürriyet Partisi" kuruldu. Popülistler yargılandı. Mihail Bakunin'in ölümü.
1877	İlk kez Moskova'ya seyahat etti; ailenin maddi durumu halen çok kötüydü.	– Osmanlı-Rus Savaşı patlak verdi.
1878	"Babasız" ve "Platonov" adında iki uzun oyun yazdı; ikisi de hayatı boyunca yayımlanmamış ve sahnelenmemiştir.	– '93 Harbi'nin ardından Osmanlı ve Rusya arasında Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Vera Zasuliç tutuklandı ve mahkemeye çıkarıldı. – Rus şair-yazar Nikolay Nekrasov'un ölümü; Tolstoy, *Anna Karenina*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1879	*Strekoza* (Yusufçuk) adlı haftalık mizah dergisine öyküler yazmaya başladı. Moskova'ya taşındı ve aile reisliğini üstlendi. Ağustos ayında Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okumaya başladı.	– St. Petersburg'da işçiler ilk büyük grevi düzenledi. Tolstoy, *İtiraflarım*'ı yazdı. – Henrik Ibsen, "Bir Bebek Evi".
1880	*Strekoza*'da ilk öyküsü yayımlandı: "Toprak Ağası Stepan Vladimiroviç N.'den Eğitimli Komşusu Dr. Frederik'e Mektup". "Antoşa Çehonte", "Kardeşimin Kardeşi" ve "Dalaksız Adam" gibi takma isimler kullanıyordu. Yakın dost olacağı manzara ressamı İsaak Levitan'la tanıştı.	– II. Aleksandr'a karşı gerçekleştirilen ikinci bir suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarlık sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu: On bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Polis, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*. – II. Aleksandr, Narodnaya Volya mensubu Grinevistski adlı bir öğrencinin bombalı saldırısı sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr, bu suikasti fırsat bilerek liberal görüşü savunan yazar ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – Dostoyevski'nin ölümü.
1882	Bir yandan tıp eğitimini sürdürürken, ailenin geçimini sağlamak için yazarlık yaptı.	– III. Aleksandr, Yahudileri hedef alan pogromlar başlattı. Yahudiler, Moskova'dan sınır dışı edildi. – Henrik Ibsen, "Bir Halk Düşmanı".
1883	*Oskolki* (Kıymıklar) dergisine öyküler ve bir dedikodu köşesi yazmaya başladı.	– Emeğin Kurtuluşu adlı ilk Rus Marksist devrimci örgüt, Georgi Plehanov tarafından kuruldu. – Turgenyev'in ölümü.
1884	Seçme eskizlerinden oluşan ilk derlemesi *Melpomene'nin Masalları* yayımlandı. Yayımlanan öykülerinin sayısı 200'ün üzerindeydi. Okuldan mezun oldu; erken tüberküloz belirtileri göstermeye başladı.	– 14'lerin Mahkemesi: Narodnaya Volya'nın on dört üyesi yargılandı; iki kişi idam edildi. – Henrik Ibsen, "Yaban Ördeği".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1885	Ertesi yıla kadar çoğu *Petersburgskaya Gazeta*'ya olmak üzere (Petersburg Gazetesi) 100'den fazla öykü yazdı. Kendi imzasının olduğu ilk öyküsü "Panihida" *Novoye Vremya*'da (Yeni Çağ) yayımlandı. Yazarlığı ciddiye almasını sağlayan, meşhur romancı Grigoroviç'in yazdığı bir mektuptur. İlk öykü derlemesi *Karmakarışık Öyküler* yayımlandı.	– Émile Zola, *Germinal*.
1887	İkinci öykü derlemesi *Alacakaranlık* yayımlandı. İlk kısa oyunu "Kuğunun Şarkısı" ilk kez yayımlandı. "İvanov"un taslağı olacak metni, Moskova Korsh Sahnesi'nin isteğiyle yazdı. 19 Kasım'daki ilk gösteri izleyicilerden beklediği beğeniyi görmedi.	– Lev Tolstoy, *İvan İlyiç'in Ölümü*.
1888	"Bozkır" öyküsü *Severniy Vestnik*'te (Kuzey Postası) yayımlandı. "Kuğunun Şarkısı" ve "Ayı" sahnelendi. Tek perdelik komedi "Bir Evlenme Teklifi"ni yazdı. "Alacakaranlık", Puşkin Ödülü'nü kazandı. Stanislavski ile tanıştı.	– August Strindberg, "Baba".
1889	31 Ocak'ta "İvanov"un gözden geçirilmiş metni St. Petersburg Aleksandrinski Tiyatrosu'nda sahnelendi ve coşkuyla karşılandı. "Prenses" ve "Tatsız Bir Olay" gibi öykülerini yazdı. "Orman Cini"nin ilk taslağı Aleksandrinski tarafından reddedildi. Ağabeyi Nikolay tüberkülozdan öldü.	– İkinci (Sosyalist) Enternasyonal, Paris'te kuruldu. Maksim Gorki, *Foma*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1890	"Gusev" yayımlandı. 21 Mayıs'ta Moskova'dan tren, at arabası ve tekne ile Sibirya'ya yolculuk ederek Sahalin Adası'na gitti; burada nüfus sayımı yaptı. Hong Kong, Singapur ve Seylan üzerinden Aralık ayında Moskova'ya döndü.	– Henrik Ibsen, "Hedda Gabler".
1891	"Düello" ve "Köylü Kadınlar", *Novoye Vremya*'da yayımlandı. Tek perdelik oyunu "Jübile"yi yazdı. A.S. Suvorin ile birlikte Fransa ve İtalya'yı ziyaret etti. Orta ve Güneydoğu Rusya'da açlıkla mücadele için yapılan sağlık çalışmalarına katıldı.	– Trans Sibirya Demiryolu'nun inşaatına başlandı. Rusya'nın iç topraklarında gerçekleşemeyen hasat yüzünden kıtlık ortaya çıktı; kışın sonunda bir milyon kişi hayatını kaybetmişti. – Mihail Bulgakov dünyaya geldi.
1892	"Altıncı Koğuş" dahil yirmi bir öykü yazdı. Moskova'ya 80 kilometre uzaklıkta Melihovo arsasını aldı ve Mart ayında ailesiyle birlikte buraya yerleşti. Bir yandan yazarlığı sürdürürken, açtığı klinikte köy ahalisine hizmet ediyordu.	– Rus yönetimindeki Polonya'da ayaklanan işçilere saldıran emniyet güçleri, kırk altı kişinin ölümüne sebep oldu. – Çaykovski'nin "Fındıkkıran Balesi" ilk kez sahnelendi.
1893	Edebiyat dışı eseri *Sahalin Adası*'nı tamamladı ve *Russkaya Mysil*'de (Rus Düşüncesi) tefrika etti.	
1894	"Kara Keşiş"i yazdı. *Öyküler ve Masallar* adında yeni bir derlemesi yayımlandı. Tekrar Batı Avrupa'ya seyahat etti.	– Rusya'da II. Nikolay tahta çıktı. Fransa'da "Dreyfus Olayı".
1895	"Üç Yıl" kitap halinde yayımlandı. "Ariadna", "Anna Nişanı" ve "Bir Cinayetin Öyküsü"nü yazdı. "Martı"yı yazmaya başladı. Lev Nikolayeviç Tolstoy ile tanıştı.	– Joseph Breuer ve Sigmund Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar* isimli kitabıyla psikanaliz devri başladı. – Thomas Hardy, *Adsız Sansız Bir Jude*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1896	"Martı", 17 Ekim'de Aleksandrinski Tiyatrosu'nda ilk kez sahnelendi. Seyirciler oyunu olumsuz tepkiyle karşıladılar.	– Henrik Ibsen, "John Gabriel Borkman".
1897	"Köylüler" ve "Peçenek" yayımlandı. "Vanya Dayı" yayımlandı ama 1899'a kadar sahnelenmedi. Nüfus sayımına katıldı. Mart ayında geçirdiği iç kanama sonrası tüberküloz olduğu anlaşıldı. Ağustos ayını istirahat etmek için Avrupa'da geçirdi; kış aylarında Güney Fransa'da kaldı.	– Macaristan'da Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı anti-Semitizmden rahatsız olarak Basel'de I. Siyonist Kongre'yi topladı. – H.G. Wells, *Görünmez Adam*.
1898	"İonıç", "Kılıflı Adam", "Aşk Üstüne" ve "Bektaşi Üzümü" gibi öykülerini yazdı. Dreyfus Davası'nda Zola'yı desteklediği için Suvorin'le arası açıldı. Daha sonra evleneceği aktris Olga Knipper ile tanıştı; Kırım'a döndü. Yalta'da Gorki ile buluştu, oradan bir arsa aldı. Babası Pavel Yegoroviç öldü.	– Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Minsk'te ilk toplantısını yaptı.
1899	"Küçük Köpekli Kadın" ve "Yeni Yazlık" yayımlandı. "Üç Kız Kardeş"i yazmaya başladı. Bir yayıncıyla toplu eserlerinin yayınlanması için sözleşme imzaladı. "Vanya Dayı" Moskova Sanat Tiyatrosu'nda ilk kez sahnelendi. Sağlık sorunları nedeniyle Çehov katılamadı. Haziran ayında Melihovo'yu sattı, annesi ve kız kardeşi Maşa ile Yalta'ya taşındı.	– Henrik Ibsen, "Biz Ölüler Uyanınca".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1900	"Çukurda"yı yazdı. Toplu eserlerinin ilk iki cildi yayımlandı. Moskova Sanat Tiyatrosu'nun Sivastopol ve Yalta turnesinde "Vanya Dayı"yı ilk defa seyretti. Olga Knipper ile yakınlaşmaya başladı.	– Rusya, Mançurya'yı işgal etti. – Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu*; Maksim Gorki, *Üçler*.
1901	Olga Knipper'in Maşa rolünde oynadığı "Üç Kız Kardeş" Moskova Sanat Tiyatrosu tarafından sahnelendi. Toplu eserlerinden sekiz cilt daha yayımlandı. Olga Knipper ile 25 Mayıs'ta Moskova'da küçük bir merasimle evlendi.	– Sosyalist Devrimci Parti kuruldu. – Thomas Mann, *Buddenbrooklar*; Maksim Gorki, *Küçük Burjuvalar*.
1902	"Vişne Bahçesi"ni yazmaya başladı. Sağlığı kış aylarında kötüleşmeye başladı.	– Zola öldü. Maksim Gorki, *Alçaktaki Derinlikler*.
1903	"Nişanlı Kız"ı yazdı ve toplu eserlerinin son cildi üzerinde çalışmaya başladı. "Vişne Bahçesi"ni 12 Ekim'de tamamladı. Aralık başında Moskova'ya gelerek provalarını izledi. Stanislavski ile ciddi bir oyun mu, yoksa güldürü mü olduğu konusunda anlaşmazlık yaşadılar.	– Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Londra'da yapılan ikinci kongresinde parti "Bolşevikler"e (Vladimir İlyiç Lenin liderliğinde) ve "Menşevikler"e ayrıldı. Yahudilere karşı üç gün süren Kişinev pogromu.
1904	"Vişne Bahçesi" 17 Ocak'ta ilk defa sahnelendi ve coşkuyla karşılandı; Çehov yalnız üçüncü perdeye katıldı. İyileşmek için gittiği Badenweiler'de hayata gözlerini yumdu. Naaşı istiridyelerin muhafaza edildiği bir vagonda Moskova'ya getirildi. Bu yüzden cenaze kalabalığı yanlışlıkla aynı tarihlerde ölen General Kepper'in cenaze kortejinin peşine takıldı. Çehov, babasının da gömülü olduğu Novodeviçi Mezarlığı'na defnedildi.	– Rus-Japon Savaşı. İngiltere ve Fransa arasında Dostluk Antlaşması. – James, *Altın Kâse*.

ÖNSÖZ

ÇEHOV

D.S. MIRSKY

Anton Pavloviç Çehov (1860-1904) Azak Denizi kıyısındaki Taganrog'da dünyaya geldi. Büyükbabası bir *serf* idi; ama ticaret yoluyla azımsanamayacak bir servet sahibi olmuş, bu parayla kendisinin ve ailesinin özgürlüğünü satın almıştı. Çehov'un anne babası yalın, yarı eğitimli sayılacak, gayet dindar kimselerdi. Ailenin birkaç oğlu, bir de kızı vardı. Çocukların hepsi klasik liberal eğitim aldılar. Ailenin en küçük ikinci çocuğu olan Anton'u Taganrog'daki gramer okuluna gönderdiler. Gelgelelim ailenin refah içinde yaşantısı bu sıralarda son buldu. Komşu Rostov köyünden geçen demiryolu Taganrog'da ticarete ciddi bir darbe vurmuştu; çok geçmeden Pavel Çehov işyerini kapatmak zorunda kaldı. 1876 yılında Taganrog'dan ayrılarak iş aramak için Moskova'ya gitti. Anton, Taganrog'da tek başına kaldı. 1879 yılında *gymnasium*'u bitirerek Moskova'ya ailesinin yanına döndü. Tıp Fakültesi'ne öğrenci olarak kaydoldu. Beş yıllık normal öğrenim süresini tamamladıktan sonra, 1884'te diplomasını aldı. Moskova'ya vardığı andan itibaren ölümüne kadar ailesi ve ablasından hiç ayrılmamış, yazarlıktan sağladığı gelir hatırı sayılır hale geldikten sonra da erken sayılabilecek bir yaşta aileyi geçindiren kişi olmuştur. Çehovlar birbirine olağanüstü derecede kenetlenmiş bir aileydi: Entelijansiya arasında oldukça az görülen bu durum elbette Çehov ailesinin köylü ve tüccar geçmişine dayalıdır.

Çehov, Moskova'ya geldiği yıl mizah dergilerinde çalışmaya başlamış, üniversiteyi bitirmeden önce dergilerin çalışmayı en çok sevdiği yazarlardan biri haline gelmiştir. Diplomasını aldıktan sonra bu yüzden bir muayenehane açarak hekimliğe başlamamış, geçimini yazarlıkla sağlamaya devam etmiştir. 1886 yılında mizah öykülerinden birkaçı kitap halinde basılmıştır. Kitap yayımlanır yayımlanmaz okurların beğenisini toplamış, arkasından yine mizah öykülerinden oluşan bir kitap daha yayımlanmıştır. Özellikle radikal kesimdeki eleştirmenler kitabı pek önemsemeseler de kitap dönemin iki önemli edebiyatçısının ilgisini çekmiştir; bu kişiler kıdemli romancı Grigoroviç ve dönemin en çok tirajlı günlük gazetesi olan devlet yanlısı *Novoye Vremya*'nın (Yeni Zaman) editörü Suvorin'di. Kurnaz ve akıllı Suvorin görür görmez Çehov'un muazzam potansiyelini fark ederek onu gazetesine çağırmış, hatta Çehov'a mahsus olarak özel bir haftalık ek bile çıkarmaya başlamıştır. Sonraları yakın arkadaş olmuşlardır; Çehov'un mektuplaşmalarında Suvorin'le olan yazışmaları en ilginç örneklerdir. Çehov "yüksek edebiyat" çevrelerinde sağlam bir yer edinmiş, mizah dergilerinin zulmünden kurtulmuştur. Sosyal konumundaki değişim eserlerine de yansımış, mizahın yerini kendine özgü bir üslup almıştır. Bu değişim 1886-1887 arasındaki öykülerde hissedilebilir. Çehov ilk oyunu "Ivanov"u da bu dönemde yazmış, oyun Aralık 1887'de Moskova'da, bir yıl sonra da Petersburg'da sahnelenmiştir. Bu geçiş dönemine özgü olarak Çehov ilk yayımlanmalarından sonra eserleri üzerinde uğraşmayı sürdürmüştür: Bugün toplu eserlerinde yayımlanan "Bozkır" ve "Ivanov", ilk basıldıkları 1887'deki hallerinden çok farklıdır. Bu dönemden sonra Çehov'un hayatı görece olaysız geçmiştir; yaşanan olaylar da büyük ölçüde yazdıklarından takip edilebilir şeylerdir. Diğerlerinden ayrılan bir tanesi, "Rus Botanik Koyu" olarak bilinen Sahalin'e olan yolculuğudur. Buraya 1890 yılında gitmiş, Sibirya'dan (Trans Sibirya demiryolunun öncesinde) geçmiş ve Seylan üzerinden deniz yoluyla dönmüştür. Burada mahkûmların yaşantısını derinlemesine incelemiş ve edindiği izlenimleri ayrı bir kitapta yazmıştır (*Sahalin Adası*, 1891). Olağanüstü bir derinliğe, nesnelliğe ve tarafsızlığa sahip olan bu kitap aynı zamanda önemli bir tarihsel belgedir. 1892'de meydana gelen belli hapishane reformlarını etkilediği söylenir. Bu yolculuk, Çehov'un içtenlikle beslediği insancıllığının en büyük pratik örneği olmuştur. Kişisel hayatında da oldukça iyi yürekli ve cö-

mert bir insandı. Parasının çoğunu bağışlardı. Doğduğu Taganrog'daki müze ve kütüphane onun armağanıdır.

1891 yılında Çehov, Moskova'nın yaklaşık seksen kilometre güneyindeki Melihovo'da toprak alacak kadar zengindi. Anne babası, ablası ve erkek kardeşiyle buraya yerleşmiş ve altı yıl yaşamıştır. Kasaba hayatına iştirak etmiş, bölgenin ıslah edilmesine epey para harcamıştır. 1892-1893 yıllarındaki kolera salgını sırasında, sıhhiye bölgesine amirlik etmiştir. En iyi ve olgun öykülerini burada yazmıştır. 1897 yılına kadar Melihovo'da yaşamış, daha sonra sağlık durumu nedeniyle buradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Verem hastalığının ilerlemesi nedeniyle hayatının geri kalan kısmını çoğunlukla Kırım'ın güney kıyısı ile yabancı –Fransız ve Alman– kaplıca kasabalarında geçirmek zorunda kalmıştır. Hayatındaki tek değişim de bu değildir. Moskova Sanat Tiyatrosu'yla kurduğu ahbaplık ve siyasetin sol kanadına yaklaşması ile etrafı da değişime uğramıştır. Bu ikinci durum sebebiyle, Dreyfus Olayı sonrasında öfkeli bir mektup yazdığı (*L'Affaire*, Rusya'da bile tartışmalı bir konuydu!) Suvorin ile arası bozulmuş, Gorki'nin başlarını çektiği devrim yanlısı genç nesil yazarlarla da arasına mesafe girmiştir. Bu son yıllarda (özellikle de 1900'de Yalta'ya yerleştikten sonra) Tolstoy ile daha sık görüşmeye başlamıştır. O dönem yaygın olan görüşe göre Çehov, Gorki ve Tolstoy, Çarizmin karanlık güçlerine karşılık bağımsız Rusya'nın en iyi olan taraflarının vücut bulduğu Kutsal Üçlü'yü temsil ediyordu. Çehov da liberal itibarının gerektirdiği şekilde davranmış, akademi kendisini üyeliğe kabul ettikten sonra devletin üstü kapalı bir emriyle Gorki'yi üyelikten men ettiğinde, tıpkı emektar sosyalist Korolenko gibi üyelikten ayrılmıştır. Ama edebi açıdan bu evrenin önemi yok denecek kadar azdır: Eserlerine yeni unsurlar katmamıştır. Sanat Tiyatrosu ile olan bağlantısı çok daha önemlidir. *İvanov*'dan sonra Çehov izleyicilerin oldukça beğenisini kazansa da edebi başarısına çok az katkısı olmuş tek perdelik birkaç hafif oyun kaleme almıştır. 1895 yılında bir kez daha ciddi tiyatroya dönmüş ve *Martı*'yı yazmıştır (İngilizceye adı absürd bir biçimde *The Seagull* [Deniz Martısı] olarak çevrilmiştir ki Rusçadaki *Çayka* aslında sadece "martı" anlamına gelir.) Bu oyun Petesrburg Devlet Tiyatrosu'nda 1896'da oynanmıştır. Oyuncular tarafından anlaşılmamış, beceriksizce oynanmıştır. Bu nedenle de ilk gece muazzam bir felaket olmuştur. Seyirciler sahneyi yuhalamış,

yenilgisinden emin yazar ise ikinci perdeden sonra tiyatroyu terk etmiş ve bir daha oyun yazmayacağına yemin ederek Melihovo'ya kaçmıştır. Bu esnada zengin bir Moskovalı tüccar olan K.S. Stanislavski (Alekseyev) ile dramaturg Nemiroviç-Dançenko, Rus sahnesinin önemli mihenk taşlarından olacak Sanat Tiyatrosu'nu kurma aşamasındaydılar. *Martı* bu sahnenin ilk yapımlarından birisi olmuştu. Oyuncular şevkle ve anlayışla çalışmış, 1898 yılında onlar tarafından sahneye konduğunda oyun muazzam bir başarı elde etmişti. Çehov yeni bir heyesle tiyatroya dönmüş ve en ünlü oyunlarını Stanislavski'nin oyuncularını aklında bulundurarak yazmıştı. (1888 yılından beridir planladığı) "Vanya Dayı" 1900 yılında, "*Üç Kız Kardeş*" 1901 yılında ve "*Vişne Bahçesi*" Ocak 1904'te sahneye konmuştu. Her oyunu bir öncekinden daha çok başarı elde etti. Yazar, oyuncu ve seyirci arasında tam bir uyum vardı. Çehov şöhretinin zirvesindeydi. Gelgelelim şöhret onu Kipling ya da D'Annunzio, hatta Gorki kadar bile zengin etmedi. En sevdiği kahramanları gibi pratik olmaktan uzak bir insandı: 1899 yılında o zamana kadar yazdığı tüm eserleri yayıncı Marx'a 75.000 ruble karşılığında sattı. Marx, Çehov'un yazdıklarının ne kadarına sahip olduğunu ancak el sıkıştıktan sonra fark etmişti: Dört cilt öykü beklerken şimdi elinde dokuz cilt vardı! 1901'de Çehov, Sanat Tiyatrosu'nun oyuncularından Olga L. Knipper ile evlendi ve hayatı büsbütün değişti. Son yıllarını bir villa inşa ettirdiği Yalta'da geçirdi. Her zaman sabırla ve iyilikle karşıladığı sırnaşık hayranlarından kurtulamıyordu. Haziran 1904'e gelindiğinde hastalığı öyle ilerlemişti ki doktorları onu Kara Orman'daki ufak bir kaplıca olan Badenweiler'e gönderdiler; Çehov burada öldü. Cansız bedeni Moskova'ya getirildi ve 1899'da ölen babasının yanına defnedildi.

Çehov'un edebi hayatı 1886'dan önce ve sonra olarak ikiye ayrılabilir. İngiliz okurlar ve "edebiyatsever" Ruslar onu sonraki eserleri tanıyor olabilir ama Rusların çoğunun onu "Hayatım" ya da "Üç Kız Kardeş"in yazarı olarak değil, erken dönemde yazdığı mizah öykülerinin yazarı olarak tanıdığı söylenebilir. Orta sınıfa ya da yarı eğitimli Rus okurlara hitap eden en ünlü ve en tipik öykülerinin (örneğin "Atla İlgili Soyadı", "Çivide", "Şikâyet Defteri", "Cerrahlık" gibi)[1] İngiliz-

1 Bu öyküler Çehov'un *Albion'un Kızı* ve *Yolunu Şaşıranlar* adlı derlemelerinde mevcut – e.n.

ceye çevrilmemiş olması da bu gerçeği işaret eder. Bu öykülerden bazılarını çevirmenin çok zor olduğu, içindeki esprilerin döneme ya da ülkeye ait olduğu doğrudur. Yine de İngilizce konuşan Çehov hayranının böyle maskaralıklara tahammülü olmadığı ve Çehov'da çok farklı özellikler aradığı da ortadadır. Çehov'un yazdığı mizah dergilerinin seviyesinin yüksek olduğu hiçbir şekilde söylenemez. Her tür bayağılık ve zevksizliğin barınabildiği yerlerdi. Bayağı ve anlamsız bir maskaralık biçimleri vardı. İnsanı her şeyden çok tanrıların katına yaklaştıran soylu bir armağan olan absürdlüğe sahip değildiler; gereken zekâ, itidal ve zarafete sahip değildiler. Anlamsız bir maskaralıktan ibarettiler; Çehov'un öykülerinin de bu genel zeminden pek farklı olduğu söylenemez. Daha iyi bir maharetle yazılmışsalar da diğerleriyle aynı seviyededirler. Bu öykülere egemen olan his insanların zaaflarına ve budalalıklarına yöneltilen sıkıntılı bir göz devirmedir ki Çehov'un olgunluk dönemi öykülerinden alışık olduğu insancıllığı ve ince mizahı görebilmesi için eleştirmenin keskin bir gözü olması gerekir. Bu öykülerin birçoğu Çehov tarafından yeniden basılmadıysa da toplu eserlerinin ilk ve ikinci ciltleri hâlâ bu öykülerden birçoğunu içermektedir. Yalnızca birkaçı –ki bunlar da diğerleri kadar acemice değildirler– İngilizceye çevrilme onuruna erişebilmiştir. En acemice öykülerinde bile Çehov bir usta olarak kendini gösterir ve sözcükleri idareli kullanışında "Uyumak İstiyorum" ve "Noel Zamanı"nın vaadi hissedilebilir. Çehov çok geçmeden mizah dergilerinin zorladığı düz çizgiden sapmaya başlamış, 1886 gibi erken bir yılda bile lirik olarak ilkel ve acemi olsa da en iyi olgunluk dönemi örnekleriyle yan yana durabilecek "Şarkıcı Kız" gibi bir öykü yazabilmiştir. 1886 yılında yayımlanan ve edebi çevrelerde Çehov'un itibarını perçinleyen *Karmakarışık Öyküler* kaba saba maskaralıkların yanında başka türlü, dışarıdan komik gibi gelse de içi hüzünlü öyküler barındırıyordu: Bu öyküler Rus eleştirmenlerin çok sevdiği bayat "kahkahalara gözyaşı karıştırma" sözüne bir cevap niteliğindeydi. "Acı" da bunlardan biridir; yağmurlu bir kış gecesi, oğlunu yeni kaybetmiş bir arabacı, arabasına binen her yolcusuna derdini anlatmaya çalışır ama başarılı olamaz.

1886 yılında Çehov söylediğimiz gibi kendini mizah gazetelerinden kurtarmayı başarmıştı, artık bir süre önce kendini gösteren yeni üslubunu geliştirmeye odaklanabilirdi. Bu üslup özünde şiirsel olsa (ve öy-

le kalsa) da tipik Çehov öyküsü olacak şeyin ana hatlarını oturtması zaman aldı. 1886-1888 tarihli öykülerde daha tam olarak harmanlanmamış pek çok unsur vardır: betimsel gazetecilik örnekleri ("O Daldan Bu Dala"da en katıksız haliyle görülebilir); saf anekdotlar, kimi zaman ironik ("Birinci Mevki Yolcusu") kimi zaman dokunaklı ve trajikomik ("Vanka"); doğaya dair lirik dışavurumlar ("Bozkır", "Gömü"); içler acısı deneyimlere dair psikolojik incelemeler ("Tifüs"); geleneksel, Rusya dışında bir yerde geçen meseller ve ahlâk dersleri ("Bahis", "Adsız Öykü"). Çehov'un en sevdiği, en tipik konularından biri daha burada egemen olmaya başlamıştır: insanların birbirini anlayamaması, bir insanın bir başkasının hisleriyle uyum içinde hissedememesi. "Müsteşar Dayım", "Postacı", "Bir Yaş Günü", "Prenses" öyküleri hep bu fikir üzerine kuruludur ki fikrin kendisi Çehov'un sonraki döneminde bir ana motif halini alacaktır. Bu dönemin en tipik öyküleri memleketinde, Azak Denizi ve Donets Nehri arasındaki bozkırda geçer. Bu öyküler "Bozkır", "Gömü" ve "Hırsızlar"dır. Hepsi lirik senfoni gibi kurulmuştur (sonuncusu aynı zamanda anekdot olsa da). Bu öykülere egemen olan duygu batıl inanç, karanlık ve ıssız bozkırda kol gezen varlıkların karşısında duyulan (Çehov'un şiirsel bir dille ifade ettiği) belirsiz dehşet, bozkırdaki köylünün hayatının derin yavanlığı ve sefaleti, karanlık güçlerin de yardımıyla kadim bir gömütte hazine keşfedileceği ve mutluluğa ulaşılacağına dair belirsiz bir umuttur. Çehov'un uzun bir dönem uğraştığı ve yayımladıktan sonra üzerinde uğraşmaya devam ettiği "Bozkır" bu dönemin merkezindedir. Öykülerinin harika mimarisine sahip değildir: Bir lirik şiirdir ama boş, donuk ve karanlık bir hayatın maddesiyle yazılmış bir şiirdir. Küçük bir çocuğun doğduğu köyden yola çıktığı ve engin bozkırı geçtiği uzak bir kasabaya olan olaysız yolculuğu yüz sayfa içinde akıcı, melodik ve sıkıcı bir ninniye dönüşür. Çehov'un lirik sanatının daha parlak bir örneği "Kutsal Gece"dir. Bir vapurda gece mesaisi yapan bir keşiş, bir yolcuya ölmüş keşiş ahbabından bahseder. Ölen keşiş ender derecede bir azizlere methiye düzme yeteneğine sahiptir. Bu sanatın tekniğini her bir ayrıntısını sevgiyle ifade ederek anlatır; insan Çehov'un bu fark edilmemiş, istenmemiş, sessiz ve ihtirassız zanaatkâra olan şefkatini hissedebilir. Bir palyaçonun kaçırdığı ve sirkte diğer hayvanlarla gösteri yapmaya zorladığı, sonra bir gün bir gösterisinin ortasında es-

ki efendisine kaçan bir köpeğin tatlı hikâyesini anlatan "Kızıltüy" de bu döneme aittir. Bu öykü mizahı şiirle harmanlar; her ne kadar hayvanları duygusal ve insancıl bir şekilde anlatsa da insan bir şaheser olduğunu düşünmekten kendini alamaz. Bahsedilmesi gereken bir diğer örnek de hikâyeye yoğunlaşması, idareli sözcük kullanımı ve güçlü etkisi ile gerçek bir başyapıt denebilecek "Uyumak İstiyorum"dur.[2]

Bu dönemki bazı öykülerde Çehov'a özgü denebilecek üslubu bulabiliriz. Bunun gayet hissedilir olduğu ilk öykü, Çehov'un da epey önemsediği, henüz kusursuz denemeyecek "Bir Yaş Günü"dür (1887); Suvorin'e yazdığı bir mektupta şöyle yazmıştır: "'Bir Yaş Günü' üzerinde seve seve altı ay harcardım (...) Ama ne yapayım? Bir öykünün başına 10 Eylül'de oturduysam en geç 5 Ekim'de bitirmem gerektiği düşüncesiyle başlıyorum; yoksa editörü yüzüstü bırakır, kendim de parasız kalırım. Başta kendimi kaptırıyor ve rahatça yazıyorum; ortaya geldiğimdeyse tedirgin oluyor, hikâyemin fazla uzun olacağından korkmaya başlıyorum (...) Bu yüzden öykülerimin başı hep çok şey vaat ediyor (...) ortası ise sıkışık ve tedirgin; sonu ise, tıpkı kısa bir eskizde olduğu gibi, havai fişekler halinde."[3] Ama Çehov'un olgunluk döneminin özü, açık bir şekilde oradadır. Hayatın sıradan sıkıntıları altında gelişen bir ruh halinin "yaşam öyküsü"dür ama içeriğini derindeki, fizyolojik ya da psikolojik bir nedene borçludur (bu örnekte bir kadının hamileliği). 1889 tarihli "Öylesine Bir Öykü"nün olgunluk döneminin başlangıç noktası olduğu söylenebilir. Ana konu olarak benimseyeceği müşterek yalnızlık büyük bir güç ile ortaya çıkar. Rusya'da "Çehov halet-i ruhiyesi" (*Çehovskoye nastroyeniye*) sözcükleriyle ilişkilendirilen anlamı, "Öylesine Bir Öykü"ye kadar izleyebiliriz. Bu öykü kendine özgü atmosferini; profesörün kendisine ve etrafındaki hayata olan derin ve gittikçe büyüyen yabancılaşmasına, işine olan inancını giderek yitirmesine ve hayatın bir araya getirdiği insanların yavaş yavaş birbirinden uzaklaşmasına borçludur. Profesör hayatının anlamsızlığını; etrafını çevreleyen şeylerin "kifayetsizliği" (*bezdarnost*, tipik bir Çehov sözcüğü) ve donukluğunu fark eder. Geriye ka-

---

2 Tolstoy bu öyküden büyük bir saygıyla bahseder ki insan on sekiz yıl sonra yazacağı başyapıtı *Çömlek Alyoşa* ile arasındaki benzerliği fark etmeden edemez.

3 *Letters of Anton Tchehov*, çev. Constance Garnett, Chatto & Windus, Londra, 1920, s. 101.

lan tek dostu Katya, mesleğine soğumuş başarısız bir aktristir ve aynı duyguları daha yoğun bir şekilde deneyimledikten sonra çöküntü yaşamıştır. Profesörün kadına olan duyguları samimi ve gerçek olsa da ve aynı hislerden mustarip olsa da ona yaklaşabileceği lisanı bulmakta zorlanır. Aşamadığı bir tutukluk yüzünden ondan uzak kalır ve ona tek söyleyebildiği şu olur:

"Hadi, kahvaltı edelim Katya," diye yineliyorum.

Soğuk bir tavırla, "Teşekkür ederim, istemem," diyor.

Sessizlik içinde bir dakika daha geçiyor.

"Beğenmedim şu Harkov'u," diyorum. "Her şey boz renkte. Sanki boz bir kent."

"Evet, öyle... Çirkin bir kent. Çok kalmayacağım burada zaten... Şöyle bir uğradım. Bugün ayrılıyorum."

"Nereye gidiyorsun?"

"Kırım'a... Şey... Kafkasya'ya."

"İyi, orada çok kalacak mısın?"

"Bilmem..."

Ayağa kalkıp yüzüme bakmadan soğuk bir gülümsemeyle elini uzatıyor.

Ona, "Demek cenazemde bulunmayacaksın?" demek istiyorum. Ama bana bakmıyor, eli soğuk, yabancı... Kızcağızı sessizce kapıya değin geçiriyorum, işte odamdan çıktı, arkasına bakmadan uzun koridoru geçiyor... Arkasından baktığımı bildiği için köşeyi dönerken başını çevirip bakacak sanıyordum.

Hayır, bakmadı. Siyah giysisi son kez görünüp gözden silindi, ayak sesleri duyulmaz oldu... Elveda, bir tanem!

Çehov'un daha sonraki öykülerinin tümünde yinelenen bu sakin sonlanış, eserlerinin ortak bir özelliğidir.

"Öylesine Bir Öykü", Çehov'un olgunluk dönemi başyapıtlarının kapısını aralamıştır. Dehasının zamanla gelişmesinin yanı sıra, artık "Bir Yaş Günü"nü yazdığı dönemden daha uzun süre öykülere vakit ayırabilir hale gelmiştir. Bu yüzden doksanlarda yazdığı öyküler istisnasız olarak kusursuz birer sanat eseridir. Çehov'un bugünkü itibarı büyük ölçüde bu dönemden eserlerine bağlıdır. 1889 sonrası yazdığı başlıca öyküler kronolojik olarak şöyledir: "Düello", "Altıncı Koğuş"

(1892), "Kimliğini Saklayan Adamın Öyküsü", "Kara Keşiş", "Edebiyat Öğretmeni" (1894), "Üç Yıl", "Ariadna", "Anna Nişanı", "Çekme Katlı Ev", "Taşralı" (1895), "Köylüler" (1897), "Aşk Üstüne", "İonıç", "Küçük Köpekli Kadın", "Yeni Yazlık" (1899), "Noel Zamanı" ve "Çukurda"dır (1900). Bu tarihten sonra (*Üç Kız Kardeş* ve *Vişne Bahçesi*'ni bu dönemde yazmıştır) yalnızca iki öykü yazmıştır: "Piskopos" (1902) ve "Nişanlı Kız" (1903).

Çehov'un sanatı için "psikolojik" tanımlaması kullanılsa da onunki, Tolstoy'un, Dostoyevski'nin ya da Marcel Proust'unkinden çok farklı olan bir psikolojik sanattır. İnsanların müşterek yalnızlığını ve birbirlerini anlamaktaki imkânsızlığı onun kadar iyi anlatabilen bir yazar yoktur. Bu fikrin neredeyse tüm öykülerinin ardında yer almasına rağmen Çehov'un karakterleri kişilik sahibi olmaktan olağanüstü derecede uzaktır. Kişilik öykülerinde yok gibidir. Tüm karakterleri (sınıfsal sınırlar dâhilinde ve onların arada sırada ağzına pelesenk ettiği ufak söz numaraları haricinde) Çehov'a ait olan aynı dili konuşur. Tolstoy'un ya da Dostoyevski'nin karakterleri gibi *seslerinden* anlaşılır değildirler. Hepsi birbirine benzer; aynı kumaştan –"insanlığın ortak maddesinden"– yapılmıştırlar. Bu anlamda Çehov yazarların en "demokratik", en "sözbirlikçi" olanıdır. Elbette öykülerindeki erkeklerin ve kadınların birbirine benzerliği bir zaaf değildir: Hayatın homojen bir madde olduğu ama bireysellik mefhumu adı altında su geçirmez bölmeler halinde kesilip biçildiğine dair temel sezgisinin bir dışavurumudur. Stendhal ya da Fransız klasikçileri gibi Çehov "genel adam"ın takipçisidir ve Tolstoy, Dostoyevski ve Proust'a benzemez. Ama klasikçilerin aksine, Proust gibi o da en ufak ayrıntıya, ruhun "iğneleri" ve "saman çöpleri"ne odaklanır. Stendhal ise psikolojik "tam sayılar" peşindedir. Manevi hayatın bilinçli, yaratıcı ana hatlarını izler. Çehov ise zihnin "değer farkları"na yoğunlaşır; ufak, bilinçdışı, istemsiz, yıkıcı ve çözücü güçlere odaklanır. Bir sanat olarak Çehov'un yöntemi faaldir; Proust'unkinden çok daha faaldir örneğin çünkü daha katı ve bilinçli şekilde *seçilmiş* bir malzemeyi daha karmaşık ve incelikli bir şekilde kullanır. Ama bir "dünya görüşü" ya da "felsefe" olarak son derece pasif ve "edilgen"dir; ruhun "mikroorganizma"larına, zararlı mikroplarına teslim olur. Bu yüzden Çehov'un eserlerinden edinilen genel izlenim, Çehov'un basiretsizliğe ve zaafa düşkün olduğu-

dur. Çehov'un karakterlerine duyduğu şefkati ifade edebilmesinin tek yolu, onların bu mikroplara nasıl teslim olduğunu ayrıntılı bir şekilde göstermek olmuştur. Bu mücadeleye girmeyen, bu hissi deneyimlemeyen güçlü insan Çehov tarafından her zaman daha az şefkatle anlatılır ve "oyunun kötü adamı" şeklinde temsil edilir; tabii Çehov'un içinde bulunduğu dünyaya "kötü adam" ne kadar uygulanabilirse. Bu dünyada yaşayan güçlü insan merhametsiz bir zalimdir; derisi kalın olduğu için hayattaki tek önemli şey olan "iğneler"i de hissetmez. Çehov'un sanatı yapıcıdır ama bu yapı bir anlatı yapısı değildir; daha çok bir musiki olduğu söylenebilir ama bu da melodik bir üslubu olduğu için değildir. Ama bir hikâyeyi kurma biçimi müzikte kullanılan yönteme çok benzer. Öyküleri hem akıcıdır hem de kesin hatlara sahiptir. Kurduğu hatlar karmaşık eğrilere sahiplerse de olağanüstü bir hassasiyetle hesaplanmışlardır. Çehov'un hikâyesi, bilincin karmakarışık ağında bir dizi nokta işaretleyerek belirlediği hatları ortaya çıkarır. Çehov duygusal bir sürecin ilk aşamalarının taslağını çizmekte ustadır; henüz oluşmamış bir eğri sıradan bir göze, hatta söz konusu bilinçli göze bile düz bir çizgi gibi gelirken, o sapmanın ilk belirtilerini göstermeyi başarır. Başta okurun hiç fark etmediği ufacık bir dokunuş bile hikâyenin alacağı yönü işaret eder. Daha sonra ana motif olarak tekrarlanır, her tekrarında eğrinin gerçek değeri daha görünür hale gelir ve sonunda baştaki düz çizgiden apayrı bir yöne doğru ilerleyen bir çizgi oluşur. "Edebiyat Öğretmeni", "Ionıç" ve "Küçük Köpekli Kadın" öyküleri bu duygusal eğrilerin kusursuz birer örneğidir. "Ionıç"ta düz çizgi, doktorun bayan Turkin'e olan aşkıdır; eğri çizgi ise taşrada başarılı bir meslek hayatının kayıtsız memnuniyetidir. "Edebiyat Öğretmeni"nde düz çizgi yine kahramanın aşkıdır; eğri çizgi ise bencil mutluluğun ve entelektüel hırsının ona üstü kapalı yaşattığı tatminsizliktir. "Küçük Köpekli Kadın"da düz çizgi, kahramanın kadınla olan ilişkisine önemsiz ve geçici bir macera gibi bakmasıdır; eğri çizgi ise bu duyguların kuvvetli ve her yeri kuşatan bir aşka dönüşmesi. Çehov'un pek çok öyküsünde bu yapıcı çizgiler, duygusal anlama sahip ayrıntılarla ürettiği zengin ve sakin bir ortam içinde derinleşir. Ortaya çıkan etki şiirsel, hatta liriktir: Bir lirikte olduğu gibi okurun hissettiği şey olayların gelişmesine duyduğu ilgi değil, şairin ruh halinin "bulaşıcılığı"dır. Çehov'un öyküleri yekpare lirik anıtlar-

dır: Sahnelere bölünemezler çünkü her sahne bütünden beslenir ve o bütünlük olmadığında önemsiz kalır. Mimari bütünlük konusunda Çehov gerçekçi dönemin tüm Rus yazarlarını geride bırakmıştır. Yalnızca Puşkin ve Lermontov'da benzer bir tasarım yeteneği görürüz. Çehov, Lermontov'un "Taman" öyküsünün yazılmış en iyi öykü olduğunu düşünüyordu ki bu inancı yerindeydi. "Taman", Çehov'un lirik yapısını ondan önce sergileyen bir eserdir. Yalnız havası, Çehov'un dünyasının sakin ve ılıman "sonbahar" atmosferinden çok daha soğuk ve berraktır.

En iyi öykülerinden ikisi olan "Taşralı" ve "Çukurda" diğer olgunluk dönemi eserlerinden ayrılır. "Hayatım" bir Tolstoycunun öyküsüdür, öyle ki insan Çehov'un Tolstoy'un daha yalın ve entelektüel üslubuna yaklaşmaya çalıştığını düşünmeden edemez. Bu öykü öbür türlü Çehov'da rastlanmayan bir dolaysız anlatı biçimine, zayıf bir atmosfere sahiptir. Atmosferin tüm eksikliğine rağmen muhtemelen şiirsel anlamda en duygu yüklü öyküsü budur. Çok ikna edici bir sembolizme sahiptir. Öykünün kahramanı, babası, kız kardeşi, Ajogin'ler ve Anyuta Blagovo bir ahlâk dersindeki karakterler gibi çarpıcıdırlar. Başlığın belirsizliği ve genel oluşu bile insana "Everyman"i [Sıradan Adam] çağrıştırır. Şiirsel kavrayış ve anlam açısından "Hayatım" Çehov'un başyapıtı sayılabilir; eğer "Çukurda"yı saymazsak. Son öykülerinden biri olan "Çukurda" olağanüstü bir eserdir. Sahne Moskova'nın sanayi bölgesidir; bir esnafın ailesinin geçmişi anlatılır. Gereksiz ayrıntılardan kaçınılmıştır; atmosfer yalnızca hikâyenin devinimleri sırasında karşılaştığımız birkaç betimsel dokunuş ile kurulur. Duygusal ve sembolik anlam konusunda inanılmaz derecede zengindir. Her iki hikâyede de Çehov'da az görülür bir içtenlik, ahlâki yargının keskinliği vardır ki bu unsurlar onları Çehov'un ortalama öykülerinin üzerine çıkarır. Maeterlinck'i hatırlatır ki Rus gerçekçi ile Belçikalı gizemci arasında geniş bir üslup farkı vardır. Çehov'un en karanlık ve korkunç öyküsü olan "Altıncı Koğuş" bu anlamlı sembolizmin kayda değer bir örneğidir. Yalın gerçekçiliği yüzünden daha da çok çağrışım yaratır. (Çehov'un gerçekçilikten uzaklaşmayı denediği tek örnek, aynı zamanda kesin bir başarısızlık olarak da tanımlanan "Kara Keşiş"ti.) Ama sembolizmi, *Martı*'dan başlayarak en çok oyunlarında en üstün noktaya erişmiştir.

* * *

Çehov'un İngiliz hayranları Çehov'da her şeyin kusursuz olduğuna inanır. Onlar için Çehov'da zayıf nokta aramak kutsala hakaret etmek gibidir. Yine de bu noktalardan söz etmek yerindedir. Karakterlerinde ve konuşma biçimlerinde hiçbir özgünlük olmadığına değinmiştim. Bu başlı başına bir eksik sayılmaz çünkü dünyaya dair bireysellikleri tanımayan temel bir sezgiden gelmektedir. Ama buna bir erdem de denemez. Karakterleri özellikle soyut meselelerde uzun uzun konuştuğunda bu durum karşımıza çıkar. Dostoyevski nasıl da "fikirleri hissetmiş" ve onları olağanüstü bireysel hale getirmiştir! Çehov ise "fikirleri hissedemez", karakterleri fikirlerini ifade etmeye çalıştıklarında renksiz ve monoton bir gazete diliyle konuşurlar. "Düello" özellikle böyle nutuklardan mustariptir. Belki bu öykünün Çehov'un köklü Rus entelijansiya edebiyatına bir selamı olduğu düşünülebilir. Konuşmalar yazıldığı dönemde bazı duygusal anlamlara sahiptilerse de şimdi hiç öyle olmadığı kesindir. Bir diğer ciddi eksiklik de Çehov'un Rusçasıdır. Soluktur ve özgün değildir. Sözcüklere dair hiç sezgisi yoktur. Kendisi gibi bir öneme sahip hiçbir Rus yazar onun kadar heyecandan ve coşkudan nasibini almamış bir dil kullanmamıştır. Bu da Çehov'u çevirmeyi (göndermeleri, teknik terimleri ve arada sırada tekrar ettiği laflar haricinde) oldukça kolay hale getirir. Rus yazarlar arasında çevirmenlerin ihanetinden en az korkması gereken odur.

Çehov'un Rus edebiyatına doğrudan etkisi önemli sayılmazdı. Öykülerinin başarısı bu türe olan ilgiyi arttırdı ve öykü Rus edebiyatında en yaygın biçim haline geldi. Ama Çehov'u ustası olarak kabul etmiş Gorki, Kuprin ve Bunin gibi yazarlar için onun öğrencileri olduğunu söylemekle haksızlık etmiş oluruz. Öykülerini nasıl kuracaklarının sanatını kesinlikle hiçbiri ondan öğrenmedi. Taklit etmesi çok kolaymış gibi görünen oyunları taklit edilse de üslubuna benzer şeyler yazmayı kimse başaramadı. Rus edebiyatı bugün Çehov'un etkisinden kurtulmuştur. Devrim öncesinde bazı genç yazarlar zekâsı ona denk düşmeyen taklitler yazdıysalar da hiçbiri sonunda ona sadık kalmamıştır. Rusya'da bugün Çehov, Gogol'ü ve Leskov'u geçelim, Turgenyev'den bile uzak bir geçmişte kalmıştır. Yurtdışında ise durum farklıdır. Çehov'un sanatının sırrını bahşettiği bir mirasçısı varsa, o insan İngilte-

re'dedir: Katherine Mansfield hiçbir Rus'un yapamadığını yapmış, Çehov'u taklit etmeden ondan ders almıştır. İngiltere'de (ve bir nebze de Fransa'da) Çehov kültü, okumuş insanın alamet-i farikası haline gelmiştir. İşin ilginci, Rusya'da Çehov her zaman son derece "eğitimsiz" bir yazar olarak görülmüştür; sıkılgan entelektüel kesim burnundan kıl aldırmayıp ona hep soğuk davranmışlardır. Çehov'un kalesi her zaman sokaktaki açık sözlü kültürsüz adamın yüreği olmuştur. Bugünlerde elbette Çehov ulusun ortak paylaştığı bir servet haline geldi. Bir klasik –büyük bir klasik yazar, "ilk on"dan biri– olarak yeri sarsılmadı. Ama geçici olarak rafa kaldırılmış bir klasik olduğu şüphe götürmez.

Çeviren EMRAH SERDAN

Cadı

(Ведьма)

Vakit gece yarısına gelmişti. Zangoç Saveli Gıkin, kilise bekçi odasındaki kocaman yatağında yatıyor, her zaman tavukların uyku saatinde yatıp uyuduğu halde bu sefer gözünü kırpmıyordu. Çeşitli renklerde basma parçalarından dikilmiş kirli yorganının bir ucundan kızıl sert saçlı başı, öbür ucundan ise çoktandır su yüzü görmemiş iri ayakları dışarı fırlamıştı. Kulakları, dışarıda kopan fırtınadaydı. Bekçi odası kilise avlusunun kıyısında olduğu için odanın tek penceresi kırlara bakıyordu. Ve kırlarda gerçek bir savaş vardı. Kimin kimi kökünden kazımaya çalıştığı bilinmeyen bu amansız savaşta ortalığı kasıp kavuran fırtınanın ulumasına bakılırsa, birinin büyük acı çektiği sanılırdı. Kahredici, amansız bir güç kırlarda birilerinin peşinde koşuyor, ormanda, kilisenin çatısında azgın azgın uğulduyor, yumruklarıyla pencere camlarını dövüyor, önüne ne gelirse saçıp savuruyor; bu gücün ezdiği çevrede ne varsa inleyip ağlıyordu... Acıklı ağlayışlar pencerenin dışında, çatının tepesinde, ocağın içinde, her yerdeydi. Bu ağlamalarda imdat çağrısından çok, bir elem, artık geç kalındığını, kurtuluş umudu kalmadığını bildiren bir sızlanma vardı. İncecik buzla kaplı kar yığınlarının, çıplak ağaç dallarının üstünü gözyaşı damlacıkları örtmüştü; çamur ve erimiş karlardan oluşan koyu, sı-

vışık bir madde yolları, cılgaları (patikaları) kaplamıştı. Sözün kısası, buzlar çözülmekteydi; ancak gecenin karanlığında gökyüzü aşağıda olanları görmediği için bir yandan iri, taze kar tanelerini buzu çözülen toprağın üstüne yağdırıyor, yağdırıyordu. Bir yandan da rüzgâr uğulduyordu durmaksızın... Şiddetli rüzgâr yere düşen karlara rahat vermiyor, karanlıkta istediği yöne savuruyordu.

İşte Gıkin bu şamataya kulak kabartırken somurtuyordu. Onu asıl kaygılandıran, bu şamatanın sonunun neye varacağını, bunun kimin başının altından çıktığını bilmesi, en azından tahmin etmesiydi.

Yorganın altından parmağıyla birilerine gözdağı vererek, "Biliyorum! Her şeyi biliyorum!" diye homurdandı. Karısı Raisa Nilovna pencerenin önünde bir tabureye oturmuştu, ikinci bir taburenin üstünde duran teneke gaz lambası, aydınlatma gücüne olan inancını yitirmiş bir halde, zangocun karısının geniş omuzlarını, bedeninin iştah açıcı kabarıklıklarını, ucu yeri süpüren kalın saç örgüsünü fersiz bir ışıkla, ölgün ölgün aydınlatmaktaydı. Kaba ketenden çuval dikiyordu zangocun karısı. Ellerinin çabuk çabuk çalışmasına karşın gözlerinin, kaşlarının, etli dudaklarının, beyaz boynunun duruşuna bakılırsa, bu mekanik, tekdüze işin akışına kendini kaptıran gövdesi uykuya dalmış gibiydi. Kadın yorulan boynunu dinlendirmek için arada bir başını dikleştiriyor, dışarıda kopan kar fırtınasını görmek amacıyla pencereye bakıyor, sonra yeniden işine koyuluyordu. Kalkık burunlu, yanakları gamzeli güzel yüzünde ne bir istek, ne hüzün, ne de sevinç okuyabilirdiniz. Öyle değil midir, su püskürtmeyen bir fıskiyeli havuzun da tüm güzelliğine karşın hiçbir çekiciliği yoktur.

Kadın işte bir çuvalı bitirdi. Onu yana attıktan sonra tatlı tatlı gerindi, donuk, durağan bakışlarını pencereye dikti. Camlar dışarıdan damlalarla, kısa ömürlü kar tanecikleriyle sıvalıydı. Yağan karlar camın üstüne yapışıyor, zangocun karısı onları bir an gördükten sonra eriyordu...

"Hadi, gel de yat!" dedi zangoç, karısına.

Kadından ses çıkmadı. Ancak birden kirpikleri kıpırdandı,

gözlerinde dikkatin ışığı parladı. Yorganın altından karısının yüzündeki değişiklikleri gözleyen zangoç, "Ne o? Bir şey mi var?" diye sordu.

"Hiç... Birileri kiliseye doğru yaklaşıyormuş gibi geldi de..."

Zangoç elleriyle, ayaklarıyla üstündeki yorganı bir anda fırlattı, yatağın kıyısına dizüstü çöküp bön bön karısına baktı. Lambanın ürkek ışığı adamın çopur, kıllı yüzünü aydınlattı, oradan karışık, sert saçların örttüğü başına kaydı.

"İşitiyor musun?" dedi kadın.

Tipinin tekdüze uğultusu arasından kulakların güç duyabileceği, çınlamayla karışık bir inilti, bir sivrisineğin sokmak isteyip de fırsat verilmediği zaman öfkelenmesine benzer bir vızıldama belli belirsiz işitildi.

Saveli topukları üzerine oturarak, "Posta arabası," dedi.

Kilisenin üç fersah ilerisinden posta yolu geçmekteydi. Yoldan kilise yönüne rüzgâr estiğinde bekçi kulübesinden araba çıngırakları duyulurdu.

Zangocun karısı içini çekti.

"Aman Tanrım, bu havada yola çıkılır mı?"

"Devlet işi... İstesen de istemesen de çıkacaksın..."

İnildeme bir ara kesildi.

"Uzaklaştılar!" dedi Saveli yatağına uzanarak.

Ancak yorganı tepesine çekmeye fırsat bulamadan küçük bir çıngırak sesi belirgin bir biçimde çalındı kulağına. Bunun üzerine karısına kaygıyla baktı, yataktan aşağı atladı, iki yana devrile devrile yürüyerek ocağın yanına vardı. Çıngırak bu arada bir kere daha çınladı, sonra yerinden koparılmış gibi sustu.

Zangoç, karısına gözlerini dikti.

"Bak, şimdi işitilmiyor."

Daha böyle der demez bir rüzgâr dalgası pencereye yüklendi, inleyen, ince çıngırak sesini de birlikte getirdi.

Zangocun beti benzi attı, çıplak ayaklarıyla odada dolanmaya başladı. Karısına yan yan bakarak, hırıltılı bir sesle, "Posta arabası yolunu şaşırmış, dönüp duruyor," dedi. "İşitmiyor musun, dönüp duruyor. Bi... Biliyorum ben. Anlamıyor muyum sanıyorsun? Tanrı senin cezanı versin!"

Kadın gözlerini pencereden ayırmaksızın, "Neyi biliyormuşsun bakayım?" diye sordu.

"Şeytanın kızı, hepsi senin başının altından çıkıyor! Senin işin bütün bunlar, kahrolası! Kar fırtınasını çıkarttın, posta arabasına yolunu şaşırttın! Hepsini sen yaptın! Sen!"

Kadın sakin bir sesle, "Salak, aklını oynatmışsın!" dedi.

"Çoktandır anladım ne mal olduğunu. Daha evlendiğimiz ilk gün farkına varmıştım, kancık köpeğin tekisin sen!"

Kadın istavroz çıkararak omuzlarını büzdü.

"Tüh sana! Hadi sen de istavroz çıkar, aptal herif!"

Zangoç gömleğinin eteğine çabuk çabuk burnunu sildi, sonra boğuk, ağlamaklı bir sesle, "Cadısın cadı!" dedi. "Benim karım olarak ruhban sınıfı unvanı taşısan da senin hakkında inandığım gerçeği yüzüne haykıracağım: Malın gözüsün sen! Tanrım beni korusun, esirgesin! Öyle değil misin? Geçen yıl Danyal Peygamber yortusunda gene böyle tipi çıkmıştı da yapı ustası bize ısınmaya gelmişti. Unuttun mu? Sonra başka bir seferinde, Aziz Aleksey günü ırmakta buzlar çatladı, ilçe polis amiri çıktı karşımıza. Kahrolası, bütün gece seninle çene çaldı, ertesi sabah suratına baktığımda avurtlarının çöktüğünü, gözünün çevresinde halkalar oluştuğunu gördüm. Buna ne dersin? Gene Spasovka yortusunda iki kez fırtına çıktı, ikisinde de geceyi geçirmek üzere eve bir avcı uğradı. Yaptıklarını görmedim mi sanıyorsun o kahrolasıyla? Utancından kıpkırmızı kesilmiştin. Hadi, kendini savun bakalım!"

"Ne yapmışım da görmüşsün?"

"Ya, demek öyle! Bu kış Noel yortusu öncesinde gece gündüz kesilmeyen tipi sırasında soylular derneği yazıcısı yolunu şaşırıp bize uğramıştı hani! Unuttun mu? Bir yazıcı parçasına tenezzül edecek kadar düştün sen! Sümüklü bir herif yüzünden içinde oturduğumuz kutsal tapınağı kirletmeye değer miydi? Pis herif, bir şeye benzese bari! Boynu eğri, suratı çıbanlar içinde! Tüh sana, iblis karı!"

Zangoç dudaklarını sildi, sızlanmalarına ara vererek dışarıya kulak kabarttı. Çıngırak sesi duyulmuyordu artık. Bir ara bekçi odasının çatısında rüzgâr yeniden uğuldadı, uğultuyla birlik-

te dışarıdan şıngırtılar geldi.

"Şimdi de aynı," diye sürdürdü konuşmasını Saveli. "Posta arabasının yolunu şaşırması boşuna değil. Suratıma tükürsünler ki, seni arıyorlar. Şeytan senin yardımcın, işini iyi biliyor! Posta arabasını döndürüp dolaştırıp buraya getirecektir. Biliyorum! Daha önce de gördüm kendi gözlerimle! Şehvet düşkünü, iblisin dölü, benden saklayamazsın! Tipi çıkar çıkmaz aklından neler geçtiğini anlamıştım!"

Kadın alaylı alaylı güldü.

"Aptal herif! Akılsız kafana bakılırsa tipileri, fırtınaları ben çıkarıyorum, öyle mi?"

"Benimle alay et bakalım! Sen çıkar ya da çıkarma, damarlarında şehvet oynamaya başlayınca havaların bozduğunu görmüyor muyum sanıyorsun? Hava bozulunca da salağın biri bizim evin yolunu tutuyor. Her seferinde böyle olduğuna göre sebep sensin!"

Zangoç, sözlerinin etkisini artırmak için parmağını dudaklarına bastırdı, sol gözünü kapattı, şarkı söylercesine, "Akılsız karı! Yezidin dölü!" dedi. "Sen cadı değil, normal bir insan olsaydın, yapı ustasının, avcının, yazıcının adam kılığına girmiş şeytan olduğunu anlamaz mıydın? Söyle, anlamaz mıydın?"

Kocasına acıyarak bakan Raisa içini çekti:

"Sen iyice dangalağın biriymişsin, Saveli! Babamın sağlığında gene bu kilisede otururduk; sara illetinden kurtulman için çevre köylerden, çiftliklerden sürüyle insan gelirdi evimize. Her gün birkaç kişi uğrardı da kimse onları şeytan diye suçlamazdı. Şimdi kötü havalarda ısınmak için birinin yolu bize düşse kafana türlü türlü kuşkular giriyor. Aklına şaşayım, e mi!"

Karısının mantığı Saveli'yi bir an sarstı. Çıplak ayaklarını iki yana açtı, başını önüne eğdi, düşüncelere daldı. Aslında tahminlerinin doğruluğundan tümüyle emin değildi; karısının içten, telaşsız ses tonu onu aklına gelenlerden kuşkuya düşürmüştü şimdi. Bununla birlikte kısa bir değerlendirme sonunda kendini toparlayarak kafasını salladı.

"Gelenler yaşlı, hantal adamlar olsa gene neyse. Hepsi de genç, üstelik anasının gözü! Niçin böyle oluyor? Amaçları da

ısınmak değil, gönül eğlendirmek! Bak kadın, yeryüzünde karı milletinden daha kurnaz yaratık yoktur! Kafalarında serçeninki kadar işe yarar beyin bulamazsın, ama kurnazlığa gelince, Meryem Ana kurtarsın seni! İşte posta arabası çıngırakları gene duyuluyor. Kar fırtınası çıktığında aklından geçenleri anlamıştım! Örümceğin tohumu, gene cadılığını yaptın!"

Zangocun karısının sabrı taştı:

"Kahrolası, sen benim başımın belası mısın? Zift gibi yapıştın, rahat bırakmıyorsun!"

"Rahat bırakmam ya! Eğer bu gece gene öyle bir şey olursa... Beni iyi dinle, Tanrı korusun, öyle bir şey olursa, sabah kalkar kalkmaz Dyakovo'nun yolunu tutar, Peder Nikodim'e bir bir anlatırım. Derim ki, 'Peder Nikodim, beni bağışlayın, karım cadıdır.' 'Nasıl?' diye soracaktır. 'Nasıl mı? Söyleyeyim... Böyle böyle...' İşte o zaman çıra gibi yandığın gündür! Yalnız öbür dünyada değil, bu dünyada da çekeceklerin var. Senin gibi kadınlardan dua kitabında bile söz edilmesi boşuna değil!"

Tam o sırada pencerenin dışında öyle bir gürültü koptu ki, irkilen Saveli'nin yüzü sarardı. Karısı da hopladı yerinden, yüzü sapsarı kesildi.

Titrek, tok bir sesin, "Tanrı aşkına içeri alın, donduk!" dediği duyuldu, "İçeride biri var mı? Bir iyilik yapın, biraz ısınalım. Yolumuzu şaşırdık!"

Pencereye bakmaktan korkan Raisa, "Kimsiniz?" diye sordu.

"Posta sürücüleri!" dedi ikinci bir ses.

Saveli elini salladı.

"Tam dediğim gibi! Doğru söylememiş miyim? Gene cadılığını gösterdin. Gözlerimin içine bak benim!"

Zangoç yatağın önünde iki kez zıpladı, kuştüyü döşeğin üstüne devrildi, burnundan öfkeyle soluyarak yüzünü duvara döndü. Az sonra sırtına soğuk bir hava dalgası çarptı. Kapının gıcırdamasının ardından eşikte tepeden tırnağa kara belenmiş uzun boylu bir adam belirdi. Onun arkasından bir ikincisi süzüldü.

"Çuvalları da getireyim mi?" diye sordu ikincisi.

"Dışarıda bırakacak değiliz ya!"

Bunları söyleyen birincisi başlığını çözmeye başladı, ancak çözme işini bitirmeden şapkasıyla birlikte başından sıyırdı, öfkeyle fırının yanına fırlattı. Sonra paltosunu çıkardı, onu da fırına doğru attı, kimseyle selamlaşmadan odada gezinmeye başladı.

Genç bir posta görevlisiydi bu. Sapsarı saçları vardı, yıpranmış resmî bir ceket giymişti, kırmızı deri çizmeleri çamur içindeydi. Gezinerek biraz ısındıktan sonra gelip masaya oturdu, ayaklarını çuvallara doğru uzattı, başını yumruğuna dayadı. Kaşlarında, bıyıklarında, değirmi sakalında karlar erimeye başlamıştı. Yolda çektiği sıkıntıların, acının, korkunun izlerini taşıyan, kırmızı beneklerle kaplı, yorgunluktan solgun, öfkeden çarpılmış yüzü gene de güzeldi.

Postacı gözlerini duvarlarda dolaştırdıktan sonra, sıcak bir odada bulunuşuna inanmıyormuşçasına, "Bu bizimkisi köpek yaşantısı!" dedi. "Az kaldı yolda geberiyorduk. Işığınızı görmesek, kim bilir, başımıza neler gelirdi! Sonumuzun ne olacağını kestiremiyorum. Dur durak bilmeden, köpekler gibi koşturuyoruz..."

Zangocun karısına şöyle bir göz attı, sesini alçaltarak, "Burası neresi? Nereye geldik biz?" diye sordu. Zangocun karısı kızardı, eli ayağı dolaştı.

"Gulyayev Tepesi derler buraya. General Kalinovski'nin yurtluğudur."

Genç postacı, sırtında kocaman, meşin bir çuval, kapıdan içeri girmek için uğraşan posta sürücüsüne, "İşitiyor musun, Stepan?" dedi. "Ta Gulyayev Tepesi'ne gelmişiz."

"Ooo! Ne kadar uzaklaşmışız yoldan!"

Ah çeker gibi, kısık bir sesle bunları söyleyen posta sürücüsü dışarı çıktı, az sonra biraz daha küçük ikinci bir çuval getirdi, sonra yeniden çıktı, Rus masallarını konu alan eski gravürlerdeki yiğit savaşçı kılıçlarının benzeri, meşin kılıf içinde uzun, enli bir postacı kılıcıyla birlikte geri döndü. Çuvalları duvarın dibine yerleştirdikten sonra dışarı çıktı, piposunu içmeye başladı.

Zangocun karısı, "Yoldan geldiniz, belki çay içmek istersiniz," dedi. Postacının kaşları çatıldı.

"Çay içmeye vakit mi var ki? Biraz ısınıp kendimize gelince hemen yola koyulacağız. Posta trenine yetişmemiz gerekiyor. On dakikacık otursak yeter... Zahmet olmazsa bize yolu gösterir misiniz?"

Zangocun karısı içini çekti.

"Şansınızdan, hava da öyle berbat ki!"

"Ya, öyle... Şey, kimlerdensiniz siz?"

"Biz mi? Buralıyız, kilisede kalıyoruz. Kocam din görevlisiydi... Bakın, kendisi şurada yatıyor... Saveli, hadi kalk da gelenlere 'Hoş geldiniz!' de! Eskiden cemaatli bir kiliseydi burası. Cemaat kalmayınca bir buçuk yıl önce çalışır kiliselikten çıkarıldı, kocamın zangoçluk kadrosu da kalktı. Şimdi burada kiliseyi koruyoruz. Burası çiftlikken beyefendi vardı, uşakları, ırgatları için bir kilise gerekliydi. Çünkü en yakın köy Markovka buraya beş fersah uzaklıktadır. Şimdi bekçilik ediyoruz işte."

Zangocun karısının anlattıklarından postacı, kocası Saveli'nin, generalin karısına gitse, ondan bir tavsiye yazısı alıp ilçedeki başpapaza götürse kendisine yeni, iyi bir görev verilebileceğini öğrendi. Ama tembel bir adamdı zangoç, ayrıca generalin karısına gitmekten korkuyordu.

"Gene de ruhban sınıfından sayılırız," diye içini çekti zangocun karısı.

"Peki, neyle geçiniyorsunuz?"

"Kilisenin bostanı var, sonracığıma, ot biçip satıyoruz. Ancak bunlardan elimizde fazla bir şey kalmıyor. Diyadkin köyünün papazı vardır, açgözlüdür çok, bütün yortularda ayini kimseciklere bırakmaz, oradan kazanacağımız üç-beş kuruşa da göz dikti. Kime gidip şikâyet edeceğiz ki!"

Saveli yattığı yerden, "Yalan söylüyorsun!" dedi hırıltılı sesiyle. "Peder Nikodim ermiş gibi bir adamdır, kilisenin ışığıdır. Ne alırsa hakkıyla alır."

Postacı güldü:

"Oo! Seninkisi amma da öfkeliymiş! Evleneli çok oldu mu?"

"Geçtiğimiz pazar günü dördüncü yılı doldurdu. Eskiden bu kilisenin zangocu babamdı, kendisi rahmetli olunca yerinin

başkasına gitmemesi için piskoposluğa başvurdular, bekâr bir zangocun gönderilmesini istediler. Ben de bununla evlendim."

Postacı sırtı dönük duran Saveli'ye, "Oo, demek bir taşla iki kuş vurdun!" dedi. "Hem babasının yerine oturdun, hem kızını aldın."

Sabırsızca bacağını oynatan Saveli duvara daha çok sokuldu. Postacı ise masadan kalktı, birkaç kez gerindikten sonra gelip posta çuvalının üzerine oturdu. Orada bir süre düşündü, eliyle çuvalı mıncıkladı, kılıcın yerini değiştirdi, bir bacağını aşağı sarkıtarak boylu boyunca uzandı.

Bir kolunu başının altına koyup gözlerini kapatarak, "Bizimkisi köpek yaşantısı," dedi. "Düşmanıma bile böyle bir yaşamı tavsiye etmem."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Saveli'nin burnundan çıkan tısıltıdan, ölçülü ve ağır ağır soluk alan postacının her soluk verişte boğazından kopan "kıh kıh" seslerinden başka bir şey işitilmiyordu. Sanki adamın boğazında bir teker arada bir gıcırdayarak dönüyor gibiydi. Aşağı sarkık bacağı titrerken çuvalın üstünde hışırtılar çıkarıyordu.

Yorganın altından yüzünü odaya çeviren Saveli içeriyi gözetlemeye koyuldu. Karısı taburede oturuyor, başını ellerine dayamış bir durumda postacının yüzüne bakıyordu. Şaşırmış, hatta korkmuş birinin kıpırtısız bir bakışı vardı.

Zangoç, "Niye öyle gözünü dikmiş bakıyorsun?" dedi öfkeli öfkeli.

"Sana ne? Yat yattığın yerde!"

Bunu derken gözünü bir an olsun sarışın adamdan ayırmamıştı. Zangoç göğsünde biriken havayı bütün hıncıyla dışarı püskürttü, gerisin geriye sertçe duvara döndü.

Birkaç dakika sonra yeniden kıpırdandı, dizüstü toplanıp yatağa oturdu, kollarını yastığa dayayarak karısına yan yan baktı. Karısı gene öyle kıpırtısız, postacıya bakıyordu. Yanakları soluklaşmıştı, ama bakışlarında garip bir alev yalazlanıyor gibiydi. Zangoç yatağından karınüstü yere kaydı, sürüne sürüne postacıya yaklaşıp yüzünü bir mendille örttü.

"Neden örttün?" diye sordu karısı.

"Gözlerine ışık düşmesin diye."

"Öyleyse ışığı söndür sen de..."

Zangoç, karısına kuşkuyla baktı, avurtlarını şişirip lambaya yaklaştı, ama son anda üflemekten cayarak elini salladı.

"Gene şeytanca bir sinsilik düşünüyorsun, değil mi? Ah, yeryüzünde kadından daha kurnaz bir yaratık var mı?"

Kadın sıkıntıyla yüzünü buruşturdu.

"Seni uzun etekli iblis seni! Bak, ben sana neler yapacağım!"

Böyle diyerek daha umursamaz bir tavır takındı, yeniden gözlerini postacıya dikti.

Yüzünün kapalı olması ne fark ederdi ki? Onu ilgilendiren yalnız yüzü değil, bu yeni adamın tüm görünüşüydü. Postacının geniş, güçlü bir göğsü vardı; kolları düzgün ve biçimliydi; kaslı, düzgün bacakları ise Saveli'nin çırpı gibi bacaklarından daha güzel, daha erkeksiydi. İkisini yan yana koyup karşılaştırmayı bile düşünemezdi.

Aradan kısa bir zaman geçince Saveli, "Ben uzun etekli, iblis olabilirim, ama bu adamların burada kalmasına gerek yok!" dedi. "Evet... Bunlar devlet işi yapıyorlar, alıkoyduk diye sonra bizi sorumlu tutarlar. Hey, arkadaş! Postacıysan işini yap! Ne diye kıvrılıp yatıyorsun?"

Dışarıya seslendi:

"Hey, arabacı! Adın nedir, bilmiyorum! Kalk bakalım, posta götürürken yatılmaz! Gerekiyorsa size yolu gösteririz!"

Odada şöyle bir dolanıp postacının yanına sokuldu, kolunu çekti.

"Bey! Bey! Yola çıkacaksanız geç kalmayın! Gitmeyeceksenız burada uyunmaz!"

Postacı sıçradı, oturdu, çevresini bulanık gözlerle süzdü; yeniden yattı.

Saveli adamın kolundan bir daha çekti.

"Ne zaman gideceğinizi soruyorum! Zamanında yerine ulaştırmanız için postayı size teslim etmişler, işitiyor musunuz? Yolu göstereyim!"

Postacı gözlerini açtı. Kısa tatlı bir uykuyla ısınmış, gevşemiş olarak, ama henüz uykusu iyice açılmaksızın, sisler için-

de zangocun karısının kar beyazı boynunu, kıpırtısız, yapışkan bakışlarını gördü; sanki düşteymişçesine gözlerini yumdu, gülümsedi...

Bu arada kadının, "Bu havada nereye gideceksiniz? Tatlı uykunuzu bölmeyin, rahatınıza bakın!" diyen yumuşak sesini duydu.

Gözlerini yeniden açtığında zangocun karısının gamzelerini gördü, nerede bulunduğunu, her şeyi anımsadı. Karanlık, soğuk havada yola çıkacaklarını düşününce tüyleri ürperdi, olduğu yerde büzülüp kaldı.

Esneyerek, "Nasıl olsa geç kaldık. Beş dakika daha kestirsem ne çıkar?" dedi.

Dışarıdan sürücünün sesi geliyordu, "Belki zamanında yetişiriz. Böyle havalarda, bakarsın, tren de gecikir."

Postacı doğruldu, gerindi, paltosunu giymeye başladı.

Konukların gitmeye hazırlandıklarını gören Saveli neredeyse keyfinden zıplayacaktı.

İçeri giren posta sürücüsü çuvallardan birini tutup kaldırırken, "Bize biraz yardım edecek misin?" diye sordu. Zangoç bir sıçrayışta adamın yanına vardı, birlikte posta balyasını dışarı çıkardılar. Bu sırada postacı başlığının bağını çözmek için uğraşıyordu. Zangocun karısı ise gözlerini alamıyordu sarışın gencin yüzünden, fırsat bulsa adamın içine girecekti neredeyse.

"Çay bile içmediniz," dedi.

"İçmesine içerdim de, görüyorsun, hazırlığa başladılar. Geciktikti nasıl olsa."

Kadın onun kolunu tuttu, gözlerini yere indirerek, "Gitmeyin, kalın!" diye fısıldadı.

En sonunda düğümü çözen postacı kararsızlık içindeydi, başlığı kolunun üzerinden aşırdı, bekledi. Kadının yanından ayrılmak istemiyordu bir türlü, ılık bir duygu uyandı içinde.

"Boynun ne kadar beyaz!" dedi.

Elini uzatıp iki parmağıyla kadının boynuna dokundu. Onun karşı koymadığını görünce elini boynuna, omzuna sürdü.

"Ah, sen..."

"Kalın... Çay içerdik..."

Az sonra avludan arabacının bağırdığı duyuldu:

"Nereye koyuyorsun? Ne beceriksiz adamsın, be! Şunu yanlamasına koysana!"

"Kalın işte... Tipi de nasıl uğulduyor!" dedi zangocun karısı.

Henüz tümüyle uykusu açılmamış, uykunun insana verdiği tatlı gevşekliği üzerinden atamamış olan postacının benliğini karşı konulmaz bir istek sardı. Bu, öyle bir istekti ki, uğruna çuvallar, posta trenleri, her şey, her şey unutulabilirdi. Kaçmak ya da bir yere saklanmak istiyormuşçasına, korku içinde kapıya baktı, içeri girip kadını belinden yakaladı, söndürmek amacıyla lambaya doğru eğildi, ama tam o sırada dışarıdan ayak patırtıları duyuldu, eşikte arabacının karaltısı göründü. Onun arkasından ise Saveli bakıyordu... Postacı çabucak kadının belini bıraktı, düşünceler içinde dikildi kaldı...

"Her şey hazır!" dedi araba sürücüsü.

Postacı bir an bekledi, sonra tümüyle uyanmışçasına başını sertçe silkti, arabacının arkasından yürüdü. Zangocun karısı odada tek başına kalmıştı.

Avludan araba sürücüsünün, "Hadi, bin de yolu göster!" dediğini işitti.

Önce bir çıngırak, ardından ikincisi, üçüncüsü tembel tembel çınladı; çıngırak sesleri ince bir ip gibi bekçi odasından ileri doğru uzadı gitti.

Bu sesler gitgide uzaklaşıp kesilince zangocun karısı durduğu yerden yekindi, odanın içinde sinirli sinirli dolanmaya başladı. Öfkeden çarpılan yüzü önce sarıydı, sonra kıpkırmızı kesildi. Soluk alışları, yüreğindeki nefretten sıklaştıkça sıklaşıyor, gözleri azgın, vahşi bir öfkeyle parlıyordu. Odada böyle dolaşırken kızgın demirle korkutulup kafesinde dört dönen bir dişi kaplana benzetilebilirdi.

Kadın bir an durup içinde yaşadığı odaya göz gezdirdi. Üzerinde kuştüyü bir şilte, boz renk sert yastıklar, yorgan gibi ıvır zıvır bir sürü paçavranın bulunduğu, duvar boyunca uzanan yatak neredeyse odanın yarısını kaplıyordu. Zangoç Saveli aklına esip de saçını yağladığı zaman kafasının biçimi tıpkı böyle karmakarışık, çirkin bir paçavra topağına dönüşürdü. Yatakla

kapı arasında, üzerinde dizi dizi çömleklerin, kirli bezlerin asılı durduğu Rus fırını vardı. Az önce dışarı çıkan Saveli de içinde olmak üzere odada bulunan her şey inanılmaz derecede pasaklı, yağlı, isliydi; işte bütün bunlar arasında kar beyazı gerdanlı, yumuşak tenli bir kadın görmek gerçekten şaşırtıcıydı. Raisa yatağa doğru yürüdü; orada ne varsa hepsini dağıtmak, parçalamak, ayaklarıyla çiğnemek niyetiyle elini uzattıysa da sanki elinin bu pisliğe bulaşmasından tiksinmişçesine geriye çekildi, odada dolaşmasını sürdürdü.

İki saat kadar sonra kocası kara bulanmış, yorgunluktan bitmiş halde geri döndüğünde kadın soyunmuş olarak yatakta yatıyordu. Gözleri kapalı olmakla birlikte yüzündeki minik kıpırtılardan zangoç onun uyumadığını anladı. Ertesi sabaha dek dilini tutup karısına tek söz söylememeye karar verdiği halde dayanamadı, acı acı gülerek, "Boşuna büyücülük yaptın! Gitti işte!" dedi.

Kadın sesini çıkarmadı, ancak çenesi titriyordu. Zangoç ağır ağır soyundu, karısının üstünden aşarak duvar dibine, yorganın altına kıvrıldı.

"Peder Nikodim'e senin nasıl bir kadın olduğunu anlatacağım yarın! Görürsün!"

O bunu söyler söylemez kadın döndü, gözleri ateş saçarak, "Senden de bıktım, şu odadan da!" dedi. "Karısıymışım! Git de ormanda kendine karı ara! Çatlayası! Tembelliğin, pasaklılığın yetmiyormuş gibi bir de başıma bela kesildin!"

"Hadi, sus, sus! Uyu!"

Kadın hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

"Ne kadar da bahtsızmışım! Karşıma sen çıkmasan bir tüccarla, okumuş biriyle evlenebilirdim. Hiç olmazsa severdim onu kocam diye! Boyu devrilesi, karlar altında kalaydın, donup gebereydin, daha iyiydi!"

Böylece, uzun süre ağladı. Sonra derin derin iç çekerek dinginleşti. Dışarıda kar fırtınası esip savuruyordu eskisi gibi. Fırında, fırın bacasında, duvarların arkasında sanki birileri ağlıyordu. Saveli'ye sorsanız bu ağıt onun içinden, kulaklarından gelmekteydi. Karısıyla ilgili tahminlerinin doğruluğuna o ge-

ce tümüyle inanmıştı. Şeytanların yardımıyla fırtınalara, posta arabalarına hükmettiğinden kuşkusu kalmamıştı artık. Ancak ne üzücüdür ki, bu gizemlilik, bu doğaüstü, vahşi güç, yanında yatan bu kadına daha önce ayrımına varmadığı, anlaşılmaz bir güzellik veriyordu. Aptallığına doymasın, kendisi bile fark etmeden onu şiirleştirip yüceltmiş, böylece karısı olacak bu kadın teni pürüzsüz, beyaz, ulaşılmaz bir yaratık olmuştu birden.

"Cadı!" dedi öfkeyle. "Tüh sana, iğrenç kadın!"

Gene de karısının dinginleşmesini, düzgün aralıklarla soluk almasını bekledi, o iyice sessizleşince parmaklarıyla onun beyaz ensesine dokundu, eliyle kalın saç örgüsünü tuttu... Kadın hiçbirini hissetmiyor gibiydi. O zaman yüreklendi, boynunu okşamaya başladı.

O zaman kadın, "Çek elini!" diyerek dirseğiyle burun köküne öyle bir indirdi ki, gözlerinde kıvılcımlar çaktı.

Burnundaki ağrı az sonra geçtiyse de içindeki acı uzun süre dinmedi.

Küçük Bir Şaka

(Шуточка)

Kış, duru bir öğleüstü... Hava ayaz mı ayaz, bastığımız her yerde kar kıtır kıtır ediyor. Koluma girmiş bulunan Nadenka'nın şakaklarındaki saç demetleri ile üst dudağındaki ayva tüyleri kırağı tutmuş. Yüksekçe bir tepenin üstünde durmaktayız. Bastığımız yerden aşağılara doğru uzanan yamaçta güneş ışınları aynada parlar gibi parlıyor. Hemen yanımızda açık renk kırmızı çuhayla kaplı bir kızak var.

"Hadi, kayalım, Nadejda Petrovna," diyorum yalvarırcasına. "Bir kerecik, ne olur! Korkmayın, ikimize de bir şeycikler olmaz!"

Ancak Nadejda Petrovna korkuyor. Ayaklarına geçirdiği küçük lastik ayakkabılar ile buz tutmuş yamacın bittiği yerin arası ona uçurum gibi gözüküyor. Korkunç, ölçülemez derinlikte bir uçurum! Aşağıya baktığı zaman ya da kızağa binmemizi söylediğimde içini bir ürperti kaplıyor, sanki soluğu kesiliyor. Bir kerecik aşağıya kadar kaysak ne olur? Herhalde ölür, korkudan aklını oynatır!

"Yalvarırım!" diyorum. "Korkmanız gerekmez! Sizinki ödleklik, tabansızlık!"

Sonunda razı oluyor, ama yaşamını tehlikeye atarak önerimi kabul ettiğini yüzünden okuyorum. Onu kızağa, önüme otur-

tup belinden kavrıyorum. Yüzü soluk, tir tir titriyor. Birlikte uçurumdan aşağı yuvarlanıyoruz sanki.

Kurşun gibi uçuyor kızağımız. Yırtılan hava yüzümüze çarpıyor, kulaklarımızda ıslık çalıyor, uğulduyor, öfkesinden yüzümüzü kırbaçlayıp çimdikliyor, sanki kellemizi gövdemizden koparmaya çalışıyor. Rüzgârın şiddetinden soluk almak bile zor. Sanki iblisin biri pençesinin altına almış, böğüre böğüre cehenneme sürüklüyor bizi. Çevremizde nereye baksak her şey upuzun bir çizgi halinde geriye doğru hızla uzaklaşıyor. Bir anda yok olacakmışız gibi bir duyguya kapılıyoruz. Bir ara, "Sizi seviyorum, Nadya!" diyorum alçak sesle.

Kızağımızın koşturması yavaşlıyor, rüzgârın uğultusu, kızağın karda çıkardığı hışırtı gitgide korkunç olmaktan çıkıyor, soluğumuz daralmıyor artık. Yamacın dibine gelmişiz. Nadenka yarı ölü, yarı diri; yüzü solgun, güçlükle soluk alıyor. Kızaktan kalkmasına yardım ediyorum.

Korku dolu, kocaman gözlerle bana bakarak, "Taş çatlasa bir daha kaymam!" diyor. "Kesinlikle! Az kaldı, korkudan ölüyordum!"

Bir süre sonra kendine geliyor, gözlerimin içine sorarcasına bakmaya başlıyor: Az önce duyduğu üç sözcüğü ben mi söylemiştim, yoksa rüzgârın uğultusunda ona öyle mi gelmişti? Bense sigaramı tüttürerek yanında dikiliyor, eldivenlerimi inceliyorum.

Gene koluma giriyor, tepenin çevresinde gezintiye çıkıyoruz. Belli ki, bilmecemsi sözler rahatını kaçırmış. O sözler söylenmiş miydi, yoksa söylenmemiş mi? Bu bir onur, gurur, yaşam, mutluluk sorunu; çok önemli, yeryüzünün en önemli sorunu! Kızcağız sabırsızlık içinde, hüzünle, derine işleyen bakışlarıyla bakıyor yüzüme; sorularıma gelişigüzel yanıtlar veriyor, bir şey söyler miyim diye bekliyor... Ah, o tatlı yüzdeki kıpırtılar! Kendi kendisiyle savaştığı belli. Bir şeyler söylemek, soru sormak istiyor, ancak gerekli sözü bulamıyor. Utanıyor, sıkılıyor, çekiniyor. Sevinci soruyu sormasını engelliyor...

Yüzüme bakmaksızın, "Size ne diyeceğim, biliyor musunuz?" diyor.

"Neymiş diyeceğiniz?"

"Hadi... Bir daha kayalım."

Basamaklardan yürüyerek tepeye tırmanıyoruz. Yüzü solgun, tir tir titreyen kızı gene önüme oturtuyorum, korkunç uçurumdan aşağı bir daha kayıyoruz. Rüzgâr uluyor, kızak vızıldıyor... Hızımızın ve uğultunun doruğa çıktığı anda alçak sesle yeniden, "Sizi seviyorum, Nadenka!" diyorum.

Kızağımız durduğunda Nadenka az önce kayarak indiğimiz tepeye şöyle bir göz atıyor, uzun uzun yüzüme bakıyor, bir şey diyecek miyim diye. Ben aldırmaz görünüyorum, hiçbir şey belli etmiyorum. Onun tüm duruşundan, hatta manşonundan, başlığından şaşkınlık okunuyor. Sanki yüzünde şunlar yazılı: "Neler oluyor? O sözleri söyleyen kim? Sen misin, yoksa öyle mi geldi bana?"

Bu bilinmezlik onu tedirgin ediyor, sabrını taşırıyor. Kızcağız öylesine şaşkın ki, sorularıma yanıt veremiyor, somurtuyor hep. Dokunsan ağlayacak...

"Eve gitsek mi? Ne dersin?" diye soruyorum.

Nadenka kızararak, "Şey... Kızakla kaymak çok hoşuma gitti. Bir daha çıkalım mı?" diyor.

Demek, kızakla kaymak "hoşuna gitmiş". Oysa kızağa üçüncü kez bindiğimizde yüzünün gene soluklaştığını, korkudan soluğunun daraldığını, titrediğini görüyorum.

Aşağı doğru kaymaya başladığımızda dönüp yüzüme bakıyor, dudaklarımın kıpırtısını izlemeye çalışıyor. Ama ben ağzımı mendille kapatıp öksürüyorum. Yamacın orta yerine vardığımızda bir fırsatını bulup, "Sizi seviyorum, Nadya!" diye fısıldıyorum.

Bilmece bilmece olarak kalıyor. Nadenka susuyor, düşüncelere dalıyor... Kayak yerinden onu evine götürürken sanki ayakları geri geri gidiyor, yürüyüşü ağırlaşıyor. Aynı sözleri bir daha söylememi beklediği belli. Yüreğinin sızladığını, "Bu sözleri rüzgâr söylememiştir, ayrıca söylemiş olmasını da istemem," dememek için kendini zor tuttuğunu görüyorum.

Ertesi sabah şöyle bir pusula geçiyor elime: "Bugün kaymaya giderseniz beni de alın. N." Böylece her gün birlikte kayma-

ya çıkıyoruz Nadenka'yla. Kızağımız aşağı doğru hızla uçarken alçak sesle aynı sözleri mırıldanıyorum:

"Sizi seviyorum, Nadya!"

Şaraba, morfine alışır gibi çok geçmeden bu tümceye de alışıyor Nadenka, onsuz yaşayamaz oluyor. Doğrusu, kendimizi boşluğa bırakırken gene korkudan ödü patlıyor; ancak bu korku, tehlike duygusu, hâlâ bir bilmece olarak kalan, yüreğini hoplatan sevgi sözlerine ayrı bir çekicilik katıyor. Kuşkulandığı iki şey var gene: Ben ve rüzgâr. Ona sevgi sözleri fısıldayanın bunlardan hangisi olduğunu bilmemekle birlikte artık onun için bunun bir önemi yok gibidir. Hangi kadehten içerse içsin, ne fark eder? İş sarhoş olmada...

Bir öğleüstü kayak yerine tek başıma gittim. Kalabalığın arasına karıştığımda Nadenka'nın da oraya geldiğini, gözleriyle beni aradığını gördüm. Sonra yalnız başına korka korka merdivenden tepeye tırmanmaya başladı. Öylesine korkuyordu ki, hem de nasıl! Yüzü kâğıt gibi bembeyaz, titriyor, ama asılmaya gider gibi yürüyor gene de. Arkasına bakmadan, kararlı adımlarla yürüyor... O büyüleyici, tatlı sözleri ben yokken de işitip işitmeyeceğini anlamak istediği belli. Yüzü soluk, korkudan ağzı açık, kızağa bindiğini, gözlerini yumduğunu, dünyayla son kez vedalaşırcasına kızağı hareket ettirdiğini görüyorum. "Jjjt" diye bir ses çıkarıyor kızak. Onun hızla aşağı kayarken o sözleri işitip işitmediğini bilmiyorum. Ancak kızaktan yorgun, bitkin bir durumda indiğini anlıyorum. Yüzünden okuduğuma göre aşk sözlerini işitip işitmediğinden kendisi de emin değil. Aşağı kayarken duyduğu korku işitmek, ayırt etmek, anlamak yeteneğini yok etmiş olmalı.

Ama işte ilkbahar geliyor, mart ayındayız. Güneş ışınları daha çok okşuyor insanı. Bizim buz tutmuş tepemiz koyulaşıyor, parıltısını yitiriyor, karları eriyor. Artık kayamıyoruz. Zavallı Nadya'nın o sözleri işiteceği kayak yeri yok ortada, o sözleri fısıldayan neyse o da... Çünkü kızak kayamadığımız için rüzgâr delice esmiyor, bense Petersburg'a gitmeye hazırlanıyorum. Belki uzun süreliğine, belki temelli...

Yola çıkmadan birkaç gün önce bir akşamüstü evimizin kü-

çük bahçesinde oturuyorum. Bahçemiz Nadya'nın oturduğu evin bahçesinden, tepesine sivri çiviler çakılı yüksek bir tahta perdeyle ayrılmıştı. Hava oldukça soğuk, gübrenin altında erimemiş karlar var, ağaçlar henüz uyanmamış... Gene de ortalıkta bahar kokusu duyuluyor, kargalar tünemeden önce şamatalı çığlıklar atıyorlar. Tahta çite yaklaşıp aradaki yarıktan uzun uzun baktığımda, evlerinin önündeki merdivene çıkan Nadya'nın özlem dolu, hüzünlü bakışlarını gökyüzüne diktiğini görüyorum.

Solgun, kederli yüzünü bahar yeli yalıyor. Orada durduğu sürece karlı tepeden aşağı inerken kükreyen rüzgârda işittiği üç sözcüğü anımsıyor, yüzü daha bir hüzünleniyor, yanaklarından gözyaşları süzülüyor. Kızcağız bu sözleri bir daha yinelemesini dilercesine iki elini birden ileriye, rüzgâra doğru uzatıyor. Ben esintinin arttığı bir anı kollayıp, "Sizi seviyorum, Nadya!" diye fısıldıyorum.

Nadenka'nın birden nasıl değiştiğini görmeliydiniz! Bir çığlık atıyor, yüzüne gülümseme yayılıyor, esintiye karşı ellerini uzatıyor. O sırada öylesine sevinçli, öylesine mutlu, öylesine güzel ki!

Bense gidip eşyalarımı hazırlamaya başlıyorum.

Bu olayın üzerinden uzun yıllar geçti. Nadenka evli şimdi... Onu kocaya zorla mı verdiler, yoksa kendi isteğiyle mi vardı; orası pek önemli değil. Kocası soylular birliği yazmanıdır, üç de çocukları olmuş... Bir zamanlar birlikte kaymaya gittiğimizde, rüzgârın kulaklarına fısıldadığı "Sizi seviyorum, Nadenka!" sözcükleri unutulmuş değil. Bu, yaşamının en mutlu, en heyecan verici, en güzel anısıdır...

Yaşımın ilerlediği bugün bu sözleri ona niçin söylediğimi, ona niçin böyle bir şaka yaptığımı anlamıyorum.

Kurt

(Волк)

Olağanüstü fiziksel gücüyle geniş bir çevrede ünlenen tıknaz, sağlam yapılı toprak ağası Nilov ile sorgu yargıcı Kupriyanov akşam üzeri avdan dönerlerken ihtiyar Maksim'in değirmenine uğradılar. Nilov'un kendi çiftliğine kadar olsa olsa iki fersah yol kalmıştı, ancak avcılar öylesine yorulmuşlardı ki, daha ileriye yürümeyi canları istemedi, değirmende uzunca bir mola verme kararı aldılar. Hele yanlarında her türlü yiyecek, votka, konyak; Maksim'in değirmeninde de bol çay ve şeker bulununca bu kararı almak kolaylaşmıştı.

Karınlarını doyurduktan sonra iki dost çay içerlerken üç kişi ilginç bir söyleşiye daldılar. Nilov yaşlı değirmenciye;

"Dede, ne var ne yok, işler nasıl gidiyor?" diye sordu.

Maksim güldü.

"Ne olsun, her şey bildiğiniz gibi... Gene de, beni bağışlarsanız, silahlarla ilgili bir-iki soru sormak isterim."

"Silahı ne yapacaksın, babalık?"

"Nasıl desem, silah bana gerekli değil belki. Öylesine sordum işte... Diyelim, bir tüfeğim olsa bile ateş etmek için karşımdakini gözüm görmez. Benim durumum böyle işte... Son günlerde azgın bir kurt çıktı da ortaya. Şu sıralar çevrede dolanıp duruyor... Dün akşam üzeri köyün yakınında bir tay ile iki köpe-

ği parçalamış. Bugün tan aydınlığıyla birlikte değirmenden çıktığımda geberesinin söğüdün dibinde oturduğunu, pençesiyle kafasına pat pat vurduğunu gördüm. Ben ona "Tüh sana!" demeye kalmadı, şeytanın dölü bana sanki öfkeli öfkeli baktı. Yerden bir taş alıp lanet olasıya fırlattım, bunun üzerine pis hayvan dişlerini takırdattı, gözleri alev alev parladı, sonra yerinden kalktı, ileride kavak koruluğu var, oraya doğru uzaklaştı... Öyle korktum ki, size anlatamam!.."

Savcı;

"Şu işe bakın! Belki kuduz bir kurt çevrede dolanıp duruyor, bunu bilmeden biz de sağda-solda dolaşıyoruz," diye homurdandı.

"Kurttan çekinecek ne var, canım? Silah elimizde, çeker vururuz," dedi toprak ağası.

"Kurda saçmaların hiçbir zararı dokunmaz."

"Aslında ateş etmeye bile gerek yok, tüfeğin dipçiğiyle vurduk mu gebertiriz."

Nilov kurdu tüfeğin dipçiğiyle vurup öldürmekten daha kolay bir şey olmadığını söyledikten sonra buna benzer bir olayı anlatmaya koyuldu. Bir keresinde kendisine saldıran iri bir kuduz köpeği, herkesin bildiği bastonu, kafasına bir vuruşta yere sermişti.

Toprak ağasının geniş omuzlarına kıskanarak bakan savcı;

"Böyle düşünmek sizin için kolay!" dedi. "Ne mutlu size, acı bir kuvvetiniz var, on kişiye denksiniz. Bırakın bastonu, parmaklarınızla bile köpeğe diz çöktürecek güçtesiniz. Sıradan bir ölümlü sopayla vurmak için elini havaya kaldırıncaya, hayvanın neresine vuracağını kestirinceye dek kuduz köpek onu beş yerinden ısırır. Dilerim, böyle bir olay kimsenin başına gelmesin... Bir de kuduz olanların suyu görünce korkmaları var ki, Tanrı kimseye böyle şey göstermesin! Kuduz hastalığına yakalanan bir adamın durumunu gördüm de, aklım başımdan gitti, beş-altı gün kendime gelemedim. O zaman köpekler ile köpek besleyenlere lanet üstüne lanet okudum. Kuduz köpeğin saldırısı şu bakımdan tehlikelidir: Beklenmedik bir olayla karşı karşıya gelmiş, saldırıya hazırlıksız yakalanmışsınızdır. Çok sağlıklı birisiniz,

yolunuzda sakin sakin yürümektesiniz; hiç beklemediğiniz bir anda saldırır size kuduz köpek. O an aklınıza ilk gelen şey, kurdun sizi ısırması sonucunda kesinlikle öleceğiniz, kuduz hastalığından kurtuluşunuz olmadığıdır... Başka bir şey de kuduz köpek birini ısırmışsa kuduz hastalığının ne zaman başlayacağı düşüncesi yer alır o insanın kafasında. Bu düşünce son derece acı vericidir, bir an bile çıkmaz onun aklından. Kahredici bekleyişin ardından hastalığın kendisi gelir... Kuduz hastalığının iyileştirilemez oluşu yıpratır insanı. Kim bu hastalığa yakalandıysa mahvolduğunun resmidir. Bildiğim kadarıyla tıp biliminde kuduzun iyileştirileceği konusunda en ufak umut yoktur."

Maksim oradan atıldı:

"Ama beyefendi, bizim köyde böyle hastaları tedavi eden biri var. Adı Miron, bizim köyden Stepka'yı ona götürdüler de iyileştirdi."

Nilov içini çekti.

"Saçma! Miron hakkında söylenenlerin hepsi boş laf! Geçen yaz bir köylüyü kuduz köpek ısırmıştı da Miron da, bir başkası da, hiçbiri bir şey yapamadı. Akıllarına ne gelirse içirdiler ama sonunda delirdi adamcağız. Yok, dedeciğim, hiçbir ilacın bu hastalığa yararı dokunmaz. Benim başıma böyle bir olay gelse, en çabuk tarafından alnıma bir kurşun sıkarım."

Kuduza yakalananların su görme korkusu üzerine anlatılan korkunç olaylar çok geçmeden etkisini gösterdi. Avcıların bütün neşesi kaçtı, yavaş yavaş seslerini kestiler, çaylarını suskunluk içinde içtiler. İkisi de keyifli yaşamanın, mutlu olmanın insanın yazgısıyla ilgili birtakım rastlantılara, sözü edilmeye değmez basit olaylara bağlı olduğunu düşünüyordu. Bu düşüncelerin etkisiyle can sıkıcı, hüzünlü bir havaya girdiler.

Çay içmeleri bittikten sonra Nilov sedire gidip biraz yattı, sonra yeniden ayağa kalktı... Canı açık havada dolaşmak istiyordu, anlaşılan. Tahıl ambarına girip sağa-sola bir süre baktıktan sonra küçük kapıyı açarak dışarıya çıktı. Akşamın loşluğunu da, gecenin karanlığını da yok eden ay çepeçevre her yeri aydınlatmıştı. Ilık gecenin etkisiyle su bendinden gelen sakin bir esinti insana uyku veriyordu.

Ay ışığının pırıl pırıl aydınlattığı su bendinde ufacık bir gölge yoktu, bendin tam ortasında bir şişe boğası suda yüzen yıldız gibi parlayıp duruyordu. Değirmenin iki dolabı geniş söğüt ağacının gölgesinde yarı yarıya gizlenmiş olarak sanki öfkeyle bakıyordu insana.

Nilov göğsünü olanca genişliğiyle gererek suyun durgun yüzeyine baktı. Kımıldayan tek nesne yoktu gölün çevresinde. Suyun yüzeyi ile iki kıyısı da derin bir uykuya dalmıştı, balıklar bile şıpırdamıyordu... Fakat bir an Nilov'a, su bendinin karşı sahilindeki söğüdün biraz ilerisinde gölgeye benzer, kocaman bir top yuvarlanıyormuş gibi geldi. Toprak ağası gözlerini kısarak baktı. Gölge birden yok oldu, hemen ardından ortaya çıkıp su bendine doğru zikzaklar çizerek ilerledi.

Birden aklı başına gelen Nilov "Kurt bu!" dedi.

Toprak ağasının kafasında bir an önce değirmenine kaçma düşüncesi doğana değin yuvarlak top su bendinden yüzerek bu kıyıya çıktı, sonra aynı doğrultuda değil, gene zikzaklar çizerek Nilov'a doğru ilerledi.

Nilov kafasındaki saçların dibinde derisinin buz kestiğini hissetti. "Şu an değirmene kaçmaya kalkarsam kurt arkamdan saldırır. Aman Tanrım, elimde sopa bile yok! Öyleyse dimdik ayakta bekler, bana saldırınca boğazını sıkarım azgın hayvanın!" diye geçirdi içinden.

Bu kararla kurdun hareketlerini gözlemeye, her adım atışını değerlendirmeye başladı. Azgın kurt su bendinin kıyısından gelip toprak ağasının karşısında dikildi.

Kurttan gözlerini bir an olsun ayırmayan Nilov "Belki bana dokunmadan önümden geçip gider!" diye düşündü.

Tam o sırada hayvan ona bakmadan acıklı, gıcırtılı bir ses çıkardı, sonra da durduğu yerde ona doğru döndü. Sanki saldırsam mı, yoksa geçip gitsem mi kararsızlığı içindeydi.

Nilov'un aklından ilk geçen, "Kafasına bir yumruk indireyim. Sersemletirim hiç olmazsa..." düşüncesiydi. Gene de ne yapacağını tam olarak bilmiyordu; önce kendisi mi saldırmalıydı, yoksa kurdun saldırmasını mı beklemeliydi. O anda düşündüğü tek şey vardı: İçinde bulunduğu durum son derece

tehlikeliydi, en doğru kararı hemen vermesi gerekirdi. En iyisi bütün gücünü sağ elinde toplamalı, kurdun ensesine yapışıp gırtlağını sıkabildiği kadar sıkmalıydı. Tam o sırada kurdun son derece hızlı saldırısıyla karşılaştı, böyle bir şey olacağını gene beklemediği için, kendini rüyadaymış gibi hissetti. O da aynı anda kurdun boğazına sarıldı, kurt acıklı bir sesle böğürmeye başladı, hemen ardından öyle güçlü bir yekinişle kurtulmaya çalıştı ki, Nilov'un parmaklarıyla sımsıkı kavradığı ensesinden sıyrılan soğuk ve ıslak deri parçası onun parmakları arasına yapıştı. Kurt boynunu onun elinden kurtarmaya çabalarken arka ayakları üzerine dikildi. Bunun üzerine Nilov sol eliyle canavarın sağ pençesini yakaladı, bunu büküp hayvanın koltuğunun altına iyice yapıştırdı, sonra tüm gücünü kullanarak kurdu havaya kaldırdı. Bütün bunlar bir saniye gibi kısa bir süre içinde olup bitmişti. Kurt onun elini ısırmasın, başını ondan yana döndürmesin diye Nilov her iki elinin baş parmaklarıyla canavarın boynunu köprücük kemiklerinin yakınından mengene gibi sıkıyordu... Ancak kurt ön ayaklarını onun omuzlarına dayamış, bundan destek alarak bütün bedeni korkunç bir güçle sarsılmaya başlamıştı. Bu durumda gene de Nilov'un ellerinin ya da kollarının hiçbir yerini ısıramıyordu. Ağzını onun yüzüne ya da omuzlarına uzatmasını da canavarın boğazını sıkan, ona büyük acılar veren Nilov'un parmakları engelliyordu.

"İşte bu kötü!" dedi toprak ağası yüzünü hayvanın ağzından uzak tutmaya çalışırken. "Tüh, salyası dudağıma düştü. Bir mucize sonunda bu canavardan kurtulsam bile mahvolmam kesindir."

Böyle düşünürken de;

"Maksim, yardıma koş! Maksim, imdat!" diye haykırdı.

Başları aynı yükseklikte olan Nilov ile kurt sürekli birbirlerinin gözlerinin içine bakıyorlardı... Kurt durmadan dişlerini takırdatıyor, gıcırtıya benzer sesler çıkartıyor, ağzının iki yanına salya üstüne salya saçıyordu. Arka ayaklarıyla da destek almak amacıyla habire Nilov'un dizlerini tırmalıyordu... Ay ışığında gözleri parlıyordu, ancak kine, öfkeye benzer bir şey yok-

tu bu gözlerde; tıpkı insan gözlerine benziyor, için için ağlıyorlardı sanki.

"Maksim, yardıma koş! Maksim, çabuk gel!" diye bağırdı toprak ağası bir kez daha.

Ancak değirmende onu kimse işitmedi. Nilov yüksek sesle bağırmanın gücünü azaltacağını içgüdüsel olarak hissettiği için ikinci bağırışında sesini fazla yükseltmemişti.

"Yavaşça geri gideyim... Sırtımı kapıya dayayınca gene bağırırım," diye karar verdi.

Geri geri yürümeye başladı, ancak iki metre kadar gerileyebildi. Tam o anda sağ elinin zayıfladığını, kolunun bir yerinin kanadığını hissetti. Sonra öyle bir an geldi ki, kendi boğazından çıkan tüyler ürpertici bir çığlıktan kulakları çınladı. Bu çığlığın ardından sağ omzunda keskin bir ağrıyla birlikte omzundan göğsüne doğru yayılan ıslak bir sıcaklık hissetti. O sırada Maksim'in sesi geldi arkadan, koşarak kapıya çıkan savcının yüzündeki korkuyu gördü.

Arkadaşlarının gelişiyle birlikte parmakları kendiliğinden gevşedi, ardından kurdun boğularak geberdiğini anladı. Bunun üzerine gecikmeden düşmanını ileri doğru itti. Çeşitli duyguların etkisiyle kafasının içi karmakarışıktı. Kalçaları, sağ çizmesinin içi kana bulanmıştı. Bayılmak üzere olduğunu hissedince kendini değirmenin kapısının arkasına attı. Neyse ki odanın aydınlığı, kaynayan semaverin uğultusu, masadaki içki şişesi onu yeniden canlandırdı. Az önce yaşadığı korkuları unutmamakla birlikte onu bekleyen tehlikenin de fazla gecikmeyeceğini düşünmeye başladı. Beti benzi atmış, gözbebekleri büyümüş, saçları yağmurdan ıslanmış olarak oradaki çuvalların üzerine yığıldı; mecali kesilmiş kolları iki yanına düştü. Savcı ile Maksim içeri girip Nilov'un ıslak giyeceklerini çıkardılar, yarasıyla ilgilenmeye başladılar. Yarası bayağı ciddiydi. Azgın kurt Nilov'un sağ omzunun derisini sıyırmış, kaslarına bile zarar vermişti.

Boğuşmanın kahramanının omzundan akan kanı durdurmaya çalışan savcının yüzü korkudan sapsarıydı.

"Kurdun kafasını niçin gölün içine sokmadınız? Niçin suda boğmadınız canavarı!" dedi öfkeyle.

"Hiç aklıma gelmedi, böyle bir şeyi düşünemedim."

Savcı toprak ağasını oyalamak, onu avutup eski canlılığına döndürmek istiyordu. Ancak daha önceki konuşmalarında kuduz hastalığının iyileştirilemeyeceği, kuduza yakalananların su korkusu üzerine söylenenler aklına gelince dostunu avutmaya çalışmanın bir işe yaramayacağını düşündü ve sesini kesti. Toprak ağasının yarasını yarım yamalak sardıktan sonra arabasını getirmeleri için Maksim'i onun çiftliğine gönderdi. Nilov ise arabanın gelmesini beklemeden evine yayan gitti.

Ertesi sabah saatin altısında, uykusuz geçen geceden dolayı dinlenememiş, kolunun ağrısı geçmemiş, yüzü sararıp solmuş, saçı taranmamış olarak gene değirmendeydi.

"Dede, beni hemen Miron'a götür. Hadi, çabuk! Arabayla geldim, atla hemen!" dedi.

Geceyi o da uykusuz geçirdiği için yüzü soluklaşan Maksim şaşaladı, birkaç kez çevresine bakındı, fısıldayarak şunları söyledi:

"Beyefendiciğim, Miron'a gitmeye ne gerek var? Bağışlarsanız, yaranıza ben de bakabilirim."

"Öyleyse lütfen elini çabuk tut!"

Nilov ayaklarını sabırsızlıkla birkaç kez yere vurdu. Yaşlı adam onun yüzünü doğuya çevirdi, dua okur gibi bir şeyler mırıldandı, elindeki maşrapadan yaralı adama pelin otu kokan, berbat mı berbat, ılık bir sıvı içirdi.

Nilov durmadan homurdanıyordu:

"'Stepka'yı Miron kurtardı,' diyordun. Biliyorum, halk arasında kuduz hastalığının çaresini bilenler vardır. Sen beni hemen Miron'a götür!"

Toprak ağası kendisini iyileştireceğine inanmadığı Miron'dan sonra hastaneye, doktor Ovçinnikov'a gitti. Oradan belladon hapları ile yatağa girme öğüdü aldıktan sonra arabasının atlarını değiştirdi, daha iyi doktorlarla görüşmek üzere kente yollandı.

Aradan dört-beş gün daha geçti. Akşamın geç bir vaktinde Nilov gene hastaneye, doktor Ovçinnikov'a geldi, gelir gelmez

kanepenin üzerine devrildi. Derin derin soluyarak, iyice zayıflayıp solgunlaşan yüzünün terlerini silerken;

"Doktorcuğum!.. Sayın doktor Ovçinnikov! Bana istediğinizi yapabilirsiniz... Bu duruma daha fazla dayanamayacağım. Ya çabucak iyileştirin ya da zehirleyip öldürün beni! Ne olur, beni böyle bırakmayın! Tanrı aşkına! İşte size yalvarıyorum! Çıldıracağım çok geçmeden!.."

"Hemen yatmanız gerekiyor."

"Bırakın şimdi 'Hemen yatmanız gerekiyor,' demeyi! Bu ne vurdumduymazlık! Görüyorsunuz, sizinle anlayacağınız bir dilde, Rusça konuşuyorum. Bu durumda başka ne yapmam gerekiyor? Doktorsunuz siz, beni tedavi etmek zorundasınız. Şiddetli ağrılar çekiyorum. Her dakika sanki çıldıracak gibiyim. Yiyip içemiyorum, uyuyamıyorum, hiçbir iş gelmiyor elimden. Bakın, cebimde tabancam var. Her dakika oradan çıkarıp alnıma bir kurşun sıkayım istiyorum! Değerli doktorum, Tanrı aşkına ilgilenin benimle! Başka ne yapayım, bilmem ki? Yoksa profesörlere mi gitsem?"

"Onlara da gitseniz fark etmez. Gene de isterseniz gidin..."

"Beni iyi dinleyin!.. Hemen bir yarışma düzenlesem, 'Beni kim iyileştirirse elli bin ruble vereceğim,' desem, iyi bir sonuç alabilir miyim? Ne dersiniz? Ama düşünüyorum da, böyle bir yarış düzenlemeye kalksam bununla uğraşayım derken en azından on kez deliririm... Bütün mal varlığımı kurtulmam için vermeye hazırım, doktor! Beni tedavi etmeniz karşılığında size tam elli bin ruble ödeyeceğim, tamam mı? Tanrı aşkına ilgilenin benimle! İnsanı çileden çıkaran sizin şu kayıtsızlığınızı anlayamıyorum. İnanır mısınız, havada uçan sinekleri bile kıskanıyorum. Mutsuzum, çok mutsuzum... Karım, çocuklarım da benim kadar mutsuzlar..."

Nilov omuzları sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Doktor onu yatıştırmaya çalıştı:

"Sizin böyle heyecanlanmanızı anladığımı söyleyemem. Peki, neden ağlıyorsunuz? Olası bir tehlikeyi bu kadar abartmanıza gerek var mı? Kuduzdan kurtulma şansınızın, kuduz olma şanssızlığından daha büyük olduğunu kabul edin, lütfen!

Bir kere kuduz kurt birini ısırsa bile ısırdıklarının ancak yüzde otuzu bu hastalığa yakalanır. Sizinle ilgili önemli bir şey daha var: Kurt sizi giysinizin üzerinden ısırmış, bu durumda zehir, yani mikrop giysinizde kalmıştır. Ayrıca eğer zehir yaraya işlediyse, o sırada şiddetli bir kanama geçirdiğiniz için mikrop kanla birlikte dışarı akıp gitmiştir. Hani şu kuduz hastalarının sudan korkma durumu var ya, o konuda içiniz rahat olsun. Beni asıl rahatsız eden, omzunuzdan kolunuza kadar uzanan yara... Eğer dikkat etmezseniz yılancık ya da başka bir hastalığa yakalanabilirsiniz."

"Ciddi olarak böyle mi düşünüyorsunuz ? Yoksa beni avutmaya mı çalışıyorsunuz?"

"Çok ciddiyim, yemin ederim. Durun, size bir yazı okuyacağım."

Ovçinnikov böyle diyerek raftan bir kitap aldı, en ürkütücü bölümlerini atlayarak kuduz hastalarının sudan korkma bölümünü Nilov'a okumaya başladı.

Okumayı bitirince;

"Demek oluyor ki, boşuna kaygılanıyorsunuz. Buna şunu da ekleyeyim: İkimiz de sizi ısıran kurt kuduz muydu, değil miydi, bilmiyoruz..."

Nilov gülümsedi, söylenenleri kabul ettiği belliydi.

"Ne güzel! Şimdi her şeyi anladım. Demek ki, zırvaymış aklımdan bütün geçenler."

"Elbette saçma hepsi de..."

Nilov gülmeye başladı, sevinçle ellerini ovuşturdu.

"Eh, teşekkür ederim, iki gözüm, beni rahatlattınız. Nasıl da anlayamadım, siz gerçekten bilgili bir doktorsunuz! Kutsal saydığım her şey üzerine yenim ederim, çok kıvançlıyım şimdi, hatta mutluyum. Bütün kaygılarım sona erdi, kendimi çok iyi hissediyorum..."

Doktoru kucakladı, yanaklarından üç kez öptü. Sonra fiziksel gücü yerinde, babacan insanların yaptığı gibi, çocuksu bir neşe ve coşkulu tavırlarla davranmaya başladı... Önce masada duran nalı aldı, tek eliyle bükmeye çalıştı, ama sevincinin kaslarını gevşetmesinden, omzundaki sancıdan dolayı bunu bece-

remedi. Sonra sol koluyla belinden yakaladığı gibi doktoru havaya kaldırdı, onu sol omzunun üzerine alarak çalışma odasından salona değin götürdü... Doktorun yanından ayrıldığında neşesinden yerinde duramıyordu, sevincinden gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Yanaklarından süzülen damlalar geniş, simsiyah sakalına dökülürken ışıl ışıl parlıyordu. Merdivenden inerken tok sesiyle kahkahalar attı, korkuluk parmaklıklarını tutup öyle bir sarstı ki, parmaklık çubuklarından biri yerinden fırladı, merdiven sahanlığı Ovçinnikov'un ayaklarının altında zangır zangır titredi.

Toprak ağasının geniş omuzlarına imrenerek bakan doktor, "Karakucak güreşlere çıkacak bir pehlivan bu! Böylesi babayiğitler az bulunur!" diye geçiriyordu içinden.

Kupa arabasına binen Nilov su bendinin yanında azgın bir kurtla nasıl boğuştuğunu arabasının sürücüsüne bir daha anlattı; hem de başından sonuna değin bütün ayrıntılarıyla...

Peş peşe neşeli kahkahalar atarak;

"Çocuk oyuncağıydı bu benim için. Yaşlılık günlerimde anımsanacak hoş bir olay yaşadım. Sür hadi, Trişka!" diye bitirdi sözlerini.

Baharda

(Весной)

Karlar henüz topraktan kalkmadı, ama insanın gönlü baharı çekiyor. Ağır bir hastalıktan sonra düzeldiğinizde bulanık önsezilerin yüreğinizde kıpırdandığı, durup dururken gülümsediğiniz o mutlu ruh durumunuzu unutmamışsınızdır. Görüldüğü kadarıyla şimdi doğa da böyle bir durumu yaşıyor. Toprak henüz buz gibi, ayaklarınızın altında çamurla karışık vıcık vıcık kar var; oysa her şeyden sevinç, mutluluk, neşe fışkırıyor... Gökyüzü öylesine açık, öylesine duru ki, yüksekçe bir güvercinliğe ya da çan kulesine çıkıp baksanız dünyanın öbür ucunu göreceğinizi sanırsınız. Güneş ışıl ışıl pırıldarken ışınları serçelerle birlikte su birikintilerinde yıkanır. Dere suları bulanıp kabarmıştır, bugün yarın sel olup gürleyecektir. Ağaçlar henüz çıplaktır çıplak olmasına, gelgelelim capcanlı solumaktadır.

Bu mevsimde elde süpürgeyle, kürekle hendeklerde çamurlu su küremek, derelere kâğıttan sandal salmak ya da ökçenizle buzda delik açmak ne hoştur! Gökyüzüne güvercin uçurmak, ağaçlara tırmanmak, yüksek dallara sığırcık yuvası asmak da öyle... Bu şenlikli zamanda her şey güzeldir. Özellikle gençseniz, doğayı seviyorsanız, huysuz, kaprisli değilseniz, işiniz dolayısıyla sabahtan akşama dek dört duvar arasında oturmu-

yorsanız... Eğer hastaysanız, kapalı bir işyerinde çürüyorsanız, esin perileriyle tanışmıyorsanız o zaman kötü!

Aslında bahar mevsiminde esin perileriyle tanış olmak pek önemli değildir.

Sıradan insanların bile ne güzel şeyler hissettiklerine bir bakın! İşte bahçıvan Panteley Petroviç sabah sabah geniş kenarlı hasır şapkasını başına geçirmiş, bahçe yolunda yürürken yerde bulduğu bir sigara izmaritini dudaklarına iliştirmiş, konağın mutfak penceresi önünde dikilip ellerini beline dayayarak, aşçıya bir gün önce aldığı çizmeyi ballandıra ballandıra anlatıyor. Kıvrak, ince bedeni –bu yüzden konaktaki uşaklar ona "şıvgın" derler– kendinden ne denli hoşnut, ne denli mutlu olduğunu anlatmaya yeter. Doğaya, ona olan üstünlüğünün bilinciyle bakar; hatta bakışlarında onun efendisi, buyurucusu olduğunu gösteren bir küçümseme vardır. Bahçede çalışırken ya da serada otururken bitkiler dünyasının, kimselerin bilmediği gizlerini çözebilmesinden dolayı gurur duyduğunu hissedersiniz.

Doğanın büyüleyici güzelliklerle dolu, görkemli, buyurucu bir güç olduğunu; onun karşısında insan gururunun boyun eğmesi gerektiğini bu adama anlatmaya çalışmak boşunadır. Doğanın bütün gizlerini, büyülerini, mucizelerini bildiğini sanır; ona sorarsanız şu güzel bahar, seranın yanındaki küçük evde oturan, çocuklarına yağsız çorba içiren çökük göğüslü, sıska karısı gibi onun emrinin altındadır.

Ya avcı İvan Zaharov'a ne demeli? Sırtına eski püskü ceketini giymiş, çıplak ayaklarına çizmelerini geçirmiş; ahırın önünde ters çevrili fıçının üstünde sert ağaç mantarından tüfeğine tıkaç yontmaktadır. Av hazırlığı yaptığı belli. O anda zihninde, geçeceği dar yolların, üzerinden atlayacağı derelerin, buz tutmuş su dolu çukurların resmi çizilidir. Gözünü kapar kapamaz, altında tüfeğiyle pür dikkat bekleyeceği, beklerken heyecandan, akşam serinliğinden ürpereceği düzgün, yüksek ağaç dizisini gözünün önünde canlandırır. Çullukların çığlıkları, pusuda yatarken yakındaki manastırda ayinin başladığını bildiren çan sesleri kulaklarında çınlar... Öyle mutludur, öyle derecesiz bir sevinç içindedir ki, hiç sormayın!

Şimdi de General Stremouhov'un konağında çalışan, yazar mı desem, yönetici yardımcısı mı desem, şu genç adama, Makar Denisiç'a kulak verin! Bahçıvandan iki kat fazla ücret alır, beyaz gömlek göğüslüğü takar, pahalı tütün içer, sırtı pek, karnı toktur, generalle karşılaştığında onun iri pırlanta yüzüklü, beyaz, tombul elini sıkmaktan kıvanç duyar. Oysa delikanlı çok mutsuzdur, hem de nasıl!

Koltuğunun altında kitap eksik olmaz, aldığı dergilere yılda yirmi beş ruble öder; yazar, yazar, durmadan yazar... Akşamları yemeklerden sonra herkes yatağa yattığında hep bir şeyler çiziktirir, yazdıklarını bir sandığa kilitler... Bu sandıkta, en dipte özenle katlanmış pantolonları, gömlekleri durur; bunların üstünde ambalajı yırtılmamış bir paket tütün, on kadar ilaç kutusu, kan kırmızısı bir atkı, sarı kâğıda sarılı bir tane gliserinli sabun ile bir sürü ıvır zıvır vardır. En üstte ise yazıp yazıp biriktirdiği kâğıtlar, "Bizim İlimiz" dergisinin birkaç nüshası sandığın kenarından taşacak gibidir. Dergilerde Makar Denisiç'ın öykülerini, gönderdiği haberleri okuyabilirsiniz. İlçe halkı onu edebiyat adamı, ozan olarak tanıdığı için ona saygılı davranır, ancak pek sevmez. Onun normal bir adam gibi konuşmadığını, normal bir adam gibi yürümediğini, normal bir adam gibi sigara içmediğini söylerler. Gerçekten bir gün mahkemede tanık olarak dinlenirken gereksiz yere edebiyatla uğraştığını kaçırıvermişti ağzından, sonra da onu tavuk çalmakla suçluyorlarmış gibi yüzü kıpkırmızı kesilmişti.

İşte şimdi lacivert paltosunu, pelüş şapkasını giymiş olarak elinde bastonuyla bahçede yürüyor... Beş-on adım attıktan sonra duruyor, gözlerini göğe dikiyor ya da köknar dalına konmuş yaşlı kargayı dikkatle süzüyor...

Bahçıvan ellerini beline dayamış duruyor, avcının yüzünde sert bir anlatım var, Makar Denisiç ise yürürken birden ikiye bükülerek korka korka öksürüyor. Bakışlarından anlaşıldığına göre, bahar onu nemiyle, güzellikleriyle canından bezdirmiş olmalı. Aslında adamın yüreği korku dolu. Coşku, sevinç, umut yerine bahar onda birtakım bulanık istekler doğurmaktadır; bu istekler onu tedirgin etmekte, o yüzden ne yapması ge-

rektiğini bilemeden yürümektedir. Gerçekten ne yapması gerekiyor bu adamın?

General Stremouhov'un ansızın, "Merhaba, Makar Denisiç!" diye seslendiğini duyuyor. "Henüz postaneden gelmediler mi?"

"Hayır, gelmediler, beyefendi."

Makar Denisiç böyle dedikten sonra, generalin yanaklarından sağlık fışkıran küçük kızıyla birlikte kurulduğu kupa arabasını dikkatle süzüyor.

"Şu havanın güzelliğine bir bakın! Handiyse bahar geldi! Nasıl, gezintiye mi çıktınız? Görüyorum, bahar sizi de etkilemiş!" diyor general.

Oysa bakışlarından, "Biliyorum, yeteneksiz, sıradan adamın birisin sen!" diye düşündüğü okunuyor. General dizginlere sarılırken, "Ah, azizim," diye sürdürüyor konuşmasını. "Sabah kahvesini içerken öyle güzel bir yazı okudum ki! İki sayfacık, küçük bir şey, gelgelelim o ne güzellik! Ne yazık ki Fransızca bilmiyorsunuz, bilseniz yazıyı size de verirdim."

Kısaca, beş-on sözcükle yazının içeriğini anlatıyor; Makar Denisiç ise beyefendiyi dinlerken, küçücük, güzel yazılar yazan Fransız yazarının o olmamasından dolayı general onu suçluyormuş gibi rahatsızlık duyuyor... Generalin arabası gözden kaybolduktan sonra, "Yazıda ne bulmuş! Bayat, basmakalıp bir konusu var. Oysa benim yazılarımın içeriği daha zengindir..." diye düşünüyor.

Aynı anda da içini bir kurt kemirmeye başlıyor. Yazarların onuru çoğunlukla yaralıdır, sızlar durur. Bu derde tutulanlar ne kuşların ötüşlerini işitir, ne güneşin ışıltısını görür ne de baharın ayrımına varır... Bütün bedeninin kasılıp büzülmesi için yarasına hafifçe dokunmak yeterlidir. Onuru zedelenen Makar Denisiç yürümesini sürdürüyor, bahçe kapısını geçip çamurlu yola sapıyor. Bubentsov adında biri yolda, yüksek arabasının içinde hoplaya zıplaya gitmektedir.

"Yazara bizden saygılar!" diye bağırıyor Bubentsov.

Makar Denisiç bir yazıcı ya da yönetici yardımcısı olsa ona böyle gelişigüzel, özensiz davranmazlardı herhalde; ama o ne yazık ki bir yazardır, yeteneksiz, sıradan bir yazar...

Bay Bubentsov gibiler sanattan anlamazlar, böyle şeylerle fazla ilgilenmezler; öte yandan yeteneksiz, sıradan sanatçılarla karşılaştıklarında katı, acımasız olurlar. Onlar herkesi bağışlamaya, hoş görmeye hazırdırlar, ama elyazılarını sandıkta saklayan Makar gibi başarısız, tuhaf insanları değil! Bahçıvan değerli bir süs bitkisini ezmiş, bir sürü pahalı bitkiyi yanlışlıkla çürütmüştür; generalin elinden bir iş gelmez, başkalarının kazancıyla geçinir; Bay Bubentsov sulh yargıcı olduğu sıralar ayda bir mahkemeye uğrar, görevini yürütürken kekeler, yasaları birbirine karıştırır, saçmalıklar yapardı. Ama bütün bunlar hoş görülür, farkına varılmaz; ama önemsiz şiirler, öyküler yazan yeteneksiz Makar'a gelince suskunlukla geçiştirilmez, kusurları yüzüne vurulmadan, iğneleyici laflar söylenmeden durulmaz...

Generalin baldızı hizmetçi kızların yanaklarına şamar atarmış, iskambil oynarken çamaşırcı kadınlar gibi küfredermiş, papazın karısı kumar borçlarının üzerine yatarmış, toprak ağası Filyugin toprak ağası Sivobrazov'un köpeğini çalmışmış... Bunlarla kimse ilgilenmez, fakat "Bizim İlimiz" dergisinin geçenlerde Makar Denisiç'ın berbat bir öyküsünü basmadan geri göndermesi bütün ilçenin ağzına sakız oldu, adama demedikleri bırakmadılar, tefe koydular, "Makarcağız" diyerek acıdıklarını belirttiler.

Bir yazar umdukları gibi yazmazsa ondan "ne" beklediklerini kimse söylemez adamcağıza, "Herife bakın, gene saçma sapan şeyler yazmış!" derler yalnızca.

Kimsenin onu anlamadığı, anlamak istemediği, anlayamadığı düşüncesi bahar mevsiminde Makar'ın kendini mutlu hissetmesini engeller. Eğer onu anlasalar her şeyin düzeleceğini sanır. Ancak bütün ilçede kimse okumadığına ya da gerektiği kadar okumadığına göre onun yetenekli bir yazar olup olmadığını kim anlayacak? Okuduğu Fransızca yazının değersiz, ilkel, bayat, basmakalıp bir şey olduğunu generalin kafasına nasıl sokacaklar? Eğer adam böyle yazılardan başka bir şey okumadıysa bunu ona nasıl anlatacaklar?

Hele kadınlar Makar Denisiç'ı, "Ah, Makar Denisiç! Dün pazar yerinde bulunmadığınız için çok yazık oldu. İki adam öyle

gülünç bir kavgaya tutuştular ki, siz olsanız gördüklerinizi yazınızda bir güzel tasvir ederdiniz," diye kızdırıyorlar.

Bütün bunlar elbette önemsiz şeylerdir, bilge bir kişi bunlara aldırmaz geçerdi, ancak Makar böyle şeylerden gocunur. Duyarlı yapısı yalnızlık içinde, eşsiz dostsuz yaşama, can sıkıntısı duygularıyla çalkalanır; büyük günahkârların, yalnızlık çekenlerin sıkıntısıyla kıvranır. Şu bahçıvan gibi onun da ellerini beline dayayıp dikildiğini kimse görmemiştir. Yılda birkaç kez ormanda ya da yolda giderken ya da bir tren vagonunda yolculuk ederken kendisi gibi başarısız, garip bir adamla karşılaştığında hem o hem de karşısındaki kişi birden canlanırlar, birbirlerinin gözlerinin içine bakarak söyleşiye dalarlar. Onların coştuklarını, heyecanla tartıştıklarını, kahkaha attıklarını, neşelendiklerini görenler ikisini de çılgın sanırlar.

Seyrek yaşanan böyle anlar bile genelde kötü sonuçlanır. Hem Makar, hem de karşısındaki başarısız kişi birbirlerinin değerini, yeteneğini kabul etmezler, birbirlerine karşı kıskançlık içinde nefret duyarlar, birbirlerine sinirlenirler, sonunda düşmanca ayrılırlar. Böylece bu kişilerin, gençlik duyguları hırpalanır, törpülenir; dostluğa, ruh dinginliğine yabancı, sevinçsiz, sevgisiz birer insan olurlar. Asık suratlı Makar'ın, akşamları herkes yatınca esin perisiyle buluşmasında tasvir ettiği güzellikler uçar gider.

Hem gençlik coşkusundan, hem de bahar sevincinden eser kalmaz.

Agafya

(Агафья)

S. ilçesinde bulunduğum dinlence günlerinde sık sık Dubov bostanlarına uğrar, bostan bekçisi Savva Stukaç, kısa adıyla Savka'yla birlikte vakit geçirirdim. "Büyük balık" avına çıkışlarımda bu bostanlar benim en sevdiğim yerdi; evden ayrılırken hangi gün ve saatte geri döneceğimi bilmediğim için yanıma her türlü balık takımını, yiyeceklerimi alırdım. Doğrusunu söylemem gerekirse, balık avından çok kaygısızca dolaşmak, canım çektikçe yemek yemek, Savka'yla söyleşmek, sessiz geceler boyunca doğayla baş başa kalmak hoşuma giderdi. Savka yirmi beş yaşlarında, iri yapılı, yakışıklı, kaya gibi dayanıklı bir delikanlıydı. Okuma yazma bilmesinden midir nedir, aklı başında, kafası çalışan biri olarak tanınır, ağzına içkinin damlasını koymaz, gelgelelim gençliği, sağlamlığı yanında hiçbir işe yaramazdı. Siz onun sırım gibi kaslarının güçlü görünüşüne bakmayın, bu kaslarda gevşekliğin, tembelliğin daniskası bulunurdu. Köyde annesiyle birlikte oturduğu bir evi vardı, onlara biraz toprak da verilmişti, ama o tarlasını ekip biçmediği gibi, başka bir işle de uğraşmazdı. Yaşlı annesi evlerden sadaka toplayarak yaşardı, kendisi ise tıpkı doğadaki kuşlar gibiydi, sabahtan öğleyin ne yiyip içeceğini aklına bile getirmezdi. Onun gücünün, iradesinin ya da annesine karşı yüreğinde

acıma duygusunun olmadığını sanmayın. Onun bütün eksikliği, çalışma isteği duymaması, çalışmanın yararlı bir şey olduğu bilincini taşımamasıydı. Duruşundan büyük bir vurdumduymazlık, iliğine işlemiş, sanat derecesine varan bir amaçsız yaşama zevki, kılını kıpırdatmama gevşekliği okunurdu. Sağlıklı bedeni kas gücünü kullanmayı gerektiren bir çabaya yönlenirse, onun, kimsenin bir işine yaramayan kazıklar yontmak ya da kadınlarla yarışa koşmak türünden, bir amacı, bir sonucu olmayan saçma sapan işlerle uğraştığını görürdünüz. Hiç kıpırdanmadan oturmak ya da yatmak en sevdiği şeydi. Onun hep aynı noktaya bakarak saatlerce kımıldamadan oturduğunu çok görmüşümdür. Önüne çabuk, o anda bir hareket yapma fırsatı çıkar, içinde de bir istek uyanırsa ancak o zaman koca bedenini hareket ettirirdi. Kaçan bir köpeği kuyruğundan yakalamak, bir kadının başından örtüsünü kapmak, geniş bir çukurun üzerinden atlamak gibi... Kendiliğinden anlaşılacağı üzere, bu hareket eksikliği ve yoksulluğu yüzünden Savka'nın üstü başı dökülüyordu, yaşantısı da tembellerinkinin en kötüsüydü. Sağa sola borçları iyice artınca bu sağlıklı, genç adamı Çiftçiler Birliği yalnız yaşlı adamların yapacağı bir işle, köy bostanlarının korkuluğu demek olan bekçilikle görevlendirdi.

Vaktinden önce kocadı diye onunla ne kadar alay ederlerse etsinler, onun buna aldırdığı bile yoktu. Bekçilik görevi ona sessizlik içinde, yerinden kıpırdanmadan gözlem yapma fırsatı veren, yaradılışına en uygun işti.

Güzel mayıs akşamlarından birinde gene Savka'yla birlikte olma şansı geçti elime. Hiç unutmam, içinden mis gibi kuru ot kokuları gelen kulübenin önüne serili eski, yırtık bir yaygının üzerine uzanmıştım. Yastık kollarım, ellerim, başımın altında, uzaklara bakıyordum. Ayakucumda bir yaba, yabanın biraz ötesinde Savka'nın sıska köpeği Kutka, koyu iki leke gibi gözüküyordu gözüme; köpeğin birkaç kulaç ilerisinde ise toprak, ırmak yatağına inen dik bir yarla kesiliyordu. Yattığım yerden ırmağı göremiyordum, ama bu yakada yükselen sık çalıların tepeleri ile karşı kıyının kıvrıla kıvrıla uzanan çentikli görüntüsünü seçebiliyordum. Daha da ileride, koyu bir tepenin yamaç-

larında Savka'nın oturduğu köyün, ürkmüş çil yavruları gibi iç içe girmiş evleri göze çarpıyordu. Tepenin ardında, batan güneşin kızıllığı vardı ama kızıllıktan geriye ince bir şerit kalmıştı, bu şerit de külle örtülen kor parçası gibi ince bir sis perdesiyle örtülüydü.

Bostanın sağ yanında ansızın çıkan bahar esintisinden irkilerek sakin sakin hışırdayan bir kızılağaç korusu, solunda ise sonsuzmuş gibi gözüken tarlalar uzanıyordu. Ovanın bitiminde, toprak ile gökyüzünün birbirine karıştığı yerde parlak bir kır ateşi ışıl ışıl yanıyordu. Benden biraz ileride Savka yere bağdaş kurup oturmuştu; başı önüne eğik, dalgın, köpeği Kutka'ya bakıyordu. Ucunda yemleriyle oltalarımız çoktan ırmağın derinliklerine salındığı için bize oturup dinlenmekten başka bir iş kalmıyordu. Hiçbir zaman çalışıp yorulmayan Savka'nın çok sevdiği bir şeydi dinlenmek. Şafağın kızıllığı sönmemişti henüz, bahar gecesi sevecen, dinginleştirici okşayışlarıyla yavaş yavaş doğayı sarıyordu.

Çevrede her şey derin bir uykuya dalmış gibiydi, bu sessizlikte, adını bilmediğim bir kuş kızılağaç koruluğunda yürek paralayıcı bir çığlıkla bağırıyordu durmadan. Önce "Onları gördün mü?" diyerek öttüğünü düşünüyordunuz, sonra kendi sorusuna kendisi yanıt veriyordu: "Gördüm! Gördüm! Gördüm!"

"Bu bahar niçin bülbüller ötmüyor?" diye sordum Savka'ya.

Ağır ağır yüzünü bana döndü. Yüz hatları iri ama aydınlık, anlamlı, kadınlarınki gibi yumuşaktı. Uysal, süzgün gözlerle koruya, ırmak kıyısındaki çalılara baktı, usulca cebinden bir düdük çıkardı, bunu ağzına sokarak dişi bülbül ötüşüyle şakıdı. Ona yanıt verircesine, hemen ırmağın karşı kıyısından bir yelve kuşunun kısa ötüşleri duyuldu.

"İşte size bülbül," dedi Savka alaylı bir gülüşle. "Cirik cirik cirik! Sanki balığın oltaya vuruşu gibi. O da kendisini bülbül mü sanıyor, nedir?"

"Kim ne derse desin, yelvenin ötüşünü seviyorum," dedim. "Göç sırasında bu kuşlar uçmazlar, yerde sekerek ilerlerler. Yalnız ırmakların, denizlerin üzerindeyken uçarlar."

Savka durmadan cıvıldayan yelve kuşundan yana dönerek,

"Amma da ötüyor!" dedi durgun bir sesle. Arkadaşımın iyi bir dinleyici olduğunu bildiğimden, avcılık kitaplarından yelveyle ilgili bütün öğrendiklerimi kendisine anlattım. Yelvelerden kuşların göçüne geçtim çaktırmadan. Savka beni tüm dikkatiyle dinliyor, keyifle gülümsüyordu.

"Acaba hangi ülkeyi daha çok benimsemişlerdir bu kuşlar?" diye sordu. "Bizimkini mi, yoksa göçtükleri yerleri mi?"

"Elbette bizimkini," karşılığını verdim. "Asıl yurtları burasıdır, yavrularını burada çıkarıp yetiştirirler, oraya ancak kışın, donmamak için giderler."

"Ne ilginç şeyler! Hangi konuyu açsanız insan merakla dinliyor. İnsan mı olur, kuşlar mı, işte şurada duran taş mı, hepsinin kendine göre bir öyküsü vardır! Ah, beyim, sizin bugün buraya uğrayacağınızı bilsem kadına gelmemesini söylerdim. Gelmeyi çok istemişti de..."

"Aman canım, o da ne demek? Size engel olacak değilim. Gider korulukta yatarım ben de..."

"Öyle şey olur mu? Bugün gelmeyip yarın gelse geberecek değildi ya! Şurada oturup konuşmalarımızı dinlese... Ama dinlemez. Sümüğünü çeker durur. Yanında doğru dürüst konuşamazsınız."

"Gene Darya'yı mı bekliyorsun?" diye sordum.

"Hayır, bugün gelmeyi isteyen bir başkası... Agafya Strelçiha..."

Savka bunları, tütünden ya da yemekten söz eder gibi, her zamanki vurdumduymaz tavrıyla öyle sakin bir sesle söylemişti ki, şaşkınlıktan yerimde hopladım. Agafya Strelçiha'yı iyi tanıyordum... Bir yıl kadar önce demiryolu makasçısı olan genç, yiğit bir adamla evlenmişti. Köyde otururlar, kocası geceleri görevi bittiğinde eve gelirdi.

"Bak arkadaş," dedim, "kadınlarla ilişkilerin sonunda başına iş açacak."

"Ne yapalım... Açarsa açsın..."

Biraz sonra Savka, "Kaç kez söyledim bu kadınlara, ama dinlemiyorlar beni... Kendi dertleri yetmiyor akılsızların," diye ekledi.

İkimiz de sustuk.

Bu arada hava karardıkça karardı, çevremizdeki cisimlerin dış çizgileri karanlıkta eridi gitti. Tepenin arkasındaki aydınlık şerit iyice söndü, art arda çıkan yıldızlar ışıltılarını artırdı... Cırcır böceklerinin iç bayıltıcı, tekdüze cırıltıları, yelvenin cıvıltısı, bıldırcının çığlıkları çevremizi saran sessizliği bozmak şöyle dursun, daha da yoğunlaştırıyordu. Ötenler, cıvıldayanlar, vırıldayanlar sanki böcekler, kuşlar değildi de gökyüzünden bize bakan yıldızlardı.

Sessizliği ilk bozan Savka oldu. Bakışlarını kara köpeğinden bana çevirerek, "Beyim, gördüğüm kadarıyla canınız sıkılıyor. Gelin, yemeğimizi yiyelim," dedi.

Benim yanıtımı beklemeksizin karınüstü sürünerek kulübeye girdi, orada bir yerleri karıştırdı, bu arada kulübe hışır hışır ederek sallandı, gene karınüstü sürüne sürüne dışarıya çıktı, önüme benim getirdiğim bir şişe votka ile toprak bir çanak koydu. Çanağın içinde ateşte pişmiş yumurta, çavdar unundan yağa bulanmış pide, kara ekmek dilimleri gibi şeyler vardı. İri öğütülmüş boz renkli kaya tuzuna, yağlı pideye, lastik sertliğindeki yumurtalara karşın yemeğimiz çok lezzetliydi.

Çanağı işaret ettim.

"Yalnız başına yaşıyorsun ama yiyeceklerin bol!" dedim. "Bütün bunlar nereden geliyor?"

"Kadınlar getiriyorlar..."

"Karşılığında ne veriyorsun ki?"

"Hiç... Bana acıyorlar..."

Yalnız yiyecekleri değil, üstünde giydikleri de kadın "acıma"sının izlerini taşıyordu. O gün üzerinde yün örgü yeni bir kuşak, kirli boynuna taktığı, ucunda bakır bir haç sarkan parlak kırmızı bir kaytan vardı. Cinsilatifin Savka'ya düşkünlüğünü, Savka'nın ise bu konuda konuşmak istemediğini bildiğimden ona daha fazla soru sormadım. Ayrıca konuşacak fazla zamanımız da kalmamıştı... Artıracağımız yemeği sabırla beklerken yanımızda dolanıp duran Kutka bir ara kulaklarını dikerek hırlamaya başladı. Biz de uzaklardan gelen, kesik kesik su şıpırtıları duyduk.

"Biri geçitten geçiyor," dedi Savka.

Birkaç dakika sonra Kutka yeniden hırladı, öksürüyormuş gibi garip sesler çıkardı.

"Hoşt!" diye bağırdı Savka.

Karanlıkta birinin ürkek ayak tıpırtıları işitildi, az sonra da koruluktan beride bir kadın karaltısı belirdi. Karanlığa karşın gelenin Agafya Strelçiha olduğunu anladım. Kadın çekingen çekingen bize yaklaştı, biraz ileride durdu, derinden iç geçirdi. Tıkanıp yorulması yalnız hızlı yürümesinden ötürü değildi; gece vakti ırmak geçidinden geçmenin verdiği korku, tatsız duygular da kadını yormuş olmalıydı. Kulübenin yanında bir yerine iki kişi birden görünce hafif bir çığlık attı, bir adım geriledi.

Savka ağzına pideden kopardığı bir parçayı sokarken, "Agafya, sen misin?" dedi.

"Benim, ben... Yakov sana selam söyledi, şunu da vermemi istedi..."

Böyle diyerek içinde bir şeylerin bulunduğu bir çıkın bıraktı yere, bana da yan yan baktı.

"Yakov selam söylemişmiş! Hadi, yalan kıvırmana gerek yok. Beyefendi buraya niçin geldiğini biliyor. Otur da konuğumuz ol."

Agafya bana bir daha yan yan baktı, çekine çekine oturdu. Uzun bir sessizlikten sonra Savka, "Ben de artık gelmeyeceksin sandımdı... E, bir şeyler yiyecek misin? Yoksa içki mi vereyim?" diye sordu.

"Onu da nereden çıkardın? Ben içkici miyim?"

"Hadi, hadi iç işte... İçin ısınır, açılırsın..."

Savka eğri bir bardakla kadına biraz votka verdi. Beriki içkiyi yavaş yavaş içti, yanına bir şey almadı, puf diye bir ses çıkardı.

Kadının getirdiği çıkını çözen Savka sesine şakacı, hoşgörülü bir hava vererek, "Gene bir şeyler getirmişsin," dedi. "Kadın kısmı getirmeden edemez. Börek ile patates..."

Yüzünü bana döndü, içini çekti.

"İyi yaşıyorlar, vallahi! Bütün köyde bunlardan başka kimsede patates kalmamıştır!"

Karanlıkta Agafya'nın yüzünü görmemekle birlikte omuzla-

rının, başının duruşundan onun gözlerini Savka'nın yüzünden ayırmadığını anladım. Böyle bir buluşmada üçüncü kişi olmak istemediğim için onların yanından gitmeye karar verdim. Ancak tam o sırada koruluktan bir bülbül alçak sesle yavaştan yavaşa ötmeye başladı. Az sonra sesler tizleşti, böylece sesine ayar veren bülbül ötüşlerini sürdürdü.

Yerinden sıçrayan Savka kulak kabarttı.

"Dünkü bülbül bu! Dur hele!"

Böyle dedikten sonra yerinden fırladı, koruluğa doğru koştu. Ben arkasından bağırdım:

"Yahu bu kuşla ne alıp veremediğin var? Rahat bırak zavallıyı!"

Savka "Bağırmayın!" dercesine elini salladı, karanlıkta gözden kayboldu. Canı isteyince en iyisinden avcı kesilirdi, gelgelelim bu yeteneği de bütün enerjisi gibi boşa harcanıyordu. Tembellik örneği bir adam olması yanında bütün avcılık tutkusunu yararsız yöntemlerle öldürdüğü söylenebilirdi. Sözgelimi, bülbülleri eliyle yakalamaya çalışır, turna balığını av tüfeğiyle vurmaya kalkar, küçük balıkları kocaman oltayla tutmaya uğraşırken ırmak kıyısında saatlerce boşuna oyalanırdı.

İkimiz baş başa kalınca Agafya birkaç kez öksürdü, eliyle alnını sıvazladı, içtiği bir kadeh votkadan çakırkeyif olduğu belliydi. Uzun bir suskunluktan sonra, daha fazla susmanın ayıp olacağı düşüncesiyle, "İşler nasıl gidiyor, Agaşa?" diye sordum.

"Nasıl olsun... Geçinip gidiyoruz işte..."

Sonra fısıltıyla birden, "Kimseye söylemezsiniz, değil mi, bey?" dedi.

"Öyle şey mi olur? Ama çok korkusuz davranıyorsun, Agaşa. Ya kocan öğrenirse?"

"Yakov'un haberi bile olmaz..."

"Ya öğreniverirse, diyorum."

"Yok, öğrenemez... Ondan önce evde olurum. Şimdi hat boyundadır, posta trenini geçirdikten sonra döner eve. Trenin geçişi buradan işitilir."

Agafya alnını eliyle bir kez daha sıvazladı, Savka'nın gidiş yönüne doğru baktı. Bülbülün cıvıldaması sürüyordu. Bir ge-

ce kuşu yeri süpürerek yaklaştı, bizi görünce birden havaya fırladı, kanatlarını hışırtıyla çırpa çırpa ırmak yönünde uçtu gitti.

Neden sonra bülbül sustu ama Savka dönmek bilmiyordu. Agafya oturduğu yerden doğruldu, biraz gezindi, yeniden oturdu.

"Nedir onun bu yaptığı?" dedi sabırsızlık içinde. "Tren Savka'nın dönüşünü beklemez ki... Ben fazla kalamam, giderim..."

"Savka! Savka!" diye bağırdım birkaç kez.

Ancak sesimin yankısı bile yanıt vermedi. Agafya tedirginlik içinde kıpırdandı, yerinden doğruldu. Sesi heyecandan titreyerek, "Vakit iyice daraldı," dedi. "Tren neredeyse gelecek. Geçiş saatini iyi bilirim."

Kadıncağız yanılmamıştı. Çeyrek saat bile geçmeden uzaktan bir gürültü koptu. Bunun üzerine Agafya bakışlarını koruluğa dikti, ellerini kıpır kıpır oynatmaya başladı. Sinirli sinirli gülerek, "Nerde kaldı bu adam?" dedi. "Kör şeytan alıp onu bir yerlere götürmüş olmalı. Gideyim artık ben, bey. Daha fazla kalamam!"

Bu arada tren gürültüsü iyice belirginleşmişti. Tekerleklerin raylarda çıkardığı tıkırtılar lokomotifin puflamalarından ayırt edilebiliyordu, işte düdük sesi duyuldu, katar gümbürdeyerek köprünün üzerinden geçti, bir dakika sonra ortalık sessizleşti.

Agafya sabırsızlanarak, "Birkaç dakika daha bekleyeceğim... Ne yapayım, bekleyeyim bari!" dedi.

En sonunda karanlıkta belirdi Savka. Yumuşak bostan toprağının üstünde çıplak ayaklarıyla patırtı çıkarmadan yürüyor, alçak sesle bir şeyler mırıldanıyordu.

Yanımıza gelince, "Buna da şans derler!" diyerek güldü. "Yakalamak için iyice yakınına sokuldum, elimi kaldırdım, tam o sırada susuvermesin mi it oğlu it! Hani, bülbül ötmeden duramazdı? Bir daha öter diye çok bekledim ama ötmedi işte... Ben de eli boş döndüm..."

Savka böyle diyerek Agafya'nın yanına beceriksizce yere devrildi, dengesini sağlamak için kadının beline iki eliyle birden sarıldı.

Bu sırada, "Teyzeni öldürmüşüm gibi ne somurtup duruyorsun?" diye takıldı Agafya'ya.

Bütün sevecenliğine, yumuşak yürekliliğine karşın Savka kadınları küçük görürdü. Onlara karşı umursamaz davranır, tepeden bakar, hatta kendisine karşı besledikleri sıcak duygulardan ötürü işi aşağılayıcı alaylara kadar vardırırdı. Kim bilir, belki de bu umursamaz, küçümser tavırlar onun köylü Dulsiniya'lar[1] üzerindeki güçlü, karşı konulmaz etkisinin nedenlerinden biriydi. Düzgün yapılı, yakışıklı bir gençti; gözlerinde her zaman, küçük gördüğü kadınlara bakarken bile okşayıcı bir parıltı yanardı; gene de kadınlar üzerindeki etkisini yalnız bu görünen özellikleriyle açıklamak zordur. Kadınların yüreğini eriten dış görünüşü ve kendine özgü davranışları yanında, herhalde, hayatta dikiş tutturamamış olması, baba ocağından köy bostanına sürgün edilmesi gibi acınası durumlar da rol oynuyordu.

Savka, Agafya'nın beline sarılmış olarak, "Hadi, beyefendiye buraya niçin geldiğini anlat!" dedi. "Ne duruyorsun, anlatsana, kocasının sevgili karısı! Kah kah kah! Eee, Agaşa kardeş, biraz daha votka ister misin?"

Ayağa kalktım, karıklar arasından yolumu seçerek bostanın içerisine doğru yürüdüm. Evlekler karanlıkta kocaman, basık mezarlar gibi gözüküyordu. Yeni sürülmüş toprak ve çiylerin nemlendirdiği taze bitki kokusu yayılıyordu dörtbir yandan. Soldaki kırmızı ışık parıldamasını sürdürüyor, sanki bana gülümsüyormuş gibi hoş bir biçimde ıpıl ıpıl ediyordu.

Arkadan mutlu bir kahkaha çınladı. Kahkahayı atan Agafya'ydı.

"Peki, tren?" dedim kendi kendime. "Tren gelip geçeli epey oldu."

Bir süre daha oyalandıktan sonra kulübeye döndüm. Savka bağdaş kurup oturmuş, tek heceli sözcüklerden oluşan alçak sesli bir şarkı tutturmuştu. Agafya ise votkanın, Savka'nın küçük düşürücü okşamalarının, boğucu havanın etkisiyle sarhoş, delikanlının yanına uzanmış yatarken ikide bir yüzünü onun

1 Don Quijote'nin sevgilisi – ç.n.

dizine sürüyordu. Kendini duygularının koyuluğuna kaptırdığından benim gelişimin farkına bile varmadı.

"Hey, Agaşa!" dedim. "Tren geçeli çok oldu."

Savka toparlandı, başını salladı.

"Evet, gitme zamanın geldi. Niye öyle uzanmış yatıyorsun, utanmaz karı?"

Kadın irkildi, başını Savka'nın dizinden kaldırdı, bana şöyle bir baktıktan sonra gene delikanlıya sokuldu.

"Gitme zamanın geçiyor!" dedim bir daha.

Bunun üzerine yattığı yerde döndü, bir dizinin üstünde doğruldu... Kim bilir, ne acılar çekiyordu! Karanlıkta gördüğüm kadarıyla duruşu kendi kendisiyle boğuşmasının, kararsızlığının bir belirtisiydi. Bir an toparlanıp ayağa kalkmak üzere gövdesini doğrultuyor, hemen ardından karşı konulmaz, amansız bir güç onu geriye iterek delikanlının kollarına atıyordu.

Göğüsten gelen vahşi bir kahkahayla Agafya, "Boş verin!" dedi.

Bu kahkahalarda onun akılsızca kararlılığı, güçsüzlüğü, yüreğindeki acı okunuyordu.

Ben usulca koruluğa yöneldim, oradan ırmak kıyısına indim. Oltalarımız suda kıpırtısız duruyordu. Irmak uykuya dalmıştı. Uzun saplı, kadife yumuşaklığındaki bir çiçek uyumadığını göstermek isteyen bir çocuk gibi yanağıma süründü. Ben, yapacağım başka bir şey olmadığı için oltalardan birinin ipine dokundum. İp gevşek bir biçimde gerildi, sarktı. Bu, oltada balık olmadığını gösteriyordu... Karanlıkta ne köy, ne de karşı kıyı gözüküyordu. Köydeki evlerden birinin ışığı yandı, sonra hemen söndü. Karanlıkta el yordamıyla gündüzleyin gördüğüm çukuru buldum, koltuğa oturur gibi oraya çöktüm. Uzun süre kalkmadım yerimden... Yıldızlar yavaş yavaş puslandılar, parıltılarını yitirdiler. Serin bir esinti uykularından uyanan söğütlerin yapraklarına sürünerek geçti...

Köyden birinin boğuk boğuk bağırdığı duyuldu:

"A-gaf-ya! Agafya!"

Evine dönen tedirgin koca karısını çağırıyordu. O sırada bostandan bir kahkahanın ortalığı çınlattığını işittim. Sabahleyin

başına geleceklerin acısını, tattığı mutlulukla şimdiden ödemek isteyen, sarhoş, kendini unutmuş bir kadının kahkahalarıydı bunlar.

Çukurda uyuyakalmışım...

Gözümü açtığımda omzumdan beni hafif hafif sarsan Savka'yı yanımda oturur buldum. Irmak, ırmağın iki sahili, koruluk, ağaçlar, kırlar çiğin serinliğinde taptaze, yemyeşil, sabah güneşinde pırıl pırıldı. Henüz yükselen güneş ağaçların ince gövdeleri arasından süzülerek sırtımı ısıtıyordu.

Savka alaycı bir gülüşle, "Hani balık avlıyordunuz?" dedi. "Kalkın hadi!"

Yerimden doğruldum, tatlı tatlı gerindim, uykusunu atan ciğerlerim mis kokulu, nemli havayı derin derin içine çekti.

"Agaşa gitti mi?" diye sordum Savka'ya. Savka ırmak geçidine doğru uzattı elini.

"Bak, orada!"

Eteğini hafifçe çemremiş, saçı başı dağılmış, başörtüsü yana kaymış bir durumda Agafya ağır adımlarla ırmağı geçiyordu. Ancak ayakları geri geri gidiyor gibiydi.

Gözlerini kısarak kadına bakan Savka, "Kedi işlediği suçu bilir!" dedi. "Kuyruğunu nasıl da kısmış, görmüyor musunuz? Kadın milleti kedi gibi arsızdır ama tavşan kadar da ödlektir... Geceleyin birkaç kez söylediğimiz halde toparlanıp gitmedi. Şimdi kocasından çekecekleri var. Beni de... bucak merkezinde elin karısını baştan çıkardın diye eşek sudan gelinceye kadar döverler..."

Karşıya geçen Agafya tarlalardan geçip köyün yolunu tuttu. Başlangıçta kararlı gözüken adımları zamanla heyecandan, korkudan yavaşladı; kadıncağız bir ara durdu, ürküntü içinde geriye baktı, derin derin soluk aldı.

Savka arkada, kadının çiy düşmüş otlar üzerinde bıraktığı açık yeşil ayak izlerine bakarak, hüzünlü bir gülümsemeyle, "Çok korktuğu belli!" dedi. "Canı eve dönmek istemiyor. Görmüyor musunuz, kocası bir saattir yolunu gözlüyor!"

Savka bunları gülümseyerek söylemişti, ama benim yüreğim cız etti. Köydeki sonuncu evin önünde dikilen Yakov gözleri-

ni karısına dikmiş, onun eve dönmesini bekliyordu. Kıpırtısızdı, yerinde kazık gibi çakılmıştı. Karısına bakarken ne düşünüyordu acaba? Onunla yüz yüze geldiklerinde neler söyleyecekti? Agafya biraz daha durdu, bir daha geriye dönüp baktı, yürüdü. Bizden yardım istiyor gibiydi. Böyle garip bir yürüyüşü hiç kimsede görmemiştim. Ne ayıklarda, ne sarhoşlarda... Kocasının bakışlarının içine işlediği belliydi. Yürürken eğriler çiziyor, dizlerini kırıp kollarını açarak durduğu yerde sayıyor, hatta geri geri gidiyordu. Yüz adım kadar yürümüştü ki, bir kez daha geriye dönüp baktı, oracığa oturdu.

Savka'ya, "Otur da çalıların arkasına gizlen bari!" dedim. "Kocasının seni görmesinden korkmuyor musun?"

"Karısının kimin yanından döndüğünü bilmiyor mu sanıyorsunuz? Gece yarısı kadınlar bostana lahana toplamaya mı giderler? Herkesin bildiği bir şey..."

Dönüp Savka'nın yüzüne baktım. Yüzü solgundu, hayvanların eziyet çekişini seyreden insanlardaki gibi küçük düşürücü bir acımayla buruşmuştu...

"Avcı post derdinde, koyun can derdinde," dedi. Bir an Agafya ayağa fırladı, başını hızla silkti, cesur adımlarla kocasına doğru yürüdü. Bütün gücünü toplamış, ne yapması gerektiğine karar vermişti.

Kâbus

(Кошмар)

Köy İşleri Yürütme Kurulu üyesi Kunin, başkent Petersburg'dan köyü Borisovo'ya döndüğünde ilk işi atlı bir ulak gönderip köy papazı Yakov Smirnov'u çiftlik konağına çağırmak oldu. Kunin otuz yaşlarında genç bir papazdı.

Beş saat kadar sonra köy papazı geldi. Konağın girişinde onu karşılayan Kunin, "Tanıştığımıza memnun oldum, peder," dedi. "Artık bir yıldır bu görevi yürüttüğüme göre tanışmamızın zamanının geldiği kanısındayım. Buyurun, şöyle geçin. Şey... Siz çok da gençmişsiniz... Kaç yaşındasınız?"

"Yirmi sekiz, efendim."

Peder böyle dedikten sonra uzatılan eli yavaşça sıktı, bu sırada her nedense yüzü kızardı.

Kunin konuğuyla birlikte çalışma odasına geçti; adamı hemen incelemeye koyularak, "Ne kadınsı, ne çirkin bir yüzü var!" diye geçirdi içinden.

Gerçekten pederin yüzü kadınsı özellikler taşıyordu: Ucu kalkık bir burun, parlak kırmızı yanaklar, iri çakır gözler, belli belirsiz seyrek kaşlar... Bıyıkları yeni terlemeye başlamıştı. Sakalına gelince, buna sakal demek için bin tanık isterdi. Tarakla taramaya, fırçayla fırçalamaya gelmez, ancak kılları yolunabilir bir sakal. Sanki onu papaz kılığına sokmak isteyen makyaj us-

tası yüzüne sakal yapıştırırken işini yarım bırakmış gibi ara ara, kimi yerde iyice seyrelmiş kıllar gözüküyordu... Sırtına da hindiba kahvesi renginde, iri yamalı bir cüppe giydirmişti.

Genç papazın eteğine sıçramış çamur lekelerine gözlerini diken Kunin, "Garip bir adam. Başkasının evine ilk kez geliyor, ama giyimine aldırdığı yok," diye geçirdi içinden.

Koltuğu masaya daha bir yaklaştırarak, nazik olmaktan çok laubali bir tavırla, "Hadi, oturun Peder. Lütfen oturun," dedi.

Yumruğunun içine öksüren peder Yakov koltuğun bir ucuna beceriksizce iliştikten sonra ellerini dizlerinin üstünde kavuşturdu. Kısa boyu, dar omuzları, terli kırmızı yüzüyle Kunin'in üzerinde hiç de iyi bir izlenim bırakmamıştı. Kunin Rusya'da böylesine zavallı, sünepe papazların bulunabileceğini tahmin edemezdi; adamın duruşundan, ellerini dizlerine yapıştırışından bir çeşit gurur eksikliği, hatta dalkavukluk okunuyordu.

Koltuğunun arkasına yaslanan Kunin, "Bakın peder," dedi. "Sizi buraya bir işi görüşmek amacıyla çağırdım. Görevim dolayısıyla bana, yaptığınız yararlı çalışmalara katkıda bulunmak gibi hoş bir sorumluluk düşüyor. Petersburg'dan döndüğümde çalışma masamın üstünde Soylular Birliği Başkanı'nın bir mektubunu buldum. Yegor Dmitriyeviç yakında köyümüzde açacağınız kilise okulunun korumasını üzerime almamı istiyor. Buna yürekten sevindiğimi belirtmeliyim her şeyden önce... Başkanın önerisini coşkuyla destekliyorum."

Kunin bunları söyledikten sonra ayağa kalktı, çalışma odasında birkaç tur attı.

"Bununla birlikte maddi olanaklarımın sınırlı olduğunu hem Yegor Dmitriyeviç, umarım, hem de siz biliyorsunuzdur. Çiftliğim rehin altındadır, geçimimi yalnızca yürütme kurulu üyeliği aylığımla sağlıyorum. Bu duruma göre benim yönümden büyük bir parasal yardıma bel bağlamamalısınız. Gene de elimden geleni yapacağım. Okulu ne zaman açmayı düşünüyorsunuz, peder?"

"Yeterli paramız olduğu zaman..."

"Şimdilik elinizde ne kadar var?"

"Hemen hemen hiç, efendim. Dernekte köylüler yetişkin er-

kek nüfus başına yılda otuz kapik toplamaya karar verdiler, ancak bunun sözden başka bir değeri yok şu anda. Oysa ilk elde iki yüz rublemizin olması gerekiyor."

"Hımm! Ne yazık ki bende bu kadar yok. Yolculuk için bütün paramı harcadım, üstelik borç bile aldım. Gelin, birlikte bir çıkış yolu bulalım."

Kunin yüksek sesle düşünmeye başladı. Pedere düşüncelerini açıklıyor, gözlerini onun yüzüne dikerek söylediklerini onaylayıp onaylamadığını anlamaya çalışıyordu. Ancak genç papazın yüzü kıpırtısız, çekingen, tedirgin durduğu için bu yüzden bir şey okuyamadı. İnsan Papaz Smirnov'un yüzüne bakarken, Kunin'in çok akıllıca şeyler söylediğini, ancak pederin bunları anlamadan, nezaket gereği dinlediğini sanabilirdi. Bir yandan da konuşmaları kavrayamadığının anlaşılmasından korkuyor gibiydi.

"Zavallıcık, geri zekâlının teki! Bönlüğü yanında son derece de çekingen!" diye düşündü Kunin.

Peder Yakov, uşak çalışma odasına tepsiyle iki bardak çay ile gevrek dolu bir tabak getirince biraz canlandı, hatta gülümsedi. Bardağını alır almaz çayını içmeye koyuldu.

Kunin yüksek sesle düşünmesini sürdürdü, "Ne dersiniz, metropolite durumu bir yazıyla bildirsek nasıl olur? Biliyorsunuz, kilise okulu açılmasını ne biz gündeme getirdik, ne de Çiftçiler Birliği; bu, kilise üst yönetiminin önerisidir. Öneriyi getirdiklerine göre bırakın, parasını da bulsunlar. Şimdi anımsıyorum, bir yerde okumuştum, patrikliğin bu konuya ayrılan bir ödeneği olacak. Sizin bir bilginiz var mı?"

Peder Yakov çay içme işine kendini öylesine kaptırmıştı ki, soruya yanıt bile vermedi. Neden sonra çakır gözlerini Kunin'in yüzüne dikti, bir süre düşündü, sonra sanki soruyu ancak o zaman anlamış gibi başını "hayır" anlamında salladı. Tıkındığı şeylerden aldığı hayvanca hazzı gösteren, basit insanlara özgü bir anlam kaplamıştı yüzünü. Lokmaları yutarken zevkten kendinden geçiyor gibiydi. Çayı son damlasına dek içince bardağı masaya bıraktı, sonra yeniden aldı, dibine baktıktan sonra eski yerine koydu. Çayın bittiğinden emin olmuş-

tu, yüzündeki tüm neşe silindi... Kunin daha sonra papazın tabaktan bir gevrek daha aldığını, ucundan bir ısırık kopardıktan sonra elinde evirip çevirirken ansızın cebine soktuğunu gördü.

"İşte bu, bir din adamına hiç yakışmaz! Papazlara özgü bir açgözlülük mü, yoksa çocukça bir davranış mı?" diye söylendi.

Konuğuna bir bardak çay daha ikram ettikten sonra onu evin kapısına dek geçirdi, ardından geriye dönüp kanepeye uzandı. Orada yattığı sürece pederin onda uyandırdığı tatsız duygular kapladı tüm benliğini.

"Ne tuhaf bir adam!" diye geçirdi içinden, "İlkel davranışları olan, pis, pasaklı, kaba, aptal, belki de sarhoş! Aman Tanrım, bir papaz, bir din adamı bu! Halkı bunlar mı eğitecek? Yardımcısı zangoç her ayinin başlangıcında 'Aziz peder, bu insanları kutsa!' dediği zaman onunla için için alay ediyor olmalı. Şuna bakın, 'aziz peder' böyle mi olur? Onuru, kendine saygısı olmayan, eğitimsiz, okul çocukları gibi cebine gizlice gevrek sokan bir papaz! Tüh! Bu herifi köy kilisesine papaz atarken onun nasıl bir adam olduğunu kimse anlamamış mı? Başlarına papaz diye böylelerini gönderdiklerine göre halkı ne yerine koyuyorlar din ileri gelenleri? Halk için asıl gerekli olan..."

Kunin Rus papazlarının nasıl kişiler olmaları gerektiğini düşünmeye koyuldu.

"Ben papaz olsam... İyi yetişmiş, halkı seven papazların topluma büyük yararları dokunacaktır. En azından şu kilise okulu çoktan açılırdı. Ya vaaz verme işi? Bir papaz içtenlikli bir insansa, görevine sevgiyle sarılırsa vaaz verme sırasında insanları eğitecek, ruhlarını zenginleştirecektir." Bu düşüncelerle gözlerini kapadı, bir vaaz metni tasarlamaya koyuldu. Az sonra masaya oturdu, tasarladıklarını yazmaya başladı.

"Şu kızıl saçlı papaza vereyim de kilisede okusun," dedi.

İlk pazar gününün sabahı arabasına atlayarak Sinkovo köyü kilisesine yollandı. Hem okul açma işini görüşecek, hem de kiliseyi gezecekti. Yolların çamur olmasına karşın hava çok güzeldi. Işıl ışıl bir güneş vardı. Parlak ışınlar şurada burada kalan kar birikintilerinde yansıyarak insanın gözünü kamaştırıyordu. Kar yığınları toprakla vedalaşmadan önce keskin parıltılarıyla

insanları körleştirmek istiyor gibiydi, çevresinde ise öbek öbek kışlık ekinler filizlenmişti. Tarlaların üstünde kargalar uçuyordu cakalı cakalı. Yere konmak isteyen bir karga süzülerek alçalıyor, konduğu yerde durmadan önce birkaç kez sekiyordu.

Kunin'in yaklaştığı kilise kurşun rengi, köhne bir yapıydı. Önünde, bir zamanlar beyaza boyanmış, sonraları boyası döküle döküle araba okuna benzemiş iki ince sütun vardı. Giriş kapısının üstündeki aziz tasviri yıpranarak koyu bir lekeye dönüşmüştü. Bu eskilik Kunin'in içine dokundu, duygulandırdı. Başını huzur içinde öne eğdi, içeri girdi. Sabah ayini henüz başlamıştı. Kamburunu çıkararak oturan yaşlı zangoç anlaşılması zor, hırıltılı tenor sesiyle dua okuyordu. Peder Yakov ise günlük ağacı dumanı saçan kabı sallayarak cemaat arasında tek başına dolaşmaktaydı. Eğer kilisenin köhne durumu ta girişte Kunin'in içine dokunmasaydı, Peder Yakov'u görünce kendini tutamaz, gülerdi. Çünkü kısa boylu papazın sırtında yıpranmış sarı kumaştan, buruşuk, uzun bir cüppe vardı. Cüppe o kadar uzundu ki, eteği yerde sürünüyordu.

Kilise yarı yarıya boştu. Kunin'i asıl şaşırtan, cemaatin yalnızca yaşlılardan, çocuklardan oluşmasıydı. Peki, çalışma çağındaki insanlar neden gelmemişlerdi? Neredeydi gençler, köyün erkekleri? Kunin bir süre ayakta dikilerek onların yüzlerine dikkatlice bakınca yaşlı sandıklarının genç olduklarını anladı. Bununla birlikte bu göz aldanmasına fazla bir önem vermedi.

Kilisenin içi de, dışarısı gibi kapkaraydı ve bakımsızlıktan dökülüyordu. Kutsal tasvir köşesinde, koyu duvarlarda is bağlamamış, zamanın yıkımına uğramamış el kadar yer yoktu. Pencere çokluğuna karşın duvarlara baştan başa boz renkler egemendi, o yüzden içerisi yarı karanlıktı.

Kunin, "Ruhu temiz olan bir Ortodoks burada güzel dua eder. Roma'da Saint-Petro Katedrali insanı nasıl görkemiyle sarsıyorsa burası da dinginliği, sadeliğiyle etkiliyor," diye düşündü.

Ne var ki Peder Yakov ayin için kürsüye çıktığında Kunin'in içindeki dua etme isteği toz olup uçtu. Ruhban okulunu biti-

rir bitirmez kiliseye atanan bu genç papaz henüz dinsel hizmetlerin gerektirdiği havayı yakalayamamıştı. Yüksek sesle dua okurken hangi ses tonuyla, ince bir tenorla mı, yoksa kalın bir basla mı okuyacağında karar kılamıyor, beceriksizce selam veriyor, cennet kapısını sertçe açıp kapıyordu. Belli ki hasta, üstelik sağır olan yaşlı zangoç, papazın konuşmalarını işitemediği için ayin süresince aralarında ufak tefek bir sürü anlaşmazlık çıktı. Diyelim, Peder Yakov belli bir dua okurken, zangoç başka şeyler söylüyor ya da Peder Yakov duasını çoktan bitirdiği halde zangoç kulağını kürsüye doğru çevirerek papazın ne söylediğini işitmeye çalışıyordu. Ta ki biri eteğinden çekip onu uyarıncaya değin... Zangocun kesik kesik çıkan, hastalıklı, titreyen, kısık, pepeme bir konuşması vardı. Uyumsuzluğun en çarpıcısı minicik bir çocuk ile koro arasında yaşandı. Başı koro bölmesinin parmaklığı arkasından zor gözüken çocuk öyle tiz bir sesle ilahi okuyordu ki, kutsal havayı özellikle bozmaya çalıştığını sanırdınız. Kunin bir süre daha dikilip dinledikten sonra sigara içmek için dışarı çıktı. Tüm umutları boşa çıkmış, neredeyse kurşun rengi kiliseyi düşmanca bir tavırla süzmeye başlamıştı.

İçini çekerek, "Halk arasında dindarca duyguların azaldığından yakınıyorlar," dedi. "Niçin yakınmasınlar? Hele kiliselerin başına böyle papazlar getirildikçe..."

Kunin kiliseye üç kez daha girdi, ancak her seferinde kendini yeniden temiz havaya atma isteği duydu. Ayin son bulunca da doğruca papazı görmeye gitti.

Peder Yakov'un evi öteki köy evlerinden pek farklı değildi. Damının üstündeki ekin sapları daha düzgünce döşenmişti, bir de pencerelerde perdecikler vardı, hepsi o kadar. Peder onu aydınlık, küçük bir odaya götürdü. Odanın tabanı balçıkla sıvanmıştı, duvarları en ucuzundan kâğıtla kaplıydı. Çerçeveli birkaç fotoğraf, duvar saatinin pandülüne takılı makas gibi birkaç süs bozuntusuna karşın odanın yoksulluğu şaşırtıyordu insanı. Hele mobilyalara şöyle bir bakınca Peder Yakov'un ev ev dolaşıp eşya dilendiğini sanırdınız. Bir yerden üç bacaklı yuvarlak bir masa, başka yerden bir tabure, bir başkasından arkalığı iyice

geriye yatmış bir iskemle, dördüncüsünden dik arkalıklı, ama çökük oturaklı başka bir iskemle, beşincisinden düz arkalıklı, oturma yeri delik deşik olmuş, karikatüre benzer bir kanepe almıştı sanki. Kanepe müsvettesi kırmızıya yeni boyandığı için odadaki boya kokusu insanın burnunun direğini sızlatıyordu.

Şapkasını duvardaki kocaman, biçimsiz bir çiviye asan papaz, "Kilisemize ilk kez mi geliyorsunuz?" diye sordu.

"Evet, ilk kez. Peder, şey... Konumuza girmeden önce bir bardak çay içebilir miyim? Dilim damağım kurudu."

Peder gözlerini kırpıştırdı, boğazını temizler gibi sesler çıkararak arkadaki bölmeye girdi. Orada fısıldaşmalar başladı.

"Karısıyla görüşüyor olmalı. Bu kızıl saçlının nasıl bir karısı var acaba?" diye geçirdi içinden.

Az sonra peder bölmeden çıktı; yüzü terlemiş, kızarmıştı; gülümsemeye çalışarak gelip Kunin'in karşısına, kanepenin kenarına ilişti. Konuğunun yüzüne bakmamaya çalışıyordu.

"Semaveri hemen koyacaklar," dedi.

"Aman Tanrım, daha semaveri bile yakmamışlar. Şimdi işin yoksa bekle dur!" diye düşündü Kunin.

"Size metropolite göndereceğimiz mektubun karalamasını getirdim, isterseniz siz de bir şeyler ekleyin."

"Peki, efendim."

Bir sessizlik oldu. Peder Yakov ikide bir arka bölmeye korkulu bakışlar fırlatıyor, saçlarını düzeltiyor, mendiliyle burnunu temizliyordu.

"Bugün hava çok güzel, değil mi, efendim?" dedi bir ara.

"Evet... Ha, bir şey söyleyecektim... Dün ilginç bir yazı okudum. Bir kentin Çiftçiler Birliği bütün okullarının yönetimini metropolitliğe bırakmış. Önemli bir karar!"

Kunin böyle dedikten sonra ayağa kalktı, tabanı balçıkla sıvalı odada bir aşağı bir yukarı dolaşarak sesli düşünmesini sürdürdü.

"Eğer din adamları Tanrı'nın onlara çağrısına uyar, görevlerinin bilinciyle çalışırlarsa halka büyük yararları dokunur. Ne yazık ki, ben, eğitimleri, ahlâksal değerleri bakımından papazlık şurada dursun, yazıcı erlik dahi yapamayacak papazlar ta-

nıdım. Siz de bilirsiniz, askerde kötü bir papaz kötü bir öğretmenden daha çok zarar verir topluma."

Kunin kamburunu çıkararak oturan pedere baktı. Adamcağız koyu düşüncelere daldığına göre onu umursamıyor olmalıydı.

"Yakov, gelir misin!"

Bunu odanın öbür ucundan söyleyen bir kadındı. Peder irkildi, arka bölmeye geçti. Orada gene fısıldaşmalar başladı.

Kunin çay içme özlemiyle kıvranıyordu. Saatine baktı. "Hayır, daha fazla bekleyemeyeceğim. Anladığım kadarıyla ben burada istenmeyen bir konuğum. Adam benimle bir çift laf etmeden gözlerini kırpıştırıp duruyor..." diye geçirdi içinden.

Şapkasını aldı, papazın dönmesini bekledikten sonra hemen oradan ayrıldı. Eve giderken öfkeyle, "Sabahı boşuna harcadım," diye söylendi. "Herif kütüğün biri, hem de yontulmamışından! O kim, öğretmenlik kim? Hayır, bu adamla hiçbir iş yürümez! Soylular Birliği Başkanı köy papazının nasıl biri olduğunu bilse, okul açtırmakta acele etmezdi. Önce uygun bir papaz bulsun, sonra okul açmak kolay."

Kunin, Peder Yakov'a karşı artık nefretten başka bir şey duymuyordu. Adamın karikatüre benzeyen zavallı görünüşü, buruşuk uzun cüppesi, kadınsı yüzü, kilisede dinsel görevini yürütüşü, yaşama tarzı, amirlere gösterilen cinsten dalkavukça saygısı, ezikliği, dadısının anlattığı masallarla korunduğu için, Kunin'in o güne değin yüreğinde saklı kalan dinsel duygularını incitmişti. Adamın kendisinin yapması gereken işlere Kunin'in gösterdiği içten, sıcak ilgiye karşın soğuk davranışları, umursamazlığı bağışlanacak türden değildi.

Aynı günün akşamı Kunin evinde bir odadan ötekine dolaştı, düşünüp taşındı, sonra masaya oturdu ve metropolite bir mektup yazdı. Metropolitten okul için onayını, gerekli parasal desteği istedikten sonra köy papazıyla ilgili içten, naçizane düşüncelerini dile getirdi: "Genç, yeterince olgunlaşmamış bir kişi, sanırım içki de kullanıyor. Genelde belirtirsek, Rus halkının yüzyıllar boyu bir din adamından beklemeye alıştığı şeyleri kesinlikle veremez...."

Mektubu bitirince rahatladı, iyi bir iş yaptığı inancıyla yatağına yattı.

Pazartesi sabahı henüz yatarken Peder Yakov'un geldiğini haber verdiler. Kalkmaya üşendiği için uşağa evde olmadığını söylemesini bildirdi. Salı günü toplantılara katılmak üzere köyden ayrıldı, ancak cumartesi günü dönebildi. O yokken peder her gün onu görmeye gelmiş.

"Bizim gevrekler çok hoşuna gitmiş olmalı!" diye düşündü Kunin.

Pazar günü akşama doğru papaz yeniden geldi. Bu sefer yalnız cüppesinin etekleri değil, şapkası da çamura bulanmıştı. İlk geldiğindeki gibi gene kırmızı yüzü ter içindeydi, gene kanepenin kenarına ilişerek oturdu. Kunin okul konusunu açmamaya, çenesini boşuna yormamaya kararlıydı.

"Pavel Mihayloviç, yardımcı ders malzemelerinin çizelgesini getirdim," dedi Peder Yakov.

"Teşekkür ederim."

Ancak durumdan anlaşıldığına göre, peder, malzeme çizelgesini getirmek için gelmemişti buraya. Bütün bedeni ürkekliğini açığa vurmakla birlikte kafasında ansızın yeni bir düşünce çakmış insanların kararlılığı okunuyordu yüzünden. Çok önemli, söylenmesi gerekli bir şeyi açıklamak için çekingenliğini yenmeye çalıştığı belliydi.

Kunin sinirlendi; "Be adam, söyleyeceğin bir şey varsa hemen söyle! Ne diye süzülüp duruyorsun? Seninle uğraşacak vaktim yok!" diye geçirdi içinden.

Genç papaz, yersiz suskunluğunu bağışlatmak, ruhunda geçen çatışmayı onun gözünden saklamak amacıyla zorla gülümsemeye çalıştı, ancak kırmızı, terli yüzüne yapıştırdığı bu yapmacık gülümseme çakır gözlerinin kıpırtısız bakışlarıyla bağdaşacak gibi değildi. Kunin'in içinden bir nefret duygusu kabardı, yüzünü öbür yana çevirdi. "Kusura bakmayın, peder. Hemen gitmem gerekiyor."

Peder, uyurken biri onu dürtükleyip uyandırmış gibi irkildi, yüzündeki gülümseme eksilmeksizin, utangaç utangaç cüppesinin eteklerini kavuşturdu. Adama karşı duyduğu tüm nefre-

te karşın Kunin ona acıdı, katı davranışını biraz yumuşatmak için, "Başka bir zaman gelirsiniz," dedi. "Çok rica edeceğim... Şey... Size vermek istediğim bir şey var. Geçenlerde ilham geldi, oturup iki vaaz karaladım. Vereyim de bir bakın. İşinize yararsa cemaate okursunuz."

"Peki, efendim. Alayım..."

Peder bir süre daha ayakta süklüm püklüm dikildi, cüppesinin önünü kavuşturmakla uğraştı, ancak birden kararını vererek gülümsemeyi bıraktı, başını dikleştirdi.

Sesinin gür çıkmasına, sözlerinin iyi anlaşılmasına çalışarak, "Pavel Mihayloviç!" dedi.

"Bir şey mi söyleyeceksiniz?"

"İşittiğime göre yazıcınıza işten el çektirmişsiniz... Yenisini arıyormuşsunuz..."

"Evet... Yoksa tavsiye edeceğiniz biri mi var?"

"Bakın, şey... Bu işi bana veremez misiniz?"

Kunin şaşırdı:

"Papazlık işini bırakıyor musunuz, peder?"

Pederin yüzü sarardı, tüm bedeni titredi:

"Hayır, hayır... Allah korusun! Eğer papazlığı bırakacağımdan kuşkulanıyorsanız istemez! Ben asıl işimin yanında, gelirimi biraz artırmayı tasarlamıştım da... Ama siz uygun görmüyorsanız gerekmez! Unutun gitsin!"

"Gelirinizi artırmak mı dediniz? Ama ben yazıcı için ayda yalnız yirmi ruble ödüyorum."

Peder çevresine bakındı.

"Tanrım, ben on rubleye de razıyım. Bu bana yeter de artar bile! Bakıyorum da çok şaşırdınız, herkes şaşırıyor zaten. 'Açgözlü, doymak bilmez papaz, paraları ne yapıyor?' diye. Açgözlü olduğumu ben de biliyorum, bu yüzden ayıplıyorum, cezalandırıyorum kendimi. İnsanların yüzüne bakmaktan utanıyorum... Ancak açık yürekli olacağım size karşı, Tanrı tanığımdır."

Adam derin bir soluk aldı:

"Yolda gelirken günah çıkarma türünden bir konuşma hazırlamıştım, ama hepsi aklımdan çıktı. Şimdi kimi sözleri anımsamaya çalışacağım. Kilisedeki görevimden yılda elime yüz el-

li ruble geçiyor. Size bu parayı nasıl harcadığımı anlatacağım. Ruhban okulunda okuyan kardeşime yılda altmış ruble gönderiyorum. Gerçi yatılı okul, her şey kilise kuruluşlarından, gene de kâğıdı, diviti..."

Kunin elini salladı:

"Tamam, tamam, inanıyorum. Bu açıklamaları niçin yapıyorsunuz, bilmem ki!"

Papazın açık yürekliliği, gözlerinin ıslak parlaklığı karşısında yüreğinde büyük bir ağırlık duyuyor, ne yapacağını bilemiyordu.

"Görevim dolayısıyla kilise örgütüne katkı payımın hepsini ödeyemedim henüz. İki yüz ruble isteniyor benden, ayda on ruble gönderiyorum. Bu durumda elimde ne kadar kalıyor, dersiniz? Bütün bunlardan başka bir de Peder Avraami'ye ayda üç ruble..."

"Hangi Peder Avraami?"

"Benden önceki Sinkovo Kilisesi papazı. Karakter zayıflığı nedeniyle adamcağızı görevden almışlardı. Aldılar ama buradan gitmedi, köyde yaşıyor. Çünkü gidecek başka yeri yok... Adamcağız karnını nasıl doyuracak? Yaşlı bir insan ama başını sokacağı bir ev, sırtına giyim gerek. Bu durumda dilensin mi? Hayır, buna izin veremem! Durumunu bile bile günaha girmiş olurum! Boğazına dek borç içinde, ona yardım için birkaç ruble vermeden edemem!"

Oturduğu yerden fırlayıp ayağa kalktı, gözlerini döşemeden ayırmaksızın odanın içinde dört dönmeye başladı. Ellerini bir indirip bir kaldırıyordu.

"Tanrım, nedir bu başımıza gelenler? Madem inancın zayıftı, dayanıksız bir insandın, ne diye böyle bir görevi üzerine aldın? Tanrım, günahlarını bağışla bu zayıf kulunun! Onun yüzünden ben de acı çekiyorum!"

"Peder, o kadar üzülmeyin!"

"Benim durumum da zor, Pavel Mihayloviç! Açlık canıma tak etti, artık dayanamayacağım! Biliyorum, el açıp dilensem verirler, ama yapamam! Vicdanım sızlar. Köylüden sadaka mı toplayacağım! Durumlarını siz de biliyorsunuz. Dilenciden

yardım dilenmek, öyle şey olur mu! Biraz varlıklılardan, toprak ağalarından istesem, buna da gururum el vermiyor... Utanıyorum..."

Elini salladı, sinirli sinirli başını kaşıdı.

"Utanıyorum, hem de nasıl utanıyorum! İnsanların yoksulluğumu görmelerini istemem, onuruma dokunur. Pavel Mihayloviç, bize geldiğinizde evde çay yoktu. Kırıntısı bile yoktu, oysa size söyleyemedim, sakladım. İşte şu giysimden, papazlık cüppesinden de utanıyorum. Diyeceksiniz ki, papazlara gururlu davranmak yakışır mı?"

Odada Kunin yokmuş gibi gelip ortada dikildi, aynı tarzda konuşmasını sürdürdü:

"Hadi ben açlığa, utanca dişimi sıkıp dayandım, ama benim bir de karım var! Onu iyi bir evden gelin getirdim! Orada elini sıcak sudan soğuk suya sokturmazlardı. Beyaz ekmekle çay içmeye, temiz çarşaflarda yatmaya alışmıştı... Baba evinde piyano çalardı... Çok gençtir daha, yirmi yaşında bile yoktur... Gönlü giyinmek, gezmek, konu komşuya gitmek ister. Oysa aşçı kadından beterdir giyim kuşamı, sokakta başkalarına görünmesinden utanıyorum. Tanrım, nedir benim günahım! Tek avuntusu var, o da gittiğim yerlerden meyve, gevrek bulup getirirsem onları yemek..."

Peder iki elini birden saçlarının arasına daldırdı.

"Bu duruma göre ilişkilerimiz aşka değil, acımaya dayanıyor demektir. Onu gördükçe içim paralanıyor. Bu nasıl bir şeydir, Tanrım, anlamıyorum! Tutup gazetelere yazsam inanmazlar! Peki, ne zaman bitecek bütün bu çektiklerim?"

Kunin papazın ses tonundan korkarak, "Tamam artık, kesin!" diye bağırdı. "Yaşama böylesine kötümser bakmamak gerekir!"

Peder sarhoş gibiydi.

"Pavel Mihayloviç, çok özür dilerim! Benim söylediklerime aldırmayın siz! Boş verin! Ancak ben kendimi suçlayacağım, her zaman suçlayacağım!"

Çevresine bakındı, "Bir sabah Sinkovo'dan çıkmış, Luçkovo köyüne gidiyordum," diye fısıldadı. "Baktım, ırmak kıyısın-

da bir kadın bir şeyler yapıyor. İyice yaklaşınca bir de ne göreyim? Belki inanmayacaksınız! Doktor İvan Sergeyiç'in karısı çömelmiş, çamaşır duruluyor. Demek oluyor ki, kimsecikler görmesin diye sabahın erken vaktinde köyden bir fersah uzağa gitmiş. Bu da gururundan işte. Yanından geçerken yoksulluğunu gördüğümü anlayınca yüzü kıpkırmızı kesildi. Ben telaşlanıp korktum, yardım etmek için yanına koştum, ama o, yırtık gömleklerini görmeyeyim diye ne yapacağını bilemiyordu."

Kunin oturdu, korku içinde pederin solgun yüzüne bakmaya başladı.

"Bu anlattıklarınız inanılacak gibi değil, peder!"

"Gerçekten öyle, Pavel Mihayloviç. Bir doktor hanımının ırmak kıyısında çamaşır durulaması olacak şey mi? Hiçbir ülkede böylesi görülmemiştir! Ben bir papaz, bir din görevlisi olarak böyle şeyleri önlemek isterdim. Ama elimden ne gelir? Tam tersine, kadıncağızın kocasına bedavadan muayene olmaya çalışıyorum! Söylediğiniz gibi, inanılması zor bir şey bu! İnanılması zor! Ayin sırasında kürsüden bakarım; cemaati, açlık çeken Peder Avraami'yi, karımı görürüm. Aklıma doktorun çamaşır çalkalayan karısı, kadının soğuk sudan moraran elleri gelir. Bütün bunları düşünürken her şeyi unutarak salak gibi dikilir kalırım. Ta ki zangoç seslenip beni uyarıncaya değin!"

Peder yeniden odada dolaşmaya başladı. Ellerini sallayarak, "Ulu Tanrım!" dedi. "Kutsal erenler! Hoş görün, din hizmetinde de aksaklıklarım oluyor... Siz okuldan söz ediyorsunuz, oysa ben konuşmanızdan bir şey anlamaksızın karşınızda yontu gibi dikiliyorum. Kafamda yalnız bir şeyler tıkınma, yeme içme düşüncesi var. Kilisedeyken de öyle." Pederin birden aklı başına geldi.

"Şey... Ben ne yapıyorum? Bir yere gitmeniz gerekiyordu. Bağışlayın, dalmışım..."

Kunin sessizce papazın elini sıktı, onu kapıya dek uğurladı, odasına döndükten sonra pencereden bakmaya başladı. Peder Yakov evden çıkınca geniş kenarlı, kızıl tüylü şapkasını kafasına geçirdi, başını önüne eğerek sessizce yürüdü. Az önceki içtenliğinden ötürü utanmış gibiydi.

"Arabası da ortalıkta gözükmüyor," dedi Kunin kendi kendine.

Pederin ona her gelişinde ta köyden buraya yaya yürüdüğünü aklına getirmek bile istemiyordu. Tam altı fersah yol, üstelik çamura bata çıka! Kunin, peder uzaklaşırken önce arabacı Andrey'in, sonra Paramon adındaki erkek çocuğun su birikintileri üzerinden atlayarak, pederin cüppesine çamur sıçrattıklarına aldırmaksızın, kutsaması için onun yanına yaklaştıklarını gördü. Peder şapkasını çıkardı, Andrey'i kutsadı, çocuğu da kutsadıktan sonra başını okşadı.

Kunin eliyle yüzünü sıvazladı, bu sırada eline bir ıslaklık geldi. Pencereden uzaklaşarak odayı gözden geçirmeye başladı. Papazın ezik, ürkek sesi kulaklarında çınlıyordu... O sırada masanın üzerine takıldı bakışları. Bereket versin, peder, Kunin'in onun için yazdığı vaazları unutmuştu. Hemen kâğıtları topladı, yırtarak parça parça etti, masanın altına fırlattı. Kanepeye çökerken "Adamcağızın bu durumunu bilmiyordum!" diye inledi. "Bir yıldır köy işleri kurul üyesiyim, sorgu yargıcıyım, okul komitesinde görevliyim, hiçbirinden haberim yok. Kör kuklanın biriyim ben! Ona çabuk yardım yetiştirmeliyim! Çabuk!"

Azap içinde kıvranıyor, şakaklarını ovuşturuyor, beynini düşünmeye zorluyordu.

"Ayın yirmisinde aylığımı alır almaz pedere, doktorun karısına iyi bir bahane bulup yardım ulaştırmalıyım... Pedere evde bir ayin düzenletirim, doktora da bir hastalık uydurur, muayene olmaya giderim. Böylece gururlarına dokunacak bir durum yaratmamış olurum. Peder Avraami'ye de yardım ederim..."

Parmak hesabı yapınca eline geçecek paranın çiftlik yöneticisinin, hizmetçi ve uşakların ücretlerine, et getiren köylüye borcunu ödemeye zor yeteceğini anladı. Kabul etmek istemese de gerçek böyleydi, ister istemez eski günlere gitti zihni. Daha yirmi yaşında toy bir delikanlıyken orospulara en pahalı yelpazeleri armağan etmiş, arabacısına günde on ruble bağışlamış, şöhrete düşkünlüğü yüzünden tiyatro aktrislerini çeşitli armağanlara boğmuş, kısa sürede babasının mülkünün altından gi-

rip üstünden çıkmıştı. Ah, şimdi o üç rublelikler, on rublelikler elinde olsa ne çok işe yarardı!

"Peder Avraami ayda üç rubleyle geçiniyormuş! Bir rubleye papazın karısı kendine bir gömlek diktirir, doktorun karısı çamaşırcı kadın tutardı! Ama ne olursa olsun yardım edeceğim onlara, bunun bir yolunu bulacağım!"

Metropolite yazdığı rapor geldi aklına birden, ayaza tutulmuş gibi tüm bedeni sarsıldı. Böyle bir şey yapmış olmasını anımsaması ona büyük bir utanç verdi. Hem kendine karşı, hem de görünmeyen gerçeklere karşı azap verici bir utanç!

İyi niyetli, ama fazlasıyla karnı tok, az düşünen birinin yararlı bir etkinlik için içten gelen çabası böyle başladı, böyle sonuçsuz bitti.

Karga

(Грач)

Kargalar güneyden bize doğru göç ettiler ve Rus toprakları üstünde havada sürüler halinde dönmeye başladılar. Ben bunların arasından gözleri irice birini seçtim, onunla hoş bir söyleşiye girmek istedim. Seçtiğim karga, ne yazık ki, bilgiç taslağının, çok bilmişin biri çıktı. Ama bu durumda yapabileceğim bir şey yoktu, o nedenle söyleşimiz hayli can sıkıcı geçti. İkimizin konuştuğu şeyler şunlardı:

Ben – Siz kargaların hayli uzun yaşadığınızı söylerler, doğru mu? Doğa bilimciler kargalar ile turna balıklarını olağanüstü uzun ömürlülere örnek gösterirler. Senin yaşın kaç, söyler misin?

Karga – Üç yüz yetmiş altı yaşındayım.

Ben – Oho! Ne çokmuş geride bıraktığın yıllar! Bayağı uzun yaşamışsın, dedelerin dedesi bay karga, sana daha nice yıllar dilerim. Senin yerinde ben olsam, kim bilir kaç makale döşenip "Eski Rus Zamanları" ve "Tarih Belleteni" dergilerine yollardım! Ben de üç yüz yetmiş altı yıl yaşasam, kaç cilt dolusu öykü, sahne eseri, bunların yanında ufak tefek ne kadar daha yazı döktürürdüm, bilemiyorum. Aldığım yazın ödüllerinin sayısı kaçı bulurdu, o da ayrı bir konu... Peki, karga efendi, sen bu kadar uzun yaşamışsan, bu süre içerisinde neler yaptın, şunu bana söyle bakalım?

Karga – Pek bir şey yaptım sayılmaz, bay insanoğlu. Hep ottüm, yiyip içtim, uyudum, bir de üremeye çalıştım.

Ben – Çok ayıp, çok ayıp! Of be, salak karga, söylediklerini işitince senin adına ben utandım! Tam üç yüz yetmiş altı yıl yaşamışsın, ama üç yüz altmış yıl öncesi kadar aptalsın, bunu iyi bil! Bir adım bile ileri gitmemiş, kendini yetiştirip akıllanmamışsın!

Karga – Bay insanoğlu, akıl çok yaşamayla değil, eğitimle, öğrenimle kazanılır. Bunu sen de biliyorsun... İsterseniz doğu ülkelerinin halklarını ele alalım. Onların binlerce yıllık tarihleri vardır, ama binlerce yıl öncesi kadar cahil görünüyorlar.

Ben (şaşkınlığım geçmemişti daha) – Üç yüz yetmiş altı yıl, ha? Bu ne demektir, biliyor musun? Koskoca üç yüzyıl, fazlası da var! Bu süre içerisinde ben bütün fakülteleri bitirir, yirmi kez evlenir, bütün görevleri, meslekleri dener, şeytan bilir ya, hangi rütbeye kadar yükselir, herhalde Rotşild kadar zengin biri olarak ölürdüm. Şunu iyi dinle, mankafa, bir bankaya birleşik faizle bir ruble yatırsan üç yüz yıl sonra bir milyonun olurdu. Şunun hesabını yapıver, yanılıyor muyum bakalım? Tamam mı, öyle miymiş?.. Demek oluyor ki, üç yüz yıl önce bir ruble yatırsan şimdi koskoca bir milyonun olurdu. Ah, seni sersem kafa, seni akılsız!.. Böylesine salağın biri olduğun için utanıp üzülmüyor musun?

Karga – Niçin utanacakmışım? Bunda utanıp üzülecek ne var ki?.. Evet, doğrudur, bizler, hepimiz biraz aptalız, öte yandan uzun yıllar boyunca insanoğlunun diyelim yıl içerisinde yaptığı aptallıkların çoğundan uzak durmuşuzdur. Bu da bizim övünme kaynağımız... Evet, öyle, insanoğlu, ben üç yüz yetmiş altı yıldır yaşamaktayım, fakat kargalar bir kerecik kendi aralarında savaşa tutuşsunlar, birbirlerini öldürsünler, böyle bir şey görmedim. Buna karşılık siz savaşsız tek yılınızın geçtiğini söyleyemezsiniz... Bizler birbirimizi soyup soğana çevirmeyiz, rehin sandıklarıyla başkalarını yolmaya çalışmayız, birbirimize kara çalmayız, şantaj yapmayız, kötü romanlar, berbat şiirler yazmayız, sövgü içeren gazeteler çıkarmayız... Ben tam üç yüz yetmiş altı yıl yaşadım, gene de dişi kargaların bir kerecik ol-

sun kocalarını aldattığını ya da gücendirdiğini görmedim. Ey, bay ademoğlu, bu konuda siz ne buyuruyorsunuz? Bizlerin arasında başkalarına uşaklık edenler, dalkavuklar, yaltakçılar, soydaşlarını satanlar yoktur... Daha durun...

Tam bu sırada arkadaşları bizim kargayı çağırdılar, o da konuşmasını yarıda keserek tarlalar üzerinden uçup gitti...

Kırtasiyecilik

(Arşivde Bir Araştırma)

(Много бумаги)

İçinde bulunduğumuz 8 Kasım günü köyümüzde iki erkek çocukta hastalık görüldüğü, çocukların bu hastalığı gittikleri okuldan kaptıkları, öbür çocukların da boğazlarında yanma, bedenlerinde lekeler gözlendiği, her iki çocuğun Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okulu'nda okudukları bilgilerine arz olunur.

Saygılarımla.

19 Kasım 1885

Kurnosovo Köyü Muhtarı

Yefim Kirilov

* * *

N. İlçesi Çiftçiler Birliği Tabibi G. Raduşnıy'a,

Kurnosovo köyü muhtarının 19 Kasım tarihli ihbarı üzerine, bütün belirtilerin kızıl olduğunu gösterdiği salgına, bilimin gereklerine uyularak en kısa zamanda son verilmesinin sağlanması için derhal anılan köye gitmenizi; yukarıda adı geçen muhtarın ihbarından, hastalığın Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okulu'nda başladığı anlaşıldığından, bu noktayı da ayrıca göz önünde bulundurmanızı rica ederim.

4 Aralık 1885

S. Parkin

Çiftçiler Birliği Başkanı y.

* * *

N. İlçesi II. Bölge Jandarma Komutanlığı'na,
Çiftçiler Birliği Başkanlığı'nın ilişikte gönderdiğim 4 Aralık 1885 tarih ve 102 sayılı yazısında bildirildiğine göre Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okulu'nda kızıl salgını başladığından, bu hastalık son buluncaya değin adı geçen okulun kapatılmasına emir buyurulmasını saygılarımla arz ederim.

13 Aralık 1885
G. Raduşnıy
Çiftçiler Birliği Tabibi

* * *

N. İlçesi II. Bölge Jandarma Komutanlığı
Sayı: 1011
Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okul Müdürlüğü'ne,
Çiftçiler Birliği Tabibi G. Raduşnıy'ın yazdığı 13 Aralık 1885 tarihli yazıdan Kurnosovo köyü çocuklarında kızıl hastalığı ya da halk deyimiyle kuşpalazı görüldüğü anlaşılmaktadır. Yazıda da belirtildiği gibi, hızla yayılmakta olan hastalığın ürkütücü sonuçlar vermesinin önüne geçilmesi ve salgının durdurulması için yasanın gerektirdiği önlemleri almak kaçınılmaz olduğundan, Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okulu öğrencilerinin, bu azgın hastalık tümüyle ortadan kaldırılıncaya değin evlerine gönderilmelerini, bundan sonraki önlemleri alabilmem bakımından sonucun tarafıma bildirilmesini saygılarımla rica ederim.

2 Ocak 1886
II. Bölge Jandarma
Komutanı Podprunin

* * *

N. İli Milli Eğitim Müdürlüğü İlköğretim Müfettişliği'ne,
Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okul Müdürü Fortiyanski'nin dilekçesidir.

2 Ocak 1886 tarih ve 1011 sayılı Jandarma Komutanlığı ya-

zısından okulumuzda kızıl salgını başlamış olduğunu işbu dilekçeyle bilgilerinize sunarın.

12 Ocak 1886

Öğretmen Fortiyanski

* * *

N. ilçesi II. Bölge Jandarma Komutanlığı'na,

Kızıl salgını bir aydan beri durdurulmuş bulunduğundan, geçici olarak kapatılan Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okulu'nun yeniden açılmasında bizim yönümüzden herhangi bir sakınca kalmadığını, bu konuyu iki kez Çiftçiler Birliği Başkanlığı'na ilettiğimi, şimdi de size duyurarak, bundan böyle aynı konudaki yazışmalarınızı İlçe Hükümet Tabipliği'yle yürütmenizi, benim Çiftçiler Birliği'nde yoğun işlerim bulunduğunu arz ederim.

Sabahtan akşama dek kendi çalışmalarımızla doluyuz, o nedenle bu tür bürokratik işlemlere vakit ayıramayız.

26 Ocak 1886

G. Raduşnıy

Çiftçiler Birliği Tabibi

* * *

İl Jandarma Komutanlığı Yüce Katına,

Çiftçiler Birliği Tabibi Raduşnıy'ın 26 Ocak 1886 tarihli, 31 sayılı yazısı tarafınızdan incelenmek üzere ekte sunulmuştur. Bay Raduşnıy'ın, resmî bir yazıda kullandığı 'bürokratik işlemler' gibi yersiz ve son derece küçültücü sözlerinden dolayı mahkemeye verilmesini görüşlerinize arz ederim.

8 Şubat 1886

II. Bölge Jandarma

Komutanı Podprunin

İl Jandarma Komutanı'nın II. Bölge Jandarma Komutanı'na yazdığı özel mektuptan:

Aleksey Manuiloviç, yazınızı geriye gönderiyorum. Doktor Raduşnıy hakkındaki sürekli yakınmalarınıza lütfen son verin.

Böyle bir sürtüşme, kişilerle ilişkilerinde uyumlu, ılımlı olması gereken bir güvenlik görevlisi için hoş karşılanmaz. Raduşnıy'ın yazısına gelince, bunda ahlâka aykırı bir tutum göremiyorum. Jarov Çiftçiler Birliği Okulu'ndaki kızıl salgınından haberim var. Milli Eğitim Kurulu'nun ilk toplantısında, bu uygunsuz yazışmaların asıl sorumlusu saydığım Fortiyanski ile ilgili bir rapor sunacağım.

* * *

N. İli İlköğretim Müfettişliği
Sayı: 810
Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okul Müdürlüğü'ne,
İlgi: 12 Ocak 1886 tarihli yazınız
Okulunuzda derslerin derhal kesilmesini, kızıl hastalığının daha fazla yayılmaması için öğrencilerin evlerine gönderilmelerini rica ederim.
22 Şubat 1886
İlköğretim Müfettişi
İ. Jiletkin

Jarov Çiftçiler Birliği Yatılı Okulu'ndaki salgın hastalık hakkında bütün bu yazışmaları okuduktan sonra (yukarıdakilerden başka 28 yazı daha vardır) *İl Haberleri* gazetesinin 36. sayısında çıkan aşağıdaki yazıyı da okuyunca birçok konuda aydınlanmış olacaksınız:

... Çocuk ölümlerinin olağanüstü artışıyla ilgili sorunu bir kenara bırakıp şimdi daha neşeli, daha eğlendirici bir konuya geçelim. Dün Aziz Mihail Arhistratiga Kilisesi'nde tanınmış kâğıt fabrikatörü M.'nin kızı ile kentimiz saygıdeğer hemşerilerinden K.'nın nikâhı kıyılmıştır. Nikâhı Piskopos Kliop Gvozdev ile katedralin öbür ruhani görevlileri birlikte kıymışlardır. Törene Krasnoperov Kilisesi korosu da katılmıştır. Yeni evliler gençlikleri, güzellikleriyle göz kamaştırıcıydı. Söylendiğine göre Bay K. drahoma olarak gelinin ailesinden bir milyon ruble almış, ayrıca içinde bir de hara bulunmak üzere, hayalimi-

zi güney ülkelerine çeken, palmiye ve ananasların yetiştiği bir serası olan Blagoduşnoye çiftliğine bedavadan konuvermiştir. Yeni evliler nikâh töreninden hemen sonra bir Avrupa ülkesine balayına çıkmışlardır.

Bol kâğıt harcanan bir ülkede kâğıt fabrikatörü olmak ne kazançlı şey, değil mi?

Grişa

(Гриша)

İki yıl sekiz ay önce dünyaya gelen, ufak tefek, tombul bir oğlandır Grişa; o gün dadısıyla birlikte bulvarda gezmeye çıkmıştır. Çocuğun sırtında boyuna göre uzun, pamuklu kumaştan bir palto vardır; boynuna atkı sarılmıştır. Kafasına hayli bol gelen, düğmesi tüylü bir şapka ile muflonlu çizmeler giymektedir. Giysilerinin içinde sıcaktan bunaldığı görülüyor. Ya parlak nisan güneşinin göz kapaklarını acıtması, gözlerinin kamaşması çocukcağızı rahatsız etmez mi? Yürümeyi tam beceremediği, bacaklarına güvenmediği için adım atmaktan korktuğu açıkça anlaşılıyor.

Bugüne değin dört köşeli bir dünyada yaşadığı nasıl da belli! Dörtgen dünyasının bir köşesinde çocuğun karyolası, öbür köşesinde dadının sandığı, üçüncü köşede bir iskemle bulunuyor; dördüncüde ise bir kandil odayı aydınlatır. Çocuğun karyolasının altına bakınca kolu kopuk taşbebek ile bir trampet görürsünüz. Dadının sandığının arkasında da iplik sarılı makaralar, yırtık kâğıtlar, kapağı çıkmış bir kutu, bedeninin bir parçası koparılmış palyaço, daha bir sürü ıvır zıvırla karşılaşırsınız. Bu dört köşe dünyanın bulunduğu odada Grişa ile dadısı dışında çocuğun annesi ile bir de kedi görünür bazen. Çocuğun annesi güzelliğiyle taşbebeğe, kedi ise yeterince tanımadığı baba-

sının yumuşacık paltosuna benzer; ancak paltonun kedininki gibi kuyruğu ile gözleri yoktur nedense.

Çocuk odası ailece çay içilip yemek yenen bir odaya açılmaktadır. Yemek odasında Grişa'nın upuzun bacaklı iskemlesi de yer alır; duvarlardan birinde sarkacı bir o yana, bir bu yana sallanan, kocaman bir çalar saat görürsünüz. Yemek odasından dizi dizi kırmızı iskemlelerin bulunduğu odaya geçilir. Yere serili halının üstünde kocaman bir leke göze çarpar, bu leke yüzünden her nedense Grişa'ya ikide birde parmak sallarlar. Bu odanın arkasında başka bir oda daha vardır, Grişa'nın buraya girmesi yasaklanmıştır. Çocukcağızın evdeki varlığına bir türlü akıl erdiremediği, baba denilen bir adam burada oturup kalkar. Dadısı ile annesinin evde niçin bulunduklarını anlıyor, çünkü onlar Grişa'yı yedirip içiriyorlar, karyolasına yatırıyorlar... Peki, babası ne işe yarıyor, bunu bir anlayabilse! Ona trampet armağan eden, teyze dedikleri bir kadın da, evde bir görünüp bir kaybolan, varlığına akıl erdiremediği başka bir kişiydi. Çocukcağız onu göremediğinde birçok kez karyolasının, sandığın, divanın altına bakmış, ama teyzeyi oralarda bulamamıştı.

Gözleri güneşten kamaşarak gezindiği bu yabancı dünyada ne kadar çok baba, anne, teyze vardı? Üstelik hangisinin yanına yaklaşacağını bilemiyordu. Caddede yürürken birtakım tuhaf yaratıklar görüyor önünde, arkasında. Sonradan öğrendiğine göre bunların hepsi atmış meğer. Grişa atların ayaklarının durmadan hareket ettiğini görüp dadısına soru sorarcasına bakıyor, ancak ondan herhangi bir açıklama gelmiyor.

Derken, rap rap sesler çıkaran ayak patırtıları işitiyor az sonra. Bulvarda karşı yönden ona doğru yürüyen, kızarık yüzlü, koltuklarının altında süpürge sopasına benzer şeyler taşıyan bir dizi amca görüyor. Korkudan sırtına soğuk terler basıyor, gene dönüp dadısına bakıyor. Dadısı oradan koşarak uzaklaşmadığına, korkudan ağlamadığına göre bir tehlike yok demektir. Çocuk uygun adımlarla geçen askerleri dikkatle izliyor, adımlarını onlara uydurarak yürümeye çalışıyor.

O sırada dilleri bir karış dışarıda, suratları uzamış iki kedi-

nin kuyrukları dimdik, bulvarın bir kıyısından ötekine hızla koştuklarını görüyor. Kendisinin de koşması gerektiğini düşünerek onların ardına takılıyor. Omzundan sertçe yakalayan dadısı;

"Dur!" diye bağırıyor. "Nereye gidiyorsun? Yaramazlık yapma demedim mi sana?"

Bulvarın kıyısında bir teyze üstünde portakallar bulunan küçük bir tekneyi önünde tutarak oturmaktadır. Teyzenin önünden geçerlerken Grişa elini uzatıp portakallardan birini kapıyor.

Dadısı çocuğun eline vurup portakalı koparırcasına aldıktan sonra;

"Niçin yaptın bunu, aptal çocuk?" diye bağırıyor.

Güneşte ışıl ışıl parlayan bir cam parçasının hemen önünde durduğunu gören Grişa eğilip cam parçasını almak istiyor, ama dadısının eline patlatmasından korktuğundan bu niyetinden vazgeçiyor.

Tam o sırada kulağının dibinde birinin tok bir sesle bağırdığı işitiliyor:

"Saygılarımı sunarım!"

Bunu, paltosunun düğmeleri pırıl pırıl parlayan, epeyce uzun boylu bir adam söylemiştir. Çocuk buna çok seviniyor. Adam tam karşılarında dikiliyor, elini dadısına uzatıyor, onunla konuşmaya başlıyor. Güneşin ışıltısı, gelip geçen at arabalarının gürültüsü, parlak düğmeler... Bütün bunlar çocuk için yepyeni, korkutucu olmaktan uzak şeyler. Grişa sevinerek, kıkır kıkır gülmeye başlıyor.

Adamın düğmeleri ışıldayan paltosunun eteğinden çekerek birden;

"Gidelim, gidelim! Ne olur, gidelim!" diye tutturuyor.

"Nereye gideceğiz?" diye soruyor yabancı adam.

"Yok, yok, gidelim!" diye üsteliyor çocuk.

Onun asıl söylemeye çalıştığı şey, babasının, annesinin, kedinin bulunduğu eve gitmek istediğidir, ama ağzından nedense bu sözler çıkıyor.

Az sonra dadıyla birlikte bulvardan ayrılıyor, avlusunda karların bulunduğu bir eve doğru yürüyorlar. Düğmeleri ışıldayan

adam da onların arkasından gelmektedir. Kar yığınlarını çiğneyip, su birikintilerinin üzerinden atlayıp, çamurlu, karanlık basamaklardan çıkarak bir eve giriyorlar. İçerisi duman dolu, üstelik et kızartması kokuyor. Bir kadın ocağın başında dikilmiş, köfte pişirmektedir. Aşçı kadın ile dadısı kucaklaşıp öpüşüyor, gelenlerin üçü birden uzun bir sıraya yan yana oturuyorlar. Sımsıkı giyinmiş bulunan Grişa sıcaktan bunalıyor. Çocuk "Burası neden sıcak?" diye geçiriyor içinden.

Tepesinde isten kararmış bir tavan, önünde kapkara, kocaman bir soba, bunun üzerinde iki kulplu bir tencere görüyor.

"Anne! Anneciğim," diye sızlanmaya başlıyor.

"Dur bakayım! Mızıklanıp durma!" diyor dadı.

Aşçı kadın masanın üstüne dolu bir şişe, üç kadehle birlikte börek tabağı koyuyor. İki kadın ile parlak düğmeli adam kadehlerine birkaç kez içki doldurup tokuşturarak içiyorlar. Adam sırayla bir dadısını, bir aşçı kadını kucaklıyor. Sonra üçü birden alçak sesle şarkı söylüyorlar.

Grişa almak için elini böreğe uzatıyor, bunun üzerine bir parça da ona veriyorlar. Çocuk böreğini yerken içki içen dadısına gözlerini dikiyor.

"Ondan bana da ver, ben de içmek istiyorum," diyor.

Aşçı kadın kendi kadehinden ona bir yudum tattırıyor. Grişa aynı anda gözlerini belertiyor, yüzünü buruşturuyor, ellerini üst üste sallayarak öksürmeye başlıyor. Çocuğun yüzünü buruşturması aşçı kadının hoşuna gittiği için kahkahayla gülüyor.

Eve döndüklerinde Grişa nereye gittiğini, neler gördüğünü annesine, duvarlara, karyolasına bir bir anlatıyor. Güneşin parlaklığını, atların caddede koşturmalarını, sobanın korkunç görüntüsünü, aşçı kadının içki içişini... hiçbirini unutmuyor...

Akşam olunca bir türlü gözüne uyku girmiyor. Koltuklarının altında süpürge sopasına benzer şeyler taşıyan askerler, şişman kediler, arabalara koşulmuş atlar, ışıldayan cam parçası, portakal dolu tekne, parlak düğmeler bir araya gelip sanki kafasının içine basınç yapıyor. Karyolasında bir yanından öbür yanına dönüp duruyor, kendi kendine bir şeyler mırıl-

danıyor, en sonunda duyduğu heyecana dayanamayıp ağlamaya başlıyor.

Annesi yanına gelerek elini çocuğun alnına koyuyor.

"Aa! Çocuğun ateşi var! Ne oldu da ateşi çıktı?" diye soruyor dadıya.

Grişa'nın aklına gelen ilk şey, gittikleri evde gördüğü sobadır.

"Soba, sobadan oldu!" diyerek ağlamaya başlıyor.

Gündüz edindiği yeni yeni izlenimlerin etkisiyle hastalanmıştır herhalde. Annesi ağzına bir kaşık Hint yağı sokuyor.

Ah, Şu Kadınlar!

(Дамы)

Kendini yücegönüllü, adaletli bir insan sayan, N. ili Halk Eğitim Merkezi Yöneticisi Fiodor Petroviç, öğretmen Vremenski'yle odasında görüşüyordu.

"Hayır, Bay Vremenski, bu durumda istifanızı vermeniz gerekiyor. Sizinki gibi bir sesle artık öğretmenlik yapılmaz. Nasıl oldu da kaybettiniz sesinizi?"

Öğretmen homurdanır gibi, "Terli terli soğuk bira içtim, müdür bey," dedi.

"Ah, çok yazık olmuş! On dört yıl hizmet et, sonra başına bu iş gelsin! İnsanın mesleğini bırakmasına bazen ne saçma şeyler sebep oluyor! Şimdi ne iş yapmak niyetindesiniz?"

Öğretmen yanıt vermedi.

"Çoluk çocuğunuz var mı?"

"Karım, iki de çocuk, müdür bey."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Masasından kalkan yönetici heyecanla odasında gezinmeye başladı.

"Hakkınızda nasıl bir karar vereceğimi ben de bilmiyorum. Öğretmenliği sürdüremezsiniz, emekliliğinize de daha çok var. Şimdi sizi işten atıp sokağa salsam, buna da gönlüm razı gelmez. Siz artık bizden birisiniz, on dört yıllık görevden sonra size yardım etmek boynumuzun borcudur. Ama nasıl yardım

edeceğiz size? Sizin için ne yapabiliriz? Hadi, benim durumuma girin de söyleyin, ne yapabiliriz sizin için?"

Bir sessizlik oldu. Yönetici, odasında dolaşarak düşünüyor, öğretmen ise iskemlenin kenarına ilişmiş, büyük bir üzüntü içinde dalgın dalgın oturuyordu. Derken, birden yöneticinin yüzü aydınlandı, hatta sevincinden parmaklarını çıtırdattı.

"Ah, ben ne şaşkın biriyim! Nasıl oldu da daha önce aklıma gelmedi! Bakın, size ne önereceğim! Bizim yetimler yurdunda posta hizmetleri gören biri var, önümüzdeki hafta görevinden ayrılıyor. İsterseniz o işi size verelim. Ne dersiniz?"

Yöneticiden böyle bir yardım beklemeyen Vremenski'nin gözleri parladı.

"Öyleyse dilekçenizi yazın hemen! Bugün işleme koyarız..."

Vremenski'yi odasından gönderen Fiodor Petroviç rahat bir soluk aldı, hatta büyük bir kıvanç duydu, çünkü karşısında kederinden iki büklüm olmuş, hım hım sesiyle konuşan öğretmenden kurtulmuş; bunun yanında, boşalan bir göreve uygun bir adam bularak dürüst, vicdanlı, iyi yürekli bir insanın yapması gereken en adaletli davranışı göstermişti. Ancak bu keyifli durum uzun sürmedi. Eve gelip yemek için sofraya oturduğunda karısı birden, "Ah, nasıl da aklımdan çıktı!" dedi. "Dün Nina Sergeyevna bize uğradığında bir delikanlı için senden görev vermeni istemişti. Yetimler yurdunda boş bir yer açılıyormuş, öyle mi?"

Yöneticinin suratı asıldı:

"Açılıyor ama orasını başka birine söz verdik. Ayrıca benim koyduğum kuralları biliyorsun. Kimseye torpil yapmam!"

"Biliyorum, gene de Nina Sergeyevna için bir istisna yapabilirsin, değil mi? Bizi yakın bir akrabasıymışız gibi sever, oysa bizim ona bugüne değin tek iyiliğimiz dokunmadı. O yüzden bu isteğimi geri çevirme, Fedya! Hem onu çok üzersin hem de beni..."

"Görevi vereceğimiz adamın adı ne?"

"Polzuhin."[1]

"Kimmiş bu Polzuhin? Geçen yılbaşı eğlencesinde Çadski rolüne çıkan genç olmasın? O ise kesinlikle vermem!" İştahı

1 Sürüngengil – ç.n.

kaçan yönetici yemek yemeyi bıraktı.

"Olmaz, diyorum! Tanrı yazdıysa bozsun!"

"Ama niçin?"

"Bak, anacığım, genç bir adam kadınlar aracılığıyla iş yaptırmaya kalkıyorsa bil ki onun ciğeri beş para etmez. Niye kendisi dosdoğru bana gelmiyor?"

Yemekten sonra yönetici kanepeye uzandı, postadan çıkan gazeteleri, mektupları gözden geçirmeye başladı. Belediye başkanının karısından da bir mektup vardı, şunları yazıyordu:

"Değerli Fiodor Petroviç! Bir keresinde bana insan uzmanı olduğumu, kişilerin yüreklerini gerçekten okuduğumu söylemiştiniz. Şimdi bunu kanıtlamanın tam sırası. Bugünlerde size yetimler yurdundaki postacılık görevi için K.N. Polzuhin adında birisi gelecek, kendisi mükemmel bir gençtir. Eğer bu konuda bir katkıda bulunursanız insanları tanımada yanılmadığımı göreceksiniz."

Halk Eğitim Merkezi yöneticisi, "Kesinlikle olmaz! Tanrı korusun!" diye haykırdı.

Ondan sonra Polzuhin'e görev verilmesini isteyen mektuplardan her gün en azından bir tane geldi. Bir gün de koyu bir takım giymiş, etine dolgun, jokeyler gibi tıraş olmuş bir genç, Polzuhin'in kendisi çıkageldi. Yönetici gencin isteğini dinledikten sonra soğuk bir sesle, "Resmî işlerle ilgili görüşmeleri büromda yapıyorum," dedi.

"Özür dilerim, müdür bey. Beni gönderen, sizin de yakından tanıdığınız kişiler buraya başvurmamı söylemişlerdi."

Yönetici, gencin sivri uçlu iskarpinlerini nefretle süzdü:

"Ya, öyle mi? Bildiğim kadarıyla babanızın varlıklı biri olmasından dolayı çalışmaya gereksinmeniz yokmuş. Bu durumda az ücretli böyle bir işi niçin istiyorsunuz?"

"Ücreti için değil... Devlet görevi diye istiyorum."

"Ya! Bana öyle geliyor ki, bir ay sonra oradan bıkıp ayrılırsınız, oysa o görevi meslek olarak benimseyip geçimini sağlayacak yoksul insanlar var."

"Bıkmam, beyefendi. Şeref sözü veriyorum ki, çok çalışacağım!"

Yönetici daha fazla dayanamayıp patladı:

"Bana bakar mısınız! Ne diye daha önce kendiniz doğrudan başvurmadınız da araya bayanları koyup onları rahatsız ettiniz?"

Bunları söylerken yüzünde nefret dolu bir gülümseme vardı. Polzuhin kızardı.

"Efendim, buna kızacağınızı bilmiyordum. Aracıların tavsiye mektuplarından hoşlanmıyorsanız size başarılı hizmet belgemi verebilirim."

Böyle diyerek cebinden çıkardığı bir kâğıdı yöneticiye uzattı. Yazıcıların resmî bir dille yazdığı belgenin altında valinin imzası vardı. Belli ki vali de yazıyı okumadan, yapışkan bir kadının ısrarından kurtulmak için imzalamıştı.

Yönetici yazıyı sonuna dek okudu, içini çekerek, "Eh, yapacak başka bir şey kalmadı," dedi. "İster istemez valinin buyruğuna uyacağız... Yarın dilekçenizi getirin. Başka ne yapabiliriz ki?"

Polzuhin gittikten sonra da öfkeyle tepinmeye başladı:

"Değersiz yaratık! Sonunda amacına erdin, değil mi! Karıların eteğine tutunmaktan utanmıyorsun! Hayvan! Pis mendebur!"

Böyle haykırdıktan sonra adamın çıktığı kapıya doğru bir tükürük fırlattı. Ancak tam o sırada defterdarın hanımı kapıdan içeri adımını atmıştı.

"Şöyle bir uğramıştım, müdür bey," diye başladı kadın. "Bir dakikacığına yerinize oturun da beni dinleyin, işittiğime göre boş bir görev yeri varmış yetimler yurdunda. Polzuhin adında bir genç bugün yarın size başvuracak..."

Defterdarın hanımı bülbüller gibi şakıyadursun, yönetici, düşüp bayılmak üzere olan bir adamın bulanık, baygın bakışlarıyla kadını süzüyor, nezaket gereği gülümsüyordu.

Ertesi gün Vremenski okula geldiğinde adamcağıza ne söyleyeceğine uzun süre karar veremedi. Öğretmenin karşısında ezilip büzülüyor, konuşurken dili tutuluyor, söylenecek en uygun sözü bir türlü bulamıyordu. Belki de özür dilemeli, gerçeği olduğu gibi anlatmalıydı, ama kulakları kızardı, sarhoş gibi

kekeledi, karşısındaki adam kendisinin astı olduğu halde içine düştüğü durumdan dolayı sıkıntısı arttıkça arttı. Sonunda dayanamayıp masaya yumruğunu indirdi, ayağa fırladı, bağırmaya başladı:

"Sizin için verecek görev yok! Evet, yok! Beni yalnız bırakın! Artık canımı sıkıyorsunuz! Yakamı koyverin de rahat bir soluk alayım!"

Böyle dedikten sonra odasından çıktı gitti.

Aşırı Duygulanmalar

(Сильные ощущения)

Aşağıda anlatacaklarımız, birkaç gün önce Moskova bölge mahkemesinde geçmiştir. O gün mahkemede geceleyen halk jürisi üyeleri yatmadan önce insanın kışkırtılan duyguları üzerine konuşuyorlardı. Konu, geçirdiği korkunç bir olaydan sonra birdenbire kekeme olduğunu, hatta saçlarının ağardığını söyleyen bir tanığın bu sözlerinin akla gelmesi üzerine açılmıştı. Jüri üyeleri uyumadan önce orada bulunan herkesten, kendi başından geçmiş, korkulu bir olayı anlatmasını istediler. İnsan ömrü kısaydı, gene de şöyle ya da böyle, insanoğlu muhakkak korkunç bir olayla karşılaşmıştı yaşamı süresince.

Jüri üyelerinden biri, nasıl boğulma tehlikesi atlattığını; öbürü, tek doktor, tek eczacı bulunmayan bir kasabada çocuğuna soda yerine tuzruhu içirerek zehirlenmesine neden oluşunu anlattılar. Olayda çocuk ölmemiş, ama babası aklını oynatayazmış. Yaşı o kadar da geçkin olmayan, fakat hastalıklı bir üye de kendini öldürme girişimlerinden söz etti. Birisinde beynine kurşun sıkarak, ikincisinde ise trenin altına atlayarak...

Şık giyimli, şişman, ufak tefek bir üye de şunları anlattı:

"O sıralar olsa olsa yirmi üç-yirmi dört yaşlarındaydım, bir kıza gönül vermiştim, evlenmek üzereydik... Unutmadan söyleyeyim, o genç kız şimdi karımdır. Bugünkü aklım olsa gen-

cecik yaşımda evlendiğim için kendime bir güzel sopa çektirirdim, ancak o gün Nataşa evlenme önerimi geri çevirse, kim bilir, öfkemden neler yapardım kendime! Aramızda gerçek bir aşk vardı, birbirimiz için yanıp tutuşuyorduk, çılgınlar gibiydik ikimiz de... Ben yüreğimi dolduran sevgiden boğulacak durumdaydım. Nereye gideceğimi, aşkımı nasıl anlatacağımı bilemiyor; arkadaşlarıma, evdeki uşaklara hep ondan söz ediyordum. Mutlu kişiler bence dünyanın en sıkıcı yaratıklarıdır, şimdi aklıma geldikçe yaptıklarımdan utanıyorum...

Arkadaşlarım arasında mesleğine yeni başlamış bir avukat vardı. Şimdi kendisi bütün Rusya'da ünlüdür, onu herkes tanır ve karşılaşınca saygıyla şapka çıkarırlar. Oysa o zamanlar yeni yeni güç topluyor, zenginlik yolunda hızla ilerliyordu, işte bu arkadaşımla haftada bir-iki kez görüşürdük. Evine gittiğimde ikimiz de divana uzanır, başlardık felsefe yapmaya...

Ona uğradığım bir gün gene filozofça söyleşilerimizi sürdürürken ben avukatlığın çok nankör bir meslek olduğu savını ortaya attım. Kanıtlamak istediğim nokta şuydu: Bir duruşmada sanığın ifadesi alındıktan sonra savcı da, avukat da gereksiz kişiler durumuna düşüyorlar, mahkemeye yardım etmek şöyle dursun, işleri karıştırıyorlardı. Çünkü aklı başında bir yargıç ya da bir jüri üyesi başının üstündeki tavanın beyaz badanayla boyandığına, sanık İvan bilmem kimin suçlu ya da suçsuz olduğuna avukatın, savcının katkısı olmaksızın karar verebilirdi. Demostenes bile gelse döndüremezdi onları kararlarından. Diyelim, bıyıklarım karayken kızıl olduğu konusunda kim beni ikna edebilir? Güzel konuşan bir söylevci beni duygulandırıp ağlatır, ancak gerçeklere dayanan görüşlerimde, kanılarımda hiçbir değişiklik yapamaz. Öyle değil mi? Avukat arkadaşım henüz acemi çaylağın, salağın biri olduğumu, çocukça şeyler söylediğimi ileri sürdü. Onun görüşüne göre bir gerçek, kabul ettiğimiz bütün kanılar bilgili, dürüst insanların çabası sonucunda oluşuyordu. İkinci bir konu da insan yeteneğinin karşı konulmaz bir doğa gücü olduğu; yeteneğin, değil ikinci sınıf esnaf ve tüccar türünden entipüften kişilerin inançlarını, en sağlam kayaları bile kasırga olup unufak edebileceğiydi. Güne-

şe göz kırpmadan bakmak ya da rüzgârı durdurmak nasıl olanaksızsa, insanoğlunun yetenekle başa çıkması da öyleydi. Sıradan bir ölümlü, konuşmasının gücüyle, inançlı ilkel insanların binlercesini Hıristiyan yapabilirdi. Evet, Odysseus yeryüzünün inançları çok güçlü bir kişisiydi ama sirenler[1] karşısında pes etmişti. Tarih bu gibi örneklerle doluydu, yaşamımızda da aynı örneklere adım başı rastlayabilirdik; böyle olmasa zeki, yetenekli insanlar aptallar, yeteneksizler karşısında bir üstünlük sağlayamazlardı.

Ben kendi görüşümde direniyor, insanın edindiği sağlam kanının her türlü yetenekten daha güçlü olduğunu savunuyordum. Oysa aslında kanı nedir, yetenek nedir, tam olarak anladığım yoktu. Konuşmuş olmak için konuşuyordum durmadan...

'Seni ele alalım,' dedi avukat arkadaşım. 'Şu anda nişanlının bir melek, kendinin de kentin en mutlu insanı olduğun kanısını taşıyorsun. Ben de sana diyorum ki, seni şu masaya oturtup nişanlına ret mektubu yazman için on beş-yirmi dakika uğraşmam yeterli olacaktır.'

Gülmeye başladım. Arkadaşım, 'Gülme,' dedi. 'Ciddi söylüyorum. Bu işe girişirsem yirmi dakika sonra o kızla evlenme niyetinden cayar, sonunda bu kararı verdiğin için mutlu olursun. Gerçi benim o derece büyük bir yeteneğim yok, sen de sanıldığı kadar güçlü değilsin...'

'Hadi, durma, bir dene!' dedim.

'Yok canım, buna gerek var mı? Laf olsun diye söyledim. Sen iyi bir çocuksun, senin gibi bir arkadaşımı acımasız bir denemeden geçirmek istemem. Ayrıca şu an günümde değilim.'

"Akşam yemeğine oturduk, içtiğimiz şarap, nişanlım Nataşa'yla[2] ilgili düşüncelerim, ona olan sevgim çok geçmeden yüreğimi gençlik, mutluluk duygularıyla doldurdu. Mutluluğum öylesine büyüktü ki, karşımda oturan yeşil gözlü yakışıklı avukat sönük, ufak tefek, sıradan bir varlık olarak gözüktü gözüme. Ona durmadan sataşıyordum.

'Hadi, dene de görelim! Niçin denemiyorsun?'

---

1 Sesiyle denizcileri felakete sürükleyen, yarısı kadın, yarısı kuş tanrıça – ç.n.

2 Natalya – ç.n.

Arkadaşım başını salladı, yüzünü buruşturdu. Canını sıkmaya başladığımı anladım.

'Biliyorum, denemeden sonra bana teşekkür edip kurtarıcın olduğumu söyleyeceksin,' dedi. 'Ancak nişanlın olan kızı da düşünmek gerek. Seni sevdiği belli, onu reddetmen çok acı çekmesine yol açacak. Öylesine güzel bir kız ki, sana imreniyorum!'

Avukat içini çekip şarabından bir yudum aldı, nişanlımın güzelliklerini sayıp dökmeye başladı. Olağanüstü bir betimleme yetisi vardı. Kadının yalnızca kirpikleri ya da serçeparmağı üzerine durmadan konuşabilirdi. Ben ağzımı açmış, onu hayran hayran dinliyordum.

'Yaşam boyunca nice kızlar, kadınlar gördüm, ama bir dostun olarak şerefimle söyleyeyim ki, Natalya Andreyevna gibisine rastlamadım. O, eşi az bulunur bir inci tanesidir. Kuşkusuz onun da ufak tefek kusurları var, gene de büyüleyici bir genç kız senin nişanlın.'

Bu sözlerle birlikte nişanlımın kusurlarını sayıp dökmeye başladı. Şu anda düşünüyorum da, genelde kadınların eksikliklerinden, zayıf yanlarından söz ediyordu, ama bana sanki hep Nataşa'yı anlatıyormuş gibi geliyordu. Ancak nişanlımın ucu kalkık burnu, bağırarak konuşması, çığlıklı kahkahaları, nazlanmaları türünden beğenmediğim yönlerine hayranmış gibi bir tavır takınmaktaydı. Bütün bu özellikler ona göre çok sevimli, incelikli, ilahi, kadınsı şeylerdi. Nişanlımı övücü tutumu ben farkına varmadan yavaş yavaş babacan öğütlere, ardından küçümseyici alaylara dönüştü. Duruşmada filan olsak, yanımızda mahkemenin yargıcı bulunsa lafı uzatmasını durdurabilirdi elbet, böyle biri olmadığı için avukat arkadaşım konuştukça konuşuyordu. Ben ağzımı bile açamıyordum, hoş, açsam elimden ne gelirdi ki?

Arkadaşım aslında herkesin bildiği, basmakalıp şeylerden söz ediyordu. Sözlerinin ağusu ise daha çok bunları söyleyiş biçimindeydi. Hem de ne kahrolası söyleyiş biçimleri! Onu dinlerken her söylediğinin, söylenme tarzına, konuşma söyleyiş biçimine göre binlerce değişik anlam, incelik kazandığına inan-

dım. Şimdi onun konuşma tarzını, konuşma biçimini size aktaracak durumda değilim. Ancak şu kadarını söyleyeyim: Onu dinlerken durmadan odayı arşınlıyor, onunla birlikte öfkeleniyor, nefret ediyor, çileden çıkıyordum... Hatta gözlerinde yaşlarla benim çok daha iyi şeylere layık, değerli bir insan olduğumu; ileride, evliliğin engelleyeceği önemli şeyler başaracağımı söyleyince ona tüm benliğimle inandım. Elimi içtenlikle sıkarak, 'Bak, dostum!' dedi. 'Yalvarıyorum sana, hiç vakit geçirmeden durdur bu evlilik işini! Bu kahredici, akıl almaz yanlışlıktan Tanrı seni korusun! Gençliğine acı, aklını başına topla!'

İster inanın, ister inanmayın, hemen oracıkta oturdum, nişanlıma onunla evlenmeyeceğimi bildiren bir mektup yazdım. Büyük bir yanlışlığı düzeltme fırsatını kaçırmadığım için öyle seviniyordum ki! Mektubu zarfa koyup yapıştırdım, postaya vermek üzere sokağa fırladım. Avukat arkadaşım da benimle birlikte.

Mektup posta kutusunun deliğinden içeri düştükten sonra arkadaşım beni öve öve göklere çıkardı:

'Aferin! Seni candan kutlarım! Beni de çok sevindirdin. Şu davranışını ne kadar beğendiğimi bilemezsin!' dedi.

Birlikte on adım yürüdük yürümedik, bu sefer şöyle konuşmaya başladı:

'Elbette evliliğin çok iyi yönleri vardır. Beni ele alırsak, evlenmeden edemem ben.'

Tuttu, gelecekteki yaşamını anlatmaya başladı. Onu dinlerken bir bekârın yalnız başına süreceği rezilce yaşam bana dayanılmaz gibi gözüktü.

Evleneceği kadınla ilgili öyle coşkulu sözler söylüyor, evlilik yaşamının zevklerinden öylesine hayranlıkla, içten gelerek konuşuyordu ki, evinin kapısına vardığımızda büyük bir umutsuzluğa kapıldım.

'Bana ne büyük bir kötülük ettiğini anlıyor musun, arkadaş?' dedim. 'Mahvettin beni, mahvettin! Beni o kahrolası mektubu yazmaya zorlamamalıydın! O kızı deli gibi seviyorum.'

Bir yandan nişanlımı sevdiğimi yeminle söylerken, bir yandan da davranışımdan ötürü kendime lanetler yağdırıyordum.

O sırada yüreğime çöreklenen acı duyguları şimdi anlatamam sizlere. Neler çektiğimi, ne acılar yaşadığımı bir ben bilirim. Eğer karşıma bir adam çıksa da bana iyilik yapmak için elime bir tabanca tutuştursa, seve seve kurşunu şakağıma sıkardım.

Neden sonra avukat gülmeye başladı, omzumu tapışladı.

'Yeter, hadi! Ağlamayı bırak! Korkma, nişanlın o mektubu almayacak. Biliyorsun, zarfın üstüne adresi ben yazdım. O karmakarışık adresi bulup postacılar mektubu yerine ulaştıramazlar. Sana bir ders olsun: Anlamadığın bir konuda sakın tartışmaya kalkma!'

Benim söyleyeceklerim bu kadar, baylar..."

Beşinci jüri üyesi iskemlesinde oturuşunu düzeltti, öyküsünü anlatmak üzere ağzını açmıştı ki, Spaski kulesinin saati çalmaya başladı.

Jüri üyelerinden biri, "Saat tam 12," dedi. "Baylar, yargıladığımız sanığın şu anda yaşadığı duyguların karmaşıklığını düşünebiliyor musunuz? Bu katil şimdi mahkemenin tutuklu odasında geceliyor, oturuyor ya da yatıyor, elbette ki gözünü kırpmaksızın şu gonk sesine kulak veriyor. Neler düşünüyor, hangi hayaller zihnine üşüşmüştür bu adamın, tasavvur edebiliyor musunuz?"

Jüri üyeleri "aşırı duygulanmalar"ı birdenbire unutmuş olmalılar. Hatta nişanlısına mektup yazan arkadaşlarının yaşadıkları da önemsiz, eğlendirici olmaktan uzak gözükmüştür gözlerine. Çünkü ondan sonra kimse bir şey anlatmak istemedi, derin bir sessizliğe gömüldüler, yatmak üzere hazırlandılar.

Tanıdık Bir Erkek

(Знакомый мужчина)

Güzel Bayan Vanda ya da nüfus cüzdanında belirtildiği gibi, "fahri yurttaş" Nastasya Kanavkina hastaneden taburcu edildiğinde o güne değin karşılaşmadığı bir duruma düştü. Ne sığınacağı bir yeri, ne de cebinde beş parası vardı. Ne halt edecekti şimdi?

İlk iş olarak rehin sandığına gitti, biricik değerli eşyası olan zümrüt taşlı yüzüğünü rehin bıraktı. Karşılığında bir ruble ödediler, ama bununla ne alınabilirdi ki? Bu parayla modaya uygun bir bluz, kabarık bir şapka ya da tunç renkli bir çift iskarpin vermezlerdi. Bu duruma göre kendini çıplakmış gibi hissedecekti bayan Vanda. Onu sırtındaki manto ve sade entariyle görünce yalnız insanlar değil, atlar, köpekler bile güleceklerdi. İşte bundan dolayı karnını nasıl doyuracağını, geceyi nerede geçireceğini unutup giyim kuşamını düşünmeye başladı.

"Hiç olmazsa tanıdık bir erkeğe rastlasam. Biraz para alabilirim... Hiçbiri vermezlik etmez bana, çünkü..." diye geçirdi içinden.

Ancak karşısına tanıdığı tek erkek çıkmadı. Gerçi "Rönesans"a gitse onları orada bulabilirdi ama bu kılıkla, şapkasız onu sokarlar mıydı "Rönesans"ın kapısından içeri? Ne yap-

malıydı? En sonunda dolaşmaktan da, oturup beklemekten de, düşünmekten de bıkan Vanda son çareye başvurmaya karar verdi: Dosdoğru tanıdığı bir erkeğin evine gidip yardım isteyecekti.

"Kimin evine gitmeli?" diye sordu kendi kendine. "Mişa'ya gitsem olmaz, evlidir... Kızıl saçlı ihtiyar ise işten dönmemiştir..."

Bundan üç ay önce kendisine bir bilezik bağışlayan, başka bir gün ise kulüpte başından aşağı bir bardak bira döktüğü Musevi dönmesi diş hekimi Finkel geldi hatırına. Onu anımsar anımsamaz çok sevindi. Finkel'in evine giderken, "Yüzde yüz verir. Vermesin de göreyim! Evindeki bütün lambaları kırarım!" diye düşünüyordu.

Adamın evine yaklaştığı sırada planı hazırdı. Kahkahalarla gülerek merdivenlerden yukarı koşacak, apar topar muayene odasına daldıktan sonra 25 ruble isteyecekti... Tam elini çıngırağa uzattığında planı kafasından uçup gitti, bir ürkeklik, bir heyecan kapladı yüreğini. Eskiden böyle bir ürkeklikle hiç karşılaşmamıştı. Sarhoş erkeklerin bulunduğu topluluklarda iyice gözü pek olur, hatta küstahlaşırdı. Oysa şimdi basit entarisiyle, dilenci kılığında cesareti kırılmıştı birdenbire. Bir çeşit korku, utanma duyuyor, kendini aşağılık görüyordu.

Çıngırağı çalmayı göze alamadı. "Belki de beni unutmuştur. Tıpkı bir dilenci, bir sokak kadını gibi nasıl girerim oraya?" diye düşündü.

Sonra çekine çekine çaldı çıngırağı.

Kapı arkasında ayak sesleri duyuldu, kapıyı açan uşaktı.

Vanda, "Doktor evde mi?" diye sordu.

Uşak, "Evet," deseydi sevinecekti, ancak beriki yanıt yerine hole yürüdü, orada kadının mantosunu çıkardı. Merdiven çok cafcaflı, çok şatafatlı gözüktü Vanda'nın gözüne, ama bütün bu şatafatın arasında en çok hoşuna giden büyük boy aynasıydı. Ne yazık ki, aynanın tam ortasına kabarık şapkası başını süslemeyen, modaya uygun bir bluzu, tunç renkli iskarpinleri olmayan sefil bir kadın gelip yerleşmişti. Vanda'yı asıl şaşırtan, sırtındaki yoksul giysisiyle dikişçi kızlara ya da çama-

şırcı kadınlara benzediği o anda çekingenlik duyması, kendinde eski gözüpeklikten, küstahlıktan eser kalmamasıydı. Artık kendine Vanda değil, eskisi gibi sığıntı Nastasya Kanavkina demeye hazırdı.

Hastabakıcı kadın onu muayene odasına götürerek, "Buyurun, oturun," dedi. "Doktor şimdi gelir."

Vanda koltuğa otururken, "En iyisi ben kendisinden parayı borç olarak isterim," diye düşünüyordu. "Ayıp sayılmaz, çünkü tanıdığı bir kişiyim. Ama hastabakıcı yokken istesem çok iyi olur. Onun önünde söylemek uygun kaçar mı, bilmem. O da ne diye burada dikilip duruyor?"

Beş dakika sonra kapı açıldı, Finkel içeri girdi. Uzun boylu, tombul yanaklı, patlak gözlü, esmer bir adamdı. Yanakları, gözleri, karnı, geniş kalçaları, her şeyi, her şeyiyle karnı tok, sırtı pek olduğunu belli ediyordu; bu da öylesine acımasız, itici bir şeydi ki! Oysa "Rönesans"ta olsun, Alman kulübünde olsun arkadaş çevresine neşe saçar, kadınlara parayı esirgemez, hatta eşek şakalarına da katlanırdı. (Vanda başından aşağı bir bardak birayı döktüğünde yalnızca gülümsemiş, gözdağı verircesine parmağını sallamıştı.) Şimdiyse suratı bir karış asık, uykulu, insana tepeden bakan, soğuk bir tavrı vardı; ağzında bir şey çiğniyordu.

Vanda'nın yüzüne bakmadan, "Nedir şikâyetiniz?" diye sordu.

Vanda hastabakıcı kadının asık suratına, onu tanımadığı besbelli Finkel'in tok görünüşüne baktı, kızardı. Diş hekimi sabırsızlığını gizlemeksizin bir daha, "Bir şikâyetiniz mi var?" dedi.

Vanda mırıldandı.

"Diş... Dişlerim ağrıyor..."

"Ya! Hangi dişiniz? Nerede?"

Vanda çürük bir dişi olduğunu anımsadı.

"Aşağıda, sağda..."

"Hımm! Ağzınızı açın da bir bakayım."

Finkel kaşlarını çattı, soluğunu tutarak hasta dişi incelemeye koyuldu. Dişi bir demir çubukla kurcalayarak, "Ağrıyor mu?" diye sordu.

Vanda yalancıktan "Ağrıyor," dedi.

Bu sırada da, "Anımsatayım mı başından aşağı bira döktüğümü? Beni tanıyacaktır kuşkusuz... Ama hastabakıcı? Niçin burada duruyor?" diye düşünüyordu.

Finkel birdenbire soluğunu lokomotif gibi onun ağzına vermeye başladı. Sonra, "Dişinizi doldurmayı tavsiye etmem," dedi. "Bu dişten artık hayır gelmez."

Dişi bir süre daha kurcaladıktan, Vanda'nın dudaklarına, diş etlerine tütün kokan pis parmaklarıyla dokunduktan sonra soluğunu yüzüne bir daha üfledi, kızın ağzına soğuk bir şey soktu. Vanda ansızın korkunç bir ağrı duydu, haykırarak Finkel'in eline sarıldı.

Diş hekimi, "Zarar yok, zarar yok!" diye mırıldandı. "Korkmayın. Bu dişten size zaten hayır gelmezdi. Ağrıya dayanmalısınız."

Çıkardığı dişi tütünden sararmış kanlı parmaklarıyla Vanda'nın gözlerine doğru uzattı. Hastabakıcı da yanlarına gelerek ağzına bir çanak tuttu.

"Eve varınca ağzınızı soğuk suyla çalkalarsınız, kanama hemen durur."

Finkel, karşısındakinin çekip giderek onu rahat bırakmasını bekleyen bir tavırla sessizce dikildi. Vanda kapıya yöneldi.

"Hoşça kalın!" dedi dışarı çıkarken. Finkel gülümsedi.

"Şey... Vizite parası?" Vanda yeni aklı başına gelmişçesine, "Ha, evet!" dedi.

Kızardı, zümrüt yüzüğüne karşılık aldığı bir rubleyi Musevi dönmesine verdi.

Sokağa çıkınca eskisinden daha çok utanç duymaya başladı, ama artık yoksulluğundan dolayı utanmıyordu. Başında kabarık şapka, sırtında modaya uygun bluz olmadığının ayrımında bile değildi. Durmadan yere kan tükürüyordu. Her kanlı tükürük ona çirkin, canından bezdiren yaşamını, şimdiye değin katlandığı, şimdiden sonra da yarın, bir hafta, bir yıl boyunca, ölünceye değin katlanacağı aşağılamaları anımsatıyordu.

"Aman Tanrım, ne korkunç! Ne azap verici bir yaşam!" diye mırıldandı.

Ama ertesi gün gene "Rönesans"taydı, çılgınca dans ediyordu. Başında kabarık bir şapka, sırtında modaya uygun bir bluz, ayaklarında tunç rengi iskarpinler vardı. Akşam yemeğine "Rönesans"a onu Kazanlı bir tüccar getirmişti.

Mutlu Adam

(Счастливчик)

Yolcu katarı Nikolayev demiryolu şebekesinin Bologoye istasyonundan hareket ediyor. İkinci mevki "sigara içenler" vagonunun alacakaranlığına gömülmüş beş yolcu uyumak üzereler. Daha yemeklerini yeni yemişler, şimdi de başlarını kanepelerin arkasına dayayarak uyumaya çalışıyorlar. Kimseden çıt çıkmıyor...

Birdenbire vagonun kapısı açılıyor, içeriye uzun boylu, sırık gibi ince, uzun bir adam giriyor. Başında kızıl bir şapka, sırtında operetlerde ve Jules Verne romanlarında rastlanan muhabirlerinki gibi şık bir palto var.

Adam kompartımanın ortasında duruyor, gözlerini kısıp burnundan soluyarak, kanepelerde uyumaya çalışanlara bakıyor, bakıyor...

"Hayır, burası da değil," diye söyleniyor kendi kendine. "Tüh, Tanrı cezamı versin! Ne biçim şey bu? Benim kompartıman bu da değil!"

İçerideki yolculardan biri onu dikkatlice süzdükten sonra sevinçle bağırıyor: "İvan Alekseyiç! Bu ne rastlantı böyle? Nerelerdesiniz yahu?"

Sırığı andıran İvan Alekseyiç irkiliyor, yolcuya bön bön bakıyor, sevinçle haykırıyor:

"Vay, Piotr Petroviç! Şükür görüştürene! Aynı trende yolculuk ettiğimizi bilmiyordum."

"E, nasılsınız bakalım?"

"Eh, şöyle böyle... Ama dostum, ben bizim vagonu kaybettim, bir türlü bulamıyorum. Ne salakmışım ben. Bana temiz bir sopa çekmeli."

Sırık boylu İvan Alekseyiç dikildiği yerde şöyle bir sallanıyor, sırıtarak konuşmasını sürdürüyor:

"Demek, böyle şeyler de olurmuş! İkinci kampanadan sonra konyak içmek için trenden inmiştim. Konyağı içtik içmesine de 'Bir sonraki istasyon hayli uzak, ben en iyisi bir duble daha içeyim,' derken üçüncü kampana vurdu. Deli gibi koştum, rastgele bir vagona atladım. Şimdi rica ederek soruyorum, ben budalanın teki değilim de neyim?"

Piotr Petroviç, "Bakıyorum da, keyfiniz yerinde," diye takılıyor. "Hadi, geçin de şöyle oturun!"

"Yok, yok! Ben en iyisi gideyim de kendi vagonumu arayayım. Hadi, hoşça kalın!"

"Bu karanlıkta ola ki sahanlıktan aşağı yuvarlanırsınız. Şimdi oturun, istasyona geldiğinizde vagonunuzu bulursunuz."

İvan Alekseyiç içini çekerek kararsızca Piotr Petroviç'in karşısına oturuyor. Çok heyecanlı olduğu belli, iğne üzerine oturmuş gibi kıpırdanıp duruyor.

"Nereye gidiyorsunuz?" diye soruyor Piotr Petroviç.

"Ben mi? Gidiyoruz işte... Ucu bucağı olmayan bir yere... Kafamda öyle bir karmaşa var ki, nereye gittiğimi kendim de bilmiyorum. Alınyazım nereye götürürse ben de oraya... Kah kah kah! Mutlu budalalara rastladınız mı hiç, dostum? Rastlamadınız mı? Öyleyse yüzüme dikkatlice bakın! Karşınızda insanların en mutlusu duruyor. Evet, yüzümden her şey anlaşılmıyor mu?"

"Yani, şey... Biraz anlaşılıyor..."

"Öyleyse yüzümde çok budalaca bir anlam olsa gerek. Ne yazık ki, elimde bir ayna yok, olsa suratımı doya doya seyrederdim. Ama hayli salaklaştığımı hissediyorum. Yemin ederim öyle, kah kah kah! Balayı gezisine çıktım, anlıyor musunuz? Ben anasının gözü değil de neyim?"

"Ya, demek evlendiniz?"

"Ne demezsiniz, hem de bugün! Kiliseden çıkınca dosdoğru trene atladık."

Kutlamalar, her zamanki sorular birbirini kovalıyor.

Piotr Petroviç gülerek, "Bak sen!" diyor. "Boşu boşuna böyle şık giyinmemişsiniz!"

"Evet, böyle bir güne uygun olsun diye lavanta bile süründüm. Ah, nasıl heyecanlıyım! Ne derdim var, ne tasam! Yalnızca şöyle garip bir duygu içindeyim... Anlatmak için söz bulamıyorum... Mutluluk mu desem, ne desem? Doğdum doğalı böyle bir duygu tatmadım..."

İvan Alekseyiç gözlerini kapıyor, başını oynatıyor.

"Evet, evet, çok mutluyum... Şöyle bir düşünsenize! Şimdi kompartımanıma gideceğim. Orada, kanepede, pencerenin yanında bana tüm benliğiyle bağlı bir kadın oturuyor. Sarışın, minik burunlu, küçük küçük parmaklı. Canım benim, meleğim! Bir tanem, şekerim! Ya o ayaklar! Tanrım! Ayak deyince aklınıza bizim salapuryalarımız gelmesin! Karımınkiler şöyle minicik, büyü gibi, düş gibi şeyler... Ah, onları yiyiveresim geliyor. Hoş, siz böyle şeylerden pek anlamazsınız ya! Çünkü maddeye taparsınız. Hemen irdelemeye, şu bu demeye kalkışırsınız. Ruhsuz bekârlardan başka türlü ne beklenir? Neyse, evlenince beni anımsarsınız. İvan Alekseyeviç, dersiniz, şimdi kim bilir, nerelerdedir... Evet, biraz sonra vagonuma gideceğim. Orada beni sabırsızlıkla bekleyen biri var. 'Kocam şimdi gelecektir,' diye bekliyordur. Gülümseyen bir yüzle karşılar beni. Karşısına otururum, o küçük çenesini iki parmağımla tutarım."

İvan Alekseyeviç başını aşağıdan yukarıya doğru oynatarak mutluluk dolu bir sesle kikirdiyor:

"Sonra başımı onun omzuna koyar, elimi beline dolarım. Kompartımanda çıt yoktur. Şiir gibi bir alacakaranlık... Ah, o anda tüm dünyayı kucaklamak isterdim. Piotr Petroviç, sizi kucaklamama izin verir misiniz?"

"Hay hay!"

İki arkadaş öbür yolcuların gülüşmeleri arasında kucaklaşıyorlar. Yeni evli adam çok mutlu, konuşmasını şöyle sürdürüyor:

"Ondan sonra da budalalığı son kertesine vardırmak ya da romanlarda yazıldığı gibi, ozanca duygularımı kamçılamak için büfeye giderek birkaç kadeh yuvarlarım. O zaman kafamın içinde, göğsümde öyle şeyler olur ki, bunu ne masallarda okursun, ne de başka bir yerde... Ben bir hiç sayılabilecek, ufacık bir insanım, ama şimdi önümde sınır diye bir şey tanımıyorum. Benliğimde bütün evreni kucaklayabilirim..."

Yeni evlinin mutluluğundan etkilenen yolcular onun kıvancını paylaşıyorlar, gözlerine bir daha uyku girmiyor. Deminki tek dinleyicinin yanına şimdi dört kişi daha eklenmiş. İvan Alekseyeviç iğne üstündeymiş gibi durmadan kıpırdanıyor, çevresine neşe saçıyor, kollarını sallıyor, dili çözüldükçe gevezeleşiyor... O makaraları koyverdikçe yolcular da birbiri peşinden kahkaha atıyorlar.

İvan Alekseyeviç, "Baylar, bu işlerde en önemlisi," diyor, "elden geldiğince az düşünmektir. Bütün o irdelemeleri mirdelemeleri bırakmalı. Canın kafa çekmek istiyorsa iç gitsin, kardeşim! Yararlıymış, zararlıymış, felsefe yürütme! Felsefe de, ruhbilim de cehennemin dibine!"

Yeni evli, o sırada koridordan geçen kondüktöre, "Azizim," diyor, "209 numaralı kompartımanın önünden geçerken boz şapkasında kuş tüyü bulunan bir bayan göreceksiniz. Ona benim burada olduğumu söyler misiniz?"

"Başüstüne, ama bu trende 209 numaralı kompartıman yok, 219 var."

"Varsın 219 olsun, hepsi bir. O bayana deyin ki, kocanız taş gibi sapasağlamdır."

İvan Alekseyeviç başını tutarak inliyor: "Kocası... Karım... Ne zamandan beri kocasıymışım! Kah kah kah!.. Sana temiz bir sopa atmalı da görmelisin kocalığı! Hay, koca budala, hay! Ya o? Daha dün küçücük bir kızdı. Sümüklü böcek! İnanasım gelmiyor!"

Yolculardan biri, "Bu zamanda mutlu birini görmek tuhaf bir şey," diyor. "Beyaz fil görmek gibi. Öylesine az rastlanıyor ki böyle bir insana!"

İvan Alekseyeviç, "İyi ama suç kimin?" diyerek sivri uçlu is-

karpinlerini ileri uzatıyor. "Mutlu olamıyorsanız kabahat gene sizde. Evet, ne sandınız ya? İnsan denen yaratık kendi yazgısını kendisi çizer. İsterseniz siz de mutlu olabilirsiniz, ama istemiyorsunuz ki... Siz ısrarla, inatla kendi mutluluğunuzdan kaçıyorsunuz."

"Amma da yaptınız ha! Yani nasıl kaçıyoruz?"

"Basbayağı! Doğa, insanoğluna belli bir yaşa gelince sevmesini buyurmuş. O yaş geldi mi, sev sevebildiğin kadar, oysa kimsenin doğanın buyruğunu dinlediği yok... Başka neyi bekliyorlar, anlamıyorum. Sonra, efendim, yurttaşlık yasasında... Normal bir yurttaşın evlenmesi gereklidir, deniliyor... Evlenmeyen insan mutlu olamaz. Öyleyse zamanı gelince, hiç durma, evlen! Bu işi uzatmakta yarar yok. Ama siz evlenmiyorsunuz ki... Tanrı bilir, daha neyi bekliyorsunuz. Kutsal kitabımızda da şarap insanların ruhuna neşe verir, diye yazmaktadır. Yani keyfin yerindeyse, daha çok keyiflenmek istiyorsan hiç durma, hemen büfeye git, kafayı çek! En önemlisi, bilgiçlik taslamamaktır. Her şeyin bir ölçüsü var, kıvamına, ölçüsüne göre davran!"

Yolculardan biri oradan atılıyor, "Demin insanın kendi mutluluğunun yaratıcısı olduğunu söylemiştiniz. Çürük bir diş ya da kaynananız bu mutluluğun uçup gitmesine neden oluyorsa yuh o mutluluk yaratıcısına! Bence mutluluk rastlantılara bağlıdır. Şu anda başımıza Kukuyev'deki gibi bir tren kazası gelse böyle konuşamazdınız..."

Yeni evli itiraz ediyor, "Amma da saçmaladınız! Böyle kazalar yılda bir kez olur. Ayrıca benim öyle rastlantıdan falan korktuğum yok, çünkü rastlantı olması için bir neden bulunmalı. Cehennemin dibine gitsin rastlantılar! Bunu konuşmak bile istemiyorum! E, küçük bir istasyona geliyoruz, sanırım."

Piotr Petroviç, "Nereye gidiyorsunuz bakalım?" diye soruyor. "Moskova'ya mı yoksa daha güneyde bir yere mi?"

"Amma yaptınız! Kuzeye giden biri nasıl olur da güneyde bir yere gider?"

"İyi ama Moskova kuzeye düşmez ki!"

İvan Alekseyeviç, "Biliyorum," diyor. "Bindiğimiz tren Petersburg'a gidiyor."

"Ne Petersburg'u? Moskova'ya gidiyoruz, azizim, Moskova'ya!"

Yeni evli şaşkın.

"Yani nasıl Moskova'ya?"

"Tuhaf! Siz biletinizi nereye aldınız?"

"Petersburg'a."

"Sizi kutlarım! Yanlış trene binmişsiniz."

Yarım dakika sessizlik içinde geçiyor. Yeni evli ayağa kalkarak oradakilere alık alık bakıyor.

Piotr Petroviç, "Evet, evet, azizim, siz Bologoye'de yanlış trene atlamışsınız," diye açıklıyor. "Nasıl oldu da güneye giden trene bindiniz?"

İvan Alekseyeviç sararıyor, başını ellerinin arasına alarak kompartımanın içinde hızlı hızlı dolaşmaya başlıyor.

"Ah, koca budala!" diye söyleniyor öfkeyle. "Alçak herif, azrail tez elden canını alsın, e mi! Peki, şimdi ben ne yapacağım? Karım öteki trende kaldı. Orada bekliyor, sabırsızlanıyor... Bense... Bense... Ah, kakavan herif!"

Yeni evli kendisini kanepenin üzerine bırakıyor, nasırına basmışlar gibi kıvranıyor.

"Dünyanın en mutsuz insanıyım ben! Şimdi ne yapacağım ben? Ne yapabilirim?"

Yolcular onu avutmaya çabalıyorlar.

"Hadi canım! Üzülmeyin, önemsiz şeyler bunlar... Karınıza telgraf çekin, kendiniz de arkadan gelen ekspresе atlayın! Böylece fazla gecikmeden ona yetişirsiniz."

Mutluluğunun yaratıcısı yeni evli ağlamaklı bir sesle, "Ekspres mi?" diye inliyor. "Ekspresе binmek için parayı nereden bulayım? Paramın hepsi karımdaydı!"

Kahkahalarla gülen yolcular az sonra aralarında fısıldaşıyorlar, para toplayarak mutlu adamın bilet ücretini denkleştiriyorlar.

Müsteşar Dayım

(Тайный советник)

Teğmen karısı olan annem Klavdiya Arhipovna, 1870 yılının nisan başlarında dayım, müsteşar İvan Arhipoviç'ten bir mektup aldı. Petersburg'dan gönderilen mektupta şunlar yazılıydı: "Sevgili kardeşçiğim, karaciğer hastalığım yaz mevsimlerini Avrupa'da geçirmemi gerektiriyor. Ancak bu yaz Marienbad'a gidecek param kalmadığından birkaç ay köyünüz Koçuyevka'daki çiftliğinizde kalma zorunluluğu doğdu..."

Mektubu okuyunca annemin yüzü sarardı, tüm bedeni sarsıldı, yüzünde ağlamakla gülmek arasında bir çatışma başladı. Evet, hem ağlıyor, hem de gülüyordu. Yüzündeki bu ağlamayla gülmenin boğuşması, bana, bir fiske su sıçratılınca parlak mum alevinin yalpalayarak çıtırdamasını anımsattı. Mektubu bir daha okuyan annem ev halkını toplayarak Gundasov ailesinin erkek çocuklarıyla, yani dayılarımla ilgili bilgi verdi. Hepsi dört taneymiş; biri çocukken ölmüş, biri savaşta yaşamını yitirmiş, biri, gücenmesin ama tiyatro oyuncusuymuş, biri de...

Hıçkırıklar arasında, "Evet, dördüncüsü yüksek makamlara tırmandı," dedi. "Öz kardeşimdir, birlikte büyüdük ama karşısında korkudan titrerim. Çünkü müsteşardır kendisi, general rütbesi taşır. Şimdi bu büyük insanı nasıl ağırlayacağım? Ben okumamış bir kadınım, onunla hangi konuda ne konuşurum?

Tam on beş yıldır da yüzünü görmedim. Andriuşenka –bunu bana söylüyordu–, aptal çocuk, bu duruma çok sevinmelisin! Senin şansına Tanrı dayını gönderiyor!"

Gundasov ailesinin ayrıntılı öyküsünü işitince konak halkını büyük bir telaştır aldı. Böyle bir koşuşturma ancak yortu günleri yaşanır bizim evde. Elimizden yalnız gökkubbe ile ırmağın suyu kurtuldu, bunlar dışında ne varsa hepsi yundu, yıkandı, boyandı... Eğer gökyüzü biraz küçük olsa, ırmak hızlı akmasa, onlar da tuğlayla silinir, liflerle ovulurdu herhalde. Duvarlar kar gibi beyazdı, badanalanmıştı; döşemeler ışıl ışıl parlıyordu, ama hepsi yeni baştan cilalandı, sabunla ovulup silindi. Güdük kedi (çocukken bir gün elimdeki ekmek bıçağıyla kuyruğunun dörtte birini kesip attığım için kedimizin adı Güdük kalmıştı) iç odalardan çıkarılıp aşçı kadın Anisya'nın denetimine verildi, Fedka'ya ise köpekler avluda göze batarsa Tanrı'nın gazabına uğrayacağı söylendi. Ama olanlar en çok zavallı kanepelere, koltuklara, halılara oldu. Değerli bir konuk bekleniyor diye yemedikleri sopa kalmadı. Tavan arasındaki güvercinlerim pat pat seslerini duydukça ürküp göklere yükseldiler.

Novostroyevka'dan ilçenin tek terzisi Spiridon çağrıldı. Spiridon terzi kıtlığında efendilere bile giysi dikme cüretinde bulunurdu. Aslında ağzına içki koymaz, becerikli, hamarat bir adamdı, ama hayal gücü, sanat anlayışı kıtlığından ötürü diktikleri pek işe yaramazdı. Kuşkuculuğu bozardı adamcağızın bütün işini. Yaptıklarının yeterince modaya uymadığı düşüncesi, diktiğini beş kez sökmesine, iki dirhem bir çekirdek giyinenleri incelemek amacıyla kente yaya gidip gelmesine neden olur; gene de karikatüristlerin bile giysi bozuntusu diye alay edeceği türden şeylerin dikilip sırtımıza geçirilmesini önleyemezdi. Bizler son derece dar pantolonlarla dolaşır, ceketlerin kısalığından dolayı genç kızların karşısına çıkmaktan utanırdık.

İşte bu Spiridon usta benim uzun uzun ölçümü aldı. Önce diklemesine, sonra yanlamasına ölçtü biçti; sanki beni cendereye sokmaya niyeti vardı. Aldığı ölçüleri kalın bir kurşun kalemle deftere yazdı, üçgen biçiminde bir sürü işaret çiziktirdi.

Benimle işi bitince öğretmenim Yegor Alekseyeviç Pobedinski'ye çullandı. Değerli öğretmenim öyle bir yaştaydı ki, insanlar o çağda bıyık bırakmaya ve giyim kuşamlarına büyük özen gösterirler. O nedenle terzinin saldırısı karşısında öğretmenimin duyduğu kutsal korkuyu şöyle bir gözünüzün önüne getirin! Yegor Alekseyeviç başını arkaya atmak, ters Y gibi bacaklarını iki yana açmak, ikide bir kollarını indirip indirip kaldırmak zorunda kaldı. Spiridon onu da ölçtü biçti, dişisine kur yapan güvercinler gibi çevresinde dört döndü, bir dizinin üstüne çöktü, öğretmenimin önünde çengel biçiminde kıvrıldı... Yaptığı hazırlıklardan bitkin düşen, ütüyle her yerini yakan anacığım, terzinin bu uğraşmalarını gördükçe, "Bana bak, Spiridon, eğer istediğimiz gibi yapmaz, kumaşı bozarsan, ulu Tanrım kusurunu bağışlamaz, benim de iki elim yakanda olur!" diyordu.

Anamın bu sözleri karşısında terziyi kâh sıcak basıyor, kâh soğuktan buz kesiyordu, çünkü kumaşı bozmayacağından emin değildi. Kumaşı, astarı, düğmeleri bizden olduğu halde terzi benim takım giysim için bir ruble yirmi kapik, öğretmeniminki için de iki ruble aldı. Bu para gene de çok sayılmamalıdır. Neden derseniz, Novostroyevka bizim köye tam dokuz fersah uzaklıktadır, terzi yalnız prova için dört kez yaya gidip gelmişti. Anam her yeri iplikler içinde dar pantolonları, ceketleri görünce, "Şimdiki moda nasıl bir şey olmuş. Tanrım bilir! Başkentli kardeşim gelmese böyle şeyler ister miydim?" dedi.

Becerdiği işe değil, modaya sövüldüğünü gören Spiridon omuzlarını oynattı, "Ne yaparsınız, zamanımızın giyim zevki böyle!" dercesine rahat bir soluk aldı.

Konuğumuzu beklerken çektiğimiz heyecan ancak ruh çağıranların her an ruhun gelmesini beklerken duydukları heyecanla ölçülebilir. Anacığımın baş ağrıları tuttu, sık sık gözlerinden yaşlar boşandı. Ben de tüm iştahımı yitirdim, geceleri uykum kaçtı, ders çalışmayı filan bıraktım. Düşümde general görme isteği günden güne depreşti. Bir general, yani sırmalı yakası kulaklarına dayanmış, apoletleri süs içinde, kılıcını çekmiş, tıpkı bizim salonda kanepenin üstünde asılı duran resimdeki gibi kara gözlerini fıldır fıldır oynatıp, ona bakmaya cüret

edenleri korkutan bir komutan görecektim. İstifini bozmayan tek kişi öğretmenim Pobedinski'ydi. Ne korku duyduğu vardı, ne de sevinip heyecanlandığı... Anam, Gundasov ailesinin geçmişini anlatırken, "Demeyin! Yeni bir adamla tanışmak zevkli olacak!" demekle yetindi.

Bizim konakta öğretmenime sıradışı bir adam gözüyle bakarlardı. Yüzü sivilceler içinde, yirmi yaşlarında, dar alınlı ama upuzun burunlu biriydi. Burnu öylesine uzundu ki, bir şeyi incelerken kuşlar gibi başını yana döndürmek zorundaydı. Anladığımız kadarıyla ilçemizde ondan daha zeki, daha okumuş, daha kibar bir adam yoktu. Altı yıllık ortaöğrenimden sonra veteriner fakültesine girmiş, altı ay geçmeden oradan kovulmuştu. Üniversiteden kovulma nedenini özenle gizlediği için bizimkiler öğretmenimi hakkı yenmiş, bununla birlikte oldukça gizemli bir kişi olarak değerlendirirlerdi. Az konuşur ama derin konulardan söz açardı, perhiz ayında oruç bozan yemekler yer, günlük yaşama küçümsercesine tepeden bakar, gene de anacığımdan giysi türünden armağanlar almakta, uçurtmalarıma kazma dişli aptal suratlar çizmekte bir sakınca görmezdi. Anam "gururundan" ötürü öğretmenimi fazla sevmemesine karşın, zekâsı karşısında saygıyla eğilirdi.

Neyse, değerli konuğumuzu fazla beklemedik. Mayıs başlarında iki araba dolusu kocaman bavullarla çıkageldi. Bavulların iriliği öylesine etkileyiciydi ki, arabacılar indirirlerken saygıyla şapkalarını çıkarıyorlardı.

Ben, "Bu sandıklar üniformayla, barutla dolu olmalı," diye düşündüm. "Niçin barutla?" diyeceksiniz. Çocukluk anlayışım generalliği top ve barutla özdeşleştiriyordu.

9 Mayıs gününün sabahı uyandığımda dadım "dayıcığımın geldiğini" fısıldayarak duyurdu bana. Ben çabucak giyindim, yüzümü yalapşap yıkadım, duamı bile etmeden aşağı fırladım. Koridorda gösterişli favorileri olan, şık paltolu, iriyarı, etine dolgun bir adama rastladım. Kutsal bir korkuyla titredim, anacığımın karşılama töreni kurallarına uyarak ona saygıyla yaklaştım, önünde ayaklarımı birbirine vurdum, iki büklüm eğilerek öpmek için eline uzandım. Ancak elini vermedi bana, ken-

disinin dayım değil, onun oda uşağı Piotr olduğunu bildirdi. Benden de, öğretmenimden de daha zengin giyimli uşağın görüntüsü bende, doğrusunu söylemek gerekirse, bugün bile unutamadığım bir şaşkınlık yarattı. Böyle cüsseli, saygıdeğer, asık suratlı kişiler nasıl uşak olabiliyorlardı? Kimin uşağı oldukları önemli değildi.

Piotr, dayıcığımın annemle birlikte bahçede gezindiklerini söyledi. Ben hemen bahçeye fırladım.

Gundasov ailesinin geçmişini bilmeyen, dayıcığımın rütbesini anlamayan doğa ana ona karşı benden kat kat özgür, kat kat rahattı. Panayırda görülecek türden bir kargaşa yaşanıyordu bahçede. Bahçe yollarında seken, havada cirit atan binlerce sığırcık çığlık çığlığa mayısböceklerini kovalamaktaydı. Mis kokulu, körpe çiçekleriyle insanın yüzüne sürünen leylak dallarına serçeler üşüşmüştü. Yüzünüzü hangi yöne çevirirseniz çevirin ya bir sarıasma ya hüthüt kuşu ya da bozdoğanın ötüşüyle irkiliyordunuz. Başka bir zaman olsa kızböceklerinin peşine düşer, titrek kavağın altındaki alçak bir dokurcunun tepesine konmuş bir saksağanı taşlar, burnumla dörtbir yanı kolaçan ederdim, ama şimdi böyle yaramazlıklarla uğraşacak durumda değildim. Yüreğim heyecanla çarpar, karnıma soğuklar basarken ben apoletli, yalın kılıçlı, gözleri korku saçan bir adamı aramaktaydım.

Gelin de şimdi uğradığım hayal kırıklığını gözünüzün önüne getirin! Annemle birlikte gezinen kişi beyaz ipek takım giysili, beyaz şapkalı, ufak tefek, incecik bir adamdı. Elleri ceplerinde, ikide bir başını arkaya atıp annemin önünde yürürken gencecik bir delikanlı sanılabilirdi. Hareketleri öylesine canlı, öylesine yaşam doluydu ki, şapkasının kenarından taşan, kısa kesilmiş kır saçlarını, arkasından iyice yaklaşıp görmesem yaşlılığın ona ihanet ettiğini anlayamazdım. Hani nerede o, generallerin oturaklılığı, kurumlu tavırları, kulaklarına dayanmış geniş yakası? Bunların yerine çocuksu kıvrak hareketler, boynunda sıradan bir kravat gördüm... Anacığımla birlikte dolaşıyor, ikisi söyleşiyorlardı. Yanlarına sessizce yaklaştım, birinin dönüp geriye bakacağı anı gözlemeye başladım.

"Kladya, senin burası ne güzel bir yer!" diyordu dayım. "Ne hoş, ne sevimli bir bahçen var! Böylesine güzel köşelerin olduğunu bilsem önceki yazlar yurtdışına gitmezdim."

O arada hızla eğilip bir laleyi kokladı. Çevresinde gözüne ne çarpsa daha önce böyle bir bahçe, böyle güneşli bir gün görmemişçesine şaşırıyor, coşkusunu tumturaklı sözlerle dile getiriyordu. Ne garip hareketleri vardı dayımın! Yaylı bebekler gibi kıpır kıpır kıpırdanıyor, anneme ağzını açma fırsatı vermiyordu. Derken, bir dönemeçte mürver ağacının arkasından Pobedinski gözüktü. Öğretmenimin onlarla karşılaşması öyle beklenmedik bir anda oldu ki, dayıcığım irkilerek bir adım geriledi. Pobedinski sırtına kollu, bayramlık pelerinini giymişti, bununla arkadan tıpkı bir yel değirmenine benziyordu. Tüm görünüşüyle çarpıcıydı, bugün görkemli bir havası vardı, İspanyollar gibi şapkasını göğsüne bastırıp öne bir adım attı, dayımı eğilerek saygıyla selamladı. Markiler de melodramlarda öne, biraz yana böyle eğilirler...

Sesini yükselterek, "Beyefendiye kendimi tanıtmaktan onur duyarım!" dedi. "Bendeniz eğitimci, yeğeninizin öğretmeni, veteriner fakültesi eski öğrencisi, soylu bir aileden gelme Pobedinski!"

Bu kibarlık gösterisi annemin çok hoşuna gitti. Pobedinski'nin başka akıllıca sözler söyleyeceği beklentisi içinde gülümsedi, öylecene dondu kaldı. Ancak öğretmen, dayımdan generallere özgü görkemli bir tanışma töreni, yani "mm" sesinin ardından iki parmağını uzatma hareketi beklediği için dayımın hoş bir gülümsemeyle birlikte elini sertçe sıkması karşısında birdenbire korkuya kapıldı, kızarıp bozardı. Birkaç kemkümden sonra, yersiz bir öksürüğe tutuldu, yana doğru uzaklaştı. Dayım gülüyordu.

"Ne hoş, değil mi? Sırtına bir pelerin geçirince kendini dünyanın en akıllı adamı sanıyor! Gene de çok beğendim öğretmeninizi, yemin ederim! Tuhaf pelerininin ayrı bir havası, gençlere özgü bir fiyakası var."

Tam o sırada geriye döndü, beni gördü:

"A, bu çocuk da kim?"

Annem kızardı.

"Andriuşa'm bu benim. Tek avuntum."

Ben kumun üstünde ayaklarımı birbirine vurdum, yerlere kadar eğildim.

Dayım ellerini dudaklarımdan güçlükle kopardı, saçımı okşadı.

"Küçük çocuk... Küçük çocuk... Adın Andriuşa, öyle mi? Hımm, demek öyle... Çok akıllı bir çocuğa benziyor, yemin ederim. Okula gidiyor musun?"

Bütün anneler gibi benim anacığım da erdemlerimi abartıp bire beş katarak derslerdeki başarılarımı, iyi huylarımı sayıp döktü; bense dayıma saygıda kusur etmemek için önünde eğilip selam üstüne selam çakıyordum. Anacığım bu fırsattan yararlanıp konuyu biraz değiştirdi, parlak yeteneklerim göz önüne alınırsa devlet hesabına askerî okula girmemin iyi olacağını bildirdi. Ben gene saygıda kusur etmemek için, gözlerimden yaşlar boşanarak ondan beni koruması altına almasını isteyecektim ki, dayım birden durdu, şaşkınlık içinde kollarını iki yana açtı.

"Aman Tanrım, bu da nesi!"

Çiftliğimizin yöneticisi Fiodor Petroviç'in karısı Tatyana İvanovna ana yoldan bize doğru gelmekteydi. Bir elinde kolalanmış beyaz etekliği, öbür elinde uzun ütü tahtası vardı.

Tam yanımızdan geçerken konuğumuza yarı kısık gözle, ürkek ürkek baktı, yüzünde bir kızarıklık belirdi. Dayım, "Durum gitgide ilginçleşiyor, kardeşçiğim," dedi. "Bakıyorum, adım başı bir sürprizle karşılaşıyoruz sizin burada. Yemin ederim..."

"Bizim konağın güzellik kraliçesi sayılır Tatyana İvanovna. Fiodor için taşradan bulup getirdik. Yüz fersah uzaktır gelin geldiği yer..."

Fiodor Petroviç'in karısına kaç kişi güzel derdi ki? Yirmi yaşlarında, kısaca boylu, balıketinde, düzgün görünüşlü, kara gözlü, kara kaşlı, kırmızı yanaklı, hoş bir kadın düşünün. Ancak ne yüzünde, ne de bedeninde gözlerinizi dinlendireceğiniz cesur, kararlı bir çizgiye rastlayabilirdiniz; sanki doğa ana onu yaratırken kendinde büyük bir güvensizlik büyük bir esin eksik-

liği duymuş... Tatyana İvanovna iyi huylu, biraz ürkek, utangaç bir kadındı; az konuşur, süzülürcesine sessiz yürür, seyrek gülerdi; yüzü de, tüm yaşamı da inek yalamışçasına düz saçları gibi dümdüzdü. Dayım kadının arkasından gözlerini kısarak baktı, gülümsedi. Anam ise onun gülümseyen yüzüne gözlerini dikti, ciddileşti, içini çekti.

"Ah, ağabeyciğim, siz de bir türlü evlenemediniz gitti!" dedi.

"Evet, evlenemedim..."

"Peki, niçin?"

"Sana nasıl söylesem, bilmem ki... Yaşam böyle oluştu kendiliğinden. Gençliğimde çalışmaya kendimi fazla verdim, yaşamaya pek aldırmadım, ama yaşamın tadını çıkarmak istediğimde de geriye dönüp bakınca elli yaşımı devirdiğimi fark ettim. Geç kalmıştım. Neyse, bu konuyu deşmeyelim. Canımı sıkıyor..."

İkisi birden içlerini çektiler, konuşa konuşa ilerlediler. Ben geride kalınca öğretmenimi bulmak, izlenimlerini paylaşmak üzere onu aramak için koştum.

Pobedinski avlunun ortasında dikilmiş, cakalı cakalı gökyüzüne bakıyordu. Başını iki yana sallayarak, "Belli, çok kültürlü bir adam senin dayın," dedi. "Onunla iyi anlaşacağımızı umuyorum."

Bir saat sonra anacığım yanımıza geldi. Soluk soluğa kalmıştı.

"Ah, dertler bitmiyor!" dedi. "Ağabeyimin uşağını biliyorsunuz, kapı gibi bir adam, ne mutfağa sığıyor, ne koridora; ona özel bir oda vermek gerekiyor. Ne yapacağımı şaşırıp kaldım. Ah, çocuklarım, sizin odayı ona versek de siz yan bölmeye, Fiodor'un oraya taşınsanız!"

Biz bu işe gönülden razı olduk; neden derseniz, annemin gözünden ırak, daha serbest yaşamak bizim de istediğimiz bir şeydi.

Annem sızlanmalarını sürdürdü: "Dert bir değil ki! Ağabeyim öğle yemeğini başkentliler gibi akşam yedide yiyeceğim diye tutturdu. Ne yapacağımı şaşırdım. Öğleyin pişirdiğimiz yemeği akşam yediye kadar bekletsek fırında durmaktan kavrulur gider. Erkekler ev işlerinden ne anlar ki, onların aklı büyük

şeylerde. Bu durumda günde iki kez yemek pişirmekten başka çıkar yol yok. Çocuklar, siz eskisi gibi öğleyin yersiniz, ben de ağabeyim için sabreder, akşamı beklerim."

Derin derin içini çekti, bana dayımın hoşuna gitmek için çaba göstermemi söyledi, mutfağa doğru hızlı adımlarla yürüdü. Tanrı dayımı benim iyiliğim için gönderdiğinden, Pobedinski'yle ikimiz hemen o gün yan bölmeye taşındık, koridordan çiftlik yöneticimizin yatak odasına geçilen ara odaya yerleştik.

Dayıcığımın gelişi, yeni odaya taşınmamız sandığımız gibi yaşantımızı pek değiştirmedi; gene eskisi gibi tekdüze, sıkıntılı geçiyordu günlerimiz. Tek değişiklik, "konuğumuzun gelişi dolayısıyla" ders yapmaktan kurtulmamızdı. Derslerden serbest kalan, zaten okumayı sevmeyen Pobedinski, odada karyolanın üstünde oturup uzun burnunu sağa-sola oynatarak düşünmekten başka bir şey yapmaz oldu. Eğer arada bir ayağa kalkarsa, yeni giysisini üzerine geçirip bakmak içindi; sonra karyolaya oturup gene suskunlaşarak düşüncelere dalıyordu. O sırada tek yaptığı, üzerine konan sinekleri eliyle vurup vurup öldürmekti. Öğle yemeğimizi yedikten sonra öğretmenim Pobedinski "dinlenmek" üzere yatıyor, bütün evi horultuya boğuyordu. Benim tüm yaptığım ise sabahtan akşama değin bahçede koşturmak, yan bölmede oturup uçurtma yapmaktı.

Dayımı ilk haftalar çok sık görmedik. Ne sineklere, ne sıcağa aldırmaksızın odasında oturuyor, durmadan çalışıyordu. Onun böyle odasından çıkmamacasına oturup masasına bağlanması bize açıklanması zor bir hokkabazlık gibi geldi. Düzenli çalışma nedir bilmeyen bizim gibi tembeller için dayımın bu hamaratlığı inanılması zor bir şeydi. Sabah dokuzdan masasının başına geçiyor, öğle yemeğine (akşamın yedisine) kadar oradan ayrılmıyordu; yemekten gecenin geç vakitlerine değin gene öyle... Anahtar deliğine gözümü uydurup baktığımda gördüğüm tek şey, onun masa başında durmadan çalışmasıydı. Çalışması da şöyleydi: Bir eliyle habire yazı yazarken öbür eliyle bir kitabın sayfalarını çevirmek, ayaklarını sarkaç gibi sallamak, bu arada ıslık çalarak aynı ritimde başını öne, arkaya oynatmak. Çok dalgın, aynı zamanda uçarı bir görünüşü vardı; sanki ça-

lışmıyor, önündeki kâğıda artı, eksi işaretleri koyarak oyun oynuyordu. Dikkatimi çeken başka bir şey de, sırtındaki kısa şık ceketi, boynundaki afili kravatı, anahtar deliğinden bile burnuma çarpan ince bir kadın esansı sürünmüş olmasıydı. Odasından yalnız yemekten yemeğe çıkıyordu. Yemek yemesi de bir şeye benzeseydi bari.

Anam durmadan, "Ağabeyimi anlamıyorum bir türlü!" diye sızlanıyordu. "Onun için her gün hindi, güvercin kesiyorum, kendi elceğizimle komposto pişiriyorum, onun yediği ise bir kâse et suyu ile parmak kadar et parçası. Sonra sofradan kalkıp gidiyor. Biraz daha yemesi için yalvardığımda oturup biraz süt içiyor. Nedir süt denen nesne? Bulaşık suyu gibi bir şey... İnsan bu kadar yemekle çok geçmez ölür. Yemesi için üzerine düştüğümde gülüp çeşitli şakalar yapıyor. Ah, iki gözümün hoşuna gitmiyor bizim yemeklerimiz!"

Konakta akşamlar gündüzlerden daha neşeli geçiyordu. Güneş batıya eğilip avluya uzun gölgeler düştü mü, bizler, yani Tatyana İvanovna, Pobedinski ile ben, yan bölmenin önündeki basamaklara oturuyorduk. Karanlık basana değin hiçbirimizden çıt çıkmıyordu. Her şey yeniden yeniden konuşulduğuna göre görüşülecek başka ne kalabilirdi ki! Dayımın gelişiyle bize değişik bir konu çıkmıştı, o da kısa zamanda konuşulup bitirildi. Sessizce oturduğumuz sürece öğretmenim, Tatyana İvanovna'nın yüzünden gözlerini ayırmaksızın içini çekip dururdu. O sıralar bu iç çekişlerin ne anlama geldiğini anlamazdım, şimdi düşünüyorum da, pek çok şeyi açıklıyor olmalıydı.

Uzun gölgeler birleşip kesintisiz bir gölge oluşturunca çiftlik yöneticisi Fiodor tarladan ya da avdan dönerdi. Fiodor'un benim üzerimdeki etkisi, ilkel, hatta korkunç bir adamınkinin aynısıydı. Kocaman kara gözlü, kıvırcık saçlı, karmakarışık sakallı, karayağız bir yüz gözünüzün önüne getirin. Ruslaşmış bir çingenenin oğlu olan bu adam bizim Çuçuyev köylülerinin dilinde "kara şeytan" diye anılır olmuştu. Dış görünüşünü bırakın, huyunda suyunda bile bir Çingenelik vardı. Evinde oturamayıp günler boyu tarlalarda, avlakta gezmesi neyi gösteriyordu? Asık suratlı, hep öfkeli, suskun, kimseden korkusu olma-

yan bu Çingene düzen müzen tanımazdı. Anacığıma çekinmeden kabalık eder, bana hep "sen" der, öğretmenim Pobedinski'nin okumuşluğunu küçük görürdü. Gene de biz sinirli, hasta bir adam olduğunu düşünerek onu hoş görürdük. Anacığım ise Çingene yaradılışına karşın son derece hamarat, dürüst biri olmasından dolayı onu severdi. Fiodor, karısı Tatyana İvanovna'ya Çingene aşkıyla tutkundu, ancak somurtuk, acı çeken bir adamın tutkunluğuydu bu. Bizim yanımızda karısına gönül alıcı tek söz söylemez, gözleri velfecir okurken kadıncağızı aşağılayıcı tavırlar takınırdı.

Kırlardan dönünce öfke içinde tüfeğini küt diye bir yere dayar, gelip karısının yanına otururdu. Ev işleriyle ilgili birkaç sorudan sonra derin bir suskunluğa gömülürdü.

"Gelin, hep birlikte türkü söyleyelim," derdim ben.

Öğretmenim gitarın tellerini ayarlar, zangoçların tok sesiyle "Engin Ovalarda" türküsüne başlardı; biz de ona katılırdık. Pobedinski'nin sesi kalın, alçak sesle türkü söyleyen Fiodor'unki tenor, benimki ile Tatyana İvanovna'nınki ise tizdi.

Gökyüzü yıldızlarla donanıp kurbağaların ötüşü kesilince mutfaktan akşam yemeğimiz gelirdi. Merdivenlerden içeri girer, yemek yemeye koyulurduk. Pobedinski ile Fiodor öyle oburca, öyle gürültüyle yerlerdi ki, yedikleri etin kemiklerinin mi, yoksa çenelerinin mi çatırdadığını anlayamazdık. Tatyana İvanovna ile ben onlara kesinlikle yetişemezdik. Yemeğin bitiminde biz yan bölmedekiler derin bir uykuya dalardık.

Gene böyle bir akşam vakti basamaklarda oturup yemeğin getirilmesini bekliyorduk. Birden bir gölge belirdi, yerden bitmişçesine dayım Gundasov'u gördük karşımızda. Bizi uzun uzun süzdü, sonra ellerini çırparak neşeyle güldü.

"Doğanın şu güzelliğine bir bakın! Aya bakıp türkü söylüyorlar! Yemin ederim, çok güzel! Ben de sizlerle birlikte oturup hayal kurabilir miyim?"

Susarak birbirimize baktık. Dayım en alt basamağa oturdu, esnedi, gökyüzüne baktı. Kimseden çıt çıkmıyordu. Evimize gelen dayımla ta ne zamandan beri konuşmaya can atan Pobedinski, bu fırsattan yararlanıp ilk sözü açtı. Onun akıllıca ko-

nuşmalar için değişmeyen tek konusu vardı: Salgın hayvan hastalıkları. Öyle zaman olur ki, bin kişilik bir topluluğun arasına düşersiniz, bin değişik yüzden yalnız bir tanesi zihninizde yer eder. İşte bunun gibi Pobedinski'nin aklında da altı ay okuduğu veterinerlik fakültesi derslerinden yalnız iki tümce kalmıştı: "Salgın hayvan hastalıkları ülke ekonomisini önemli derecede zarara uğratmaktadır. Bu hastalıklara karşı koymak için halkla devlet el ele vermelidir." Bu sözleri söylemeden önce Pobedinski öksürüp birkaç kez boğazını temizledi, heyecandan birkaç kez de pelerininin önünü kavuşturdu. Öğretmenimin söylediklerini duyunca dayım ona dik dik baktı, burnundan güler gibi sesler çıkardı. Bizleri süs mankeniymişiz gibi süzdükten sonra, "Yemin ederim, çok hoşuma gitti," dedi. "Yaşam işte tamı tamına böyledir... Gerçek dediğimiz şey nasıl başka türlü olabilir?"

Tatyana İvanovna'ya döndü birden: "Pelageya İvanovna, siz niçin susuyorsunuz?"

Kadıncağız utandı, kesik kesik öksürdü.

"Hadi, durmayın, konuşun, türkü söyleyin, dans edin! Niçin boş yere zaman yitiriyorsunuz? Kahrolası zaman durmuyor ki, hep koşuyor... Yemin ederim, bir süre sonra geriye dönüp baktığınızda yaşlanıverdiğinizi göreceksiniz! İşte o zaman geç kaldığınızın resmidir. Onun için, Pelageya İvanovna... Boş durmayın, hep bir şeyler yapın!"

O sırada akşam yemeğimiz geldi. Dayım da bize katıldı, yan bölmedeki odamıza geçtik. Bir yandan bize bakarken tam beş börek ile bir kaz kanadı yedi. Onu duygulandırmış, iştahını açmıştık. Değerli öğretmenim ne saçma sapan şeyler yumurtlasa, Tatyana İvanovna ne yapsa dayıcığımı heyecanlandırıyor, hoşuna gidiyordu. Yemek bitip de Tatyana İvanovna bir köşeye çekilerek örgü işine başladığında, dayım gözünü kadının ellerinden ayırmadı, hep gevezelik etti.

"Dostlarım, bir gününüzü dahi boş geçirmeyip yaşamanıza bakın... Tanrım sizi bugünü yarın için feda etmekten korusun! Asıl yaşadığınız şu anda gençlik ateşi, esenlik, coşku vardır; yarın ise bir aldatmaca, bir hiçtir. Yirmi yaşını bulur bulmaz yaşamaya başlamalısınız."

Bir ara Tatyana İvanovna elinden tığını düşürdü. Dayım hemen ileri atıldı, tığı yerden kaptı, selam çakarak Tatyana İvanovna'ya verdi. İşte o zaman ilk kez yeryüzünde Pobedinski'den daha kibar insanların var olduğunu anladım.

"Evet, seviniz, evleniniz, saçmalıklar yapınız," diye sıraladı dayım. "Bana sorarsanız saçmalıklar, yaşamın derin anlamını kavrama çabalarımızdan daha sağlıklı, daha çok yaşam doludur..."

Öyle uzun konuşuyor, öyle laflar sıralıyordu ki, canımıza tak etti en sonunda. Ben bir köşede sandığın üstüne çöreklenmiştim, onu dinlerken uyuklamaya başladım. Canımı sıkan başka bir şey de, dayımın bir kerecik olsun bana dikkat etmemesiydi. Odamızdan gittiğinde saat gecenin ikisini bulmuş, o sırada uykuya dayanamayıp çoktan sızmışım ben.

O akşamdan sonra dayım, akşamları karanlık çöker çökmez bizim kaldığımız yan bölmeye uğrar oldu. Bizimle birlikte yemek yiyor, şarkı söylüyor, saat ikiye değin hep aynı konularda gevezelik ediyordu. Odasındaki akşam ve gece çalışmaları son bulmuştu; anacığımın hindilerini, kompostolarını yemeyi öğrenince de gündüz çalışmaları bitti. Sonunda masasından kopmuş, "canlı yaşam"a katılmıştı. Gün boyu bahçede geziniyor, ıslık çalıyor, işçileri bir şeyler anlatmaya zorlayarak zavallıların çalışmalarını engelliyordu. Gözüne Tatyana İvanovna iliştiğinde onun yanına koşuyor, elinde bir şey taşıyorsa yardım etmeyi öneriyordu. Bütün bunlardan müthiş utanıyordu kadıncağız.

Yaz ilerledikçe dayım daha uçarı, daha hülyalı, fıldır fıldır bir adam oldu. Çok geçmeden Pobedinski, ona karşı duyduğu tüm güveni yitirdi.

"Amma dar görüşlü bir adammış senin dayın! Devlet ricalinde üst rütbedeki birine hiç benzemiyor. Doğru dürüst konuşmasını bilse bari. O da yok! Her sözün sonunda 'yemin ederim ki' demiyor mu, sinir oluyorum. Hiç hoşlanmadım dayından!"

Dayım yan bölmeye dadandığından beri gerek Fiodor'da, gerekse Pobedinski'de birtakım değişiklikler oldu. Fiodor ava çıkmayı bırakıp eve erken dönmeye, karısına daha bir öfkeyle bakmaya başladı. Suskunluğu ise iyice arttı. Öğretmenime gelince,

hayvanların salgın hastalıklarından konuşmaktan vazgeçip somurtkan biri oldu, hatta alaycı bir sırıtma gelip yerleşti yüzüne.

Bir keresinde dayımın bizim yanımıza doğru geldiğini görünce, "A, bizim sıçan yavrusuna bakın!" dedi.

Onlardaki bu değişikliğin dayıma karşı duydukları kırgınlıktan ileri geldiğini sanıyordum. Dayım dalgınlıkla ikisinin adını birbirine karıştırıyordu, hangisinin öğretmen, hangisinin Tatyana İvanovna'nın kocası olduğunu bile öğrenememişti. Tatyana İvanovna'ya da kimi zaman Nastasya, kimi zaman Pelageya, kimi zaman Yevdokiya diyordu. Bizleri fazlasıyla beğenmesi, bizimle birlikte coşup gülmesi, şaklabanlık yapması onu gözümüzden düşürmüştü. Dayıma karşı tutumumuzdaki değişikliğin asıl nedeni ona kızgınlığımız değildi, şimdi anlıyorum da daha ince duygular söz konusuydu.

Hiç unutmam; bir akşam ben gene sandığın üstüne kıvrılmış, uykuyla boğuşuyordum. Gözkapaklarım ikide bir kavuşuyor, gün boyu koşturmaktan yorgun düşen bedenim yana kayıyordu. Ben uyumamak için direndim, gözlerimi dört açtım. Vakit gece yarısını bulmuştu. Tatyana İvanovna, her zamanki gibi yanakları pembe pembe, küçük masanın başında, sessizce kocasına gömlek dikmekteydi. Bir köşede Fiodor, suratı gene bir karış asık, karısına dik dik bakıyor; öbür köşede Pobedinski, boynu yüksek yakasının içine gömülmüş, öfkeli öfkeli soluyor. Dayım da kendi düşünceleri içinde odada habire tur atıyor... Ortalıkta büyük bir sessizlik vardı, yalnızca Tatyana İvanovna'nın elindeki keten bezi hışırdıyordu. Bir ara dayım yerinde çakılarak Tatyana İvanovna'nın karşısına dikildi.

"Sizler öylesine genç, taze, iyisiniz ki, sizlere imreniyorum!" dedi. "Burada kaldığım sürece sizlere bağlandım, bir gün yanınızdan ayrılacağımı düşündükçe yüreğim sızlıyor... İçtenlikle söylüyorum, inanın bana!"

Uyku gözkapaklarımı ağırlaştırmış, oracıkta uyuyakalmışım. Bir gürültüyle gözlerimi açtığımda dayımı Tatyana İvanovna'nın karşısında duruyor gördüm. Duygu dolu bakışlarını onun yüzüne dikmişti, yanakları alev alev yanmaktaydı.

"Yaşamı heder olmuş bir adamım ben!" dedi. "Hiç yaşama-

dım desem yeridir! Yüzünüzün tazeliği bana boşa giden gençliğimi anımsatıyor, ömrümün sonuna dek karşınızda durup böyle yüzünüze bakmaya razıyım. Sizi seve seve yanımda Petersburg'a götürürdüm."

Fiodor hırıltılı sesiyle, "Bunları niçin söylüyorsunuz?" diye sordu.

"Sizi çalışma masamdaki camın altına kor, hem kendim seyreder, hem başkalarına gösteririm. Pelageya İvanovna, biliyor musunuz, bizim orada sizin gibilere pek rastlanmaz. Bizde zenginlik, debdebe, bazen de güzellik bulunur da gerçek yaşam... Şu sağlıklı dinginlik bulunmaz..."

Böyle diyerek Tatyana İvanovna'nın önünde diz çöktü, elini elinin içine aldı. Gülerek, "Söyleyin bakalım, benimle Petersburg'a gelir misiniz?" dedi. "Ya! Hiç olmazsa elinizi götüreyim. Ah, ne güzel bir el! Onu da mı vermiyorsunuz? Ah, sizi cimri, elinizi öpmeme bari izin verin!"

Bu sırada sandalyelerden biri küt diye yere yuvarlandı. Ayağa fırlayan Fiodor ağır ağır karısına doğru yürüdü. Ona yaklaşmasıyla sehpaya yumruğunu indirmesi bir oldu.

"Hayır, böyle şeylere izin veremem!" diye bağırdı boğuk bir sesle.

Fiodor'la birlikte Pobedinski de ayağa fırlamıştı. O da yüzü sapsarı, öfkeli, Tatyana İvanovna'ya sokuldu, yumruğunu masaya vurdu.

"Ben de... Ben de izin vermem!"

"Ne? Siz neler söylüyorsunuz?" diye şaşırdı dayım.

Fiodor masaya bir yumruk daha indirdi:

"Böyle şeylere izin veremem!"

Dayım yerinden hopladı, korkulu korkulu gözlerini kırpıştırmaya başladı. Bir şeyler söylemek istiyor, ama şaşkınlıktan, korkudan ağzını açamıyordu. Bunun üzerine utangaç utangaç gülümsedi, şapkasını bile orada unutarak, paytak paytak yanımızdan uzaklaştı. Az sonra anacığım koşarak odamıza girdiğinde, büyük bir tedirginlik içindeydi. Fiodor ile Pobedinski ise iki demirci gibi karşılıklı eğilip kalkarak masayı yumrukluyorlardı.

"Burada neler oluyor? Ağabeyim niçin kötüleşti? Ne yaptınız ona?" diye sordu anacığım.

Ancak Tatyana İvanovna'nın solgun, ürkmüş yüzüne bakınca, sanıyorum, her şeyi anladı. Başını sallayarak içini çekti:

"Bırakın artık masayı yumruklamayı! Fiodor, kes dedik sana! Ya siz, Yegor Alekseyeviç? Size ne oluyor?"

Pobedinski irkildi, utanarak kendini toparladı. Fiodor bir ona baktı, bir karısına; sonra odada dolaşmaya başladı. Anacığım yanımızdan ayrılmadan önce gördüğüm şeyi kötü bir düş gibi, hiç unutmam. Fiodor, öğretmenin yakasını topladı, onu hop diye havaya kaldırdı, kapıdan dışarı fırlattı.

Sabah uyandığımda öğretmenimin yatağı boştu. Onun nerede olduğunu sordum, dadım fısıltıyla, kırılan kolunu sardırmak için erkenden hastaneye götürdüklerini söyledi. Bu haber beni çok üzdü, bir gün önceki rezilliği anımsayarak avluya doğru yürüdüm. Gökyüzü bulutlarla kaplıydı; çıkan rüzgâr önüne kattığı tozu, toprağı, kâğıt parçalarını, tüyleri sürükleyip götürüyordu. Yağmur kokusu vardı havada. İnsanlarda olsun, hayvanlarda olsun bir durgunluk seziliyordu. Konağa girdiğimde hizmetçiler ayaklarımı döşemeye pat pat vurmamamı söylediler. Baş ağrısı tutan anacığım yatakta yatıyormuş. Eh, evde bana yapacak bir şey kalmamıştı. Avlu kapısından dışarı çıktım, oradaki bir banka oturdum. Bir gün önce gördüklerime, işittiklerime bir anlam vermeye çalışıyordum.

Bizim avlu kapısından başlayan yol, demirci dükkânını, hiç kurumayan su birikintisini dolandıktan sonra büyük posta yoluna çıkardı. Çevrelerinde toz kümelerinin uçuştuğu telgraf direklerine, tellere sıralanmış uykulu kuşlara baktım; içime öyle bir sıkıntı çöktü ki, oracıkta ağlamaya başladım.

Karşıdan, posta yolundan toz bulutu içinde bir araba gözüktü. Arabanın içi tıklım tıklım insan doluydu; bunlar, manastıra ayine giden kentliler olmalıydı. Araba daha gözden silinmemişti ki, bir çift atın çektiği bir fayton belirdi arkasından. İlçe karakol komiseri Akim Nikitiç, arabacının kemerinden tutmuş olarak ayakta dikiliyordu. Asıl şaşılacak durum ise faytonun bizim yola sapması, oturduğum sıranın önünden geçerek avluya gir-

mesiydi. Ben daha polis komiserinin bizde ne işi olacağını anlamaya çalışırken üç atın koşulduğu, gürültülü bir araba daha çıktı ortaya. Arabada ilçe emniyet müdürü vardı, sürücüsüne bizim avlu kapısını gösteriyordu.

Toza toprağa bulanmış emniyet müdürüne bakarken, "Bizde ne işleri var bunların? Herhalde Pobedinski bizim çiftlik yöneticisini şikâyet etti, onlar da onu hapse götürmek için geldiler," diye düşündüm.

Tahminlere dayanarak karar vermek kolay değildir. Meğer iki araba asıl gelecek olanın öncüleriymiş, çünkü beş dakika bile geçmeden, gösterişli bir kupa bizim kapıdan içeri süzüldü. Önümden ansızın geçmesi öyle beklenmedik bir olaydı ki, kupanın penceresinden ancak kızıl bir sakal seçebildim.

Şaşkınlık içinde, üstelik kötü şeyler sezinleyerek konağa doğru seğirttim. Konağın girişinde ilk karşılaştığım kişi anacığım oldu. Beti benzi atmıştı, arkasından erkek seslerinin geldiği salon kapısına korkuyla bakıyordu. Belli ki konuklar apansız, tam baş ağrılarının arttığı sırada bastırmışlardı.

"Kimler geldi, anne?" diye sordum

O sırada dayımın sesini duydum:

"Kardeşçiğim, bir şeyler ikram edeceksin, değil mi? Vali geldi, yemek hazırla da karınlarını doyuralım."

Anacığım korkudan bayılacak gibiydi:

"Karınlarını doyuralımmış! Söylemesi kolay! Şimdi ben ne hazırlayayım? Bu geçkin yaşımda rezil oldum!"

Anacığım iki eliyle birden başını kavradı, mutfağa koştu. Valinin ansızın gelişi, herkesi ayağa kaldırmış, çiftliğin altını üstüne getirmişti. Konakta büyük bir kırım başladı. On kadar tavuğa, beş hindiye, sekiz ördeğe kıyıldı. O telaş içerisinde anacığımın gözdesi, kaz sürümüzün ağababası erkek kaz bile kellesini kurtaramadı. Aşçımız, arabacılar çıldırmış gibiydiler; yaşına da, cinsine de bakmaksızın ellerine geçirdikleri kümes hayvanlarını boğazlıyorlardı. Bilmem hangi yemeğe terbiye olacak diye benim iki taklacı güvercinimin de kelleleri uçuruldu. Anacığım için erkek kaz neyse, benim için de taklacı güvercinlerin değeri oydu. Bundan dolayı valiyi uzun süre bağışlayamadım.

Akşamleyin vali ile çevresindekiler karınlarını tıka basa doyurduktan sonra arabalarına doluşup gittiklerinde, şölenden arta kalanlara bakmak için konağa girdim. Anacığım ile dayım salondaydılar. Dayım ellerini arkasına bağlamış, sinirli sinirli dolaşıyor, durmadan omuzlarını oynatıyordu. Anacığım bitkin bir durumdaydı, yüzü çökmüştü, kanepede otururken hasta bakışlarla ağabeyinin hareketlerini izliyordu.

Dayım, "Kardeşçiğim, beni bağışla ama böyle yapılmaz!" diye homurdandı. "Seni valiyle tanıştırıyorum, sen elini bile uzatmıyorsun! Adamcağız öyle utandı ki! Ben de ne yapacağımı şaşırdım. Sadelik güzel bir şey, ama her şeyin bir sınırı vardır. Yemin ederim... Hazırladığın yemeğe gelince... Hatırlı konuklara böyle yemek çıkarılır mı! Dördüncü sırada verdiğin o paçavra gibi şey neydi?"

"Tatlı sosla hazırlanmış ördek kızartmasıydı."

"Ördek kızartmasıymış! Bağışla beni ama kardeşçiğim... Midem cayır cayır yanıyor. Hasta etti beni..."

Dayım suratını ekşitti, ağlamaklı bir yüzle, "Valiyi de şeytan nereden çıkardı karşımıza!" dedi. "Sanki bize gelmesi çok önemliydi! Of, yanıyor midem! Ne uyuyabiliyor, ne çalışabiliyorum... Bütün düzenim bozuldu... Bu da mı gelecekti başımıza! Can sıkıntısından patlarken çalışmadan nasıl vakit geçirirsin? Al işte, gene şuramda ağrılar başladı!"

Kaşlarını çattı, adımlarını sıklaştırdı. Anacığım alçak sesle, "Ağabeyciğim, yurtdışına gitmeniz kaça patlar size?" diye sordu.

"En azından üç bin ruble... Ama nerede bulurum ben bu parayı? Tek kuruşum kalmadı. Ah, yanıyor midem!"

Dayımın sesi ağlamaklıydı. Bir an durdu, bulutlu gökyüzüne kederle baktı, yeniden gezinmeye başladı.

Bir sessizlik çöktü ortalığa... Anacığım kutsal tasvirlere baktı baktı, derin düşüncelere dalmış gibiydi... Sonra birden ağlamaya başladı.

"Peki, üç bin rubleyi size vereceğim," dedi.

Birkaç gün sonra kocaman bavullar istasyona gönderildi, ardından da müsteşar dayım yola koyuldu. Anacığımdan ayrılır-

ken gözyaşı döktü, ellerinden dudaklarını alamadı bir türlü. Arabaya bindiğinde ise çocuklar gibi şendi. Mutlu, parlayan bir yüzle arabaya rahatça kuruldu, ağlayan anacığıma eliyle veda işareti yaptı, bir an duralayarak bakışlarını bana dikti. Yüzünde son derece büyük bir şaşkınlık belirmişti.

"Bu çocuk da kim?" diye sordu anacığıma.

Ulu Tanrı'nın dayımı benim için gönderdiğini ağzından hiç düşürmeyen anacığım bu soru karşısında çarpıldı kaldı. Oysa benim buna aldırdığım yoktu. Sevinçli yüzüne bakarken her nedense dayıma çok acıyordum. Daha fazla dayanamadım, koşup arabaya tırmandım; bu uçarı, uçarı olduğu için de bütün insanlar gibi eksiklerle dolu adamı sımsıkı kucakladım. Gözlerinin içine bakıp hoş bir şey söylemek için, "Dayı, siz hiç savaşa katıldınız mı?" diye sordum.

Dayım yanaklarımdan öptü:

"Ah, sevimli çocuk, yemin ederim ki... Ah, nasıl da doğal her şey burada... Yemin ederim..."

Araba yola düzüldü... Ben dayımın ardından bakakaldım, "yemin ederim" sözü uzun süre çınladı kulaklarımda.

Kırlarda Bir Gün

(Bir Sahne)

(День за городом)

Sabahın dokuzu.

Gökte güneşe doğru kurşun rengi bir bulut yığını hızla ilerliyor. Koyu kütlenin şurasında burasında kırmızı çizgiler halinde şimşekler çakıyor, uzaklardan gök gürültüleri duyuluyor. Derken, ılık bir rüzgâr esiyor otları yalayarak, ağaçlar yana yatıyor, tozlar uçuşuyor... Belli ki az sonra mayıs sağanağı boşanıp gerçek bir fırtına kopacak.

Altı yaşlarında dilenci bir kız olan Fiokla köy yollarında koşarak kunduracı Terenti'yi arıyor. Açık sarı saçlı, solgun yüzlü, yalınayaktır. Gözlerini kocaman kocaman açmış, dudakları titriyor. Her rastladığına, "Amcacığım, Terenti'yi gördün mü?" diye soruyor.

Ama kimsenin ona aldırış ettiği yok. Yaklaşan fırtınayı düşünerek kendilerini bir an önce evlerine atmaya çalışıyorlar. En sonunda küçük kızın karşısına kilise çancısı, Terenti'nin yakın arkadaşı Silanti Silıç çıkıyor. Rüzgârda sallana sallana yürümektedir.

"Amcacığım, Terenti'yi gördün mü?"

Silanti, "Evet," diyor, "bostanlarda gördüm."

Küçük dilenci köyün arkasındaki bostanlara koşuyor. Kunduracı Terenti oradadır gerçekten. Uzun boyu, çırpı gibi bacak-

ları, çopur zayıf yüzüyle yaşlı mı yaşlı bir adamdır. O da yalınayaktır, sırtına karısının yırtık pırtık bluzunu geçirmiştir. Karıkların yanında dikilerek sarhoş, baygın gözlerle kapkara bulutlara bakmaktadır. Onu uzun, leylek bacakları üzerinde dururken rüzgârda sallanan kamışlara benzetebilirsiniz...

Altın saçlı küçük dilenci, "Terenti Amca, sevgili amcacığım!" diye onun yanına koşuyor.

Terenti küçük kızın üzerine eğiliyor; sarhoş, asık yüzüne tatlı bir gülümseme yayılıyor, insanlar küçük, budala, gülünç, ama çok sevilen birini gördüklerinde böyle gülümserler.

"A," diyor, "Tanrı'nın sevgili kulu Fiokla, sen de nereden çıktın?"

Fiokla hıçkırarak kunduracının pantolonuna sarılıyor.

"Terenti Amca," diyor. "Yardım et, ne olur! Kardeşim Danilka'nın başına kötü bir şey geldi. Hemen oraya gidelim!"

"Ne işi? Uf, amma da gürlüyor! Tanrım, sen bizi koru, sen bizi koru! Neymiş başına gelen?"

"Kontun ormanında elini bir ağacın kovuğuna sokmuştu, şimdi çıkaramıyor. Aman, amcacığım, kurtar onu!"

"Nasıl oldu da soktu? Niye soktu?"

"Bana bir guguk kuşu yumurtası alıverecekti."

Terenti başını sallıyor, yere tükürüyor.

"Sabah sabah nereden de aklınıza geldi? Ne yapacağız şimdi? Ee, ister istemez gideceğiz... Sizin gibi haylazları kurtlar yesin, e mi? Hadi, düş önüme, küçük öksüzüm!"

Böyle diyerek bostandan çıkıyor, leylek benzeri bacaklarını uzun uzun açarak yürümeye başlıyor. Sanki arkasından kovalayan biri var ya da onu ileri doğru itiyorlar. Ne bir an duruyor, ne sağına soluna bakıyor. Küçük Fiokla güçlük çekiyor ona yetişmekte.

Köyden çıkıp tozlu yollara dalıyorlar, uzaktan mavi mavi gözüken kontun ormanına doğru ilerliyorlar. Oraya en azından iki fersah yol vardır. Bu arada bulutlar güneşi kaplamıştır, az sonra gökyüzünde tek mavilik gözükmez oluyor. Ortalık kararıkça kararıyor.

Dilenci kız, Terenti'nin arkasından yetişmeye çalışırken,

"Tanrım, sen bizi koru! Tanrım, bizi koru!" diye mırıldanıyor.

İlk iri damlalar koyu noktalar halinde tozlu yola patır patır dökülmeye başlıyor. Bunlardan biri Fiokla'nın yanağına düşüyor, iri bir gözyaşı damlası gibi yüzünden aşağı süzülüyor. Kunduracı çıplak, kemikli ayaklarıyla yolda toz kaldırarak yürürken, "Yağmur başladı," diyor. "Tanrı'ya bin şükür, Fiokla, yavrum. Bizim karnımız ekmekle nasıl doyuyorsa, otlarla ağaçların karnı da yağmurdan doyar. Gök gürültüsüne gelince, hiç korkma öksüzüm, senin gibi bir küçüğü niye öldürsün ki?"

Yağmur başlar başlamaz rüzgâr diniyor. Yeşil çavdarların, tozlu yolun üzerine küçük saçmalar gibi dökülen yağmurun uğultusundan başka bir şey işitilmiyor artık.

Kunduracı, "İyice ıslanacağız, Fiokla," diyor. "Sırılsıklam olacağız. Huh hu, kız! Yağmur boynumdan aşağı akıyor! Ama sakın korkma, küçük budala! Otlar kuruyacak, toprak kuruyacak, bizler kuruyacağız. Güneş hepimiz için iyidir."

Biraz ileride başlarının üstünde uzun bir şimşek çakıyor, müthiş bir gök gürültüsü patlıyor. Fiokla'ya öyle geliyor ki, sanki kocaman, ağır, toparlak bir şey tam tepesinde yuvarlanıyor; gökyüzünü yırta yırta geçiyor.

Terenti istavroz çıkarıyor.

"Tanrım, sen bizi koru! Sen bizi koru! Sakın korkma, öksüzüm! Gök gürültüsünün kimseye kötülüğü dokunmaz."

Kunduracı ile küçük kızın çıplak ayaklarına çamurlar sıvanıyor; çamurun ağırlığından, yerin kayganlığından yürümek zorlaşıyor, ama kunduracı hızını hiç kesmiyor. Küçük, zayıf dilenci kız ise ona yetişeyim derken soluk soluğa kalıyor, neredeyse düştü düşecek...

En sonunda kontun ormanına giriyorlar. Rüzgâr estikçe ıslak ağaçlardan Terenti ile Fiokla'nın üstüne yağmur damlaları serpiliyor. İkide bir kesik ağaç gövdelerine çarpıp tökezleyen Terenti yürüyüşünü yavaşlatıyor.

"Hani, Danilka nerede? Beni oraya götür."

Fiokla onu sık ağaçların arasından geçiriyor, çeyrek fersah daha yürüdükten sonra kardeşi Danilka'yı gösteriyor.

Danilka sekiz-on yaşlarında, saçları toprak boyasıyla bo-

yanmışçasına kıpkızıl, soluk yüzlü, hastalıklı, sıska bir çocuktur. Ağaca yaslanarak durmakta, başını yana eğerek gökyüzüne bakmaktadır. Bir elinde eski bir şapka vardır, öbür eli ise yaşlı bir ıhlamur ağacının gövdesine sokuludur. Gürleyen gökyüzüne bakakaldığı için başına gelen bu felaketi düşünmüyor gibidir. Ayak seslerini duyup bunun ardından kunduracıyı görünce marazlı marazlı gülümsüyor.

"Gök amma da gürlüyor. Terenti, ömrümde böylesini görmedim," diyor.

"Elini nereye soktun böyle?"

"Ağacın kovuğuna. Ne olur, çıkarmama yardım et Terenti!"

Kovuğun ağzı öyle parçalanmış ki, elini içeri sokuyorsun ama çıkarmaya gelince çıkaramıyorsun. Terenti kesik parçaları koparıyor; morarmış, ezilip büzülmüş küçük eli çıkarıyor.

Çocuk elini kaşıyarak, "Nasıl gürüldüyor!" diyor. "Terenti, gök neden gürler?"

"Bulut bulut üstüne biner de ondan."

Üçü birlikte ormanın kıyısından yürüyorlar, tarlaların arasında kopkoyu gözüken yola çıkıyorlar. Gök gürültüleri gitgide azalarak köyün üstüne doğru ilerliyor. Danilka hâlâ elini ovuşturmaktadır.

"Terenti, geçenlerde burada yaban ördekleri gördüm," diyor. "Gnilıye Zaymişça bataklığına konsalar gerek. Fiokla, sana istersen bülbül yuvası göstereyim."

Terenti kasketinin suyunu sıkarak, "İşte bu olmaz," diye karşı çıkıyor. "Tedirgin etme zavallıyı. Bülbül güzel öten, zararsız bir kuştur. Tanrı'yı övsün, insanları neşelendirsin diye yaratıldı. Onu tedirgin etmek günahtır."

"Ya serçe, Terenti Amca?"

"O olur işte. Sinsi, kötü bir kuştur serçe. Kafasında hep kötü düşünceler dolaşır. İnsanların iyiliğini istemez hiç. İsa babamızı çarmıha gererlerken çıfıtlara durmadan çivi taşıdı, bir yandan da, 'Sağ daha, sağ! Ölmedi!' diye bağırdı."

Gökyüzünde mavi bir açıklık beliriyor. Terenti, "Bakın, karınca yuvasını su basmış. Zavallıcıklar boğulmuş," diyerek yere eğiliyor.

Çocuklar da eğiliyor. Karıncalar yağan yağmurdan bozulan yuvaları çevresinde çamurlar içinde debelenerek sersemleyen kardeşlerini taşımaya çalışıyorlar. Kunduracı gülümseyerek, "Hadi hadi, gebermezsiniz," diyor. "Güneş şöyle bir gözüksün, hemen kendinize gelirsiniz. Budalalar, bu size ders olsun, bir daha çukur yerde yuva kurmayın!"

Gene yürüyorlar. Danilka genç bir meşe ağacını göstererek, "Bakın, arı oğul yapmış," diyor.

Gerçekten dalda birbirine tutunup soğuktan büzüşmüş binlerce ıslak arı görüyorlar. O kadar çoklar ki, ne dalın kabuğu gözüküyor, ne de yapraklar. Birçokları da üst üste yapışmışlar.

Terenti, "Evet, bu bir arı oğuludur," diye anlatıyor. "Yağmur yağmaya başlayınca gelip bu ağaca konmuşlar. Zaten oğulu yakalamak için ıslatmak yeterlidir. Şimdi bu arıları götürmek istiyorsan bir çuval getir, kondukları dalın üzerinden geçir, dalı şöyle bir silkele, hepsi çuvala düşerler."

Küçük Fiokla birden yüzünü buruşturup boynunu kaşımaya başlıyor. Ağabeyi çocuğun boynuna bakıyor, büyük bir su kabarcığı görüyor. Kunduracı, "Hi hi!" diye gülüyor. "Fiokla kız, niçin çıkmış o kabarcık biliyor musun? Ağaçlarda ağılı sinekler bulunur. Bundan birinin üzerinden düşen bir su damlası boynuna gelmiş, sen kaşıyınca da kabarmış."

Güneş bulutların arasından sıyrılıyor; ormanı, tarlaları, dostlarımızı ısıtmaya başlıyor. O kapkara, korkutucu bulut çoktan uzaklara gitmiş, fırtınayı da birlikte götürmüş. Hava gitgide ısınıyor, toprak kokusuyla karışık inci çiçeklerinin, akdikenlerin, siyeçlerin kokusu dolduruyor havayı. Terenti tüylü bir çiçek göstererek, "Burun kanaması için birebirdir," diyor.

Uzaktan bir düdük sesi, ardından bir gürültü işitiliyor. Biraz önce bulutların götürdüğü gürültü değildir bu. Derken, bir marşandiz geçiyor önlerinden. Lokomotif koyu dumanlarını savura savura, uflayıp puflayarak en azından yirmi vagon sürüklüyor. Belli ki çok güçlü. Canlı olmadığına, atlar da çekmediğine göre, çocuklar lokomotifin kendiliğinden nasıl gittiğine, bu kadar yükü nasıl taşıdığına şaşıyorlar. Terenti bunu da açıklıyor:

"Bütün iş buharda çocuklar," diyor. "Buhar görüyor bunca işi. Tekerleklerin yanında bir kol var ya, işte onu itiyor; o yanındakini, o da öbürünü, böylece yürüyor tren."

Bizimkiler demiryolunu geçiyorlar, setten aşağı inerek ırmağa doğru ilerliyorlar. Dere tepe, önlerine neresi çıksa yürüyorlar. Danilka hep soru soruyor, Terenti yanıtlıyor...

Terenti'nin doğada bilmediği şey yok gibidir. Onun açıklamakta güçlük çekeceği hiçbir giz bulamazsınız yeryüzünde. Aklı her şeye ermektedir. Bütün kır bitkilerinin, hayvanların, taşların adını sayar. Hangi hastalıkların hangi otlarla iyileşeceğini bilir, atların, ineklerin yaşını bir bakışta şıp diye söyler. Güneşe, aya, kuşlara bakarak ertesi gün havanın nasıl olacağını anlar. Üstelik yalnız Terenti değildir köyde bilge geçinen. Silanti Silıç, meyhaneci, bahçıvan, çoban, köyde yaşayan herkes en azından onun kadar her şeyden anlarlar. Bu insanlar bütün bunları kitaplardan değil, tarlalarda, ormanlarda, ırmak kıyılarında yaşayarak öğrenmişlerdir. Şarkısını söyleyen kuşlardan, arkasında erguvani bir renk bırakıp batan güneşten, ağaçlardan, otlardan kaparlar bu bilgileri.

Danilka, Terenti'yi can kulağıyla dinlerken ağzından çıkan hiçbir sözü kaçırmıyor. Ilık havaların bunaltmadığı, tekdüze yeşilin henüz gözleri yormadığı, her şeyin taptaze ve mis kokulu olduğu bahar günlerinde altın sarısı mayıs böceklerinin, başak bağlamaya yüz tutmuş ekinlerin, çağlayarak akan derelerin anlatıldığı öyküleri kim zevkle dinlemez ki?

Kunduracı Terenti ile öksüz oğlan tarlalar boyunca yürüyor, bir türlü yorulmak bilmiyorlar. Bıraksanız bütün dünyayı gezecekler. Böyle yürüyerek dünyanın güzellikleri üzerine konuşurlarken arkalarından gelen, zavallı, dilenci kızın onlara yetişmekte güçlük çektiğinin farkında bile değiller. Küçük kız ağır ağır yürüyor, soluğu tıkanıyor, gözlerinden yaşlar boşanıyor. Bu yorulmak bilmez yolcuların arkasını çoktan bırakırdı ama, neylesin, ne başını sokacağı bir dam, ne de hısım akrabası vardır. İstemesen de yürü bakalım! Konuşulanları dinle!

Öğleüzeri üçü birden bir suyun kenarına oturuyorlar. Danilka torbasından hamura dönmüş ekmeğini çıkarıyor, üçü bu-

nu aralarında paylaşıp yemeye başlıyorlar. Terenti ekmeğini bitirdikten sonra dua ediyor, kumların üzerine uzanıp derin bir uykuya dalıyor. O uyuyunca Danilka suya bakarak derin derin düşünüyor. Kafasında neler yok ki. Gelirken fırtınayı, arıları, karınca yuvasını, treni gördü. Şimdi ise az ötesinde balıklar oynaşıyor. Kimi parmak boyunda, kimi tırnak kadar küçük... Başını suyun üstüne çıkararak bir kıyıdan öbürüne bir engerek yılanı yüzüyor.

Yolcularımız ancak akşama doğru köye varıyorlar. Çocuklar geceyi geçirmek üzere, şimdi terk edilmiş, vaktiyle köylünün buğdayını koydukları ambara doğru yürüyorlar. Terenti ise meyhanenin yolunu tutuyor, iki kardeş birbirine sarılıp samanların üzerine yatıyorlar. Danilka'yı hemen uyku tutmuyor. Gözlerini karanlığa dikince gündüzün gördüğü şeyleri, bulutları, parlak güneşi, kuşları, balıkları, sırık gibi uzun Terenti'yi görür gibi oluyor. İzlenimlerin çokluğu, yorgunluk, açlık hepsi birden bastırıyor. Bedenini bir ateş sarıyor, bir yanından öbür yanına dönüp duruyor. Karanlıkta gözüne gözüken, onu heyecanlandıran ne varsa hepsini birilerine anlatmak istiyor ama kime anlatsın ki? Fiokla küçük daha, böyle şeylere aklı ermez. "Yarın sabah Terenti'ye anlatırım," diye düşünüyor.

Çocuklar evi barkı olmayan kunduracıyı düşünerek uykuya dalıyorlar. Gece olunca Terenti usulca çocukların yanına geliyor, istavroz çıkarıyor, başlarının altına ekmeklerini koyuyor. Ancak bu sevgi gösterisini gören kimse yok. Belki gören biri var, o da gökyüzünde süzülürken, terk edilmiş samanlığın delik damından gülümseyerek bakan aydededir.

Yazlıkta

(На даче)

"Sizi seviyorum. Siz benim mutluluğum, hayatım, her şeyimsiniz. Dayanamayıp size açıldığım için beni bağışlayın. Beni sevmenizi beklemiyorum, bana yalnızca acıyın, yeter! Bugün akşam sekizde parktaki eski kameriyeye gelin... Adımı açıklamayacağım, şunu bilin ki, size oyun oynamıyorum. Gencim, güzelim... Daha ne istiyorsunuz?"

Bu pusulayı okuyan yazlıkçı Pavel İvanıç Vıhotsev[1] omuz silkti, şaşkınlık içinde alnını kaşıdı. Evli barklı, aklı başında bir adamdı.

"Bu işe şeytanlar karışır," dedi kendi kendine. "Ben evli bir adamım, böyle bir şey de nereden çıktı? Pusulayı kim göndermiş olabilir?"

Elindeki kâğıt parçasını evirip çevirdi, bir daha okudu, yere tükürdü.

"Seviyormuş!" diye geçirdi içinden. "Tüh, çocuk mu kandırıyorsun? Gene de bu işin peşini bırakmayıp kameriyeye gitmeliyim! Ah, anacığım, çoktandır gönül işlerinden, kadınlardan elimi eteğimi çekmiştim. Yolunu şaşırmış, fingirdeğin biridir yüzde yüz... Kadın milleti işte, onlardan başka ne beklenir ki? Tanımadığı, evli bir erkeğe böyle bir mektup yazmak için

1 Fırlama, yırtık adam – ç.n.

ahlâksızın biri olmalı. Evet, ahlâksızın ta kendisi!"

Sekiz yıllık evlilik yaşamı içerisinde pembe duyguları tümüyle unutmuş, kutlama mektupları dışında kimseden mektup almamıştı. Ancak kadınlara atıp tutmasına karşın elindeki mektuptan dolayı içini bir kurt kemiriyor, heyecanlanmaktan kendini alamıyordu.

Pusulayı alışından yarım saat sonra sedirin üzerine uzanmış, şunları düşünmekteydi:

"Koskoca bir adamım, elbette bu aptalca buluşmaya koşarak gidecek değilim. Gene de mektubu kimin yazdığını merak ediyor insan. Evet, yazı kadın yazısı... Mektup da içten yazılmış, gerçek duygular var içinde, o bakımdan biri şaka yapmış olamaz. Ya ruh hastasının tekidir ya da bir duldur. Dullar böyledir zaten, aralarında uçarılara da rastlanıyor, bir tahtası eksik olanlara da... Ama bu kim olabilir?"

Konuyu düşündükçe işin içinden çıkmak zorlaşıyordu, çünkü kaldıkları yazlık semtte Pavel İvanıç'ı karısından başka tanıyan kadın yoktu.

"Bu işe akıl erdiren varsa beri gelsin!" dedi kendi kendine. "Ne demek 'sizi seviyorum'? Sevmeye nasıl vakit bulmuş ki? Şaşılacak bir durum doğrusu! Tanışmadan, nasıl bir adam olduğumu anlamadan, damdan düşercesine sevilir mi? Bir görüşte âşık olduysa toyun biridir ya da duygusal bir yaratıktır. Her neyse, kim bu kadın acaba?"

Birden Pavel İvanıç, son günlerde yazlık evlerin arasındaki alanda dolaşırken genç, minyon, kalkık burunlu, açık mavi entari giymiş sarışın bir bayanla karşılaştığını anımsadı. Bayan birkaç kez onu dikkatle süzmüş, hatta kanepede yanına gelip oturmuştu.

"O mu yoksa? Ama olamaz! Böyle çıtı pıtı, narin bir varlık benim gibi yaşını başını almış, kalantor bir herife gönül verip de ne yapsın? Geç onu bir kez!"

Öğle yemeği sırasında karısına bakarken şöyle düşünüyordu:

"Genç ve güzel olduğunu yazıyor... Demek ki, bizim yaşlarımızda değil. Şey... Aslında ben de pek yaşlı sayılmam ya. Bu bir gönül işidir. Seven gönül yaşa mı bakar?"

"Niye öyle daldın?" diye sordu karısı.

"Öyle işte. Biraz başım ağrıyor da..."

Böyle saçmalıklara önem vermemesi gerektiğini düşünerek hem pusulayı, hem de onu yazan kadını kendi kendine alaya almaya çalıştıysa da içindeki düşman kolay alt edilecek cinsten değildi. Yemek yedikten sonra dinlenmek üzere uzandı, ama kafası aynı konuyla dopdoluydu:

"Belki de benim kameriyeye geleceğimi sanıyordur. Sansın bakalım. Salak işte, ne olacak! Şöyle bir gözümün önüne getiriyorum da, beni orada bulamayınca nasıl bozulur, kim bilir! Aman sen de! Gitmeyeceğim işte..."

Bir daha üsteliyorum, düşman kolay alt edilecek cinsten değildi. Yarım saat sonra kafasında gene aynı düşünceler dönüp duruyordu:

"Gitsem mi acaba? İnsan merak ediyor. Kim olduğunu görmek için gidip uzaktan bakmalı. Vallahi ilginç olur. Biraz eğlenirim. Eğlenmek için bir fırsat çıktıysa niçin kullanmayayım?"

Pavel İvanıç yataktan kalktı, giyinmeye başladı. Onun temiz bir gömlek giyip son moda kravatını taktığını gören karısı, "Böyle süslenip püslenip nereye gidiyorsun?" diye sordu.

"Dışarıda dolaşacağım biraz. Başım ağrıyor... Ihım!"

Giyinip kuşandıktan sonra saat sekize doğru evden çıktı. Batmakta olan güneşin son parlak ışıklarını saçtığı yeşillikler arasında gezmeye çıkmış, güzel giyimli kadın ve erkek yazlıkçıları görünce yüreği hop etti.

Kadınların yüzünü yan gözle süzerek, "Bunlardan hangisi acaba? Aralarında bizim sarışını göremiyorum. Hımm... Pusulayı gönderdiğine göre belki de kameriyede bekliyordur..." diye geçirdi içinden.

Parkın ağaçlı yoluna saptı, yolun sonunda, ıhlamurların körpe yaprakları arasından "eski kameriye" gözüküyordu. Pavel İvanıç oraya doğru yavaş yavaş yürüdü. Kararsızlık içinde ilerlerken, "Uzaktan bakarım..." diyordu. "Aman neden çekiniyorum ben de? Buluşmaya gidiyor değilim ki! Sen de aklını kaçırmışsın! Korkmaya ne gerek var! Kameriyeye giriversem ne çıkar sanki? Yok, yok! Boş ver böyle şeylere!"

Bu arada yüreği küt küt atıyordu... Elinde olmaksızın kameriyenin alacakaranlığını getirdi gözlerinin önüne... Kalkık burunlu, uçuk mavi entarili sarışın bayan incecik bedeniyle dikiliverdi karşısına... Biraz ürkek, aşkından utanırcasına, titreye titreye ona yaklaştı, sıcak soluğunu yüzüne vererek onu kollarının arasına aldı...

İnsanı günaha sokan bu gibi düşünceleri zihninden kovmaya çalışarak, "Bekâr olsam gene neyse, ama evliyim..." diye geçirdi içinden. "Şey... İnsan böyle duyguları bir kerecik tatmalı... Bunun nasıl bir şey olduğunu öğrenmezsen gözün açık gider... Peki, ya karın? Hadi canım sen de, ona ne olacak ki? Sekiz yıldır eteğinin dibinden ayrılmadın... Tam sekiz yıl kusursuz hizmet demektir bu. Ona yeter de artar bile... Bu kadarı da fazla... Şeytan, şuna ihanet ediver, diyor..."

Bütün bedeni sarsılarak, soluğu tıkanarak kameriyeye yaklaştı, içeriye baktı. Sık sarmaşıkların, yaban üzümü dallarının sardığı kapalı yerden rutubetle birlikte küf kokusu geldi burnuna.

"Kimsecikler yok..." dedi, aynı anda da dipte bir karaltı gördü.

Bir erkek karaltısıydı bu. Pavel İvanıç dikkatlice bakınca kaynı Mitya'yı tanıdı. Üniversite öğrencisi Mitya yazlıkta onlarla birlikte kalıyordu. Şapkasını çıkarıp gencin yanına otururken, "Sen miydin?" diye homurdandı şaşkınlık içinde.

Bu işten hiç de hoşnut kalmamıştı.

"Benim, enişte..."

İki dakika kadar sustular. Mitya, "Pavel İvanıç, lütfen beni bağışlayın," diyerek sessizliği bozdu. "Biliyor musunuz, benim burada biraz yalnız kalmam gerekiyor... Bitirme tezim üzerinde düşünüyorum da... Yanımda kimsenin bulunmasını istemem..."

"Ağaçlar arasında koyu gölgelikler var, git de orada düşün. Sonra temiz havada insanın kafası daha iyi çalışır. Ben de şurada uzanıp biraz kestireyim istemiştim... Kameriye çok serin..."

"Siz uyuyacaksınız, oysa ben tezimi düşüneceğim. Hangisi daha önemli?"

Yeniden bir sessizlik oldu. Hayal gücü ayaklanan Pavel İvanıç ikide bir kendini toparlayıp dışarıya kulak kabartıyordu. Bir

ara yerinden sıçradı, ağlamaklı bir sesle, "Senden çok rica ediyorum, Mitya!" dedi. "Benden gençsin, eniştene saygı göstermen gerekir. Bak, başım ağrıyor, uyumak istiyorum. Çık hadi!"

"Sizinki de düpedüz bencillik! Niçin siz kalacaksınız da ben çıkacağım? İnadına gitmeyeceğim işte!"

"Çok rica ederim! İstediğin kadar bencil, zorba, budala de bana, ama git artık! Niçin saygılı davranmıyorsun? Senden ilk kez böyle bir istekte bulunuyorum!"

Mitya "olmaz" anlamında başını salladı. Pavel İvanıç iyice çileden çıktı.

"Şu hayvana bak! O buradayken kadınla görüşemeyiz ki... Kesinlikle uygun kaçmaz!"

"Dinle beni Mitya! Senden son kez rica ediyorum... Akıllı, insan sever, okumuş bir gençsin. Hadi göster bu erdemlerini."

Mitya omuz silkti.

"Niye üzerime bu kadar düşüyorsunuz, anlamıyorum! 'Çıkmayacağım!' dedim ya, çıkmıyorum işte! İlke gereği kalacağım burada!"

Tam o sırada kalkık burunlu bir kadın başı belirdi kameriyenin kapısında. Kadın Mitya ile Pavel İvanıç'ı görünce surat astı, geriye çekildi.

Pavel İvanıç öfkeli öfkeli baktı Mitya'ya.

"Gitti işte! Alçağı yanımda görünce çekti gitti. Bu işi ta baştan kaybettik!" diye düşündü.

Biraz daha bekledi, şapkasını başına geçirerek ayağa kalktı.

"Hayvanın birisin sen! Aşağılık bir hayvan! Evet, evet, hayvan! Gördün mü, yaptığın neye benziyor? Artık aramızda her şey bitti!"

Mitya da kalktı, şapkasını giydi.

"Çok memnun oldum! Burada bulunuşunuzla bana öyle bir kötülük yaptınız ki, yaşadığım sürece sizi bağışlamayacağım!"

Pavel İvanıç kameriyeden çıktı, kaynına söyleyecek başka bir söz bulamayarak evinin yolunu tuttu...

Karısının hazırladığı zengin akşam sofrası bile öfkesini yatıştırmaya yetmedi.

"Yaşadığım sürece ilk kez karşıma böyle bir fırsat çıktı, ona

da engel oldular. Kadıncağız ne kadar gücendiyse artık! Ölüp ölüp dirilmiştir!" diyordu.

Yemekte Mitya ile ikisi karşı karşıya oturuyorlar, suratları bir karış asık, sessizce tabaklarına bakıyorlardı... Fırsat çıksa birbirlerinin boğazına sarılacaklardı. Pavel İvanıç karısının güldüğünü görerek ona çullandı:

"Niye öyle sırıtıp duruyorsun? Kendi kendine gülene ne derler, bilirsin!"

Kadıncağız kocasının öfkeli yüzüne bakarak patladı.

"Söyle bakalım, bugün sabahleyin aldığın mektup neyin nesiydi?"

"Ben mi? Ne mektubu? Uyduruyorsun... Öyle bir şey yok..."

"Hadi gizleme, gizleme, anlat! Mektup aldığını niçin saklıyorsun? Sana onu ben gönderdim. Yoksa inanmıyor musun? Kah kah kah!"

Yüzü kıpkırmızı kesilen Pavel İvanıç tabağının üzerine iyice eğildi.

"Senin bu yaptığına eşek şakası derler!"

"Başka ne yapabilirdim ki? Düşünsene, akşam üzeri döşemeleri silmemiz gerekiyordu, sizi evden nasıl çıkarabilirdik? Ancak böyle bir yol bulduk... Hadi kızma, budala! Kameriyede canın sıkılmasın diye Mitya'yı da yanına gönderdim. Mitya, sen de gittin, değil mi?"

Mitya alaylı alaylı sırıttı, rakibine karşı bakışlarındaki nefret birden değişti.

Yapacak Başka Bir Şey Olmayınca

(Bir Yazlık Öyküsü)

(От нечего делать)

Noter Nikolay Andreyiç Kapitanov öğle yemeğini yedi, purosunu içti, dinlenmek üzere yatak odasına çekildi. Yatağına uzanıp sivrisineklere karşı cibinliği çektikten sonra gözlerini kapadıysa da bir türlü uyuyamadı. Öğle yemeğinde yediği cacığın içine doğranmış soğan midesini öyle kazıyordu ki, sorma gitsin!

Bir yanından öbür yanına en az beş kez döndükten sonra, "Bugün gözümü uyku tutmuyor, kalkayım da bari biraz gazete okuyayım," dedi.

Yatağından doğruldu, sırtına sabahlığını geçirdi, terliklerini bile giymeden çıplak ayakla çalışma odasına yürüdü. Ancak çalışma odasında onu mide yanmasından da, gazeteden de daha ilginç bir sahnenin beklediğini bilmiyordu.

Odanın eşiğinden adımını atar atmaz şu görüntüyle karşılaştı: Otuz yaşlarındaki karısı Anna Semyonovna bacaklarını sehpanın üzerine sarkıtarak kadife koltuk üzerine yarı uzanmıştı. Umursamaz, şuh duruşuyla tıpkı ressamlara poz veren Kleopatra'ya benziyordu. Hani şu, kendini yılanlara zehirleten Mısırlı Kleopatra'nın ta kendisi! Kapitanov ailesinin çocuklarına ders çalıştıran, teknik üniversite birinci sınıf öğrencisi Vanya Şçupaltsev ise karısının başucuna diz çökmüştü. Çocuklarına derslerinde yardım eden yirmi yaşlarındaki pembe yanak-

lı, bıyıkları yeni terlemiş delikanlı ile karısının oluşturduğu bu "canlı tablo"nun anlamı çok açıktı. Dudaklar birleşmiş, bitmek bilmez ateşli bir öpücük noterin gözleri önünde uzayıp gidiyordu...

Nikolay Andreyiç şaşkınlıktan donakaldı, soluğunu tuttu, bundan sonra neler olacağını beklemeye niyet ettiyse de daha fazla dayanamayıp yüksek sesle öksürdü. İşte bu öksürük üzerine teknik üniversite öğrencisi başını çevirdi, noteri görerek bir an duraladı, sonra yerinden fırladığı gibi kendini odadan dışarı attı. Anna Semyonovna şaşakaldı.

Noter eğilerek selam verdikten sonra ellerini iki yana açtı.

"Oh, oh! Aman ne güzel! Aman ne güzel! Kutlarım seni, yaptığını çok beğendim!"

Karısı kendini toparlamaya çalışarak, "Senin yaptığın da pek hoş doğrusu," dedi. "Gizli gizli bizi dinliyordun, değil mi?"

Noter ağzı kulaklarına vararak güldü.

"Mersi. Harika! Böyle bir sahneyi yeniden seyretmek için seve seve yüz ruble veririm!"

"Hiç de sandığın gibi değil! Sana öyle geldi... Düpedüz aptallık senin bu söylediklerin!"

"Peki, açık açık öpüşen kimdi?"

"Evet, öpüştük, ama hepsi o kadar! Aklından geçenleri anlamıyorum."

Nikolay Andreyiç karısının utançtan kızaran yüzüne baktı, başını salladı. Şarkı söyler gibi bir sesle, "İleri yaşında taze hıyarlardan tatmak istedin anlaşılan. Kart mersinbalığından bıktın, körpe sardalyelere saldırıyorsun. Ah, seni utanmaz! Hoş, ben de boşuna konuşuyorum. Tam Honoré de Balzac kadınlarının yaşındasın! İnsanın bu yaşta elinden başkası gelmez ki! Anlıyorum! Anlıyorum ve sana katılıyorum!"

Nikolay Andreyiç pencerenin önüne oturdu, parmaklarıyla trampet çalmaya başladı.

"İleride aynı şeyleri gene yaparsınız," dedi esneyerek.

"Seninki de salaklık!"

"Of, hava da çok sıcak! Soğuk limonata yapıp getirseydin hiç olmazsa... İşte böyle, hanımefendi, seni anlıyor, destekliyorum.

Bütün bu öpüşmeler, ahlar, oflar çok güzel de –aman midem!– çocukcağızı utandırmasaydık bari! Evet, iyi bir çocuk, kafasının içi aydınlık, onu parlak bir gelecek bekliyor. O bakımdan çocuğa acımalısın."

"Sen böyle şeylerden ne anlarsın ki! Bana sırılsıklam âşık, hoşuna gitsin diye tutup yanağımdan öptürdüm."

"Sırılsıklam âşıkmış! Çocukcağız sana âşık olsun diye, kim bilir ne tuzaklar kurmuşsundur!"

Noter esnedi, gerindi. Pencereden dışarı bakarken, "Seninki de şaşılacak iş, doğrusu!" dedi. "Şimdi kötü bir niyetim olmadan tutup ben de bir genç kızı öpsem senin yanında ne çapkınlığım kalırdı, ne zalimliğim, ne de ahlâksızlığım! Oysa siz Balzac kadınlarına her şey serbest! Bak, bir daha cacık yaparken içine soğan doğramak yok ha! Mide sancısından geberiyorum! Arkasına bakmadan hızlı hızlı giden senin şu budala âşığını görüyor musun? Tepesinden kaynar su dökülmüş gibi nasıl da koşuyor! Böyle değerli bir hazine için kendisiyle düello edeceğimi sanıyordun. Kedi gibi sinsi, ama tavşan gibi de ürkek! Dur sen hele, anasının kuzusu, gösteririm ben sana! Bakalım o zaman böyle koşabilecek misin!"

"Sakın ha, ona bir şey söyleyeyim deme! Çocuğu azarlama, onun bunda suçu yok!"

"Yok canım! Azarlayacak filan değilim. Şakadan takılacağım biraz..."

Noter uykulu uykulu esnedi, gazetelerini aldı, sabahlığının eteğini toplayarak yatak odasına gitti. Orada bir buçuk saat kadar uzanıp gazete okuduktan sonra giyindi, sokağa çıktı. Parkta bastonunu sallaya sallaya, neşeyle bir süre dolaştı, ancak uzaktan Şçupaltsev'i görünce ellerini göğsünün üzerinde kavuşturdu, rakibiyle karşılaşmaya hazırlanan bir taşra trajedi oyuncusu gibi suratını asarak yürüdü. Şçupaltsev bir sıraya oturmuştu; tir tir titriyor, zorlu bir açıklamaya hazır, bekliyordu. Kendine cesaret vermeye çalıştığı için yüzü ciddiydi, ancak hani nasıl derler, üzüntüden kıvrandığı da belliydi. Uzaktan noterin geldiğini gördüğü için yüzü daha bir sarardı, derin bir soluk aldı, bacaklarını saygıyla kanepenin altında topladı.

Nikolay Andreyiç delikanlıya yan yan sokuldu, bir süre ayakta dikildi, ona sessizce baktıktan sonra, "Beyefendi, elbette sizinle neler konuşacağımı biliyorsunuz," diye söze başladı. "Gördüklerimden sonra eski iyi ilişkilerimiz daha fazla süremez! Her ne kadar heyecanım konuşmamı engelliyorsa da... ben bir şey söylemeden artık aynı çatı altında olamayacağımızı anlıyorsunuzdur. Ya siz ya ben!"

Şçupaltsev içini çekti.

"Anlıyorum," diye homurdandı.

"Yazlık ev karıma aittir, bu duruma göre orada siz kalırsınız, bense en kısa zamanda oradan ayrılırım. Size sitemde bulunmaya gelmedim. Sitemlerle, gözyaşlarıyla yitirdiğinizi geri döndüremezsiniz. Buraya niyetinizi öğrenmek için geldim. (Bir sessizlik.) Elbette sizin işlerinize karışacak değilim, ancak deli gibi sevdiğim bir kadının bundan böyle nasıl yaşayacağını bilmek isterim. Bununla birlikte ikinizin işine karışacak değilim. Karımla cidden birlikte yaşamak niyetinde misiniz?"

Üniversite öğrencisi utancından bacaklarını kanepenin altına daha bir soktu. Sonra;

"Anlamadım, nasıl yani? Çok tuhaf doğrusu! Ne diyeceğimi bilemiyorum," dedi.

Noterin suratı iyice asıldı.

"Niçin açıkça yanıt vermekten kaçınıyorsunuz? Size dobra dobra söylüyorum: Ya baştan çıkardığınız bu kadını alıp geçimini sağlarsınız ya da sizinle vuruşuruz. Bir erkeğin, sevdiği kadına karşı sorumlulukları vardır, onurlu bir insan olarak bunu anlamanız gerekir, beyefendi! Bir hafta sonra ben çekip gidiyorum, Anna ile çocuklarım sizin gözetiminiz altında kalacaktır. Küçükler için belirli bir nafaka öderim."

Üniversite öğrencisi ağzının içinde bir şeyler gevelemeye başladı:

"Anna Semyonovna öyle istiyorsa... onurlu bir insan olarak... onu alırım. Ancak yoksul biriyim ben... Gerçi... Şey..."

Noter, gencin elini sıktı.

"Soylu bir insan olduğunuz açık! Çok teşekkür ederim! Gene de size bir hafta düşünme fırsatı veriyorum, iyi düşünün!"

Noter çocuklarının öğretmeninin yanına oturdu, elleriyle yüzünü kapadı.

"Ne yaptınız bana, ne yaptınız?" diye inledi. "Yaşamımı allak bullak ettiniz, delicesine sevdiğim kadını elimden aldınız! Hayır, bu darbeyi kaldıramam artık!"

Delikanlı notere sıkıntıyla baktı, alnını kaşıdı. Dehşet içindeydi.

"Bunda kendiniz suçlusunuz," diye iç geçirdi. "Kelle elden gittikten sonra saçlara acınmaz. Ne çabuk unuttunuz, Anna'yla parası için evlenmişsiniz. Üstelik birlikte yaşadığınız sürece onu anlamayıp zorbaca davranmışsınız, en temiz, en soylu duygularına aldırış etmemişsiniz."

Nikolay Andreyiç bir anda ellerini yüzünden çekti.

"Ne? Bunları size kendisi mi söyledi?"

"Evet. Bütün yaşantısını açtı bana. İnanın, onu yalnız bir kadın olarak değil, acı çeken bir insan olarak da sevdim."

Noter içini çekerek ayağa kalktı.

"Siz gerçekten soylu bir gençmişsiniz. Şimdilik hoşça kalın ve mutlu olun. Umarım bütün bu konuştuklarımız aramızda kalır."

Böyle dedikten sonra bir daha iç geçirdi, evinin yolunu tuttu.

Yarı yolda karısıyla karşılaştılar. Ona dedi ki:

"Ne o, gözağrını mı arıyorsun? Şimdi git de onu nasıl terlettiğimi gör! Anlıyorum, âşığına epeyce içini dökme fırsatı bulmuşsun. Şu Balzac kadınlarının tavrını anlıyorsam kör olayım! Artık güzelliğinizle, tazeliğinizle elde edemeyince dertlerinizi açarak, kendinize acındırarak gençlere yaklaşıyorsunuz. O kıvırdığın yalanlar neyin nesi öyle? Bilmem, seninle paran için evlenmişim, seni anlamamışım, zorbalık etmişim... Karmakarışık şeytan işleri!"

Anna Semyonovna kızdı.

"Ben öyle şeyler söylemedim."

"Ya! Seni anlamıyor değilim, içinde bulunduğun durumu tümüyle kavrıyorum. Korkma, azarlamadım delikanlıyı. Acıdım daha çok. İyi niyetli, mert, içten bir çocuk..."

Akşam olup her yere gecenin karanlığı çökünce noter yeni-

den gezintiye çıktı. Olağandışı bir akşam havası vardı. Ağaçlar öylesine derin bir uykuya dalmıştı ki, ne bora ne kasırga onları bu tatlı, taze bahar uykusundan uyandırabilirdi. Gökyüzünde yıldızlar uykuya karşı koyarcasına ışıldıyordu. Parkın arkasında bir kurbağa vıraklıyor, bir guguk kuşu kendi garip şarkısını söylüyordu. İçli içli öten bir bülbülün sesi işitiliyordu uzaklardan.

Karanlıkta kocaman bir ıhlamur ağacının altından geçen noter, Şçupaltsev'le burun buruna geldi.

"Oo! Burada ne arıyorsunuz?"

Üniversite öğrencisi heyecandan titreyen bir sesle, "Nikolay Andreyiç!" diye başladı. "İleri sürdüğünüz koşulları kabul ediyorum. Ancak, doğrusunu söylemem gerekirse durum gene de tuhaf doğrusu! Hiç beklemediğim halde mutsuz olduğunuzdan söz ettiniz, yaşamınızı bozup dağıttığımı söylediniz. Çok mu acı çekiyorsunuz?"

"Acı çekmişsem bundan size ne?"

"Sizi bunca gücendirdiysem, gerçi düello gibi bir şeyi kabul etmiyorum, ama buna da hazırım."

Noter güldü, genç adamı belinden kavradı.

"Bırakın şimdi bunları! Size şaka yaptım, dostum! Böyle saçmalıklara boş verin! Ciğeri beş para etmez bir kadın için kendinizi üzmenize, güzel zihninizi yormanıza gerek yok. Bunları unutun da birlikte dolaşalım."

"Ben... ben sizi anlamıyorum."

"Anlayıp da ne yapacaksınız? Diyorum ya, ciğeri beş para etmez, değersiz bir kadın benim hanım! Sizde de ne zevk varmış be kardeşim! Niye öyle duraladınız? Karım için böyle sözler söylediğim için çok şaşırdınız, değil mi? Sizinle böyle konuşmamam gerekirdi, ama durumunuz bizimle yakından ilgili olduğu için sizden gerçekleri gizlemeyeceğim. Bakın, açıkça söylüyorum, boş verin bu kadını! Yaptığınız iş ürküttüğünüz kurbağaya değmez. Size bir sürü kıtır atmış. Çektiğini söylediği acıların hepsi yalan! Karşınızda bir Balzac kadını, bir ruh hastası var. O budalanın söylediklerine nasıl inanırsınız? Dediklerim doğru, iki gözüm! Şaka filan yapmıyorum."

"Ama o sizin karınız! Nasıl bir şey bu?"

"Karımsa karım, ne olmuş yani? Bir zamanlar ben de sizin gibiydim, severek evlendim, ama şimdi güle oynaya boşanırım. Eh, boş verin! Aramızda ne sevgi kaldı, ne bir şey, yalnızca can sıkıntısı. Gönlünüzü eğlendirmek istiyorsanız işte karşıdan Nastya geliyor. Hey, Nastya, nereye böyle?"

"Kvas alacağım, beyefendi."

Noter, gence döndü.

"Dedim ya, durumunuzu çok iyi anlıyorum. Onun gibi ruh hastalarına, yalandan acı çekenlere boş verin. Hepsinin canı cehenneme! Nastya aptaldır maptaldır ama hiç olmazsa düzenbazlığı yoktur... Nasıl, birlikte ileri doğru yürüyor muyuz?"

Noter ile üniversite öğrencisi parktan çıktılar, çevrelerine bakındılar, ikisi birden aynı anda, oh çekerek kırlara daldılar.

Kontrbaslı Roman

(Роман с контрабасом)

Çalgıcı Smıçkov,[1] kızının nişan töreni onuruna çalgılı, danslı bir eğlence düzenleyen Prens Bibulov'un konağına gitmek üzere yola çıkmıştı. Omzunda, deriyle kaplı kutusu içinde kocaman bir kontrbas vardı. Kıyısında yürüdüğü ırmağın suları pek coşkun değilse bile, ozanımsı mırıltılarla çağıldayarak akıyordu.

Smıçkov, "Irmakta bir güzel serinlesem nasıl olur?" diye düşündü.

Uzun uzadıya kafa yormadan soyundu, bedenini serin suların kucağına bıraktı. Çok güzel bir akşamdı. Smıçkov'un ozan ruhu da çevrenin ahengine uyum sağlamaya başlamıştı. Hele yüz kulaç kadar yüzdükten sonra kıyının dik bir yerinde güzel bir kızın oturarak balık avladığını görünce yüreğini öyle tatlı duygular sardı ki, soluğunu tuttu, çeşitli duyguların etkisiyle sanki erimeye başladı. Çocukluk anıları, eski günlere duyduğu özlem, depreşen aşk istekleri onu aldı ta uzaklara götürdü. Hey gidi gençlik günleri hey! Oysa bir daha sevebileceğini

1 Yaygil. Çehov öykü kahramanlarına bir anlamı olan ya da söyleyişiyle Rusçada hatta Türkçede bile gülünç şeyler çağrıştıran soyadları vermiştir. Bu bakımdan biz de anlamlı soyadları Türkçeleştirmeye çalışıp bunları dipnotla belirttik – ç.n.

hiç sanmıyordu. İnsanlara olan inancını yitirdikten sonra (Çok sevdiği karısı, zavallı kontrbasçıyı bırakıp fagotçu arkadaşı Sobakin'le[2] kaçmıştı.) içinde kocaman bir boşluk duymuş, insan kaçkını biri olup çıkmıştı.

"Yaşam nedir ki? Niçin yaşıyoruz?" diye soruyordu sık sık. "Yaşam masaldan, düşten başka bir şey değildir," diyordu sonra da.

Ama oturduğu yerde uyuyan güzelin karşısında dururken (Onun uykuda olduğunu anlamak güç değildi.) birdenbire, iradesi dışında yüreğinde sevdaya benzer bir duygunun kabardığını hissetti. Kızı gözleriyle yercesine uzun uzun seyretti.

Biraz sonra derin derin içini çekti. "Eh, yeter artık. Hoşça kal, güzel hayalet! Prens hazretlerinin balosuna yetişmem gerekiyor."

Uyuyan güzele bir daha baktıktan sonra, tam uzaklaşmak üzereydi ki, aklına bir şey geldi.

"Güzel kıza karşılaşmamızın bir anısını bırakmalıyım. Oltasına bir şey taksam nasıl olur? Bilinmeyen bir adamın sürprizi hoş kaçmaz mı?" dedi.

Smıçkov usulca kıyıya kadar yüzdü, kır çiçeklerinden, su yosunlarından bir demet yaptı, bunu karapazı yaprağına sarıp oltanın ucuna taktı. Demet suyun dibine çökerken oltanın mantarını da aşağıya çekti.

Mantıklı düşünce, doğa yasaları, kahramanımın toplumsal konumu romanımın burada bitmesini gerektiriyor, öyle değil mi? Ne yazık ki, bir yazarın yazgısı böyledir işte! Elimde olmayan sebepler dolayısıyla romanım çiçek demetiyle son bulmadı. Çünkü sağduyuya, doğa yasalarına aykırı olarak, soyluluğu olmayan yoksul bir çalgıcının, varlıklı, soylu bir güzelin yaşamında önemli bir rol oynaması gerekiyormuş.

Çiçek demetini oltaya takan Smıçkov, kıyıya çıktığında yıldırımla çarpılmışa döndü. Giysilerinin yerinde yeller esiyordu, birisi onları çalmıştı. Smıçkov güzel kıza hayran hayran bakarken, bilinmeyen uğursuzlar kontrbas ile silindir şapkası dışında nesi varsa hepsini götürmüşlerdi.

2 Köpoğlu – ç.n.

Smıçkov, "Kahrolasılar!" diye bağırdı. "Ey insanlar, şeytanın dölleri! Beni asıl öfkelendiren, giysisiz bırakmanız değil (Çünkü giysiler ebedi değildir nasıl olsa.), beni çırılçıplak bırakarak ahlâk kurallarını çiğnemeye zorlamanızdır."

İçinde kontrbas bulunan kutunun üstüne oturdu, bu korkunç durumdan kurtulmanın yollarını aramaya koyuldu.

"Prens Bibulov'un evine çıplak gidemem ya! Orada kadınlar da vardır. Bu melun hırsızlar pantolonla birlikte cebindeki yay reçinesini de götürmüşler..." diye homurdanıyordu.

Sonunda aklına bir şey geldi. "Hah," dedi, "kıyıdan biraz ötede fundalıklar arasında küçük bir köprü görmüştüm... Karanlık bastırıncaya dek köprünün altında otururum. Sonra akşam karanlığından yararlanıp ilk evin kapısını çalarım."

Bu düşünceyle Smıçkov silindir şapkasını başına geçirdi, kontrbasını sırtlayarak fundalığın yolunu tuttu. Sırtında çalgı aleti, çırılçıplak, tıpkı bir mitolojik tanrıya benziyordu.

Ey, sevgili okurum, şimdi kısa bir süre için kahramanımızı köprünün altında yazgısıyla baş başa bırakıp balık tutan güzelimize dönelim. Bakalım o ne durumda!

Güzel kız, uykudan uyanıp oltasının mantarını derine batmış görünce kamışı hızla çekti. Ancak oltanın ipi yay gibi gerildi; ne mantar, ne de çengel sudan çıktı. Anlaşılan, Smıçkov'un çiçek demeti suya girince şişip ağırlaşmıştı.

Güzel kız, "Ya büyük bir balık yakalandı ya da oltanın çengeli bir yere takıldı," diye düşündü.

İpi bir hayli çekiştirdikten sonra çengelin bir yere takıldığına karar verdi.

"Ah, yazık!" diye söylendi. "Akşam üzeri ne güzel balık vuruyordu!"

Güzel kız vakit yitirmeden sisten ince giysilerini üzerinden çıkarıp attı, biçimli bedeni mermer beyazlığındaki omuzlarına değin suya gömüldü. Çengeli olta ipinin de dolaştığı çiçek demetinden kurtarmak kolay değildi, ancak sabır ve çaba bu güçlüğü yendi. Aradan çeyrek saat bile geçmemişti ki, güzel kız elinde olta çengeli, mutlu, sevinçli, sudan çıkıyordu.

Öte yandan acımasız yazgısı kıyıda onu gözetlemekteymiş

meğer. Smıçkov'un giysilerini çalan alçaklar, içinde yem bulunan kavanozun dışında güzel kızın her şeyini götürmüşlerdi.

Genç kız, "Şimdi ben ne yaparım?" diyerek ağlamaya başladı. "Eve böyle gidilir mi? Hayır, böyle gitmektense ölürüm daha iyi... En doğrusu ortalık kararıncaya değin beklemek, sonra karanlıkta Agafya Nine'ye uğrayarak yeni giysi getirmesi için eve yollamak... Şimdi gidip küçük köprünün altında saklanayım."

Güzelimiz yüksek otları siper ederek, eğile eğile köprüye doğru koştu. Tam köprüye ulaşmıştı ki, saçları ozanların saçları gibi uzun, göğsü kıllı, çırılçıplak bir adam görerek bir çığlık attı, oracığa yığılıverdi.

Smıçkov da korku içindeydi, kızı önce su perisi sandı. "Beni kaçırmaya gelen bir su perisi olmasın?" diye geçirdi içinden. Bu düşünce onurunu pek okşadı, neden derseniz, kendisinin bir erkek güzeli olduğuna inananlardandı.

"Eğer su perisi değil de, benim gibi bir insansa bu durumu nasıl açıklamalı? Buraya, köprünün altına niçin geldi? Onu buraya sürükleyen sebep nedir?"

Smıçkov bu bilmeceleri çözmeye uğraşırken güzel kız yavaş yavaş ayılmaya başladı.

Kız, "Yalvarırım, beni öldürmeyin!" diye fısıldadı. "Ben Prenses Bibulova'yım. Elinizi ayağınızı öpeyim. Anam babam size çok para verirler. Az önce şurada oltamı çıkarmak için suya girmiştim, hırsızlar yeni giysilerimi, ayakkabılarımı, her şeyimi alıp götürmüşler."

Bunun üzerine Smıçkov da sızlanmaya başladı:

"Prenses hazretleri, hırsızlar sizin giysilerinizi çaldıkları gibi, benimkileri de çaldılar! Üstelik pantolonla birlikte cebimdeki reçineyi de götürmüşler!"

Kontrbas, trombon çalanlar çoğu zaman cin fikirli değillerdir, ancak Smıçkov bunlar arasında hoş bir istisna oluşturuyordu.

Biraz durduktan sonra, "Prenses hazretleri, görünüşümün sizi ne denli güç duruma soktuğunu biliyorum," dedi. "Ancak sizin buradan gitmenize engel olan nedenler benim ayrılmamı da olanaksız kılıyor. Eğer kabul buyurursanız, bakın, aklı-

ma ne geldi: Kontrbasın kutusunun içine girip yatınız, kapağını örtünce beni görmekten kurtulursunuz."

Bu sözlerin ardından kontrbası kutusunun içinden çıkardı. Bir an kutuyu böyle bir amaçta kullanmakla kutsal sanata saygısızlık etmiş olacağını düşündüyse de, ikircikliliği uzun sürmedi. Güzel prenses kutunun içine girdi, bir kedi gibi büzülerek yattı. Smıçkov kayışları bağladıktan sonra, doğa kendisine böyle keskin bir zekâ bağışladığı için çok sevindi.

"Prenses hazretleri, beni şimdi görmüyorsunuz, değil mi?" diye sordu. "Orada rahat rahat yatın. Karanlık basınca sizi evinize götüreceğim. Kontrbasa gelince, onu daha sonra alırım."

Ortalık kararınca Smıçkov güzel prensesin içinde uzandığı kutuyu sırtladı, Bibulov'un konağının yolunu tuttu. Kafasında şöyle bir tasarı hazırdı: Önce ilk önüne gelen eve uğrayarak kendine bir giysi bulacak, sonra yeniden yola koyulacaktı.

Yolda çıplak ayaklarıyla tozları kaldıra kaldıra, sırtındaki ağır yükün altında iki büklüm eğilerek yürürken, "Her felaketin sonu mutlulukla biter. Prensesi güç durumdan kurtardığım için babası herhalde beni ödüllendirecektir," diye düşünüyordu.

Bayanını dansa kaldıran bir *cavalier galant*[3] tavrıyla, "Prenses hazretleri, orada rahat mısınız?" diye sordu. "Rica ederim, sıkılmayın, benim kutuda kendi evinizdeymiş gibi dinlenin."

Kibar beyefendi Smıçkov, ansızın, ileride alacakaranlıkta iki insan karaltısının yürüdüğünü görür gibi oldu. Daha dikkatlice bakınca bunun bir göz yanılması olmadığını anladı: Karaltılar gerçekten yürüyordu, hatta ellerinde çıkına benzer şeyler vardı.

Smıçkov, "Bunlar sakın bizi soyan hırsızlar olmasın? Ellerinde bir şeyler götürüyorlar, herhalde bizim giysilerdir..." diye düşündü.

Sırtındaki kutuyu yolun kıyısına bıraktı, karaltıların peşinde koşmaya başladı.

"Durun!" diye bağırıyordu. "Durun! Tutun şunları!"

Karaltılar arkalarına bakıp kovalandıklarını anlayınca tabanları yağladılar.

3 (Fr.) Kibar beyefendi.

Prenses koşan insanların ayak patırtıları ile "Durun!" haykırışlarını uzun süre işitti. Derken, gürültü patırtı kesildi, ortalığa bir sessizlik çöktü. Smıçkov bu kovalama işine kendini öylesine kaptırmıştı ki, mutlu bir rastlantı olmasa, prenses herhalde yolun kıyısında daha uzun süre yatmak zorunda kalacaktı. Neyse ki o sırada Smıçkov'un arkadaşları flütçü Juçkov ile klarnetçi Razmahaykin, Prens Bibulov'un konağına gitmek üzere oradan geçmekteydiler. Ayakları kontrbas kutusuna çarpınca şaşkınlıkla bakışarak ellerini iki yana açtılar.

Juçkov, "Allah Allah, bir kontrbas!" dedi. "Üstelik bizim Smıçkov'un kontrbası! Buraya nasıl gelmiş olabilir?"

Razmahaykin de, "Adamcağızın başına kötü bir şey gelmesin?" dedi. "Ya içkiyi fazla kaçırdı ya da hırsızların baskınına uğradı. Her neyse, kontrbası burada bırakmamalıyız. Alıp götürelim."

Juçkov kocaman kontrbası yüklendi, çalgıcılar yollarına koyuldular. Flütçü yürürken ikide bir, "Bu ne ağır şeymiş yahu!" diye homurdanıyordu. "Bana dünyayı bağışlasalar bu koca mereti çalmaya razı olamam. Of, be!"

Çalgıcılar Prens Bibulov'un konağına varınca kutuyu orkestra için ayrılan yere bıraktılar, büfeye kafaları çekmeye gittiler.

Bu sırada konağın bütün avizeleri, şamdanlardaki bütün mumlar yakılmaya başlamıştı.

Ulaştırma Bakanlığı'nda yüksek bir devlet memuru olan, prensesin Lakeyiç[4] adındaki yakışıklı, sevimli sözlüsü salonun ortasında durmuş, elleri ceplerinde, Kont Şalikov'la müzik üzerine konuşuyordu.

"Kontum, Napoli'de bir kemancıyla tanışmıştım, harikalar yaratan bir ustaydı. Belki bana inanmayacaksınız ama kontrbastan... Evet şu gördüğünüz kontrbastan öyle ince ezgiler çıkarırdı ki, anlatamam! Strauss'un valslerini bile çalardı!"

Kont inanmayarak, "Yok canım, olacak şey değil!" dedi.

"Yemin ederim! Lizst'in rapsodilerini bile çalardı! Otelde onunla aynı odada kalırdık, yapacak başka bir işim olmadığı için ondan Lizst'in rapsodisini çalmayı öğrendim."

4 Uşak – ç.n.

"Liszt'in rapsodisi mi dediniz? Hımm! Siz galiba şaka ediyorsunuz."

Lakeyiç güldü:

"İnanmıyorsunuz değil mi! Öyleyse bunu kanıtlayacağım! Buyurun, orkestraya gidelim."

Güvey adayı ile kont orkestraya doğru yürüdüler. Kontrbasa yaklaşıp hemen kayışları çözmeye başladılar. Ay! Aman, ne korkunç!

Şimdi gelin, hayal gücüne özgürlük tanıyan okurumuz müzik tartışmasının sonunu düşünürken, biz Smıçkov'un başına gelenlere dönelim!

Zavallı kontrbasçı hırsızlara yetişemeyerek kutuyu bıraktığı yere döndüğünde onun yerinde yeller estiğini gördü. Bir sürü tahminler yürütüp sağa-sola koşturduktan sonra gene de kutuyu bulamayınca yanlış yere geldiği kanısına vardı, iki eliyle saçlarına yapıştı, korkudan her yerini buz kesti: "Aman Tanrım, havasızlıktan boğulacak! Katili olacağım kızcağızın!"

Gece yarısına değin aramadık yer bırakmadı, ama sonuç aynıydı. Bunun üzerine gelip köprünün altına sığındı.

"Ortalık aydınlandığında bir daha ararım," dedi kendi kendine.

Tan sökerken başladığı aramalardan da eli boş çıkan Smıçkov, köprünün altında gecenin bastırmasını beklemeye karar verdi.

Silindir şapkasını çıkarıp saçlarını yolarak, "Onu mutlaka bulacağım! Aramalarım bir yıl sürse de bulacağım!" diye kesin kararını verdi.

Anlattığım o yerlerde yaşayan köylüler, saçı sakalına karışmış, silindir şapka giyen, çıplak bir adamın geceleri ortaya çıkıp köprünün çevresinde dolaştığını söylüyorlar. Bildirdiklerine göre arada bir kontrbas hırıltısına benzer sesler duyuluyormuş.

Korku Üstüne

(Страхи)

Şu yaşadığım süre içerisinde topu topu üç kez korktuğumu söyleyebilirim.

Korkudan saçlarımın ayağa kalktığı, sırtımdaki tüylerin diken diken olduğu birinci olay önemsiz, önemsiz olduğu kadar da garip bir şeydi.

Biraz da vakit geçirmek niyetiyle bir temmuz akşamı gazete almak üzere posta istasyonuna gidiyordum. Durgun, yapış yapış bir temmuz sıcağı vardı. Hani bir-iki hafta, hatta daha fazla, ara vermeksizin süren, sonra ansızın azgın bir fırtınanın bastırmasıyla birlikte serin bir sağanağın boşandığı boğucu sıcaklar vardır; işte onlardan biriydi...

Güneş batalı çok olmuş, dörtbir yana alacakaranlık çökmüştü. Otların, çiçeklerin yaydığı, balımsı tatlı bir koku sarmıştı kıpırtısız, durgun havayı...

Basit bir yük arabasına binmiştim, atları ben sürüyordum. Arkamda ise başını yulaf çuvalına koyarak mışıl mışıl uyuyan, bahçıvanın sekiz yaşlarındaki oğlu Paşka vardı. Atlara bakma gereği doğarsa diye almıştım onu yanıma. Daracık köy yolu sağa-sola kıvrılmaksızın, cetvel gibi dümdüz uzayıp gidiyor; ta ileride, uzun boylu çavdarlar arasında gözden yitiyordu. Alacakaranlık gitgide sararmaya yüz tutmuş; ufuktaki aydınlık şerit,

bir kayığa ya da sırtına yorgan almış bir insana benzeyen, biçimsiz, dar bir bulutla ikiye bölünmüştü...

Araba birkaç fersah böyle ilerledi. Derken, güneşin battığı yerin soluk zemininde ardı ardına, düzgün, uzun kavaklar belirmeye başladı; sonra ırmağın parlak yüzeyini gördüm. Onun da ardından, bir büyü sonucu açılıvermişçesine, zengin bir görüntü serildi önümde. Arabayı oracıkta hemen durdurmam gerekiyordu, çünkü üzerinde gittiğimiz düz yol sona ermiş, oradan aşağıya doğru fundalıkların kapladığı, dik bir bayır başlamıştı. Bulunduğumuz nokta aşağıya göre hayli yüksekti, önümde yarı karanlığın, acayip biçimlerin doldurduğu engin bir ova uzanıyordu. Ovanın dibinde ise kavakların bekçilik ettiği, ışıltılı ırmağın yalayarak geçtiği, büyücek bir köy vardı. Köy derin bir uykuya dalmıştı... Küçük evler, çan kulesiyle birlikte kilise, ağaçlar boz karanlığın içinden belirgin bir biçimde seçiliyor; bunların gölgesi ırmağın ışıltılı, durgun yüzeyine düşüyordu.

Arabadan yuvarlanmaması için Paşka'yı uyandırdım, sonra bayır aşağı usul usul inmeye başladım.

Paşka üzerine yaslandığı çuvaldan başını tembel tembel kaldırarak, "Lukovo'ya geldik mi?" diye sordu.

"Geldik... Dizginleri tut bakayım."

Ben yere atlayıp atı yedeğime aldım. Gözümü köyden ayıramıyordum. İlkten dikkatimi bir şey çekmişti: Çan kulesinin üst bölümünde, kubbenin altındaki küçük pencerede fersiz fersiz göz kırpan, minik bir ışık vardı. Bu ışık, sönmeye yüz tutmuş kandil alevi gibi, bazen tümüyle sönüyor, sonra yeniden parlıyordu. Neyin nesiydi bu parıltı? Evet, ışığın kaynağı içime dert olmuştu. Kubbenin altındaki pencereden böyle bir parıltı gelemezdi, çünkü oradaki boşlukta kutsal tasvir, kandil filan bulunmaması gerekirdi. Olsa olsa orada kirişler ile bol örümcek ağı vardı. Ayrıca oraya tırmanmak olanaksızdı, çan kulesinden yukarıya çıkan yolu sımsıkı kapatırlardı.

Acaba çan kulesinin dışındaki bir ışığın yansıması olamaz mıydı bu parıltı? Önümdeki engin ovaya baktığımda kuledeki fersiz ışıktan başka bir ışık göremedim. Üstelik ay da gözük-

müyordu. Gün batımının iyice solgunlaşan aydınlığından dolayı böyle bir yansıma meydana gelemezdi, ayrıca çan kulesinin penceresi batıya değil, doğuya bakıyordu. Atın başından tutarak bayır aşağı indiğim sürece bu gibi düşünceler zihnimi kurcaladı durdu. Düzlüğe varınca yeniden arabaya bindim, çan kulesindeki parıltıya bir daha baktım. Gene eskisi gibi sönüp sönüp yanıyordu.

Kendi kendime bir sürü tahmin yürütürken "Tuhaf! Çok tuhaf!" diyordum. Ardından bir tedirginlik duygusu sardı yüreğimi. Başlangıçta basit bir olayı açıklayamamaktan dolayı tasalanmıştım, ama sonra bir kolumla Paşka'ya sarıldığımı fark edince bunun korku olduğunu anladım. Sanki beni tutup, uzaklardan garip bir çan kulesinin kırmızı tek gözünü kırparak bana baktığı, kocaman, kapkaranlık bir boşluğa salmışlardı. Büyük bir yalnızlık, can sıkıntısı ve ürküntü içindeydim. Korkuyla gözlerimi kapatarak, "Paşka!" diye bağırdım. Bayırdan düzlüğe inmiştik.

"Ne var?"

"Çan kulesinde yanıp sönen o şey nedir?"

Paşka esneyerek omzumun üzerinden çan kulesine baktı.

"Ne bileyim ben?"

Çocukla bu kısacık konuşma beni biraz yatıştırdıysa da etkisi uzun sürmedi. Tedirginliğimi sezen Paşka irileşen gözlerini önce çan kulesine, sonra bana, sonra yeniden çan kulesine dikti, "Korkuyorum," dedi fısıldayarak.

İşte o zaman tüm denetimimi yitirdim, bir kolumla çocuğa sımsıkı sarılarak kendime çektim, atı olanca gücümle kırbaçlamaya başladım. Bir yandan da, "Benim bu yaptığım düpedüz aptallık!" diyordum. "Gördüğüm ışık, kaynağını anlamadığım için korkuttu beni. Anlaşılmayan şeyler hep gizemli gözükür, insana korku verir..."

Hem kendi kendimi böyle yatıştırmaya çalışıyor hem de atı habire kamçılıyordum. Posta istasyonuna varınca değnekçiyle bir saat kadar gevezelik ettim, gazetelerin birkaçını gözden geçirdim... Gene de tedirginlikten kurtulamadım. Geriye dönüşte o ışık artık yoktu orada; köy evlerinin, kavakların, tırman-

dığım yokuşun görüntüsü daha bir canlılık kazanmış gibiydi. Gördüğüm ışığın neden kaynaklandığını bugüne değin öğrenemedim gitti...

Doğrusunu isterseniz, duyduğum ikinci korkunun nedeni de birincisi denli entipüftendir.

Anlatacağım olayda bir buluşmadan dönüyordum... Saat gecenin biriydi. Bu öyle bir saattir ki, doğa genellikle en koyu, en tatlı sabah öncesi uykusuna dalmış olur. Ancak benim eve döndüğüm sırada doğanın uyuduğu falan yoktu, geceyi de "dingin bir gece" olarak adlandıramazdık. Su çullukları, çalı horozları, bıldırcınlar, bülbüller sanki cümbüşe başlamış, durmadan ötüşüyor; cırcırböcekleri, yeşil çekirgeler şamatayla cırıldıyordu. Otların üstüne ince bir sis örtüsü serilmişti, gökyüzünde ayın önünden bulutlar geçmekteydi. Yaşamının en güzel dakikalarını kaçırmamak istercesine uyanık bekliyordu doğa anamız.

Demiryolu settinin hemen kıyısında, dar bir algadan yürüyordum. Ben yürüdükçe çiğ düşmüş rayların üzerinden de ayın şavkı kayıyordu. Bulutların gölgeleri kâh settin üstüne düşüyor, kâh yerini ay aydınlığına bırakıyordu. İleride, çok uzaklarda ıpıldayan yeşil bir ışık vardı.

Yeşil ışıktan gözümü ayırmaksızın, "Her şey normal düzeninde," diye düşündüm.

Benim ruhum da dingindi, rahattı, her zamanki normal düzenindeydi. Sevgilimle buluşmaktan dönüyordum; hiçbir acelem, uyuma isteğim yoktu; soluk alışlarımda, ayaklarımın gecenin tekdüze uğultusuna karışan sesinde dinçliğim, sağlıklı oluşum kendini belli ediyordu. O gece neler hissettiğimi pek anımsamıyorum, ama kendimi çok iyi hissettiğimi adım gibi biliyorum.

Böyle birkaç fersah yürümüştüm ki, arkadan, ansızın, büyük bir ırmağın kükreyerek akışını andıran tekdüze bir uğultu yükseldi. Bu uğultu her saniye biraz daha artarak bana yaklaşıyordu. Dönüp baktım, az önce içinden geçtiğim koruluk kararıyordu arkamda. Tren yolu setti koruluğa doğru yumuşak bir kıvrımla kıvrılıyor, sonra gözden siliniyordu. Şaşkınlık içinde durup beklemeye koyuldum. Tam dönemecin başlangıcında,

önce ne olduğunu anlayamadığım iri bir kütle belirdi, gürültüyle bana doğru yönelerek rayların üzerinden, benim önümden uçarcasına geçti gitti. Koca kütle ileride küçüle küçüle koyu bir lekeye dönüştü, kükremesi doğanın uğultusuna karışarak gecenin karanlığında kayboldu.

Bildiğimiz bir yük vagonuydu bu, hiçbir özelliği olmayan, lokomotifsiz bir kara vagon... Onun gece yarısı ansızın önüme çıkması beni epeyce kaygılandırmıştı. Nereden gelip nereye gidiyordu? Onu böylesine korkunç bir hızla iten neydi? Boş inançlı biri olsaydım cinlerin, şeytanların onu cehenneme uçurduklarını düşünerek yoluma koyulurdum. Bunun dışında böyle bir olayı mantıkla açıklamak olanaksızdı. Gözlerime inanamadan yerimde donmuş kalmıştım...

Bir an koskoca evrende tek başıma kaldığımı, kimsenin yaşamadığı bu dünyada gecenin beni kollayıp sinsi sinsi gözetlediğini, bütün seslerin, kuş çığlıklarının, ağaç hışırtılarının yalnız bana korku vermek, yalnız benim hayal gücümü kışkırtmak için var olduğunu düşünmeye başladım. Büyük bir korkuyla ileri atıldım; ne yaptığımı, ne yöne gittiğimi düşünmeden delicesine koşmaya başladım. Aynı anda da daha önce dikkat etmediğim sesleri duymaya başladım: Özellikle telgraf direklerinin acıklı inlemelerini...

Bir yandan da, "Aklını mı oynattın? Aptalca bir korku seninkisi!" diye kendi kendimden utanıyordum.

Korku, sağduyudan her zaman daha güçlüdür. Adımlarımı ancak demiryolu makasının yeşil fenerine dek koştuktan sonra yavaşlattım. Orada koyu renkli bir demiryolu kulübesi vardı, önünde de bekçi olması gereken bir adam duruyordu.

Soluk soluğa, "Gördün mü onu?" diye sordum.

"Neyi? Kimi gördüm?"

"Az önce geçen vagonu."

"Ha, şu şey mi? Yük katarından ayrılan bir vagon... Yirmi fersah ileride bir yokuş vardır, oraya trenler güçlükle tırmanır. Son vagonun bağlantısı dayanamayıp kopmuş, oradan bu yana hızla geri geldi. Şimdi nasıl yakalayacaksanız yakalayın bakalım!"

Garip olayın açıklaması yapılmış, hayal gücünü kışkırtan bir şey kalmamıştı. Korkum o anda geçti. Yoluma gidebilirdim artık...

Üçüncü korkuyu bir bahar akşamı avdan dönerken tattım, ancak hoş bir korkuydu bu. Baharın ilk günlerinin alacakaranlığı çökmüştü ortalığa. Orman yolu yağmur suyu birikintileriyle kaplıydı, yürüdükçe ayaklarımın altından "cılk cılk" sesleri çıkıyordu. Günbatımının kızıllığı, kayın ağaçlarının beyaz gövdelerine, körpe yapraklara vurarak tüm ormanı tatlı bir renge boyamıştı. Çok yorgundum, zorlukla adım atıyordum.

Eve doğru beş-altı fersah yol almıştım ki, kutup türü, kocaman, cins bir kara köpeğin karşıdan koşarak önüme fırladığını gördüm. Hayvan dik dik yüzüme baktı, arkaya doğru koştu.

"Güzel bir köpek! Kimin acaba?" diye düşündüm.

Başımı geriye çevirdim. Köpek on adım kadar uzakta durmuş, gözlerini ayırmaksızın bana bakıyordu. Bir dakika kadar böyle suskun bakıştık. Anlaşılan, ona dikkat etmemden hoşlanan hayvan usulca yanıma sokuldu, kuyruğunu sallamaya başladı.

Ben ileri yürüdüm, o da peşimden...

"Kimin acaba? Nasıl gelmiş buraya?" diye soruyordum kendi kendime.

Otuz-kırk fersah çevremde bütün toprak ağalarını tanıyordum, hiçbirinin böyle kutup cinsi bir köpeği yoktu. Bu saatte, ormandan odun taşıyanların dışında kimsenin kullanmadığı, bu kuş uçmaz kervan geçmez yolda ne arıyordu? Buradan çiftlik sahipleri gelip geçmeyeceğine göre onların yanından kaçmış olamazdı.

Biraz dinlenmek için bir kütüğün üstüne oturdum, yol arkadaşımı incelemeye koyuldum. O da yere oturmuş, bakışlarını yüzüme dikmişti. Gözlerini kırpmadan bakıyordu bana. Sessizliğin, orman loşluğunun etkisiyle mi, yoksa yorgunluğumdan, karşıma ansızın çıkan köpeğin dik bakışlarından mı, nedendir; içimde birdenbire bir ürperti duydum. Faust ile buldok köpeği geldi hatırıma, sinirli insanların yorgunluk sonucu bazen olmayan sesler, gerçek dışı görüntüler algıladıklarını anımsadım.

Hızla ayağa kalkıp koşarcasına yürümem için bu düşünceler yeterliydi. Ben yürüyünce, köpek de yürüdü.

"Git buradan!" diye haykırdım köpeğe geriye dönerek.

Anlaşılan, sesim hayvanın hoşuna gitmişti, çünkü neşeyle zıplayıp önüme geçti.

"Git buradan!" diye bağırdım bir daha.

Köpek geriye döndü, dik dik yüzüme baktı, sevinçle kuyruğunu salladı. Öfkeli sesim onu eğlendiriyor olmalıydı. Belki ona okşayıcı şeyler söylemem gerekiyordu o arada, ama Faust'un köpeği aklımdan çıkmadığı için korku duygusu daha ağır bastı yüreğimde. Derken, yavaş yavaş karanlık bastırdı, ben iyice ürkmeye başladım. Köpek yanımda koşup kuyruğunu bacaklarıma vurdukça ben korkuyla gözlerimi yumuyordum. Çan kulesindeki ışık ile vagon olayında yaptığım gibi, daha fazla dayanamayıp tabanları yağladım.

Eve vardığımda bir arkadaşım beni bekliyordu. Hoşbeşten sonra bana atıyla ormandan geçerken yolunu şaşırdığını, o sırada cins köpeğinin yanından ayrıldığını anlattı. Bayağı pahalı bir hayvanmış...

Eczacının Karısı

(Аптекарша)

Eğri büğrü birkaç sokağın oluşturduğu B. kasabası derin bir uykuya dalmış. Hava kıpırtısız, yoğun bir sessizlik var. Yalnızca uzaklarda, çok uzaklarda, herhalde kasabanın dışında, bir köpek ince, kısık sesiyle havlayıp duruyor. Ortalık neredeyse aydınlanmak üzere.

Kasabada herkes uykuda. Yalnız kasaba eczanesinin sahibi Çernomordik'in genç karısı uyumamış. Uyumak için üç kez yatağa girmiş, üçünde de uyku tutmamış gözünü. Pencereyi açmış, sırtında yalnız gömlek, dışarısını seyrediyor. Nedense canı sıkkın, sıcaktan bunalıyor, içinde bir hüzün var. İnsana ağlama arzusu veren, nedeni belirsiz bir hüzün bu. Kadın gerçekten ağlamak istiyor, ama bir yumru gelip gelip boğazında düğümleniyor. Onun birkaç adım gerisinde kocası Çernomordik duvara yaslanmış, tatlı tatlı horlamakta. Açgözlü bir pire adamın burnunun kemerine yapışmış, habire kanını emiyor. Adam bunu hissetmiyor bile, hatta keyifle gülümsüyor. Çünkü düşünde bütün kasaba halkının öksürüğe tutulduğunu, öksürük şurubu almak için eczaneye akın ettiklerini görüyor. Top atsanız, iğne batırsanız, gıdıklasanız derin uykusundan uyandıramazsınız onu...

Eczane[1] kasabanın ta kıyısında, o bakımdan eczacının karısı uzaklara kadar her yeri görebiliyor. Önce gökyüzünün doğu kıyısı yavaş yavaş ağarıyor, sonra yangın kızıllığı vurmuşçasına kızıla boyanıyor. Uzaktaki fundalıktan ansızın kocaman, değirmi ay yükseliyor. Ayın yüzü kıpkırmızıdır. (Fundalıktan çıkarken nedense utanmış gibidir.)

Gecenin sessizliğinde ansızın birtakım ayak patırtıları, mahmuz şakırtıları duyuluyor. Eczacının karısı, "Herhalde subaylar emniyet müdürünün evinden karargâha dönüyorlar," diye düşünüyor. Biraz sonra sırtlarında beyaz subay ceketleriyle iki karaltı beliriyor. Birisi uzun boylu, şişman, öteki daha kısa boylu, zayıfça. Çit boyunca tembel tembel yürüyorlar, yüksek sesle bir şeyler konuşuyorlar. Eczanenin önüne gelince adımlarını yavaşlatıp pencereye bakmaya başlıyorlar.

Zayıfça olanı, "Burnuma ilaç kokusu geliyor," diyor. "Öyle ya, burası eczane. Nasıl unuturum, geçen hafta buradan hintyağı almıştım. Eczacı da ekşi suratlı bir herif, eşek çenesi gibi de kocaman bir çenesi var. Samson, Filistinlileri böyle bir çene kemiğiyle öldürmüştür herhalde."

Şişman subay kalın sesiyle, "Evet," diyor, "eczacı uyuyor. Eczacının karısı da uykudadır şimdi. Ah, Obtiosov, öyle güzel bir kadın ki, bilsen!"

"Evet, görmüştüm, çok hoşuma gitti. Doktor, ne dersiniz, o kadın böyle bir eşek çeneliyi sevebilir mi? Olur mu öyle şey?"

Doktor, eczacının karısına acıyormuş gibi içini çekerek, "Yok, sevemez," diyor. "Şimdi güzelimiz şu pencerenin arkasında uyuyordur. Obtiosov, ha, bir düşünsene! Sıcaktan kolunun birini yorganın üstüne atmıştır... Dudakları aralık... Bir bacağı yataktan sarkmış... Eczacı sahip olduğu hazinenin farkında mı ki! Onun gözünde ha kezzap şişesi, ha güzel bir kadın, hepsi bir..."

Subay duraklıyor:

"Doktor," diyor, "ister misiniz, şuraya girip bir şeyler alalım? Belki eczacının karısını da görürüz."

"Tam zamanını buldun sen de! Olur mu yahu öyle şey?"

1 Eczane ile eczacının evi aynı yerdedir – ç.n.

"Neden olmasın? Geceleyin de ilaç vermek zorundadır bunlar. Hadi girelim!"

"Peki, senin dediğin olsun..."

Eczacı kadın perdenin arkasına sinmiştir, gene de çıngırağın hışırtılı sesini duyuyor. Duvara yaslanarak tatlı tatlı horlayan kocasına şöyle bir göz attıktan sonra sırtına hırkasını alıyor, çıplak ayaklarına terliklerini geçirdikten sonra eczaneye koşuyor.

Camlı kapının arkasında iki karaltı gözükmektedir. Kadın lambanın fitilini açıyor, kapıya doğru yürüyor. Artık ne can sıkıntısı kalmıştır, ne hüzün, ne ağlama isteği... Yüreği hızlı hızlı çarpmaktadır şimdi. Şişman doktor ile zayıf Obtiosov giriyorlar içeriye. Kadın onları dikkatle süzüyor. Koca göbekli doktor esmer, sakallı, hantal bir adamdır. En ufak harekette ceketi patlayacakmış gibi geriliyor, yüzüne ter basıyor. Bıyıksız subay ise pembe yanaklarıyla tıpkı bir kadına benziyor, İngiliz kamçısı gibi bükülgen bir görünüşü vardır.

Eczacının karısı eliyle hırkasının göğsünü kapatarak, "Bir şey mi istiyorsunuz, baylar?" diyor.

"Şey... Bize on beş kapiklik nane hapı."

Kadın hiç acele etmeden rafların birinden bir kavanoz indiriyor, eczacı terazisinde istenen kadar nane hapı tartıyor. O sırada iki müşteri yiyecekmiş gibi bakışlarını kadının sırtına dikiyorlar: Askeri doktor doymuş bir kedi gibi gözlerini kısarak, teğmen ise obur bir kedi gibi kocaman kocaman açarak...

Doktor, "Doğrusu, eczanede kadının çalıştığını ilk kez görüyorum," diyor.

Eczacının karısı Obtiosov'un al yanaklarına kaçamak bir bakış fırlatarak, "Bunda şaşacak ne var? Kocamın yamağı olmadığı için ona ben yardım ediyorum," karşılığını veriyor.

"Demek, öyle... Eczaneniz de pek hoş bir yer doğrusu. Ne çok şişe var! Bu zehir şişeleri arasında dolaşmaktan korkmuyor musunuz? Abovv!"

Eczacının karısı nane haplarını bir kâğıda sarıp doktora veriyor. Obtiosov da ona beş rublelik kâğıt para uzatıyor. Bir dakika kadar sessizlik içinde geçiyor. Erkekler birbirine bakıp kapı-

ya doğru bir adım atıyorlar, sonra durup bir daha bakışıyorlar.

Doktor, "Bize on kapiklik karbonat verir misiniz?" diyor.

Kadın önceki gibi gene tembel tembel elini rafa uzatıyor. O sırada Obtiosov parmaklarını kıpırdatarak, "Sizde şöyle... insana canlılık veren, yani başka bir anlamda söylüyorum, bir şey var mı?" diye soruyor. "Soda filan olabilir."

"Vaar..."

"Ha, bin yaşayın! Siz kadın değil, bir meleksiniz! Üç şişe verin bize!"

Kadın çabuk çabuk karbonatı bir kâğıda sardıktan sonra kapının arkasında, karanlıkta gözden yitiyor. Doktor göz kırparak, "Nefis bir parça!" diyor. "Böyle ananası Madeira adasında arasanız bulamazsınız! Ama bir de şu horultuyu dinleyin! Eczacı beyefendi uyumak lütfunda bulunuyorlar."

Bir dakika sonra eczacının karısı geri dönüyor, tezgâhın üstüne beş şişe soda koyuyor. Bodruma gitmiş gelmiştir, o yüzden yanakları al aldır, biraz da heyecanlı...

Kadın soda şişelerini açarken tirbuşonu yere düşürünce Obtiosov, "Şşş! Yavaş!" diyor. "Yoksa kocanızı uyandıracaksınız."

"Ne yapalım, uyanırsa uyansın!"

"Öyle tatlı uyuyor ki, yazık olur. Düşünde sizi görüyordur... Hadi, sağlığınıza!"

Sodasından içen doktor geğirerek, "Şu kocalar öyle can sıkıcı yaratıklar ki, durmadan uyusalar iyi ederler," diyor. "Ah, sodanın yanında bir de kırmızı şarap olsaydı!"

Kadın gülümsüyor.

"Onu da nereden çıkardınız?"

"Şimdi ne güzel giderdi! Yazık ki, eczanelerde içki satılmıyor. Ama durun, siz ilaç olarak şarap satıyorsunuz, değil mi? *Vinum gallicum rubrum*[2] yok mu eczanenizde?"

"Vaar."

"Tamam! Ondan verin bize. Hem de çabuk getirin şu kahrolasıyı!"

"Ne kadar istiyorsunuz?"

---

2 (Lat.) Kırmızı Fransız şarabı.

"*Quantum satis.*[3] Önce sodayla karıştırıp birer bardak verin. Ne diyorsun, Obtiosov? Önce sodayla, sonra *per se.*"[4]

Doktor ile Obtiosov tezgâha yanaşıyorlar, şapkalarını çıkarıp içmeye başlıyorlar.

"Söylemek gerekirse berbat bir şarapmış bu! Vinum berbatisimum! Ancak şey... Hanımefendinin huzurunda içilince cennet kevseri lezzetini veriyor. Biliyor musunuz, çok baştan çıkarıcısınız, hanımefendi! İşte size hayal öpücükleri benden!"

Obtiosov da, "Elinizi gerçekten öpmek için neler vermezdim," diye söze katılıyor. "Şerefim üzerine söylüyorum. Yaşamımı bile verirdim!"

Eczacının karısı kıpkırmızı kesilip ciddi bir tavır takınıyor:

"Siz neler saçmalıyorsunuz?"

Doktor onu kaşlarının altından, kurnaz kurnaz süzüyor.

"Siz de az cilveli değilsiniz hani! Gözleriniz ateş saçıyor. Bam bum! Kutlarım, siz kazandınız, biz de yenik düştük!"

Kadın, iki erkeğin gittikçe kızaran yüzlerine bakıyor, gevezeliklerini dinliyor, çok geçmeden kendisi de canlanıyor. Ah, ne güzel şeymiş neşelenmek! Onlarla konuşmak, gülmek, cilve yapmak daha çok hoşuna gidiyor. Hatta müşterilerin ısrarlarına dayanamayıp iki bardak şarap da kendisi içiyor.

"Siz subaylar," diyor, "sık sık kasabaya gelseniz! Burada can sıkıntısından başka bir şey yok. Bazı günler patlayacak duruma geliyorum."

Doktor sanki dehşete kapılmış gibi, "Beni şimdi canevimden vurdunuz!" diyor. "Böyle bir ananas... Doğanın mucizesi... Taşranın bu ıssızlığında... İnsanın inanası gelmiyor! Hani Gribodeyov ne demiş: 'Kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerde, Saratov'da!' Neyse, vakit epeyce geçti. Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum! Çok! Borcumuz nedir, güzel bayan?"

Kadın gözlerini tavana dikiyor; uzun uzun düşündükten, dudaklarıyla birtakım hesaplar yaptıktan sonra, "On iki ruble, kırk sekiz kapik," diyor.

Obtiosov cebinden kabarık bir cüzdan çıkarıyor, kadının iste-

3 (Lat.) Yeteri kadar.

4 (Lat.) Saf, katıksız.

diği parayı sayıp veriyor. Ayrılmak üzere elini sıkarken de, "Kocanız uyuyor," diye mırıldanıyor. "Tatlı rüyalar dileyelim ona."

"Bırakın gene bu saçmalıkları!"

"Saçmalık neresinde bunun? Tam tersine, hiç de saçma değil! Shakespeare nasıl söylemiş: 'İnsan gençken gönlü de gençse mutludur!'"

"Elimi bırakır mısınız!"

Uzun ayrılış sözlerinden sonra eczacının karısının elini öpmeyi başaran iki müşteri kararsız kararsız, sanki bir şey unutup unutmadıklarını düşünüyormuş gibi duralayarak eczaneden çıkıyorlar. Kadın hızlı adımlarla yatak odasına koşuyor, pencerenin önüne oturuyor.

Doktor ile teğmenin eczaneden çıktıktan sonra isteksiz isteksiz yirmi adım kadar ilerlediklerini, sonra durup bir şeyler fısıldaştıklarını görüyor. Neler fısıldaşıyorlar acaba? Yüreği, şakakları küt küt atıyor. Ama nedenini kendisi de bilmiyor. Dışarıdaki iki kişinin fısıldaşırken onun yazgısına karar verdikleri düşüncesiyle yürek atışları hızlanıyor.

Beş dakika sonra doktor ötekinden ayrılıp yoluna devam ediyor, teğmense geriye dönüyor. Geriye dönüyor ama ne yapacağına bir türlü karar veremiyor. Kâh kapının önüne gelip dikiliyor, kâh oradan uzaklaşıp dolaşmaya başlıyor. Sonunda çekine çekine çıngırağı çalıyor.

Kadın, ansızın kocasının şöyle seslendiğini duyuyor:

"Kim o? Birisi mi geldi? Kapı çalınıyor, duymuyor musun? Ne biçim iştir bu?"

Sonra kendisi kalkıp sabahlığını giyiyor; uyku sersemi, salına salına, terliklerini şıpırdatarak eczane bölmesine geçiyor. Kapıyı açarak, "Bir şey mi istediniz?" diye soruyor Obtiosov'a.

"Eee, bana on beş kapiklik nane hapı verir misiniz?"

Eczacı hırıltılı sesler çıkararak, esneyerek, uyuklaya uyuklaya, dizini tezgâha vura vura rafa uzanıyor, kavanozu alıyor.

İki dakika sonra eczacının karısı Obtiosov'un eczaneden uzaklaştığını, birkaç adım attıktan sonra nane haplarını tozlu yola fırlattığını görüyor. O sırada doktor çıkıyor bir yerlerden, ikisi bir araya gelip elleriyle birtakım hareketler yapıyor-

lar, sonra sabah pusu içinde gözden yitiyorlar. Eczacının karısı yeniden yatmak için çabuk çabuk sabahlığını sırtından çıkaran kocasına öfkeyle bakıp, "Ah, ne kadar mutsuzum!" diyor. "Ne kadar mutsuzum! Üstelik bunu kimse bilmiyor!"

Acı gözyaşlarını tutamıyor artık.

O böyle ağlayadursun, kocası yorganını başına çekerek, "On beş kapiği tezgâhın üstünde unuttum," diyor. "Lütfen al da kasaya koyuver."

Sonra derin bir uykuya dalıyor.

Gereksiz İnsanlar

(Лишние люди)

Bir haziran akşamı saatin yedisi... Trenden yeni inmiş yazlıkçı kalabalığı Hilkovo istasyonundan çıkıp yazlıkçıların kaldığı beldeye doğru ağır ağır ilerliyor. Kese kâğıtları, çantalar, karılarının şapka kutularını yüklenmiş erkeklerden oluşuyor kalabalığın büyük çoğunluğu. Hepsinin de suratı bir karış asıktır, çünkü yorulmuşlar, karınları acıkmış. Sanki güneş onlar için ışıldamıyor, ağaçların yeşilliği onlar için değil...

Uzun boylu, kamburca bir adam olan, bölge mahkemesi yargıcı Pavel Matveyeviç Zaykin de yürüyenler arasındadır. Sırtında ucuz kumaştan ceket, başında rengi atmış kokartlı kasket vardır. Nedense hep somurtuyor. Kızarık yüzünü ter basmıştır.

Kızıla çalan pantolon giymiş biri onun yakınında yürürken;

"Her gün yazlığa gelip gidiyor musunuz, beyefendi?" diye soruyor.

Suratının asıklığı değişmeyen Zaykin ona şu karşılığı veriyor:

"Hayır, her gün gelip gittiğim yok. Karımla oğlum kalırlar yazlık evde, ben de haftada iki kez gelir giderim. Çalışıyorum, zamanım kıt, tren yolculuğu da bayağı masraflı. Her gün olmuyor işte..."

Kızıl pantolonlu içini çekiyor.

"Hak veriyorum size, haftanın yedi günü gelip gitmek epey masraflı. Kentten gara yaya yürüyemezsiniz, hayli yol var, o nedenle araba tutmanız gerekir. Tren bileti ise kırk iki kapik. Yolda okumak için gazete alacaksınız, canınız çekince bir kadeh de içki içtiniz mi, işte size bir sürü masraf... Tek tek kapikler önemli değil, fakat yaz boyunca her gün buraya gelmek yüz rubleye patlar en azından. Evet, burası doğanın kucağı sayılır, masrafı göze almadan bu güzellikleri tadamazsınız. Gene de tartışılacak bir konu... Devlet memurlarının gelirini göz önüne alınca masrafları hesaba katmamız gerekiyor. Evet, beyefendi, durum böyle işte... Bugüne değin sizinle tanışamadık her nedense. Devlet konseyi üyesiyim ben, yılda elime iki bin rubleye yakın para geçer, başkaca gelirim yoktur. Kullandığım tütün ikinci kalite, karaciğerimdeki taş nedeniyle içmem gereken Vişi maden suyuna verecek param kalmıyor."

Zaykin kısa bir suskunluktan sonra;

"Ne yaparsınız, can sıkıcı bir durum, beyefendi," diyor. "Bana kalırsa yazlığa çıkmak kadınların uydurduğu şeytanca bir düşünceden başka bir şey değil. Onlar uçarılıktan başka şey bilmezler; hepsi şeytan, aslında onlar bizim baş düşmanımız. Şöyle bir düşünün, bu tarz yaşamak işkenceye katlanmaktan farklı mı sanki? Yazlık denen belde boğucu sıcak, soluk almakta güçlük çekersiniz. Kentten buraya, buradan gene kente, huzursuz insanlar gibi yolculuk yapmak zorundasınız. Kentte asıl rahat edeceğiniz eviniz batıyor mu size? Oradaki mobilyanın çoğu, aşçı kadın, hizmetçi; hepsi buraya taşınmıştır. Karnınızı doyuracak yemek bulamazsınız; çay içmek istersiniz, semaver koyacak kimse yoktur... Banyoyu evde yapamadığınız için ister istemez buraya geleceksiniz... 'Doğanın kucağı,' diyorsunuz ama tozlu yollarda sıcaktan bunalarak taban tepmek kolay mı? Tüh, şuna bakın!.. Siz de evli misiniz, beyefendi?"

Beriki içini çekiyor.

"Evet, beyim, üç de çocuk var."

"Doğrusu, katlanılmaz bir durum! Böyle nasıl yaşayabildiğimize şaşıyor insan."

İki yolcu yazlık beldeye varmışlardır. Zaykin kızıl pantolon-

luya veda eder, az ilerideki evine yönelir. Ancak ölü sessizliği karşılar onu, küçük giriş odasında kimsecikler yoktur... Durmadan vızıldayan sivrisinekler ile yakalandığı örümcek ağından kurtulmaya çalışan bir karasineğin çırpınışını işitir yalnızca. Zaykin'in girdiği bir sonraki odada pencerelere tül perdeler çekilmiştir, camların dışında solmaya yüz tutmuş kırmızımtırak ıtır çiçeklerinden başka bir şey görülmez. Boyası dökülmüş duvarlardaki tabloların çerçevelerine uyuşuk karasinekler sinmiştir bir baştan öbür başa. Mutfakta, yemek odasında da kimse yoktur. Hem konuk salonu, hem de oturma odası olarak kullanılan genişçe yerde altı yaşındaki oğlu Petya ile karşılaşır.

Çocuk babasına yüzünü çevirmeksizin;

"Hoş geldin, babacığım," diyor.

"Merhaba, oğlum. Annen nerede?"

"Olga Kirillovna ile tiyatroda prova yapmaya gittiler. Yarından sonra temsilleri varmış. Temsile beni de götürecekler. Sen de gider misin, babacığım?"

"Demek, öyle... Eve ne zaman geleceğini söyledi mi?"

"Akşama dönecekmiş."

"Peki, Natalya nerede?"

"Annem aşçı kadını provada giysilerini değiştirmesine yardım etsin diye yanına aldı. Hizmetçimiz de ormana gitti, orada mantar toplayacak... Baba, sivrisinekler kanımızı emerken karınları neden kıpkırmızı oluyor?"

"Ne bileyim ben? Ha, şey... emdikleri kandan olacak. Demek ki, evde senden başka kimse kalmadı."

"Evet, öyle, ben yalnız başımayım."

Zaykin koltuğa oturarak pencereye şöyle bir bakıyor.

"Peki, bize kim akşam yemeği verecek?"

"Evde yemek pişirilmedi ki... Annem senin bugün gelmeyeceğini söylüyordu, o yüzden bir şey pişirmediler. Öğle yemeğini de Olga Kirillovna ile birlikte amatör tiyatroda yiyeceğini söyledi."

"Aman ne güzel! Teşekkür edilecek bir durum! Peki, sen karnını nasıl doyurdun?"

"Süt içerek. Bana altı kapiklik süt aldılar... Baba, sivrisinekler niçin kan emer?"

Zaykin birdenbire karaciğerine bir şeyin baskı yaptığını hisseder, göğsünün altında bir yer sancıyor gibidir. Bezginlik, güceniklik karışımı bir keyifsizlik büyür içinde; soluğu daralır, titremeye başlar. Bir anda ayağa kalkmak, ağır bir şeyi kapıp yere fırlatmak, yakası açılmadık küfürler savurmak ister. Ama doktorunun kesinlikle heyecanlanmaması gerektiğini söylemesi gelir hatırına; yavaşça doğrulur, hiç istemediği halde operadan bir aryayı ıslıkla çalmaya başlar.

O sırada Petya'nın şöyle söylediğini işitir:

"Baba, tiyatroda sana da rol verseler oynar mıydın?"

Zaykin'in öfkesi tepesine fırlar.

"Böyle aptalca sorular sorma ne olur! Deminden beri sorularınla beni canımdan bezdirdin. Altı yaşına girdin ama sanki üç yaşındaymış gibi aklına her geleni soruyorsun. Salaklığı bırak, böyle yapma artık! Bir de şu iskambil kâğıtlarını kesmeni ele alalım... Bunları böyle kesip kesip atmanın ne gereği var?"

Çocuk babasına dönüp bakmaz bile.

"Bunlar senin değil ki. Bu iskambil kâğıtlarını aşçımız verdi bana."

Zaykin'in öfkesi tepesine çıkmıştır.

"Kıtır atma şimdi! Pis çocuklar gibi durmadan yalan kıvırıyorsun! Ne zaman doğru bir söz söylediğini göreceğim senin? Sana öyle bir sopa çekerim ki! Şimdi kulağını koparayım da gör! Seni domuz yavrusu seni!"

Çocukcağız hızla ayağa kalkar, şaşkın bakışlarını babasının öfkeden kızarmış yüzüne diker. Kocaman açılmış gözleri başlangıçta yalnızca kırpışırken, gitgide buğulanıp ıslanır, suratı tokat yemişçesine çarpılır.

O da babasına bağırmaktan çekinmez:

"Beni ne diye azarlıyorsun? Bana çatmana sebep ne, aptal? Benim kimseye bir şey yaptığım yok ki... Yaramazlık etmiyorum, sözünüzü dinliyorum. Hiç suçum yokken kızıyorsun bana. Sevgili oğlunu durup dururken azarlıyorsun."

Petya'nın söyledikleri öylesine inandırıcı, ağlaması öylesine

etkileyici ki, Zaykin oğluna davranışından utanır.

"Çocuğa çatmam için sebep var mı gerçekten?" diye geçirir içinden. Küçüğün omzuna elini koyarak;

"Tamam, tamam, sen haklısın. Bütün suç bende, yavrucuğum. Bağışla babanı. Akıllı bir çocuksun sen, benim bir tanemsin, seni çok seviyorum," diyor.

Petya ceketinin yeniyle gözlerini siliyor, içini çekerek eski yerine oturuyor, elindeki karo kızını kesmeyi sürdürüyor. Zaykin çalışma odasına gidip divana uzanıyor, ellerini başının altına koyduktan sonra düşüncelere dalıyor. Oğlunun az önceki gözyaşları öfkesini dindirmiş, karaciğerindeki sancı kesilmeye yüz tutmuştur. Şimdi yalnızca açlık ve yorgunluk hissetmektedir.

Oğlunun öbür odadan şöyle seslendiğini işitiyor.

– Baba, böcek koleksiyonumu göstereyim mi sana?

– Getir de göster!

Petya içeri giriyor, ona uzun, yeşil bir kutu uzatıyor. Zaykin kutudaki böceklerin acıklı vızıltılarını, kutu çeperlerini tırmalamalarını işitiyor. Elindeki nesnenin kapağını açınca kutunun dibine toplu iğnelerle tutturulmuş bir sürü kelebek, böcek, çekirge, sinek görüyor. Birkaç kelebek dışında hepsi de canlıdır, kıpırdanıp durmaktadırlar.

Küçük oğlan şaşırmıştır.

– Gördün mü, baba, çekirgeler ölmemiş daha! Dün sabah yakalamıştık hepsini, çoğu hâlâ yaşıyor!

– Bunları kutunun dibine iğnelemeyi kim öğretti sana?

– Olga Kirillovna.

Zaykin tiksintiyle bağırıyor:

– Ah! Bu kadının kendisini de iğneyle böyle tutturaydın ya! Götür hadi şunu! Hayvancağızlara eziyet çektirmeye acımıyor musun?

Çocuğun uzaklaşmasından sonra, "Bu oğlan ne kadar kötü eğitiliyor!" diye geçiriyor içinden.

Zaykin açlığını da, yorgunluğunu da unutmuştur; şimdi yalnızca oğlunun geleceğini düşünmektedir. Pencereden dışarıya bakınca gün aydınlığının gitgide azaldığını görüyor. Akşam

yüzmesinden dönen yazlıkçıların topluca yürüdükleri işitiliyor. Yemek odasının açık penceresi önünde duran bir tanıdığı, "İster misiniz, mantar vereyim size?" diye bağırıyor, yanıt alamayınca çıplak ayaklarıyla yere şap şap basarak uzaklaşıyor.

İşte alacakaranlık gittikçe koyulaşıyor, öyle ki tül perdenin dışındaki ıtırlar yeterince görünmez oluyor, akşamın serinliği pencereden içeriye yavaş yavaş doluyor. Derken, girişteki odanın kapısı gürültüyle açılıyor; birdenbire ayak patırtıları, konuşmalar, kahkahalar geliyor oradan.

Oğlu bir çığlık atıyor:

"Annem geldi, baba!"

Zaykin gürültünün geldiği yöne bakınca her zamanki gibi pembe yanaklarından kan damlayan, sağlıklı karısı Nadejda Stepanovna'yı görüyor. Yüzünde iri çiller serpili, sarışın, sıska bir kadın olan Olga Kirillovna da vardır yanında. Onların arkasından Zaykin'in tanımadığı iki adam daha giriyor içeriye. Uzun boylu, kıvırcık kızıl saçlı, gıdısı çıkık bir erkektir gelenlerden biri; yanındaki ise kısa boylu, tıknazcadır. İkinci erkek saçını tiyatro oyuncuları tarzında kestirmiştir, bozumsu çenesi çarpık gibi gözüküyor.

Eteğinin hışırtısı ta oradan duyulan Nadejda Stepanovna:

"Natalya, semaveri yak!" diye bağırıyor. "Petya, baban geldi mi? Ha, sen burada mıydın, Pavel? Merhaba, hoş geldin!"

Derin derin soluyarak oturma odasına giriyor.

"Demek geldin. Sevindim geldiğine... Yanımda amatör tiyatromuzun iki oyuncusu var. Onlarla tanıştırayım seni. Şu uzun boylusu Bay Koromıslov'dur, çok güzel şarkı söyler. Yanındaki kısa boylusu da Bay Smerkalov... Kendisi gerçek bir oyuncu, başarılı bir sahne sanatçısıdır. Of, nasıl da yorulmuşum! Buraya gelmeden önce provamız vardı. Çalışmalar çok güzel ilerliyor. 'Trombon Çalan Kiracı' ile 'Bir Kadın Sevdiği Erkeği Bekliyor' adlı iki piyes oynayacağız."

"Onları niye getirdin ki buraya?" diye soruyor alçak sesle Zaykin.

"Getirmek zorundaydım, canımın içi. Birlikte çay içtikten sonra rollerimizi yineleyeceğiz, birkaç da şarkı prova etmemiz

gerekiyor. İki gözüm, Natalya'ya para verip gönder de bize sardalye konservesi, votka, kaşar peyniri, birkaç yiyecek daha alsın. Konuklarımız karınlarını doyurmak isteyeceklerdir herhalde. Ah, aman, nasıl da yorgunum!"

"Ama param yok ki..."

"Canımın içi, olmaz öyle şey! Ne kadar ayıp kaçar, biliyor musun? Onların yanında yüzümün kızarmasını istemezsin, değil mi, kocacığım?"

Yarım saat bile geçmez, Natalya içkilerle mezeleri almak üzere bakkala gönderilir. Zaykin bir bardak çay ve kocaman bir francalayla karnını doyurur, yatak odasına çekilir, yatağına uzanır. Nadejda Stepanovna ile konukları kahkahalar atarak, sürekli şamata çıkararak rollerini tekrarlamaya koyuluyorlar. Zaykin hım hım konuşan Koromıslov'un rolünü okuyuşunu can sıkıntısıyla dinliyor, gerçek sahne sanatçısı Smerkalov'un çığlıklar atmasına kulaklarını tıkamak zorunda kalıyor. Koromıslov'un rolünü okumasının ardından sonu gelmez konuşmalar başlıyor, bu konuşmaları sık sık Olga Kirillovna'nın çığlığı andıran kahkahaları bölüyor. Gerçek tiyatro oyuncusu olmanın verdiği güven ve gururla Smerkalov herkesin temsilde nasıl oynayacağını onlara teker teker, bıkmadan usanmadan açıklamaya çalışıyor.

Bunun ardından ikili şarkı söylemeye geliyor sıra, ardından da çanak, tabak şakırtısı... Yatağında yarı uyur, yarı uyanık yatan Zaykin, Smerkalov'u "Günahkar Kadın" piyesinde rol alması için güçlükle kandırdıklarını, berikinin bir süre nazlandıktan sonra rolünü oynamayı kabul ettiğini işitiyor. Bu ünlü oyuncu evdeki provada rol gereği öfkeyle göğsünü yumrukluyor, ağlıyor, hırıltılı kalın sesiyle kahkahalar atıyor... Böyle bir durumda ne yapabilir ki evin erkeği? Suratını buruşturuyor, başını yorganın altına sokuyor.

Bir saat daha geçince Zaykin karısının şöyle dediğini işitiyor:

"Dostlarım, hem hava karanlık, hem de gideceğiniz yerler çok uzak. Geceyi bizde geçirmeye ne dersiniz? Koromıslov burada, konuk salonunda yatar, Smerkalov da Petya'nın yatağında. Petya'yı kocamın çalışma odasına yerleştiririz. Gerçek durum böyle, bizde kalın ne olur!.."

En sonunda, çalar saat ikiyi vurduğunda ortalık sessizleşiyor. Yatak odasının kapısı açılıyor, Nadejda Stepanovna giriyor içeriye. Alçak sesle soruyor:

"Pavel, uyuyor musun?"

"Hayır, ne oldu ki?.."

"Hadi, iki gözüm, çalışma odana git de divana uzanıver. Senin yatağında Olga Kirillovna uyusun bu gece. Hadi, şekerim! Onu çalışma odasına yatırırdım ama yalnız başına uyumaktan korkuyor... Hadi, daha ne duruyorsun, kalkıver!"

Zaykin doğruluyor, sırtına sabahlığını geçiriyor, tıpış tıpış çalışma odasına gidiyor... El yordamıyla divanı bulup bir kibrit çaktığında orada Petya'nın yattığını görmez mi? Çocukcağız uyumamıştır daha, gözlerini iri iri açarak kibrit alevine bakıyor.

"Baba, söyler misin, sivrisinekler niçin geceleyin uyumazlar?"

Zaykin şaşkın şaşkın mırıldanmaya başlıyor:

"Şundan dolayı, yavrucuğum... Şey... ikimiz de fazlalığız, yani ikimiz de gereksiziz burada. Uyuyacak yatak kalmadı ikimiz için de..."

"Baba, Olga Kirillovna'nın yüzünde nereden bir sürü çil var?"

"Bırak canım şimdi bunları! Durmadan sorular soruyorsun, bıktırdın beni vallahi!"

Bir süre düşünen Zaykin yavaş yavaş giyiniyor, temiz hava almak niyetiyle dışarıya çıkıyor... Orada başını kaldırıp bozumsu gökyüzüne, kımıltısız bulutlara bakıyor; kızıl telekli su tavuğunun uykulu uykulu ötüşünü dinliyor. Ayakta dikilirken, ertesi sabah kente varır varmaz mahkemedeki duruşmada bulunacağını, oradaki görevi bitince de kendini hemen yatağına atacağını hayal etmeye başlıyor... Derken, ilerideki yazlığın köşesinde bir adamın karaltısı beliriyor.

"Gece bekçisidir herhalde," diye düşünüyor Zaykin.

Karaltıyı dikkatle süzüp yanına biraz yaklaşınca onun kızıl pantolonlu yazlıkçı olduğunu anlıyor.

"Yoksa siz de mi uyuyamadınız?" diye soruyor.

Kızıl pantolonlu içini çekiyor.

"Nedense bir türlü uyuyamıyorum. Gördüğünüz gibi evden dışarı attım kendimi, doğayı seyrediyorum. Nereden bilebilir-

dim, bu gece geç vakit trenle konuklarımızın geleceğini? Annesi karımın, yanında da bizimkinin yeğenleri, güzel güzel iki genç kız... Çok memnun olduk, ancak hava bayağı nemli, denize giremeyecekler ki. Ne yapalım, şansları yokmuş, buna ne diyecekler bakalım... Şey, siz de mi doğayı seyretmeye çıktınız yoksa?"

Zaykin lafları ağzında geveleyerek;

"Evet, tam söylediğiniz gibi," dedikten sonra soruyor:

"Biliyor musunuz, beyefendi, buralarda içki içecek bir yer, bir meyhane filan bulunur mu?"

Kızıl pantolonlu gözlerini havaya dikip koyu düşüncelere dalıyor...

Şarkıcı Kız

(Хористка)

Şarkıcı kız yaşının daha genç, yüzünün daha güzel, sesinin daha gür olduğu bir tarihte hayranlarından Nikolay Petroviç Kolpakov'la birlikte yazlık evinin alt katında oturuyordu. Çok sıcak, boğucu bir hava vardı. Kolpakov yemeğini yeni bitirmiş, kötü cinsten bir şişe de Porto şarabı yuvarlamıştı; o yüzden keyfi pek yerinde değildi, ikisinin de canı sıkılıyor, dışarı çıkmak için havanın serinlemesini bekliyorlardı.

Ansızın kapının zili çaldı. Ceketsiz, ayaklarında terliklerle oturan Kolpakov yerinden fırladı, sevgilisi Paşka'ya sorarcasına baktı.

"Belki postacı gelmiştir, belki de arkadaşlarımdan biri," dedi şarkıcı kız.

Kolpakov aslında kadının arkadaşlarından da, postacıdan da çekinmezdi, ama ne olur ne olmaz diye giysilerini kucakladığı gibi arka odaya geçti; Paşka ise kapıya koştu. Ancak kapıyı açınca şaşırdı, çünkü gelen, ne postacı, ne de arkadaşlarından biriydi. Karşısında tanımadığı bir bayan duruyordu. Genç, güzel, iyi giyinmiş, kibar olduğu her halinden belli bir bayan... Yüksek merdivenden çıkmışçasına sık sık soluk alıyordu, yüzü solgundu.

"Bir şey mi istiyorsunuz?" diye sordu Paşka.

Kadın hemen yanıt vermedi. Hole girdi, içerisini şöyle bir gözden geçirdi, hastaymış ya da yorgunluktan ayakta duramıyormuş gibi oradaki bir iskemleye çöktü, sonra usul usul dudaklarını kıpırdattı. Sanki bir şey söylemek istiyormuş da, söyleyemiyormuş gibiydi. En sonunda ağlamaktan kızarmış iri gözlerini Paşka'ya çevirdi:

"Kocam burada mı?"

"Kocanız mı? Ne kocası?" diye sordu Paşka.

Korkudan elleri ayakları buz kesmiş, titremeye başlamıştı.

"Benim kocam... Nikolay Petroviç Kolpakov."

"Hayır... Hayır, hanımefendi... Ben... Ben kimsenin kocasını tanımıyorum."

Bir dakika kadar sessizlik içinde geçti. Kadın birkaç kez mendilini solgun dudaklarına götürdü, heyecanını bastırmak için soluğunu tuttu. Paşka ise taş kesilmiş gibi duruyor, karşısındakine korkuyla, şaşkınlık içinde bakıyordu. Yabancı kadın garip bir biçimde gülümseyerek kendinden emin bir tavırla, "Demek, burada değil, ha?" dedi.

"Ki... Kimi sorduğunuzu anlayamadım, hanımefendi!"

Kadın artık onu iğrenerek, nefretle süzüyordu:

"Aşağılık, rezil yaratık! Ahlâksız! Sefil! Anladınız mı, siz sefilin birisiniz! Bunları yüzünüze söylediğim için çok memnunum."

Paşka, bu uzun beyaz parmaklı, karalar giymiş, asık yüzlü kadının üzerinde kötü bir etki bıraktığını hissetti; dolgun kırmızı yanaklarından, burnunun üzerindeki benden, bir türlü yukarıya taranamayan kâküllerinden dolayı ona karşı büyük bir utanç duydu. Eğer cılız, pudrasız, kâkülsüz olsaydı, karşısındaki gizemli kadından kendisinin hafifmeşrep bir yaratık olduğunu saklayabilir; ondan böylesine korku, utanç duymazdı.

Kibar kadın, "Kocam nerede?" diye sordu. "Her neyse, onun burada olup olmadığı pek önemli değil. Size asıl bildirmek istediğim, devletin parasını kullandığı için Nikolay Petroviç'in arandığıdır. Ele geçer geçmez tutuklanacak. Gördünüz mü yediğiniz naneyi?"

Ayağa kalktı, heyecanından odada dolaşmaya başladı. Paşka durumu kavramış değildi, korkuyla karşısındaki kadına bakıyordu. Karşısındaki kadın ise birdenbire hıçkırarak ağlamaya başladı. Hıçkırıklarında hem üzüntü, hem de küçük düşürülmenin acısı vardı.

"Bugün bulup tutuklayacaklar," dedi. "Onu bu durumlara kimin soktuğunu biliyorum. Seni aşağılık, bayağı yaratık! Sürtük, satılık mal! (Duyduğu tiksintiden dolayı dudakları çarpıldı, burnunun derisi buruştu.) Beni iyi dinleyin, sefil kadın! Karşınızda zayıf olduğumu biliyorum. Evet, benden daha güçlüsünüz. Ama unutmayın ki, beni de, çocuklarımı da koruyacak biri var. Tanrı adaletlidir, her şeyi görür. Döktüğüm gözyaşlarının, uykusuz geçen gecelerimin öcünü alacaktır. Bir gün gelecek, beni anımsayacaksınız! Evet, anımsayacaksınız!"

Odaya gene bir sessizlik çöktü. Yabancı kadın odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Paşka ise hiç sesini çıkarmadan şaşkın şaşkın ona bakıyor, durumu hâlâ kavrayamıyor, onun korkunç bir şey yapmasını bekliyordu. Birdenbire ağlamaya başlayarak, "Ben bir şey bilmiyorum, hanımefendi!" dedi.

Yabancı kadın, gözleri çakmak çakmak, "Yalan söylüyorsunuz!" diye bağırdı. "Her şeyden haberim var! Sizi çoktandır tanıyorum! Son bir aydır her gün size geldiğini de biliyorum."

"Geldiyse bundan ne çıkar? Benim gelenim gidenim çoktur. Onları gelmeye ben zorlamıyorum ki, canı isteyen gelir, istemeyen gelmez."

"Bakın, yeniden söylüyorum: Devletin parasını harcadığı ortaya çıktı. Kendine ait olmayan bir parayı kullanmış. Sizin gibi biri için... Sizin yüzünüzden işledi bu suçu." – Paşka'nın önünde durdu, kesin bir sesle, "Beni iyi dinleyin!" dedi. "Sizin gibilerin ilkesi olmaz, sizler yalnız başkalarına kötülük etmek için yaşarsınız. Tek amacınız budur. Gene de içinizdeki insanlık duygularının hiç izi kalmayacak kadar alçalacağınıza inanmak istemiyorum. Nikolay Petroviç'in bir karısı, çocukları vardır. Onu yargılayıp sürerlerse karısı ile çocukları açlıktan ölürler... Anlıyor musunuz bunu? Onu da, bizi de sefil olmaktan, rezillikten kurtarmak için henüz bir çıkış yolu var. Bugün do-

kuz yüz ruble yatırırsam tutuklanmaktan kurtulacak. Yalnız dokuz yüz ruble..."

Paşka zor işitilir bir sesle, "Hangi dokuz yüz ruble?" dedi. "Ben bilmiyorum, almadım bu parayı!"

"Sizden dokuz yüz ruble filan istemiyorum, biliyorum, paranız yoktur. Ayrıca ne yapacağım sizin paranızı? Benim istediğim başka bir şey... Erkekler sizin gibilere değerli şeyler armağan ederler. Kocamın size aldığı o şeyleri bana geri verin."

Paşka yavaş yavaş durumu kavramaya başlamıştı.

"Hanımefendi, o bana bir şey almadı!" diye ince bir çığlık attı.

"Öyleyse paralar nerede? Benim paralarımı da, kendisininkini de, devletinkini de harcamış. Nereye gitti bunca para? Tek başına hepsini nasıl harcar? Dinleyin beni, sizden rica ediyorum; demin çok sinirliydim, ileri geri konuştum. Ama özür diliyorum şimdi. Böyle davrandığım için benden nefret etmekte haklısınız. Eğer içinizde bir parça acıma duygusu varsa beni anlarsınız. Size yalvarıyorum, aldığınız armağanları geri verin!"

Paşka omuzlarını silkti.

"Ya! Size seve seve verirdim, ama yalan söylüyorsam Tanrım beni kahretsin, beyefendi bana böyle şeyler getirmediler, inanınız bana! (Utanır gibi oldu.) Evet, bir tarihte bana iki şey getirmişlerdi. İstiyorsanız onları size verebilirim."

Paşka tuvalet masasının gözünü çekti, bir altın bilezik ile yakut taşlı ince bir yüzüğü çıkarıp verdi.

"Buyurun!"

Kibar bayan kıpkırmızı kesilerek titremeye başladı. Bu hareketi küçük düşürücü olarak algıladığı belliydi.

"Bana bunları niçin veriyorsunuz?" dedi. "Ben sizden sadaka istemiyorum... Durumunuzdan yararlanıp kocamdan, bu zayıf ve mutsuz adamdan kopardıklarınızı istiyorum... Perşembe günü ikinizi iskelede gördüğümde değerli broşlar, bilezikler takıp takıştırmıştınız. Bu duruma göre masum kız rolü oynamanıza gerek yok. Size son kez söylüyorum, bana bunları verecek misiniz, vermeyecek misiniz?"

Paşka artık öfkelenmeye başlamıştı:

"Ne biçim insansınız siz? Sizi temin ediyorum ki, Nikolay

Petroviç'inizin başka bir şeyini görmedim. Bana ancak pasta filan getirirdi."

Yabancı kadın acı acı gülümsedi:

"Pasta falan, ha! Evinde çocukları aç, o size pasta getiriyor. Ee, mücevherleri vermeyecek misiniz şimdi?"

Sorunun yanıtsız kalması üzerine kibar bayan oturdu, gözlerini bir noktaya dikerek koyu koyu düşünmeye başladı.

"Ben şimdi ne yapayım?" diye mırıldandı. "Eğer dokuz yüz rubleyi denkleştiremezsem benim de, çocuklarımın da hali yaman. Bu aşağılık yaratığı öldüreyim mi, yoksa önünde diz çöküp yalvarayım mı?"

Mendilini gözlerine götürdü, ağlamaya başladı.

"Kocamı sefahata siz sürüklediniz, onu mahveden sizsiniz. Öyleyse onu siz kurtarmalısınız. Ona acımanız yoksa çocuklar... Çocuklarım... Onların suçu neydi?"

Paşka'nın gözlerinin önüne sokakta açlıktan ağlayan küçük çocuklar geldi, o da ağlamaya başladı.

"Ben ne yapabilirim, hanımefendi?" dedi hıçkırıklar arasında. "Size göre ben aşağılık bir yaratığım, Nikolay Petroviç'in parasını ben yedim. Tanrı tanığım olsun, size yeminle söylüyorum, ondan herhangi bir çıkar sağlamadım. Bizim korodaki şarkıcı kızlardan yalnızca Motya'nın zengin bir dostu vardır. Geri kalan hepimiz karnımızı peynir ekmekle doyururuz. Nikolay Petroviç iyi öğrenim almış, görgülü bir beyefendidir, o nedenle onu evime kabul ediyorum. Zaten biz başka türlü hareket edemeyiz."

"Mücevherleri istiyorum, mücevherlerimi! Onları bana geri verin! Bakın, ağlıyorum, önünüzde küçülüyorum. İsterseniz diz çöküp yalvarayım!"

Paşka korkudan bir çığlık atıp "hayır" anlamında ellerini salladı. Piyestekiler gibi soylu sözler söyleyen bu soluk yüzlü, güzel bayanın kendini yüceltip onu küçük düşürmek için gururundan, kibarlığından onun önünde diz çökeceğini anlamıştı.

"Peki, peki," dedi. "Vereceğim. Yalnız şu kadarını bilin ki, bunları Nikolay Petroviç'ten değil, beni görmeye gelen başkalarından aldım. Siz nasıl kabul ederseniz artık..."

Paşka konsolun üst çekmecesini açtı, oradan elmas bir iğne, mercan bir kolye, birkaç yüzük ile bilezik çıkardı; bunları kibar bayana uzattı.

"İşte, aralarında kocanızın verdiği tek mücevher yoktur, ama istiyorsanız bunları alın. (Önünde diz çökülmek tehdidiyle gururu incinmişti.) Alın, zengin olun! Siz Nikolay Petroviç'in yasal karısı, soylu bir kadınsanız, niçin onu dizinizin dibinden ayırdınız? Demek oluyor ki... Evet, onu ben çağırmış değilim, kendi isteğiyle geldi."

Soylu kadın gözyaşları arasından uzatılan mücevherlere baktı.

"Hepsi bu kadar değil," dedi. "Toplasan hepsi beş yüz ruble tutmaz."

Paşka sinirli bir hareketle çekmeceden altın bir saat, altın bir sigara tabakası, kol düğmeleri çıkarıp fırlattı. Ellerini yana açarak, "Verecek başka şeyim kalmadı! İsterseniz kendiniz arayın!" diye bağırdı.

Kibar kadın içini çekti, titreyen elleriyle mücevherleri bir mendile sardı, tek söz söylemeden, hatta başıyla selam bile vermeden çıkıp gitti.

O anda arka odanın kapısı açıldı, Kolpakov girdi içeriye. Yüzü kireç gibiydi, az önce ağzına acı bir şey almışçasına başını sinirli sinirli sallıyordu, gözlerinde yaşlar vardı. Paşka ona doğru atıldı.

"Bana hangi mücevherleri aldınız? Söyler misiniz, ne zaman, kaç tane?"

Kolpakov başını sallayarak, "Mücevher mi?" diye söylendi. "Bırak şu mücevherleri! Senin karşında nasıl gözyaşı döktü, nasıl alçaldı! Aman Tanrım!"

Paşka bir yandan bağırıyordu:

"Soruyorum size, bana hangi mücevherleri aldınız?"

"Tanrım, o namuslu, onurlu, temiz kadın şunun... şu kızın önünde dize gelip yalvarmak istedi! Onu bu duruma ben getirdim! Buna ben izin verdim!"

Başını ellerinin arasına alarak inledi.

"Hayır, kendimi hiçbir zaman bağışlamayacağım! Bağışlaya-

mam! (Tiksintiyle) Çekil karşımdan, pis yaratık! (Titreyen elleriyle Paşka'yı iterek geri geri gitti.) Diz çökmek istedi! Hem de kimin önünde? Senin, hem de senin önünde! Aman Tanrım!"

Sonra çabuk çabuk giyindi, Paşka'dan iğreniyormuş gibi, ona dokunmamaya çalışarak kapıya doğru yürüdü, çekip gitti.

Paşka kendini yatağın üstüne attı, ağlamaya başladı. Düşünmeden verdiği mücevherlerine mi acısın, yoksa karşılaştığı aşağılanmaya mı? Üç yıl önce durup dururken bir tüccardan dayak yiyişini anımsadı, hıçkırıkları daha bir yükseldi.

Tedirgin Konuk

(Беспокойный гость)

Orman korucusu Artem'in yana bel vermiş, alçak kulübesinde duvara asılı, isten kararmış, kocaman kutsal tasvirin altında iki kişi oturmaktaydı. Bunlardan biri kısa boylu, buruşuk yüzlü, sakalı boynundaki sık kıllarla başlayan, sıska mı sıska bir ihtiyar olan Artem; ikincisi ise kırmızı bir gömlek ile iri balçık çizmeleri giyen, genç, çam yarması gibi bir avcıydı. Üç ayaklı bir sehpa vardı ikisinin arasında, sehpanın üzerinde bir şişe duruyordu, şişenin ağzına ise tembel tembel yanan bir mum sokulmuştu.

Dışarıda, gecenin karanlığında sonu çoğunlukla yağmurlu, sert bir fırtınayla biten, acı bir rüzgâr esiyordu. Rüzgâr öfkeli öfkeli ulurken yana eğilen ağaçlar da ağrılı hastalar gibi inliyordu. Pencerenin tek camına kâğıt yapıştırılmıştı. Dallardan kopan yapraklar gelip gelip cama çarpıyordu.

Kırpışmayan, korku dolu gözlerini karşısındaki avcıya diken Artem ince, kısık sesiyle, "Bak, Ortodoks kardeşim, sana ne söyleyeceğim," dedi. "Ben ne kurtlardan, ne vahşi hayvanlardan, ne de cadılardan korkarım; tek korktuğum şey insanlardır. Vahşi hayvanlara karşı kendini silahla, eline geçirdiğin başka bir şeyle savunabilirsin, ama kötü insandan hiçbir biçimde korunamazsın."

"Orası öyle... Vahşi hayvana ateş etmenin sakıncası yoktur, gelgelelim bir hayduda ateş ettiğin zaman sorumlusu sen olur, Sibirya'yı boylarsın."

"İşte şurada neredeyse otuz yıldır devlete hizmet ediyoruz. Ancak kötü insanlardan çektiklerimi anlatmakla bitiremem. Kimler gelip geçmedi ki şu kulübeden! Burada çevremiz açıktır, yol üzerindeyiz, o nedenle bu yoldan geçen her kör şeytan bizim buraya uğrar. Adamların hepsi de sanki haydut. Ne selam var, ne sabah; şapkalarını başlarından sıyırıp istavroz çıkarmadan, 'Biraz ekmek ver, babalık!' diye söze başlarlar. Herkese ekmeği nereden bulurum? Hem ne hakları var? Karşına çıkan her sarhoşu doyuracak milyoner miyim ben? Belli... Adamların içi kötülük dolu... Dinleri imanları yok... Senin ne durumda olduğunu düşünmeden, 'Ekmek!' diye tuttururlar, ister istemez verirsin. Verme de göreyim, başına ne çoraplar örüyorlar! Öyleleri çıkar ki karşına, omuzları tam bir arşın, yumrukları nah senin şu çizmeler gibi! Oysa beni görüyorsun, ufacık bir adamım... Serçe parmaklarıyla bile işimi bitirirler. Herif verdiğin ekmeği zıkkımlanır, sonra kulübenin ortasına yan gelip yatar. Sana teşekkür de etmez... Aralarında para isteyenler bile çıkar. 'Paraları çıkar, babalık!' der dururlar. Bende para ne gezer? Nereden bulabilirim ben parayı?"

Avcı alayla gülümsedi.

"Orman korucusunun nasıl parası olmaz? Aylık alıyorsun, gizli gizli ayrıca ağaç satıyorsundur."

Artem avcıya yan yan baktı, sakalı saksağanın kuyruğu gibi hopladı.

"Bana böyle sözler söyleyecek yaşta değilsin sen daha. Ağzından çıkanlar yüzünden günaha gireceksin. Nerelisin bakalım, önce onu söyle! Kimlerden oluyorsun?"

"Viazovka köyündenim, muhtar Nefeda'nın oğluyum."

"Demek omzuna bir tüfek astın diye caka satıyorsun... Çocukken ben de severdim tüfekle oynamayı. Of, günahkâr başımız, of! (Esnedi.) Sonumuz iyi gelmeyecek! Yeryüzünde iyi adam az, kötüler, cana kıyıcılar her yerde kol geziyor!"

"Sen sanki benden de korkuyor gibisin..."

"Şunun dediğine bak! Senden niçin korkacakmışım? Gözlerim görmüyor mu? Beni anlayışsız bir adam mı sandın? İçeri girince istavroz çıkardın, adam gibi selam verdin. Birkaç kuru lokmamı yesen ne çıkar? Helal olsun senin gibilere! Bekâr adamım ben, fırını yakmıyorum, semaveri de sattım. Yoksulluktan et gibi şeyler bulundurmuyorum, ama ekmek istersen başım üstüne!"

O sırada sıranın altından bir hırlama duyuldu, bunun ardından da ince bir miyavlama. Artem irkildi, bacaklarını topladı, avcıya sorarcasına baktı.

"Benim köpek senin kediyi sıkıştırıyor," dedi avcı. Sıranın altına doğru sertçe çıkıştı: "Kesin sesinizi! Hoşt! Sopayı yersiniz, ha! Senin kedi de amma sıskaymış be amca! Şuna bak, bir deri bir kemik!"

"Çok kocadı. Gebermesi yakın... Demek Viazovka'dansın, oğul?"

"Göründüğü kadarıyla iyi beslemiyorsun hayvanı. Kedidir ama o da can taşıyor. Acımak gerekir..."

Artem avcının söylediklerini işitmemiş gibi yaptı.

"Sizin köyün insanları pek temiz insanlar sayılmaz," dedi. "Bir yılda iki kez kiliseyi soydular. Bunların hepsi dinsiz, değil mi? İnsanlardan korkmadıkları gibi Tanrı'dan da korkmuyorlar. Tanrı'nın evi soyulur mu? Hepsini asmak gerekir. Eskiden valiler bu gibileri cellatlara teslim ederlerdi."

"Böylelerini assan da, kessen de bir şey değişmez. Kötü insanların ruhundan kötülüğü ne yapsan çıkaramazsın."

Korucu içini çekti:

"Meryem Anamız, sen bizleri koru! Bizleri düşmanlardan, kötülüklerden esirge! Geçen hafta Volovı Zaymişe'de bir orakçı bir başkasının karnını elindeki orakla deşmiş. Ölmüş adam, kurtaramamışlar. Tanrım, ne yüzünden oldu bunlar, biliyor musun? Adamlardan biri meyhaneden çıkmış, gidiyormuş, meyhaneden sarhoş çıkan öbür orakçıyla karşılaşmış..."

Korucuyu dikkatle dinleyen avcı titredi, başını ileri uzattı, kulak kabarttı.

"Dur! Birisi mi bağırıyor, nedir!"

Avcı ile korucu gözlerini karanlık pencereye dikerek dikkat kesildiler. Gergin bir bekleyiş içindeki her kulağın dışarıdaki şamatanın içinden seçebileceği birtakım sesler geliyordu; ancak bunun bir yardım çağrısı mı, yoksa fırtınanın bacadaki uğultusu mu olduğu anlaşılmıyordu. Derken, bora olanca hızıyla çatıya yüklendi, cama yapıştırılmış kâğıdı çatırdattı, "İmdat!" çığlığı açıkça duyuldu.

Yüzü sapsarı kesilen avcı ayağa kalktı.

"İti an sopayı hazırla! Birini soyuyorlar!"

Kulübenin içinde dolaşmaya başladı, gözlerini amaçsızca pencereye dikti.

"Şuna bak, ne gece! Göz gözü görmüyor! Tam soygun zamanı! İşittin mi? Gene bağırdılar!"

Orman bekçisi gözlerini kutsal tasvire dikti, sonra yüzünü avcıya çevirdi, korkulu bir haber karşısında tüm gücünü yitiren bir adam tavrıyla oradaki sıraya çöktü.

"Ortodoks kardeşim," dedi ağlamaklı bir sesle. "Aralığa çık da kapıyı arkadan sürgüle! Işığı da söndürsek iyi olur!"

"Niçin böyle yapmamı istiyorsun?"

"İnsanlar belli olmaz, bakarsın buraya da gelirler. Ah, günahkâr başımız!"

"Yardıma gitmemiz gerekirken sen kapıyı sürgülememizi söylüyorsun. Akıl mı seninkisi? Hadi gidelim!"

Avcı böyle diyerek tüfeğini omuzladı, şapkasına davrandı.

"Giyin çabuk, tüfeğini al! Gel buraya Fliorka! İsi! Fliorka!"

Seter ile zağar karışımı, uzun kulakları çentik çentik olmuş bir köpek sıranın altından çıktı. Sahibinin ayaklarının dibinde gerindikten sonra kuyruğunu sallamaya başladı.

Avcı, "Daha ne oturuyorsun?" dedi korucuya. "Gelmiyor musun benimle?"

"Nereye gelecekmişim?"

"Dışarıdakinin yardımına."

Beriki elini salladı, büzüştü:

"Yok canım! Dışarıda ne işim var?"

"Niçin gelmek istemiyorsun, söyler misin?"

"Deminki korkunç konuşmalardan sonra, bu karanlıkta dı-

şarıya adımımı atmam! Tanrı yardımcısı olsun! Ormanda neler görmedim ben!"

"Niçin korkuyorsun, anlamadım ki! Elinde tüfeğin var... Gel hadi, terslik etme! Tek başıma ben de çekiniyorum, ikimiz gidersek iyi olur. Bak, işittin mi? Gene bağırdılar. Kalk, hadi!"

"Delikanlı, neden anlamak istemiyorsun? Ben kendi ölümüne gidecek bir adama benziyor muyum?"

"Ya! Demek gitmiyorsun?"

Korucu susuyordu. Dışarıdaki çığlığı duymuş olacak ki, köpek acı acı havladı.

Öfkeden gözleri ateş saçan avcı, "Gitmiyor musun?" diye bağırdı bir daha.

"Amma da belaya çattık! Gideceksen kendin git!"

"Seni namussuz! İsi, Fliorka!"

Avcı böyle diyerek dışarıya fırladı, kapıyı kapatmadan çekti gitti. Açık kalan kapıdan rüzgâr sökün etti içeriye, mum alevi birkaç kez yalpaladı, son bir parlayışın ardından tümüyle söndü.

Korucu kalkıp kapıyı kapattı; o sırada orman açıklığındaki su birikintilerinin, çevredeki çamların, avcının uzaklaşan karartısının keskin bir şimşek ışıltısıyla parladığını gördü. Uzaklarda bir yıldırım gümbürdedi.

"Tanrım, sen bizi koru!" dedi korucu. "Ne biçim fırtına bu?"

Kalın sürgü demirini yuvasına soktuktan sonra fırının üzerine uzandı, örtüyü başına çekti. Gocuğun altında yatıp kulak kesilerek dışarıyı dinlediği sırada artık insan çığlığı gelmiyordu, ama gök gürültüsünün gittikçe şiddetlendiğini, gümbürtülerin art arda sıralandığını açıkça işitiyordu. Bu arada rüzgârın savurduğu iri yağmur damlaları pencerenin camını, cama yapıştırılan kâğıdı dövmekteydi.

Avcının yağmurda sırılsıklam ıslandığını, durmadan kütüklere çarpıp tökezlediğini gözünün önüne getirerek, "Kör şeytana uydu! Şimdi korkudan dişleri takırdıyordur!" diye geçirdi içinden.

Aradan on dakika bile geçmemişti ki, ayak seslerinin ardından kapı şiddetle yumruklandı.

"Kim o?" diye bağırdı korucu.

"Benim. Aç kapıyı!"

Gelen avcıydı. Orman bekçisi fırından aşağı indi, el yordamıyla mumu bulup yaktı, kapıyı açmaya gitti. Avcı ile köpeği iliklerine değin ıslanmışlardı. Yağmurun en hızlı zamanında dışarıda dolaştıkları için sıkılmamış çamaşır gibi su sızıyordu üzerlerinden.

"Neymiş o?" diye sordu korucu.

Avcı soluk soluğa, "Arabasıyla giden bir köylü kadın yoldan çıkıp çalılara saplanmış," dedi.

"Aptal karı! Çok korkmuş olmalı... Arabasını kurtardın mı bari?"

"Senin gibi alçaklara yanıt verecek değilim!"

Avcı böyle diyerek ıslak şapkasını sıranın üstüne attı.

"Şimdi senin kim olduğunu iyice anladım. Sen bayağının, adi adamın birisin! Orman bekçisisin üstelik, o yüzden sana aylık veriyorlar! Meğer sen ne aşağılıkmışsın!"

Fırına doğru suçlu suçlu yürüyen korucu yukarıya tırmanıp yattı. Sıraya oturan avcı ise bir an düşündükten sonra üstündeki ıslak giysisini çıkarmaksızın oraya boylu boyunca uzandı. Biraz sonra kalktı, mumu söndürdü, yeniden yattı. O sırada düşen bir yıldırımın gümbürtüsüyle birlikte yerinde döndü, tükürdü, kendi kendine homurdandı:

"Korkuyormuş, hergele! Kadını oracıkta kesselerdi ne olacaktı? Orman bekçisinden başka kim koruyacak onu? Üstelik yaşını başını almış, vaftiz edilmiş bir Hıristiyan! Yok canım, domuzun teki bu!"

Orman bekçisi öksürerek boğazını temizledi, içini çekti. Karanlıkta silkelenen Fliorka'nın üstünden sıçrayan damlalar dörtbir yana saçıldı.

"Demek, kadıncağızı oracıkta kesselerdi aldırmayacaktın? Tanrım cezamı versin, senin böyle biri olduğunu anlayamamıştım!"

Avcının bu sözlerinden sonra ortalığa bir sessizlik çöktü. Fırtına bulutu geçip gitmişti, gök gürlemeleri uzaklardan geliyordu, ancak yağmur yağıyordu durmadan. Sessizliği gene avcı bozdu.

"Yardım isteyen sen olsaydın buna ne derdin acaba? Kimse yardımına gelmese, domuz herif, hoşuna gider miydi? Ne kadar alçakmışsın, şimdi iyice anladım."

Uzun bir sessizlikten sonra avcı yeniden başladı:

"İnsanlardan korktuğuna göre bir sürü paran var demektir. Yoksul olsan niçin korkacaksın ki?"

Artem fırının üstünden hırıltılı sesiyle şöyle dedi:

"Söylediğin bu sözler için günaha giriyorsun. Para bende ne arasın?"

"Yok canım! Senin gibi alçaklarda para bulunur, insanlardan niçin korkuyorsun, söyler misin? Demek ki var. Aklın başına gelsin diye tutup seni bir güzel soymalı."

Artem sessizce fırının üstünden indi, mumu yaktı, tasvirin altına oturdu. Yüzü sapsarıydı, gözünü avcıdan ayırmıyordu.

Avcı doğruldu:

"Yok, yok, soyacağım seni. Soymayacağımı mı sandın? Senin gibilere iyi bir ders vermek gerekir. Söyle şimdi, paralar nerede?"

Artem ayaklarını altına aldı, gözlerini kırpıştırmaya başladı.

"Söyle hadi, ne büzüşüp duruyorsun? Paraları nereye sakladın? Dilini mi yuttun be adam? Niçin susuyorsun?"

Avcı bir sıçrayışta Artem'in yanına vardı.

"Gözlerini kukumav gibi dikip durma! Sökül paraları! Yoksa şu tüfekle ateş ederim!"

"Sen de amma üstüme vardın! Niçin yapıyorsun bunları? Tanrım görmüyor mu sanıyorsun? Sonunda cezanı çekeceksin. Benden para istemeye hakkın yok!"

Avcı, Artem'in ağlamaklı suratına baktı, yüzünü buruşturdu, öfkeyle şapkasını başına geçirdikten sonra tüfeğine davrandı.

"İnsan şu suratına bakmaya iğrenir!" dedi dişlerinin arasından. "Gözüm görmesin seni! Pis kulübende geceleyecek değilim. Hadi, Fliorka!"

Tedirgin konuk kapıyı çarparak çıktı gitti. Artem onun arkasından sürgüyü sürdü, istavroz çıkardı, yerine yattı.

Koca

(Муж)

Manevralara katılan N. süvari alayı geceyi geçirmek üzere K. kasabasında konakladı. Bir askerî birliğin kasabalarında gecelemeye karar vermesi gibi bir olay, oranın insanları üzerinde her zaman heyecan verici, hülyalı bir etki bırakır. Satamadıkları bayat sucukları, raflarda yıllardır beklemekten paslanmış "en iyi cins" sardalye konservelerini elden çıkarmayı düşleyen bakkallar, meyhaneciler, bütün esnaf gece boyunca dükkânlarını açık tutarlar. Askerlik şubesi başkanı, yardımcısı, bölgenin garnizon subayları en güzel üniformalarını giyerler, polis örgütü büyük bir telaşa düşer, kadınlara tuhaf şeyler olur...

Alayın yaklaştığını işiten kadınlar ellerindeki reçel taslarını bırakıp evden dışarıya sökün ettiler. Üstlerinin başlarının döküldüğüne, saçlarının başlarının dağınıklığına bakmaksızın soluk soluğa yollara düştüler, rap rap yürüyen askerlerin ayak seslerine kulak verdiler. Solgun, hülyalı yüzlerine bakınca onların işittikleri marşın askerlerin borularından değil, gökten geldiğini sanırdınız.

"Alay geliyor! Alay geliyor!" diye bağırdılar büyük bir sevinçle.

O gün oraya rastgele uğrayıp ertesi sabah şafakla birlikte yoluna devam edecek olan alay onların ne işine yarayacaktı dersiniz?

Subaylar kasabaya geldikten sonra meydanda toplanıp elleri arkalarında, geceleyecekleri ev işini görüşedursunlar, kasabanın ileri gelenlerinin karıları, soylular başkanının konağında alayın subaylarının dedikodusunu yapmaktaydılar. Nereden öğrendilerse, alay komutanının evli olduğunu, ama karısından ayrı yaşadığını, kurmay başkanının hanımının her yıl ölü çocuk dünyaya getirdiğini, komutanın yaverinin bilmem hangi kontese gönül verdiğini, hatta bir keresinde intihara kalkıştığını öğrenmişlerdi. Onlardan ne gizlenebilirdi ki zaten? Pencereden Asteğmen Rımzov'un kırmızı gömlekli, çopur emir erini görür görmez onun, komutanı için İngiliz viskisi aradığını anladılar hemencecik. Henüz subaylara gözucuyla, arkadan bakmışlardı, ama bir tanesinin bile yakışıklı, ilgi çekici olmadığını biliyorlardı. Gene de aralarında anlaşıp garnizon komutanı ile kulüp başkanını yanlarına çağırdılar; o akşam her ne pahasına olursa olsun müzikli, danslı bir toplantı düzenlemeleri için gerekli talimatı verdiler.

Bayanların isteği yerine getirilmeden olmazdı. O akşam saat dokuzda kulübün önündeki sokakta askeri bando gümbür gümbür çalıyor, içeride ise subaylar K. ilçesinin kadınlarıyla dans ediyorlardı. Kadınlar kanat takmış gibiydi. Dansın, müziğin, mahmuz şakırtısının etkisiyle gelip geçici ahbaplığın çekiciliğine kapılmışlar; sivil kocalarını unutmuşlardı. Yalnız kocalar değil, babalar da geri plana itilip yoksul kulüp büfesinin önünde kendi başlarına kalmışlardı. Giyinmesini bilmeyen, içki düşkünü, basurlu kaymakamlık memurları, mal müdürleri, hapishane gardiyanları kendi zavallılıklarını anlayıp geriye çekildiler; karılarının, kızlarının çevik, tığ gibi teğmenlerle dans edişlerini seyre koyuldular.

Bu kocalar arasında, saçlarını kısacık kestiren, iri kafalı, kalın, sarkık dudaklı, dar görüşlü, kindar bakışlı bir adam olan tekel memuru ayyaş Kiril Petroviç Şalikov da vardı. Kiril Petroviç bir zamanlar şarkı söylermiş, üniversitede Pisarev, Dobrolyubov[1] üzerine dersler verirmiş, ama şimdi sıradan bir memurdan başka bir şey olmadığını belirtmekle yetiniyor.

1 19. yüzyıl Rus yazarları – ç.n.

Adamcağız kapı pervazına yaslanarak ayakta dikiliyor, karısı Anna Pavlovna'dan gözlerini ayırmıyordu. Karısı otuz yaşlarında, uzun burunlu, sivri çeneli, takıp takıştırmış, yüzünü bol bol pudralamış, ufak tefek, esmer bir kadındı. Ara vermeden öyle çılgıncasına dans ediyordu ki, yorgunluktan soluk soluğa kaldı bir süre sonra. Ancak bedensel bir yorgunluktu onunkisi, ruhsal değil. Bütün bedeni uyum içindeydi, bu işten büyük zevk aldığı görülüyordu. Memeleri hop hop hopluyor, yanaklarında kırmızılıklar oynaşıyor, kesintisiz akıcı devinimleri herkesi büyülüyordu. Onu seyredenler eski günlerinde, enstitüde okuduğu, bir baronla ya da prensle evleneceğini hayal ettiği o coşku dolu, neşeli günlerinde dans ettiğini düşünebilirlerdi.

Tekel memuru bir yandan onu izliyor, bir yandan öfkeyle suratını buruşturuyordu. Kıskançlık duyduğu söylenemezdi, ancak birincisi, dans edenler yüzünden kâğıt oynayacak yer kalmadığı, ikincisi, üflemeli çalgıların zırıltısına katlanamadığı, üçüncüsü, subayların onun gibi sivillere tepeden bakıp onları adam yerine koymadığı, dördüncüsü ve en önemlisi de karısının yüzünde büyük bir mutluluk okuduğu için bu işten hiç hoşnut değildi. Karısına baktıkça zıvanadan çıkıyordu.

"Şunun yediği naneye bakın!" diye homurdandı. "Neredeyse kırk yaşına bastı, ne bakılacak suratı kaldı, ne tazelik; gelin görün ki sürüp sürüştürmüş, saçlarını kıvırmış, korse takmış! Şunun cilvelerine, kırıtmalarına ne demeli? Kendisini dünyanın en güzel kadını sanıyor, haspa!"

Öte yandan Anna Pavlovna kendini öylesine dansa vermişti ki, dönüp de kocasına baktığı yoktu.

"Ne yaparsınız, biz kocalar kadro dışı kaldık!" diye söylendi tekel memuru. "Bizler şimdi kasaba ayılarıyız, onların işine yaramayız! Bizimki kendisini kraliçe sanıyordur, kim bilir! Subayların başını döndürecek, onlara sevdalanmaya hazır!"

Mazurka sırasında tekel memurunun öfkeden suratı çarpıldı. Karısı fırlak gözlü, şakak kemikleri Tatarlarınki gibi çıkık, esmer bir subayla dans ediyordu. Tatar suratlı, somurtkan subay öyle ciddi dans ediyor, bacaklarını, dizlerini öyle ciddi ciddi kıvırıyordu ki, onu ipleri çekilerek oynatılan oyuncak palyaçola-

ra benzetebilirdiniz. Anna Pavlovna ise yüzü solgun, gözleri arkaya kaymış, büyük çarpıntılar içinde hoplayıp zıplarken sanki ayakları yerden kesilmiş, kendisi kasaba kulübünde değil, çok çok uzaklarda bir yerde, bulutların üzerindeymiş gibi havalarda uçuyordu. Yalnız yüzü değildi mutluluğunu anlatan, bütün bedeni bir çeşit vecd içindeydi. Tekel memuru daha fazla dayanamadı; karısının mutluluğuyla alay etmek, ona kendini unuttuğunu, yaşamın, coşarak dans ettiği sırada sandığı gibi güzel olmadığını göstermek istiyordu.

"Bu neşeli gülücüklerin hesabını soracağım senden!" diye söylendi. "Sen ne enstitülü genç bir hanımsın ne de küçük bir kız çocuğusun! Eski surat, eski suratlığını bilmeli!"

Küçük küçük kıskançlıklar, alınganlıklar, ufak ilçe memurlarının içki düşkünlüğünden, bir köşeye itilmişlikten ötürü onları için için kemiren kırgınlıklar, adamcağızın ruhunda kaynaşıp duruyordu... Mazurka dansı bitince salona girerek dosdoğru karısının yanına yöneldi. Anna Pavlovna o sırada kavalyesiyle birlikte oturmuş; bir yandan yelpazesini sallıyor, bir yandan da cilveli cilveli göz süzerek Petersburg'da bir zamanlar ne güzel danslar ettiğini anlatıyordu. (Petersburg sözcüğünü söylerken dudaklarını yürek biçiminde büzerek "Pütürsbürg" demesi görülmeye değerdi.)

Tekel memuru karısına yaklaşarak, "Anyuta,[2] kalk eve gidiyoruz!" dedi.

Şalikov'u karşısında gören kadın önce bir kocası olduğunu yeni anımsamışçasına irkildi, sonra utancından kıpkırmızı kesildi. Çünkü tekel memuru her zamanki gibi sarhoştu, mahkeme duvarı gibi somurtkan suratlıydı.

"Kalk, eve gidiyoruz!" diye yineledi adam.

"Niçin? Henüz vakit erken!"

Adam suratını daha bir astı, sözleri bastıra bastıra söyleyerek, "Benimle eve gelmeni istiyorum!" dedi.

Kadın kaygılandı.

"Ama niçin? Bir şey mi oldu yoksa?"

"Hayır, hiçbir şey olmadı, ama ben derhal benimle birlikte

2 Anna'nın küçüklük adı – ç.n.

eve gelmeni istiyorum, isteğimi belirttim sana, lütfen sözü daha fazla uzatma!"

Anna Pavlovna kocasından korkmazdı, ancak dans ettiği erkekten utanıyordu. Subay şaşkın, alaylı bakışlarla kocasını süzmekteydi. Kadın yerinden kalktı, kocasıyla birlikte yana çekildi.

"Neler saçmalıyorsun bakalım?" dedi sert sert. "Niçin seninle birlikte gelecekmişim? Görmüyor musun, saat on bir bile değil!"

"Ben öyle istiyorum, hepsi bu kadar! Benimle birlikte geleceksin, tamam mı?"

"Saçmalamayı bırak! Eğer çok istiyorsan kendin git!"

"Madem öyle, ben de rezalet çıkarırım!"

Tekel memuru karısının yüzündeki mutluluk duygusunun yavaş yavaş silindiğini, kadının utanarak acılar içinde kıvranmaya başladığını gördü, bundan dolayı yüreği biraz rahatladı.

"Beni niçin yanında istiyorsun?" diye sordu Anna Pavlovna.

"Niçini miçini yok! Gidip evinde oturmanı istiyorum! Tek istediğim bu, anladın mı?"

Kadın önce onu dinlemeye yanaşmadı, sonra yarım saat daha kalmasına izin vermesi için yalvarmaya başladı. Bunun ardından, kendisi de niçin yaptığını bilmeden özür üstüne özür diledi, yeminler etti... Bütün bunları çevresindekiler aralarında geçenleri anlamasınlar diye alçak sesle, gülümseyerek söylüyordu, istediği yarın saat on dakikaya, beş dakikaya düştü, ama tekel memuru ayak diriyordu.

"Kalacağım diyorsan kal! Ama rezaleti de göze al!" diyerek kestirip attı.

Kocasıyla konuştuğu bu süre içerisinde Anna Pavlovna zayıflayıp çökmüş, yaşlanmış gibiydi. Yüzü solgundu, dudaklarını ısırıp ağlamamaya çalışarak evin holüne yürüdü, giyinmeye başladı.

Öbür bayanlar, "İki gözüm, nereye böyle? Niçin acele ediyorsunuz?" dediler.

"Başım biraz ağrıyor da..."

Kulüpten çıktıktan sonra karı-koca eve kadar konuşmadan yürüdüler. Karısı önde giderken tekel memuru arkadan onun

üzüntüden, küçük düşürülmekten kamburlaşan sırtına bakıyor, kulüpte onu çileden çıkaran mutluluğunu gözünün önüne getirerek artık böyle bir mutluluk kalmadığı için yaptıklarından dolayı gurur duyuyordu. Bir yandan içini kıvanç dolduruyor, bir yandan da bir şeyin eksikliğini hissediyordu. Şimdi geriye dönse de oradaki herkesin kendi çektiği acıları, sıkıntıları çekmesini sağlasa içi biraz daha rahatlayacaktı. Yaşamın hiçliğini, tekdüzeliğini onlar da hissetsinlerdi. İşte şimdi kendisi karanlık sokaklarda yürürken olduğu gibi, vıcık vıcık çamurun ayakları altında ezildiğini duysunlar, yarın sabah uyandıklarında votkadan, iskambil oynamaktan başka yaşamlarında değişik bir şey olmadığını anlasınlardı... İşte böylesine berbat bir yaşamdı onlarınki.

Anna Pavlovna da üzüntüden kıvranıyordu. Bir yandan da kulüpteki dansların, müziğin, konuşmaların, gürültünün, parlak ışıkların etkisindeydi. Hem yürüyor, hem de Tanrı'nın onu niçin cezalandırdığını soruyordu. Büyük acılar, eziklikler içindeydi, arkadan gelen kocasının ağır adımlarına karşı yüreğinde nefret duyguları kabarıyordu. O anda tek isteği, en aşağılayıcı, yaralayıcı sövgüyü bulup bunu kocasının yüzüne haykırmaktı, gelgelelim onun hiçbir sövgüye aldırmayacağını da biliyordu. En yakası açılmadık küfürler vız gelirdi şimdi adama. Bu duruma göre acısını dindirecek bir şey yoktu kadıncağız için...

Öte yandan kulüpteki müzik ta oralara kadar dörtbir yana yayılıyor, karanlık sokaklar müziğin yakıcı, iç hoplatıcı sesleriyle dolup taşıyordu.

Mutsuzluk

(Несчастье)

Yirmi beş yaşlarında, körpe, alımlı bir kadın olan, noter Lubiantsev'in karısı Sofya Petrovna ile yazlık komşuları Avukat İvan Mihayloviç İlyin ormandaki ağaçsız bir boşlukta yan yana, ağır ağır yürüyorlardı. Akşam beş sularıydı. Pamuk yığını görünümündeki bulutlar bütün gökyüzünü kaplamıştı. Pamuk yığınlarının arasından tek tük açık mavi boşluklar gözüküyor, bunlar yaşlı yüksek çamların doruklarına takılıp kalmışlar gibi kıpırtısız duruyorlardı. Ortalık sessiz, hava boğucu derecede sıcaktı.

Orman açıklığının ta ilerisinde yüksekçe bir demiryolu setti uzanıyor, tüfekli bir nöbetçi hat boyunca gidip geliyordu. Settin hemen arkasında ise çatısı pas tutmuş beş kubbeli, büyük bir kilise yükseliyordu.

Yürürken gözlerini yerden ayırmayan, şemsiyesinin ucunu geçen yıldan kalma çürümüş yapraklara batıran Sofya Petrovna, "Sizinle burada karşılaşacağımızı hiç ummuyordum," dedi. "Ama karşılaşmamız çok iyi oldu, çünkü ciddi bir konuşma yapmamız gerekiyor... Bazı şeylere bir son vermelisiniz, İvan Mihayloviç. Beni gerçekten seviyor, sayıyorsanız peşimi bırakın artık! Çok rica edeceğim! Bir gölge gibi sürekli beni izliyor, bakışlarınızla rahatsız ediyor, her fırsatta sevdiğinizi söy-

lüyor, garip garip mektuplar yazıyorsunuz... Bunlar ne zaman bitecek, söyler misiniz? Sonunun neye varacağını düşündünüz mü hiç?"

İlyin'den ses yoktu. Sofya Petrovna birkaç adım attıktan sonra konuşmasını sürdürdü:

"Şurada tam beş yıldır tanışıyoruz, ama nedense son birkaç haftadır başladı bu gibi şeyler. Sizi anlayamıyorum, İvan Mihayloviç! Bu değişikliğin nedenini söyler misiniz?"

Adama yan gözle baktı. Beriki pamuk görünümündeki bulutlara çevirmişti bakışlarını, gözlerini süzerek bakıyordu. Başkalarının saçmalıklarını dinlemek zorunda kalan bir adamın huysuz, öfkeli, aynı zamanda acı çeken, dalgın duruşu vardı yüzünün.

Sofya Petrovna omuzlarını silkti:

"Durumu anlamamanıza çok şaşıyorum. Oynadığınız oyun hiç de hoş değil. Ben evli bir kadınım, kocamı seviyorum... Bir de kızım var. Bunları hiç göz önüne almıyor musunuz? Ayrıca, eski bir dostumuz olarak aileyle ilgili, ailenin sağlam temelleriyle ilgili görüşlerimi bildiğinizi sanıyordum."

İlyin üzüntüyle içini çekti:

"Ailenin sağlam temelleriymiş... Aman Tanrım!"

"Evet, öyle... Kocamı seviyor, sayıyorum; aile huzurunun büyük değeri var benim için. Kocamın, kızımın mutsuzluğuna neden olmaktansa öleyim daha iyi. Sizden çok rica ediyorum, Tanrı aşkına beni rahat bırakın, İvan Mihayloviç! Eski güzel, temiz dostluğumuza geri dönelim. Ahlamalar, oflamalar olmasın artık, çünkü size hiç yakışmıyor. Konuşuldu, karar verildi: Bundan böyle bu gibi şeylerin sözünü etmeyeceğiz, tamam mı? Şimdi başka konulara geçelim..."

Sofya Petrovna böyle diyerek İlyin'in yüzüne yandan baktı. Beriki gene gözlerini yukarıya, bulutlara dikmişti; yüzü solgun, öfkeliydi, titreyen dudaklarını kemiriyordu. Kadın onun niçin kızıp içerlediğini anlamamakla birlikte yüzünün solgunluğu yüreğine dokundu. Okşayıcı bir sesle, "Gücenmeyin, ne olur," dedi. "Eskisi gibi dost kalalım. Anlaştık mı? İşte, elimi uzatıyorum."

İlyin bu küçük, yumuşacık eli avuçlarının içine aldı, ağır ağır dudaklarına götürerek, "Ben lise öğrencisi değilim," dedi. "Sevdiğim bir kadının dostluğu beni hiç ilgilendirmiyor."

"Yetişir artık, konuştuk, karar verdik! Bakın, şurada bir kanepe var; gelin, oturalım."

Sofya Petrovna'nın ruhunu tatlı bir dinginlik duygusu doldurdu; en nazik, en zor konu aşılarak bir karara bağlandığına göre İlyin'in yüzüne rahatça bakıp derin derin içini çekebilirdi. Öyle de yaptı. Ancak sevilen bir kadının seven erkek karşısındaki üstünlük duygusu kapladı ansızın yüreğini. Bu kocaman kara sakallı, yüzü erkek öfkesiyle titreyen, iriyarı, güçlü, zeki, kültürlü, söylendiğine göre çok yetenekli adamın kuzu kuzu yanında oturarak başını önüne eğmesi hoşuna gitmişti.

Sessizlik içinde geçen birkaç dakikadan sonra İlyin, "Hiçbir şey konuşulup karara bağlanmadı," dedi. "Bana ahlâk kitabından satırlar okuyor gibisiniz: 'Kocamı sevip sayıyorum... Ailenin temelleri...' falan filan... Bunları biliyorum ben, isterseniz daha fazlasını söyleyeyim... Tüm içtenliğim ve onurumla bildiririm ki, size karşı davranışlarımı ahlâksızlık, büyük bir suç saymaktayım... Gördünüz mü? Yeter mi bu kadar? Öyleyse herkesin bildiği şeyleri yinelemekte ne yarar var? Bülbülün karnını acıklı sözlerle doyuracağınıza, bana ne yapmam gerektiğini öğretmeniz yeterlidir."

"Önceden de söyledim: Buradan gidin!"

"Sizin de çok iyi bildiğiniz gibi, beş kez gittim, ama her seferinde yarı yoldan geri döndüm. Aldığım tren biletlerini göstereyim isterseniz; yırtmadım, sakladım onları. Sizden kaçacak iradeyi bulamıyorum kendimde. Öyle bir savaş veriyorum ki duygularıma karşı, bilemezsiniz! Ama dayanıklılık, yüreklilik, güç olmadıktan sonra duygularımla savaşmışım, ne yararı var? Doğa her zaman üstün geliyor... Anlıyor musunuz, yapamıyorum işte! Ben buradan kaçıyorum, duygularım sımsıkı eteklerime yapışıyor. Aşağılık, iğrenç iradesizlik!"

İlyin, yüzü kıpkırmızı, ayağa kalkıp kanepenin çevresinde dolaşmaya başladı. Yumruklarını sıkarak, "Çok kızıyorum!" diye sürdürdü konuşmasını. "Nefret ediyorum böyle yaratıl-

mış olmamdan, kendi kendimi küçük görüyorum! Aman Tanrım, başkasının karısının peşinden koşmak, ona salakça mektuplar yazmak olacak şey değil. Kendi gözümde nasıl alçaldığımı bilemezsiniz!"

Saçlarına sımsıkı sarıldı, homurdandı, kanepeye oturdu.

"Üstüne üstlük, bir de sizin içtenliksiz tavırlarınız!" dedi acı bir sesle. "Eğer bu çirkin tavırlarıma karşıysanız niçin geldiniz buraya? Sizi zorla getiren mi vardı? Mektuplarımda sizden kesin 'evet' ya da 'hayır' yanıtı vermenizi dilerken, siz bunun yerine benimle her gün rastgele karşılaşmışsınız gibi bir hava yaratıyor, bana ahlâk dersi veriyorsunuz."

Tuhaf bir korkuya kapılan Lubiantseva'nın yüzü pancar gibi kızardı. Bir erkeğin karşısına çırılçıplak çıkan iffetli bir kadının duyduğu sıkıntı doldurdu yüreğini.

"Benim oyun oynamamdan kuşkulanmanız yersiz," dedi. "Her zaman size kesin yanıtımı bildirmişimdir... Bugün de söylüyorum aynı şeyi..."

"Bu gibi şeyler böyle söylenmez. 'Defolun karşımdan!' diye kestirip atsaydınız şimdi çoktan çekip gitmiştim. Ama siz öyle yapmadınız. Garip bir kararsızlık içindesiniz. Ne yalan söyleyeyim, ya benimle oynuyorsunuz ya da..."

Sözün sonunu getiremeyen İlyin başını yumruklarına dayayarak durdu. Sofya Petrovna ise davranışlarını baştan sona gözünün önüne getirmeye çalıştı. Geçmiş günlere dönüp İlyin'le ilişkilerini göz önüne aldığında yalnız davranışlarında değil, en içten duygularında bile onun kendisine kur yapmasını doğru bulmadığını anladı, ancak avukatın sözlerinde bir haklılık payı olduğunu da kabul ediyordu. Bununla birlikte onun nerede haklı olduğunu bulamadığı için ne söyleyeceğini şaşırdı. Bir şey söylemeden oturmak garip kaçacağından, "Evet, ben de suçluyum," dedi omuz silkerek.

"İki yüzlü davranışınızı suç olarak ileri sürmek istemiyorum. Lafın gelişi söyledim bunları. İnsanın içtenliksiz olması çok doğaldır, onun yaradılışında vardır bu. Eğer el birliği edip bütün insanlar içten konuşmaya başlasalardı her şey tepetaklak olup güme giderdi."

Felsefe yapmak gibi bir isteği yoktu Sofya Petrovna'nın, gene de konunun değişmesine memnun kalarak, "Nasıl güme giderdi?" diye sordu.

"Çünkü içten olanlar yalnız ilkel insanlar ile hayvanlardır. Uygarlık dediğimiz şey insan yaşantısına kadınlık erdemi gibi bir lüks getirdiğinden burada içtenliğe fazla yer kalmıyor..."

İlyin böyle diyerek bastonunun ucunu öfkeyle kuma sapladı. Kadın onu dikkatle dinliyor, söylediklerinin çoğunu anlamamakla birlikte konuşması hoşuna gidiyordu. En çok hoşuna giden de böyle yetenekli bir adamın kendisi gibi sade bir kadınla "derin" konuları tartışmasıydı. Ayrıca ona zevk veren bir şey daha vardı: Karşısındaki erkeğin hâlâ öfkesi geçmemiş, solgun, genç, hareketli yüzünün çırpınır gibi kıpırdanmasını seyretmek. Evet, onun söylediklerinin çoğunu anlamıyordu, ama karşısındaki çağdaş, düşünceli bir insanın cesaretle, fazla derin düşünmeye gerek görmeden, kuşkuya filan kapılmadan önemli sorunları çözmeye kalktığını, kesin sonuçlar çıkardığını hoş bir biçimde kavrıyordu.

Adamı zevkle seyrettiğini fark edince birden irkildi, dehşete kapıldı, telaşla, "Bağışlayın, sizi pek anlamıyorum," dedi. "İçten olmamak konusunu niçin açtınız, bilmem. Ancak sizden bir daha rica ediyorum: Dostluğunuzu, insanlığınızı gösterip beni rahat bırakınız! Sizden tek dileğim budur!"

İlyin içini çekti:

"Peki, bir daha deneyeceğim... Tüm gücümle buna çalışsam bile bundan bir sonuç alacağımı sanmıyorum. Ya şakağıma bir kurşun sıkarım... Ya da kendimi aptalca içkiye veririm. Bundan sonra iflah olmam artık. Her şeyin bir sınırı vardır, insanın kendi doğasıyla boğuşmasının da... Söyleyin, delilikle mücadele edilebilir mi? Kafayı iyice çekince sarhoşluğu önleyebilir misiniz? Yüzünüzün görünüşü ruhuma sinmişse, karşımdaki şu çam ağacı gibi gece gündüz gözümün önünden gitmiyorsanız buna karşı ben ne yapabilirim? Bütün düşüncelerim, isteklerim, düşlerim içime çöreklenen bir şeytana saplanıp kalmışsa bu mutsuzluk veren, iğrenç durumdan kurtulmak için nasıl bir kahramanlık yapmam gerektiğini söyler misiniz? Sizi sevi-

yorum. Hem de öyle çok seviyorum ki, her şey çığrından çıktı; işimi, en yakınlarımı terk ettim, Tanrı'ya inancımı yitirdim! Kimseyi böylesine sevmemiştim."

Konuşmanın bu şekle dökületeceğini beklemeyen Sofya Petrovna gövdesini geriye attı, korkuyla İlyin'in yüzüne baktı. Adamın gözlerinde yaşlar belirmişti, dudakları titriyordu, yüzünde yalvaran, aç bir insanın görüntüsü vardı.

İlyin gözlerini, korkudan irileşen Sofya Petrovna'nın gözlerine yaklaştırarak, "Seviyorum sizi," dedi. "Öyle güzelsiniz ki! Şu anda acı çekiyorum, ama yemin ederim, yaşam boyu dizinizin dibinde oturmaya, acı çekerek gözlerinizin içine bakmaya razıyım. Yalvarıyorum, susun..."

Sofya Petrovna gafil avlanmıştı, İlyin'i durduracak sözleri bulmaya çalışıyordu. "En iyisi kaçıp gideyim!" diye düşündü, ama daha doğrulmasına fırsat kalmadan adam önünde yere çöküverdi, kollarıyla dizlerini sardı, yüzüne bakarak ateşli, tutkulu konuşmasını sürdürdü. Besbelli, çok güzel şeyler söylüyordu, ancak korku, heyecan içindeki Sofya Petrovna bunları işitecek durumda değildi. Bir yandan da dizlerinin hoş bir biçimde, sımsıcak sarıldığı böylesine tehlikeli bir anda sinsi bir düşünceyle duygularında bir anlam arıyordu. Oysa kadınlık iffetinin bu duruma karşı koyması gerekmez miydi? Bunun yerine tüm benliğini bir tembellik, uyuşukluk, gevşeklik kaplamıştı; hiçbir şeyden korku duymayan sarhoşlar gibiydi. Yalnızca yüreğinin uzak bir köşesinden onunla alay eden, incecik bir ses duyuluyordu: "Neden kaçıp gitmiyorsun? Demek ki, böyle olması gerekiyor, bunu sen de istiyorsun..."

Duygularında bir anlam bulmaya çalışırken İlyin'in sülük gibi yapıştığı ellerini niçin çekip almadığını, birisi bizi görüyor mu diye adamla birlikte telaş içinde sağa-sola bakınmasını anlayamıyordu.

Çam ağaçları, bulutlar kıpırtısız duruşlarıyla, küçük çocukların yaramazlıklarını görerek sert sert bakan, ama suçlarını babalarına söylememek için onlardan para isteyen yaşlı adamlara benziyordu. Demiryolu settindeki nöbetçi de gözlerini onlara dikmişti...

"Bakarsa baksın!" diye düşündü Sofya Petrovna.

Uzaktan gözüken trenin lokomotifi inceden, kısık kısık ıslık çaldı. Günlük yaşamın içinden çıkıp gelen bu yabancı, soğuk ses Lubianseva'nın biraz olsun aklını başına getirdi. Yerinden hızla kalkarak, "Ama... Ama dinleyin beni!" diyebildi büyük bir kaygıyla. "Bunun sonu neye varır? Hiç düşündünüz mü?"

İlyin böyle sorular sorulmasından hoşlanmayan bir adam tavrıyla elini salladı:

"Bilmiyorum, bilmiyorum..."

"Artık gitmem gerekiyor. Andrey trendedir. Gelmeden yemeğini hazır etmeliyim..."

Alev alev yanan yüzünü demiryolu settine çevirdi; o sırada önce lokomotif, ardından vagonlar ağır ağır raylardan geçmeye başladılar. Lubiantseva yanılmıştı, onun sandığı gibi yazlık semte gelip giden yolcu treni değildi bu, yük katarıydı. Kara vagonlar insan ömründeki günler gibi kilisenin beyaz zemini üzerinden ardı ardına kayıyorlardı, katarın sonu gelmeyecek gibiydi...

En sonunda katar bitti, kondüktörü, feneriyle son vagon yeşillikler arasında gözden kayboldu. Yüzünü demiryolundan çeviren Sofya Petrovna, İlyin'e bakmaksızın hızla yazlık evinin yolunu tuttu. Kendini tümüyle egemenliği altına almıştı artık. Utançtan yüzü kıpkırmızı, İlyin'in davranışlarından değil de kendi güçsüzlüğünden, edepsizliğinden, temiz, iffetli bir kadın olarak yabancı bir erkeğin dizlerini kucaklamasına izin vermesinden ötürü kendi kendine içerlerken düşündüğü tek şey vardı şimdi: Bir an önce yuvasına dönmek, ailesine kavuşmak! Avukat arkasından yetişmekte güçlük çekiyordu. Orman boşluğundan sapıp dar bir cılgaya girerken bir ara dönüp geriye baktı. Adamın dizine yapışmış kumları gördü, arkasından gelmemesi için ona işaret etti.

Soluk soluğa evine yetiştiğinde kendi odasında beş dakika kadar ayakta dikildi, bir pencereye, bir çalışma masasına baktı baktı... "Aşağılık kadın! Sürtük!" diye mırıldandı kendisi için.

Gene de kendinden hiçbir şey gizlemeden, İvan Mihayloviç'le aralarında geçenleri tüm ayrıntılarıyla anımsamaya ça-

lıştı: Son günlerde İlyin'in kur yapmalarına karşı olduğu halde durumu açıklığa kavuşturmak amacıyla da olsa onu görmekten alıkoyamamıştı kendisini. Bununla da kalmamış, adam dizinin dibine çöktüğünde bundan zevk almıştı. Bütün bunları düşününce büyük bir öfkeye kapıldı. Ah, ona hiç acımamalı, yüzüne tokat üstüne tokat indirmeliydi!

Kocası, kızı hatırına geldi, yüzüne çok sevecen bir anlatım vermeye çalışarak, "Zavallı Andrey! Zavallı Varya! Benim nasıl bir kadın olduğumu bilmiyorsunuz. Bağışlayın beni, sizi öylesine çok seviyorum ki!" diye mırıldandı.

Henüz iyi bir eş, iyi bir anne olduğunu, İlyin'e sözünü ettiği "aile temelleri"ne henüz bozulmuşluğun bulaşmadığını kendi kendine kanıtlamak istercesine mutfağa koştu, Andrey İlyiç'e niçin sofra hazırlamadı diye aşçı kadını bir güzel haşladı. Kocasının yorgun, acıkmış yüzü geldi gözünün önüne, ona karşı büyük bir acıma duydu, daha önce hiç yapmadığı halde sofrayı kendi eliyle kurdu. Sonra kızı Varya'yı buldu, onu kollarına aldı, kucakladı, öptü, sevdi... Çocuk ağır, soğuk gelse de bunu kabul etmeye yanaşmaksızın babasının nasıl iyi, sevecen, dürüst bir adam olduğunu ona anlatmaya koyuldu.

Bununla birlikte kocası eve geldiğinde ona selam vermek için fazla bir istek duymadı. Yüreğini dolduran yalancı, yapmacık duygular kaybolmuş, bunların yerine yalnız öfke, sinirli bir bezginlik kalmıştı. Pencerenin önünde otururken kendi kendine kızıyor, acı çekiyordu; insanoğlu kendi duygularına, düşüncelerine egemen olmanın güçlüğünü ancak başı büyük dertteyken anlayabilirdi. Duygularındaki karmaşayı daha sonra bir arkadaşına anlatırken "bundan kurtulmanın sürü halinde uçuşan serçeleri tek tek saymak kadar zor" olduğunu söyleyecekti. Kocasının eve dönmesine sevinmemesinden, yemek yerkenki tavırlarını beğenmemesinden ona karşı içinde bir nefret uyanmaya başladığı sonucunu çıkardı.

Gerçekten de Andrey İlyiç, açlıktan, yorgunluktan yarı baygın halde önüne çorba konulmasını beklerken sofradaki sucuğa saldırmış; sonra da bunu tıkınırcasına, çenesini garip bir biçimde oynatarak, ağzını şapırdata şapırdata yemişti.

Sofya Petrovna "Aman Tanrım, sevip saydığım adama bak! İnsan böylesine iğrenç yemek yer mi?" diye düşündü.

Düşüncelerindeki karmaşa duygularındakinden daha az değildi. Tatsız düşüncelerle boğuşmada deneyimsiz biri olarak içine düştüğü zor durumu zihninden uzaklaştırmaya çalıştıkça ona kur yapan savcı, adamın dizine yapışmış kumlar, gökyüzündeki pamuksu bulutlar, yük katarı gözünün önünde daha çok canlanıyordu.

"Ben de salak gibi ne diye gittim oraya? Sağlamlığına bu derece güvenilmeyecek biri miyim ben?" diye öfkeleniyor, acı çekiyordu.

Korkunun gözleri büyüktür, derler. Kocası yemeğini bitirmek üzereyken o da kesin kararını verdi: Her şeyi ona anlatacak, böylece kendisini bekleyen bütün tehlikelerden sıyrılacaktı.

Andrey İlyiç yemeğini bitirip de biraz dinlenmek için ceketini, çizmelerini çıkarırken, "Seninle ciddi bir konuyu görüşeceğim," dedi.

"Ee... Nedir o?"

"Gidelim buradan."

"Ya! Nereye? Kente dönmek için erken daha."

"Öyle değil... Ya geziye çıkalım ya da öyle bir şey..."

Kocası uzandığı yerde gerindi.

"Geziye çıkmak mı dedin? Onu ben de hayal ediyorum ama parayı nereden bulacağız? Ayrıca noterlik bürosunu bırakacağım kimse yok."

Biraz düşündükten sonra, "Gerçekten de sen çok sıkıldın," diye ekledi. "İstersen kendin git!"

Sofya Petrovna razı olduysa da hemen İlyin'in bunu fırsat bileceği, onunla aynı trene binip aynı kompartımanda yolculuğa çıkmak isteyeceği geldi aklına. Bunları düşünürken bir yandan da karnını doyurmuş ama gevşekliği hâlâ geçmemiş kocasına bakıyordu. Bir ara bakışları onun, kadın ayakları gibi minnacık ayaklarına, uçlarından iplikler fırlamış çoraplarına kaydı.

Pencerenin inik perdesinin arkasına giren bir yabanarısı cama çarparak vızıldayıp duruyordu. Sofya Petrovna çorapların

ucundaki ipliklere bakıp arı vızıltısını dinlerken trendeki yolculuğu gözünün önüne getirdi... İlyin'le karşı karşıya gece gündüz aynı vagonda gidecekler, İlyin zayıflığından ötürü kendine kızgın, yüreğindeki sızıdan dolayı solgun, gözlerini ondan hiç ayırmayacaktı... Kendisini serseri sokak çocuğu olarak adlandırıp Sofya Petrovna'ya da çatan, arada bir saçlarını yolan bu adam karanlık bastırdıktan sonra yolcular kompartımandan çıktıklarında ya da uyuduklarında fırsatını bulup gene önünde yere çökecek, ormanda yaptığı gibi dizlerini kucaklayacaktı...

İlyin'le ilgili hayal kurduğunu anlayınca birden toparlandı.

"Hayır, tek başıma gitmem!" dedi. "Sen de benimle gelmelisin!"

"Sofoçka,[1] seninki olmayacak bir şey! Biraz ciddi düşün, yapamayacağım bir işi isteme benden!"

"Gerçeği öğrenince geleceksin!" diye geçirdi içinden Sofya Petrovna.

Her ne pahasına olursa olsun geziye çıkma kararı veren Lubiantseva kendisini tehlikenin dışında hissetmeye başladı. Böylece düşünceleri yavaş yavaş düzene girdi, neşesi yerine geldi, hatta hayaller kurmaya başladı. Aklına ne denli kötü şeyler gelirse gelsin bu geziye çıkmalıydı.

Kocası uyurken usul usul akşam oldu. O sırada oturma odasında kendisi de piyanonun başına geçmişti. Sokaklardaki akşam canlılığı, çaldığı müzik parçası, özellikle de artık tehlikeyi atlattığı düşüncesi neşesini iyice artırdı. Aferin ona, bu işin üstesinden gelmişti! Onun durumunda başka bir kadın olsa –dinginliğe kavuşan vicdanı öyle söylüyordu– içinde kabaran duygulara karşı koyamaz, başı fıldır fıldır dönerdi. Oysa kendisi utançtan, acıdan kıvransa da büyük tehlikeden yakayı sıyırmıştı. Artık o tehlike hiç kalmamıştı, iffetli bir kadın oluşuna inancı, kararlılığı onu öylesine coşturdu ki, aynaya yaklaşıp üç kez görüntüsüne çekidüzen verdi.

Ortalık kararınca evi konuklar doldurdu. Erkekler kâğıt oynamak için yemek odasındaki masaya geçtiler, kadınlar ise oturma odası ile terasta oturdular. En geç İlyin geldi. O gün

1 Sofya'nın küçüklük adı – ç.n.

hastaymış gibi üzgün, somurtkan bir duruşu vardı. Gelir gelmez kanepenin bir ucuna ilişti, yerinden bir daha kıpırdamadı. Genelde neşeli, konuşkan biri olduğu halde ağzını hiç açmadı, surat astı, göz çukurlarını kaşıdı durdu. Birisi soru sorduğu zaman ise yalnız üst dudağıyla zorla gülümseyerek kısa, sinirli yanıtlar verdi. Birkaç kere de nükte yapmadı değil, ancak nükteleri kabaydı, biraz da yersiz kaçtı. Sofya Petrovna onun isteriye tutulmak üzere olduğunu sanıyordu. Piyanonun başına oturup da bir şeyler çalmaya başladığı zaman adamcağızın şaka yapacak durumda olmadığını, ruhunun gerçekten hastalandığını, kalabalık içinde ne yapıp ne edeceğini bilemediğini anladı. Bu adam onun için gençliğini, mesleğinin en parlak yıllarını feda ediyor, son paralarını onların yakınında yazlıkta kalmak için harcıyor, annesini, kızkardeşini ihmal ediyor, en önemlisi de kendi kendisiyle yaptığı azap verici boğuşmada bütün gücünü tüketiyordu. En azından İlyin'i üzmemek için ona karşı daha ciddi davranması gerekmez miydi?

Bunları açıklıkla, yüreği sızlayarak anlıyordu; eğer o sırada İlyin'in yanına gitse de "Hayır!" yanıtı verse sesindeki kesinlikten dolayı adam onu dinlememezlik edemezdi. Ancak ne onun yanına gitti, ne ret yanıtı verdi, ne de böyle bir şey düşündü. Gençliğinin verdiği düşüncesizlik, bencillik hiçbir zaman o akşamki kadar kendini belli etmemişti. İlyin'in çok mutsuz olduğunu, kanepede iğne üstünde oturduğunu, hatta adama karşı acıma duyduğunu bilmiyor değildi; gelgelelim aynı zamanda kendisini acı çekerek seven bir erkeğin varlığı gururunu okşuyor, ona üstünlüğünü duyumsatıyordu. Gençliğinin, güzelliğinin, fethedilmezliğinin bilincindeydi; o yüzden –iyi ki kanepede otururken oradan uzaklaşma kararı vermişti– kendine sonsuz bir özgürlük tanıdı. O akşam durmadan cilve yaptı, kahkaha üstüne kahkaha attı, değişik duygularla, coşarak şarkılar söyledi... Her şey onu neşelendiriyor, güldürüyordu. Aklına geldikçe orman açıklığında, kanepede olanlara, nöbetçinin onlara bakmasına güldü... Eve gelen konuklar gülünçtü, İlyin'in yersiz nükteleri gülünçtü, o güne değin kravatına taktığını görmediği iğnesi gülünçtü. İlyin, gözleri elmastan, yılan biçiminde

bir iğne takmıştı o akşam; iğne öylesine tuhaf gözüktü ki gözüne, Sofya Petrovna avukatı hep öpmek istedi.

Şarkı söylerken biraz sinirliydi; başkasının üzüntüsünü alaya alırcasına, çakırkeyiflerin garip coşkusuyla şarkı söylüyordu. Üstelik seçtiği şarkılar yitirilmiş umutlardan, geçmiş günlerden, yaşlılıktan söz eden hüzünlü, melankolik parçalardı. "Yaşlılık günden güne yaklaşıyor..." türünden. Oysa kendisinin yaşlılıktan yana bir derdi yoktu...

Şarkı söylerken ya da kahkaha atarken arada bir, "Bana garip şeyler oluyor..." diye düşünmüyor değildi.

Konuklar saat on ikide evlerine dağıldılar. En son giden İlyin oldu. Sofya Petrovna onu terasın alt basamağına değin geçirmeyi göze aldı. Bunu yaparken kocasıyla birlikte geziye çıkacaklarını ona bildirmek, bu haberin onda yapacağı etkiyi gözleriyle görmek istiyordu.

Ay bulutların arkasına gizlenmişti, ancak ortalık öylesine aydınlıktı ki, esen yelin mantosunun etekleriyle, terasın perdesiyle oynamasını açık seçik görüyordu. Görebildiği başka bir şey de İlyin'in yüzünün solgunluğu, gülümsemeye çalışırken üst dudağının garip bir biçimde kıvrılmasıydı.

İlyin, Sofya Petrovna'nın konuşmasına fırsat vermeden, "Sonya. Soneçka!"[2] diye mırıldandı. "Sevgilim, güzel sevgilim benim!"

Yüreğini dolduran aşk heyecanı içinde ona birbirinden tatlı sevgi sözleri mırıldanıyordu, karşısındaki kadın karısı ya da metresiymiş gibi "sen" demeye başladı. Sonra da Sofya Petrovna'nın hiç beklemediği bir anda bir koluyla beline sarıldı, öbür eliyle dirseğini tuttu. Onu boynunun arkasından öperek, "Bir tanem, hayatım benim! İçinden geldiği gibi hareket et, gel benimle!" dedi.

Sofya Petrovna adamın kollarından sıyrıldı, şaşkınlığını, öfkesini belli etmek için başını dikleştirdi, ancak öfke filan okunmuyordu bakışlarından... O çok övündüğü, koltuklarını kabartan iffeti, kadınlık iffeti ona, bu gibi durumlarda sıradan bütün kadınların söyleyeceği şu sözleri söyletebildi yalnızca:

2 Sofya'nın küçüklük adları – ç.n.

"Siz aklınızı mı oynattınız?"

"Ne olur, birlikte gidelim! Ormanda görüştüğümüzde anladım: Siz de benim gibi güçsüzsünüz, biliyorum bunu... Siz de bundan kurtulamayacaksınız... Beni seviyorsunuz, kendi kendinizle sonuçsuz bir vicdan hesaplaşmasına girmişsiniz, hepsi bu kadar..."

Kadının kendinden uzaklaşmaya çalıştığını görerek giysisinin dantelli yeninden tuttu, hızlı hızlı şunları söyledi:

"Bugün değilse bile yarın benim dediğime geleceksiniz. Öyleyse ne diye uzatıyorsunuz? Tatlı Sonya'm, canım! Hakkımızda yargı verilmiştir, bunun yerine getirilmesini geciktirmenin bir yararı var mı? Kendimizi niçin aldatıyoruz?"

Sofya Petrovna adamın elinden kurtularak kapıdan içeri kaçtı. Oturma odasına döndükten sonra piyanonun kapağını kurulmuş gibi kapattı, nota sehpasına uzun uzun baktı, oracığa çöktü. Ne ayakta durabiliyor, ne de bir şey düşünebiliyordu. O akşamki heyecandan, coşkudan sonra içinde bir gevşeklik, can sıkıntısıyla birlikte korkunç bir güçsüzlük kalmıştı. Vicdanı da bir yandan ona çok aptalca, salakça, kötü eğitilmiş kızlar gibi davrandığını, az önce bir adamla kucaklaştığını fısıldıyordu. Belinde, dirseğinde avukatın dokunuşunu tuhaf bir biçimde hissetmekteydi hâlâ.

Oturma odasında kimse yoktu, köşede mum yanıyordu. Lubiantseva piyanonun önündeki yuvarlak taburede kıpırdamadan otururken bir şey bekliyor gibiydi. O anki güçsüzlüğünden, odanın karanlığından yararlanırcasına, usul usul karşı konulmaz, ağır bir istek egemen olmaya başladı benliğine. Bu istek her an güçlenerek, boğa yılanı gibi tüm bedenini, ruhunu sarıyordu. Önceki gibi onu artık uzaktan uzağa tehdit etmiyordu; tehlike apaçık, bütün çıplaklığıyla karşısındaydı.

Böylece yarım saat kadar kıpırdamaksızın oturdu, sonra tembel tembel doğruldu, yatak odasına yürüdü. Kocası yataktaydı. Lubiantseva açık pencerenin önüne oturdu, kendini isteklerinin akışına bıraktı. Kafasındaki "karmaşa" yok olmuştu artık, bütün düşünce ve duyguları uyum içinde açık bir amacın çevresinde toplanmıştı. Lubiantseva bununla boğuşmayı bir an

göze aldıysa da sonra boş verircesine elini salladı. Çünkü düşmanının ne denli güçlü, amansız bir şey olduğunu biliyordu. Onunla boğuşmak için direnç, dayanıklılık gerekliydi; oysa ne doğası, ne yetişmesi ne de yaşam tarzı ona yaslanacağı böyle bir destek vermişti.

İçi içine sığmıyordu: "Ahlâksız, aşağılık kadın! Nasıl biri olduğunu anla işte!"

Güçsüz oluşundan dolayı yaralanan kadınlık iffeti, ona kendisiyle ilgili daha başka ne sövgüler ettirdi, ne gücendirici, küçük düşürücü sözler söyletti! Hiçbir zaman namuslu bir kadın olmadığını, eğer o güne değin ahlâksızlık yapmamışsa buna bir neden bulunmadığı için yapmadığını, o günkü kendi kendisiyle boğuşmasının ise alay edilecek bir güldürüden başka bir şey olmadığını söylemeyi de unutmadı.

"Kendi kendimle boğuştuysam ne çıkar bundan?" diyordu. "Satılık kadınlar bile kendilerini satmadan önce karşı koyar gibi yaparlar. Aman ne boğuşma, süt gibi kesiliverdim hemen! Hem de bir günde!"

Düşündükçe onu evden dışarıya İlyin'in kişiliğinin çekmediğini anladı. Onu dışarıya içindeki duygular, onu bekleyen duygular çağırıyordu. "Yazlıkta gönül eğlendiren hanımefendi! Senin gibiler öylesine çok ki!" diye geçirdi içinden.

Sokakta biri, kısık tenor sesiyle, "Na-a-asıl öldürdüler annesini kü-ü-üçük çocuğun!" diye bir şarkı tutturmuştu.

Sofya Petrovna, "Gideceksem şimdi tam zamanıdır!" diye düşündü. Yüreği küt küt atmaya başladı.

"Andrey!" diye seslendi bağırırcasına. "Dinle beni! Geziye çıkıyoruz, değil mi?"

"Dedim ya! İstiyorsan sen kendin çık!"

"Ama bak! Benimle gelmezsen beni yitirme tehlikesi var! Sanıyorum, âşık oldum ben!"

"Kime âşık oldun?"

"Senin için fark eder mi?"

Andrey İlyiç yatağında doğruldu, bacaklarını aşağı sarkıttı, karısının karanlıktaki görüntüsüne şaşkın şaşkın baktı.

"Hayal seninkisi!" dedi esneyerek.

Karısının söylediklerine inanmamıştı ama korktuğu da ortadaydı. Biraz düşündükten, karısına birkaç önemsiz soru sorduktan sonra aileyle, karı-kocanın birbirini aldatmasıyla ilgili görüşlerini söyledi. Böyle on dakika kadar içini döktü, ardından kafayı vurup yattı. Ancak verdiği ahlâk dersinin pek bir yararı dokunmadı. Bu dünyada pek çok görüş ileri sürülür, ancak bunların en az yarısından çoğu başı derde girmemişlerce söylenir.

Vaktin hayli ilerlemesine karşın sokaklardan el ayak çekilmemişti. Sofya Petrovna yeldirmesini sırtına aldı, biraz durdu, düşündü... Gene de uyumak üzere olan kocasına şunları söyleme kararlılığını gösterdi:

"Uyuyor musun? Ben biraz dolaşmaya çıkıyorum. Sen de gel istersen."

Bu onun son umuduydu. Yanıt alamayınca evden çıktı. Rüzgârlı, serin bir hava vardı dışarıda. Ancak ne rüzgârı hissetti, ne karanlığı... Yürüdü, yürüdü... Karşı konulmaz bir güç onu kovalıyor gibiydi, bir an duracak olsa o güç arkasından itebilirdi.

"Ahlâksız, aşağılık kadın!" diye söylendi kurulmuş gibi.

Soluk soluğa yürüyor, yüzü utançtan yanıyor, adım atışlarını hissetmiyor, ama onu ileriye iten şeyin utançtan da, mantıktan da, korkudan da baskın olduğunu anlıyordu.

Acı Çekenler

(Страдальцы)

Birçok hayranları bulunan Lizoçka[1] Kudrinskaya adındaki genç bayan ansızın hastalandı, hem de öyle ciddi bir hastalığa yakalandı ki, kocası o gün göreve gitmedi, Tver'deki annesine telgraf çekildi. Lizoçka hastalanmasını şöyle anlatır:

"Lesnoye'deki teyzemin yanına gitmiştim. Onlarda bir hafta kaldım, sonra hep birlikte kuzenim Varya'nın evine konuk olduk. Bilirsiniz, Varya'nın kocası umacının, zorbanın biridir (böyle kocayı gebertmeli en iyisi), gene de hoşça vakit geçirdik. Bunun birkaç nedeni var. Birincisi, 'Soylu Bir Ailede Rezalet' adında bir amatör piyeste rol aldım. Ah, Hrustalev öyle güzel oynadı ki, görmeliydiniz! Perde arasında konyak karıştırılmış buz gibi limonata verdiler. Konyaklı limonata tıpkı şampanyaya benzer... Eh, ben de biraz içtim, ama başlangıçta bir şeyim yoktu. Ertesi gün temsilden sonra Hrustalev'le bir araba tutup gezintiye çıktık. Hava biraz nemliydi, rüzgâr esiyordu, işte o sırada üşütmüş olmalıyım. Üç gün sonra, 'Eve gideyim de biricik Vasya'mı[2] göreyim, bakalım neler yapıyor. Bu arada çiçekli muslin entarimi de alayım,' dedim. Vasya'cığımı bulamadım evde. Praskovya'ya semaveri koyup çay yapmasını

1 Liza'nın küçüklük adı – ç.n.

2 Vasili'nin küçüklük adı – ç.n.

söylemek için mutfağa gittiğimde masanın üstünde körpe turplar, havuçlar gördüm; tıpkı oyuncak şeylere benziyorlardı. Tuttum, bir havuç yedim, bir de turp... Sakın çok yediğimi sanmayın! Nasıl desem, bilmem ki, birden mideme bir bıçak saplandı sanki... Buruldu, buruldu, buruldu... Öleceğim sandım. Vasya işinden geldi o sırada. Beti benzi attı zavallıcığın, canının sıkıntısından saçlarına sarıldı, koşup doktor getirdi... Anladınız değil mi, neredeyse ölecektim!"

Sancılar öğle vakti saplanmış, saat üçte doktor gelmiş, saat altıda ise Liza'cık yatmış, gecenin ikisine değin mışıl mışıl uyumuş...

Şimdi saat gecenin ikisi. Mavi abajurdan gece lambasının fersiz ışığı süzülüyor. Lizoçka hâlâ yatakta. Dantelli beyaz başlık bağladığı başı yastığın koyu kırmızı zemini üzerinde daha da bir göze batıyor. Solgun yüzüne, yuvarlak, biçimli omuzlarına abajurun nakışlı gölgesi düşmüş. Kocası Vasili Stepanoviç ayakucunda oturuyor. Zavallıcık, karısı eve döndü diye öylesine mutlu ki! Bir yandan da hastalandığı için çok korkuyor.

Karısının uyandığını görünce, "Liza'cığım, kendini nasıl hissediyorsun?" diye soruyor.

"Şimdi daha iyiyim," diye inliyor Liza'cık. "Midemdeki kasılmalar geçti, ama uyku tutmuyor gözümü, uyuyamıyorum."

"Meleğim, koyduğumuz kompresi değiştirelim mi?"

Liza'cık ağır ağır doğruluyor, bu sırada acı duyduğunu göstermek istercesine yüzünü buruşturuyor, başını zarif biçimde yana eğiyor. Vasili Stepanoviç kutsal bir iş yaparcasına, parmaklarını karısının ateşten yanan tenine dokundurmaya korkarak kompresi değiştiriyor. Lizoçka büzüşüyor, soğuk su tenine değdikçe gıdıklanıp gülüyor, sonra yeniden yatağına yatıyor.

"Benim yüzümden sen de uyumadın," diyor kocasına.

"Ben uyumasam da olur."

"Benimkisi sinirden, Vasya'cığım. Sinirli bir insanım. Doktor midem için ilaç yazdı, ancak ben onun hastalığımı anlamadığı kanısındayım. Midemden değil benim sorunum, sinirden,

yemin ederim sinirden! Şimdi bütün korktuğum nedir, biliyor musun? Hastalığım daha da kötüleşirse ne yaparız?"

"Yok, Liza'cığım! Göreceksin, yarın bir şeyciğin kalmayacak!"

"Hiç sanmam! Ben kendim için korkuyor değilim... Bana hastalığım vız geliyor, ölmeye bile hazırım. Asıl acıdığım sensin! Beni yitirince yalnız kalmandan korkuyorum."

Vasya'cık karısıyla sık sık birlikte olamadığı için yalnızlığa alışmıştır, ancak Liza'nın bu sözleri onu gene de kaygılandırıyor.

"Sen neler söylüyorsun, Tanrı aşkına! Bu can sıkıcı düşüncelerin nedenini bir anlayabilsem!"

"Başa gelen çekilir... Biraz üzülürsün, ağlarsın, sonra alışırsın. Hatta evlenirsin de..."

Dertli koca üzüntüden saçlarını yoluyor.

"Peki, peki, sen dediklerime bakma!" diye yatıştırıyor Liza onu. "Sen her şeye hazır olmaya çalış gene de..."

Genç kadın gözlerini kapıyor, "Gerçekten bir de ölüverirmişim..." diye geçiriyor içinden.

Ölümü geliyor gözlerinin önüne. Döşeğinin çevresini annesi, kocası, kuzeni Varya, akrabaları, "yetenekleri"ne hayran olanlar almışlar; son nefesini vermeden, "Bağışlayın!" diye fısıldıyor. Hüngür hüngür ağlıyor herkes. Ölüsü nasıl da soluk yüzlü! Ona pembe giysilerini giydiriyorlar (bu ona çok yakışıyor), çiçeklerle dolu, ayakları yaldızlı, pahalı bir tabuta koyuyorlar. Günlük ağacı kokusu yayılıyor çevreye, mumlar çıtır çıtır sesler çıkarıyor. Kocası tabutunun başından ayrılmıyor, hayranları gözlerini ondan alamıyorlar. "Tıpkı canlı gibi! Tabutun içinde nasıl da güzel duruyor!" diyorlar. İşte kiliseye götürülüyor. İvan Petroviç, Adolf İvanıç, Varya'nın kocası, Nikolay Semyonıç, ona konyaklı limonata içmeyi öğreten kara gözlü üniversite öğrencisi tabutunu taşıyorlar. Tek üzüntüsü, müzik çalınmaması! Cenaze ayininin bitiminde yakınlarından teker teker ayrılıyor. Tabutunun püsküllü kapağı kapanıyor üstüne. Gün ışığından tümüyle kopuyor Liza'cık. Kiliseyi hıçkırıklar dolduruyor. Tak! Tak! Tak! Kapak çivileniyor...

Liza titriyor, gözlerini açıyor.

"Vasya, burada mısın?" diye soruyor. "Öyle iç karartıcı şeyler düşünüyorum ki! Nasıl da mutsuzum, bir türlü uyuyamıyorum. Hadi, bana neşeli bir şeyler anlat!"

"Ne anlatayım, bir tanem?"

"Aklına ne gelirse," diyor süzgün bir tavırla Lizoçka. "Şey, aşk üstüne olsun... Ya da Yahudi yaşamından bir şeyler..."

Karısının neşelenmesi, ölümden söz etmemesi için her şeyi yapmaya razı olan Vasili Stepanoviç kulaklarını örten saç kıvrımlarını çekiştiriyor, yüzünü tuhaflaştırıyor, karısına yaklaşıyor.

"Saatiniji onarıyım mı, bayan?" diyor Yahudi taklidi yaparak.

Lizoçka kahkahayı basıyor, sehpanın üstündeki altın saati kocasına uzatıyor.

"Al. Onar junu!"

Vasya saati alıyor, içindeki aletlere uzun uzun bakıyor.

"Bayan, onarılmaj bu saat. Çarklardan birinin iki diji ajınmıj!" diyor kıvranarak.

Kocasının sözleri Lizoçka'yı kahkahayla güldürüyor, neşeyle ellerini birbirine vuruyor.

"Çok güzel, Vasya!" diyor, "İyi taklit yapıyorsun! Bak, sana ne diyeceğim! Amatör piyeslerde oynamamakla aptallık ediyorsun. Sısunov'dan daha iyisin, biliyor musun? 'Yaş Günü' adlı bir piyes oynamıştık, orada Sısunov diye biri vardı. Birinci sınıf güldürü ustası... Havuç gibi kalın bir burun yapmış, gözlerini yeşile boyamış, leylekler gibi yürüyordu. Gülmekten kırıldık. Bak, sana nasıl yürüdüğünü göstereyim."

Lizoçka karyoladan aşağı atlıyor, başörtüsüz, çıplak ayaklarıyla yürümeye başlıyor. Erkekler gibi sesini kalınlaştırarak, "Saygılar sunarım! Ne haber? Yıldızlar altında yeni bir şey var mı?" diyor. "Kah kah kah!"

Vasya da basıyor kahkahayı. Karı-koca hastalığı tümüyle unutup yatak odasında birbirlerini kovalamaya başlıyorlar.

Koşturmaca, Vasya'nın Liza'yı gömleğinden yakalayarak onu öpücüklere boğmasıyla son buluyor. Kocasının ateşli kucaklamalarından biri sırasında Liza ansızın hasta olduğunu anımsıyor. Yatağa yatıp yorganı üstüne çekerek, "Saçmalamayı bı-

rak!" diyor ciddi bir yüzle. "Hasta olduğumu nasıl unutursun? Öyle şey olur mu?"

Vasya utanarak, "Bağışla karıcığım," diyor.

"Hastalığım daha da kötüleşirse suçlusu sensin. Beni hiç düşünmüyorsun! Sen iyi bir koca değilsin!"

Lizoçka gözlerini yumup düşüncelere dalıyor. Önceki acı çeken yüz anlatımı, baygın duruşu geriye dönüyor; yeniden hafif iniltiler başlıyor. Vasya kompresi bir daha değiştiriyor; karısının teyzesinde, şurada burada değil, evde olmasından dolayı kıvançlı, sabaha kadar gözünü kırpmadan ayakucunda uslu uslu oturuyor. Saat onda doktor geliyor.

Hastanın nabzını tutarak, "E, bugün kendinizi nasıl hissediyorsunuz?" diye soruyor.

"İyi değil," diyor Vasya karısının yerine. "Hiç de iyi değil."

Doktor hastanın yanından kalkıp pencereye gidiyor, sokaktan geçen bir baca temizleyicisini uzun uzun süzüyor.

"Doktor, bugün kahve içebilir miyim?" diye soruyor Lizoçka.

"İçebilirsiniz."

"Peki, kalkıp dolaşabilir miyim?"

"Olabilir ama bir güncük daha yataktan çıkmamanızı salık veririm."

Böyle diyen doktor masaya oturuyor, alnını avucuyla sildikten sonra hastaya reçetesini yazıyor, akşama bir daha geleceğini söyleyip selam vererek oradan ayrılıyor. Vasya göreve gitmiyor o gün, karısının ayakucunda oturuyor. Öğleye hastanın hayranları toplanıyorlar söz birliği etmişçesine. Bir sürü kitap, çiçek getirmişlerdir, hepsi de kaygılıdır, hastaya bir şey olmasından korkmaktadırlar. Hafif bir bluz ile kar beyazı başörtüsü giyen Lizoçka yatağında yatarken iyileşmiş olmasına inanmamış gibi boş gözlerle bakıyor çevresindekilere. Hayranları kocasının aralarında bulunuşuna karşın hoşgörülü bir tavır takınırlar, ne de olsa onları birleştiren bir şey vardır: Ortak mutsuzlukları!

Akşamın altısında Lizoçka bir daha dalıyor, gecenin ikisine değin kesintisiz uyuyor. Vasya karısının başucundan ayrılmıyor, bastıran uykuyla boğuşuyor, kompres değiştiriyor, Yahudi

yaşamından sahneler sunuyor. Sabah olunca, acılar içinde geçen ikinci geceden sonra Liza daha fazla dayanamayıp aynanın karşısına geçiyor, şapkalarından birini giyiyor.

"Nereye böyle sevgilim!" diye soruyor Vasya yalvaran bir sesle.

Lizoçka'nın yüzünü bir korkudur alıyor, "O da ne demek?" diye soruyor şaşırmışçasına. "Bugün Marya Lvovna'nın sahnede provası var, ne çabuk unuttun?"

Karısını uğurlayan Vasya yapacak başka bir şeyi olmadığı için can sıkıntısından çantasını alıp görevine yollanıyor. Uykusuz geçen iki geceden sonra başı ağrımaktadır; hem de öyle ağrır ki, sol gözü ikide birde kendiliğinden kapanır.

Dairede amiri onun durumunu görünce, "Neniz var azizim? Kötü bir şey mi oldu?" diye soruyor.

Vasya elini sallıyor, yerine oturuyor. İçini çekerek, "Hiç sormayın beyefendi," diyor. "İki gündür çektiğim acıları ben bilirim. Ah, Liza hastaydı!"

Amiri korkuyor:

"Aman Tanrım! Lizaveta Pavlovna mı hasta? Nesi var?"

Vasili Stepanıç ellerini iki yana açıyor, "Orasını ulu Tanrı bilir!" dercesine gözlerini tavana dikiyor.

Amiri de gözlerini geriye devirerek içini çekiyor.

"Acılarınıza katılmaktan başka ne yapabilirim, Vasili Stepanıç? Karısını yitiren bir adam olarak sizi çok iyi anlıyorum. Bu öyle bir acıdır ki, nasıl anlatsam! Korkunç bir şey! Umarım Lizaveta Pavlovna daha iyidir şimdi. Hangi doktora gösterdiniz?"

"Von Şterk geldi."

"Von Şterk mi? Magnus'a ya da Semandritski'ye gösterseniz daha iyi olmaz mıydı? Bakın, sizin yüzünüz de sapsarı! Kendiniz de hasta olmalısınız. İyi bir şey değil bu!"

"İki gündür gözümü kırpmadım, beyefendi. Üzüldüm, çok acı çektim..."

"Ama göreve de geldiniz! Niçin geldiğinizi anlamıyorum. Kendinizi böyle zorlamaya gerek var mıydı? İnsan biraz kendine acımalı, değil mi? Hadi, şimdi evinize gidin, iyice düzelene değin göreve gelmeyin! Gidin, gidin, emrediyorum si-

ze! Genç memurların çalışkan olmaları iyi bir şey, ancak eski Romalıların dediklerini de yabana atmamalı. *Mens sana in corpore sano,* yani sağlıklı ruh sağlıklı bedende bulunur, dememişler mi?"

Vasya amirinin sözünü dinliyor, kâğıtları gerisin geriye çantasına koyuyor, daireden ayrılıp evinin yolunu tutuyor.

Birinci Mevki Yolcusu

(Пассажир 1-го класса)

Trene binmeden önce garda yemek yiyip biraz kafayı bulan birinci mevki yolcusu Krikunov[1] vagonda kadife divan üzerine uzandı, uyumaya çalıştı. Aradan beş dakika geçti geçmedi, karşısında oturan yolcuya duygulu gözlerle baktı, alaylı alaylı gülümsedi.

"Ruhu şad olsun, babam yemekten sonra köylü kadınlara ayak tabanlarını kaşıtmasını severdi. Ben de ona çekmişim, şu farkla ki, yemekten sonra tabanlarımı değil, dilimi, beynimi kaşımak hoşuma gider. Tok karınla çene çalmak en büyük zevkimdir. İzin verirseniz, biraz gevezelik edebilir miyiz?"

Karşısındaki razı oldu:

"Eh, neden olmasın?"

"İyi bir yemekten sonra önemli, şeytanca düşüncelerin beynimi kurcalaması için basit bir neden yeterlidir. Diyelim, biraz önce gar büfesinin önünde iki genç duruyordu, bunlardan biri öbürünü bir başarısından ötürü kutluyor ve diyordu ki: 'Kutlarım sizi, artık tanınmış bir insansınız, bundan böyle ününüz daha da yayılacak.' Kalıbımı basarım, bunlar ya tiyatro oyuncusudur ya da entipüften iki gazeteci... Ama asıl konu bu değil. Beni asıl düşündüren, şöhret, ün nasıl bir şeydir, onu ta-

1 Çığlıkçı – ç.n.

nımlamak. Siz bu konuda ne dersiniz? Puşkin şöhreti lime lime bir giysi üzerine vurulan gösterişli bir yama olarak adlandırmış, biz de aşağı yukarı aynı anlamda, yani öznel, kişiye göre değişen bir kavram olarak algılıyoruz. Bugüne dek bunun açık, mantıklı bir tanımını yapanını görmedim. Böyle bir tanım yapana neler vermezdim!"

"Peki, ama şöhretin tanımı ne işinize yarayacak?"

Birinci mevki yolcusu bir an düşündü.

"Öyle sanıyorum ki, şöhretin nasıl bir şey olduğunu anlasak onu elde ediş yöntemlerini de öğrenirdik. Her şeyden önce şunu belirteyim, beyefendi, gençliğimde üne kavuşmak için yapmadığım şey kalmadı. Tanınmak benim için çılgınlık derecesine varan bir tutkuydu. O uğurda yüksek öğrenim gördüm, çok çalıştım, geceleri uyumadım, yemedim içmedim, gitgide sağlığımı yitirdim... Tarafsız olarak hüküm verecek olursam üne kavuşmak için yeterli bir sürü nedenim vardı. Her şeyden önce mesleğim mühendislikti. Çalışmalarım sonunda Rusya'da yirmi kadar sağlam köprü kurdum, üç kente su şebekesi döşedim, ülkemizin dışında İngiltere'de, Belçika'da çalıştım, ikincisi, kendi alanımda birçok önemli makale yazdım. Üçüncüsü, beyefendiciğim, çocukluğumdan beri kimyaya duyduğum ilgiden dolayı boş zamanlarımda bu bilimle uğraşırım, bazı organik asitlerin elde ediliş yollarını keşfettim, sonuçta bütün yabancı ülke kimya ders kitaplarına adım girdi. Bugüne dek hep devlet memurluğu yaptığımdan müsteşar rütbesine ulaştım, tertemiz bir sicilim vardır... Gördüğüm hizmetlerle, yürüttüğüm çalışmalarla daha fazla başınızı ağrıtacak değilim, yalnız şu kadarını söyleyeyim, herhangi bir tanınmış kişinin yaptıklarından çok daha fazlasını yaptım. Ama sonuç ne? Gördüğünüz gibi yaşım ilerledi, söylemek gerekirse bir ayağım çukurda sayılır, ancak tren yolu settinde koşan şu kara köpekten daha fazla tanındığımı sanmam."

"Nereden biliyorsunuz? Belki siz de ünlü bir kişisinizdir."

"Ya? Deneyelim öyleyse... Söyleyin, bakayım, Krikunov diye bir soyadı işittiniz mi?"

Karşısındaki kişi gözlerini tavana dikti, düşündü, güldü:

"Hayır, işitmedim..."

"Benim soyadım budur. Okumuş bir kişisiniz, yaşınız da hayli geçkin, ama adımı henüz işitmemişsiniz. Bu yeterli bir kanıt değil mi? Anlaşılıyor ki, üne kavuşayım derken asıl yapılması gerekeni göz ardı etmişim. Gerçek yöntemleri uygulayacak yerde üne kavuşmak için tümüyle değişik noktalardan hareket etmişim..."

"Gerçek yöntemler sizce neler olabilir?"

"Ben nereden bileyim? 'Bu bir yetenek işidir. Sıradan kişilerde bulunmayan deha işidir..' diyebilirsiniz. O da değil, beyefendiciğim! Benimle karşılaştıracak olursanız, üne kavuşmak için boş, değersiz, hatta ciğeri beş para etmez kişiler olarak niteleyeceğiniz birçok insanla birlikte mesleğe girdik. Benden bin kez daha az çalıştıkları, hiçbir varlık gösteremedikleri, bir yetenekleri, başarıları olmadığı halde bakın onların durumuna! Gazetelerde, konuşmalarda onların adlarını duyarsınız sık sık... Eğer sizi bıktırmadıysam örnek verebilirim. Birkaç yıl önce K. kentinde bir köprü yapmıştım. Tanrı'nın belası, berbat bir yerdir burası. Kadınlar ve kâğıt oyunları olmasa çıldırabilirdim orada çalıştığım sürece. Hepsi geçmişte kaldı, ama bu kentte bulunduğum sıralar can sıkıntısından bir şarkıcı kızla ilişki kurdum. Bu baş belası kadın adım başı rastlayacağınız, sıradan bir şarkıcı olduğu halde nedense herkesin başını döndürürdü. Kafasının içi bomboş, üstelik aptal, kaprisli, açgözlü bir yaratıktı... Habire tıkınmaktan, akşamın beşine dek uyumaktan başka bir özelliği yoktu. Kısacası bildiğimiz yosmalardan başkası değildi –mesleğiydi bu onun– ama kibar bir dille söylemek istediklerinde ona 'tiyatro oyuncusu', 'şarkıcı' derlerdi. O zamanlar tiyatroya gönül vermiş biri olarak bu şıllığa tiyatro oyuncusu demeleri beni çileden çıkarırdı. Bir türlü anlayamazdım, onun sanatçılıkla ne gibi bir ilgisi olabilirdi? Ne böyle bir yeteneği vardı ne de duygusal bir kadındı. Ona ancak acınabilirdi. Şarkıcılığına da akıl erdiremezdim, çünkü bunu da beceremez, kalçalarını oynatmaktan başka bir şey yapmazdı. Soyunma odasına erkeklerin girip çıkmasından utanıp sıkılmazdı bile. Yabancı dillerden çevrilmiş, içinde şarkılar bulunan vod-

villerde oynamayı yeğler, bu piyeslerde erkekler gibi dar giysilerle caka satmayı severdi, işte böyle gösteriş düşkünü bir zavallıydı. Ama şimdi söyleyeceklerimi iyi dinleyin!

Hiç unutmam, yeni yaptığım köprülerden birinin açılış töreni vardı. Dinsel ayinden sonra konuşmalar yapıldı, kutlamalar okundu, vb... Köprüye kendi çocuğum gözüyle bakıyordum, o yüzden ne kadar heyecanlandığımı anlatamam. Heyecandan neredeyse yüreğim duracaktı. Şimdi her şey geçmişte kaldı, o nedenle alçakgönüllü davranmaksızın yalnızca güzel bir köprü yaptığımı belirteceğim. Sanki köprü değil, insanı coşturan bir tabloydu karşımızdaki. Ayrıca bütün kent halkı açılışa gelmişti. Köprüyü kuran kişi olarak, 'Şimdi herkes gözlerini bana dikecek. Nasıl yapsam da bakışlardan kaçınsam?' diye düşünüyordum. Meğer boşuna kaygılanmışım. Resmî sıfatı olan kişiler dışında kimse beni fark etmedi. Koskoca kalabalık ırmağın iki yakası arasında kurulmuş, köprüye koyun sürüsü gibi bakarken onu yapan kişiye aldıran bile yoktu, işte bu yüzden o günden beri kalabalıklardan nefret ederim. Neyse, biz konumuza dönelim... Ben can sıkıntısı içinde beklerken birden törene gelenlerde bir canlanma oldu. Herkes fıs fıs bir şeyler fısıldıyordu. 'Herhalde beni yeni gördüler,' diye düşündüm. Gene boşuna heyecanlanmışım. Baktım, benim şarkıcı kadın kalabalığı yararak ilerliyor. Birkaç hayta da arkasında. Bütün gözler o yana çevrildi. Dörtbir yandan fısıltılar yükseldi: 'Ah, şu gelen kadını tanıyor musunuz? Tanrım bu ne güzellik! İnsanın başını döndürüyor!' falan filan... Sahne sanatının yerli amatörlerinden olsalar gerek, iki çaylak bana baktılar, aralarında şöyle fısıldaştılar: 'Kadının sevgilisi de burada!' Söyleyin şimdi, beğendiniz mi bu durumu?

Suratı haylidir tıraş görmemiş, silindir şapkalı, çelimsiz bir adam çevremde bir süre dolandıktan sonra bana şunları söyledi:

'Şu karşıda yürüyen kadını tanıyor musunuz? Falancanın bilmem nesidir... Ses diye bir şeyi yoktur ama onu öyle bir kullanır ki, şaşırırsınız!'

Adama döndüm:

'Bu köprüyü kimin yaptığını biliyor musunuz?'

'Nereden bileyim! Mühendislerden biri olmalı.'

'Peki, bu kentin katedralini kuran adam kim?'

'Onu da bilmiyorum.'

Daha sonra K. kentinin en iyi öğretmeninin, en tanınmış mimarının adlarını sordum, hepsine olumsuz yanıt verdi.

'Söyler misiniz?' dedim dayanamayıp. 'Demin konuştuğumuz şarkıcı kadın kiminle yaşıyor?'

'Krikunov adında bir mühendisle,' demez mi?

Pes doğrusu! Neyse, bırakalım bunları... Çağımızda âşıklar, saz şairleri kalmadığına göre ünlenme yolu gazetelerden geçer, bunu biliyoruz. Ben de köprünün kutsanma töreninin ertesi günü yerel *Haber* gazetesini alarak adımı görmek için sayfaları hızla gözden geçirdim. Dört sayfayı taradıktan sonra bir köşede sevinçle şu yazıyı okumaya başladım: 'Yeni köprümüzün kutsanma törenine ilimiz valisi beyefendi bilmem kim ile il yöneticileri ve büyük bir kalabalık katılmıştır...' Sonunda da şunlar yazılıydı: 'Göz kamaştırıcı güzelliğiyle halkın sevgilisi, değerli sanatçı falanca da törene gelmiştir. Yetenekli şarkıcının halk arasında büyük sansasyon uyandırması doğaldır. Yıldızın giydiği giysiler...' diye sürüp gidiyordu yazı. Benim hakkımda tek sözcük olsa canım yanmaz! O da yok! Belki önemsiz bir şey, ama inanır mısınız, hıncımdan oracıkta hüngür hüngür ağladım.

Sonunda kendi kendimi şöyle avuttum: Taşra kentleri ne de olsa aptallar yatağıdır, oralardan fazla bir şey beklenmez, ünlenmek istiyorsan bilim merkezlerine, başkente gitmelisin... Rastlantıya bakın ki, tam o sırada Petersburg'da bir yarışmaya katılmak üzere vereceğim projenin süresi doluyordu. K. kentinden ayrıldım, ver elini Petersburg!

K.'dan Petersburg arası uzun yoldur. Canım sıkılmasın diye trende özel kompartıman tuttum, yanıma da doğal olarak benim şarkıcı kızı aldım. Yol boyunca şampanyalar içildi, en güzel yemekler yendi, keyfimize diyecek yok! Sonunda bilim, düşün merkezimize geldik. Tam o gün yarışmaya katılma süresi doluyordu. Beyefendiciğim, başkente geldiğimiz gün aynı zamanda zaferimi kutladığım gün oldu, çünkü projem birin-

cilik kazanmıştı. 'Yaşasın!' diyerek sevincimden havaya zıpladım! Hemen Neva Caddesi'ne çıkıp tüm gazeteleri aldım. Otele döndüm, kanepeye uzandım, heyecandan ellerimin titremesine zor karşı koyarak gazeteleri tek tek gözden geçirmeye koyuldum. Birinci gazetede bir şey yoktu, ikincide gene öyle... Sonunda dördüncü gazetede şöyle bir habere rastladım: 'Dün ekspresle başkentimize ünlü taşra tiyatro oyuncularından falanca gelmiştir. Sevinçle belirtelim ki, güney iklimi yakından tanıdığımız bu sanatçıya olumlu etkide bulunmuş, güzelimizin sahne görünüşü...' falan filan... Bu haberin altında bir yerde de, 'Açılan bilmem hangi proje yarışmasını mühendis bilmem kim kazanmıştır...' diye kısa bir haber var. Hepsi o kadar! Üstelik adım Krikunov yerine, Kirkunov olmuş, alın size bilim, düşün merkezi Petersburg! Hepsi bu kadarla kalsa gene iyi. Bir ay sonra başkentten ayrılırken bütün gazeteler birbiriyle yarışırcasına, 'Tanrısal güzellikte, eşsiz sanatçı, büyük yeteneklerimizden,' diyerek metresimden söz ediyorlar, saygı gösterisi olarak yalnız soyadıyla değil, adı, baba adıyla anıyorlardı.

Birkaç yıl sonra Moskova'ya yolum düştü. Beni oraya belediye başkanı özel bir mektupla çağırmıştı, en azından yüzyıldan beri gazetelerin çözümü için çarşaf çarşaf yazı yazdıkları konuyu görüşecektik. Oraya gitmişken müzelerden birinde halka açık beş konferans verdim. Böyle bir olay üç günlüğüne de olsa bir kentte tanınmak için yeterlidir, değil mi? Ama ne yazık ki öyle olmadı. Hiçbir Moskova gazetesinde adım geçmedi. Çıkan yangınlardan, operet temsillerinden, toplantıda uyuyan belediye meclisi üyelerinden, sarhoş tüccarlardan haberler vardı da, benim çözüm için sunduğum tasarımdan, verdiğim konferanslardan hiç söz edilmiyordu. Bu kadar da olur mu, diyeceksiniz! Oluyor işte...

Balık istifi dolu bir atlı tramvaya bindim. Kimler yoktu ki tramvayda? Kadınlar, subaylar, öğrenciler, kadın kursiyerler... Sanki eşleriyle birlikte bindirilmiş Nuh'un gemisi yolcuları... Yanımda duran bir baya herkes işitsin diye yüksek sesle, 'Falan konuyu danışmak amacıyla kent meclisiniz bir mühendis çağırmış. Mühendisin adını biliyor musunuz?' diye sordum.

Adam başını iki yana salladı. Beni duyanlar da boş gözlerle baktılar bana. Belli ki hiçbiri bilmiyordu mühendisin adını. Aramızda konuşma bağlansın diye ben kalabalığa laf atıyorum hep:

'Bilmem hangi müzede biri konferans vermiş. Konferans ilginçti diyorlar, dinlediniz mi?'

Başını sallayan tek kişi çıkmadı. Bırakın müzede konferans verildiğini, böyle bir müzenin varlığını bilmeyen bayanlar vardı. Diyelim, bunun da önemi yok, ama tramvaydaki kalabalığın sokakta benim tanımadığım birini görüp pencerelere atılarak deli gibi bakmalarına ne demeli? Neymiş, efendim, caddeden ünlü biri geçiyormuş! Yanımdaki adam, 'Bakın, bakın!' dedi beni dürterek. 'Şu arabayla giden esmer adamı görüyor musunuz? Yürüme şampiyonu King'dir.'

O günlerde Moskovalıların dilinden düşmeyen yürüme şampiyonu hakkında konuşmaya başladılar.

Size daha bir sürü örnek verebilirim, ancak bu kadarı yeter, sanıyorum. Diyelim, ben kendimi dev aynasında görüyorum, övüngeç herifin biriyim. Peki, ama benim dışımda yetenekli, çalışkan birçok tanıdığımın adı sanı duyulmadan ölüp gitmesine ne buyurulur? Bütün o büyük Rus denizcileri, kimyacıları, fizikçileri, makine mühendisleri, tarım işletmecileri yeterince ünlenmiş midir? Rus ressamlarından, heykeltıraşlarından, yazın adamlarından kaçı, bırakın halkı, aydınlarımızca bilinir? Yaşlı bir yazın emekçisi yıllarca dirsek çürütmüş, hamaratlığıyla, yeteneğiyle yapıtlar yaratıp kırk yıl yayıncıların eşiğini aşındırmış, binlerce sayfa yazı karalamış, rezillerin foyasını meydana çıkardığı için en az yirmi kez yargılanmıştır; fakat gene de adı bilinmez. Yazınımızın ustalarından hangisi düelloda öldürülmeden, aklını oynatmadan, sürgüne gönderilmeden, hileli kâğıt oyununda yakayı ele vermeden önce üne kavuşmuştur, söyler misiniz?"

Birinci mevki yolcusu kendini konuşmaya öylesine kaptırmıştı ki, bir ara purosunu ağzından düşürdü. Eğilip puroyu yerden aldı.

"Durum böyle yürekler acısıyken başkaları kolayca üne ka-

vuşur! Alın şu sürü sepet şarkıcı bozuntularını, ip cambazlarını, bebeklerin bile tanıdığı soytarıları!"

Tam o sırada vagonun kapısı açıldı, serin bir hava esti; asık suratlı, pelerinli, silindir şapkalı, mavi gözlüklü biri girdi içeriye. Adam daha bir somurtarak çevresine bakındı, ileriye doğru yürüdü. Anlaşılan, oturacak yer arıyordu. Vagonun uzak bir köşesinden, "Tanıyor musunuz, kim bu? X bankasındaki dolandırıcılığından ötürü mahkemeye verilen ünlü N.N.'nin ta kendisi olmasın?" diyen ürkek bir ses duyuldu.

Birinci mevki yolcusu gülerek, "Gördünüz mü?" dedi. "Herkes banka soyguncusu N.N.'yi yakından tanıyor, ama Semiradski, Çaykovski ya da filozof Solovyov hakkında bir şey sorsanız kimse bilmez."

Birkaç dakika sessizlik içinde geçti. Birinci mevki yolcusunun karşısında oturan adam çekingen bir tavırla öksürdükten sonra, "Şimdi ben size bir soru sorayım!" dedi. "Puşkov soyadını işittiğiniz oldu mu hiç?"

"Puşkov mu dediniz? Hımm... Puşkov... Hayır, işitmedim."

"Bu da benim soyadımdır. Demek ki işitmediniz adımı, beni tanımıyorsunuz. Oysa tam otuz beş yıldır bir Rus üniversitesinde ders veren bir profesörüm, Bilimler Akademisi üyesiyim. Yayımlanmış pek çok makalem vardır..."

Birinci mevki yolcusu ile karşısındaki kişi bakıştılar, kahkahayı bastılar.

Yetenek

(Талант)

Dul yüzbaşı karısının yazlığında kalan ressam Yegor Savviç, sabahleyin yatağına oturmuş, can sıkıntısından patlıyor. Yaz mevsimi bitmek üzere. Ağır, iri bulutlar tüm gökyüzünü kaplamış, insanın iliklerine işleyen soğuk bir rüzgâr esiyor, ağaçlar acı acı inleyerek aynı yöne eğiliyorlar. Dallarından kopan sarı yapraklar döne döne yere düşüyor, yerlerde sürünüyor. Elveda yaz mevsimi! Bir ressamın gözüyle bakılırsa doğanın hüznü güzel, şiir dolu; gelgelelim Yegor Savviç güzelliklere aldıracak durumda değil, içini hep aynı sıkıntı kemirmekte... Tek avuntusu, ertesi gün artık bu yazlıkta kalmayacağı. Karyolanın, masaların, sandalyelerin üstüne, yerlere yastıklar, dertop olmuş battaniyeler, sepetler yığılmış. Odalar süpürülmemiş, pencerelerden basma perdeler sökülmüş... Yarın kente taşınılacaktır!

Yazlık sahibesi yoktur evde. Ertesi gün taşınacak eşyalar için araba kiralamaya gitmiştir. Yirmi yaşlarındaki kızı Katya ise çekindiği annesinin yokluğundan yararlanıp hayli zamandır genç ressamın odasında oturuyor. Sevgilisi ertesi gün yolcudur, oysa ona söyleyeceği çok şey var. Durmadan konuşuyor, ama daha söyleyeceklerinin onda birini bitirmemiştir. Yaş dolu gözlerini genç adamın uzun saçlarına dikmiş, ona içi ürpererek, büyük bir hüzünle bakıyor. Ressam uzun saçlarıyla çirkin bir hayvana

benzemektedir. Sakalı boynundan, kulaklarının, burun deliklerinin içinden çıkmıştır; saçlar ensesinden sırtına dek inmiş, kaşlarından sarkan kıllar gözlerini örtmüştür. Saçı, sakalı öylesine karışık ve sıktır ki, içine bir sinek ya da hamamböceği düşse kurtulması olanaksızdır.

Yegor Savviç yorgundur, Katya'yı dinlerken esniyor. Genç kız hıçkırarak ağlamaya başladığında sarkık kaşlarının altından ona sert sert bakıyor, kaşlarını çatarak, kalın, tok sesiyle, "Seninle evlenemem!" diye kestirip atıyor.

"Niçin evlenemiyorsun?"

"Bir ressam, genelde sanatla uğraşan bir erkek evlenemez de ondan. Böyle kişiler özgür olmalıdır..."

"Ama çalışmanıza engel olmayacağım ki, Yegor Savviç!"

"Bunu kendim için değil, bütün sanatçılar için söylüyorum... Ünlü yazarların, ressamların hiçbiri evlenmemiştir."

"Siz de büyük bir ressam olacaksınız, buna inanıyorum, ancak kendinizi benim yerime koyunuz. Annemden korkuyorum... Çok sert, sinirli bir kadındır. Evlenmeyeceğimizi öğrenirse beni canımdan bezdirir. Ah, ne dertli başım varmış! Üstelik kiranızı da ödemediniz!"

"Allah kahretsin, ödeyeceğim!"

Yegor Savviç böyle diyerek ayağa kalkıyor, gezinmeye başlıyor.

"Avrupa'ya gidebilsem bir!"

Avrupa'ya gitmenin hiç de zor olmadığını, bir tablo yapıp satmasının buna yeteceğini söylüyor. Katya inanmaktadır ressama.

"Peki, yazın niçin yapmadınız?" diye soruyor.

"Bu samanlık gibi evde nasıl çalışırım? Canlı modeli nereden bulacaktım?"

Aşağı kattan kapının çarptığı işitiliyor. Kulağı kirişte bekleyen Katya ayağa kalkıp hızla oradan uzaklaşıyor. Odada yalnız kalan ressam sandalyeler, yere yığılı ıvır zıvır arasında dolaşarak gezinmesini sürdürüyor. Eve dönen dul kadının kapkacak sesi, araba için iki ruble isteyen köylülere bağırarak küfretmesi işitiliyor. Odadaki küçük dolabın önünde duran Yegor Savviç votka dolu sürahiye üzüntüyle bakıyor.

Dul kadın kızına çatar:

"Tanrı canını alsın, e mi! Geberdiğini görmeyecek miyim?"

Ressam bir duble içiyor, ruhuna çöken kara bulutlar yavaş yavaş dağılıyor, karnının içinde bir şeyler gülümsemeye başlıyor sanki. Tanınmış bir ressam oluşunu hayal ediyor yavaş yavaş. İleride yapacağı resimleri gözünün önüne getiremiyorsa da kendisi hakkında gazetelerin yazdıklarını, mağazalarda kartpostallarının satıldığını, arkadaşlarının ona kıskanarak baktıklarını görebiliyor. Kendini zengin bir otelde, kadın hayranlarınca kuşatılmış olarak hayal etmeye çalışıyor, ancak sisler, belirsizlikler içinde tabloyu tam olarak seçemiyor, çünkü ne zengin bir otel görmüştür yaşamında, ne Katya'dan başka doğru dürüst bir hayranı olmuştur, ne de başka bir genç kız tanımıştır... Yaşamı yeterince öğrenmemiş gençler okudukları kitaplara göre canlandırırlar insan ilişkilerini, ama Yegor Savviç kitapları da bilmemektedir. Bir tarihte Gogol'ü okumak istemiş, ikinci sayfada uykusu gelmiştir.

Semaveri yakmaya çalışan dul kadın aşağıdan bağırmaktadır:

"Çatlayası semaver, yanmıyor işte! Katka,[1] kömür getir!"

Hayallerinden ayrılamayan ressam düşüncelerini birileriyle paylaşmak ister. Bunun üzerine alt kata inerek mutfakta semaverden çıkan dumanlar arasında, kapkara fırının başında uğraşıp duran şişman dulun, Katya'nın annesinin yanına varıyor. Oradaki sıraya, kocaman bir çömleğin yakınına oturarak, "Ressam olmak iyi bir şey!" diye başlıyor. "İstediğim yere gidebilir, istediğim şeyi yapabilirim. Ne beni bekleyen bir görevim, ne sürülecek tarlam var. Amirlerim, üstlerim de yok... Kendi kendimin amiriyim. Gene de insanlığa büyük yarar sağlamaktayım."

Öğle yemeğinden sonra "dinlenmek" üzere uzanıyor. Genelde karanlık basana değin uyur, ancak bu sefer yattıktan biraz sonra birinin ayağını çektiğini, gülerek adını yüksek sesle söylediğini hissediyor. Gözlerini açınca peyzajcı Ukleykin'i görüyor. Bütün yazı Kostroma ilinde geçirmiştir ressam arkadaşı.

"Ooo! Kimleri görüyorum!" diye seviniyor.

---

1 Katya'nın küçüklük adı – ç.n.

El sıkmalar, sorular birbirini kovalıyor. Arkadaşının bavulundan tablolarını çıkardığını görünce, "E, neler yaptın bakalım?" diye soruyor. "Yüzlerce çalışma tamamlamışsındır!"

"Eh, bir şeyler yaptık işte... Ya sen? Senin çalışmaların nasıl?"

Yegor Savviç karyolasının arkasına yaslanıyor, yüzü kıpkırmızı kesilerek oradan örümcek ağına bulanmış, basit çerçeveli bir tuval çıkarıyor.

"İşte... *Nişanlısının gidişinden sonra pencerede bekleyen genç kız,*" diyor. "Üç seansta bu kadar oldu, daha tamamlamadım."

Tabloda hafifçe boyalı, açık pencerenin önüne oturmuş Katya gözükmektedir. Bir bahçe ile mor renkli enginlikler uzanmaktadır pencerenin arkasında... Ukleykin resmi beğenmez.

"Hımm!" diyor. "Hava fazla kaçmış... Gene de bir anlamı var, uzaklığı hissedebiliyorsunuz. Ama şu çalı çığlık atıyor, çığlık çığlığa haykırıyor."

Votka sürahisi çıkıyor ortaya.

Akşama, Yegor Savviç'in tarihsel konuları çizen arkadaşı ile komşusu Kostılev geliyor yanlarına. Otuz-otuz beş yaşlarında, onun gibi yeni başlamış, umut veren bir ressamdır bu kişi. O da uzun saçlıdır, sırtında bluz, Shakespeare tarzı yakaları vardır. Kendine güvendiği bellidir. Votkayı görünce yüzünü buruşturuyor, göğüs hastalığından yakınıyor, ama arkadaşlarının ısrarına dayanamayıp bir duble içiyor.

"Bakın size ne söyleyeceğim," diyor biraz kafayı bulunca. "Neron'u... İrod'u... Klepentian'ı ya da bu türden, anlıyorsunuz ya, alçağın birini konu alıp bunların karşısında Hıristiyanlık düşüncesini resmetmek istiyorum. Anlıyorsunuz ya, Roma ile Hıristiyanlık karşı karşıya... Önemli olan o ruhu yakalamak, asıl ruhu!"

Aşağı kattan dul kadının bağırmaları duyuluyor sık sık:

"Katya, hıyar turşusu ver! Sidorov'a git de biraz daha kvas getir!"

Üç ressam arkadaş kafese kapatılmış kurtlar gibi odanın içinde bir köşeden öbür köşeye dolanıp duruyorlar. Durmadan konuşuyorlar, birbirlerine içlerini döküyorlar; üçü de heyecanlıdır, esin doludur... Söylediklerine bakılırsa gelecek, ün, para

onları beklemektedir... Hiçbirinin aklına zamanın hızla geçtiği, yaşamın günden güne sona erdiği, sürekli başkasının ekmeğiyle geçindikleri, ama hiçbir şey yapmadıkları gelmez. Üçü de acımasız bir yasanın kurbanıdırlar aslında. Bu yasaya göre yüzlerce yeni başlamış, umut verici gençten ancak ikisi, üçü sonuç alır; geri kalanlar ise topun karşısında etten kale rolü oynayıp birbiri ardından telef olurlar. Bunları düşünmedikleri için neşelidirler, mutludurlar, gelecek konusunda kendilerine güvenleri vardır.

Gecenin ikisinde Kostılev, Shakespeare tarzı yakasını düzeltip arkadaşlarından ayrılıyor, kendi evine yollanıyor. Peyzajcı gitmemiş, portre ressamının yazlığında kalmıştır. Yatmadan önce Yegor Savviç susuzluğunu gidermek için mutfağa yollanıyor. Karanlık, dar koridorda Katya bir sandığın üstünde oturmakta, ellerini dizinin üstünde bağlayarak yukarıya bakmaktadır. Yorgun, soluk yüzünde mutlu bir gülümseme vardır, gözleri ışıl ışıldır.

"Sen misin? Neler düşünüyorsun?" diye soruyor Yegor Savviç genç kızı görünce.

"İleride ünlü biri olacaksınız. Gözümün önüne getiriyorum da, büyüklüğünüzü herkes kabul edecek... Deminki konuşmalarınızı dinledim. Bunları düşünüyorum işte..."

Katya gülüyor, çok mutludur. Ardından ağlamaya başlıyor, kollarını büyük bir saygıyla hayranlık duyduğu adamın omuzlarına koyuyor.

Hazır Yiyiciler

(Нахлебники)

Yetmiş yaşlarında, yalnız yaşayan, hayli çökmüş bir ihtiyar, esnaf takımından Mihail Petrov Zotov sabahleyin gözlerini açtı. Soğuktan, kocamışlıktan dolayı tüm bedeninde bir kırıklık vardı. Odanın içi henüz karanlıktı, kutsal tasvirin önündeki kandil de yanmıyordu. Perdeyi kaldırıp dışarıya baktı. Gökyüzünü kaplayan bulutlar belirginleşmeye, hava ağarmaya yüz tuttuğuna göre sabahın en fazla beşi olmalıydı...

Zotov öksürdü, boğazını temizledi, soğuktan büzüşerek yatağından doğruldu. Çok eskiden kalma alışkanlığına uyarak aziz tasvirinin önünde durdu, uzun uzun dua etti. Ardı ardına sıraladığı duaların sonunda tanıdıklarının adlarını saydı. Aslında bunu da alışkanlık üzere yapıyordu, çünkü hangi adın kime ait olduğunu çoktan unutmuştu. Aynı alışkanlıkla odasını, aralığı süpürdü; kırmızı bakırdan, dört ayaklı küçük semaverini ateşledi. Zotov bu gibi alışkanlıkları olmasa yaşlılık günlerini neyle dolduracağını bilemezdi.

Semaverin tutuşması uzun sürdü, ama sonunda birden ateşlenerek titrek, tok bir uğultuyla uğuldamaya başladı.

"Uğulda, bakalım," dedi Zotov. "Madem canın öyle istedi..."

Tam o sırada geceleyin düşünde fırın gördüğünü anımsadı, fırın görmek iyi bir şeyin habercisi değildi. Düşler, alamet-

ler yaşlı adamı düşünmeye sevk eden tek nedenlerdi artık. Şimdi de öyle, semaverin niçin uğuldadığını, fırın görmenin ne gibi kötülükler getireceğini yorumlama işine verdi kendini. Ve gördüğü düşün sonucunu almakta gecikmedi: Zotov çaydanlığı çalkalayıp çay koymak istediği zaman kutuda tek kırıntı kalmadığını gördü. Ağzına çavdar ekmeğinden bir parça atıp diliyle çevirerek, "Yaşamak bir işkence!" diye homurdandı. "Köpek olmak bundan daha iyi! Çay da yok! Basit bir köylü olsam neyse, ama esnafım ben, kendi evim var! Bana yakışır mı?"

Böyle homurdanıp kendi kendisine konuşarak eski moda paltosunu giydi, ayaklarına bilmem hangi zamandan kalma hantal, bol lastiklerini geçirdi, avluya çıktı. Soğuk, sert, durgun bir hava vardı dışarıda. Yaban otlarının kapladığı geniş avlu yere dökülen sarı yaprakların üzerine düşmüş çiğlerden ışıl ışıldı. Ortalıkta çıt çıkmıyordu. Yaşlı adam çarpık giriş merdiveninin bir basamağına oturdu, oturur oturmaz her sabah olan şey bir daha yinelendi: Kocamışlıktan tüyleri dökülüp sağ gözü kapanmış, siyah benekli, beyaz, iri bir zağar olan Lıska yanına geldi. Ayakları toprağa değil de sıcak saca basıyor gibiydi; bitkin bedeni korkudan eğilip bükülerek, çekine çekine yaklaştı sahibine. Zotov onu fark etmemiş gibi yaptı, ama hayvan kuyruğunu sallayarak, gene öyle yan yan sokulup lastiklerini yalayınca öfkeyle ayaklarını yere vurdu.

"Çekil git, geberesi! Tanrı cezanı versin, e mi?"

Lıska yana çekildi, orada yere oturdu, tek gözünü sahibinin yüzüne dikti.

"Kahretsin sizi! Yetmiyormuş gibi bir de siz başıma belasınız!"

Zotov böyle dedikten sonra yana kaykılmış çatısında otların bittiği ahıra baktı, orada kapıdan ufak bir at başı gözüküyordu. Sahibinin bakışından cesaret alan baş kıpırdandı, ahırdan dışarıya bütün bir gövde çıktı. Tıpkı köpek gibi o da kocamıştı; bacakları incecik, karnı içeri çökük, sırtının kemikleri dışarı fırlamış, ezik, ürkek, külrengi bir hayvancağız... Ahırdan çıktıktan sonra kendinden utanmış gibi kararsızlık içinde dikildi.

"Tanrı canınızı almadı gitti!" diye söylenmesini sürdürdü Zotov. "Kahrolasılar, geberemediniz!" Öfkeli yüzü küçümse-

yen bir gülümsemeyle çarpıldı. "Öyle ya, sizin de karnınız acıkmıştır! Emredersiniz, derhal! Böyle has bir aygıra en iyisinden yulaf bulmalıyız! Bir dakika, yeminiz şimdi hazır! Ya değerli köpeğimizin canı ne ister? Kuru ekmek yemeyeceğinize göre sığır bifteği buyurmaz mısınız?"

Öfkesi gitgide artan Zotov yarım saat kadar böyle homurdandı, sonra içinde kaynaşan kine dayanamayıp ayağa fırladı, lastiklerini yere vura vura, gene öyle homurdanarak avluda dolanmaya başladı.

"Sizi beslemek zorunda değilim, beleşçiler! Bedavadan yedirip içirecek milyonlarım yok benim! Kendim karnımı doyuramıyorum, boyu devrilesiler, sizlere nereden bulacağım? Ne gelir sağlıyorsunuz bana, ne neşe veriyorsunuz? Bütün getirdiğiniz üzüntü, yıkım!.. Geberemediniz gitti! Nasıl yaratıklarsınız ki, ölüm bile almıyor ikinizi! Madem öyle, istediğiniz kadar yaşayın, ama sizi besleyecek değilim! Benden bu kadar! Sizi istemiyorum artık!"

Zotov böyle öfkeyle sövüp sayarken iki hayvan onu dinliyordu, iki hazır yiyici yediklerinin başlarına kakıldığını anlıyorlar mıydı, orası belli değil, ama karınları daha bir içeri çekildi, bedenleri darlaştı, ezilip büzüldüler, gözleri donuklaştı... Onların üzgün duruşu daha çok zıvanadan çıkardı Zotov'u.

"Defolun!" diye bağırdı içinden kabaran yeni bir öfkeyle. "Defolun evimden! Gözüm görmesin ikinizi de! İşe yaramaz yaratıkları evimde tutacak değilim! Çıkın, gidin! Nereye isterseniz..."

Avlu kapısına doğru yürüdü, kapıyı açtı, yerden bir sopa alarak hazır yiyicileri dışarıya dehledi. At başını salladı, kürek kemiklerini oynattı, kapıya doğru aksaya aksaya yürüdü; ardından da köpek... İkisi sokağa çıkınca yirmi adım kadar ilerlediler, çitin yanında durdular.

"Şimdi ha!" diye çıkıştı Zotov.

İki beleşçiyi evden kovmak onu biraz rahatlatmıştı, avluyu süpürmeye koyuldu. Arada bir başını kaldırıp sokağa bakıyordu: İki hayvan oldukları yerde çakılmışlardı sanki, gözlerini kapıdan ayırmıyorlardı.

Öfkesinin gitgide azaldığını hissederek, "Ben olmadan yaşamaya çalışın!" diye homurdandı Zotov. "Biraz da başkası baksın size! Cimriyim ben, kinciyim, benimle yaşamak zor, gidin başkasının evinde kalın!"

İki hazır yiyicinin ezik duruşundan yeterince zevk alıp hıncını kustuktan sonra kapının dışına çıktı; yüzüne öfkeli bir görünüm vermeye çalışarak, "Orada ne dikilip duruyorsunuz?" diye bağırdı. "Beklediğiniz biri mi var yoksa! Yolun ortasında durmuşsunuz, gelip geçene engel oluyorsunuz! Girin içeriye!"

Bu arada sabah sisinin arasından güneş gözükmeye başlamıştı, yatay ışınlar otların üzerindeki güz çiylerine yandan vuruyordu. Konuşmalar, ayak sesleri duyuldu. Zotov süpürgeyi yerine bıraktı, bakkallık yapmakta olan komşusu, aynı zamanda kirvesi Mark İvanıç'ın dükkânına yollandı. Oraya varınca açılır kapanır bir iskemleye çöktü, ağır ağır iç geçirdi, sakalını sıvazladı, havalardan söz açtı. İki kirve havalardan, kiliseye yeni gelen zangoca, ondan ilahicilere geçtiler; söyleşi uzadıkça uzadı. Söyleşi sırasında zamanın nasıl geçtiği belli olmuyordu. Bakkal çırağı çaydanlık dolusu kaynar su getirip, iki ahbap çay içmeye koyulduklarında zaman daha hızlı akmaya başladı. Zotov'un içi ısınmış, neşesi yerine gelmişti. Altıncı bardağı bitirince parmaklarını tezgâha vurarak, "Senden bir dileğim var, Mark İvanıç," dedi. "Şey... Nasıl desem... Bilmem ki... Bugün de lütfedip bir çeyrek yulaf daha versen!"

Mark İvanıç'ın arkasında oturduğu çay sandığının ardından derin bir iç çekme duyuldu.

"Lütfet bu sefer de," diye sürdürdü Zotov. "Çay almayayım senden ama çeyrek ölçek yulaf ver. İstemeye utanıyorum, yoksulluğumla başını çok ağrıttım, at bir şey yemedi."

Kirve, "Vermesine veririm, bu bir şey değil," dedi, "ancak sen bu kör olasıları niçin evinde tutuyorsun? At bir işine yarasa içim yanmaz ama insan bakmaya bile acır. Köpek dersen, iskelete dönmüş. Bunları boşu boşuna niçin besliyorsun?"

"Beslemeyip de ne yapacağım?"

"Ne yapacağını sen de biliyorsun. Hayvan derisi yüzen İg-

nat'a götür, olsun bitsin! Çoktan ikisini de oraya götürmen gerekirdi. Onlar için tam yeridir."

"Dediğin doğru olmalı! Götürsek bari..."

"Kendin yardımla yaşıyorsun, bir de hayvan beslemek neyine? Vereceğim yulafa acımam, kardeşim, ama nasıl desem... Her gün, her gün vermek, bu ne iştir? Yoksulluğunun bir yerde biteceğini bilsem! Ver, ver, bunun bir sonu olmalı, değil mi?"

Bakkal içini çekti, kırmızı yüzünü sıvazladı.

"Senin de ölme zamanın geldi artık!" dedi. "Yaşayıp duruyorsun, niçin yaşadığını kendin de bilmiyorsun... Doğru söylemiyor muyum? Madem ulu Tanrım ölüm vermiyor, öyleyse sen de bir güçsüzler evine, yoksullar yurduna sığın."

"Niçin oralara gideyim ki? Yakınlarım ne güne duruyor? Kız torunum var."

Yeğeni Katerina'dan olma, torunu Glaşa'nın bir toprak ağasının çiftlik evinde yaşadığını uzun uzun anlattı.

"Bana bakmak zorundadır. Evim kendisine kalacağına göre varsın baksın. En iyisi onun yanına giderim. Anlıyorsun değil mi, Glaşa, Katya'nın, yani kardeşim Panteley'in üvey kızı Katerina'nın kızıdır... Evim ona kalacak... Bakar bana!"

"İyi... İsa adına yardımlarla yaşayacağına çoktan onun yanına gitmeliydin."

"Giderim. Tanrım cezamı versin ki giderim. Bakmak zorundadır."

Bir saat sonra iki kirve birer kadeh votka yuvarlayınca Zotov dükkânın ortasında ayakta dikilerek heyecanla şunları söylüyordu:

"Çoktandır gitmeyi düşünüyordum zaten. Hemen bugün gideyim!"

"Öyle ya! Ortalıkta dolaşıp açlıktan sürüneceğine çiftlik evine çek git!"

"Gideceğim işte! Varınca derim ki: Evim senindir, beni sayar, bakarsın... Bakmasın da göreyim! Bakmazsa ona ne ev bırakırım, ne torunum olarak kutsarım. Hadi, hoşça kal, İvanıç!"

Zotov bir kadeh daha içti, yeni düşüncenin getirdiği heyecanla evinin yolunu tuttu... Votkadan dolayı iyice gevşemiş-

ti, başı da dönüyordu, ancak gidince yatmadı, giyeceklerini bir bohçaya doldurdu, dua etti, bastonunu aldı, yeniden yola koyuldu. Geriye dönüp bakmadan, homurdanarak, bastonunu taşlara vura vura bütün sokağı geçti, kırlara çıktı. Önünde, torununun çiftliğine kadar yürüyeceği on-on iki fersah yol vardı... Kurumuş yolda ilerliyor, sararan otları tembel tembel geveleyen köy sürüsüne bakıyor, yaşamında son anda yaptığı büyük değişikliği düşünüyordu, iki hazır yiyicisi de düşündükleri arasındaydı. Evden ayrılırken, istedikleri yere gitsinler diye avlu kapısını açık bırakmıştı.

Daha bir fersah bile uzaklaşmamıştı ki, arkasında birtakım ayak sesleri işitti. Geriye dönüp bakınca bir de ne görsün? Başlarını öne eğerek, kuyruklarını kısarak atı ile köpeği onu izlemiyorlar mı?

"Defolun, gelmeyin!" diye bağırdı, elini salladı.

İki hayvan durdular; birbirlerine, ona baktılar. Zotov yürüdü, hayvanlar da onun ardından... Bunun üzerine adam durdu, düşünmeye başladı. Fazlaca tanımadığı Glaşa'nın yanına bu yaratıklarla birlikte gidemezdi, geriye dönüp onları eve kapamak da istemiyordu, kapamak istese bile avlu kapısı o işe yaramazdı.

"Ahıra kapatsam açlıktan geberirler," dedi. "En iyisi İgnat'a götürmek."

İgnat'ın kulübesi demiryolu engelinin yüz metre ilerisinde, otlağın içindeydi. Daha kesin kararını vermeyen, ne yapacağını da bilemeyen Zotov, İgnat'ın kulübesine doğru yürüdü. Başı dönüyor, gözlerinin önü kararıyordu...

Deri yüzücü İgnat'ın kulübesinin avlusunda olanları zar zor anımsıyor. Oraya vardıktan sonra en çok hatırında kalan, ağır deri kokusu ile İgnat'ın içtiği lahana çorbasının lezzetli buğusuydu. İgnat'ın onu iki saat bekletip bir şeyler hazırlamak için uzun uzun uğraşmasını, üstünü değiştirmesini, bir köylü kadınıyla süblime konusunda konuşmasını sanki düşünde görmüş gibi anımsıyor. Lagar atı tezgâh üstüne yatırıldıktan sonra duyduğu iki tok sesi de... Biri atın kafasına satırla vurulmasından, öteki ise hayvanın tezgâhtan aşağı düşmesinden çıkan iki tok

ses. Lıska arkadaşının öldürüldüğünü görünce çığlık atarak İgnat'ın üstüne saldırdı, o zaman çığlığı bıçak gibi kesen üçüncü tok ses duyuldu. Hayvanlarının öldüğünü anlayan Zotov hem sersemleyerek, hem de sarhoşluktan yalpalayarak tezgâha yaklaştı, alnını tahtanın üstüne koydu...

O günün akşamına değin gözleri bulanık bir perdeyle örtüldü sanki, ellerini kaldırıp baktığında kendi parmaklarını bile göremiyordu.

Sevgili

(Первый любовник)

Gözlerinin altı torba bağlamış, uzunca yüzlü, ince yapılı, şık giyimli *jeun premier*[1] Yevgeni Alekseyiç Pocarov güney kentlerinden birine tiyatro mevsimi dolayısıyla geldiğinde ilk işi birkaç saygıdeğer aileyle tanışmak oldu. İkide bir ayağını zarifçe sallayıp kırmızı çoraplarını göstererek, "Evet, mösyö!" dedi. "Biz oyuncular insanları hem doğrudan doğruya, hem de dolaylı olarak etkilemeliyiz. Birincisi, sahnede oynayarak, ikincisi ise halkla tanışıp görüşerek bu etki elde edilir. Vallahi, *parole d'honneur*,[2] anlamıyorum. Bizim sahne arkadaşları niçin saygıdeğer ailelerle ilişki kurmaktan kaçınırlar? Şölenler, doğum günleri, pasta partileri, *soirée fixe*'ler,[3] toplu eğlenceler dışında bu tür ilişkilere girmenin topluluk üzerinde derin etkileri olur. Kalın kafalı birinin zihnine bir kıvılcım soktuğunuzu bilmek hoş bir şeydir, öyle değil mi? Ya o afet kadınlar! *Mon Dieu*,[4] ne kadınlar, ne kadınlar! İnsanın başı döner! Bir tüccarın evine, evinin mahrem yerlerine girersin; al yanaklı bir tazecik çıkar karşına! İşte mutluluk diye buna derim. *Parole d'honneur!*"

---

1 (Fr.) Genç, erkek oyuncu.

2 (Fr.) Yemin ederim.

3 (Fr.) Çağrılı akşam yemeği.

4 (Fr.) Aman Tanrım.

Pocarov bu arada güney kentinin fabrikatörlerinden Zıbayev'in saygın ailesiyle tanışmış bulunuyordu. Bu tanışıklık söz konusu olduğunda Zıbayev'i küçük görürcesine yüzünü buruşturur, gözlerini kısarak bakar, saatinin kösteğiyle sinirli sinirli oynar.

Bir gün –Zıbayev'lerin evindeki bir doğum günü kutlamasında oldu bu– sanatçımız yeni tanıdıklarının salonunda oturmuş, her zamanki gibi çene çalıyordu. Çevresindeki koltuklarda "afetler" sıralanmış, ilgiyle onu dinliyorlardı. Bitişik odadan kadın kahkahaları, akşam çayı içenlerin sesleri geliyordu... Bacak bacak üstüne atan Pocarov her tümceyi bitirdikten sonra romlu çayından bir yudum alıyor, yüzüne oradakileri umursamayan, canı sıkkın bir anlam vermeye çalışarak sahnedeki başarılarını anlatıyordu. Bir yandan da onu dinleyenlere hoşgörüyle gülümseyerek, "Ben genelde bir taşra oyuncusuyum," diyordu. "Ama sanmayın ki, başkentlerde[5] hiç oynamadım! Sırası gelmişken size, zamanımız insanlarının ruhsal durumunu pek güzel belirten bir öykü anlatayım. Moskova'da onuruma düzenlenen bir gecede genç izleyiciler sahneye o kadar çok defne çelengi getirmişlerdi ki, yeryüzünde bütün kutsal şeyler üzerine yemin ederim, bunları ne yapacağımı şaşırdım! *Parole d'honneur!* Sonra bir gün –parasız kaldığım sıralardı– defne yapraklarını topladığım gibi komşu dükkâna götürdüm. Ne kadar geldi dersiniz? Tam kırk kilo! Kah kah kah! Paralar öyle işime yaradı ki, sormayın! Bilirsiniz, sanatçılar çoğu zaman züğürttür. Bugün bakarsınız binlerce rublem vardır, yarın meteliğim kalmaz. Bugün bir dilim ekmek bulamam, yarın istiridye, balık yumurtasından başkasını yemem."

Sıradan insanlar çaylarını içerken sanatçıyı can kulağıyla dinliyorlardı. Çok memnun kalan ev sahibi bu okumuş, saygıdeğer konuğuna nasıl yaranacağını bilemediği için başka kentten gelmiş, uzak akrabadan bir konuğu, hadi adını da söyleyelim, Pavel İgnatyeviç Klimov'u ünlü oyuncuya takdim etti. Klimov kırk yaşlarında, çam yarması gibi iri bir adamdı; uzun bir ceket ile en genişinden pantolon giymişti.

5 Petersburg ve Moskova – ç.n.

Zıbayev, Klimov'u tanıtırken, "Sizden sayılır," dedi. "Tiyatroyu sever, eskiden kendisi de oynardı. Tulalı toprak ağasıdır."

Pocarov ile Klimov konuşmaya başladılar. *Jeun premier* arka arkaya iki mevsim Tula'da sahneye çıktığını söyleyince aralarında bir yakınlık doğdu. Kent hakkında, ortak tanıdıklar, tiyatro üstüne soruşturmalar, açıklamalar birbirini kovaladı.

Durmadan kırmızı çoraplarını gösteren *jeun premier*, "Biliyor musunuz, kentinizi çok beğendim," dedi. "O sokakların güzelliği, küçük parkı! Ya insanlarına ne demeli?"

"Evet, kentli hemşerilerime diyecek yoktur."

"Bir ticaret kenti olmakla birlikte aydın bir halkı var. Örneğin şey... lise müdürü... savcınız... subay topluluğu... Emniyet müdürü de öyleydi. Fransızların dediği gibi *enchanté*[6] bir beyefendi. Ya o kadınlar! Aman Tanrım, o ne kadınlar!"

"Evet, kadınlar... Gerçekten..."

"Belki kadınlar konusu üstüne fazla düşüyorum. Asıl söylemek istediğim şu ki, kentinizde nedense *amour*[7] bakımından işlerim tıkırında gitmiştir. O konuda on roman yazabilirim, isterseniz bir serüvenimi anlatıvereyim! Yegorov Caddesi'nde, defterdarlık dairesinin bulunduğu apartmanda oturuyordum."

"Sıvasız, kırmızı apartman, değil mi?"

"Evet, evet, sıvasız apartman. Komşumuz Koşeyev'lerin, şimdiki gibi anımsıyorum, Varenka adında bir kızları vardı. Kentin en güzel kızıydı, diyebilirim."

Klimov'un sevincinden ağzı kulaklarına vardı.

"Varvara Nikolayevna'dan mı söz ediyorsunuz yoksa? Gerçekten güzel kızdır. Kentte bir eşi daha bulunmaz."

"Öyle, öyle, bulunmaz. Yüzünün yandan klasik bir görünüşü vardı. O ne iri iri kara gözler, bele kadar inen saç örgüleri! Beni Hamlet'i oynarken görmüş... Puşkin'in Tatyana'sı tarzında mektuplar yazmaya başladı bana... Doğallıkla ben de yanıt verdim."

Pocarov çevresine bakıp salonda bayan olmadığını anlayınca gözlerini arkaya devirdi, hüzünle gülümsedi, içini çekti.

---

6 (Fr.) Mutlu, memnun, zarif.

7 (Fr.) Aşk, sevgi.

"Bir gün tiyatrodan çıktıktan sonra eve dönmüştüm. Baktım, kanepede oturuyor. Gözyaşları, aşk sözleri, öpüşmeler başladı... Ah, ne güzel, ne tanrısal bir geceydi o! Gönül serüvenimiz o günden sonra tam iki ay sürdü. Ama öyle bir gece yinelenmedi bir daha! O ne geceydi, *parole d'honneur*, ne gece!"

Klimov kızardı, gözlerini belerterek şunları mırıldandı:

"İzin verin, nasıl olur? Varvara Nikolayevna'yı iyi tanırım, yeğenimdir, ağabeyimin kızı!"

Pocarov afalladı, o da gözlerini belertti. Klimov kollarını iki yana açarak, "Böyle şey olamaz!" dedi. "Onu iyi tanırım... Beni şaşırttınız, doğrusu!"

Oyuncu ayağa kalktı, serçeparmağıyla bir gözünü ovaladı.

"Buna ben de üzüldüm. Ama siz... Bir amca olarak... Anlıyorum..."

O âna değin oyuncuyu kıvançla dinleyip ondan gülümsemelerini esirgemeyen konuklar kızarıp bozararak gözlerini önlerine indirdiler.

Klimov büyük bir öfkeyle, "Yok, lütfen sözlerinizi geri alın!" dedi. "Rica ediyorum!"

Oyuncu iki eliyle anlamı belirsiz bir işaret yaptı.

"Eğer... Anlattıklarım sizi kırdıysa... Tamam..."

"Ayrıca doğru söylemediğinizi de kabul etmelisiniz!"

"Ben mi? Yoo! Kesinlikle yalan söylemiyorum. Ama bilmeden anlattığım için üzgünüm. Hem sizin tavrınızı da anlamıyorum..."

Klimov konuşmaksızın bir köşeden öbürüne gidip geliyordu. Ya düşüncelere dalmıştı ya da kararsızlık içindeydi. Tombul yüzü gitgide kızarıyordu, ensesindeki damarlar şişmişti, iki dakika kadar gezindikten sonra oyuncuya yaklaştı, ağlamaklı bir sesle, "İtiraf edin, Varenka'yla ilgili söylediklerinizi yalandır. Lütfen!" dedi.

Oyuncu omuz silkti, zoraki gülümseyip bir ayağını oynatarak, "Tuhaf doğrusu!" dedi. "Küçük düşürücü bir davranış sizinkisi!"

"Demek, yalan söylediğinizi itiraf etmiyorsunuz?"

"Anlamıyorum!"

"İstemiyorsunuz, ha! Öyleyse kusura bakmayın! Hoş olmayan birtakım önlemlere başvurmak zorunda kalacağım. Bu durumda, sayın bayım, ya size hemen şimdi hakaret etmek durumundayım ya da namuslu bir insan olarak benimle düello yapmayı kabul edersiniz! Tabancalarla düello yapacağız!"

Jeun premier küçümseyen bir tavırla, sözün üstüne basa basa, "Hayhay!" dedi.

Ev sahibi ile konuklar ne yapacaklarını şaşırdılar. Klimov'u bir köşeye çekip rezalet çıkarmamasını rica ettiler. Kapılarda şaşırmış kadın yüzleri gözükmeye başladı. *Jeun premier* bir onun yanına koştu, bir bunun; herkese derdini anlatmaya çalıştı, sonra da kendisine hakaret edilen bir evde daha fazla kalamayacakmış gibi bir yüz takınarak şapkasını aldı, kimseye veda etmeden çıktı gitti.

Yolda yürürken omuz silkiyor, küçümsercesine gülümsüyordu, ancak kaldığı otele varıp da kanepeye uzandığında içine bir tedirginlik çöktü.

"Allah kahretsin!" diye söylendi. "Düello bir şey değil, beni öldürecek değil herhalde, ama arkadaşlarım durumu öğrenirlerse asıl felaket o zaman başlar. Böyle bir şey olmadığını herkes biliyor. Tüh! Bütün Rusya'ya rezil olacağım!"

Pocarov biraz düşündü, bir sigara yaktı, sakinleşmek için sokağa çıktı.

"Budala herifle konuşsam," diye geçirdi içinden. "Öküzün, sersemin biri olduğunu, kendisinden hiç korkmadığımı kalın kafasına sokmalıyım!"

Jeun premier, Zıbayev'in evinin önünde durdu, pencerelere bakmaya başladı. Tül perdelerin arkasında hâlâ ışıklar yanıyor, insan görüntüleri kıpırdıyordu.

"Burada bekleyeyim herifi!" dedi.

Hava soğuk, karanlıktı. Elekten süzülür gibi ince, can sıkıcı bir güz yağmuru çiseliyordu. Pocarov oradaki bir fener direğine yaslandı, kendini tedirginlik duygusunun kucağına bıraktı.

Islanmıştı, bitkin durumdaydı.

Ancak gecenin ikisi olduğunda konuklar evden çıkmaya başladılar. Herkes gittikten sonra kapıda Tulalı toprak ağası gö-

züktü. Adam sokağın öbür ucundan işitilecek gibi bir ah çektikten sonra ağır çizmeleriyle lap lap basarak yürüdü.

Jeun premier onun arkasından yetişti.

"İzin verir misiniz? Bir dakika!"

Klimov durdu. Oyuncu gülümsüyor, toprak ağasının karşısında ezilip büzülüyordu. Kekeleyerek, "İ... İtiraf ediyorum... Ya... Yalan söyledim," dedi. "Çok özür dilerim!"

"Hayır, itirafınızı herkesin önünde yapmalısınız. Ben bu işi böyle bırakmam."

"Özür diledim ya sizden! Ne olur, anlayın beni! Siz de kabul edersiniz ki, düello birtakım söylentilere yol açar. Devlet dairesinde çalışıyorum. Arkadaşlarım öğrenirlerse ne derler?"

Jeun premier kayıtsız görünmeye, gülümsemeye, dik durmaya çalışıyorsa da korkusu ağır basıyordu. Sesinin titremesi, gözlerinin suçlu suçlu kırpışması, başının aşağı düşmesi bunu göstermekteydi. Süklüm püklüm dururken bir şeyler daha mırıldandı. Klimov onu dinledi, içini çekti, biraz düşündükten sonra, "Peki, öyle olsun!" dedi. "Tanrı kusurunuzu bağışlasın! Yalnız bir daha yalan söylemeyin, delikanlı! Yalan kadar insanı küçülten şey yoktur. Bakın, gençsiniz, eğitim görmüşsünüz..."

Tulalı toprak ağası babacan bir tavırla ona böyle öğütler veriyor, *jeun premier* ise uysal uysal gülümsüyor, sesini çıkarmadan dinliyordu... Adam sözlerini bitirince dişlerini göstererek sırıttı, eğilip selam verdi, tüm bedeniyle büzüşerek, suçlu suçlu otelinin yolunu tuttu.

Yarım saat sonra yatağına girdiğinde keyfi yerindeydi, kendini tehlikeden uzak görüyordu artık. Tehlikenin kazasız belasız atlatılmasından ötürü içi rahat, battaniyeyi başına çekti, derin bir uykuya daldı; sabahın onuna değin mışıl mışıl uyudu.

Karanlıkta

(В потемках)

Orta büyüklükte bir sinek, baremin yüksek derecesinde bir savcı olan Bay Gagin'in burnundan içeri daldı. Onu oraya merak mı sevk etmişti, yoksa hafifmeşrep yaradılışı mı, orası bilinmez, ancak burun yabancı madde olarak sineğin varlığına dayanamadı, aksırma işaretleri verdi. Ve savcı aksırdı. Sarsıntılar geçirerek, ıslık sesleri çıkararak öyle şiddetli aksırdı ki, karyola yerinden oynadı, yayları gıcırdadı. Sarışın, iriyarı, tombul bir hanım olan Gagin'in karısı Marya Mihaylovna da yattığı yerde hopladı, gözlerini açtı. Kadıncağız karanlığa baktı, içini çekti, öbür yanına döndü. Beş dakika sonra yeniden döndü, gözlerini sımsıkı yumdu, ancak uykudan eser kalmamıştı artık. Bir o yana bir bu yana birkaç kez dönüp iç çektikten sonra yerinden doğruldu, kocasının üzerinden aşarak aşağı sıyrıldı, terliklerini giydi, pencereye yaklaştı.

Dışarısı karanlıktı; ağaç karartılarından, samanlıkların koyu çatılarından başka bir şey gözükmüyordu. Ufkun doğusu biraz sararmıştı, ama bulutlar bu sarartıyı kapatmak üzereydi. Sise gömülen uykulu hava sessizdi. Elindeki sopayla bu sessizliği bozmak için para alan yazlık bekçisi ile başkent yazlıkçılarının varlığına alışan, buraların tek yabanıl yaratığı yelve kuşundan bile çıt çıkmıyordu.

Bu sessizliği Marya Mihaylovna bozdu. Pencerenin önünde durup avluya bakarken ansızın bir çığlık attı. Dalları budanmış sıska kavak ağacının bulunduğu çiçeklikten eve doğru koyu bir karartı süzülüyor gibi gelmişti. Kadın önce bunu bir inek ya da at sandıysa da insana benzerliğini seçmekte gecikmedi. Koyu görüntü pencereye yaklaştı, kararsızlık içinde bir süre dikildi, bir ayağını boşluktan içeri attı... Ve pencerenin karanlığında gözden silindi.

Aynı anda şu düşünce çaktı Bayan Gagina'nın zihninde: Hırsız! Yüzünü ölü sarılığı kapladı. Ardından bütün yazlıkçıların korktuğu tabloyu çizmeye başladı hayal gücü: Hırsız mutfağa girdikten sonra yemek odasına geçecek... Dolapta gümüş takımları... Oradan yatak odasına... Elinde balta... Haydut suratlı bir herif... Mücevherler...

Kadıncağızın dizleri büküldü, sırtında karıncalar koşuşturmaya başladı. Kocasını sarstı.

"Vasya! Vasil! Vasili Prokofyiç! Ah, şuna bakın, kütük gibi uyuyor! Uyan, Vasil, yalvarıyorum, uyan!"

Savcı ciğerlerine olanca havayı çekti, geviş getiriyormuş gibi yaptı, "Ne var!" diye homurdandı.

"Tanrı aşkına uyan! Mutfağa hırsız girdi! Pencerenin önünde duruyordum, baktım, biri pencereye tırmanıyor. Mutfaktan yemek odasına geçecek... Dolapta kaşıklar var! Vasil! Mavra Yegorovna'nın mutfağına da geçen yıl böyle girmişlerdi."

"Ne... Ne diyorsun?"

"Tanrım, işitmedi beni! Anlamıyor musun be adam, az önce mutfak penceresinden içeri hırsız girdi, diyorum! Pelageya'nın ödü patlar... Dolapta gümüş takımlar var!"

"Saçma!"

"Çekilmezsin sen de! Ben sana tehlikeden söz ediyorum, sen kendi kendine homurdanıp duruyorsun! Neden kalkmadığını anlamadım! Bizi soysunlar, kessinler mi?"

Savcı yavaş yavaş doğruldu, yatağa oturdu, bu arada üst üste esnedi.

"Ne biçim insanlarsınız, anlamadım ki! Geceleyin de rahat yüzü yok! Saçma sapan şeyler için uyandırıyorsunuz insanı!"

"Yemin ederim Vasil! Pencereden bir adamın eve girdiğini gözlerimle gördüm."

"Girmişse girmiş! Ne çıkar bundan? Pek olasıdır ki, Pelageya'nın itfaiyecisidir gizlice gelen."

"Neee? Ne dedin sen?"

"Gelen, Pelageya'nın itfaiyecisidir, diyorum."

Marya Mihaylovna, "Bu daha kötü ya!" diye bağırdı. "Hırsız gelmesinden daha beter! Evimde böyle saygısızlıklar istemem!"

"Şunun ahlâk anlayışına bakın! Evinde saygısızlık istemezmiş! Bunun neresi saygısızlık? Bak anacığım, geleneklerimize çok uygun bir davranıştır bu. Çağlardan beri... Adam niçin itfaiyeci? Aşçı kadınlara gelip gitsin diye..."

"Olmaz, Vasil! Demek, beni hiç tanımamışsın! Evimde bu gibi işlerin olmasına göz yumamam! Şimdi derhal mutfağa git, adama mutfaktan çıkmasını söyle! Hemen çıksın! Yarın da Pelageya'ya bir daha böyle şeyler yapmamasını tembihlerim. Ben öldükten sonra evde böyle saygısızlıklara izin verebilirsin ama şimdi değil! Git söyle şu adama, lütfen!"

Gagin'in iyice canı sıkıldı.

"Allah kahretsin! Kadın beyninle, şu minicik beyninle oraya niçin gitmem gerektiğini açıklar mısın?"

"Vasil! Şimdi düşüp bayılacağım!"

Gagin yere tükürdü, terliğini giydi, bir daha tükürdü, mutfağın yolunu tuttu. Odalar kapalı bir fıçının içi gibi karanlık olduğundan savcının el yordamıyla yolunu bulması gerekiyordu. Çocuk odasının önünden geçerken kapıyı yokladı, bu sırada dadı uyandı.

"Vasilisa, dün akşam temizlemek için sabahlığımı almıştın. Nerede şimdi?" diye sordu.

"Bey, temizlesin diye Pelageya'ya vermiştim."

"O ne biçim şey? Üzerinize bir iş alıyorsunuz, yapmadan yarım bırakıyorsunuz! Şimdi ben sabahlıksız yolculuğa nasıl çıkarım!"

Gagin mutfağa varınca tencere konulan rafın altında aşçı kadının üzerinde uyuduğu sandığa yöneldi.

Kadının omzunu bulup sarsarak, "Pelageya!" diye seslendi.

"Pelageya, sensin değil mi! Hadi, uyur gibi yapma! Uyanıksın, biliyorum... Demin pencereden mutfağa biri girmiş. Kimdi o?"

"Hıı! O da ne demek? Pencereden mi girmiş? Kim girebilir ki?"

"Bak! Bana numara yapma! Senin o herife söyle de adam gibi çeksin gitsin! Beni işittin, değil mi? Onun burada yapacağı bir iş yok!"

"Sizin aklınız başınızda mı, bey? Nasıl şey o? Beni salak mı sandınız? Gece deme, gündüz deme, yorulmak bilmeden uğraş, didin, gene de bu sözleri işit! Olacak iş mi? Ayda dört rubleye çalışıyorum, çayım, şekerim kendimden. Ağzınızdan başka tatlı söz çıkmaz mı? Tüccar ailelerinin yanında çalıştım, böylesini görmedim!"

"Hadi, bırak bu lakırdıları! Senin o kalın kafalı hemen gitsin buradan! İşittin mi?"

"Günaha giriyorsunuz, bey!" dedi Pelageya ağlamaklı bir sesle. "Okumuş, soylu bir beyefendisiniz, ama bizim derdimizi, mutsuzluğumuzu anlamaya gelince..." Ağlamaya başladı. "Bizi gücendirmeye varsınız, arka çıkan kimsemiz yok!"

"Hadi, hadi, bırak ağlamayı! Bana aslında böyle şeyler vız gelir! Ama hanımefendin gönderdi beni. Bana kalsa pencereden kim girerse girsin, aldırmam."

Savcı, aşçı kadını daha fazla üzmeden karısının yanına dönmesinin en iyisi olacağını anlamıştı.

"Dinle, Pelageya! Benim sabahlığı temizlemek için almışsın, nerede şimdi?" diye sordu.

"Ah, bey, özür dilerim. Temizledikten sonra odanızdaki iskemlenin üstüne bırakmayı unutmuşum. Şurada, fırının yanında çiviye asılı..."

Gagin fırının yanında asılı duran sabahlığını yoklaya yoklaya buldu, sırtına geçirdi, sessizce odasına yollandı.

Marya Mihaylovna kocasının gidişinden sonra yatağına uzanmış, onun dönmesini bekliyordu. Üç dakika kadar sakin sakin yattı, ama daha sonra bir tedirginlik kapladı yüreğini.

"Gidip gelmesi amma uzun sürdü! Mutfağa giren o saygısızsa gene iyi, ya bir de hırsızsa?" diye düşünüyordu.

Zihni gene kötü kötü sahneler çizmeye başlamıştı: Kocası karanlık mutfağa giriyor... Hırsız alnına keserin tersiyle güm! Gıkı çıkmadan yere seriliyor... Yerler kan gölü...

Beş dakika geçti, beş buçuk, altı... Kadıncağızın alnında soğuk ter tomurcukları birikti.

"Vasil! Sen misin Vasil?" diye bir çığlık attı.

"Niye bağırıyorsun? Anlamadın mı, benim. Boğazını kesiyorlarmış gibi bağırmaz mısın bir de..."

Savcı karyolaya yaklaştı, kenarına oturdu.

"Mutfakta yabancı biri yok. Garip kadınsın, doğrusu. Sana öyle gelmiş... Senin aptal kafa Pelageya da tıpkı hanımı gibi iffetli bir kadın. Amma da yaptın! Bu kadar korkacak ne vardı?"

Savcı karısına takılmaya, onu kızdırmaya başladı. Uykusu kaçmıştı artık, uyuyamıyordu.

"Amma ödlekmişsin!" diyerek güldü. "Yarın ilk işin doktora gitmek, sanrılar gördüğün için tedavi olmalısın. Akıl hastası mısın, nesin!"

Kadın, "Katran kokusu geldi burnuma," dedi. "Katran ya da soğan... Lahana çorbası gibi bir şey..."

"Evet... Havada öyle bir koku var. Uyku da girmiyor gözüme. Dur, en iyisi mumu yakayım. Kibrit nerede? Mahkememizden ayrılan savcının fotoğrafını da gösteririm. Dün giderken herkese birer tane vermişti. Arkasına da yazdı."

Gagin kibriti duvara sürttü, mumu yaktı. Ancak fotoğrafı getirmek üzere karyoladan ileriye doğru bir adım atmıştı ki, arkadan keskin, yürek paralayıcı bir çığlık işitti. Geriye dönüp baktı. Karısının şaşkınlık, korku, öfke dolu, kocaman kocaman açılmış gözleri sırtındaki sabahlığa dikilmişti.

"Sırtındaki nedir öyle?"

"Neymiş?"

"Kendin baksan a!"

Savcı üstüne baktı, bir ah çekti. Sırtında, giydiğini sandığı sabahlık yerine itfaiyeci kaputu vardı. Nereden gelmişti bu kaput? Bay Gagin, bu sorunu çözedursun, karısı zihninde yeni bir tablo; korkunç, olanak dışı bir tablo çiziyordu: Karanlık, sessizlik, fısıldaşmalar, falan filan...

Öylesine Bir Olay

(Пустой случай)

Ağustos ayının bir öğle vakti, yoksulluğa düşmüş soylu Rus beylerinden biriyle Şabelski Ormanı diye bilinen geniş çam ormanına keklik avlamaya gitmiştik. Bizim yoksul bey bu öyküde oynayacağı rolden dolayı ayrıntılarıyla betimlenmeye değer. Yaşı ilerlemiş olmamakla birlikte yaşamın hayli örseleyip yıprattığı beyimiz uzun boylu, esmer, incecik bir adamdır; polislerinki gibi pos bıyıkları, fırlak kara gözleri, emekli askerlere özgü davranışları vardır. Doğululer gibi oldukça saf, dürüst, dobra dobra; ne kavgaya, ne gösterişe, ne de içkiye düşkün bir adam işte... O yüzden halkın gözünde kişiliksiz, ciğeri beş para etmez adam diplomasını çoktan hak etmiştir. Başkalarının beğenmediği bu kişi (ilçemizde ona boşuna "beceriksiz bey" demezlerdi) yaşamının bir özeti olan başarısızlıklarından, mutsuzluklarından ötürü bana son derece sevimli gözükürdü. En büyük özelliği yoksulluğuydu. Kumar oynamadığı, hovardalık etmediği, bir şey yapmak için kılını kıpırdatmadığı, kimsenin işine burnunu sokmadığı, sessizce köşesinde oturduğu halde babasının ölümünden sonra kalan otuz-kırk bin rublelik mirasın altından girip üstünden çıkmıştı. Bu paraların nereye gittiği başkalarınca pek bilinmez, ancak varlığının çoğunun denetimsizlik yüzünden yöneticiler, kâhyalar, hatta uşaklar tarafın-

dan çalınıp çırpıldığını, bir bölümünün sağa-sola borç ve sadaka olarak verildiğini, kalan paranın da birilerine kefil olduğu için elden çıktığını yalnız ben biliyorum. İlçede ona borcu olmayan toprak ağası aransa zor bulunur. Salt iyilikseverliğinden ya da insanlara güveninden dolayı değil, kibarlık taslamasından dolayı da her isteyene yardım ederdi. "Al, ama efendiliğimi de kabul et," gibisinden...

Onunla tanıştığımızda borç içinde yüzüyordu, mülkünü ikinci kez rehine koyma zevkini tatmıştı, kurtulamayacak derecede borç batağına saplanmış durumdaydı. Öyle günler olurdu ki, aç dolaşır, sigaralığında tek sigarası bulunmaz, gene de iki dirhem bir çekirdek giyinir, tertemiz gezer, üstünden en pahalı parfümün kokusu gelirdi.

Rus beyinin ikinci şanssızlığı da yapayalnız bir adam oluşuydu. Evli değildi, bir akrabası, dostu da yoktu. Suskun, içine kapanık yapısı, yoksulluğunu saklamaya çalıştıkça daha bir su yüzüne çıkan kibarlığı insanlarla yakınlaşmasını engelliyor, gönül serüveni yaşamak için ağır kanlı, soğuk, tembel olduğu için de kadınlarla kolay kolay ilişki kuramıyordu...

Ormana epey yaklaşınca bizim beyle birlikte arabadan indik, kocaman eğrelti yapraklarının gölgesinde saklanan dar orman çılgası boyunca yürümeye koyulduk. Daha yüz adım bile ilerlememiştik ki, bir adam boyu yükselmiş köknar fidanları arasından yerden bitercesine önümüze çıkan, sıska, uzun boylu, uzun yüzlü, tiftimiş bir ceket, yeni cilalanmış potinler giyen bir adamla karşılaştık. Yabancının bir elinde mantar dolu bir sepet vardı, öbür eliyle ise yeleğinin önünden sarkan ucuz saat kösteğiyle oynuyordu. Adam bizi görünce utandı, yeleğini düzeltti, nazik bir biçimde öksürdü, bizim gibi iyi insanları görmekten mutlu olmuşçasına tatlı tatlı gülümsedi. Sonra ondan beklenmedik bir hareketle iri ayaklarını otların üzerinde sürüyerek, bütün gövdesini öne vererek, yüzündeki gülümsemeyi eksiltmeksizin yanımıza yaklaştı, şapkasını hafifçe kaldırdı, uluyan bir köpeği andıran tatlı bir ses tonuyla, "Aaaa... Baylar, benim için çok zor da olsa bu ormanda avlanmanın yasak olduğunu sizlere bildirmek durumundayım," dedi. "Birbirimizi ta-

nımadığımız halde sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim. Ben Bayan Kandurina'nın çiftliğinin yönetiminden sorumlu Grotovski'yim."

"Çok memnun olduk. Avlanmanın yasaklanmasının nedenini söyler misiniz?"

"Bu, ormanın sahibinin kendi isteğidir..."

Arkadaşımla bakıştık. Bir dakika kadar sessizlik içinde geçti. Bey öylece duruyor, sopayla vurup düşürdüğü, ayaklarının ucundaki iri, zehirli mantara dik dik bakıyordu. Grontovski'nin yüzünde aynı tatlı gülümseme vardı. Sanki bal damlayan yüzü seğiriyor, ışıldıyor, yeleğinin önündeki köstek bile gülümsüyor, bizleri şaşırtmaya çalışıyordu. Sessiz bir melek süzülerek havadan geçmişçesine garip bir durum doğdu aramızda, üçümüz de bundan dolayı ne yapacağımızı bilemedik.

Sonunda ben, "Saçma!" dedim. "Daha geçen hafta buraya avlanmaya gelmiştim!"

Grotovski dişlerinin arasından kıkırdayarak güldü:

"Olabilir. Gerçekte yasak olmasına aldırmaksızın herkes burada avlanıyor, ama madem sizlerle karşılaştık, görevim... Bana düşen kutsal görev sizi uyarmaktır. Ben bir emir kuluyum. Orman benim olsa istediğiniz kadar avlanırdınız, Grotovski zevkinizi kesinlikle bozmak istemezdi. Ama emir kuluysam Grotovski'nin bunda ne suçu var?"

Uzun boylu, sıska yönetici böyle diyerek omuzlarını silkti. Ben karşı çıktım, öfkelendim, haksızlığını kanıtlamaya çalıştım, ancak ben uğraştıkça adamın yüzündeki gülümseme daha bir tatlılaştı, daha bir ballandı. Görünen oydu ki, bize karşı üstün durumda oluşunun bilincindeydi. Hoşgörülü tavırları, nazik hareketleri, duruşu, çınlayıcı seslerden oluşan soyadını sık sık kullanışı ona büyük bir zevk veriyordu. Kendi çöplüğünde öttüğü nasıl da belliydi! Utangaç bakışlarla, yan yan, elindeki sepeti süzüşünden bunun keyfini kaçıran tek şey olduğunu anlamakta gecikmedik; öyle ya, kadınlara özgü mantar toplama işi onun gibi bir erkeğin şanına yaraşır mıydı?

"Geriye mi dönsek ne yapsak? On beş fersahlık yoldan da gelmiştik!" dedim.

"Yapacak başka bir şey yok! On beş yerine yüz bin fersahlık yoldan da gelseniz, Amerika'dan ya da başka uzak bir ülkeden kral da gelse görevim... kutsal görevim durumu bildirmektir..."

"Ormanın sahibi Nadejda Lvovna mı?" diye sordum.

"Evet, Nadejda Lvovna..."

"Kendisi şimdi evinde mi?"

"Evet, efendim. Bakın işte, evine gitseniz en iyisini yaparsınız. Şurada, yarım fersah ötede. Size bir pusula verirse, o zaman başka... Keh keh keh! Kih kih kih!"

"Olabilir. Geriye dönmektense ona gidelim daha iyi. Hadi, siz gidin, Sergey İvanoviç," dedim beye. "Nadejda Lvovna'yla tanışıksınız nasıl olsa."

Zehirli mantardan gözlerini ayıramayan bey bakışlarını yüzüme dikti, biraz düşündükten sonra, "Evet, bir zamanlar görüşürdük, ancak benim gitmem yakışık almaz," karşılığını verdi. "Üstelik giyimim uygun değil... Kendiniz gidiniz, tanışmıyorsunuz ama daha iyidir..."

Razı oldum. Arabaya atladık, Grotovski'nin gülücükleri eşliğinde ormanın kıyısından çiftlik konağına doğru yola çıktık. Kızlık soyadı Şabelskaya olan Nadejda Lvovna Kandurina'yla tanışmıyordum gerçekten, onu hiç yakından görmemiştim, hakkında bildiklerim kulaktan dolmaydı, ilimizdeki çiftlik ağalarından en varlıklısı olduğunu işitmiştim. Babası Şabelski'nin ölümünden sonra ailenin tek kızı olarak birkaç mülk, bir tavla, epeyce de para kalmıştı kendisine. Yirmi beş yaşlarında olmasına karşın çirkin, renksiz, göze çarpmayan bir hanım olarak biliniyordu; ilçemizin sözü edilen bayanları arasından yalnızca zenginliğiyle sıyrılmaktaydı.

Zenginliğin hissedilir bir şey olduğunu düşünmüş, zengin kişilerin züğürtlerde bulunmayan bir etki taşıdığını kabul etmişimdir. Nadejda Lvovna'nın, perdeleri sürekli kapalı, kocaman, hantal konağının yükseldiği büyük meyve bahçesinin önünden geçerken, "Şu anda içerideki bayan ne düşünüyor acaba? Perdelerin arkasında gerçekten mutlu mudur?" diye geçirdim içimden. Onu bir keresinde uzaktan görmüştüm. Hafif, şık arabasına kurulmuştu; güzel bir kır at çekiyordu arabayı.

Tanrı'nın günahkâr kulu ben, onu yalnız kıskanmakla kalmadım, oturuşunda, hareketlerinde yoksullarda bulunmayan ona özgü bir üstünlük olduğunu kabul ettim. Bu, köle ruhlu insanların kendilerinden daha varlıklı kişilerin normal giyimlerinde bile ilk bakışta bir çeşit üstünlük görmelerine benzemiyor mu?

Neyse, Nadejda Lvovna'nın kişisel yaşamı konusunda bildiklerim söylentilerden kaynaklanıyor. Anlatılanlara göre bundan beş-altı yıl önce, daha evli değilken, şimdi yanımda arabada giden beye gönül vermiş. Genç bayanın babasının sağlığında Sergey İvanoviç onlara sık sık gider gelirmiş; yaşlı adamla kolları, bacakları ağrıyana dek bilardo oynarlarmış. Ancak sonra bıçakla kesilir gibi kesilmiş ilişkileri. Bu değişikliği, elde kesin veriler olmadığı halde, çeşitli biçimlerde açıklarlar. Sözde beyimiz çirkin kızın kendisine beslediği duyguları fark edip ona karşılık veremediği için namuslu bir erkek olarak evlerine gitmeyi bıçak gibi kesmiş; başka bir anlatışa göre de yaşlı Şabelski kızının mum gibi eriyip gittiğini görerek bizim beye onunla evlenmesini önermiş, ancak uzak görüşlü olmayan beyimiz unvanıyla birlikte satın alınmak istendiği düşüncesiyle çok öfkelenmiş, yenilip yutulmaz sözler söylemiş, işi kavgaya kadar vardırmış. Bu söylenenler ne derece doğru, orası belli değil, ancak bunda bir gerçek payı bulunduğu da kesin, çünkü Sergey İvanoviç çirkin bayan konusu açıldığında susmayı yeğlerdi.

Babasının ölümünden hemen sonra Nadejda Lvovna'nın fazla bir varlığı olmayan, ama işini bilen, Kandurin adında bir hukuk doktoruyla evlendiğini biliyorum. Genç kız adama sevmeden, onun kendisini sevmesinden etkilenerek varmış. Dedikodulara bakılırsa hukuk doktoru da kızı sevmiyormuş, iyi bir âşık rolü oynamış.

Sözünü ettiğimiz bu süre içerisinde hukuk doktoru kendi işleri için Kahire'de bulunuyor, ilçe soylular birliği başkanı olan dostuna oradan "yolculuk notları" yazıyormuş. Bir sürü asalak sığıntının kuşattığı Bayan Kandurina ise kapalı perdeler arkasında can sıkıntısıyla boğuşuyor, ufak tefek hayır işleriyle zamanını doldurmaya çalışıyormuş.

Çiftlik evine yaklaştığımızda bizim beyin çenesi açıldı. Ara-

bacıya yan yan bakarak, "Bugünle birlikte evime uğramayalı tam üç gün oluyor," diye fısıldadı kulağıma. "Şu yaşıma geldim, kafası boş inançlarla dolu köylü karısı da değilim, ama icra memurlarından oldum olası ödüm patlar. Evimde bir icra memuru gördüğümde yüzüm sararır, bedenimi titremeler alır, hatta bacaklarımda kasılmalar başlar. Biliyor musunuz, Rogojin senedimi protesto etmiş!"

İşlerinin kötü gitmesinden dolayı bizim beyin sızlandığını ilk kez işitiyordum. Konu yoksulluktan filan açıldığında iyice içine kapanır, burnundan kıl aldırmayan, işkilli bir adam kesilirdi. O nedenle sözleri beni epey şaşırttı. Ormanın kesim yapılan yerinde güneş ışınları altında kavrulan sarı otlara uzun uzun baktı, masmavi gökyüzünde süzülerek uçan turna sürüsünü bir süre izledi, yüzünü bana döndürdü, arabacının varlığından bile çekinmeksizin, "Çiftliğin rehine verilmesi karşılığında aldığım paranın faizini eylülün altısında hazır etmeliyim," dedi. "Ama nereden bulacağım bu parayı? Azizim, durumum hiç de iyi değil! Sonumuz ne olacak, bilemem..."

Böyle dedikten sonra çiftesinin horozlarını inceledi, tozunu temizlemek istercesine üfledi, gözden kaybolan turnaları aramaya koyuldu. Kısa bir sessizlikten sonra, "Sergey İvanoviç, Şutilovka'daki çiftliğiniz satılırsa ne yaparsınız?" diye sordum.

"Ben mi? Bilmiyorum. Şutilovka'nın elimden gideceği iki kere ikinin dört oluşu kadar kesin, ancak ondan sonra başıma gelecekleri tahmin edemiyorum. Ben hazır ekmek yemeye alışmış bir adamım. O da elimden giderse ne yaparım? Doğru dürüst bir öğrenimim yok, bugüne dek bir işte çalışmış değilim, devlet dairelerinde görev almak içinse yaşım geçkin... Üstelik nerede görev alabilirim ki? Kimin ne işine yarayabilirim? Diyelim, bizim şu Çiftçiler Birliği'nde görev yapmak zor değil, gel gör ki nerede bende o yürek? Beceremem diye ödüm patlıyor. Orada bir görev almaya kalksam, kendimi diken üstünde hissedeceğim; bunu adım gibi biliyorum. Belli ki ben ne ülkücüyüm, ne ütopistim, ne de ilke sahibi bir insanım; anlaşıldığı kadarıyla köşesine çekilmiş, kafası ıvır zıvırla dolu bir çuvalım ben. Korkağın, hastanın biriyim kısacası... İnsana benzer bir yanım yok.

Başkaları öyle mi ya? Kendine hiç güveni olmayan benim gibi bir adamdan hayır mı çıkar?

Geçen çarşamba Naryagin'e rastladım. Tanırsınız; sarhoşun, pasaklının tekidir... Borcunu ödemeyen, aptal (beyimiz yüzünü buruşturup başını salladı) bir herif... Korkunç bir tip işte! Karşılaştığımızda bana ne dese beğenirsiniz? 'Sulh yargıçlığı için adaylığımı koydum!' Onu seçmeyeceklerini biliyorum, gelgelelim adam kendini sulh yargıçlığı görevine uygun görüyor ya, siz ona bakın! Bunu becereceğini sanıyor. Hem cesareti var, hem de kendine güveni... Gelelim bizim sorgu yargıcına! Herif ayda iki yüz elli ruble alıyor, oysa yaptığı doğru dürüst bir iş yok. Bütün bildiği, ortalıkta iç çamaşırlarıyla dolaşmak. Bir de kendisine sorun, işini gereği gibi yürüttüğüne, görevini dürüstlükle yerine getirdiğine inanıyor. Ben böyle yapamam! Aylığımızı veren saymanın yüzüne utancımdan bakamam..."

Biz böyle konuşarak giderken Grotovski, doru atının üzerinde caka satarak bize yetişti. Sol kolunda, içinde beyaz mantarların hop hop zıpladığı sepet vardı. Hizamıza gelince kırk yıllık ahbabımızmış gibi sırıttı, elini salladı. Adamın arkasından bakan bizim bey dişleri arasından, "Meşe odunu!" dedi. "İnsanların kendinden hoşnut suratlarını görmek beni öyle şaşırtıyor ki, bir bilseniz! Aptalca, hayvansı bir duygu onlarınki, belki de açlıktandır... Ha, demin nerede kalmıştık? Görevden konuşuyorduk, değil mi? Aylık almaktan utanırdım, diyordum. Doğrusunu söylemek gerekirse benim sözlerim de salakça! İşe daha ciddi, daha geniş açıdan bakarsak, benim mideme giren de kendi kazancım değil. Ne dersiniz? Oysa bundan utanmıyorum. Belki alıştığım içindir... Ya da içinde bulunduğum durumu derinliğine düşünemediğimden... İçinde bulunduğum durum ise yürekler acısı!"

Numara mı yapıyor, diye bizimkinin yüzüne baktım. Hiç de öyle değildi. Koşarak önümüzden uzaklaşan doru atın arkasından bakarken yüzü uysaldı, mutluluğu da atla birlikte gitmiş gibi hüzün vardı gözlerinde.

Anlaşıldığı kadarıyla, kadınların ortada bir neden yokken sessizce ağladıkları; erkeklerin ise yaşamdan, kendilerinden,

Tanrı'dan yakındıkları sinirli, hüzünlü bir ruhsal durum içerisindeydi o sırada...

Çiftliğin kapısında ben arabadan inerken Sergey İvanoviç, "Beni incitmek isteyen adamın biri, bende dolandırıcı suratı olduğunu söylemişti. Doğru, dolandırıcıların çoğunlukla esmerler arasından çıktığına ben de inanıyorum. Ancak öyle sanıyorum ki, anam beni dolandırıcı olarak doğursaydı, gene de ölünceye dek namusumla yaşardım, çünkü kötülük yapacak yürekliliği gösteremezdim hiçbir zaman. Şunu içtenlikle belirteyim, bir keresinde zengin olma fırsatı geçmedi değil elime. Yaşamımda bir kez olsun yalan söyleyebilsem, vicdanıma karşı... Yalanımdan dolayı beni bağışlayacağına inandığım bir kadına... Bir kişiye karşı yalan söyleyebilsem, en temizinden bir milyonu cebe indirmiştim. Ancak söyleyemedim o yalanı! Nerede o yürek bende?"

Çiftlik kapısından konağa dek cetvelle çizilmiş gibi düz, iki yanı tıraş edilmiş, sık leylak ağaçlarıyla çevrili, uzun bir koru yolundan yürümek gerekiyordu. Konak ön cephesiyle tiyatro binasını andıran, hantal, zevksiz bir yapıydı. Yeşillikler arasından hoyratça yükselişiyle ipeksi otlar arasına fırlatılmış bir kaldırım taşı gibi rahatsız ediyordu insanın gözünü. Ana kapıda gümüş çerçeveli gözlük takmış, yeşil fraklı, yaşı hayli geçkin, şişman bir uşak karşıladı beni. Kim olduğumu sorup öğrenmeden, yalnızca tozlanmış üstüme başıma iğrenir gibi bakarak beni içeri götürdü. Halı döşeli merdivenden yukarı çıkarken burnuma keskin bir kauçuk kokusu çarptı; bekleme odasında ise arşiv binalarına, bey konaklarına, eski tüccar evlerine özgü o durağan havayla karşılaştım. Buralarda, bir tarihte birileri yaşayıp ölmüş, ama geride ruhlarını bırakmışlar gibi geçmişin kokusu vardır.

Bekleme odasından konuk salonuna dek birkaç oda daha geçmem gerekti. Açık sarı renkte şıkır şıkır döşemeler, tülbende sarılmış avizeler, başkalarının evlerindeki gibi kapıdan kapıya değil, duvarlar boyunca uzanan, çizgili dar yolluklar şimdiki gibi hatırımdadır. Ben, kocaman bataklık çizmelerimle açık renk döşemeleri kirletmemek için her odada dörtgen çizerek

yürümek zorunda kalıyordum. Uşağın beni yalnız bırakıp çıktığı konuk salonunda alacakaranlığa bürünmüş, beyaz kılıfları içinde, atalardan kalma koltuklar vardı. Bunlar, yaşlı insanlar gibi sert sert bakıyorlardı, kendilerine gösterilen saygıdan dolayı olacak, salonda çıt çıkmıyordu. Saatler bile susmuştu. Sanki masallardaki hamamböceği prensesi gümüş çerçevesi içinde derin uykuya dalmış, büyülenen su ile sıçanlar ise donup kalmışlardı. Genel sessizlik havasını bozmaktan korkan gün ışığı inik perdelerden belli belirsiz içeri sızıyor; uyuklayan, soluk huzmeler halinde yumuşak halılar üzerine düşüyordu.

Üç dakika kadar bekleyiş içinde geçti; ardından iri yapılı, karalar giymiş, yüzü sarılı, yaşlı bir kadın sessizce girdi salona. Bana doğru eğilip selam verdi, perdeleri kaldırdı. Parlak gün ışığına yakalanan tablodaki su ile sıçanlar bir anda canlandılar, masal prensesi silkinip uyandı, karanlığa gömülü koltuklar ışıktan gözlerini kıstılar. Kendisi de gözlerini kısan yaşlı kadın, "Bir dakika sonra burada olacaklar," dedi.

Birkaç dakika daha geçmesi gerekti Nadejda Lvovna'yı görebilmem için. Kadının en başta gözüme çarpan özelliği çirkinliğiydi. Kısa boylu, sıska, kamburumsu... Yalnızca kestane rengi gür saçları etkileyiciydi bana kalırsa. Temiz, aydınlık yüzünden sağlık fışkırıyordu denebilir. Dupduru bakan, zeki gözleri vardı. Başının o güzelliği etli iri dudakları, köşeli sivri yüzünün biçimsizliği yanında yok olup gidiyordu.

Kendimi tanıttıktan sonra evine geliş amacımı anlattım. Kadın gözlerini önüne eğdi, düşünceli düşünceli gülümseyerek, "Doğrusu, ne söyleyeceğimi bilemiyorum," dedi. "Hem dileğinizi geri çevirmek istemezdim, hem de..."

"Aklınızdan geçenleri söyleyin lütfen," dedim.

Bana baktı, güldü. Bunun üzerine ben de güldüm. Grotovski'yi neşelendiren şey, yani elindeki yasaklama ya da izin verme hakkı onu da eğlendiriyor olmalıydı. Kadının evine gelişim birden gülünç, tuhaf bir hal aldı.

"Çoktandır kurulmuş bir düzeni değiştirmek istemem," dedi sonunda. "Ormanlarımda av yasağı koyalı tam altı yıl oluyor." Başını salladı, "Hayır, bunu yapamam! Kusura bakmayın,

dileğinizi geri çevirmek zorundayım. Eğer şimdi size izin verirsem başkalarına da vermem gerekecek. Adaletsizliği sevmem, ya herkese ya da hiçbirine!"

İçimi çektim.

"Çok yazık! Bu iş için on beş fersah yol geldiğimize acıyorum. Üstelik yalnız değilim, Sergey İvanoviç de benimle birlikte."

Beyin adını bir art düşüncem olmadan söylemiş, herhangi bir amacım olmadan safça kaçırmıştım ağzımdan. Bayan Kandurina beyin adını duyunca irkildi, beni uzun uzun süzdü. O sırada burnunun sarardığı gözümden kaçmadı. Gözlerini yere indirerek, "Bu, bir şey değiştirmez," diye mırıldandı.

Onunla konuşmamız boyunca koruya bakan pencerelerden birinin önünde durmaktaydım. Tüm ara yolları, havuzu, az önce yürüyerek geldiğim ana yoluyla bütün koru ayaklarımın altındaydı. Yolun ta öbür ucunda, giriş kapısının önünde bizim arabanın arkası gözüküyordu. Bacakları yana açık, sırtı bize dönük, ayakta dikilen Sergey İvanoviç sırık gibi uzun boylu Grotovski'yle konuşmaktaydı, ikinci pencerenin önünde duran Kandurina arada bir koruya bakarken ben bizim beyin adını söyleyince gözlerini oradan ayırmaz oldu. Gözlerini kısıp ana yola, giriş kapısına dikerek, "Bağışlayın, yalnız sizin avlanmanız için izin vermek haksızlık olur," dedi. "Ayrıca kuşları öldürmekten ne zevk alıyorsunuz, anlamıyorum... Size herhangi bir zararları mı dokunuyor?"

Dört duvar arasına kapatılmış, çürük kokan mobilyalarla dolu, yarı karanlık odalarda tek başına geçen bir yaşam insanı ister istemez duygusallığa sürükler. Kandurina'nın belirttiği düşünce her ne kadar, bana saygıyla karşılanacak türden geldiyse de ben kendimi tutamadım.

"Böyle düşünülünce insanların yalınayak gezmeleri gerekir," karşılığını verdim. "Öldürdüğümüz hayvanların derisinden yapmıyor muyuz giydiğimiz çizmeleri, ayakkabıları?"

Kandurina, "Zorunluluk başka, insanın gelgeç hevesi başka; bunları birbirinden ayırmak gerekir," dedi.

Dışarıda duran Sergey İvanoviç'i tanımıştı, gözlerini ondan

ayıramıyordu. Kadının hem heyecan, hem de acı dolu çirkin yüzünü anlatmam çok zor. Gözleri ışıl ışıl gülümsüyor, dudakları hem gülümsüyor, hem titriyor, yüzü ise gitgide pencereye yaklaşıyordu. İki eliyle birden penceredeki çiçek saksısını yakalamış, bir ayağını hafif kaldırıp soluğunu tutmuştu. Bu duruşuyla tıpkı ileri atılmaya hazır, sahibinden "Tut!" buyruğunu bekleyen bir av köpeğine benziyordu.

Önce kadına baktım, sonra bir kerecik olsun yalan söylemeyi beceremeyen beye diktim gözlerimi; insanların yaşamında bu derece önemli rol oynayan, gerçek ile yalan arasındaki farktan dolayı içime bir hüzün çöktü.

Tam o sırada Sergey İvanoviç tüfeğini doğrultup nişan aldı, ardından ateş etti. Tepesinden uçarak geçmekte olan bir atmaca kanat çırptı, ok gibi yana kaydı.

"Fazla yukarıdan aldı!" dedim.

Sonra içimi çektim.

"Nadejda Lvovna, demek ki bize izin vermiyorsunuz?"

Kadın susuyordu.

"Öyleyse saygılarımı sunarım. Rahatsız ettiğim için özür dilerim."

Yüzünü bana çevirmek istediğini anladım. Ancak dönüşü yarım kaldı, yüzünü perdenin arkasına gizledi. Gözlerinde parıldayan yaşları benden saklamaya çalıştığı belliydi.

"Hoşça kalın... Kusura bakmayın," dedi sessizce.

Selam verdim, artık halı yolluklara basmaya çalışmaksızın açık sarı döşemeler üzerinden gümbür gümbür yürüyüp gittim. Bu can sıkıntısı ve hüzün dolu, yaldızlı küçük dünyadan uzaklaşmak; hamamböceği prensesi, yarı karanlıklar, avizelerle süslü ağır düşten bir an önce uyanmak istiyor gibiydim.

Konaktan çıkışta arkamdan yetişen bir hizmetçi kız elime bir pusula tutuşturdu. Açarak okudum: "Ziyaretçilerin avlanmalarına izin verilmiştir."

Dilini Tutamayanlar

(Длинный язык)

Genç bayan Natalya Mihaylovna o gün Kırım gezisinden dönmüştü, öğle yemeğinde durmadan kocasına Kırım'ın güzelliklerini anlatıyordu. Kocası da onu dinliyor, karısının heyecan dolu yüzüne sevgiyle bakıyor, onun neşesine seviniyor, aradasırada sorular soruyordu.

Laf arasında, "Kırım'da yaşam çok pahalıymış, öyle mi?" diye sordu.

"Bilmem ki ne diyeyim, şekerim. Bence bu yaşam pahalılığını biraz abartıyorlar... Hani nasıl derler: 'Şeytan anlatıldığı denli korkunç değildir.' Örneğin biz Yulya Petrovna'yla çok rahat, konforlu bir evi günlüğü yirmi rubleye tuttuk. Yavrucuğum, her şey yaşamasını bilmeye bağlı. Doğallıkla dağlara falan, diyelim Aya-Petri'ye çıkmaya kalkar, beygir, kılavuz tutarsan o zaman astarı yüzünden pahalıya çıkar. Bazı şeyler korkunç derecede pahalı! Ah, Vaseçka, oradaki dağları bir görsen! Düşün bir kere, yüksek, çok yüksek, kiliseden bin kez yüksek dağlar var! Eteklerinde ise kayalar, çamlar! Ah, anlatamam sana!"

"Ha, bak, aklıma gelmişken söyleyeyim... Sen gittiğinde ben dergide oradaki Tatar kılavuzlarla ilgili bir yazı okudum. Ne edepsiz adamlarmış! Kuzum, gerçekten de öyle kendini bilmez adamlar mı bunlar!"

Natalya Mihaylovna suratını ekşitti, başını salladı.

"Basbayağı Tatarlar işte... Hiçbir özellikleri yok. Zaten ben onları uzaktan, şöyle bir gördüm. Onları bana birileri gösterdi, pek önem vermedim. Şekerim, zaten Çerkezlere, Rumlara, Araplara fazla bir sempatim yoktur."

"Söylediklerine göre Tatarlar müthiş çapkın adamlarmış!"

"Olabilir, onlara yüz veren iğrenç kadınlar bulunur her zaman."

Natalya Mihaylovna sözde korkunç bir şey anımsamış gibi, birdenbire yerinden fırladı, ürkmüş bakışlarla yarım dakika kadar kocasını süzdü, sonra sözcükleri uzata uzata, "Vaseçka, sana yeryüzünde ne ahlâksız kadınlar bulunduğunu anlatayım!" dedi. "Ah, ne iğrenç, ne ahlâksız kadınlar! Hem de aşağı ya da orta katmanlardan değil, şu kurumlarından geçilmeyen, soylu, üst zümre kadınlarından söz ediyorum... Müthiş bir şey! Neredeyse gözlerime inanamadım! Ölsem gene hatırımdan çıkmayacak! Bir kadın nasıl bu derece, kendini unuturcasına ileri gidebilir, bilmem ki! Ah, Vaseçka, sana nasıl anlatayım! Sözün gelişi, arkadaşım Yulya Petrovna'yı ele alalım. Çok iyi bir kocası, iki çocuğu var. Seçkin bir aileden, üstelik her zaman namusluluk taslar. Bir gün ne yapsa beğenirsin? Elbette, şekerim, *entre nous*;[1] kimseye söylemeyeceğine namusun üzerine söz ver!"

"O da ne demek? Böyle şeyler başkasına anlatılır mı? Kimseye söylemem!"

"Namusun üzerine söz verdin, tamam mı! Bak, karışmam sonra, sana inanıyorum!"

Kadın elindeki çatalı bir yana bıraktı, yüzüne gizemli bir anlam vererek, fısıltıyla şunları anlattı:

"Şöyle bir şey oldu. Yulya Petrovna'yla birlikte dağa çıkmıştık. O kılavuzuyla önde yürüyor, ben de biraz geriden geliyordum. Hava çok güzeldi. Üç-dört fersah ya gitmiş ya gitmemiştik, biliyor musun, Vaseçka, Yulya ansızın haykırarak göğsünü tuttu. Yanındaki Tatar da onu belinden kavradı, yoksa eyerin üzerinden yuvarlanacaktı. Ben kılavuzumla yanlarına koştum, 'Ne var? Ne oluyorsun?' dedim. Arkadaşım, 'Ah, ölüyorum! Üs-

1 (Fr.) Aramızda.

tüme bir fenalık geldi! Daha fazla gidemeyeceğim!' diye bağırdı. Öyle korktum ki, anlatamam! 'Öyleyse geriye dönelim!' dedim. 'Hayır, Natali, geriye dönecek durumda değilim! Bir adım daha atarsam sancıdan ölebilirim. Göğsümde kasılmalar başladı!' Bunları söyledikten sonra kente dönerek odasındaki damlaları getirmemiz için bana ve kılavuzum Süleyman'a yalvarmaya başladı."

Natalya Petrovna'nın kocası alnını kaşıdı.

"Dur bakayım. Ben bu işten pek bir şey anlamadım. Sen demin şu Tatarları uzaktan gördüğünü söylüyordun. Şimdiyse Süleyman adında birinden söz ediyorsun."

Kadın suratını ekşitti, hiç bozuntuya vermeden, "Aman sen de!" dedi. "Gene durup dururken satışıyorsun! Benden kuşkulanılmasına dayanamam! Budalaca bir davranış seninkisi!"

"Sataştığım filan yok! Ama ne diye yalan söylüyorsun? Tatarlarla dağa çıkmışsınız. Anladık... Ama yalana gerek var mı?"

Kadın öfkelendi:

"Şuna bakın! Çok tuhaf adamsın doğrusu! Beni Süleyman'dan kıskanıyor! Kılavuzsuz dağlara nasıl tırmanacağımızı söyler misin? Madem, oradaki yaşam tarzını bilmiyorsun, sus öyleyse! Kapat çeneni! İnsan yanında kılavuz olmadan oralarda adım atamaz!"

"Daha neler!"

"Rica ederim, öyle aptal aptal sırıtma! Bildiğin o kadınlardan değilim ben! Yulya denen o kadını da hoş gördüğüm yok! Gerçi melek olduğumu ileri sürmeyeceğim, ama o kadar da aşırı gitmedim hiçbir zaman! Süleyman benim yanımda hep haddini bilmiştir. Örneğin Mehmetkul, Yulya'nın yanından hiç ayrılmadığı halde gece saat on biri vurdu mu, ben, 'Eee, hadi bakalım, Süleyman, marş marş!' dediğimde benim budala Tatar tıpış tıpış kalkıp giderdi. Şekerim, onu hep yumruk altında tutmuşumdur. Paradan ya da başka bir şeyden söz açacak olsa, 'Nasıl? Ne dedin bakayım?' diye öyle bir çıkışırdım ki, korkudan ödü patlardı. Kah kah kah! Bilsen, Vaseçka, gözleri kömür gibi kapkara! Öyle gülünç, öyle maskara bir suratı var ki! Onu nasıl baskı altında tuttuğumu anlatamam!"

Ekmek içinden topaklar yaparak oyalanan koca, "Tahmin ediyorum," dedi.

"Seninki de saçmalık, Vaseçka! Ben senin düşündüklerini bilirim. Aklından neler geçtiğini tahmin ediyorum. Ama şuna inan, benim kılavuzum geziler sırasında bile haddini bilmiştir. Örneğin dağlara çıktığımızda ya da Uçan-Su Çağlayanı'na gittiğimizde ona derdim ki: 'Bak, Süleyman, sen arkadan geleceksin!' Zavallıcık ne yapsın, hep arkadan gelirdi. Hatta en heyecanlandığım zamanlarda bile ona, 'Hangi durumda bulunursam bulunayım kendinin bir Tatar, benim de bir devlet danışmanının karısı olduğumu unutmayacaksın!' demekten zevk alırdım. Kah kah kah!"

Kadın çevresine şöyle bir bakındı, yüzüne korkmuş gibi bir anlatım vererek şunları fısıldadı:

"Şu Yulya! Ah, şu Yulya yok mu ya! Vaseçka, anlarım, insan niçin yaşamın biraz tadını çıkarmasın? Bütün bunlar olmalı... Şakalaş, aptalca şeyler yap, seni kimse kınamaz. Ama bazı şeyleri ciddiye almak, hiç yoktan olay çıkarmak, işte bu olacak şey değil! Kim ne derse desin, benim aklım böyle şeylere yatmaz! Düşünebiliyor musun, Yulya beni kıskanıyordu! Budalaca bir davranış, değil mi? Bir gün Mehmetkul, yani sevgilisi gelmişti. Yulya evde yoktu. Doğal olarak ben de Mehmetkul'u kendi odama çağırdım. Havadan sudan konuşmaya başladık. Biliyor musun, Tatar erkekleri öyle hoşsohbet insanlar ki! Farkına varmadan, konuşa konuşa akşamı etmişiz. Derken, birdenbire içeri Yulya girdi. Bana da, Mehmetkul'a da öyle bir saldırdı ki! Niçin böyle yaptığını anlamadım, Vaseçka."

Vaseçka öksürdü, suratını astı, odada dolaşmaya başladı. Sonra acı acı güldü.

"Hoşça vakit geçirmişsin... Başka ne diyeyim?"

Natalya Mihaylovna gücendi. "Saçma! Aklından geçenleri biliyorum. Sen her zaman böyle iğrenç şeyler düşünürsün zaten. Artık sana hiçbir şey anlatmayacağım. Kesinlikle anlatmayacağım."

Kadın somurttu, sesini kesti.

Ivır Zıvır Şeyler

(Житейская мелочь)

Petersburg'da han, apartman sahibi, sık sık at yarışlarına giden, otuz yaşlarında, pembe yanaklı, etine dolgun bir bay olan Nikolay İlyiç Belyayev bir akşam Olga İvanovna İrnina'nın –çoktandır birlikte yaşadığı ya da kendi deyimiyle uzun, sıkıntılı bir romanı birlikte sürdürmek zorunda kaldığı bayanın– evine uğradı. Gerçekten de sözü edilen romanın ilginç, heyecan verici ilk sayfaları okunup geçilmiş; herhangi bir yenilik, ilginçlik bulunmayan sayfalara gelinmişti.

Olga İvanovna'yı evinde bulamayınca kahramanımız konuk odasındaki şezlonga uzandı, kadını beklemeye koyuldu.

Bir ara, "İyi akşamlar, Nikolay İlyiç! Annem şimdi gelir. Sonya'yla birlikte terziye gittiler," diyen bir çocuk sesi işitti.

Aynı odada yatan, Olga İvanovna'nın oğlu Alyoşa'nın sesiydi bu. Alyoşa sekiz-dokuz yaşlarında, iri yapılı, gösterişli kadife bir ceket ile kara uzun çoraplar giymiş, bakımlı bir çocuktu. Geçenlerde sirkte gördüğü bir cambaza öykündüğünden olacak, atlas bir yastığa başını koyarak yattığı kanepede bacaklarını sırayla kaldırıp kaldırıp indiriyordu. Bu hareketi ciddi bir yüzle, eziyet çekercesine oflayıp puflayarak yaparken Tanrı'nın ona böyle kıpırdak bir beden vermesinden dolayı sevincinden ağzı kulaklarına varıyordu.

Belyayev, "A, merhaba, dostum!" dedi. "Sen miydin? Orada yattığını nasıl da fark etmedim! Ee, annen iyi mi?"

Sağ eliyle sol ayağının baş parmağını tutarak pek de doğal olmayan bir duruşa geçen Alyoşa yüz üstü döndü, olduğu yerde sıçradı, saçaklı, kocaman bir abajurun arkasından Belyayev'e gözlerini dikti.

"Size nasıl desem, bilmem ki... Aslında annem hiçbir zaman sağlıklı olmamıştır. Kendisi bir kadındır, böyle olunca da, Nikolay İlyiç, kadınların her zaman bir yerleri ağrır."

Yapacak başka bir şeyi olmadığından Belyayev, Alyoşa'nın yüzünü incelemeye koyuldu. Olga İvanovna'yla tanıştığından beri bu oğlanla hiç ilgilenmemiş, hatta varlığının bile ayırdına varmamıştı. Bir çocuk ortalıkta dolaşıp durur, ama Belyayev onun ne işe yaradığını, bu evde ne gibi bir rol oynadığını hiç mi hiç düşünmezdi.

Akşamın alacakaranlığında oğlanın soluk alnı ile kırpışmayan kara gözleri, ansızın, romanın ilk sayfalarındaki Olga İvanovna'yı anımsattı Belyayev'e. Çocuğun gönlünü almak isteğiyle, "Gel bakalım buraya, delikanlı!" dedi. "Şöyle yanıma yaklaş da yüzünü iyice göreyim!"

Kanepeden yere atlayan çocuk koşarak geldi. Belyayev elini oğlanın kemikli omzuna koydu.

"E, işler nasıl gidiyor, bakalım?"

"Nasıl olsun? Eskiden daha iyi yaşıyorduk..."

"O da neden?"

"Çok basit! Eskiden Sonya'yla yalnız müzik dersleri görür, okuma dersleri yapardık, bunun yanında şimdi Fransızca şiirler de ezberletiyorlar... Saçınızı yeni mi kestirdiniz?"

"Evet, yeni kestirdim."

"Gözümden kaçmaz... Sakalınız da kısalmış. İzin verirseniz dokunabilir miyim? Acımıyor, değil mi?"

"Yo, acımıyor."

"Neden bir kıl çekince acıyor da sakalı tutup çekersem hiç acımıyor? Kah kah! Biliyor musunuz, favori bıraksanız size çok yakışırdı! Şuraları yanlardan tıraş edin... Şuralarda da saç bırakın..."

Çocuk Belyayev'e iyice sokuldu, saatinin kösteğiyle oynamaya başladı.

"Ortaokula gidince annem bana saat alacak. Böyle bir kösteği olmasını isteyeceğim ondan... A, madalyonunuz ne güzel! Babamda da böyle bir tane var, ancak sizinki çizgili, onunkine harfler kazınmış... Ortasına da annemin resmini koymuş. Babamın şimdiki saat kösteği iç içe geçmiş halkalar biçiminde değil de düz şerit gibi..."

"Nereden biliyorsun? Babanla görüşüyor musun yoksa?"

"Ben mi? Yok! Ben... Şey..."

Çocuk kızarıp bozardı, tuttuğu madalyonu utancından tırnaklamaya başladı. Belyayev ufaklığın yüzüne dikkatle baktı.

"Babanla görüşüyorsun, değil mi?"

"Hayır, görüşmüyorum..."

"İçtenlikli ol, doğruyu söyle! Yalan söylediğini yüzünden okuyorum. Madem bir kez ağzından kaçırdın, artık kıvırtmaya kalkma! Söyle, görüşüyor musunuz? Gizleme benden, seninle dost değil miyiz?"

Çocuk düşünmeye başladı:

"Anneme söylemeyeceksiniz ama?"

"Olur mu öyle şey?"

"Şeref sözü, tamam mı?"

"Şeref sözü."

"Yemin edin!"

"Sen de ne çekilmez şeymişsin! Beni ne sanıyorsun?"

Alyoşa çevresine bakındı, gözlerini kocaman kocaman açtı, şunları fısıldadı:

"Tanrı aşkına anneme söylemeyin! Bu bir gizdir, hiç kimseye açmamanız gerekir. Eğer öğrenecek olursa benim de, Sonya'nın da, Pelageya'nın da annemden çekeceğimiz var. Şimdi iyi dinleyin! Her salı ve cuma günleri Sonya'yla ikimiz babamla görüşüyoruz. Pelageya öğleden önce bizi gezmeye götürdüğünde Anfel'in pastanesine uğruyoruz, babam orada bizi bekliyor. Hani, orada ayrı bir oda var... Üzerinde kaz biçiminde küllük bulunan, mermerle kaplı bir masanın konulduğu oda... İşte orası..."

"Orada ne yapıyorsunuz?"

"Hiç... Selamlaşıp masaya oturuyoruz, sonra babam bize börek ile kahve ısmarlıyor. Sonya kıymalı börek yiyor, bense kıymalı börekten nefret ederim. Yumurtalı, kapuskalı börek ısmarlar babam bana. O kadar çok yeriz ki, annem fark etmesin diye evde sofraya oturunca elimizden geldiğince çok yemeye çalışırız."

"Peki, nelerden konuşursunuz?"

"Babamla mı? Her şeyden... Bizi kucaklar, öper, gülünç fıkralar anlatır, nükte yapar... Biliyor musunuz, büyüyünce bizi yanına alacak. Sonya istemiyor ama ben gönülden razıyım. Annem beni özleyecektir elbet; ne yapalım, ben de ona sık sık mektup yazarım. Ne tuhaf değil mi, annemi görmem için bayram günlerini beklemem gerekecek... Babam bir de bana at alacağını söylüyor. Ne iyi adam! Annem neden birlikte yaşamak için babamı yanına çağırmıyor, görüşmemizi engelliyor, anlamıyorum. Babamın annemi sevdiğini biliyorum. Çünkü sürekli annemin sağlık durumunu, neler yaptığını sorar bize. Annemin hastalığında başını ellerinin arasına aldı, şöyle... Şöyle ortalıkta dolandı durdu. Annemin sözünü dinlememizi, onu saymamızı söylüyor her görüşmemizde... Söyler misiniz, bizler mutsuz çocuklar mıyız?"

"O da nereden çıktı?"

"Babam öyle diyor. Bizler mutsuz çocuklarmışız. Bu sözü duymak çok tuhafıma gidiyor. Niçin mutsuz olacakmışız? Annem de, kendisi de mutsuzmuş üstelik. 'Hem kendiniz, hem anneniz için Tanrı'ya dua edin,' diyor."

Çocuk içi saman dolu kuşa dikti gözlerini, düşüncelere daldı.

"Demek, öyle," diye mırıldandı Belyayev. "Pastanelerde gizli gizli buluşuyorsunuz, ama annenin bundan haberi yok."

"Evet... Nasıl haberi olsun ki? Pelageya kesinlikle söylemez. Evvelsi gün babam bize armut aldı. Reçel gibi tatlı armutlardı. Ben iki tane yedim."

"Ya! Peki, baban benden de söz ediyor mu hiç?"

"Sizden mi? Nasıl söylesem!"

Çocuk Belyayev'in yüzüne merak dolu gözlerle baktı, omuz silkti:

"Sizin için dediği özel bir şey yok."

"Sözün gelişi neler diyor?"

"Gücenmeyeceksiniz ama..."

"Daha neler! Yoksa sövüyor mu bana?"

"Sövmüyor da... Nasıl söyleyeyim... Kızıyor işte... Annemin sizin yüzünüzden mutsuz olduğunu, onu mahvettiğinizi söylüyor. Bu da biraz tuhaf geliyor bana. Ben sizin iyi bir insan olduğunuzu, anneme bağırmadığınızı anlatıyorum ama o başını sallamakla yetiniyor."

"Demek anneni mahvettiğimi söyledi, öyle mi?"

"Evet. Bana gücenmeyin, e mi Nikolay İlyiç?"

Belyayev doğruldu, biraz ayakta dikildikten sonra odada dolaşmaya başladı. Omuzlarını silkip garip bir biçimde gülerek, "Tuhaf, gülünç bir durum var ortada," dedi. "Adam hem suçlu, hem güçlü. Anneni ben mahvetmişim! Kendini nasıl temize çıkarıyor, gördün mü? Gerçekten öyle mi söyledi?"

Bir çıngırak sesi duyuldu o sırada. Alyoşa yerinden fırladığı gibi dışarı kaçtı. Az sonra odaya bir kadın ile küçük bir kız çocuğu girdiler, kadın Alyoşa'nın annesi Olga İvanovna'ydı. Onların ardından da ellerini sallayarak, yüksek sesle şarkı söyleyerek, zıplaya zıplaya Alyoşa geldi. Belyayev odada dolaşıyor, başını öne arkaya oynatıyordu.

"Elbette beni suçlayacak, kendini suçlayacak değil ya!" dedi. "Haklı! Onuru incinmiş bir koca, ne de olsa!"

"Kimden söz ediyorsun?" diye sordu Olga İvanovna.

"Eski kocanın neler saçmaladığını dinle de öğren! Sonuçta seni, çocuklarını mahveden alçak, zalim ben oluyorum! Siz hepiniz mutsuzmuşsunuz, bu durumda tek mutlu olan benim demektir! Hem de korkunç derecede mutlu!"

"Hiçbir şey anlamıyorum, Nikolay! Neler oluyor?"

Belyayev oğlan çocuğunu gösterdi:

"Küçük beyi dinlersen anlarsın!"

Alyoşa önce kızardı, sonra yüzü sapsarı kesilerek korkudan çarpıklaştı.

"Nikolay İlyiç! Susun!" diye fısıldadı yüksek sesle.

Olga İvanovna önce Alyoşa'ya, sonra Belyayev'e, sonra gene Alyoşa'ya anlamamışça baktı.

"Hadi, sorsana, ne duruyorsun?" dedi Belyayev. "Senin akılsız Pelageya'n bunları pastanelere götürüp babalarıyla görüştürüyormuş. Görüştürsün, bana ne, ama önemli olan sizin yaşamınızı mahveden alçak ben oluyorum, hiç suçsuz babacığı ise büyük acı çekiyor."

Alyoşa inledi.

"Nikolay İlyiç! Hani bana şeref sözü vermiştiniz?"

Belyayev elini silkeledi:

"Bırak canım, sen de! Şeref sözünden daha önemli bir durum var burada. Bu ikiyüzlülüğe, yalana nasıl göz yumarım?"

Olga İvanovna'nın gözlerinde yaşlar belirdi.

"Anlamıyorum doğrusu! Bakar mısın Alyoşa, gerçekten babanla görüştün mü?"

Alyoşa annesini dinleyecek durumda değildi, korku dolu gözlerini Belyayev'e dikmişti.

"Olamaz!" dedi Olga İvanovna. "Gideyim de Pelageya'yla konuşayım!"

Annesi odadan çıkınca Alyoşa titreyerek, "Hani bana, 'Annene söylemeyeceğim,' diye şeref sözü vermiştiniz!" dedi.

Belyayev elini salladı, odada dolaşmasını sürdürdü. Kendi acılarına gömülmüş durumdaydı, tıpkı eskisi gibi çocuğun varlığının ayırdında değildi. Yetişkin, ciddi bir insan olarak çocuklarla uğraşacak vakti yoktu adamcağızın. Alyoşa ise bir köşede oturmuş, küçük kardeşi Sonya'ya, nasıl aldatıldığını anlatıyordu. Titriyor, konuşurken kekeliyor, ağlıyordu. Yalanla böyle kabaca yüz yüze gelmesi ilk acı olaydı onun için. Tatlı armutların, böreklerin, pahalı saatlerin dışında, çocuk dilinde adı olmayan birçok başka şeyin bu dünyada var olduğunu nereden bilecekti?

Çekilmez İnsanlar

(Тяжелые люди)

Bir papazın oğlu olan, toprağı yetersiz çiftçilerden Yevgraf İvanoviç Şiryayev (Generalin dul karısı bayan Kuvşinnikova, Şiryayev'in rahmetli babasına on dönümlük toprak armağan etmişti, bunu ekip biçiyordu.) köşede, bakır leğenin önünde dikiliyor, ellerini yıkıyordu. Her zamanki gibi kaygılı, somurtkan bir görünüşü vardı; sakalı taranmamıştı.

"Şu havaya bakın!" dedi. "Buna hava değil, Tanrı'nın cezası derler! Gene yağmur başladı!"

O böyle homurdanadursun, tüm aile sofra başında yemeğe başlamak için onun işini bitirmesini bekliyordu. Karısı Fedosya Semyonovna, yüksekokul öğrencisi oğlu Piotr, büyük kızı Varvara, üç küçük çocuk çoktan masadaki yerlerini almışlardı. Burunlarının ucu kalkık, etli yüzlü, pasaklı, sert saçları epeydir makas yüzü görmemiş üç yumurcak, sabırsızlık içinde sandalyeleri üstünde durmadan kıpırdanıyorlar, büyükler ise yemek yemek ile beklemek arasında bir ayrım yokmuşçasına kıpırtısız oturuyorlardı...

Sofradakilerin sabırlarını sınarcasına Şiryayev ağır ağır ellerini, yüzünü sildi, ağır ağır dua etti, sonra gelip sofrada yerini aldı. Önüne lahana çorbası kâsesi kondu. Avludan dülgerlerin balta sesleri (avluya yeni bir samanlık yapılıyordu), babahin-

diyi kızdıran ırgat Fomka'nın kahkahaları gelmekteydi. Seyrek ama iri yağmur damlaları vuruyordu pencereye.

Gözlüklü, kamburumsu bir genç olan Piotr bir yandan yemeğini yerken, bir yandan da annesiyle bakışmaktaydı. Birkaç kez kaşığını bırakıp öksürerek konuşma girişiminde bulunmuş, ama her seferinde babasını dik dik süzdükten sonra yeniden yemeğe koyulmuştu. Masaya lapa tabağı getirildiğinde Piotr kararlı bir sesle öksürdü, şöyle dedi:

"Bugün akşam treniyle yola çıkacağım, baba. Çoktan gitmem gerekirken iki haftayı boşuna geçirdim. Dersler eylül birde başladı."

"Daha ne duruyorsun? Git," dedi Şiryayev. "Bekleyip de ne yapacaksın? Tanrı yolunu açık etsin!"

Bir dakika sessizlik içinde geçti.

Anne, "Yevgraf İvanıç, yol için para gerekli," diye mırıldandı alttan alarak.

"Para mı? Öyle ya, parasız yola çıkılmaz. İstersen hemen vereyim. Daha önce niçin söylemedin?"

Öğrenci rahat bir soluk aldı, neşeli bir bakış fırlattı annesine. Şiryayev acele etmeden yan cebinden cüzdanını çıkardı, gözlüğünü taktı.

"Ne kadar istiyorsun?"

"Moskova'ya yolculuk on bir ruble kırk iki kapik tutuyor."

"Hep, para, para!"

Yevgraf İvanıç böyle diyerek içini çekti. (Para gördüğünde, kendisine para veriliyor olsa bile içini çekerdi.)

"Al sana on iki ruble! Üstü sende kalsın, yolda harçlık edersin."

"Teşekkür ederim."

Biraz daha geçince üniversite öğrencisi şunları söyledi:

"Geçen yıl hemen derslere başlayamamıştım. Bu yıl ne yapacağımı bilmiyorum, belki gene iş bulmam gecikebilir. O bakımdan bir aylık ev kirası ve yemek parası olarak on beş ruble verir misiniz?"

Şiryayev düşündü, içini çekti:

"On ruble de yetişir sana. Al bakalım!"

Öğrenci teşekkür etti. Daha giyim kuşam, ders ücreti, kitap masrafı olarak para gerekiyordu, ama babasının yüzüne dik dik bakan delikanlı, adamı daha fazla tedirgin etmek istemedi. Ancak bütün anneler gibi politikayı beceremeyen, tedbirli davranmayı bilmeyen anne dayanamayarak atıldı:

"Yevgraf İvanıç, çocuğun giyecek ayakkabısı kalmadı. Altı ruble de kendine çizme alması için verir misin? Şu yırtık pabuçlarla Moskova'ya gidilir mi?"

"Benim giydiklerimi alsın. Daha yepyeni sayılır."

"Bari pantolon parası verseydin. Şuna bak, insan giymeye utanır!"

Bu söz üzerine bütün aileyi ürküten olayın ilk habercisi belirdi: Şiryayev'in etli, kısa boynu kıpkırmızı kesildi, bu kırmızılık önce kulaklara, kulaklardan şakaklara yayılarak bütün yüzünü kapladı. Yevgraf İvanıç iskemlede kıpır kıpır kıpırdanırken sıkıntıdan kurtulma isteğiyle gömleğinin yakasını çözdü. Tüm benliğini saran duygularla boğuştuğu açıkça belli oluyordu. Bir ölü sessizliği çöktü ortalığa. Çocuklar soluklarını tuttular. Kocasına neler olduğunu anlamamış gibi bir tavır takınan Fedosya Semyonovna, "Kocaman delikanlı oldu. Çırılçıplak dolaşacak değil ya!" dedi.

Baba Şiryayev birden ayağa kalktı, kabarık cüzdanını tüm gücüyle masanın ortasına fırlattı, tabaklardan birinde duran ekmekler yere saçıldı. Suratında öfkesini, hıncını, açgözlülüğünü gösteren tiksindirici bir anlatım belirdi.

"Hepsini alın! Soyup soğana çevirin beni! Kapışın işte! İsterseniz bir de boğazıma sarılın!" diye bağırdı avazı çıktığınca.

Üniversite öğrencisi utancından kıpkırmızı kesildi, gözlerini önüne indirdi. Yemek yemeyi de bırakmıştı. Yirmi yıldır kocasının katlanılmaz tavırlarına alışamayan Fedosya Semyonovna oturduğu yerde büzüştü, kendini temize çıkarmak için bir şeyler mırıldandı. Zayıflamaktan çökmüş, kuşlara benzeyen anlamsız yüzünde şaşkınlıkla birlikte donuk bir korku belirdi. Üç küçük çocuk ile evin soluk, çirkin yüzlü, yeniyetmelik çağındaki kızı Varvara kaşıklarını tabaklarına bırakıp öylece kaldılar.

Öfkesi gittikçe artan, birbirinden ağır sözler kullanan Şiryayev masanın üzerine abandı, cüzdanındaki kâğıt paraları silkeleyerek çıkarmaya başladı. Bedeni tir tir titriyordu:

"Alın! Alın! Beni yiyip bitirdiniz, kalanını da kapışın! İstemem, bana bir şey gerekmez! Yeni çizmeler, üniformalar diktirin kendinize!"

Beti benzi atan öğrenci ayağa fırladı.

"Babacığım, biraz beni dinler misiniz!" dedi boğulurcasına. "Artık kesin, bu kadarı yetişir, çünkü... Çünkü..."

"Sen sus bakayım!"

Şiryayev bunu öylesine yüksek sesle söylemişti ki, başı sarsılarak gözlükleri burnundan aşağı kaydı.

"Eskiden böyle sahnelere katlanıyordum, ama şimdi çekilmez oldu! Anlaşıldı mı, çekilmez oldu!" dedi öğrenci.

Baba ayaklarını yere vurarak bağırdı:

"Sus, dedik sana! Önce laf dinlemesini öğren! Ben istediğimi söylerim, sen de beni dinlemek zorundasın! Senin yaşındayken ben eve para getiriyordum, oysa sen bana kaça patladığını biliyor musun? Beleşçi, kovuyorum seni! Defol başımdan!"

Fedosya Semyonovna parmaklarını sinirli sinirli oynatmaya başladı.

"Ama Yevgraf İvanıç, o ne biçim söz? Şey, Petya bak..."[1]

"Susun!" diye haykırdı Şiryayev, öfkeden gözlerinden yaşlar fışkırdı. "Susun diyorum size! Bunları şımartan sensin, karı! Bütün suç senin! Oğlun bizi saymıyor, Tanrı'ya dua etmesini bilmiyor, para kazanmıyor. Siz on kişisiniz, bense tek başımayım. Sizinle nasıl başedeceğim? Kovuyorum hepinizi evimden!"

Büyük kız Varvara, ağzı bir karış açık, anasına alık alık baktı, bön bakışlarını pencereye çevirdi, sarardı, müthiş bir çığlık atarak iskemlesinin arkasına yığıldı. Ellerini sallayan baba yere tükürdü, hızla avluya çıktı.

Şiryayevlerin aile kavgası çoğunlukla böyle biterdi. Ancak bu sefer işin içinde büyük oğul da vardı. Babası gibi, kiliseye gelenleri kafalarına sopayla vurarak döven papaz dedesi gibi çe-

1 Piotr'un küçüklük adı – ç.n.

kilmez bir yapısı olan Petya, durdurulması zor bir öfkeye kapılmıştı. Yüzü hınçtan sapsarı, yumruklarını sıkarak annesine yaklaştı, ince sesiyle avazı çıktığınca bağırarak, "Babamın bu sitemleri çekilmez oldu artık!" dedi. "Hiçbirinizden bir şey istemiyorum! Hiçbir şey! Anladınız mı? Şurada bir lokma ekmeğinizi yemektense acımdan geberirim daha iyi! İşte kahrolası paranızı da geri veriyorum! Alın, sizin olsun!"

Zavallı anne sırtını duvara verdi, karşısında oğlu değil de bir hortlak varmışçasına, "Benim suçum ne? Ben ne yaptım?" diyerek ağlamaya başladı.

Büyük oğlan da babası gibi elini sallayarak avluya kaçtı.

Şiryayevlerin evi kırların ortasında, düzlüğü bir saban izi gibi boydan boya ikiye bölen, beş fersah uzunluğundaki bir yar kenarında tek başına duruyordu. Yarın iki yanında genç meşeler ile kızıl ağaçlar boy vermişti, ortasından dere akıyordu. Evin bir yüzü yara dönüktü, öbür yüzü ise kırlara bakıyordu. Çevresinde ne çit vardı, ne duvar. Birbirine girercesine yan yana dizilmiş her türlü minik yapı duvar ya da çit yerine evi dörtbir yandan kuşatmışlardı; ortada kalan, avlu adındaki dar boşlukta tavuklar, ördekler, domuzlar geziniyordu.

Dışarı çıkan üniversite öğrencisi çamurlu yol boyunca tarlalara doğru yürümeye başladı. İnsanın iliklerine işleyen bir soğuk vardı. Tarlalarda yer yer su birikintileri ışıldıyor; sararmış otlar çürümüşlüğü, koyuluğu, iç karartıcılığıyla güzü çağrıştırıyordu. Yolun sağ kıyısında bir bostan vardı. Çukur çukur kazılmış, insanın içine hüzün veren bostanda kararmış boş kafaları dimdik duran, kuru ayçiçeği sapları yükseliyordu.

Piotr cebinde beş parası olmadan, şapkasız, delik çizmeleriyle Moskova'ya yaya yürümeyi kuruyordu kafasında. Herhalde yüz fersah yol aldıktan sonra babası arkasından yetişecek, korkudan bitkin bir halde geri dönmesini ya da parayı almasını söyleyecekti. Piotr ise babasının yüzüne bile bakmayacak, yürümesini sürdürecekti. Yapraklarını dökmüş ormanlardan sonra insanın içine hüzün veren kırlar başlayacaktı, sonra gene ormanlar... Ardından toprağın üzerine ilk kar düşecek, dereler buzla kaplanacaktı. Kursk ya da Serpuhov yakınlarında açlık-

tan, yorgunluktan iyice güçsüz düşecek, oracıkta yığılıp can verecekti. Ölüsünü bulduklarında gazeteler bu olayı yazacak, bilmem hangi öğrencinin açlıktan öldüğünü bildireceklerdi.

Bostanda yiyecek ararken Piotr'u gören, kuyruğu çamura bulanmış beyaz tüylü bir köpek peşine takıldı.

Piotr hep yürüyor; ölümü, yakınlarının üzüntülerini, babasının ona çektirdiği acıları düşünüyordu. Yolda karşısına çıkabilecek birbirinden ilginç serüvenler, güzel görüntüler, beklenmedik karşılaşmalar, korkunç geceler çiziyordu hayal gücü. Dilenerek dolaşan derviş kadınlara rastlıyordu sık sık. Ardından, gecenin karanlığında tek penceresinde ışık yanan bir kulübe görüyor, gelip pencerenin önünde duruyor, onu içeri almalarını istiyordu. Alıyorlardı, ama haydutların arasına düştüğünü anlıyordu. Daha güzel sahneler de çiziyordu hayal gücü. Büyük bir bey konağı çıkıyordu karşısına; onun kim olduğunu öğrenince yedirip içiriyorlar, piyano çalıyorlar, yakınmalarını dinliyorlardı ve toprak ağasının güzel kızı ona gönül veriyordu.

Üzüntülerini, bu gibi hayalleri düşüne düşüne yürüyordu genç Şiryayev. Uzakta külrengi bulutların oluşturduğu zeminde bir han yükseliyordu; hanın arkasında, tam ufuk çizgisinde, küçük bir tepenin üzerinde de demiryolu istasyonu... Bu tepe şimdi bulunduğu yer ile sokaklarında fenerler yanan, gürültülü arabalar geçen, üniversitesinde dersler verilen Moskova arasındaki bağlantıyı anımsattı ona. Bir an önce oraya ulaşmak isteğiyle yanıp tutuştu, içine büyük bir özlem çöktü. Tüm güzellikleri ve katı düzeniyle görkemli doğa, çevresini saran ölü sessizliği ona derin bir umutsuzluk, tiksinti verdi. O sırada arkadan, "Yana çekil!" diyen bir ses işitti.

Hafif binek arabasına kurulmuş, generalin yaşlı karısı Kuvşinnikova geçti yanından. Genç Şiryayev eğilerek selam verdi, kadına tüm yüzüyle gülümsedi. Aynı anda da içinde bulunduğu kederli ruhsal durumu ile gülümsemesinin aykırılığını düşündü; içinde büyük bir üzüntü varken bu gülümseme neyin nesiydi?

Tilkilerin, yaban ördeklerinin kendi yuvalarını korumaları gibi, insanoğlunun da ruhsal gerilim içinde bulunduğu zor

durumlarda kendi iç dünyasının gizlerini koruması için doğanın ona yalan söyleme yeteneği verdiğini düşündü. Her ailenin kendi sevinçleri, korkuları vardı; bunlar ne denli büyük olurlarsa olsunlar, ailenin gizi oldukları için yabancıların bunları görmesi istenmezdi. Örneğin, az önce arabasıyla geçen toprak ağası hanımın babası bir yalan yüzünden yaşamının yarısı süresince Çar Nikola'nın hışmına uğramış, kocası kürek cezasına hüküm giymiş, dört oğlundan hiçbiri okuyup adam olamamıştı. Generalin karısının ailesinde de ne acı sahneler yaşandığı, ne kadar gözyaşı döküldüğü kolayca tahmin edilebilirdi. Oysa yaşlı hanım mutlu gözüküyordu, üniversite öğrencisinin gülümsemesine gülümsemeyle yanıt vermişti. Genç Şiryayev ailelerinden hiç söz etmek istemeyen arkadaşlarını; kocası, oğulları söz konusu olduğunda hep yalan söyleyen annesini gözünün önüne getirdi.

Karanlık basana dek Piotr evden hep uzaklaşarak yürüdü, karamsar düşüncelerle zihni çalkalandı durdu. Ancak yağmur çiselemeye başlayınca gerisin geriye döndü. Eve varınca babasıyla ciddi ciddi konuşmaya, onun ne çekilmez, birlikte yaşanması ne zor bir adam olduğunu yüzüne haykırmaya karar verdi.

Evde onu bir sessizlik karşıladı. Kızkardeşi Varvara odasına çekilmiş, başı ağrıdığı için hafif hafif inliyordu. Annesinin yüzünde garip bir şaşkınlık, suçluluk çekingenliği vardı; büyük kızının başucunda, sandığın üzerinde oturuyor, küçük Arhipka'nın pantolonunu onarıyordu. Babası havayı bahane ederek somurtkan bir yüzle odada dolaşmaktaydı. Adım atışlarından, öksürmesinden, hatta ensesinden kendini ne denli suçlu hissettiği kestirilebilirdi.

"Demek bugün gitmekten vazgeçtin?" dedi adam, oğlunu görünce.

Genç Şiryayev babasına acıdı, aynı anda da bu duygusunu yenerek, "Beni biraz dinler misiniz?" dedi. "Sizinle ciddi ciddi konuşmamız gerekiyor. Hem de çok ciddi... Sizi her zaman saydım... Bugüne değin bu tarz bir konuşmaya girmedim. Ancak davranışınızı, son davranışınızı görünce..."

Babası pencereye bakıyor, susuyordu. Genç öğrenci söyleyeceği sözleri ararcasına alnını sıvazladı, büyük bir heyecan için-

de, "Sofrada şamata çıkarmadığınız zaman yok gibi," dedi. "Yedirdiğiniz ekmek herkesin boğazında düğümleniyor... Verilen ekmeği başa kakmak kadar incitici, aşağılayıcı bir davranış olabilir mi? Anlıyorum, babamızsınız, ama size hiç kimse, doğa anamız, Tanrı bile bizleri böylesine aşağılama, küçük düşürme, hıncını zayıflardan alma hakkı vermemiştir. Annemi ezdiniz, zavallı kadında kişilik bırakmadınız, kızkardeşim umutsuz bir tedirginlik içinde, bense..."

"Bana akıl öğretmek sana düşmez!"

"Doğru, bana düşmez. Benimle istediğiniz kadar alay edebilirsiniz, ama annemi rahat bırakın! Annemi üzmenize izin vermem! (Bunları söylerken gözleri parladı.) Kimse karşınıza dikilmediği için şımardınız. Herkes korkudan tir tir titredi, sesini kesti, ama yeter artık! Siz kaba, eğitilmemiş bir adamsınız! Kabasınız, anladınız mı? Saygısızsınız, çekilmezsiniz, eski kafalısınız! Köylüler de sizden yaka silkiyorlar!"

Üniversite öğrencisinin düşünce zinciri kopmuş, birbiriyle ilgisi olmayan şeyler söylüyordu. Şaşkına dönen Yevgraf İvanoviç sesini çıkarmadan oğlunu dinledi, dinledi, ama bir an geldi ki, boynu kıpkırmızı kesildi, kırmızılık yüzüne yayıldı, yerinde kıpırdanmaya başladı.

"Kes artık!"

"Demek gerçekleri duymaktan hoşlanmıyorsunuz? Çok iyi! İstediğiniz kadar bağırabilirsiniz! Size en yakışanı bu!"

"Kes sesini dedik sana!"

Kocasının böyle kükremesi üzerine Fedosya Semyonovna, şaşkın bir yüzle kapının önünde dikildi, bir şeyler söylemek istedi, ama parmaklarını oynatmakla yetindi.

"Bütün suç sende! Bu oğlanı sen böyle yetiştirdin!" diye bağırdı Şiryayev karısına.

Üniversite öğrencisi annesine hınçla baktıktan sonra, "Bu evde artık yaşamak istemiyorum! Kendi başınıza oturun!" diye bağırdı.

Varvara bir çığlık atarak paravanın arkasına kaçtı, orada hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Baba Şiryayev elini salladı, avluya attı kendini.

Üniversite öğrencisi de kendi odasına çekildi, bir daha hiç sesini çıkarmadı... Gece yarısına dek gözlerini kapayarak yattı yatağında. Ne öfke, ne utanç ne de belirli bir ruhsal sıkıntı duyuyordu. Artık babasını suçlamıyor, annesine acımıyor, vicdanı sızlamıyordu. Evde herkesin acı çektiğini biliyordu; ancak kim suçluydu, kimin acısı daha büyük, kiminki daha azdı, orası belli değildi...

Gece yarısı kalkıp ırgadı uyandırdı, sabah beşte istasyona gitmek üzere atı hazır etmesini buyurdu, soyunup yatağa girdi, ama uyku tutmadı gözünü; sabaha değin odasında volta atan babasının iç çekişlerini dinledi. Evde kimse uyumuyordu zaten, konuşurken de fısıltıyla konuşuyorlardı. Annesi iki kez paravanın arkasından yanına geldi. Yüzünde aynı donuk, aynı şaşkın anlatım vardı, sinirden titreyerek onu uzun uzun kutsadı.

Sabah beşte herkesle nazik bir biçimde vedalaştı, hatta biraz ağladı. Babasının odasının önünden geçerken içeri bir göz attı. Yevgraf İvanoviç giyinikti, yatağa bile girmemişti, pencerenin önünde dururken parmağıyla camda trampet çalıyordu.

"Hoşça kalın, ben gidiyorum," dedi genç Şiryayev.

Baba yüzünü ona dönmeden, "Güle güle... Paran yuvarlak sehpanın üstünde," karşılığını verdi.

Irgat, üniversite öğrencisini istasyona götürürken berbat bir yağmur başlamıştı. Ayçiçekleri başlarını daha bir yere eğmişlerdi, otlar kapkara somurtuyordu.

Öç

(Месть)

Biraz parası, genç bir karısı, tepesinde hatırı sayılır dazlağı olan, orta halli yurttaş Lev Savviç Turmanov ailece gittikleri, yaş gününü kutlayan bir tanıdığının evinde arkadaşlarıyla kâğıt oynuyordu. Yüklüce sayı verdiği bir partinin bitiminde gövdesine ter basınca ne vakittir votka içmediğini anımsadı ve ayakuçlarına basarak, sallana sallana masalar arasından, gençlerin dans ettikleri salondan geçip (genç, ufak tefek bir eczacıya hoşgörüyle gülümsedikten, delikanlının omzunu babacan bir tavırla tıpışladıktan sonra) yemek odasına açılan kapıdan içeriye daldı. Burada yuvarlak bir sehpanın üstünde şişeler, votka dolu sürahiler duruyordu. Birçok meze yanında üzerine soğan ve maydanoz doğranmış, yeşillikler içinde, yarısı yenmiş sardalyeler de vardı. Kadehine votka dolduran Lev Savviç konuşma yapacakmış gibi parmaklarını havada oynattı, içkisinden bir yudum aldı, yüzü kederden gölgelenerek çatalını sardalye tabağına daldırdı, işte tam bu sırada duvarın öte yanından sesler çalındı kulağına. Bir kadın sesi, "Niçin olmasın? Ancak ne zaman?" diyordu işveyle.

"Karım... Yanındaki kim acaba?" diye geçirdi içinden Turmanov.

Kalın bir erkek sesi de, "Senin durumuna bağlı, tatlım," di-

yordu. "Benim için bugün uygun değil. Yarın da bütün gün işlerim var."

Arkadaşı Dioktiarev'in kalın sesini tanıyan Turmanov, "Sen de mi Brütüs?" diye söylendi. "Ya benim karı? Şuna bakın, onu da tavlamış! Ne doymak bilmez, malın gözü kadınmış! Roman yaşamadığı gün geçmiyor!"

"Evet, yarın işlerim var," diye sürdürdü konuşmasını kalın ses. "İstersen yarın bana mektup yaz. Sevinirim, mutlu olurum... Ancak mektuplaşmamızı iyi bir düzene sokmalıyız. Öyle yapmalıyız ki, kimse ilişkimizi çakmasın. Postayla göndermeye kalkma sakın! Mektuplarım senin babahindinin eline geçebilir. Senin bana göndereceklerini de benim karı alıp okur."

"Nasıl yapalım öyleyse?"

"İyi bir manevra çevirmeliyiz. Hele uşaklarla hizmetçilere hiç güvenilmez. Kim bilir, senin Sobakeviç[1] uşağınızı, hizmetçinizi nasıl baskı altına almıştır! Ee, seninki gene kâğıt mı oynuyor?"

"Öyle... Durmadan ütülüyor aptal herif!"

Dioktiarev güldü:

"Öyleyse aşkta kazanacak demektir. Bak canım, ben nasıl bir yol düşündüm... Yarın akşam altıda daireden dönerken kent bahçesinden geçeceğim. Orada bir görevliyle buluşmam gerekiyor. Tatlım, altıyı sakın geçirme, yazacağın pusulayı asmalı kameriyenin sol tarafında bulunan mermer vazonun içine koy. Ben oradan alırım."

"Tamam, vazonun yerini biliyorum..."

"Hem şiirsel, hem duygusal, hem de kimsenin denemediği bir numara olacak. Senin koca göbeğin de benim karının da ruhları bile duymaz. Anladın mı?"

Lev Savviç bir kadeh daha içtikten sonra oyun masasına döndü. Az önce üstüne vardığı olay onu ne şaşırtmış, ne kıskançlık damarını kabartmış, ne de öfkelendirmişti. Böyle şeylere bozulduğu günler geride kalalı çok oluyordu. Karısının gönül serüvenlerine aldırmıyor, görmezlikten geliyordu artık. Gene de bundan hoşlanmadığı ortadaydı. Hele "babahindi", "koca gö-

1 Gogol'ün *Ölü Canlar* romanında insanlara eziyet çektiren toprak ağası – ç.n.

bek", "Sobakeviç" gibi lakaplar onurunu yaralıyordu.

Oyunda yitirdiği sayıları yazarken şöyle düşündü:

"Şu Dioktiarev hergelenin biriymiş meğer. Sokakta karşılaştığımızda dostça tavırlar takınır, yüzüme güler, saygıdan ellerini önünde kavuşturur, ama fırsatını bulunca bak, ne haltlar karıştırıyor! Yüzüme karşı dost, arkamdan babahindi, koca göbek! Olur mu öyle şey?"

Verdiği sayılar arttıkça Dioktiarev'e duyduğu sıkıntı dayanılmaz bir hal aldı. Elindeki tebeşiri hırsından kırarak, "Süt kuzusu!" diye söylendi. "Çaylak! Canım dalaşmak istemiyor, yoksa sana Sobakeviç'i gösterirdim!"

Yemeğe oturduklarında Dioktiarev'in yüzüne bakmak gelmedi içinden, beriki ise sanki özellikle yapıyormuş gibi, hep onun üzerine düştü; çok sayı verip vermediğini, niçin üzgün olduğunu sordu durdu. Hatta yakın arkadaş tavırlarıyla kocasının sağlığıyla ilgilenmiyor diye karısına çıkışma küstahlığı bile gösterdi. Öte yandan karısı sanki bir şey olmamışçasına Lev Savviç'e istekli gözlerle bakıyor, neşeyle gülüyor, durmadan gevezelik ediyordu. Şeytan bile onun sadakatsiz bir kadın olduğunu aklına getirmezdi.

Eve dönen Lev Savviç tanıdıklarının evinde sığır eti yerine tiksindirici şeyler yemişçesine sinirliydi. Gene de duygularının üstesinden gelip olanları unutabilirdi, ama karısının bitmek bilmez gevezelikleri, gülümsemeleri, Dioktiarev dürzüsünün "babahindi", "koca göbek" gibi sözleri aklından çıkmıyordu.

"Ah, seni hergele! Pataklanacak herifsin, biliyor musun? Seni herkesin önünde nasıl rezil etmeli!" diye geçirdi içinden.

O an Dioktiarev karşısına çıksa gerçekten döver, düelloya çağırıp tabancayla gebertir, elinden gelse görevinden uzaklaştırırdı. Mektup bırakacakları mermer vazoya pis, kokmuş bir şey, örneğin ölü sıçan koysa nasıl olurdu? Ya da karısının yazacağı mektubu oradan alıp bunun yerine bir köylü karısının ağzıyla yazılmış çirkin bir şiir bıraksaydı?

Turmanov odasında dolaşırken bu gibi hayallerle kendini avuttu, bir çıkış yolu aradı. Derken, aklına gelen bir düşünceyle elini alnına vurdu. Sevinçten gözleri ışıldadı.

"Tamam, buldum! İşte bundan iyisi olamaz!"

Karısı uyuyunca yazı masasına oturdu, hayli düşündükten sonra elyazısını özellikle bozup bir sürü dilbilgisi yanlışı yaparak aşağıdaki kısa mektubu yazdı: "Sayın Bayım Tüccer Dulinov! Bu gün 12 Eylül akşamın saat altısında kent bahçesinde, asmalı çardak yanında bulunan mermer vazonun içine iki yüz ruble koymayacak olursan kendinizi yok bilin. Tuhafiye dükkânın uçurulcak, sende ölücen." Mektup bitince heyecandan havaya sıçradı. Ellerini sevinçle ovalayarak, "Nasıl?" diye mırıldandı. "Oyunumu beğendin mi? Şeytan bile bundan iyisini düşünemez! Korkak tüccar durumu polise bildirecek, polis de saat altıda çalılar arasında pusu kurarak mektubu almaya gelen ahmağı kıskıvrak yakalayacak. Korkmayıp da ne yapsın? Durum anlaşılıncaya dek bizim budala otursun bakalım kodeste, dünya kaç bucakmış, görsün... Hay aklınla bin yaşa, e mi!"

Mektup zamanında tüccar Dulinov'a ulaştı.

Saatin altısına doğru Turmanov dayanamadı, kendisi de parkın yolunu tuttu. Düşmanının düşeceği durumu kendi gözleriyle görmek istiyordu. Orada bir polis görerek, "Tamam! Bu iş oldu," dedi.

Asmalı çardağa yaklaşarak bir çalının arkasına sindi, gözlerini vazoya dikti, beklemeye başladı. Büyük bir sabırsızlık içindeydi.

Tam saat altıda Dioktiarev çıktı ortaya. Genç zampara keyfinden uçuyordu neredeyse. Silindir şapkasını afillice ensesine yıkmış, paltosunun önünü açmıştı, yeleğinin altından yüreğinin güm güm atışı gözükecek gibiydi. Ağzında puro, bir yandan da ıslık çalıyordu.

"Sobakeviç'in kim olduğunu anlayacaksın! Bekle, şimdi!" diye sevindi Turmanov.

Dioktiarev elini tembel tembel vazonun içine daldırdı...

Turmanov daha fazla dayanamayarak doğruldu. Gözlerini adamdan ayıramıyordu... Beriki elini vazodan küçük bir paketle birlikte çıkardı, paketi evirip çevirdi, omuz silkti, merakla açtı, bir daha omuz silkti, yüzünde büyük bir şaşkınlık belirdi. Paketten çıkan, iki adet yüz rubleydi.

Dioktiarev paraları uzun uzun inceledi. Sonunda omuz silkmelere ara vermeksizin bunları, "Mersi!" diyerek cebe indirdi.

"Mersi" sözünü talihsiz Lev Savviç de duymuştu. O gün Dulinov'un dükkânının önünden uzun süre ayrılmadı, tehdit edercesine yumruğunu dükkân levhasına doğru sallayarak, "Korkak herif! Tüccar bozuntusu! Zavallı balina yavrusu! Ödlek! Koca karınlı tavşan!" diye sövdü durdu.

Mahkemede

(В суде)

N. ilçesinde kahverengiye boyalı bir devlet binasında birçok daire sırayla hizmet görür: Çiftçiler Birliği, Sulh Yargıçlığı, Köy İşleri, Borsa, Seferberlik Dairesi vb... Havanın kapalı olduğu bir güz sabahı burada gene Bölge Mahkemesi geçici olarak çalışmaya başladı. Söz konusu kahverengi binayla ilgili olarak yerel yöneticilerden biri şöyle nükte yapmıştı:

"Burası akşam okulları gibi hem polise, hem milise; hem adliyeye, hem askeriyeye çalışır."

"Yedi dadılı çocuğun bir gözü kör kalır" atasözünün de belirttiği gibi, birçok devlet kuruluşunun görev yaptığı bu binanın hem içinin, hem dışının devlet dairelerinde çalışmayan, devlet binalarının bakımsızlığına alışmamış gözleri, iç karartıcı, köhne görünüşüyle rahatsız ettiği bir gerçektir. Güneşli bahar günlerinde bile duvarlarına gölge vurmuşçasına kasvetli gözükür burası; mahalledeki evlerin, ağaçların bir arada, sakin sakin uykuya daldığı ay aydınlığı gecelerde ise ayrıksı, uyumsuz duruşuyla geçmişteki kötü anılarından, bağışlanmamış günahlarından rahatı kaçmış, uykusuz tüneksiz bir adam gibi göze batar. İçerisi tıpkı karmakarışık bir köy ambarına benzer. Şık giyimli savcıların, jüri üyelerinin, soylular başkanının, kendi evlerinde azıcık kömür dumanına, döşemedeki minicik lekeye

katlanamayıp kavga çıkaran bunca görevlinin tavanda vızıldayan vantilatöre, pis mum kokusuna, kirli duvarlara aldırış etmeyişine şaşmak gerekir...

Bölge mahkemesinde duruşma saat onda başladı. Yargılama hızlı yürüyordu, herkes işini bir an önce bitirip gitmek istiyordu sanki. Kilisede ilahi okunmadığı zamanlar ayinin çabucak bitmesi gibi, dosyalar hızla gelip geçiyordu yargıcın önünden. Baharda kabaran ırmak sularına kapılmışçasına birbiri ardından sürüklenen insanlardan, olaylardan, suçlamalardan, savunmalardan, gerçeklerden, yalanlardan dolayı nelerin olup bittiğini anlamak olanaksızdı. Saat öğleden sonra ikiye geldiğinde bir yığın iş bitirilmişti: İki kişi hükümlüler bölüğüne[1] teslim edilmiş, birinin yetkileri elinden alınıp hapse atılmış, bir kişi aklanmış, bir duruşma dosyası başka güne ertelenmişti.

Saat tam ikide karısını öldüren köylü Nikolay Harlamov'un dosyasına geçildi. Mahkeme kurulu bir önceki duruşmadakinin aynısıydı; yalnızca avukat değişmiş, eskisinin yerine genç, sakalsız, açık renk düğmeli ceket giyen biri gelmişti.

Mahkeme başkanı, "Sanığı getirin!" dedi.

O sırada sanık zaten sanık sandalyesine doğru yürümekteydi. Elli yaşlarında, dazlak kafalı, tıknaz, donuk yüzünü kıllar bürümüş, kocaman kızıl sakallı bir adamdı bu. Onun arkasından elinde tüfeği, çelimsiz, ufak tefek bir asker yürüyordu.

Tam sanık sandalyesine yaklaştıklarında muhafızın başından ufak, ama tatsız bir olay geçti. Askercik tökezleyerek elindeki tüfeği düşürdü, ama onu daha havadayken kaptı, bu sırada dizini dipçiğe vurdu. Dinleyiciler gülüştüler. Ya dizinin acımasından ya da utandığından, küçük askerin yüzü kıpkırmızı kesildi.

Sanığın sorgulanmasından, jüri üyelerinin sağa-sola gidiş gelişlerinden, mübaşirin birilerini duruşmaya çağırmasından, tanıkların ant içmesinden sonra iddianamenin okunmasına geçildi.

Dar omuzlu, soluk yüzü plasterli, zayıflıktan üniforması bedenine bol gelen kâtip zayıf göğsünü zorlamaktan korkuyor-

1 Sibirya'ya sürgüne gönderilenlerin bölüğü – ç.n.

muşçasına, vızıltıya benzeyen sesini ne yükseltip ne alçaltarak iddianameyi kilisedeki zangoçlar gibi tekdüze bir sesle okumaya başladı. Adam her duraklayışında yargıcın tepesindeki vantilatörün vızıltısı duyuluyor, bu da salonun sessizliğine uyku verici, uyuşturucu bir etki katıyordu.

Yaşı hiç de geçkin olmayan mahkeme başkanı son derece yorgun gözüküyordu. Adam miyoptu, koltuğunda kıpırdamadan, elini alnının önünde tutarak oturuşundan gözünü güneş ışığına karşı siper ettiğini sanırdınız. Hem vantilatörün, hem kâtibin sesinin vızıltısına vermişti kendisini; bir şeyler düşündüğü belliydi. Kâtip bir sayfayı bitirip öbürüne geçmek için küçük bir ara verdiğinde yargıç oturduğu yerde silkindi, uykulu gözlerle dinleyici kalabalığını süzdü, yanındaki bir jüri üyesinin kulağına eğilerek, "Matvey Petroviç, siz Demyanov'un hanında mı kalıyorsunuz?" diye sordu.

Beriki de uykusundan uyandırılmış gibi irkildi:

"Evet, orada kalıyorum."

"Gelecek sefer ben de orada kalacağım. Tipyakov'un hanı hiç de rahat değil. Bütün gece gürültü, patırtı. Kapılar çarpıyor, insanlar öksürüyor, çocuklar ağlıyor... İnsan doğru dürüst uyuyamıyor bile."

Güzel, bakımlı sakalı, altın çerçeveli gözlüğü olan, etine dolgun, semiz, esmer yüzlü savcı yanağını yumruğuna dayamış otururken Byron'un *Cain*'ini okumaktaydı. Gözlerinde doymak bilmez bir merak ve dikkat vardı, kaşları gitgide yukarı kalkıyordu. Arada bir koltuğunun arkasına yaslanıyor, kayıtsız bakışlarını çevresinde dolaştırıyor, sonra gene okumaya dalıyordu. Avukat, kaleminin küt ucunu masanın üstünde gezdirip başını hafif yana eğerek derin derin düşünmekteydi. Genç yüzünün kıpırtısız, soğuk duruşu her gün aynı masada oturup aynı insanları görmek, aynı duvarlara bakmak zorunda kalan öğrencilerin ya da devlet memurlarının sıkıntılı yüzünü anımsatıyordu insana. Az sonra yapacağı savunmanın onu heyecanlandırdığı söylenemezdi. Savunmasının ne önemi olabilirdi ki zaten? Baro başkanlığınca verilen görev gereği hazırladığı ruhsuz, can sıkıcı savunmayı en ufak bir coşku duymadan jüri üyeleri-

nin önünde okuyacak; yağmurda çamurda istasyona gidip oradan il merkezine yollanacak, verilen yeni bir görevle başka bir ilçeye gidip yeni bir savunma hazırlayacaktı. Aman ne can sıkıcı iş!

Sanık başlangıçta saygısından ağzını kolunun yeniyle örterek sinirli sinirli öksürdü, yüzü heyecandan sararıp soldu, ama duruşma salonunun sessizliği, tekdüzeliği, sıkıntılı havası ona da geçerek zamanla durgunlaştı. Yargıçların üniformalarına, jüri üyelerinin yorgun yüzlerine bön bön bakarken şaşkınlık içinde gözlerini kırpıştırıyordu. Tutuklu olarak hapiste kaldığı sırada hayal ettiği, mahkemede karşılaşacağını düşündüğü davranış biçimi, yargılanma süreci onu hayli kaygılandırmıştı. Şimdi yüreği tümüyle rahattı. Beklediğinden bambaşka bir ortamla karşılaşmıştı burada. Cinayetle suçlanacağından korkarken ne ürkütücü yüzler görmüş, ne ağır sözler işitmiş, ne kötü yazgısıyla ilgilenen biri çıkmış, ne de görevlilerden biri yüzüne suçlarcasına, dik dik bakmıştı... İç karartıcı pencerelere, duvarlara, yazmanın sesine, savcının duruşuna devlet dairelerine özgü bir umursamazlık, adamsendecilik havası sinmişti; işte bütün gördüğü buydu. Sanki cinayet işlenmesi sıradan bir olaydı, onu yargılayanlar da canlı insanlar değil, kimsenin bilip görmediği kurulmuş makinelerdi.

Dinginliğe kavuşan köylü bilmiyordu ki, hastanelerde ölüm olaylarına alışıldığı gibi burada da insan yazgısının cilveleri kanıksanmıştı; onun felaketi, yani durumunun korkunçluğu asıl bu makine vurdumduymazlığında yatıyordu. Sandalyesinde rahatça oturacağı yerde ayağa kalkıp dil dökse, gözyaşı akıtarak yardım istese, pişmanlığını bildirerek bağışlanmasını dilese bütün bu çabaları kayaya çarpan dalgalar gibi kanıksanmışlığa, sinirlerin törpülenip körlenmesine çarpıp paramparça olacağını bilmiyordu.

Kâtip iddianameyi bitirince mahkeme başkanı hiç neden yokken masanın üstünü eliyle siler gibi yaptı, gözlerini kısarak sanığa uzun uzun baktı, sonra uyuşuk bir sesle, "Bay sanık, 9 Haziran akşamı karınızı öldürmüş olmaktan dolayı suçlu olduğunuzu kabul ediyor musunuz?" diye sordu.

Ayağa kalkan sanık ceketinin önünü ilikleyerek, "Hayır!" dedi kesin bir tavırla.

Bunun ardından büyük bir hızla tanıkların dinlenmesine geçildi. İki köylü kadın ile beş erkek ve ilk soruşturmayı yapan bekçi sorgulandı. Köyden ta buralara yürüdükten sonra bir de tanık odasında bekletilmekten bitkin düşen, üstleri başları çamur içindeki bu insanlar aşağı yukarı aynı şeyleri söylediler. Yorgun, somurtkan tanıkların anlattıklarına göre Harlamov karısıyla "gül gibi" geçinip gidiyordu, onu bütün kocalar gibi yalnız kafayı çektiği zamanlar döverdi. Haziran'ın 9'unda güneş battıktan sonra karısı kafatası parçalanmış olarak bulunmuştu, yanında da kan gölü içinde bir balta duruyordu. Acı olayı Harlamov'a haber vermek istediklerinde onu ne evde, ne de dışarıda bulabilmişlerdi. Bütün köyde aramışlardı sanığı, ama meyhanelerde de yoktu, tanıdıklarının evlerinde de. İki gün ortalıktan kaybolduktan sonra üstü başı yırtık, yüzü soluk, tir tir titreyerek kendiliğinden muhtarlığa çıkagelmişti Harlamov. Hemen ellerini bağlayıp hapse atmışlardı.

Mahkeme başkanı sanığa sordu:

"Cinayetten sonra iki gün nereye kaybolduğunuzu söyleyebilir misiniz?"

"Kırlarda gezdim. Yemeden, içmeden dolaştım..."

"Karınızı siz öldürmediğinize göre niçin gizlendiniz?"

"Korktum. Kodese tıkacaklar diye ortaya çıkmadım."

"Ya! Oturun yerinize!"

Ölen kadının otopsisini yapan ilçe tabibi sorguya çekildi son olarak. Doktor otopsi tutanağından hatırında kalanlar ile o sabah duruşmaya gelirken düşündüklerini aktardı ifadesinde. Mahkeme başkanı doktorun koyu renk, gıcır gıcır yeni takım giysisine, şık boyunbağına, dudaklarının kıpırdanmasına dikkatle bakarken kafasında şu düşünceler dolaşıyordu: "Şimdi herkes kısa ceketler giyiyor. Oysa doktor uzun bir takım giysi diktirmiş. Çok merak ettim, niçin öyle yaptı acaba?"

Başkan arkadan birinin çizmelerini gıcırdatarak yaklaştığını duydu. Masadan bir şey alan savcı o sırada kulağına eğildi, şöyle fısıldadı:

"Mihail Vladimiroviç, sorgu yargıcı temiz bir iş yapmamış. Sanığın öz kardeşinin, muhtarın ifadelerini almadan olur mu? Dosyaya yazdıklarından da pek bir şey anlaşılmıyor..."

Başkan koltuğunun arkasına yaslanarak içini çekti...

"Ne yaparsın! Kum saati gibi yavaş iş görüyor bu adamlar. Bunlarla başedilmez."

"Şey... Dikkatimi çektiği için söylüyorum... Dinleyiciler arasında ön sırada oturan, sağdan üçüncü kişiye bakar mısınız? Tiyatro oyuncusuna benzeyen şu adam! İlçenin para babalarından biridir. Tam beş yüz bin rublesi var!"

"Ya! Oturuşundan hiç de belli olmuyor... Şey, azizim, duruşmaya ara versek mi?"

"Bu dosyayı bitirelim de ondan sonra."

"Eh, nasıl isterseniz..."

Başkan, ilçe tabibine döndü.

"Demek oluyor ki, kadın anında ölmüş."

"Evet, beynin önemli derecede hasar görmesi sonunda ansızın gerçekleşen bir ölüm olayıdır bu."

Tabibin sorgulanması bitince mahkeme başkanı savcı ile avukatın arasında ortalama bir yere bakarak, "Sizlerin soracağı soru var mı?" dedi.

Yeniden okumaya dalmış bulunan savcı gözünü kitabından ayırmaksızın başını olumsuz anlamda salladı, avukat ise uykudan uyandırılmış gibi irkildi, öksürerek şu soruyu sordu:

"Doktor, lütfen söyleyin! Yaranın büyüklüğüne bakarak suçlunun o sıradaki ruhsal durumuyla ilgili nasıl bir yargıya varırdınız? Demek istiyorum ki, yaranın büyüklüğü sanığın bu eylemde kışkırtılıp kışkırtılmadığı konusunda bir ipucu verebilir mi?"

Başkan uykulu gözlerini kayıtsızca avukata çevirdi. Savcı okuduğu *Cain*'inden bir an koparak başkana baktı. İkisi de yalnızca bakmakla yetindiler; yüzlerinde ne bir gülümseme, ne şaşkınlık ne de merak vardı.

Doktor ezilip büzülerek, "Verebilir," dedi. "Suçlunun baltayla vurması sırasında... Hımm... Darbenin gücü göz önüne alınırsa... Şey... Beni bağışlayın, sorunuzu tümüyle anlamış değilim..."

Avukat sorusunu yinelemedi, yanıt alamayışına da üzülmedi. Belli ki böyle bir soru bir an zihnine takılmış, salondaki durgun havanın, vızıldayan vantilatörün etkisiyle bu soru kendiliğinden ağzından kaçıvermişti.

Tabibin sorgulanmasının ardından mahkeme maddi kanıtların incelenmesine geçti. Yeninde kan lekesi bulunan köylünün kaftanı ele alındı en başta. Lekenin oluşmasıyla ilgili soru sorulduğunda buna Harlamov'un yanıtı şöyle oldu:

"Bizim karının ölümünden üç gün önce komşumuz Penkov vantuzla atının kanını çektirdiydi. Yardım etmek için ben de yanındaydım... İşte o sırada bulaşmış olacak."

"Ama Penkov atının kanı alınırken senin orada bulunduğunu anımsamıyor."

"Buna bir şey diyemem."

"Oturun öyleyse!"

Sıra yaşlı kadının ölümüne neden olan baltaya geldi. Sanık, "O balta benim değil!" dedi.

"Kimin öyleyse?"

"Bilemem... Benim baltam yoktur..."

"Baltasız köylü olur mu? Birlikte kızağını onardığınız komşunuz İvan Timofeyiç, bu balta sizin, diyor."

"Buna bir şey diyemem. Yalnız, ben ulu Tanrı önünde yemin ederim ki (Harlamov elini öne uzatıp parmaklarını açtı), benim hiçbir zaman baltam olmadı. Benim buna benzer küçük baltam vardı, oğlum Prohor kaybetti. Bundan iki yıl önceydi, daha askere gitmediydi, arkadaşlarıyla odun kesmeye çıkmışlardı, nacağı ormanda düşürmüş..."

"Peki, oturun!"

Yargıcın onun söylediklerine inanmaması, konuşmasını yarıda kesmesi besbelli Harlamov'u kızdırmıştı. Adamcağız gözlerini kırpıştırmaya başladı, şakaklarında kırmızı lekeler oluştu. Boynunu uzatarak, "İsterseniz yemin edeyim!" dedi. "İnanmıyorsanız oğlum Prohor'a sorun. Prohor, bizim nacağı ne yaptın, oğlum?"

Sanık bu soruyu muhafıza sertçe dönerek tok bir sesle sormuştu.

Bu ne rastlantıydı? Olacak şey değildi! Mahkeme salonuna ağır bir sessizlik çöktü. Herkes sanki oturduğu yerde pusmuş, ufalıp küçülmüştü. Zihinlerde korkunç, gerçekliği mümkün olmayan aynı düşünce çaktı. Böyle uğursuz bir rastlantı olabilir miydi? Kimse kafasından geçen düşünceye inanmak istemiyor, sanığın sözlerini yanlış işittiğini sanıyordu.

Başyargıç, "Bay sanık, muhafızla konuşmak yasaktır..." dedi çabuk çabuk.

Kimse muhafızın yüzüne bakmaya cesaret edemedi; korku, maskeyle gizlenmiş gibi kimseye görünmeden salonun içinden geçip gitti. İcra memuru yerinden kalktı, ayaklarının ucuna basıp kollarını iki yana açarak sessizce dışarı çıktı. Bir dakika sonra askerlerin nöbet değişimini andıran ayak patırtıları ile karışık konuşmalar doldurdu salonu.

Yargıçlar başlarını doğrulttular, bir şey olmamış gibi davranarak duruşmayı sürdürdüler.

Sıradışı Bir Adam

(Необыкновенный)

Gecenin saat biri. Yaşlı bir kız olan ebe Marya Petrovna Koşkina'nın evinin kapısının önünde kaputlu, kukuletalı, silindir şapkalı, uzun boylu bir adam durmaktadır. Mevsimlerden güzdür, o nedenle karanlıkta adamın elleri, yüzü seçilmiyor ama öksürmesinden, çıngırağın ipini çekişinden onun etkileyici, saygı uyandırıcı, oturaklı biri olduğu anlaşılıyor. Çıngırağın üçüncü çalınışının ardından kapı açılıyor ve Marya Petrovna gözüküyor kapıda. Kadın entarisinin üstüne bir erkek paltosu giymiş. Elinde tuttuğu yeşil abajurlu küçük lamba çilli, uykulu yüzünü, başörtüsünün altından çıkan, seyrelmiş kızıl saçlarını yeşile boyamakta.

"Ebe hanımla görüşebilir miyim?" diyor adam.

"Ebe benim. Ne istiyorsunuz?"

Adam içeri girince Marya Petrovna boylu poslu, yaşı hayli ilerlemiş, sert yüzlü, geniş favorili, yakışıklı bir erkek görüyor karşısında.

"Bakanlık yazmanıyım, soyadım Kiryakov. Karım için götürecektim sizi. Yalnız acele etmemiz gerekiyor."

"Peki, hemen giyinir gelirim. Beni salonda bekler misiniz?"

Kiryakov kaputunu çıkarıp salona giriyor. Lambanın abajurundan kılıfları yamalı ucuz mobilyalara, acınacak durumdaki

çiçeklere, sarmaşıklarla örülü kapıya, pencere çerçevelerine yeşil bir ışık vurmakta. Salonun havasına sardunya ve fenol asit kokusu sinmiş. Yabancı bir erkeğin karşısında utanmışçasına, ürkek ürkek tıkırdıyor duvar saati.

Üzerini giymiş, yüzünü yıkamış, dinçleşmiş bir halde beş dakika sonra salona giren Marya Petrovna, "Ben hazırım! Gidelim!" diyor.

"Evet, hemen gitmemiz gerekiyor. Ha, aklıma gelmişken, hoşgörünüze sığınarak sorayım: Ücretiniz nedir?"

Marya Petrovna utangaç utangaç gülümsüyor:

"Ne diyeyim şimdi size? Siz ne verirseniz..."

Kiryakov soğuk bir bakışla, kıpırtısız bakıyor ebenin yüzüne.

"Ben böyle şeylerden hoşlanmam. Önce baştan anlaşmalıyız. Ne ben 'çok istedi' diye düşüneyim, ne de siz 'az verdi' diye üzülün. Sonunda herhangi bir anlaşmazlık olmasın diye ücreti şimdiden kararlaştıralım."

"Gerçekten bilmiyorum. Bizim belirli bir ücretimiz yoktur."

"Kendim çalışan birisiyim, o nedenle emeğin değerini bilirim. Haksızlığı sevmem. Size gereğinden az ödemek de, benden fazla para istemeniz de aynı derecede üzer beni, onun için bu konuda ısrar ediyorum."

"Duruma göre değişir alınan ücret."

"Hımm! Anlaşılmaz bir ikircik içindesiniz, bu durumda ücreti ben saptayacağım. Size iki ruble öderim."

Yüzü kızaran Marya Petrovna birkaç adım geriledi.

"Daha neler? Biraz insaflı olun! Söylemekten utanıyorum ama iki ruble almaktansa hiç almamak daha iyi... Beş ruble ödeyin hiç olmazsa."

"İki rubleden bir kapik fazla olmaz! Ne sizden bana, ne benden size!"

"Canınız nasıl isterse, ama iki rubleye gelmem!"

"Yasa karşısında gelmezlik edemezsiniz!"

"Öyleyse ben de para almadan gelirim."

"Bedava gelmenizi istemiyorum. Her emeğin karşılığı ödenmelidir. Kendim çalışan biriyim, bu böyle olmalıdır."

Marya Petrovna kestirip atıyor:

"İki rubleye gidemem. Ücret almasam da olur."

"Bu durumda sizi boşuna rahatsız ettim. Çok üzgünüm. Saygılarımı sunarım, bayan!"

Kiryakov'u kapıya kadar uğurlayan ebe, "Böyle davranmanıza bir anlam veremedim," diyor. "Madem beş ruble ödemek istemiyorsunuz üç ruble olsun bari."

Kiryakov kaşlarını çatıyor, iki dakika kadar gözlerini yerde bir noktaya dikip ciddi ciddi düşünüyor, sonunda, "Olmaz!" diyerek dışarı çıkıyor. Bu duruma şaşırarak utançtan yüzü kızaran ebe ise kapıyı arkadan sürgüledikten sonra soyunup odasına çekiliyor. Yatarken, "Yakışıklı, duruşu etkileyici bir adam, gelgelelim davranışları çok tuhaf. Ne yapalım, kendisi bilir!" diye geçiriyor içinden.

Aradan yarım saat geçmeden kapının çıngırağı yeniden çalıyor. Kapıyı açınca karşısında gene Kiryakov'u görüyor Marya Petrovna.

"Aklımın ermediği bir durum var," diyor adam. "Ne eczanedekiler, ne gece bekçileri, ne de apartman kapıcıları bu semtteki başka ebelerin adreslerini biliyorlar. İster istemez sizin koşulunuzu kabul edeceğim. Üç rubleye razı oluyorum. Ancak önceden uyarıyorum. Eve hizmetçi tutarken, kısacası birine iş yaptırırken çalışmanın bitiminde benden ayrıca bahşiş filan istenmesine karşıyım. Baştan anlaşalım! Herkes hak ettiğini almalı! Tamam mı?"

Adamın tekdüze, bir ölçü konuşmasının canına tak ettiğini hisseden Marya Petrovna işi fazla uzatmadan yeniden giyinip onunla birlikte sokağa çıkıyor. Dışarıda durgun, soğuk bir hava vardır. Pustan fenerlerin ışıkları belli belirsiz gözükmektedir. Ayaklar altında vıcık vıcık bir çamur. Ebe sağına soluna bakıyor, arabaya benzer bir şey göremiyor.

"Gideceğimiz yer uzak mı?"

"Hayır, yakın..."

Bir sokak geçiyorlar, ikincisini, üçüncüsünü... Kiryakov'un adım atışlarında bile bir ağırbaşlılık, oturaklılık vardır. Ebe kadın, "Hava ne kadar kötü!" diyerek konuşmak için laf atıyor.

Ama berikinden çıt yok. Hep suskun yürürken kuru yerle-

re basıp lastik ayakkabılarını ıslatmamaya çalıştığı gözden kaçmıyor. Uzun bir yürüyüş sonunda bir evin kapısından içeri giriyorlar, buradan güzel döşenmiş, büyük bir salon gözükmektedir. Doğum yapacak kadının odasına geçiyorlar; tek başına bir oraya bir buraya koşturan, bön, ürkek aşçı kadından başka kimseye rastlamıyorlar. Oysa doğum yapılacak bir evde yaşlı kadınlardan, akrabalardan geçilmez. Aşçı kadın durmadan içini çekmektedir.

Üç saat geçiyor aradan. Marya Petrovna doğum yapan kadının başucunda otururken ona bir şeyler fısıldıyor. İki kadın yakından tanışıp birbirlerine ısınıyorlar; şundan bundan konuşmalar, dedikodular, ah çekmeler başlıyor.

Ebe kadın doğum yapan kadına, "Fazla konuşmamanız gerekir!" derken bir yandan da ona soru yağdırmaktan geri durmuyor.

İşte oda kapısı açılıyor, kurumlu kurumlu Kiryakov giriyor içeriye. Adam bir iskemleye çökerek favorilerini sıvazlıyor. Bir sessizlik çöküyor ortalığa. Ebe kadın onun vurdumduymaz, yakışıklı yüzüne bakarken bir şeyler söyleyecek diye bekliyor. Ancak berikinden çıt çıkmıyor gene, oturduğu yerde hep düşünüyor. Daha fazla dayanamayan ebe kadın konuşmaya kendisi başlıyor, genelde doğum sonrasında söylenen şu sözleri söylüyor:

"Çok şükür, bir çocuk daha geldi dünyaya!"

"Evet, hoş bir şey. Ancak işe başka bir açıdan bakacak olursak yeni bir çocuğun dünyaya gelmesi yeni masraf kapısı demektir. Öyle ya, yeni doğan çocuklar karnı tok, giyinik olarak gelmiyorlar dünyaya..."

Doğum yapan kadının yüzünde kocasından izin almadan, heves uğruna canlı bir varlık dünyaya getirmişçesine bir suçluluk duygusu beliriyor... Kiryakov içini çekerek ayağa kalkıyor, ağır ağır odadan uzaklaşıyor.

Ebe kadın adamın hanımına, "Ne biçim adam bu?" diye soruyor. "Ne yüzü gülüyor, ne bir şey... Çok da sert."

Beriki onun hep böyle olduğunu söylüyor. Çok dürüstmüş, herkesin hakkını gözetirmiş, sağduyuluymuş, ölçülü ve tutum-

luymuş. Bunlara sıradan, ölümlü insanların katlanması epeyce zormuş. Hısım akrabası ondan ellerini çekmişler, hizmetçiler bir aydan fazla dayanamıyormuş, tek dostu yokmuş, karısı olarak kendisi, çocukları korkudan parmaklarını bile kıpırdatamıyorlarmış... Aslında kimseye bağırdığı, kavga çıkardığı filan yokmuş, erdemleri kusurlarından fazlaymış, gene de evden gidince herkes rahat bir soluk alırmış. Niçin böyle olduğunu kendisi de anlamıyormuş.

Kiryakov yeniden yatak odasına girerek, "Leğenleri iyice yıkayıp kilere koysun aşçı kadın," diyor. "Şişeleri de kaldırmalı; bakarsın, bir gün gene gerekir."

Adamın söyledikleri çok sıradan, basit şeyler; gelgelelim ebe kadın bu sözlerden ürperti duyuyor. Ondan korkmaya başlıyor, ayak seslerini duyunca içine bir titreme geliyor. Sabahleyin evine gitmeye hazırlanırken Kiryakov'un küçük oğlunu yemek odasında çay içerken görüyor. Saçı yeni kesilmiş, soluk yüzlü ortaokul öğrencisinin karşısında dikilen babası ona ölçülü, düzgün sesiyle şunları söylemektedir:

"Yemek yemesini becerdiğine göre ders çalışmayı da becermelisin. Bak şimdi bir lokma yuttun. Bu lokma parayla satın alınmıştır, para ise çalışarak kazanılır. Yemek yerken bunları düşün."

Ebe kadın çocuğun aptal yüzüne bakıyor, odanın havasının bile bu konuşmaya dayanamayacağını düşünüyor. Bu sıradışı adamın varlığına katlanamayan duvarlar neredeyse üstüne yıkılıverecekmiş gibi geliyor. Korkudan çıldıracakmış gibi oluyor, adama karşı duyduğu nefretle çıkınını kaptığı gibi apar topar dışarı atıyor kendini.

Yarı yolda ebe ücretini almadığını anımsıyor, durup bir süre düşünüyor, sonra, "boş ver" anlamında elini sallayarak yürümesini sürdürüyor.

Bataklık

(Тина)

I

Kar gibi beyaz üniforma giymiş genç bir subay atının üstünde zarif biçimde iki yana sallanarak "M.E. Rotşteyn ve Halefleri" içki fabrikasının geniş avlusuna girdi. Güneş teğmenin yıldızlarında, kayın ağaçlarının beyaz gövdelerinde, avlunun şurasına burasına atılmış kırık cam yığınlarında neşeyle ışıldıyordu. Her şeyde sağlık dolu, aydınlık bir yaz gününün güzelliği vardı. Körpe otlar durdukları yerde kıpır kıpır ediyorlar, duru gökyüzünün maviliğine göz kırpıyorlardı sanki. Kirli tuğla yapıların çirkin görünüşü ile insanın burun direğini sızlatan alkol kokusunun bile havanın güzelliğini bozmaya gücü yetmiyor gibiydi. Teğmen neşeyle eyerden aşağı atladı, koşup gelen adama atını teslim etti, parmağıyla ince kara bıyığını burarak büyük kapıdan içeri girdi. Harap görünüşlü olmakla birlikte aydınlık, yol halısıyla döşeli merdiveni tırmanınca karşısına çıkan yaşlıca, duruşu kibirli bir hizmetçiye kartını uzattı.

Hizmetçi, elinde kartla ev sahibinin odasına giderken üzerindeki yazıyı okudu: Aleksandr Grigoryeviç Sokolski. Bir dakika sonra geriye döndü; teğmene, rahatsızlığı yüzünden hanımefendinin kendilerini kabul edemeyeceğini söyledi. Sokols-

ki tavana baktı, alt dudağını biraz uzatarak, "Çok yazık," diye söylendi.

Sonra daha canlı bir sesle, "Lütfen gidip Suzanna Moiseyevna'ya bir daha söyleyin! Kendisiyle mutlaka görüşmem gerekiyor. Birkaç dakikadan fazla zamanını almayacağım. Israrımdan dolayı beni hoş görsün," dedi.

Hizmetçi bir omzunu silkip tembel tembel yürüdü. Biraz sonra geri döndü, içini çekti.

"Peki, buyurun!"

Teğmen, hizmetçinin arkasından özenle döşenmiş, beş-altı geniş odadan geçti, bir salondan yürüdü, en sonunda büyük, kare biçiminde bir odaya vardı, içeri girer girmez odadaki bitki bolluğu ve tiksindirici derecede keskin yasemin kokusu onu şaşırttı. Saksılardaki bitkiler duvarlar boyunca sıra sıra uzanıyor, pencere camlarına tırmanıyor, salkım salkım tavandan sarkıyor, köşelerde kıvrılıyordu... Burası, içinde yaşanılan bir odadan çok bir çiçekliğe benzetilebilirdi. Üstelik arıkuşları, kanaryalar, sakalar bitkiler arasında cıvıldaşarak uçuşuyor, pat pat pencerelere çarpıyordu.

Teğmen "r"leri peltek peltek söyleyen, çınlayıcı, hoş bir kadın sesiyle irkildi:

"Sizi burada kabul ettiğim için kusuruma bakmayın! Dün epey baş ağrısı çektim, bugün gene ağrımasın diye odamdan ayrılmamaya çalışıyorum. Evet, ne istediğinizi söyleyin lütfen."

İçeri girdiği kapının tam karşısında, yaşlıların sevdiği büyük bir koltukta başını geriye, yastığa yaslamış, üzerinde Çin işi pahalı bir sabahlık, başı şalla sarılı bir kadın oturmaktaydı. El örgüsü şalının arasından uzun, soluk, sivri, hafifçe kemerli bir burun ile kocaman, tek siyah göz görülebiliyordu. Geniş sabahlığı boynunu, gövdesini gözlerden saklamakla birlikte biçimli eline, çınlayan sesine, burnuna, iri gözüne bakılacak olursa kadın yirmi altı-yirmi yedi yaşlarında var ya da yoktu.

Teğmen mahmuzlarını şakırdatarak, "Sizi görmek amacıyla bu kadar ısrar ettiğim için beni bağışlayın," dedi. "İzin verirseniz kendimi tanıtayım: Aleksandr Grigoryeviç Sokolski! Buraya kuzenim, komşunuz Aleksey İvanoviç Kriukov'un bir işi için..."

Suzanna Moiseyevna teğmenin konuşmasını yarıda kesti:

"Ah, biliyorum. Kriukov'u yakından tanırım. Buyurun, oturun. Karşımda kocaman bir bedenin dikilip durmasından hoşlanmam."

Teğmen mahmuzlarını bir kez daha şakırdatıp otururak konuşmasını sürdürdü:

"Kuzenim size bir dileğini iletmemi istedi. Toprağı bol olası babanız kendisinden geçen kış yulaf almış, fazla bir şey tutmayan borcu karşılığında senet vermiş. Senedin süresi bir hafta sonra doluyor. Kuzenim eğer mümkünse senedin bugün ödenmesini istiyor."

Teğmen bunları söylerken yan gözle çevreyi kolaçan ediyordu.

"Gerçekten ben yatak odasında mıyım?" diye düşündü.

Daha gür, yüksek bitkilerin bulunduğu bir köşede, cenaze için hazırlanmış izlenimi veren pembe cibinlik altında bir karyola göze çarpıyordu. Yatak toplanmadan öylece bırakılmıştı. İki koltuğun üzerine atılıvermiş birtakım kadın giysileri üst üste yığın halinde duruyor; etekler, kollardan sarkan buruşuk danteller yerdeki halıya sürünüyordu. Bir sürü kesik şeritler, sigara izmaritleri, karamela kâğıtları ortalığa saçılmıştı. Karyolanın altından yan yana dizilmiş kadın ayakkabılarının sivri, küt burunları gözükmekteydi. Teğmen, odadaki keskin yasemin kokusunun çiçeklerden değil, yataktan, yatağın altındaki ayakkabılardan geldiğini düşündü.

Suzanna Moiseyevna, "Senedin tutarı ne kadardı?" diye sordu.

"İki bin üç yüz ruble."

Yahudi kızının öbür gözü de ortaya çıktı.

"Oho! Amma da çokmuş! Bir de bana fazla değil diyordunuz. Neyse... Borcumu ha şimdi ödemişim, ha bir hafta sonra, benim için fark etmez. Aslında babamın ölümünden beri son iki aydır o kadar çok borç ödedim, öyle can sıkıcı kişilerle karşılaştım ki, yorgunluktan başım dönüyor. Avrupa'ya gitmem gerek, oysa beni budalaca şeylerle uğraştırıyorlar. Votkaymış, yulafmış, senetmiş, faizmiş... (Bunları söylerken gözlerini hafifçe kapamış-

tı.) Bütün bu işler benim başıma kaldı. Dün az kalsın tekel memurunu kovuyordum. Bay Trales diye tutturmuş... Ona dedim ki, 'Trales denilen o adam her kimse Tanrı belasını versin! Ben öyle birini tanımıyorum.' Bunun üzerine elimi öpüp çıktı. Şey, bakın, şu sizin kuzeniniz iki ay daha bekleyemez mi?"

Teğmen güldü.

"Ah, ne insafsızca bir soru! Kuzenim iki ay değil, bir yıl da bekleyebilir, ama ben bekleyemem. Size açıkça söyleyeyim, bu çabalarım hep kendim için. Ne pahasına olursa olsun para bulmam gerekiyor. Kuzenime güvenmiştim, terslik bu ya, onun da elinde nakit para kalmamış, işte bu yüzden kapı kapı dolaşıp onun alacaklarını topluyorum. Az önce ortakçısı bir köylüye uğramıştım, şimdi de sizin evinizde bulunuyorum, sizden çıkınca kim bilir daha nerelere gideceğim! Ta ki beş bin rubleyi denkleştirinceye dek... Paraya öylesine çok gereksinmem var ki!"

"Aman canım, sizin gibi genç bir adamın paraya ne gereksinmesi olabilir? Hovardalık mı yaptınız, kumarda mı ütüldünüz? Yoksa evleniyor musunuz?"

Teğmen gülerek hafifçe koltuğunda doğruldu, mahmuzlarını şakırdattı.

"Tam söylediğiniz gibi. Gerçekten evleniyorum."

Suzanna Moiseyevna konuğunu uzun uzun süzdü, yüzünü ekşitti, göğüs geçirerek mendilini aramaya başladı.

"Anlamıyorum, bu erkekler niçin evlenmek isterler! Yaşam böylesine kısayken, sürekli özgürlüğün azlığından yakınırken bir de kalkarlar, başkasına bağlanmaya can atarlar!"

"Herkesin bakış açısı başka."

"Orası öyle... Herkesin kendine göre bir bakış açısı vardır. Peki, evleneceğiniz kız yoksul mu? Yani sevdiğiniz için mi evleniyorsunuz? Ayrıca neden dört bin, üç bin değil de beş bin?"

Teğmen, "Kadının amma da uzun dili var? Ne çok soru soruyor?" diye düşündü.

"Durum şu: Bir subay yirmi sekiz yaşından önce evlenemez. Gene de evlenmek isterse ya ordudan çıkartılır ya da beş bin rublelik güvence göstermek zorundadır."

"Ha... Şimdi anladım. Demin, herkesin kendine göre bir ba-

kış açısı var, demiştiniz... Nişanlınız eşi bulunmaz güzellikte bir kız olabilir. Gene de aklı başında bir erkeğin bir kadına bağlanıp ömür boyu onunla yaşayabileceğini aklım almıyor. Öldürseniz de almaz... Tanrı'ya şükür, yirmi yedi yıldır yaşıyorum, katlanılabilir bir kadına rastlamadığımı söylesem inanır mısınız? Karşılaştıklarımın hepsi de ya nazını çektirmek ister ya ahlâksızdır ya yalancı... Ben yalnız hizmetçilere, aşçı kadınlara açıyorum kapımı, bunların dışında namusluluk taslayan kadınları semtime sokmuyorum. Tanrı'ya şükür, zaten onlar da benden nefret ederler, kapımı çalmazlar. Diyelim, böyle birisi benden para isteyecek olsa kendisi gelmez, kocasını gönderir. Sakın gururuna yediremediği için böyle yaptığını sanmayın! Hayır, ödlekliğinden, başına bir çorap örerim diye korktuğundan... Evet, benden nefret etmelerinin nedenini çok iyi anlıyorum. Daha nefret etmesinler mi? Hepsinin de foyalarını yüzlerine vuruyorum; Tanrı'dan da, insanlardan da saklamaya çalıştıkları şeyi bütün çirkinliğiyle gözler önüne sermekten çekinmem. Benden nasıl nefret etmesinler? Herhalde hakkımda size söylemediklerini bırakmamışlardır."

"Burada daha yeniyim, o bakımdan..."

"Yok canıım! Gözlerinizden okunuyor. Kuzeninizin nişanlısı sizi doldurmadı mı sanki? Genç bir adamı böylesine korkunç bir kadının evine yollarken kulağını bükmeden olur mu? Hah ha! Güleyim bari! Ee, kuzeniniz nasıl? Ne yiğit bir kuzeniniz var! Öyle yakışıklı bir adam ki! Kilisede birkaç kez gördüm. Niye bana öyle bakıyorsunuz? Kiliseye sık sık giderim ben.[1] Herkesin Tanrı'sı aynıdır. Öğrenim görmüş bir insan için önemli olan dış görünüş değil, kafasındaki düşüncedir. Doğru söylemiyor muyum?"

Teğmen gülümsedi:

"Orası öyle."

"Evet, düşüncedir önemli olan... Şey, gördüğüm kadarıyla kuzeninize pek benzemiyorsunuz. Siz de yakışıklısınız, ama kuzeniniz daha yakışıklı. Birbirinize benzememeniz garip değil mi?"

1 Rus Yahudileri çoğunlukla Hıristiyanlığı benimsemişlerdir – ç.n.

"Niçin garip olsun? Kardeş çocuklarıyız biz, kardeş değil..."

"Doğru ya... Demek parayı bugün almanız gerekiyor. Niye ille bugün?"

"İznim bitmek üzere de onun için."

Suzanna Moiseyevna içini çekti.

"Eh, ne yapalım? Madem öyle... Vereyim paranızı. Ama sonradan bana lanet okuyacağınızı adım gibi biliyorum. Evlendikten sonra karınıza kızdığınızda, 'Şu pis Yahudi karısı bana parayı vermeseydi, şimdi kuş gibi özgür olurdum!' diyeceksiniz. Nişanlınız güzel mi?"

"Eh, güzel sayılır."

"Hiçbir özelliği olmamaktansa biraz güzelliği olsun bari. Gene de dünyanın en güzel kadını bile kocasına boş kafalılığının karşılığını ödeyemez."

Teğmen acı acı güldü:

"Özgün bir görüş! Kendiniz kadın olduğunuz halde kadınlardan nefret ediyorsunuz."

Suzanna gülümsedi:

"Kadınmışım... Tanrı beni bu kalıba soktu diye benim bunda ne suçum var? Siz bıyıklarınız olduğu için ne derece suçluysanız benim suçum da o kadar. Keman içine konduğu kutuyu kendisi seçmez ki... Ben davranışlarımı beğenirim, ama kadın olduğumu aklıma getirdikleri zaman hemen kendimden iğrenmeye başlarım. Şimdi biraz dışarı çıkarsanız üstümü giyineceğim. Beni salonda bekleyin."

Teğmen dışarı çıktı ve çıkar çıkmaz, başını döndüren, boğazını gıcıklayan ağır yasemin kokusundan kurtulmak için derin derin soluk aldı. Hayli şaşkındı. Çevresine bakınarak, "Ne garip kadın! Akıllı uslu laflar ediyor, ama fazlaca açık sözlü... Ruh hastası mıdır, nedir?" diye düşündü.

İçinde bulunduğu salon lükse, günün modasına özenilerek zengince döşenmiş bir yerdi. Duvarlarda Nice ve Ren görünümlü koyu renk kabartma tabaklar, masalarda tunç antikalar, Japon işi yontucuklar (heykelcikler) vardı. Ama bütün bu modaya, lükse uyma çabası yaldızlı kornişlerin, çiçekli duvar kâğıtlarının, göz alıcı kadife masa örtülerinin, ağır çerçeveler için-

deki kötü taş basması gravürlerin bas bas bağıran zevksizliğini örtmeye yetmiyordu. Üstelik bir şeylerin eksik olduğu, bazı fazlalıkların da atılması gerektiği izlenimi veren, tamamlanmamışlık ya da tıkış tıkışlık havası vardı her şeyde. Belli ki, bütün bu eşyalar uygun fırsatlarda mezat yerlerinden satın alınmıştı.

Teğmenin kendisi de zevkten filan anlayan bir adam değildi, gelgelelim o bile salonun eşyalarında lüks ve modaya uymanın silemediği bir zevksizlik bulunduğunu fark etti. Burada bir evin düzenine sıcaklık, şiirsellik, dinginlik veren o ev hanımı elinin değmemişliği hissediliyordu. İstasyonların dinlenme salonlarında, tiyatro ve kulüplerin bekleme yerlerindeki soğukluk vardı her eşyada.

Yakup ile İshak'ın buluşmasını[2] gösteren büyük tablo göz önüne alınmazsa buranın bir Yahudi evi olduğunu belli eden bir şey yoktu denilebilir. Teğmen omuz silkerek çevresine bakınırken yeni tanıştığı bu acayip kadını, onun konuşma tarzını, yutuk tavırlarını düşünüyordu. O sırada kapı açıldı, kadın eşikte gözüktü. Uzun boylu, endamlıydı; giydiği siyah giysisinin belini iyice sıkmıştı. Teğmen şimdi onun yalnız burnunu, gözlerini değil, beyaz ince yüzünü, kıvırcık saçlarını da görüyordu. Kadın aslında çirkin değildi, ama hoşuna gidecek bir tip de sayılmazdı. Teğmen, Rus tipinde olmayan yüzlerden zaten pek hazzetmezdi, bunun yanında kadının açık ten renginin siyah buklelerine, kalın kaşlarına hiç de uygun düşmediğini gördü. Yüzünün beyazlığı nedense ona biraz önceki bayıltıcı yasemin kokusunu anımsattı. Kulakları ile burnu balmumundan yapılmışçasına, bir ölününki gibi şaşılacak derecede solgundu. Gülümsediği zaman beyaz dişleriyle birlikte sarı diş etleri gözükünce teğmen bundan da hoşlanmadı.

"Neredeyse sararıp solacak... Hindi gibi de sinirli olmalı," diye düşündü.

Kadın öne düşüp çiçeklerin sararmış yapraklarını koparak hızlı hızlı yürürken, "Gelin, gidelim!" dedi. "Paranızı hemen vereyim, isterseniz birlikte kahvaltı da yaparız, iki bin üç yüz ruble, az değil! Böylesine başarılı bir işten sonra iştahınız

2 Yahudilerin atası sayılan İshak ile Yakup kardeşlerin buluşması – ç.n.

iyice açılacaktır. Nasıl, odalarımı beğendiniz mi? Konu komşunun kadınları evimin sarmısak koktuğunu söylerler. Görüyorsunuz, bütün esprileri mutfak şakasından ileri gitmiyor. İnanın bana, kilerde bile sarmısak bulundurmam. Bir gün eve ağzı sarmısak kokan bir doktor gelmişti de kendisine şapkasını alıp güzel kokusunu başka yerde saçmasını söylemiştim. Aslında burada sarmısak değil, ilaç kokuyor. Babama inme indi, bir buçuk yıl yatalak yattı. Doğal olarak bütün evi sarmısak kokusu kapladı. Dile kolay, bir buçuk yıl! Üzülmedim ölümüne, kurtuldu hiç olmazsa. O kadar acı çekiyordu ki!"

Subayı konuk odasına benzeyen iki oda ile bir salondan geçirdi, sonunda çalışma odasına vardılar. Burada üzeri biblolarla süslenmiş, kadınların kullandığı türden bir yazı masası vardı. Masanın yakınına, halının üstüne sayfaları kıvrılı birkaç kitap bırakılmıştı. İlerideki küçük kapıdan bakılınca bitişik odada kahvaltı için hazırlanmış bir masa gözüküyordu.

Suzanna gevezeliği elden bırakmaksızın cebinden küçük anahtarlardan oluşan bir demet çıkardı, yarı yuvarlak kapağı arkaya doğru yatık, tuhaf görünüşlü bir dolabı açtı. Kapak kaldırılınca Aiolos'un arpının müziğini andıran bir inilti duyuldu. Suzanna bir anahtar daha aldı, çatır çutur sesler çıkararak başka bir kilit daha açtı. Dolaptan küçük meşin bir çanta çıkardı.

"Evde yeraltı geçitlerim, gizli kapılarım vardır. Garip bir dolap değil mi bu? Şu çantada servetimin dörtte biri saklıdır. Bakın nasıl kabarık? Beni boğmak gibi bir niyetiniz yok, değil mi?"

Gözlerini teğmene çevirerek saf saf güldü. Teğmen de güldü. Anahtarları parmakları arasında oynar gibi beceriklice evirip çevirmesi karşısında, "Ne ilginç kadın!" diye düşündü.

Kadın çantanın anahtarını bulunca, "Hah, işte!" dedi. "Bay alacaklı, görelim, senet meydana çıksın bakalım! Aslına bakılırsa para denen nesne aptalca bir şeydir. Gene de tüm değersizliğine karşın kadınlar onu severler. Biliyor musunuz, ben iliklerime değin Yahudi'yim. Şu Salamonlara, Yankellere bayılırım. Bununla birlikte Sami ırkı kanımızda en beğenmediğim şey, paraya olan düşkünlüğümüzdür. Parayı biriktiriyorlar da biriktiriyorlar, ama niye biriktirdiklerini kendileri de bilmiyor-

lar. İnsan yaşamalı, yaşamın zevkini çıkarmalı. Oysa bizimkilerin metelik harcarken ödleri patlar. Bu bakımdan ben Salamonlardan çok, hovarda süvari subaylarına benzerim. Para bir yerde duracağına harcansın. Görünüşte Yahudi'ye benzeyen bir yanım yok. Şivem beni ele veriyor mu, ne dersiniz?"

Teğmen ezilip büzülmeye başladı:

"Ne desem, bilmem ki... Düzgün konuşuyorsunuz ama 'r'leri peltek söylüyorsunuz."

Suzanna güldü, minik anahtarı çantanın kilidine soktu. Teğmen de o sırada cebinden senet ile bir not defteri çıkarıp bunları masanın üstüne koydu.

Suzanna neşeyle teğmene bakıyordu:

"Bir Yahudi'yi en çok şivesi ele verir. Kendisini ne kadar Rus ya da Fransız göstermeye çalışırsa çalışsın, ondan 'puh' demesini isteyin, beceremeyip 'peh' diyecektir. Oysa bakın, ben düzgün 'puh' diyorum. Puh, puh!"

İkisi de gülmeye başladılar. "Gerçekten ilginç kız!" diye düşündü Sokolski.

Suzanna çantayı bir iskemlenin üstüne bıraktı, teğmene doğru bir adım attı, yüzünü onun yüzüne yaklaştırarak neşeyle konuşmasını sürdürdü:

"Yahudilerden sonra sevdiğim iki ulus Ruslar ile Fransızlardır. Lisede iyi bir öğrenci değildim, tarih de bilmem, ama bana öyle geliyor ki, dünyanın geleceği bu iki ulusun elindedir. Ben yabancı ülkelerde çok kaldım, hatta altı ay Madrid'de yaşadım. Sokaklardaki kalabalıklardan yaptığım gözlemlere göre şu kanıya vardım ki, Ruslar ile Fransızlardan başka aklı başında bir topluluk yok. Dillerini ele alalım en başta... Almanca katır dili sanki. İngilizceden daha budalaca bir şey tasarlayabiliyor musunuz? Nasıl mı? Fayt-fiyt-füyt! İtalyanca yavaş konuşulduğunda güzeldir, çenesi düşük İtalyan kadınlarını dinlerseniz Çıfıt çarşısına girdiğinizi sanırsınız. Ya Lehliler? Aman Tanrım, bundan daha çirkin bir dil olamaz! 'Ne pepşi, Petşe, pepşem vepşa, bo mojeş, pşepepşitsa vepşa pepşem.' Anlamı şu: 'Piotr, domuz etli yemeğe fazla biber koyma, biberini fazla kaçırmış olursun.' Kah kah kah!"

Suzanna gözlerini arkaya devirdi, kahkahayla gülmeye başladı. Öylesine neşeli, etkili bir gülüşü vardı ki, teğmen de ona bakarak kahkahayı bastı. Suzanna konuğunun göğüs düğmesini tutarak konuşmasını sürdürdü:

"Elbette siz Ruslar Yahudileri sevmezsiniz... Buna karşı çıkacak değilim, birçok ulusun olduğu gibi onların da kusurları vardır. Ama bunda Yahudilerin suçu ne? Tüm suç gene Yahudi kadınlarında! Uzağı göremezler, açgözlüdürler, şiirle bir ilgileri yoktur, can sıkıcıdırlar. Herhalde Yahudi kadınıyla yaşamamışsınızdır hiç, yaşasaydınız bunun ne tatsız bir şey olduğunu anlardınız."

Suzanna son sözleri uzatarak, gülmeden, heyecansız söylemişti. Sonra bunca açık sözlülüğünden kendisi de ürkmüş gibi sesini kesti. Yüzü de birdenbire garip, anlaşılmaz bir biçimde değişmişti. Gözlerini teğmene dikti, dudakları aralandı, birbirine kenetli dişleri açığa çıktı. Yüzünde, boynunda, hatta göğsünde yırtıcı bir kedi anlatımı belirdi. Gözlerini konuğundan ayırmaksızın hızlı bir hareketle gövdesi büküldü, kedi çevikliğiyle masanın üstünden bir şey kaptı. Bütün bunlar birkaç saniye içinde olup bitmişti. Onun hareketlerini izleyen teğmen kadının beş parmağının senedi nasıl buruşturduğunu, hışırdayan beyaz kâğıdın bir an havada parlayıp nasıl avcunun içinde kaybolduğunu gördü. Saf saf gülerken sonuçta suç işlemeye kadar varan bu ani, alışılmamış değişim karşısında öylesine şaşırdı ki, yüzü sarardı, bir adım geriledi.

Kadınsa dikkatli, ürkek bakışlarını ondan ayırmaksızın sıkılı yumruğunu kalçasının yanına sürterek yan cebini arıyordu. Yumruk yakalanmış bir balık gibi cebin önünde çırpınıyor, ama bir türlü delikten içeri giremiyordu. Bir saniye daha geçse senet kadının giysisinin gizemli bölmeleri içerisinde kaybolup gidecekti, ama teğmen aynı anda toparlanıp hafifçe bağırdı, aklından çok içgüdüsüne uyarak kadını kolundan, sıkılı yumruğunun üstünden yakaladı. Kadın bunun üzerine dişlerini daha bir kenetledi, var gücüyle kolunu çekti ve kurtardı. Teğmen de bir koluyla onun beline sımsıkı sarıldı, öbür eliyle göğsünü tuttu; böylece ikisi arasında bir boğuşma başladı. Teğmen, Su-

zanna'nın kadınlık iffetini incitmeden, ona acı vermeden kaçıp kurtulmasını önlemeye, senedi sıkan yumruğunu yakalamaya çalışıyor, Suzanna ise teğmenin kolları arasından sıyrılmak için esnek, kıvrak bedeniyle yılanbalığı gibi eğilip bükülüyor, dirsekleriyle adamın göğsünü dövüyor, tırnaklarıyla yüzünü tırmalıyordu. Böyle bir durumda teğmenin elleri ister istemez kadının bedeni üzerinde dolaşıyor, ona acı veriyor, kadınlık iffetini incitecek hareketler yapıyordu.

Hâlâ şaşkınlıktan kurtulamayan, olanlara inanmak istemeyen, yasemin kokusundan midesi bulanan teğmen, "Ne garip bir durum! Olacak şey değil!" diye düşünüyordu bir yandan da.

Hızlı hızlı soluyarak, eşyalara çarparak, ikisi de ağızlarını açmaksızın oradan oraya savrulmaktaydılar. Boğuşmaya kendini tümüyle kaptıran Suzanna kıpkırmızı kesilmiş, gözlerini yummuştu. Bir ara kendini büsbütün yitirerek yüzünü teğmenin yüzüne dayadı, bundan dolayı teğmen dudaklarında tatlı bir lezzet duydu... Böyle uğraşıp dururlarken teğmen en sonunda kadının yumruğunu yakaladı. Ama yumruğu açıp içinde senedi bulamayınca kadını bıraktı, ikisinin de yüzleri kıpkırmızı, saçları başları dağınık, güçlükle soluk alarak birbirlerini süzüyorlardı. Kadının yüzündeki o acımasız, yırtıcı kedi görünümü yavaş yavaş hoş bir gülümsemeye dönüştü. Bir kahkaha atıp tek bacağı üzerinde döndü, kahvaltının hazır beklediği odaya yöneldi. Teğmen de onun arkasından...

Suzanna hâlâ sık sık soluk alıyor, yüzü alev alev yanıyordu. Masanın bir ucuna oturdu, bir kadeh şarap içti. Teğmen sürüp giden sessizliği bozarak, "Beni dinleyin!" dedi. "Şaka yapmıyorsunuz herhalde?"

Suzanna ağzına bir parça ekmek attı.

"Kesinlikle hayır!"

"Ya! Bunu nasıl açıklayacağız öyleyse?"

"Canınız nasıl açıklamak isterse... Hadi, oturun da kahvaltı edin!"

"Ama sizin bu yaptığınız dürüstlük değil."

"Olabilir. Neyse, şimdi bana ahlâk dersi vermeye kalkmayın! Benim de kendime göre bir anlayışım var."

"Demek oluyor ki, parayı ödemeyeceksiniz? Ama senedi benden aldınız..."

"Evet, ödememem çok doğal... Yoksul, kader kurbanı, ekmek parası bulamayan bir adam olsaydınız o zaman başka. Oysa evlenmeye kalkışıyorsunuz."

"Ama para benim değil, kuzenimin."

"Kuzeninizin paraya ne gereksinimi olabilir? Karısının modaya uygun giyim masrafları için mi? Nişanlınızın giyim kuşamı söz konusuysa, bu da vız gelir bana!"

Teğmen yabancı bir evde, tanımadığı bir kadının karşısında olduğunu unutmuştu. Artık davranışlarının yakışık alıp almayacağına aldırış etmiyordu. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, somurtuyor, sinirli sinirli yeleğinin önüyle oynuyordu. Dürüst olmayan hareketiyle gözünden düşen Yahudi kadınına karşı daha cüretli, daha serbest davranma isteği vardı içinde.

"Bu ne biçim şey!" diye söylendi.

Sonra, "Dinleyin beni!" dedi. "Senedi almadan şuradan şuraya adımımı atmayacağım!"

Suzanna güldü:

"Daha iyi ya! İsterseniz tümüyle bizim eve yerleşin, benim için daha eğlenceli olur."

Teğmen az önceki boğuşmanın verdiği heyecanla Suzanna'nın gülümseyen küstah yüzüne, yemek çiğneyen ağzına, kalkıp kalkıp inen memelerine bakıyor, ona karşı duyduğu cüret, cesaret gitgide artıyordu. Senedi düşünecek yerde bu Yahudi kızının romantik serüvenleri, serbest yaşam tarzıyla ilgili, kuzeninin anlattıkları geldi hatırına. Bu anılar cüretini daha bir artırdı. Bunun üzerine hızla yürüyüp kadının yanına oturdu, senedi tümüyle unutarak kahvaltıya başladı.

Suzanna gülüyordu.

"Şarap mı istersiniz, yoksa votka mı? Demek ki bekleyip senedi geri almaya karar verdiniz. Vah, zavallı çocuk! Senedi alayım derken günler, geceler geçireceksiniz burada. Buna nişanlınız ne der, bilmem!"

II

Aradan beş saat geçti. Teğmenin kuzeni Aleksey İvanoviç Kriukov sırtında hırkası, ayaklarında terlikleri, çiftliğindeki evinde odadan odaya dolaşıyor, sabırsızlıkla pencereden dışarıyı gözlüyordu. Uzun boyu, sağlam yapısı, kapkara kocaman sakalıyla Suzanna'nın dediği gibi tam bir erkek güzeliydi. Yalnız belli bir yaş dönemini geçtiğinden, gövdesi et toplayıp şişmanlamış, tepesindeki saçları dökülmüştü. Ruhsal yapısına gelince, aydınlarımız arasında sıkça rastlanan tiplerdendi: iyi yürekli, babacan, bilimle, sanatla, dinsel konularla yakından ilgilenen, onur ve mertlik duyguları gelişmiş, ama pek derin düşünmeyen, tembel bir adam... İyi yemek yemesini, içki içmesini sever, güzel briç oynar, kadınlardan, cins atlardan anlar, bunun dışında fok balığı gibi kımıldamadan oturur... Onun bu uyuşukluktan kurtulmak için insanı altüst eden, olağanüstü bir çaba harcaması gerekirdi. O zaman da yeryüzünde her şeyi unutup aşırı bir devingenlik gösterir, herkesi düelloya çağırır, bakanlıklara yedi sayfalık dilekçeler döşenir, ilçe sokaklarında dörtnala at koşturur, kızdıklarına "Namussuz!" diye bağırır, daha olmadı, mahkemeye verirdi...

Gözleri hep pencerede, karısına, "Bizim Saşa[3] nerelerde kaldı? Tam yemek zamanı!" diyordu ikide birde.

Altıya kadar teğmeni beklediler, sonra yemeğe oturdular. Vakit ilerleyip akşam yemeği zamanı gelince Aleksey İvanoviç, kulakları hep kapı gıcırtısı ile ayak seslerinde, omuzlarını silkerek şöyle söylenmeye başladı:

"Garip! Bizim bu hınzır oğlan ortakçının evinde takılıp kalmasın?"

Yatma zamanı odalarına çekilirlerken Kriukov, teğmenin ortakçıyla güzelce kafayı çektikten sonra onlarda gece yatısına kaldığı kanısına vardı.

Teğmen Aleksandr Grigoryeviç, kuzeninin evine ancak ertesi gün sabahleyin dönebildi. Yorgun gözüküyordu, durumundan utanç duyduğu belliydi. Kriukov'u bir köşeye çekerek gizemli bir tavırla, "Seninle baş başa konuşmamız gerekiyor," dedi.

3 Aleksandr'ın küçüklük adı – ç.n.

Çalışma odasına girdiler. Teğmen kapıyı arkadan sürgüledi, konuşmaya başlamadan önce odada bir hayli dolaştı.

"Başıma öyle bir şey geldi ki, sana nasıl anlatacağımı bilemiyorum," dedi en sonunda. "Anlatsam da inanmazsın..."

Kızarıp bozararak, kuzeninin yüzüne bakmaksızın senet öyküsünü anlatmaya koyuldu. Kriukov bacaklarını iki yana açmış, başını öne eğerek dinliyor, somurtuyordu. Kuzeninin anlatacakları bitince, "Şaka mı yapıyorsun?" diye sordu.

"Ne şakası yahu? Böyle şaka olur mu?"

Kriukov'un yüzü kızardı, kollarını açtı.

"Anlaşılır gibi değil! Senin yaptığın düpedüz salaklık! Elin karısı göz göre göre suç işliyor, alçaklığa kalkışıyor, sen de onu durduracağın yerde okşayıp öpmeye kalkıyorsun!"

Teğmen suçlu suçlu gözlerini kırpıştırdı:

"Vallahi, nasıl olduğunu ben de anlamadım! Anladıysam gözüm çıksın! Yaşamım boyunca ilk kez böyle bir yaratığa çattım. Güzelliğiyle, zekâsıyla değil, küstahlığıyla, utanmazlığıyla insana pes dedirtiyor."

"Küstahlığıyla, utanmazlığıylaymış! Sevsinler seni, e mi? Bu gibi pisliklerden pek hoşlandığına göre çamurun içinden bir domuz çıkarsaydın da çiğ çiğ yeseydin bari. Ucuza gelirdi hiç olmazsa. Az değil, iki bin üç yüze patladı bize!"

Teğmen yüzünü buruşturdu:

"Ağzından çıkan güzel sözlere bak! Korkma, iki bin üç yüz rubleni veririm."

"Vereceğini biliyorum, ama iş parada değil ki! Paraya aldırdığım bile yok. Beni asıl kızdıran, senin şu paçavra gibi gevşekliğin... Yere batası pısırıklığın! Bir de evlenmek istiyorsun, nişanlısın!"

Teğmenin iyice yüzü kızardı:

"Ah, o konuyu hiç açma! Aklıma geldikçe kendimden tiksiniyorum. Utancımdan yerin dibine giresim geliyor. Şimdi ben ne yapacağım? Beş bin ruble için teyzeme dil dökmektense öleyim daha iyi!"

Kriukov'un öfkesi kolay geçmedi, uzun süre homurdandı durdu. Sonra dinginleşerek sedire oturdu, kuzeniyle alay et-

meye başladı:

"Teğmene bak! Nişanlıymış, evlenecekmiş!"

Bir ara bir yerine iğne batmışçasına ayağa fırladı, topuğunu yere vura vura odada dolaşmaya başladı. Sonra yumruğunu sıkarak bağırdı:

"Göreceksin, bunu onun yanına bırakmayacağım! Senedi geri almazsam adam değilim! Kadınlar dövülmez ama onu bir güzel pataklayacağım! Karşısında teğmen yok onun! Küstahlığı, utanmazlığı vız gelir bana! Bir yerini kırayım da görsün!"

Dışarıya seslendi:

"Mişka! Çabuk söyle de tek atlı arabamı koşsunlar!"

Çabucak giyindi, telaşa kapılan teğmene aldırmayarak arabasına atladı, geriye dönüp bakmaksızın Suzanna Moiseyevna'nın evinin yolunu tuttu. Teğmen, kuzeninin arabasının arkasından kalkan toz bulutuna uzun uzun baktı, sonra gerinerek esnedi, kendi odasına çekildi. Daha çeyrek saat geçmeden derin bir uykuya dalmıştı.

Uyandırıp yemeğe çağırdıklarında saat altı olmuştu. Yengesi onu yemek odasında karşıladı.

"Bakın şu Aleksey'in yaptığına! İnsan yemekte bekletilir mi?" dedi.

Teğmen esnedi:

"Nasıl, gelmedi mi daha? Belki ortakçısına takılmıştır."

Aleksey İvanoviç o gecede gelmedi. Yengesi ile Sokolski, Alyoşa[4] ortakçısının evinde iskambil oyununa dalmıştır, geceyi orada geçirecektir diye düşündüler. Oysa hiç de düşündükleri gibi değildi.

Aleksey Kriukov ertesi sabah evine döndüğünde kimseye selam vermeden sessizce çalışma odasına çekildi.

Teğmen şaşırmıştı. İrileşen gözlerini kuzenine dikerek, "Ne oldu? Anlat bakalım!" dedi.

Kriukov "Boş ver!" anlamında elini salladı, güldü.

"Niye gülüyorsun? Anlatsana şunu!"

Beriki kendini kanepenin üstüne attı, başını yastığın altına soktu, bütün bedeni sarsılarak kahkahayla gülmeye başladı. Bir

4 Aleksey – ç.n.

süre sonra doğruldu, gülmekten yaşaran gözlerini şaşkın şaşkın bakan teğmene çevirerek, "Şu kapıyı kapat!" dedi. "Ne karıymış be, şimdi sana hepsini anlatırım!"

"Senedi aldın mı?"

Kriukov elini salladı, bir kahkaha daha patlattı:

"Böyle kadın görmedim! Kardeşim, beni onunla tanıştırdığın için sana ne kadar teşekkür etsem azdır! Kadın değil, eteklik giymiş bir şeytan sanki! Evine vardım, hışımla içeri girdim. Beni görünce sanırsın ki, tanrı Zeus öcünü almaya gelmiş! Kaşlar çatık, surat asık, yumruklar sıkılı! Beni kim böyle görse ödü kopar. 'Hanımefendi, alay edilecek adam değilim ben!' diye gürledim. Valiye gitmekle, mahkemeye vermekle gözünü korkuttum... Önce ağladı, sana şaka yaptığını söyledi. Hatta parayı ödemek niyetiyle beni dolaba kadar götürdü. Sonra durup dururken Avrupa'nın geleceğinin Ruslar ile Fransızların elinde olduğu laflarını gevelemeye başladı. Kadınlara verip veriştirdi. Ben de salakçasına kulaklarımı açmış, onu dinliyordum. Tıpkı senin gibi... Yakışıklıyım diye bana aman ne övgüler düzdü. Gücümü anlamak için omzumun şurasından tuttu. Sonuçta, gördüğün gibi, elinden yeni kurtulup gelebildim. Kah kah! Biliyor musun, senden çok hoşlanmış!"

Teğmen güldü: "Sen de amma toymuşsun! Evli barklı, saygıdeğer adama bak! Yaptıklarından utan be! Ayıp değil mi? Bak kardeşim, ciddi söylüyorum, sizin ilçede de bir kraliçe Tamara'nız[5] varmış da bizim haberimiz yokmuş."

"Yalnız bizim ilçede değil, bütün Rusya'da böyle çabuk kılık değiştiren bir maymun bulamazsın. Kadın işlerinde uzman biri olarak karşıma şimdiye dek böylesi çıkmadı. Düşüp kalkmadığım yosma kalmadı ama bu hepsine taş çıkartır. Tam söylediğin gibi küstahlığıyla, utanmazlığıyla alt ediyor insanı. Bu kadında hoşuma giden, keskin geçişler yapıp renkten renge girmesi, çok hızlı hareket etmesi. Senede gelince, vıjjt, yok oldu ortadan. Üstüne soğuk su içebilirsin, ikimiz de büyük günah işledik, seninle suçluyuz yarı yarıya. Bana borcun iki bin üç yüz

5 Lermontov'un bir şiirinin kahramanı Tamara. Gürcü söylencesine göre yolcuları büyüyle şatosuna çekip aşk gecesinden sonra öldüren kraliçe – ç.n.

değil, bunun yarısı. Karıma ortakçının evinde kaldığımı söyleyeceğim ister istemez."

İki kuzen başlarını yastıkların altına gömüp kahkaha atmalarını sürdürdüler. Arada bir başlarını kaldırıp birbirlerine bakıyorlar, sonra yeniden kahkahayı basıyorlardı:

"Nişanlı delikanlıya bak! Üstelik teğmen!" diyordu Kriukov.

Sokolski de, "Koskoca evli adam! Saygıdeğer aile babası!" diye karşılık veriyordu.

Yemekte de birbirlerine laf dokundurdular, karşılıklı göz kırpıp bakıştılar, peçetelerle ağızlarını kapatıp kıs kıs güldüler. Yemekten sonra çok keyifliydiler. İkisi de Türk kılığına girip birbirlerini tüfekle kovalayarak çocukları eğlendirmek için savaş oyunları oynadılar. Akşam üzeri aralarında bir tartışma çıktı. Teğmen, birbirlerini tutkuyla sevseler bile evlenince erkeğin kadından drahoma almasının alçaklık olduğunu ileri sürüyor, Kriukov ise masayı yumruklayarak bu görüşün saçmalığını kanıtlamaya çalışırken karısının kendi malını getirmesini istemeyen bir erkeğin bencillik, zorbalık yapmış olacağında ısrar ediyordu. Böyle uzun süre karşılıklı bağırdılar, birbirlerini anlamadan öfkeden köpürdüler, bir yandan da boyuna içtiler. Sonunda geceliklerinin eteklerini topladılar, herkes kendi yatak odasına çekildi. Çok geçmeden derin bir uykuya daldılar.

Yaşam kendi düzgün, kaygısız, tembel akışı içinde sürüp gitmeye başladı. Toprağın üstüne gölgeler düştü, bulutlardan gök gürültüleri geldi, seyrek de olsa, doğanın ağlayabileceğini gösteren, rüzgârın acı iniltileri duyuldu, ama bu insanların rahatını kaçırmaya hiçbir şeyin gücü yetmedi. Kimse kalkıp da Suzanna Moiseyevna'ya kaptırılan senedin sözünü etmiyordu. Konuyu açmaktan ikisi de utanıyor gibiydiler. Ama Yahudi kızını, onunla yaşadıklarını unutamıyorlar; bu olayı yaşamın bir cilvesi, karşılarına ansızın çıkan, yaşlılık günlerinde zevkle anlatacakları tuhaf bir güldürüymüş gibi anlatıyorlardı.

Yahudi kızıyla görüşmelerinin altıncı ya da yedinci gününde Kriukov çalışma odasında halasına kutlama mektubu yazmaktaydı. Aleksandr Grigoryeviç ise masanın biraz ilerisinde konuşmadan geziniyordu. Teğmen o gece iyi uyumamıştı; keyif-

sizdi, canı sıkkındı. Bir yandan odada dolaşıyor, bir yandan da sonu yaklaşan iznini, yolunu bekleyen nişanlısını, sürekli köyde yaşamanın zorluklarını düşünüyordu. Bir ara gelip pencerenin önünde durdu, bahçedeki ağaçlara uzun uzun baktı, üst üste üç sigara içti ve birden kuzenine döndü.

"Alyoşa,[6] senden bir ricam var. Bugün için bana binek atını verir misin?"

Kriukov kuzenini dikkatle süzdü, kaşlarını çattı, mektup yazmayı sürdürdü.

Teğmen, "Atını verecek misin?" diye sordu bir daha.

Kriukov ona bir daha baktı, sonra yavaş yavaş masasının çekmecesini açtı, oradan kalın bir tomar çıkararak kuzenine verdi.

"İşte sana beş bin ruble. Benim param değil ama önemi yok. Şimdi posta arabasına haber salalım, bin git. Böylesi daha iyi değil mi?"

Bu sefer teğmen, Kriukov'u dikkatli dikkatli süzdü, sonra gülmeye başladı. Yüzü kızararak, "Sen yok musun ya, Alyoşa!" dedi. "Nereye gideceğimi nasıl bildin? Gerçekten o karıya gidecektim. Dün çamaşırcı kadın bana o gün giydiğim kahrolası ceketi temizleyip verince burnuma yasemin kokusu geldi, dayanamadım, beni oraya çekti."

"Bir an önce buradan ayrılmalısın!"

"Evet, öyle. Zaten iznim de bitti. İyisi mi, bugün yola çıkayım. En doğrusu bu... Sizinle ne kadar kalırsam kalayım, sonunda birliğime gitmem gerekecek. Tamam, karar verilmiştir."

Aynı gün yemekten önce posta arabası geldi. Teğmen kuzeniyle vedalaştı, iyi dileklerle yola koyuldu.

Aradan bir hafta geçti. Bulutlu ama sıcak, boğucu bir gündü. Sabahın erken saatlerinden beri Kriukov odasında amaçsız amaçsız dolaşıyor, pencerelerden dışarı bakıyor, artık görmekten bıktığı albümleri karıştırıyordu. Karısı ile çocukları gözüne ilişince de öfkeli öfkeli homurdanıyordu. Çocukların davranışı, karısının hizmetçilere sert çıkışı da hoşuna gitmiyordu nedense. Masraflar gelire göre iyi ayarlanmıyor gibi bir duygu içindeydi. Kısacası, "beyimiz"in keyfi yerinde değildi.

6 Aleksey'in küçüklük adı – ç.n.

Yemekte çorbayı, eti beğenmeyen Kriukov yemek bittikten sonra arabanın hazırlanmasını söyledi. Usulca avludan çıktı, arabayı çeyrek fersah kadar ağır ağır sürdü, durdu. "Yoksa ona... Şu şeytana mı gitmeli?" diye geçirdi içinden bulutlu göğe bakarak.

Sanki bu soruyu kendisine gün boyunca ilk kez sormuşçasına gülmeye başladı. Aynı anda da yüreğindeki tüm sıkıntılar uçup gitti, uyuşuk gözleri neşeyle parladı. Ata kamçıyı yapıştırdı...

Yol boyunca hayalinde Suzanna'nın onu görünce nasıl şaşıracağını, birlikte nasıl gülüp eğleneceklerini canlandırıyordu. Değişmiş, tazelenmiş olarak dönecekti evine.

"İnsan ayda bir kez kendini yenilemeli," diye düşünüyordu. "Durağanlaşan hücreleri silkinip yeni baştan harekete geçmeli. Ama bu içkiyle mi olur, Suzanna'yla mı... Bir şeyler yapmalı işte..."

İçki fabrikasının bahçesine girdiğinde karanlık bastırmıştı. Ev sahibinin açık pencerelerinden gülüşmeler, şarkı sesleri geliyordu. Kalın bir erkek sesinin söylediği, "Şimşekten parlak, ateşten sıcak..." şarkısı çarptı Kriukov'un kulaklarına.

"Şuna bakın! Konukları da var," dedi kendi kendine.

Evde konukların olması pek hoşuna gitmemişti. Elini çıngırağın ipine uzatırken, "Dönmeli mi yoksa?" diye düşündü, ancak çıngırağı çalmış bulundu, kapı açılınca tanıdık merdivenden yukarı tırmandı. Holde dururken salona bir göz attı. İçeride hepsi de tanıdık toprak ağaları, memurlar vardı. Beş-altı kişiydiler, tümü de erkek... Bunlardan uzun boylu, zayıf olanı piyanonun önünde oturuyor, uzun parmaklarıyla bir yandan tuşlara vururken bir yandan da şarkı söylüyordu. Ötekiler dinliyorlar, kıvançlarından sırıtıyorlardı. Kriukov aynada kendine baktı, tam salona girmek üzereydi ki, aynı siyah giysisi içinde, neşeyle gülerek Suzanna Moiseyevna çıktı karşısına. Kadın onu görür görmez önce bir an taş kesildi, sonra bir çığlık attı, yüzü sevinçle parladı.

"A, siz misiniz? Bu ne güzel sürpriz!" dedi elinden tutarak.

Kriukov da kadını belinden kavradı:

"İşte bu da sensin! Söyle bakalım, Avrupa'nın geleceği gene Ruslar ile Fransızların elinde mi?"

Kadın gülerek Kriukov'un elini hafifçe itti...

"Ah, ne kadar kıvançlıyım, bilseniz! Hadi, salona buyurun. Hepsini de tanıyorsunuzdur... Hemen söyleyeyim de size çay versinler. Adınız Aleksey'di, değil mi? İçeri buyurun, ben de şimdi geliyorum."

Eliyle bir öpücük yolladı, arkasından baygın bir yasemin kokusu bırakarak hızla holden uzaklaştı. Kriukov başını dikleştirdi, salona girdi, içeridekilerin hepsi de yakından tanıdığı kimselerdi. Ama Kriukov başıyla hafifçe selam vermekle yetindi. Onlar da onu aynı biçimde selamladılar. Karşılaştıkları yer onlara pek yakışmıyormuş, birbirlerini tanımazlıktan gelirlerse daha uygun kaçarmış gibi gizli bir anlaşma içindeydiler sanki.

Kriukov salondan konuk odasına geçti, oradan bir başkasına... Üç-beş kişiye daha rastladı oralarda. Hepsi de tanıdık kişilerdi, ama onu görmezlikten geldiler. Yüzlerinden sarhoş, neşeli oldukları anlaşılıyordu. Aleksey İvanoviç adamlara yan gözle bakıyor, şaşmaktan kendini alamıyordu. Hepsi de çoluk çocuk sahibi, feleğin çemberinden geçmiş, saygıdeğer insanlar nasıl olur da böylesine beş paralık, zavallı bir eğlenceye kendilerini kaptırırlardı? Omuz silkiyor, gülümsüyor, odadan odaya dolaşıyordu.

Şöyle düşünüyordu: "Öyle yerler vardır ki, orada ayık duran insanın midesi bulanır, sarhoşun ise neşesi gelir. Ayıkken bir gün olsun operete, Çingenelere gittiğimi anımsamıyorum. Şarap insanı daha iyi yürekli yapar, gördüğü kusurları hoş karşılamasını sağlar..."

İşte böyle dolaşırken birden apışıp kaldı, iki eliyle birden kapı kasasına tutundu. Suzanna'nın çalışma odasında, yazı masasının başında Teğmen Aleksandr Grigoryeviç oturuyordu. Şişman, sarsak bir Yahudi'yle bir şeyler konuşuyorlardı. Teğmen kuzenini görünce kıpkırmızı kesildi, gözlerini masadaki albüme çevirdi.

Onur duygusu kabaran Kriukov'un kan beynine sıçradı. Şaşkınlıktan, utançtan, öfkeden ne yapacağını bilemediği için ma-

sanın önünde dolanmaya başladı. Sokolski bu arada başını daha aşağı eğmiş, duyduğu utançtan dolayı çektiği acıyla yüzü çarpılmıştı. Sonunda kendini biraz toparlayarak başını doğrulttu, gülümsemeye çalıştı.

"Ah, sen misin Alyoşa! Şu kadınla vedalaşayım da öyle gideyim diye uğramıştım, ama gördüğün gibi... Yarın kesinlikle yola çıkacağım."

Aleksey İvanoviç "Ben şimdi ona ne diyeyim? Kendim de burada bulunduğuma göre onu nasıl suçlayabilirim?" diye düşünüyordu.

Böylece kuzenine tek söz söylemeden, homurdana homurdana, odadan sıvıştı. Salonda aynı kalın ses, "O kadını göksel varlık olarak görme, aramızdan da alma!" şarkısını söylüyordu.

Çok geçmeden Kriukov'un arabası tozlu yolda takırtılar çıkararak koşturmaya başladı.

Hayaller

(Мечты)

İki jandarma eri. Biri kara sakallı, tıknaz, kısa bacaklı bir genç. Bacakları öylesine kısa ki, arkadan bakınca gövdesinin çok çok aşağıdan başladığını düşünürsünüz. Öbürü ise uzun boylu, zayıf, sopa gibi dimdik; ikinci delikanlının koyu kızıl, seyrek sakalları var. Bu iki jandarma, adını, soyunu sopunu anımsamayan bir serseriyi il merkezine götürmektedirler. Birinci jandarma sallana sallana yürür, durmadan çevresine bakınır, ağzında saman çöpü, saman çöpü bulamazsa yenini geveler, hep ellerini kalçalarına vurur, bir şeyler mırıldanır. Genellikle umursamaz, dünyayı boş veren bir duruşu vardır. Öbürüyse dar omuzlarına, sıskalığına karşın ağırbaşlı, oturaklı, önemini bilen adam havasındadır; duruşu ve yüzünün anlatımıyla eski kutsal tasvirlerde betimlenen tarikat papazlarına ya da cengâverlere benzer. Zekâsından dolayı Tanrı ona ikinci bir alın eklemiştir, yani başı dazlaktır, bu da yukarıda anılan benzerlikleri daha bir pekiştirmektedir. Birincisinin adı Andrey Ptaha,[1] ikincisininki Nikandr Sapojnikov'dur.

Koruma altına alarak götürdükleri adam, bizim serseriler hakkındaki düşüncelerimize hiç uymamaktadır. Ufak tefek, cılız, hastalıklı bir adamdır bu. Yüzünün çizgileri uçuk, ince, bel-

1 Kuş – ç.n.

li belirsizdir. Kaşları seyrek, bakışları uysal, saygılıdır; otuzunu devirdiği halde bıyıkları yeni terlemektedir. Elleri yenlerinin içinde, öne eğilerek, ürkek ürkek yürür. Köylülerin giymediği türden, tüyleri dökülmüş kumaş paltosunun kalkık yakası, şapkasına kadar başını çepeçevre örtmüştür, güzel dünyamıza yalnızca küçük kırmızı burnu bakmaya cüret etmektedir. İnce sesiyle hep alttan alarak konuşur, ikide birde öksürür. Onu, adını söylemek istemeyen bir kopuğa benzetmek öylesine zor ki! Zavallıcık bir serseriden çok, Tanrı'nın unuttuğu, başarısız, yoksul düşmüş bir papaz çocuğuna, ayyaşlıktan dolayı işten kovulan bir yazıcıya, zayıf yeteneğini oyunculuk alanında denedikten sonra yoldan çıkmış oğul meselinde[2] son perdeyi oynamak üzere evine dönen bir tüccar oğluna ya da yeğenine benzemektedir ancak. Ya da sonbaharın ökçe koparan çamuruyla yılmadan savaştığına bakılırsa, "rahat bir yaşam, günahsız bir ortam" bulmak amacıyla Rus manastırlarının birinden ötekine gezen bir manastır sofusu olabilir.

Yolcular haylidir yol tepmektedirler, ancak çevrelerindeki dar bir toprak parçasından ötesini göremezler. Önlerinde birkaç metre çamurlu, koyu boz bir yol vardır, arkalarında da öyle. Daha uzaklara, nereye bakarlarsa baksınlar sisle örülmüş, ötesini göremedikleri beyaz bir duvarla kuşatılmışlardır. Yürürler, yürürler, duvara bir türlü yaklaşamazlar; çevrelerinde aynı dar toprak parçası... Köşeli, beyaz bir taş, bir sel çukuru, gelip geçen arabalardan düşmüş bir sap demeti çarpar gözlerine; donuk yüzlü, genişçe bir su birikintisi ıpıldar durur bir süreliğine. Derken, dış hatları belirsiz bir gölge çıkıverir karşılarına; yaklaştıkça gölge küçülür, koyulaşır; daha da yaklaşınca üstündeki rakamları silinmiş, yana yatmış bir kilometre taşı ya da yol kıyısında dilenen, çıplak, ıslak dilenciler benzeri bir kayın ağacı dikilir önlerine. Kayın ağacı onlar geçerken son sarı yapraklarıyla bir şeyler mırıldanır, yapraklardan biri daha düşerken, tembel tembel dönerek uçar... Sonra gene sis, gene çamur, yol kenarlarında gene koyu boz otlar... Otların yapraklarından donuk, kötücül gözyaşları sarkar. Bunlar toprak ananın yaz gü-

2 İncil'de anlatılan baştan çıkmış oğul öyküsü – ç.n.

neşini sabah karşılayıp akşam uğurlarken döktüğü; bıldırcınların, kuyruksallayanların, ince bacaklı çullukların susuzluğunu giderdiği sevinç gözyaşları değildir. Yolcuların ayakları vıcık vıcık yapışkan çamura batar. Yürürken her adım atışları büyük çaba gerektirir.

Andrey Ptaha biraz heyecanlıdır. Serseriyi tepeden tırnağa süzer, ağzı içki kokmayan bu adamın nasıl olup da adını anımsayamadığını anlamaya çalışır.

"Hıristiyan mısın sen?" diye sorar.

Beriki uysalca, "Evet, Hıristiyanım," der.

"Hımın. Demek, seni vaftiz ettiler..."

"Ne sandındı ya! Müslüman filan değilim ben. Kiliseye giderim, perhiz ayında etli, sütlü yemem. Ben dini bütün adamım."

"Adın ne öyleyse?"

"Canın nasıl isterse sen öyle söyle."

Ptaha omuz silker, şaşkınlık içinde elini kalçasına vurur. Nikandr Sapojnikov ise ciddiyetini bozmadan susar. O Ptaha kadar saf değildir, bir Hıristiyan, adını başkalarından saklıyorsa bunun bir nedeni olduğunu bilir. Anlamlı yüzü sert ve soğuktur. Ötekilerden biraz ayrı yürür, onlarla gevezelik etmeyi kendine yakıştırmaz, yanındakilere, hatta sise bile ağırbaşlılığını, akıllılığını göstermek isteyen tavırlar takınır.

Ptaha serserinin yakasını bırakmaz:

"Allah allah, gel de çık işin içinden! Köylü desen köylü değil, bey desen gene değil! Sanki ikisi arası bir şey... Geçenlerde bentte kalbur yıkıyordum, elime parmak kadar bir yaratık geçti; kuyruğu var, solungaçları var... Önce balık sandım. A, bir de baktım, Tanrı cezasını versin, ayaklarını görmez miyim meretin? Hayvan mıdır, balık mıdır, şeytan bilir! İşte sen de öylesin... Mesleğin nedir senin?"

Serseri, "Ben mujiğim, köylü takımındanım," diyerek içini çeker. "Anacığım toprak köleliğinin kaldırılmasından sonra bey konağında hizmetçi kalmış. Gerçi ben ilk bakışta köylüye pek benzemem, doğrudur, hemşerim... Alnımın yazısı böyleymiş. Anacığım beyefendilerin yanında dadılık yapar, onlardan her zevki tadardı. Kendim de bey konağında doğduğuma göre

tenim de, kanım da anamdandır. Onunla birlikte bey konağında yaşadım. Anacığım beni şımarttı, önüme her istediğimi kodu, kuş sütünü eksik etmedi, köylülükten kurtulup adam olayım istedi. Bey çocukları gibi karyolada uyudum, üç öğün yemek yedim, kısa çizme, pantolon giydim. Annem yediğinden bana da yedirmezse boğazından geçmezdi. Beyefendiler ona bir giyecek mi armağan ettiler, getirir bana giydirirdi... İyi yaşardık doğrusu! Çocukluğumda yediğim şekerleri, kurabiyeleri satsak şimdi iyi bir at satın alırdım. Anam bana okuma yazma öğretti, ta çocukken yüreğime Tanrı korkusu soktu, beni öyle yetiştirdi ki, şimdi köylülerinki gibi kaba sözler çıkmaz ağzımdan. İşte, hemşerim, votka içmem, temiz giyinirim, iyi insanlar arasında kendimi gerektiği gibi çekip çevirmesini bilirim. Anacığım hayattaysa Tanrım ona esenlik versin, öldüyse rahmet eylesin."

Serseri böyle derken seyrek, kısa saçlı başından şapkasını sıyırır, gözlerini yukarı kaldırır, iki kez üst üste istavroz çıkarır. Erkek sesinden çok kocakarıların ince, titrek sesiyle, "Tanrım ona güzel günler ver, rahat yüzü göster. Öldüyse kulun Kseniya'nın günahlarını bağışla!" diye dua eder. "İşte böyle... Anacığım olmasaydı ben herhalde hiçbir şeye aklı ermeyen bir köylü parçası olarak kalırdım. Ama şimdi, hemşerim, ne sorarsan sor, her bir şeyi bilirim. Dünya kitaplarını, din kitaplarını, duaların her türlüsünü, ilmihali... Zaten Tanrı buyruğuna aykırı yaşamam. İnsanlara kötülük etmem. Bedenimi temiz tutar, ruhumun erdemli kalmasına çalışırım. Ayı gelince perhize uyarım, günü gelince bozarım. Kimi insanlar yalnızca votkadan, oburluktan zevk alırlar; bense boş zamanlarımda bir köşeye çekilir, kitabımı okurum. Hep okurum, sonra ağlarım, ağlarım..."

"Ne diye ağlıyorsun ki?"

"Çok dokunaklı yazıyorlar da ondan... Kitaba ödediğin para üç-beş kapiktir, ama döktüğün gözyaşının, attığın çığlıkların haddi hesabı yoktur."

"Baban sağ mı bari?"

"Ne bileyim, hemşerim... İşlenen günahı saklayacak değilim ya, babamı tanımıyorum. Kendi kendime düşünüyorum da anam beni piç doğurmuş. Anacığım kendimi bildim bileli bey-

lerin yanında oturdu, o yüzden basit bir köylüye varmak istemedi."

Ptaha alaylı alaylı güldü:

"Beyin kapatması oldu desene şuna!"

"Orası öyle, anacığım bilemedi kendini nasıl çekip çevireceğini. Gerçi tertemiz, Tanrı korkusu olan bir kadındı, gelgelelim iffetini koruyamadı. Böyle davranması günah, hem de büyük günah, ona ne şüphe!.. Bu duruma göre şimdi damarlarımda soylu kanı akıyor olamaz mı? Köylü gözükmeme bakmayın siz, belki de gerçekten soylu bir kişiyimdir..."

"Soylu kişi" yumuşak, ince sesiyle durmadan anlatır, bir yandan da dar alnını buruşturur; o konuştukça, soğuktan üşümüş kırmızı burnundan fışır fışır sesler çıkar. Ptaha ise hep dinler, adama şaşkın şaşkın bakar, durmadan omuz silker...

Altı fersah yol yürüdükten sonra jandarmalar ile serseri bir tümseğin üstüne oturup dinlenirler. Ptaha mırıldanmaya başlar:

"Köpek bile kendine verilen adı unutmaz. Benim adım diyelim, Andriuşka'dır, ötekininki Nikandr. Her Hıristiyanın kutsal bir adı vardır. Herkes kendi adını bilmeli, öyle değil mi?"

Serseri içini çeker, yanağını yumruğuna dayayarak, "Öyle de, benim adım kimin işine yarar ki?" der. "Adımı bilmişim, bilmemişim, bunun bana bir yararı yok. Beni gitmek istediğim yere gönderseler şimdikinden biraz daha kötü durumda olurum, o kadar. Ya işte, Ortodoks kardeşler, ben yasaları bilen bir adamım. Serseriymişim, adımı unutmuşum, bundan dolayı beni sürseler sürseler Doğu Sibirya'ya sürerler, otuz-kırk kadar da kırbaç yerim. Ama asıl adımı söylersem yeniden küreğe gönderirler."

"Yoksa sen kürek mahkûmu muydun eskiden?"

"Öyle ya, sevgili dostum. Dört yıl tıraşlı kafayla dolaştım, ayak bileklerime zincir vuruldu."

"Ne yüzden küreğe hüküm giydiydin?"

"Adam öldürmekten, sevgili hemşerim. Çocukken, on sekiz yaşında mıydım neydim, anacığım beyin bardağına yanlışlıkla soda, limonata yerine sıçanotu koymuş. Kilerde çeşit çeşit kutular vardı, kolayca karıştırılabilirdi."

Serseri içini çeker, başını sallar:

"Dürüst, temiz insandı anam, gene de bilinmez ki, başkalarının ruhu kapalı kutudur. Belki dikkatsizlikle, belki de beyin yeni bir hizmetçiye yakınlık göstermesini içine sindiremediği için... Onun kasıtla yapıp yapmadığını yalnız Tanrım bilir. O zamanlar küçüktüm, böyle şeylere aklım ermezdi... Şimdi anımsıyorum da bey gerçekten yeni bir odalık almıştı, anam buna çok üzülüyordu. İşte bu olaydan sonra iki yıl mahkememiz sürdü. Anam yirmi yıl kürek cezası yedi, ben de yaşım küçük olduğu için, yedi yıl..."

"Peki senin suçun neydi?"

"Suç ortaklığı. Bardağı beye veren bendim. Her zaman böyle olurdu. Anacığım sodayı hazırlar, ben verirdim. Bakın, hemşerilerim, bütün bunları size Tanrı'nın huzurunda söyler gibi söylüyorum. Kimseye anlatmak yok ha!"

Ptaha, "Canım, kimse bize soracak değil ya!" dedi. "Demek, kürekten kaçtın sen?"

"Kaçtım dostum, kaçtım... Kaçanlar on dört kişi kadar vardık. Tanrım hepsine sağlık versin, arkadaşlar kaçarken beni de aralarına aldılar. Şimdi elini vicdanına koy da söyle, sevgili hemşerim, ne diye açıklayacakmışım adımı? Açıklarsam vururlar beni gene küreğe. Bense o işe pek yaramam. Hastalıklı, narin bir adamım. Temiz yerlerde yiyip içmeyi, uyumayı severim. Tanrıma yakarırken yanımda mum, kandil yansın, insanlar gürültü etmesinler isterim. Secdeye vardığım yerde çer çöp, tükürük, pislik bulunmasın... Ben anacığım için sabah akşam kırk kez secde ederim."

Serseri başından şapkasını sıyırır, istavroz çıkarır.

"Doğu Sibirya'ya göndersinler, bundan korkmam."

"Daha mı iyi orası?"

"Doğallıkla. Kürekte balık istifi yaşanır. Sıkışıklık, itişip kakışma, insan bir yerde dinlenemez. Gerçek cehennem yaşantısı... Tanrım kimsenin başına vermesin. İnsanı haydut yerine koyarlar, orada haydut gibi yaşayacaksın, köpekten daha kötü. Ne insan gibi yemek yiyebilir, ne uyuyabilir, ne Tanrı'na dua edebilirsin. Sürgünde ise durum bambaşka. Sürgüne gönderilen her-

kes oradaki topluma karışır gider. Yönetim benim hakkımı da gözetmek zorundadır. Ne sandındı ya! Orada toprağın ucu bucağı yoktur, çevir çevirebildiğin kadar. Tarla için, bahçe için, ev için toprak verirler. Ben de herkes gibi çift sürer, buğday eker, hayvan beslerim. Arılarım, koyunlarım, köpeklerim olur... Bir Sibirya kedisi beslerim sıçanlar öteberimi yemesinler diye. Ev bark edinirim, duvara kutsal tasvirler asarım, sevgili dostlarım. Tanrım kısmet ederse evlenir, çoluk çocuğa karışırım..."

Serseri böyle mırıldanır durur, onu dinleyenlere değil, hep uzaklara bakar. Hayalleri ne denli saf olursa olsun öyle içten, öyle candan bir sesle anlatır ki, inanmamak elden gelmez. Kopuğun ufacık ağzı çarpık bir gülümsemeyle yamulmuştur. Yüzünde, gözlerinde, küçük burnunda uzak mutluluğun tatlı önsezisi donup kalmıştır sanki. Jandarmalar hep dinlerler, serserinin yüzüne anlayışla bakarlar. Belli ki, onlar da inanmışlardır anlatılanlara.

Serseri hayallerini sürdürür:

"Sibirya'dan ne diye korkayım ki? Sibirya burası gibi Rusya'dır. Oranın da Tanrı'sı aynı, çarı aynı. İnsanlar birbirleriyle şimdi seninle konuştuğum gibi konuşurlar. Orada daha çok özgürlük vardır, insanların yaşayışı da özgürce... Her bakımdan daha iyidir. Irmaklarını ele alalım... Buradakilerden kat kat geniş... Balık dersen, av hayvanı dersen istediğin kadar! Benimse, kardeşler, en büyük zevkim balık avlamak. İstersen bana ekmek verme, elime bir olta tutuşturup ırmak kıyısına sal. Vallahi öyle... Oltayla tutarım, ağla tutarım, sepetle tutarım... Buzlar çözülünce de kepçe alırım. Ama kepçeye gücüm yetmediği için üç-beş kapik verip bir köylüye tuttururum. Tanrım, o ne zevktir öyle! Bir yayın mı tuttum, kefal mi, sanki öz kardeşimi görmüş gibi sevinirim. Her balık çeşidi için ayrı yöntem gerekir; olta avcılığında kimisi küçük canlı balıkla yakalanır, kimisi solucanla, kimisi de kurbağa ya da çekirgeyle... Bütün bunları iyi bilmek gerekir. Diyelim yayınbalığı... Canavar balıktır yayın, oltana ne takarsan yutar. Turnabalığı sazandan hoşlanır, kayabalığı da kelebekten. Kefal akıntılı yerlerde yaşar, onu orada avlamaktan daha büyük bir zevk yoktur. Çengele kele-

bek ya da böcek takıp ipi yirmi-otuz metre salarsın, suyun üstünde yüzsün diye oltanın ucuna ağırlık bağlamazsın, pantolonsuz, suya girip ipi akıntıya kaptırınca kefal vurmaya başlar. Aman dikkat et ha! Kerata, yemi aşırıverir sonra! İpin kımıldadığını görür görmez hiç bekleme, hemen çek! Aman aman, zamanında ne çok balık yakaladım! Kodesten kaçarken arkadaşlar ormana gizlenip uyurlardı, ama benim gözümü uyku tutmadığı için bir ırmak kıyısı bulup oraya çökerdim. Bilmezsin, oraların ırmakları geniş, suyu boldur, kıyıları da sarp mı sarp! Çepeçevre balta girmemiş ormanlar... Ulu ağaçların tepesine baktığında başın döner. O çamlar buraya gelse her birine güle oynaya on ruble verirler..."

Geçirdiği günlerle ilgili, birbirine karışan renkli hayallerin, bir gün geleceğini umduğu mutluluğun tatlı gevşekliği içinde adamcağız yavaş yavaş susar, ama dudakları bir süre daha kendi kendine kıpırdanır. Yüzüne yayılan mutlu bir gülümseme öylece donup kalmıştır. Jandarmalar da suskun, derin düşünceler içinde başlarını önlerine eğerler. Soğuk, acımasız bir sisin bir yerlerden gelip insanın ruhuna çöktüğü, iradesinin sınırlılığını gösterircesine hapishane duvarı gibi karşısına dikildiği o sonbahar sessizliğinde hızla akan, geniş, sarp kıyılı ırmakları, geçilmez ormanları, engin bozkırları düşünmek insana hoş gözükür. Hayal gücünüz sabahın erken vakti, daha şafağın kızıllığı ufuktan silinmeden dimdik, ıssız kıyıda ufacık gözüken bir insanın yürüyüp gidişini çizer: Irmak yatağının iki yanında seki seki yükselen iri gövdeli çamlar bu özgür insana sertçe, somurtarak bakarken durmadan hışırdarlar. Çamların ardından ağaç kökleri, iri kayalar, dikenli çalılar çıkar adamcağızın yoluna. Ama o bedence güçlü, ruhça dinçtir; ne çamlardan, ne kayalardan, ne yalnızlığından, ne de her adım atışında çın çın öten yankılardan korkar.

Jandarmalar zihinlerinde, hiç yaşamadıkları özgür yaşam sahneleri canlandırırlar. Onların zihinlerinde canlanan bu sahneler çok eskiden dinledikleri olayların izleri midir, yoksa onlara bedenleri, kanlarıyla birlikte kalan uzak, özgür atalarının mirası mı; orası belli değil!

Uzayıp giden sessizliği o âna değin hiç ağzını açmamış bulunan Nikandr Sapojnikov bozar. Belki berduşun mutluluk dolu hayallerine imrendiğinden, belki de içinde bulundukları koyu boz çamur ile kurşun rengi sisin mutluluk hayallerine uygun düşmediğini hissettiğinden, serseriye sert sert bakarak, "Anlattıkların pek güzel şeyler ama kardeş, sen o özgür yerlere varamayacaksın ki!" der. "Üç yüz fersah yolu bitiremeden ruhunu Tanrı'ya teslim edersin. Sıskanın birisin. Bak, bizimle altı fersah yol yürüdün, sesin soluğun kesildi!"

Serseri yavaş yavaş Nikandr'a döner, yüzündeki mutlu gülümseme silinmiştir. Jandarmanın ciddi yüzüne korkuyla, suçlu suçlu bakarken bir şeyler anımsamış olacak ki, başı önüne düşer. Yeniden bir sessizlik çöker ortalığa... Üçü de düşüncelere dalarlar. Jandarmalar ancak Tanrı'nın yapabileceği şeyi, yani onları o özgür ülkeden ayıran korkunç uzaklığı hiç olmazsa hayallerinde kucaklayabilmek için zihinlerini zorlarlar; serserinin zihninde ise o uzaklıktan daha korkunç başka sahneler tüm açıklığı, çarpıcılığıyla birbirini kovalar: Sonu gelmez duruşmalar, sürgün taburları, zindanlar, salların üzerinde ırmak geçmeler, yorucu molalar, dondurucu kışlar, hastalıklar, arkadaş ölümleri...

Serseri gözlerini suçlu suçlu kırpar, alnında tomurcuklanan terleri yeniyle siler, sanki sıcak bir banyodan yeni çıkmış gibi sık sık solur, öbür kolunun yeniyle alnını yeniden siler, ürkek ürkek çevresine bakınır.

"Kesinlikle varamazsın!" der Ptaha da. "Daha doğru dürüst yol yürüyemiyorsun. Şuna bak, bir deri bir kemik kalmışsın! Dayanamazsın arkadaş!"

"Doğru," der Nikandr. "Nasıl varacak? Onu hemen hastaneye yatırırlar. Kesin!"

Adını unutan adam katı yürekli yol arkadaşlarının sert, kayıtsız yüzlerine bakar, şapkasını başından sıyırmadan, gözlerini faltaşı gibi açarak, çabuk çabuk istavroz çıkarır. Tir tir titrer, başını sallar, üzerine basılmış bir tırtıl gibi kıvranıp büzülür.

Nikandr kalkarak, "Eh, gitme zamanı geldi," der. "Dinlendik biraz."

Bir dakika sonra yolcular çamurlu yolda yeniden yürümeye başlarlar. Serseri daha çok büzülerek ellerini yenlerine daha derin sokmuştur. Ptaha suskundur.

Susss!

(Tccc!)

Fazla önemsenmeyen gazete yazarlarından İvan Yegoroviç Krasnuhin suratı bir karış asık, ciddi, üstelik kafasında bin bir düşünceyle gece geç vakit evine döner. Onu böyle görünce her an üzerinin aranmasından korkan ya da intihar etmeyi tasarlayan biri sanırsınız. Çalışma odasına girip birkaç adım yürüdükten sonra duraklar, saçlarını karıştırır, kızkardeşinin öcünü almaya hazırlanan Laertes[1] tavrıyla konuşmaya başlar:

"Hadi, şimdi otur da yazı yaz bakalım! Bitkinsin, yorulmuşsun, yüreğini sıkıntı basmış... Buna da yaşamak mı denir? Üzgün olduğu zaman insanları güldürmek ya da neşeli olduğu zaman ısmarlama gözyaşları dökmek zorunda kalan bir yazarın içindeki o acı çekişmeyi bugüne dek niçin biri çıkıp yazıya dökmedi acaba? Düşünün ki, sıkıntıdan patlıyorsun ya da diyelim, hasta yatıyorsun, çocuğun ölüm döşeğinde, karın doğurmak üzere... Ama sen üzüntünü belli etmemelisin, neşeli şeyler yazmalısın, nükteler savurmalısın."

Krasnuhin bu sözleri yumruklarını sıkarak, gözleri ateş saçarak söyler. Sonra yatak odasına giderek karısını uyandırır.

"Nadya," der. "Ben yazı yazmaya oturuyorum. Rica ederim, beni kimse rahatsız etmesin! Çocuklar ağlar ya da aşçı kadın

1 Odysseus'un babası, İthake kralı – ç.n.

horlarken çalışamam! Sonra söyle de bana çay... Ne bileyim, biftek filan hazırlasınlar. Bilirsin, çay olmadan yazamam. Çalışırken bana güç veren biricik şey çaydır."

Çalışma odasına dönen Krasnuhin ceketini, yeleğini, çizmelerini çıkarır. Ağır ağır üzerini değiştirir, suçu yokken gücendirilmiş bir adam tavrıyla yazı masasının başına oturur.

Masasının üzerinde işe yaramayan, gelişigüzel konmuş bir şey yoktur. Tersine, her şey, en küçük biblolar bile düşünülerek yapılmış bir işin, sıkı bir tasarlamanın izlerini taşımaktadır: Büyük yazarların büstleri, fotoğrafları, bir yığın elyazısı, sayfalarından biri bükülmüş bir Belinski cildi, sigara tablası işini gören bir kafatası parçası, üzerindeki bir yazı mavi kalemle işaretlenip kenarına iri harflerle "alçakça" diye belirtildikten sonra görünecek şekilde katlanan bir gazete sayfası... Gene biraz ileride uçları sivriltilmiş beş-on kurşunkalem ile uçları yeni takılmış bir sürü divit vardır. Bütün bunlar, yazı yazma gereçlerinin bozulması türünden dış etkenler, zorlanmalardan dolayı yaratıcı çalışmanın bir saniye bile aksamaması için oraya konmuş olmalı.

Krasnuhin oturmakta olduğu koltuğun arkasına yaslanarak konusunu düşünmeye koyulur. Karısının terlik şıpırtıları, semaveri yakmak için kırdığı çıranın çıtırtıları gelir kulağına. Kadıncağızın uykusu henüz açılmamıştır, çünkü ikide birde semaver kapağı, çatal, bıçak düşürmektedir elinden. Çok geçmeden semaverin, kızarmakta olan etin cızırtıları da duyulur. Karısının çıra kırması, fırının kapağıyla, şusuyla busuyla oynaması bitmek bilmez. Krasnuhin birden irkilir, gözlerini korkuyla açar, havayı koklamaya başlar. Suratını acıyla buruşturarak inler:

"Aman Tanrım, marsık! Bu çekilmez kadın sonunda beni zehirleyecek! Allah'ını seven söylesin, ben bu koşullarda yazı yazabilir miyim?"

Mutfağa koşar, dramatik bir sesle bağırmaya başlar. Biraz sonra karısı ayaklarının ucuna basarak usulca önüne bir bardak çay koyduğunda Krasnuhin, eskisi gibi gözleri kapalı, yazacağı konuyu tasarlamaktadır. Yerinden kıpırdamaz, iki parmağıyla alnında trampet çalarken karısının odaya girdiğini duymamış

gibi yapar... Gene hiç suçu yokken gücendirilmiş bir adam tavrı vardır duruşunda.

İvan Krasnuhin tıpkı, kendisine değerli bir yelpaze armağan edilen bir kız çocuğu gibi, yazısının başlığını koymadan önce uzun zaman kırıtır, nazlanır, çeşit çeşit pozlara girer. Avuç içleriyle şakaklarını sıkar, sancı çekiyormuşçasına kıvranır, ayaklarını oturmakta olduğu koltuğun altına sokar, yumuşak kanepe üstüne çöreklenen tekir kediler gibi gözlerini yumar... En sonunda kararsızlık içinde divitini hokkaya batırır, sanki bir ölüm hükmü imzalıyormuş gibi, yazısının başlığını koyar. Tam o sırada oğlunun sesi duyulur:

"Anne su ver!"

Annesi, "Susss!" der. "Baban yazı yazıyor. Susss!"

Baba ara vermeksizin, yazdıklarını düzeltmeden, sayfaları çevirmeye zor vakit bularak, büyük bir hızla yazar, yazar... Ünlü yazarların büstleri, portreleri onun hızla devinen kalemine bakakalırlar, sanki, "Ee, kardeş, sen bu işi bayağı ilerletmişsin!" der gibidirler. Divitin ucu, "Susss!" diye cızırdar.

Dizinin ikide birde çarpmasından ötürü masayla birlikte kıpırdanan yazar fotoğrafları da "Susss!" diye fısıldarlar.

Krasnuhin birdenbire başını kaldırır, kalemini bırakır, dikkatle dinler. Kulağına uzayıp giden, tekdüze bir mırıltı gelmektedir. Komşu odada dua eden kiracısı Foma Nikolayeviç'in mırıltısıdır bu. Krasnuhin, "Baksanıza!" diye bağırır. "Biraz daha yavaş sesle okuyamaz mısınız duanızı? Yazı yazmama engel oluyorsunuz."

Foma Nikolayeviç ürkekçe yanıt verir:

"Bağışlayın!"

"Susss!"

Beş sayfayı doldurduktan sonra Krasnuhin gerinir, saate bakar.

"Aman Tanrım, saat üç!" diye inler. "Herkes uyuyor, bense... Yalnızca ben çalışmak zorundayım..."

Yorgun, bitkin, başı iki yana düşe düşe yatak odasına gider, karısını uyandırarak uykulu bir sesle, "Nadya," der. "Bana bir bardak çay versene! Yoruldum..."

Yeniden saat dörde değin yazar. Tasarladığı konu bitmemiş olsaydı seve seve saat altıya dek çalışabilirdi. Masasının üstündeki cansız cisimlerin karşısında, onu eleştirebilecek yabancı gözlerden ırak, kendi kendine bu kırıtmalar, nazlanmalar; ufacık dünyasında, feleğin egemenliği altına soktuğu insanlara karşı yürüttüğü bu zorbalık, bu zulüm onun varlığının tuzu biberidir. Bu zorbalar, kendi evlerindeyken, gazete yazı işlerinde görmeye alıştığımız o ezik, o dilsiz, o yeteneksiz, o alçalmış insan bozuntularına ne kadar az benzerler!

Krasnuhin yatağına yatarken, "O kadar yoruldum ki, uyuyabileceğimi sanmıyorum," der. "Şu bizim kahrolası, nankör, kürek cezasına benzeyen ağır işimiz bedenimizden çok ruhumuzu yoruyor. Biraz kalsiyum bromür alsam bari. Tanrı tanığım olsun, çoluk çocuğum olmasa bu işi çoktan bırakırdım. Ismarlama yazı yazmak aman, ne korkunç şey!"

Gündüz on ikiye, bire değin uyur. Hem de derin, deliksiz bir uykuyla. Ah, ünlü bir yazar, yazı işleri müdürü, gazete sahibi filan olsaydı, kim bilir, daha ne kadar iyi uyur, ne güzel düşler görür, mesleğinde nasıl ileri giderdi!

O uyuduğu sırada karısı, korkudan titreyerek fısıldar:

"Bütün gece yazı yazdı. Susss!"

Kimse ne konuşmaya cesaret edebilir, ne gürültü patırtı etmeye, ne rahatça yürümeye... Onun uykusu öylesine kutsaldır ki, bunu bozanın ağır cezalara çarptırılması gerekir.

Evin içinde, "Susss! Susss!" fısıltıları dolaşır.

Değirmende

(На мельнице)

Orta yaşlı, çam yarması gibi bir adam olan değirmenci Aleksey Biryukov (Alyoşa) kulübesinin eşiğinde oturmuş, çoktandır sönmüş bulunan piposunu tembel tembel emip duruyordu. Hani Jules Verne romanlarını okuduktan sonra çocukların düşlerine giren o güçlü kuvvetli, kalın derili, yere tüm ağırlığıyla basarak sallana sallana yürüyen hantal gemiciler vardır ya, değirmenci de asık suratıyla, iri gövdesiyle tıpkı onlara benziyordu. Kaba asker kumaşından boz bir pantolon ile ağır çizmeler giymişti; dışarıda insanın iliklerine işleyen gerçek bir güz soğuğu olduğu halde ceketsiz, şapkasızdı. Buz gibi hava önü açık yeleğinden içeri giriyordu girmesine, ancak belli ki, her yanı nasır bağlamış koca bedeni bu soğuğa bana mısın demiyordu. Etli, kırmızı yüzü her zamanki gibi kayıtsız, sanki uykudan yeni kalkmış gibi şiş şişti. Çukura kaçmış minik gözleri çatık kaşlarının altından fıldır fıldır kâh değirmenin su bendine, kâh önü sundurmalı ambarlara, kâh yaşlı, eğri büğrü söğütlere bakıyordu.

Ambarların önünde manastırdan yeni gelmiş iki keşiş telaşla bir oraya, bir buraya koşturup duruyorlardı. Bunlardan Kliopa, papaz başlığı yamalı, latası çamur içinde, uzun boylu, kır saçlı, yaşı geçkince bir adamdı. Gürcü asıllı olması gereken Diodor

ise kara sakalı, esmer yüzü, sırtındaki bayağı köylü gocuğuyla gençten biriydi; ikisi, öğütülmek üzere getirdikleri çavdar dolu çuvalları arabadan indirip değirmene taşıyorlardı. Onlardan biraz ileride, çamura bulanmış kirli çayırların üzerinde daracık gocuğu tiftimiş, bıyıksız, genç ırgat Yevsey oturmaktaydı. Fitil gibi sarhoş olan Yevsey elinde, sözümona onarmaya çalıştığı bir balık ağı tutuyordu.

Çevresine sessizce, uzun uzun bakan değirmenci sonunda gözlerini çuval taşıyan keşişlere dikti. Kalın, gür sesiyle, "Hey keşişler, dün çayda balık avladığınızı gördüm. Ne diye burada balık avlıyorsunuz? Benden izin aldınız mı?" diye homurdandı.

Keşişler yanıt vermediler, değirmenciye dönüp bakmadılar bile.

Beriki sustu, biraz bekledikten sonra piposunu emerek homurdanmasını sürdürdü:

"Kendiniz avlandığınız yetmiyormuş gibi, bir de başkalarına izin veriyorsunuz. Ben ırmağı sizin manastırdan kiraladım, bunun için avuç avuç para ödüyorum. Bu duruma göre balıklar da benimdir. Hiç kimse burada istediği gibi balık tutamaz. Bir yandan Tanrı'ya dua edersiniz, bir yandan da hırsızlığı mubah sayarsınız."

Değirmenci esnedi, yeniden homurdanmasını sürdürdü:

"Bunlar da yeni icat çıkarıyorlar. Keşiş olmuş, erenliğe adaylığını koymuşlar, ama kimseyi tındıkları yok. Mahkemeye verirsem görürsünüz gününüzü. Yargıç cüppe müppe tanımaz, tıkar ikinizi de deliğe. O yapmasa bile ben ne yapacağımı biliyorum. Eğer birinize çayda rastlarsam temiz bir sopa çekerim. Kıyamete kadar bir daha balık yiyemezsiniz."

Kliopa alçak, ince sesiyle, "Bunlar ne biçim sözler, Aleksey Dorofeyiç!" dedi. "Köpeğin önüne atsanız yemez. Yüreğinde Tanrı korkusu taşıyanlar böyle şeyleri ağızlarına almazlar, bizler keşişiz."

Değirmenci kızdı.

"Keşişseniz keşişliğinizi bilin! Madem canınız balık istemiş, parasını verip benden alsanıza! Niye hırsızlık ediyorsunuz?"

Kliopa yüzünü buruşturdu.

"Hey Tanrım, biz hırsızlık mı yapıyoruz! Ne diye böyle şeyler söylüyorsun? Bizim çömezlerin balık tuttukları doğru. Ama bunun için başpapazdan izin aldılar. Başpapazın söylediğine göre sizden kira olarak aldığı para bütün ırmak için değil, yalnız bizim manastırın kıyısında ağ germeniz içindir. Yoksa ırmağın hepsi size verilmiş değil. Irmak ne sizindir, ne bizim, Tanrı'nındır."

Değirmenci piposunu çizmesine vurarak temizledi.

"Sizin başpapazın da senden farkı yok. Kazık atmayı öyle seviyor ki! Ama ben ince eleyip sık dokumam. Benim için başpapaz da bir, sen de birsin, şu Yevsey de bir... Irmakta hanginize rastlarsam kızılcık sopasını yersiniz. Bunu böyle bilin!"

"Keşişleri dövmek sizin bileceğiniz iş. Öbür dünyada bunun hesabı görülür. Siz zaten Vissarion'u, Antipi'yi dövmüşsünüz. Geri kalanları da dövün..."

Diodor yaşlı keşişi kolundan çekti.

"Sus! Onu kışkırtma!"

Kliopa kendini toparlayıp sustu, çuvalları taşımaya koyuldu, değirmenci ise bir süre daha sövüp saydı. Tembel tembel homurdanıyor, arada bir piposunu emiyor, yere tükürüyordu. Balık konusu bitince sıra keşişlerin bir zamanlar kendisinden "dolandırdıkları" iki çuvala geldi. Bunun için de atıp tutmaya başladı. Tam o sırada Yevsey'in kafayı bulup çalışmadığını fark edince keşişleri rahat bıraktı, yakası açılmadık sövgülerle kendi ırgadına çullandı.

Keşişler önceleri kendilerini tutuyor, derin derin iç geçirmekle yetiniyorlardı, ama Kliopa daha fazla dayanamadı, ellerini silkeleyerek, ağlamaklı bir sesle, "Ulu Tanrım!" dedi. "Benim için değirmene gelmekten daha büyük ceza yok! Burada çektiklerim cehennem azabı, gerçek cehennem azabı!"

Değirmenci bu sefer ona çemkirdi:

"Gelme öyleyse! Sana gel diyen mi var?"

"Ah Tanrım, semtine uğramazdık ama başka değirmen nerede bulalım? Sen de biliyorsun ki, buradan başka yer yok. Ya açlıktan ölmeli ya da öğütülmemiş buğday yemeli."

Değirmenci yatışmak bilmiyor, durmadan sağa-sola sataşı-

yordu. Belli ki homurdanmalar, sövüp saymalar onun için piposunu çekmek türünden bir alışkanlıktı.

Kliopa şaşkın şaşkın gözlerini kırparak, yalvarırcasına, "Bırak artık sövüp saymayı! Sesini keser misin?" dedi.

Aradan çok geçmeden değirmenci sustu, ancak bunu Kliopa istediği için yapmamıştı... Bendin ilerisinden küçük, tostoparlak, yüzünden iyilik akan yaşlı bir kadın geliyordu. Omuzlarına, böcek sırtına benzer, çizgili bir yeldirme atmıştı. Elinde küçük bir çıkın vardı, kısa bir bastona dayana dayana yürüyordu. Kocakarı onlara yaklaşınca yerlere kadar eğilerek keşişlere selam verdi.

"Merhaba keşiş efendiler, kolay gelsin! Merhaba Alyoşa! Merhaba Yevseyuşka!"

Değirmenci yaşlı kadına bakmadan, asık suratla, "Merhaba, anneciğim," diye mırıldandı.

Yaşlı anne gülümsedi, oğlunun yüzüne sevecenlikle baktı.

"Oğulcuğum, sana konuk geldim. Görüşmeyeli çok oluyor. Galiba Uspenyev Yortusu'ndan beri... Gelişime sevindin mi, sevinmedin mi, orasını bilmiyorum, ama anana katlanacaksın. Biraz zayıflamış mısın ne?"

Kadın değirmencinin yanına oturdu, bu dev gibi adamın yanında yeldirmesiyle iyice böceğe benzemeye başlamıştı.

Yaşlı ana konuşmasını, "Evet, senle Uspenyev Yortusu'ndan beri görüşmedik," diye sürdürdü. "Seni çok özledim, hep gelmek istedim, ama ya yağmur yağdı ya da hastalandım."

Değirmenci canı sıkılarak sordu:

"Şimdi ta köyden mi geliyorsunuz?"

"Köyden ya... Evimizden..."

"Hastalığınıza, keyifsizliğinize bakılırsa evinizden çıkmayıp oturmanız gerekirdi. Hem ne diye bunca yolu teptiniz? Pabucunuza yazık değil mi?"

"Seni görmeden duramadım."

Keşişlere döndü.

"Biliyor musunuz, benim iki oğlum var. Biri bu, biri de köyde oturan Vasili... Başka kimsem yok. Yaşıyor muyum, yaşamıyor muyum, umurlarında değil, ama ikisi de benim öz çocu-

ğum, tek avuntum onlar... Oğullarım bensiz yaşarlar, ama onlar olmadan ben bir gün bile geçiremem. Aziz keşişler, artık kocadım, çocukların ayaklarına gitmek bana zor geliyor."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Rahipler ambara son çuvalı da taşıdılar, biraz soluklanmak için arabaya oturdular.

Sarhoş Yevsey hâlâ elleriyle ağı didikliyor, mıncıklıyor, başı ikide bir göğsüne düşüyordu.

Değirmenci, "İyi zamanda gelmediniz, anneciğim," dedi. "Benim hemen Karyajino'ya gitmem gerekiyor."

Kocakarı içini çekti.

"Git ya, git. Yolun açık olsun. Benim yüzümden işini gücünü bırakacak değilsin. Ben bir saat kadar dinlenir, sonra köye dönerim. Vasili ile çocuklarının sana selamı var Alyoşinka."

"Vasya gene votka çekiyor mu?"

"Eh, pek fazla değilse de içiyor... Günahı gizlemeye ne gerek var? Sen de bilirsin ya, zaten çok içmeye kesesi el vermez. İşte ara sıra öteki beriki, dostları çağırıyorlar. Maddi durumu çok kötü, yavrum. Gördükçe üzülüyorum. Yiyecek ekmeği zor buluyorlar. Ne üstlerinde var ne başlarında. Kendisi sokağa çıkmaya utanıyor. Pantolonu delik, ayağında pabuç yok. Evde altı kişiyiz, hepimiz bir odada yatıp kalkıyoruz. Öyle bir sefillik ki, sorma gitsin! İşte biraz yardım edersin diye geldim sana. Alyoşinka, ben yaşlı ananı kırma, Vasili'ye yardım et. Ne de olsa kardeşin..."

Alyoşa suskun, başka tarafa bakıyordu. Yaşlı kadın "O yoksul, seninse, Tanrı'ya şükür, durumun iyi. Değirmen senin, sebze bahçelerin var, balıkçılık yapıyorsun. Eh, Tanrım sana akıl verdi, karnını doyurdu, seni herkesin içinde sivriltti. Üstelik yalnız başına yaşıyorsun, Vasya'nın ise dört çocuğu var. Bir de benim, bahtsız anasının yükünü taşıyor. Ayda aldığı yedi ruble, bu parayla o kadar canı nasıl besler? Ona yardım elini uzatamaz mısın?" dedi.

Değirmenci susuyor, piposunu özenle dolduruyordu.

"Biraz para verecek misin?" diye sordu yaşlı kadın.

Değirmenci sanki ağzı suyla doluymuş gibi susuyordu. Onun yanıtını beklemeden yaşlı ana bir ah çekti, bakışlarını keşişle-

rin, Yevsey'in üzerinde gezdirdi. Sonra ayağa kalkarak, "Vermezsen verme, zaten vermeyeceğini biliyordum," dedi. "Nazar Andreyiç istemese buraya hiç gelmezdim. Alyoşacığım, Nazar Andreyiç durmadan ağlıyor. Elimi öptü, gelip senden rica etmem için bir sürü dil döktü..."

"Neymiş onun istediği?"

"Borcunu ödemeni istiyor. Ona öğütmesi için çavdar gönderdim, geri vermedi, diyor."

Değirmenci, "Anneciğim, başkasının işine burnunuzu sokmayın," dedi. "Sizin işiniz Tanrı'ya dua etmektir."

"Dua ediyorum oğlum, ediyorum ama nedense Tanrım dualarımı dinlemiyor. Vasili yoksul, ben neredeyse dilencilik yapıyorum. Bak, başkasının yeldirmesiyle geldim ta buralara. Sense bir elin yağda, bir elin balda, gelgelelim ne biçim bir ruhun olduğunu Tanrım bilir. Ah, Alyoşinka, göz değdirdiler sana! Her şeyin var, akıllısın, yakışıklısın, iş becermekte üzerine yok. Öte yandan şunca insanlığın kalmamış. Yüzün gülmez, çatık kaşlısın, tatlı bir söz bilmezsin, kimselere acıman yok... Sanki bir canavar gibisin. Şu suratına bak bir kere! Ya senin hakkında neler anlatıyorlar, aman aman, bir bilsen! Keşiş efendilere sor istersen. Ah, neler uyduruyorlar! Halkın kanını emiyormuşsun, geceleri şu haydut kılıklı ırgadınla gelen geçeni soyuyormuşsun, at çalıyormuşsun. Şu değirmenin sanki uğursuzlar yeriymiş. Kızlar kızanlar değirmene yaklaşmaya korkuyorlar, tüm canlı varlıklar senden sakınıyorlarmış... Sana Kâbil, yezit diyorlar."

"Saçmalıyorsunuz anneciğim!"

"Ayağını bastığın toprakta ot bitmezmiş, soluk aldığın yerde sinek uçmazmış. Nereye gitsem duyduğum laf şu: 'Ah, onu biri çıksa da gebertse ya da kodese tıksalar!' Bir ana için bunları dinlemek ne acı, biliyor musun? Sen benim öz çocuğumsun, benim kanımdansın..."

Değirmenci ayağa kalktı.

"Eh, artık gideyim ben. Hoşça kalın, anneciğim!"

Zorla çeke çeke bir at ile bir araba çıkardı ahırdan. Atı arabanın okları arasına küçük bir köpeği iter gibi itti, koşumları-

nı takmaya başladı. Yaşlı ana onun çevresinde dönüyor, yüzüne bakıyor, ağlar gibi gözlerini kırpıştırıyordu.

Oğlu gocuğunu çabuk çabuk giyerken yaşlı kadın, "İyi öyleyse, yolun açık olsun," dedi. "Tanrı seni korusun. Bizleri unutma."

Sonra sesini alçaltıp elindeki çıkını çözmeye başladı.

"Dur, dur... Sana armağan getirdim. Dün zangocun karısına uğramıştım da orada ikram ettiler. Ben de sana vereyim diye sakladım."

Yaşlı kadın oğluna naneli bir kurabiye uzattı. Değirmenci, "Bırakın beni!" diye bağırdı, anasının elini itti.

Yaşlı kadın utancından yerin dibine geçti, kurabiyeyi elinden düşürdü, dönüp yavaş yavaş bende doğru yürüdü... Bu sahne oradakilere çok dokunmuştu. Şaşkınlık içinde haykıran, dehşetle ellerini açan keşişleri bir yana bırakın, sarhoş Yevsey bile olduğu yerde taş gibi dondu kaldı, efendisine korkuyla baktı. Değirmenci, keşişler ile ırgadın yüzlerindeki ürküntüyü mü anlamıştı, yoksa göğsünde çoktan beri uyuklayan bir duygu mu uyanmıştı, bilinmez, ama yüzünde korkuya benzer bir şey belirdi.

"Anneciğim!" diye bağırdı.

Yaşlı kadın irkildi, başını çevirdi. Değirmenci çabuk çabuk elini cebine soktu; kocaman, kabarık bir cüzdan çıkardı, içindeki kâğıt ve gümüş paraları avcuna boşalttı.

"Al işte!" dedi.

Elindeki paraları evirip çevirdi, kâğıtları buruşturdu, nedense dönüp keşişlere baktı. Sonra kâğıt paraları topak yaptı, gümüş mangırlarla birlikte bunlar parmakları arasından kayarak art arda cüzdanının içine düştü. Elinde yalnız yirmi kapiklik gümüş bir metelik kalmıştı. Değirmenci bu paraya bir daha baktı, parmaklarıyla silip parlattı, sonra yüzü kıpkırmızı, boğuk bir ses çıkararak meteliği annesine uzattı.

İyi İnsanlar

(Хорошие люди)

Bir zamanlar Moskova'da Vladimir Semyonıç Liadov adında bir arkadaşım vardı. Kendisi hukuk fakültesini bitirdikten sonra demiryollarında denetleyici olarak çalıştığı halde ne iş yaptığını soranlara, altın çerçeveli burun gözlüğünün üzerinden ışıl ışıl, iri gözleriyle bakar, kadife yumuşaklığındaki sesiyle, "Edebiyatla uğraşıyorum," diye mırıldanırdı.

Fakülteyi bitirdiği yıllarda gazetelerden birinde tiyatro üstüne bir yazısı çıkmıştı. O yazıdan sonra kitaplarla ilgili birkaç yazı daha yazdı. Bir yıl sonra da aynı gazetede haftalık eleştiri yazıları yayımlanmaya başladı. Onun böyle daldan dala atlamasına bakarak bir rastlantı sonucu yazı yazmaya heveslendiğini, bir gün gelip bu hevesinin geçeceğini sanmayın. Vladimir Semyonıç'ın temiz giyinişine, ince yapısına, geniş alnına, uzun saçlarına bakarken, konuşmalarını dinlerken bana öyle gelirdi ki, onun yazarlığı, neyi nasıl yazdığından tümüyle bağımsız, bir insanın yemeden içmeden yaşayamaması türünden, yaradılışından gelen bir özelliğidir; daha anasının karnındayken beynine bir çeşit yazı yazma yeteneği kazınmıştır. Bütün gevezelikleri, can sıkıcılığı, aklı başındalığıyla beyninde kazılı bu yetenek adamın yürüyüşünde, ellerini oynatışında, sigarasının külünü silkeleyişinde bile kendini belli ederdi. Ünlü bir kişinin gömü-

tüne ciddi duruşuyla çelenk koyduğu sırada ya da önemli bir olayla ilgili bir bildirinin altına coşkuyla imza atarken onun yazı yazan bir kişi olduğunu hemen anlardınız. Ünlü yazarlarla düşüp kalkmaya düşkünlüğü, yeteneksiz kişilerde bile yetenek bulma becerisi, dakikada yüz yirmi nabız atışından kaynaklanan dur durak bilmeyen heyecanı, yaşamı yeterince tanımaması, okuyan gençler yararına düzenlenen konserlerde, edebiyat gecelerinde kadınlarla yarışırcasına koşturup yırtınması, gençlere olan tutkunluğu, gazetede eleştiri yazısı yazmasa da "yazı yazan adam" ününü pekiştirmesi için yeter de artardı bile.

Kendisi hiçbir güçlükle boğuşmadığı, bir kerecik olsun ileri adım atmadığı halde "Zorluklarla boğuşmadıkça yaşadığımızı anlayamayız. Durmak yok, marş, marş ileri!", "Bizler şurada kaç kişiyiz ki?" gibi sözlerin ağzına çok yakışacağı bir yazar kişiydi o. Vladimir Semyonıç'ın insanlık ülküsü üstüne bir şeyler yazıp çizmesi de aykırı kaçmazdı. Her Tatyana günü[1] üniversitenin açılışını kutlarken içip içip kafayı bulması, *Gaudeamus*'u[2] bozuk bir sesle söylemesi, "Bakın ben kafayı çekip nasıl sarhoş oldum!" gibisinden, terleyen yüzünün ışıl ışıl ışıldaması bile onun kişiliğine pek uygun düşerdi.

Vladimir Semyonıç yazı yazmaya hakkı olduğuna, bu alandaki yetkinliğine tüm içtenliğiyle inanırdı; bundan hiç kuşku duymadığı için herhalde yaşantısından çok memnundu. Onun tek üzüntüsü, yazı yazdığı gazetenin satışının az oluşu, gazetesinin pek tanınmamasıydı. Ama Vladimir Semyonıç'ın er ya da geç kalın bir dergiye yazar olarak yerleşeceğine güveni tamdı. İşte asıl gelişip kendini kanıtlaması o zaman gerçekleşecekti. O bakımdan küçük üzüntüleri umutlarının parıltısında gözüne önemsiz gözükürdü.

Bu sevimli adamla görüşmelerim sırasında bir gün evinde doktor olan kızkardeşi Vera Semyonovna'yla tanışmıştım. Vera Semyonovna ilk karşılaşmamızda yorgun, son derece hastalıklı duruşuyla beni hayli şaşırtmıştı. Kıpır kıpır, geveze, kibar bir

---

1 Moskova Üniversitesi'nin kuruluş günü – ç.n.

2 Tatyana gününde öğrenciler "neşelenelim" anlamındaki bu sözle başlayan bir marş söylerlerdi – ç.n.

adam olan ağabeyinin yanında uyumsuz, pasaklı, ölgün, suratsız bir kadın olarak durmakla birlikte biçimli beden yapısı, yüzünün biraz kaba ama düzgün çizgileriyle genç, güzel bir hanım sayılırdı. Hareketlerinde, gülümsemesinde, konuşmasında bir zorakilik, donukluk, soğukluk seziliyordu; o nedenle herkesin hoşuna gitmezdi, onu gururlu, biraz aptalca bulurlardı. Gerçekte ise, bana öyle geliyordu ki, çevresinde hiçbir şeye aldırmayıp kendini dinliyordu.

Ağabeyi içini çeker, yazarlara yaraşan bir edayla saçlarını geriye atarak sık sık, "Sevgili dostum, bir şeye dışarıdan yüzeysel bakıp onun hakkında üstünkörü hüküm vermemeli!" derdi. "İşte şu kitap... Bakın, nasıl örselenmiş, okuna okuna sayfaları yıpranmış, işe yaramaz bir nesne gibi tozlar içinde sürünüyor. Oysa açıp okuyun onu, çok etkilenecek, ağlamaya başlayacaksınız. İşte kızkardeşim bu kitaba benzer. Onun da kapağını açıp yüreğini okumaya çalışınca, içinizi bir korku saracaktır. Kadıncağız bir insana ömür boyu yetecek acılara katlandı son üç ayda."

Vladimir Semyoniç şöyle bir çevresine bakınır, beni kolumdan tutarak şöyle fısıldardı:

"Biliyor musunuz, üniversiteyi bitirince sevdiği bir mimarla evlendi. İşte bütün dram bu olayla başlar. Aradan bir ay geçmeden kocası tifoya yakalanıp, füyt, öbür dünyaya yollandı. Bununla kalsa gene iyi. Meğer kocasından hastalık bulaşmış, kendisi de bir hayli hasta yattıktan sonra iyileşip ayağa kalktığında adamcağızın öldüğünü öğrendi, morfin alıp intihara teşebbüs etti. Kadın arkadaşlarının çabaları olmasaydı şimdi bizim Vera cennetteydi. Buna dram demezlerse başka ne derler? Yaşamının beş perdesini birden oynayan bir *ingénue*[3] değil midir kızkardeşim? Varsın seyirciler vodvili seyrededursunlar, *ingenue* evine dönüp dinlenmek zorundadır."

Vera Semyonovna kocasızlığa üç ay dayanıyor, sonra ağabeyinin yanına yerleşiyor. Tıp onun yaradılışına uygun bir bilim dalı değildi; onu yormaktan, yıpratmaktan başka bir işe yaramıyordu. Zaten kendisi de mesleğini derinliğine bilen bir insan

3 (Fr.) Saf kız.

izlenimi bırakmadı benim üzerimde, görüştüğümüz sürece tıp bilimiyle ilgili tek söz işitmedim ağzından.

Doktorluğu bıraktıktan sonra kendisini dört duvar arasına kapatarak işsiz güçsüz, suskun, uyuşuk, başı hep önünde, bir şey yapmadan gençliğini tüketmeye koyulan bir kadın oldu. Kayıtsız kalamadığı, yaşamını biraz renklendirip aydınlatan tek insan varsa o da deli gibi sevdiği ağabeyiydi. Onu gerçekten sever, çalışma tarzını beğenir, eleştiri yazılarına bayılırdı. Ağabeyinin ne iş yaptığını soranlara, birini uyandırmaktan ya da çalışmasına engel olmaktan korkarcasına, alçak sesle "Yazı yazıyor," derdi.

Ağabeyi yazarken çoğu zaman o da yanında oturur, gözlerini adamın yazı yazan elinden ayırmazdı. Böyle zamanlarda onu güneşte ısınan hasta bir evcil hayvana benzetirdiniz kesinlikle.

Bir kış akşamı Vladimir Semyonıç gene masasında oturmuş, gazete için bir eleştiri yazısı yazmakta, Vera Semyonovna ise yanında otururken her zamanki gibi ağabeyinin divit tutan eline bakmaktaydı. Liadov her zaman alıştığı bir tavırla, hızlı hızlı, düzeltme yapmadan yazıyor; divitinin cızırtısından, çıtırtılarından başka bir şey işitilmiyordu. Önünde, kalın dergilerden birinden kesilip katlanmış, küçük bir kitapçık vardı.

Vladimir Semyonıç'ın eleştirisini yaptığı öykünün başlığına yazarının adının baş harfleri konulmuştu, öykü köy yaşantısıyla ilgiliydi. Yazarını çok beğenen Vladimir Semyonıç eleştiri yazısında adamın yazış tarzına hayranlığını dile getirirken doğa betimlemelerinde onu Turgenyev'le eşit tutuyor, köylülerin yaşantısını içtenlikle, konuyu bilerek anlattığını belirtiyordu. Kendisi köyü bilmezmiş, tüm bildikleri, kulaktan dolma, kitaplardan kapmaymış; o bakımdan duyguları, sezgileriyle öyküde anlatılanlara inanmaktaydı. Öyküyü bir güzel tanıttıktan sonra yazarının parlak bir geleceği olduğu, öykünün ikinci bölümünü sabırsızlıkla beklediği gibi konuları da işliyordu eleştiri yazısında.

Koltuğunun arkasına yaslandıktan sonra, öyküye duyduğu hayranlıktan dolayı gözlerini kapayarak, "Güzel bir öykü!" dedi. "Ana düşüncesi de son derece ilginç, hoş!"

Vera Semyonovna ağabeyine baktı, yüksek sesle esnedi, bek-

lenmedik bir soru sordu. Genellikle akşamları ikide bir esnemek, kısa kısa, ama konuya uygun sorular sormak gibi bir alışkanlığı vardı.

"Volodya,[4] kötülüğe karşı koymamak ne demek?"

Ağabeyi gözlerini açtı:

"Kötülüğe karşı koymamak mı?"

"Evet. Sence bu söz ne anlama geliyor?"

"Şöyle düşün... Bir gün hırsızlar, haydutlar senin üzerine çullanıp soymak istiyorlar, ama sen onlara karşı koymuyorsun. Bu işte..."

"Örnek vermek değil, mantıksal, felsefi bir açıklama getirmeni istiyorum."

"Mantıksal açıklama mı dedin? Hımın... Şey... Kötülüğe karşı koymamak, ahlâk alanında kötülük diye adlandırdığımız olaylara kayıtsız kalmaktır."

Bunları söyledikten sonra Vladimir Semyonıç çalışmasına döndü, ikinci bir öyküyü irdelemeye koyuldu. Bir kadının yazdığı bu uzun öyküde, bir adamla yasadışı ilişki kuran, ondan olan çocuğuyla birlikte adamla aynı çatı altında yaşayan yüksek sosyeteden bir kadının karşılaştığı zorluklar dile getiriliyordu. Vladimir Semyonıç öykünün içeriğini de, işleniş tarzını da çok beğenmişti. Öyküyü kısaca tanıttıktan sonra en iyi yerlerinden bir-iki örnek vererek yazar olarak kendisi şunları ekliyordu: "Öyküde anlatılanlar gerçeğe tümüyle uygun, yaşamın içinden alındığı açıkça belli oluyor, öyle değil mi? Yazar canlı anlatımı yanında insanın içsel yapısını irdelemedeki, kahramanlarının ruh derinliklerine inmedeki ustalığıyla dikkat çekiyor. Kadın kahramanın, kocasıyla karşılaştığı sırada ruhunda olup bitenlerin anlatıldığı şu çarpıcı bölümü ele alalım..."

Ağabeyinin eleştirel açıklamalarını yarıda kestiğini bilerek Vera Semyonovna dedi ki:

"Volodya, dünden beri zihnimi garip bir düşünce kurcalıyor. Eğer biz insanlar kötülüğe karşı koymama felsefesini davranışımızın temeli yapsaydık sonuçta nasıl bir yaşantımız olurdu acaba?"

---

4 Vladimir'in küçüklük adı – ç.n.

"Nasıl bir yaşantımız mı olurdu? Kötülüğe karşı koymazsak suç işleyenlere tam bir özgürlük tanımış olurduk; uygarlık ne söz, yeryüzünde taş taş üstünde kalmazdı."

"Ne kalırdı öyleyse?"

"Bir sürü başıbozuk serseriyle tımarhaneler kalırdı. Bir sonraki eleştiri yazımda o konuya da değineceğim. Anımsattığın için teşekkür ederim."

Bir hafta sonra arkadaşım sözünü tuttu. O sıralar gerek toplum içinde, gerekse basında kötülüğe karşı koymama felsefesinin, yargılama, cezalandırma, savaş konularının sık sık tartışıldığı yılları, 1880'li yılları yaşıyorduk. Çevremizden bazı kişiler köye çiftçilik yapmaya gidiyor, uşak, hizmetçi tutmadan kendi işlerini kendileri görüyor, et yemekleri yemiyor, tensel aşktan kaçınıyordu.[5]

Ağabeyinin eleştirisini okuyan Vera Semyonovna biraz düşündükten sonra belli belirsiz omuz silkti.

"Eline sağlık, güzel olmuş," dedi. "Gene de birçok şeyi anlamıyorum. Örnek verirsek, Leskov'un bir romanında çiftçilik yapan tuhaf bir adam herkesin hakkını gözeterek ekin ekiyor. Buğdayını satacağı kişiler yanında yoksullar için de, hırsızlar için de olumlu davranıyor... Onun bu davranışı mantıklı mı?"

Kızkardeşinin yüzünden, ses tonundan eleştiriyi beğenmediğini anlayan Vladimir Semyonıç irkildi. Yazarlık onurunun incindiğini ilk kez hissediyordu. Öfkeliydi.

"Hırsızlık yapmak ahlâksızlıktır," dedi. "Hırsızların payına düşeni de gözeterek ekin ekmek onlara yaşama hakkı tanımak demektir. Diyelim, ben bir gazeteyi yayına hazırlarken dürüstçe işler, güzel düşünceler yanında şantajlara da yer versem, bu gibi alçaklıkları da gözetsem buna karşı senin tepkin ne olurdu? Sözünü ettiğin çiftçinin mantığına göre benim düşünce şantajcılarına, düzenbazlara da gereken ilgiyi göstermem gerekiyor, öyle değil mi?"

Vera Semyonovna yanıt vermeden masadan kalktı, tembel tembel kanepeye gitti, oraya uzandı. Bir süre düşündükten sonra, "Bilmiyorum, bilemiyorum!" dedi. "Belki de haklısın sen,

5 Lev Tolstoy'un o dönemde Rus aydınlarını etkileyen görüşleri – ç.n.

ama bana öyle geliyor ki, bizim kötülüklerle boğuşmamızda bir sahtecilik var, sanki bazı şeyleri tam olarak açıklamıyor ya da gizliyoruz. Kötülüğe karşı koymama felsefesinde de önyargılı davrandığımızı sanıyorum. Bu tavır öylesine içimize işlemiş ki, bundan bir türlü kurtulamıyor, o yüzden önyargılı davranıp davranmadığımızı dahi bilmiyoruz..."

"Ne demek oluyor şimdi bu?"

"Bilmem sana nasıl açıklasam! Belki de biz insanlar yüreğimizin iskambil kâğıtlarındaki kupaya benzediğini düşünürken benzerlikte yanıldığımız gibi, kötülükle boğuşmaya hakkımız, böyle bir zorunluluğumuz olduğu konusunda da yanılıyoruzdur. Pek olasıdır ki, kötülüğe karşı koyma çabamızda güç kullanmak değil, tam tersine, güç karşıtı bir şey kullanmaya hakkımız olmalıdır, yani, söz gelişi, şu tabloyu senden çalmalarını istemiyorsan onu kilit altına koymayıp hırsıza kendi elinle teslim etmelisin."

"Aman ne akıllıca söylenmiş bir söz! Demek oluyor ki, ben zengin bir tüccar kızıyla evlenmek istiyorsam, benim bu alçakça davranışımı önlemek için tüccar kızının bir an önce kendisinin bana varması, ailesinin bana drahoma vermesini beklemem gerekiyor, öyle mi?"

İki kardeş gece yarısına değin birbirini anlamaksızın böyle tartıştılar. Eğer biri onları gizlice dinlese her ikisinin de ne demek istediğini anlayamazdı.

Akşamları Vera Semyonovna evden dışarı çıkmazdı. Yakından tanıdıkları bir aile yoktu, insanlarla görüşme gereksinmesi duymuyorlardı, tiyatroya ancak yeni piyesleri görmek için giderlerdi –yazı yazanlar böyle bir alışkanlık edinmişlerdi–, müziği sevmedikleri için de konser filan dinlemezlerdi.

Ertesi gün Vera Semyonovna ağabeyine, "Sen nasıl düşünürsen düşün, benim yönümden sorun çözülmüştür," dedi. "Kişisel olarak bana yöneltilmiş bir kötülüğe karşı koymak için bir neden göremiyorum. Beni öldürmek mi istiyorlar? Buyursunlar, öldürsünler. Çünkü kendimi savunmaya kalksam, böyle yaptım diye katil nasıl olsa daha iyi bir insan olacak değil. Şimdi geriye sorunun ikinci bölümüne çözüm getirmek kalı-

yor. Yakınlarıma yöneltilmiş bir kötülüğe karşı nasıl bir tavır almalıyım?"

Vladimir Semyonıç gülmeye başladı:

"Vera, sen azıttın artık! Kötülüğe karşı koyma felsefesine kafayı taktın iyicene!"

Aslında bu can sıkıcı konuşmaları şakaya vurarak geçiştirmek istiyordu, ama bunu beceremiyor, bu yüzden yüzündeki gülümseme gitgide ekşileşip çarpıklaşıyordu. Vera Semyonovna artık ağabeyinin masasının yanında oturmaz olmuştu, çalışmasını da hayranlıkla izlemiyordu. Vladimir Semyonıç ise arkasındaki kanepede onunla hemfikir olmayan birinin yattığını düşünmekten kurtaramıyordu kendisini. O yüzden sanki sırtı uyuşuyor, yüreğine bir soğukluk çöküyordu. Yazarlık onuru acımasızdır, saygısızlığı kolay kolay unutmaz, bağışlamaz; Vladimir Semyonıç bu duyguyu ilk kez su yüzüne çıkarıp onu incitenin kızkardeşi olduğunu bildiği için büyük bir tedirginlik içindeydi. Çünkü incinen onurun düzeltilmesi zordu, nasıl ki tabak çanak dolu bir kutuyu açıp içindekileri dağıttıktan sonra yeniden düzenlice yerleştirmek zorsa...

Aradan bir hafta geçtiği halde Vera Semyonovna gelip ağabeyinin masasının yanında oturmadı, düşünceleri de aynı kaldı. Bir bahar akşamı Vladimir Semyonıç gene bir eleştiri yazısı yazmaktaydı. İncelediği öykünün konusu, bir köyde öğretmen bayanın eğitimcilik mesleğini evlilikle birlikte yürütmesinin olanaksızlığı yüzünden sevdiği erkeği reddetmesiydi. O sırada Vera Semyonovna kanepede yatarken düşüncelere dalmıştı. Yattığı yerde gerinerek, "Of, ne kadar canım sıkılıyor!" dedi. "Yaşam hep böyle uyuşukluk içinde, amaçsız mı geçecek? Ben kendim ne yapacağımı bilmiyorum, sense en iyi yıllarını ne idüğü belirsiz çalışmalarla tüketiyorsun. Simyacı gibi hiçbir işe yaramaz ıvır zıvırla uğraşmaktan bıkmadın mı daha?"

Vladimir Semyonıç'ın elinden kalem pat diye masaya düştü, başını ağır ağır çevirerek kızkardeşine baktı. Beriki konuşmasını sürdürdü:

"Seni böyle gördükçe içim daralıyor! Wagner *Faust* operasını yazarken eşelediği çukurdan börtü böcek çıktı, ama ünlü bes-

teci hazine arıyordu. Oysa sen börtü böcek bulmak için kazıyorsun toprağı."

"Ne demek istediğini anlamadım."

"Evet, Volodya, uzun irdelemeler sonunda şu kanıya vardım ki, sen boş işlerle uğraşan, havanda su döven sıradan bir yazarsın. Dur da kendine sor bakalım: Böyle gece gündüz didinmen sana ne sağlıyor? Evet, ne sağlıyor? Eşelediğin bu döküntü çukurundan çıkarılacak şeyi başkaları çoktan çıkarmış. Suyu havanda ne kadar döversen döv, ne kadar ayrıştırırsan ayrıştır kimyacıların bulduklarından başkasını bulamayacaksın."

Vladimir Semyonıç ayağa kalktı:

"Öyle mi dersin? Benim irdelediğim düşünceler evrenseldir, o yüzden sana eskimiş, döküntü gibi görünüyor... Sence yeni olan nedir?"

"Düşünce alanında çalışmaya kalkışan kendinsin, yeni bir şey düşünmek de senin işin. Sana bunu ben öğretecek değilim!"

Eleştirmen hayli kızmıştı, gözlerini kısarak alaylı alaylı, "Ben simyagerim, öyle mi?" dedi. "Sanatla uğraşmak, insanların gelişmesi için didinmek simyacılık oluyor, demek ki...?"

"Biliyor musun, Volodya, öyle sanıyorum ki, siz düşünen insanlar kendinizi daha büyük sorunların çözümüne adasaydınız şimdi üzerinde didinip durduğun şu ıvır zıvır konular kendiliğinden, ikincil çalışmalarla çözümleniverirdi. Bir kenti tepeden görmek için balona binip havalansan ister istemez kırları, ağaçları, ırmakları da görürsün. Sitearin elde etmek için didinip çabaladığında ikincil bir ürün olarak gliserin geçer eline. Bana öyle geliyor ki, çağımızın düşüncesi aynı noktaya çakılıp kalmış, bir adım ilerlemiyor. Şimdiki düşünce tarzımız önyargılara dayanıyor, o yüzden uyuşuk, korkak ve tutucu. Seninle ben yüksek dağlara tırmanmaktan nasıl korkuyorsak, düşünürlerimiz de geniş, dev adımlarla atılım yapmaktan ürküyorlar."

Bu tür konuşmalar iz bırakmadan geçmiyordu kuşkusuz. İki kardeş arasındaki ilişkiler günden güne bozuldu. Ağabey, odasında kızkardeşi varken çalışamıyor, onun kanepede yattığını, arkadan sırtına baktığını bildiği için sinirleniyordu. Kızkardeş ise ağabeyi eski güzel ilişkilere dönmek amacıyla can-

la başla uğraşırken onu desteklemek yerine uyuşuk uyuşuk geriniyor, yüzünü buruşturuyordu. Her akşam can sıkıntısından yakınıyor; ikide birde lafı düşüncenin özgürleşmesine, havanda su dövenlere getiriyordu. Kapıldığı yeni düşüncelerin etkisiyle ağabeyinin çalışmalarını önyargılı buluyor; bu çalışmaları, işlevini çoktan yitirmiş, sahneden çoktan çekilmiş ilanları tutucu bir kafanın gereksiz yere yeniden yaşatma çabası olarak değerlendiriyordu. Ayrıca ağabeyini durmadan bir şeylere benzetiyordu. O bir simyacıydı, bildikleri ezberden öteye gitmeyen, yeni düşünceleri benimsemektense ölmeyi yeğleyen bir eski kafalıydı.

Yavaş yavaş kadının yaşama tarzında da değişiklikler başlamıştı. Bütün gündüzler, bütün akşamlar okumaksızın, bir şey yapmaksızın, yalnızca düşünerek kanepede yatıyordu. Bu sırada yüzü katı inançlı, dar görüşlü insanların yüzü gibi sert ve soğuktu. Hizmetçilerin sağladığı rahatlıkları da geri çevirdiği için odasını kendisi topluyor, iskarpinlerini boyuyor, giysilerini temizliyor, her işini kendisi görüyordu. Onun böyle kirli işlerle uğraşması karşısında Vladimir Semyonıç çileden çıkıyor, hatta nefretle bakıyordu kardeşinin donuk yüzüne. Kızkardeşinin sözde gurur duyarak yaptığı bu işlerde yapmacıklık, sahtecilik, gösteriş, ikiyüzlülük arıyordu. Vera Semyonovna'nın davranışlarını değiştirmeye gücünün yetmeyeceğini bildiği için de bir okul çocuğu gibi ona sataşıyor, kızdırmaya çalışıyordu.

"Bir yandan kötülüğe karşı koymamayı savunuyorsun, bir yandan da benim hizmetçi kullanmama karşı çıkıyorsun. Hizmetçi kullanma kötü bir şeyse ona da karşı çıkmaman gerekir. Bu, tutarsızlık değil mi?" diyordu.

Kardeşi yüzünden acı çekiyor, öfkeleniyor, utanıyordu. Kardeşi başkalarının yanında saçmalıklar yapınca yerin dibine geçiyordu.

Bir gün bana gizlice dert yandı:

"Ah, iki gözüm, ne korkunç! Meğer bizim saf kız vodvil oynamaktan vazgeçmemiş! Çıldırmış mı nedir? Ona aldırış ettiğim yok artık, nasıl düşünürse düşünsün, ama niçin konuşmalarıyla beni ifrit ediyor? Şöyle bir düşünse ya: Onu niçin dinle-

yecekmişim? İsa'nın öğretisiyle ilgili yanılgısını iyi bir malmış gibi durmadan gözüme sokması büyük bir saygısızlık değil mi? Sevgili kızkardeşim kendi düşüncelerini ısrarla savunup İncil'i canının istediği gibi yorumlamaya çalışırken kilisede satış yapanların oradan kovulmasına[6] bir şey demiyor. Onun bu tutumu karşısında boğulacak gibi oluyorum, yüreğimi ateşler basıyor! İşte, azizim, kafaca gelişmemişlik, düşünme yetersizliği diye buna derler! İnsana genel bilgiler vermeyen tıp fakültesinin sonucudur bütün bunlar!"

Vladimir Semyonıç gazeteden döndüğü bir gün evde kardeşini ağlar buldu. Kadıncağız kanepeye oturmuş, başı önünde, ellerini çırparak durmadan gözyaşı döküyordu. Bizim eleştirmenin iyicil yüreği sızladı. Bu görüntü karşısında onun da gözlerinden yaşlar geldi; yüreğinde, kızkardeşini okşamak, onu bağışlamak, ondan özür dilemek, eski günlerdeki gibi yaşamak isteği kabardı. Önünde diz çöktü; ellerini, omuzlarını, başını öpücüklere boğdu. Kızkardeşi durumu anlamadığı için acı acı gülümsüyordu, Vladimir Semyonıç ise bir sevinç çığlığı attıktan sonra masanın üstündeki dergiyi kaptı, coşkuyla, "Yaşasın! Veracığım, eskisi gibi yaşayacağız artık!" diye bağırdı. "Tanrı seni kutsasın! Bak sana ne göstereceğim! Barışma şampanyası içmek yerine şunu birlikte okuyalım! Göreceksin, ne harika şeyler yazmışım!"

Vera Semyonovna dergiyi elinin tersiyle itti:

"Hayır, hayır! Okudum yazını, bir daha okumak istemiyorum."

"Ne zaman okudun?"

"Bir yıl... İki yıl oluyor. Okumuştum, biliyorum..."

Vladimir Semyonıç dergiyi koltuğun üstüne fırlattı, soğuk bir tavırla, "Sen bağnazın birisin!" dedi.

"Bağnaz olan sensin, ben değilim!"

Vera Semyonovna hüngür hüngür ağlamasını sürdürdü. Ağabeyi ise karşısında dikiliyor, onun sarsılan omuzlarına ba-

---

6 İncil'e göre Paskalya Yortusu'nda İsa, Kudüs'te kilisede pazar kuranları kırbaçla kovar. Vladimir Semyonıç'a göre bu olay kötülüğe karşı koyma öğretisine ters düşmektedir – ç.n.

karken düşünüyordu. O sırada düşündüğü tek şey, yeni bir bakış açısıyla, kendince düşünmeye başlayan birinin çekeceği yalnızlığın ıstırabı, allak bullak olan bir ruhun kaçınılmaz acıları değil, çalışmalarının değersiz görülmesi, yazarlık onurunun zedelenmesiydi.

O günden sonra kızkardeşine daha soğuk davranmaya, ona karşı, evinde sanki yaşlı, sığıntı bir kadın yaşıyormuş gibi alayla karışık umursamaz bir tavır takınmaya başladı. Kızkardeşi de onunla tartışmayı bıraktı; ağabeyinin bütün ikna etme çabalarına, sataşmalarına, alaylarına karşı hoşgörülü bir suskunluğa büründü. Onun bu tutumu daha çok sinirlendiriyordu Vladimir Semyonıç'ı.

Bir yaz sabahı Vera Semyonovna yola çıkacak gibi giyinmiş, omzuna bir çanta asmış olarak ağabeyinin odasına girdi, onu alnından soğukça öptü.

Vladimir Semyonıç şaşırdı.

"Nereye böyle?"

"N. iline gidiyorum. Çiçek aşısı kampanyasına katılacağım."

Ağabeyi onu kapıya kadar uğurladı.

"Durup dururken bir yaramazlık daha! Para vereyim mi? İster misin?"

Semyonovna ağabeyinin elini sıktı, yürüdü.

"Hayır, istemem. Hoşça kal!"

"Bir araba tutsaydık bari!"

Kızkardeşi yanıt bile vermedi. O böyle kızıl renkli pardösüsünü giymiş, tembel tembel sallanarak giderken ona arkadan bakan ağabeyi zoraki içini çekti, ama kardeşine karşı yüreğinde herhangi bir acıma duymadı. Artık o yabancı bir kadındı. Bir kerecik geriye dönüp bakmamasından Semyonovna için de ağabeyinin yabancı biri olduğu anlaşılıyordu.

Çalışma odasına dönen Vladimir Semyonıç eleştiri yazısının başına oturdu.

O günden sonra Vera Semyonovna'yı onun evinde bir daha görmedim. Şimdi nerede olduğunu da bilmiyorum. Vladimir Semyonoviç ise eleştiri yazıları yazmayı, gömütlere çelenk koymayı, *Gaudeamus* marşını söylemeyi, "Moskova süreli ya-

yınlar çalışanları derneği yardımlaşma sandığı" için koşturmayı sürdürdü.

Bir gün zatürreeye yakalanarak önce evinde, sonra Golitsın Hastanesi'nde üç ay kadar yattı. Başka bir seferinde dizinde bir yara peydahlandı. Adamcağızı Kırım'a göndermek gerektiği söylendi yazarlar arasında, onun adına yardım parası topladılar. Ancak Vladimir Semyonıç, Kırım'a gitmedi, çok geçmeden de öldü. Onu Vagankov Gömütlüğü'nde sanatçıların, yazarların gömütlerinin bulunduğu sol bölüme gömdük.

Bir gün yazar arkadaşlar Tatar lokantasında toplanmıştık. Ben bir süre önce Vagankov Gömütlüğü'ne uğradığımı, Vladimir Semyonıç'ın gömütünün iyi durumda olmadığını söyledim. Gerçekten bakımsızdı mezar; toprağı yerle bir olmuş, başucundaki haç devrilmişti. Birkaç ruble toplanırsa gömütün bir düzene sokulabileceğini bildirdim. Arkadaşlar beni kayıtsızca dinlediler, tek karşılık veren çıkmadı, bir kuruş da toplamadılar. Vladimir Semyonıç diye birini anımsayan yoktu, tümüyle unutulmuştu yazarcık.

Söylevci

(Оратор)

Güzel bir yaz sabahı birinci dereceden devlet memuru Kiril İvanoviç Vavilonov'un cenaze törenine hazırlanıyorduk. Zavallının ölümüne anayurdumuzda pek yaygın olan iki hastalık neden olmuştu: Çaçaron karısı ile ayyaşlığı.

Cenaze alayı kiliseden çıkıp gömütlüğün yolunu tuttuğu zaman, ölen kişiyle aynı dairede çalışan Poplavski adında bir memur arabaya atlayarak, genç ama oldukça tanınmış bir söylevci olan arkadaşı Grigori Petroviç Zapoykin'i[1] çağırmak üzere evine gitti. Zapoykin, birçok okurumuzun da bildiği gibi, eşi bulunmaz bir söylevcidir. Uyku sersemiyken, karnı açken, fitil gibi sarhoşken, sıtma nöbetleri geçirirken, kısacası aklınıza gelen her durumda evlenme, doğum, cenaze gibi her türlü törende kusursuz söylevler çeker. Söylevleri yağmur oluklarından güldür güldür akan sular gibi kesintisiz, coşkuludur; dağarcığındaki acıklı sözler kimi meyhanelerdeki hamamböceklerinden daha boldur. Esnaf düğünlerinde yaptığı sonu gelmez, şatafatlı konuşmalarında ise onu susturmak için bazen polise başvurmak gerekir.

Poplavski arkadaşını evde bulunca, "Sana bir iş için geldim, aziz dostum," dedi. "Hemen giyin de gidelim. Bizim arkadaşlar-

1 İçkici, ayyaş – ç.n.

dan biri öldü, onu öbür dünyaya yolcu ediyoruz, o bakımdan veda konuşması yerine geçecek ıvır zıvır bir şeyler söylemek gerek. Bütün umudumuz sensin... Küçük memurlardan biri ölseydi, seni rahatsız etmezdik, ama ölen kişi koskoca bir başyazman... Dairemizin orta direklerinden biri sayılır. Böyle bir kodamanı söylevsiz göndermek yakışık almaz."

Zapoykin esnedi:

"Sizin başyazman ha! Şu ayyaş herif mi?"

"Evet, o... Törenden sonra gözleme, meze, ne istersen hepsi var. Dönüşte araba parası da alırsın. Hadi canımın içi, gidelim! Gömütü başında Cicero'ya yakışacak türden martavallar atarsın, sana teşekkür ederler."

Zapoykin güle oynaya razı oldu. Elleriyle saçlarını karıştırdı, yüzüne hüzünlü bir anlatım verdi, Poplavski'yle birlikte evden çıktılar.

Arabaya bindikleri sırada, "Sizin başyazmanı iyi tanıyorum," dedi. "Tanrı rahmet eylesin, eşine az rastlanır madrabazlardan, işini bilen hergelelerden biriydi."

"Ama Grişa, ölenlerin arkasından kötü söz söylemek günahtır."

"Orası öyle, *aut mortuis nihil bene*,[2] gene de dolandırıcının tekiydi sizin başyazman."

Cenaze alayının arkasından yetişip yürüyenlerin arasına katıldılar. Ölüyü çok yavaş götürüyorlardı, bunu fırsat bilen iki ahbap yolda karşılarına çıkan her meyhaneye uğrayıp ölenin ruhunun huzura ermesi için bir-iki kadeh yuvarladılar.

Mezarlıkta dua okundu. Ölünün kaynanası, karısı, baldızı göreneklere uyup bol bol gözyaşı döktüler. Tabut gömüte indirilirken karısı, "Beni de onun yanına gömün!" diye bağırdı, ancak alacağı dul aylığını anımsamış olacak ki, kocasının peşinden mezara inmedi.

Zapoykin herkesin susmasını bekledikten sonra öne doğru çıktı, çevresindekileri süzerek söylevine başladı:

"Gözlerimize, kulaklarımıza inanalım mı? Şu tabut, şu ağla-

2 Doğrusu "*de mortuis aut bene aut nihil*" olan, "ölenler hakkında ya hep iyi ya da hiçbir şey" anlamında Latince bir söz – ç.n.

yan yüzler, inlemeler, çığlıklar korkunç birer düş mü? Ne yazık ki, bunlar düş değil, gözlerimiz bizi aldatmıyor. Daha şu yakınlara değin dipdinç, gencecik, taptaze olarak gördüğümüz; düne değin yorulmak bilmez bir arı gibi devletin kovanına hepimiz için bal taşıyan bu insan... Bu değerli varlık... Birdenbire yoklara karıştı. Acıma nedir bilmeyen ölüm meleği, yaşının geçkin olmasına karşın gücünün doruğunda bulunan, ışıl ışıl umut dolu bu insana kemikli elini uzattı. Ne büyük bir kayıp! Şimdi kim onun yerini alabilir? Bizde iyi memur az değildir, ama Prokofi Osipıç gibisine zor rastlanır. Ruhunun en derin köşelerine dek kendisini görevine adamıştı; emeğini toplumdan esirgemeyen, geceleri gözüne uyku girmeyen, kimsenin malında gözü olmayan, rüşvet almayan bir adamdı... Kamu yararını düşünmeden onu satın almaya çalıştıkları, kendi çıkarları uğruna onu kutsal görevine ihanete zorladıkları için insanlardan nasıl nefret ederdi! Prokofi Osipıç'ın küçük aylığını yoksul arkadaşlarına dağıttığını gözlerimizle gördük. Onun yardımlarıyla geçinen dulların, yetimlerin çığlık çığlığa nasıl bağırdıklarına demin siz de tanık oldunuz. Görev uğruna, iyi işler yapmak uğruna gerçek mutluluğu tadamamıştır, hatta aile yaşamının getirdiği rahatlıkları elinin tersiyle itmiştir. O yüzden yaşamının sonuna dek bekâr kaldığını siz de bilirsiniz. Böyle bir insanın yerini kim doldurabilir? Tertemiz tıraşlı, hep gülümseyen, sevimli yüzünü şimdi bile görür gibi oluyorum. Yumuşak, okşayıcı, tatlı sesi kulaklarımda çınlıyor. Cennet senin yerin olsun, Prokofi Osipıç! Huzur içinde yat, ey dürüst, soylu, hamarat insan!"

Zapoykin bunları söylerken dinleyiciler arasında fısıldaşmalar başladı. Konuşma herkesin hoşuna gitmişti, kimilerinin gözlerini bile yaşartmıştı, gelgelelim tuhaf bir şeyler vardı bu sözlerde. Birincisi, ölenin adı Kiril İvanoviç olduğu halde Zapoykin nedense Prokofi Osipıç demekte ısrar ediyordu, ikincisi, rahmetli yaşadığı sürece karısıyla didişip durmuştu, bu duruma göre bekâr olamazdı. Üçüncüsü, gür, kızıl bir sakalı vardı, ölünceye değin tıraş olmamıştı; kendisinden "tertemiz tıraşlı" diye söz edilmesi anlaşılacak gibi değildi. Dinleyiciler bu işe

bir türlü akıl erdiremeyerek birbirleriyle bakışıyorlar, omuzlarını silkiyorlardı.

Zapoykin gözlerini yeni kazılan gömüte dikerek, söylevini coşkuyla sürdürdü:

"Prokofi Osipıç! Yüzün güzel sayılmazdı, çirkin bile denilebilirdi; asık suratlı, sert bir adamdın! Ama bu dış görünüşünün altında mert, sevecen bir yüreğin çarptığını bilirdik."

Biraz sonra dinleyiciler söylevcinin duruşunda da birtakım gariplikler sezdiler. Gözlerini aynı noktaya diken Zapoykin tedirginlik içinde kıpırdanmaya, omuzlarını silkmeye başlamıştı. Adam sonra birdenbire sustu, şaşkınlık içinde ağzını açtı, Poplavski'ye döndü. Gözlerini korkuyla, kocaman kocaman açarak, "Bana baksan a, o sağ!" dedi.

"Kim sağ?"

"Prokofi Osipıç, yahu! Bak, işte orada, anıtın yanında dikiliyor!"

"Zaten o ölmemişti ki! Ölen Kiril İvanoviç'ti."

"İyi ama, sen bana, 'Bizim başyazman öldü,' dememiş miydin?"

"Evet, Kiril İvanoviç bizde başyazmandı. Ah, budala, karıştırdın! Prokofi Osipıç daha önceki başyazmanımızdı. İkinci bölümün müdürlüğüne atanalı iki yıl oluyor."

"Tüh! Sizin işlere şeytanın bile aklı ermez!"

"Niçin sustun? Konuşsana, yahu! Ayıp oluyor..."

Zapoykin gene yeni gömüte döndü, eski cafcaflı sözlerle konuşmasını sürdürdü.

Anıtın yanında gerçekten sakalı tıraş edilmiş, yaşlı başlı bir memur olan Prokofi Osipıç duruyordu. Adam öfkeli öfkeli söylevciye bakıyor, homurdanıyordu.

Memur arkadaşları Zapoykin'le birlikte cenaze töreninden dönerlerken, "Nasıl oldu da tongaya bastın! Adamı diri diri mezara gömdün!" diyerek gülüyorlardı.

Prokofi Osipıç ise şöyle homurdandı:

"Bu yaptığınız kötü bir hareketti, delikanlı! Söyleviniz ölü bir insan için belki işe yarar, ama yaşayan biri için alaydan başka bir şey değil! Hele şu sözlere dikkat buyurun: Dürüst, na-

muslu, rüşvet yemez! Bunlar yaşayan bir insan hakkında ancak alay olsun diye söylenebilir. Ayrıca hiç kimse, beyefendiciğim, yüzümün ayrıntılarına girmenizi rica etmemiştir sizden. Neymiş, yüzüm güzel sayılmazmış, çirkin bile denilebilirmiş... Nasıl olursa olsun elalemin yüzünü, görünüşünü pazara çıkarmaya hakkınız var mı? Gücüme gitti doğrusu!"

Felaket

(Беда)

Nikolay Maksimiç Putohin'in başına öyle bir felaket geldi ki, hiç sormayın! Bu, hapislik, yoksulluk türünden bir felaketti, aklı kıt, gönlü zengin hiçbir Rus bin kez tövbe etse bile bundan kurtulamaz. Durumu şöyle açıklayayım: Adamcağız bir gün istemeden körkütük sarhoş oldu, ondan sonra da aile ocağını, görevini unutarak tam beş gün, beş gece işret sofralarından kendini kurtaramadı. Yolunu şaşırdığı bu beş gün içerisinde belleğinde kalan tek şey, sarhoş suratların, renkli eteklerin, içki şişelerinin, oynayan bacakların oluşturduğu karmakarışık bir görüntüydü. Zihnini zorladığında niçin içmeye başladığının tek açıklaması ise sokak fenerlerinin yandığı bir akşam saatinde iş için bir arkadaşına uğraması, onun da kendisine bira ikram etmesiydi... Putohin üst üste birkaç bardak bira yuvarladı... Altıncı şişeyi devirdiklerinde arkadaşıyla birlikte Pavel Semyonoviç adında birinin evine gittiler, o da dostlarını isli som balığı ve Madeira şarabıyla ağırladı. Daha sonra neler oldu, diyeceksiniz. Bundan sonrası bir sis bulutuna bürünüyor, Putohin'in bulutun arasından seçebildiği düşe benzer şeyler: Yüzü eflatun rengi almış İsveçli bir kızın, "Yakışıklım, bana Porto şarabı ısmarlasana!" diye bağırması; sigara dumanıyla, garson suratlarıyla dolu, alçak tavanlı, uzun bir dans salonu; Putohin'in

başparmaklarını yelek ceplerine sokup bacaklarıyla garip figürler yaparak dans etmesiydi. Ayrıca düşte görür gibi, küçük bir oda ile odanın duvarlarına asılı ağaç basması gravürleri, kadın eteklerini zar zor seçebiliyordu. Bardaklara doldurulan Porto şarabının, çiçek kolonyasının, gliserin sabununun kokusunu da belli belirsiz anımsıyordu... Bu karman çorman olaylardan belirgin biçimde aklında kalan başka bir şey de ağır, berbat bir ayılma sahnesiydi, insana, böyle sarhoşluklardan ayılırken güneş ışığı bile tiksindirici gelir.

Cebinde saatini, madalyalarını bulamadan, boynunda başkasının kravatıyla, başı çatlarcasına ağrıyarak görevine gittiğini anımsıyor. Yüzü utançtan kıpkırmızı, sarhoşluğun verdiği ruhsal eziklikle tir tir titreyerek amirinin karşısına dikildi. Daire başkanı yüzüne bakmadan ona, "Kendinizi temize çıkarmaya hiç çalışmayın!" dedi. "Buraya kadar niçin zahmet edip geldiniz, anlamıyorum. Hakkınızda kesin karar verilmiştir: Artık bizimle çalışamayacaksınız! Böyle memur işimize yaramaz, aklı başında bir adamsanız bize hak verirsiniz, umarım..."

Amirinin umursamaz ses tonu, gözlerini kısarak bakışı, iş arkadaşlarının nazikçe susuşu zihnindeki bulanıklığı burgu gibi oyuyor, bütün bu olanlar kesinlikle düşe benzemiyordu.

Daire başkanının açıklamasından sonra eve dönerken şöyle homurdanıyordu:

"Benimkisi alçaklığın daniskası! Ne salakmışım ben! Hem herkesin önünde rezil oldum, hem de işimden kovuldum!"

Midesindeki iğrenç yanmadan dolayı tüm bedeni sarsılıyor, bacakları titriyordu. Bir tabur asker tepiniyordu sanki gövdesinin orta yerinde. Mide yanmasının yanında, bir de tiksinti, utanç, korku duyuyordu.

"Şimdi tam beynime bir kurşun sıkmanın zamanı! Utançtan kahroluyorum! Hayır, eve gidemem ben!"

Onunla birlikte yürüyen görev arkadaşı Fiodor Yeliseyiç, "Evet, berbat bir durum," dedi. "İşinden atılmış olman en kötüsü, ötesini boş ver sen! İntihar etmenin tam zamanı gerçekten."

Putohin alnını buruşturdu.

"Ah, başım! Başım! Çatlayacak gibi, nasıl da ağrıyor! Sen ne

dersen de, ben meyhaneye gidip yeniden kafayı çekeceğim. Hadi gel!"

Birlikte meyhaneye girdiler. İkinci kadehi içmişlerdi ki, Putohin korkuyla, "Nasıl oldu da yeniden içkiye başladım, aklım ermiyor!" demeye başladı. "İki yıldır ağzıma damlasını koymuyordum, kutsal tasvir önünde karım tövbe ettirmişti. Sarhoşlarla alay ederken tut, kendin aynı haltı ye! Artık huzur yok bana! Tanrım, korkunç bir şey! (Başını salladı.) Şimdi eve ölüm gidecek, inan bana... Ne saatime ne madalyalarıma ne parama ne de kaybettiğim işime acıdığım var. Bütün yitirdiklerime, başımın ağrısına, başkanın azarlamalarına eyvallah, ama karıma ne diyeceğim şimdi? Beş gündür eve uğramıyorum, paramın hepsini içkiye harcadım, işimden kovuldum, karımın sorularına nasıl karşılık vereceğim?"

"Aldırma sen ona, söver sayar, sonra yakanı bırakır..."

"Beni karşısında iğrenç, acınacak bir adam olarak görmesini istemiyorum. Sarhoşlardan nefret eder, içki içenler onun gözünde en aşağılık yaratıklardır. Haklıdır da böyle düşünmekte... Benim yaptığım gibi geçim parasını içkiye yatırmak, sarhoşluk yüzünden işinden kovulmak alçaklık değil de nedir?"

Putohin kadehinden bir yudum daha aldı, mersinbalığını çerez yaptı, düşüncelere daldı. Bir süre suskunluktan sonra, "Bu duruma göre yarın yardımlaşma sandığına gidip borç istemem gerekiyor," dedi. "Kolay kolay iş bulamayacağım için açlık tüm görkemiyle karşımıza dikilecek... Biliyor musun, kadınlar kocalarının sarhoşluğunu, ihanet etmesini, dövmesini, yaşlanmasını sineye çeker de yoksulluğa düşmesini kesinlikle hoş karşılamazlar. Onların kafasına göre yoksulluk en büyük kusurdur. Karım Maşa her gün üç öğün yemek yemeye alıştı, istersen hırsızlık yap, ama önüne yiyeceğini getir. 'Açlık çekmekten korktuğumdan değil, hizmetçiye karşı ayıp olacağı için yemek yemeden olmaz!' diyerek kestirip atar. Öyledir arkadaşım, kadın milletini tanıdım artık... Beş gündür kafayı çekmemi bağışlar da parasızlığı bağışlamaz."

"Evet dostum, sıkı bir azar işiteceğin kesin."

"Kadın ilerisini gerisini düşünmez... Benim suçumu bildiği-

mi, utançtan yerin dibine geçtiğimi anlamak istemez. Bundan ona ne ki? O kafasını bir şeye takmıştır. Sen acı çekiyormuşsun, utancından kahroluyormuşsun, kafana bir kurşun sıkmayı tasarlıyormuşsun; o yalnız senin suçluluğunu, günaha battığını düşünerek seni cezalandırmak ister. Cezalandırması da bir şeye benzese bari! Seni büyük bir sessizlik içinde, kayıtsızca dinler; bir hafta boyunca aşağılayıcı suskunluğu, alaycılığı, mızmızlığıyla seni canından bezdirir... Tam bir engizisyon cezası, anlayacağın!"

Fiodor Yeliseyiç, "Sen de özür dile, olsun bitsin," dedi.

"Boşuna çeneni yorduğunla kalırsın... Kadınlar öylesine erdemli, iffetlidir ki, erkeğin suçunu bağışlamayı günah sayarlar."

Yol boyunca yürürken Nikolay Maksimiç karısının sorularına vereceği yanıtları arıyordu. Karısının solgun, öfkeli yüzünü, ağlamaklı gözlerini, sıralayacağı iğneleyici sözleri zihninde canlandırdı ve küçük bir okullu gibi yüreği korkuyla doldu.

Kapısının çıngırak ipini çekerken, "Boş ver! Ne olacaksa olsun!" diye düşündü. "Dayanamazsam çeker giderim. Canımın istediği yere giderim!"

Eve girdiğinde Maşa holde ayakta dikiliyor, ona sorarcasına bakıyordu. Karısının solgun yüzüne gözlerini dikip kararsızca lastik ayakkabılarını çıkarırken, "Şimdi başlar. Başlasın bakalım," diye geçirdi içinden.

Ancak karısı başlamadı... Oturma odasına girdi, oradan yemek odasına geçti, hep öyle sessiz, sorarcasına baktı kocasına.

Duyduğu utançtan kahrolan Nikolay Maksimiç, "Alnıma bir kurşun sıkmak en iyisi! Daha fazlasına katlanamayacağım! Gücüm kalmadı!" dedi kendi kendine.

Beş dakika kadar odanın içinde dört döndü, bir türlü konuşmaya cesaret edemedi, sonunda eline bir kalem alıp gazetenin bir köşesine şunları yazdı: "Yeniden içkiye başladım, sonunda işimden atıldım." Karısı yazdığını okudu, kendisi de şunları yazdı: "Kendini bırakma sakın!" Bunları okuyan Putohin oradan hızla çıktı, doğruca çalışma odasına gitti.

Biraz sonra karısı dizinin dibinde oturuyor, onu avutmaya çalışıyordu:

"Sabırla koruk üzüm olur. Erkek olduğunu unutma sakın, kendini salıverme... Tanrı'nın yardımıyla bu felaketi de atlatır, daha iyi bir iş buluruz."

Putohin karısının söylediklerini kulaklarına inanamadan dinledi, ona nasıl karşılık vereceğini bilmediği için küçük bir çocuk gibi neşeli bir kahkaha attı. Maşa önüne içkisini koydu, karnını bir güzel doyurdu, sonra da götürüp yatırdı.

Ertesi gün eskisinden daha dinç ve neşeli kalkarak iş aramaya koyuldu, bir hafta sonra da buldu... Yaşadığı felaket çok şey değiştirdi onda. Artık sarhoş dilencileri gördüğünde alay etmiyor, eskisi gibi ayıplamaya kalkmıyor. Hatta onlara sadaka bile veriyor.

"Bizim kusurumuz sarhoşluk etmek değil, sarhoşların elinden tutmamak," diyor.

Kim bilir, belki de haklıdır.

Sanat Eseri

(Произведение искусства)

Annesinin biricik oğlu Saşa Smirnov koltuğunun altında *Borsa Haberleri* gazetesinin 223. sayısına sarılı bir paketle Doktor Koşelkov'un[1] muayenehanesinden içeri girdi. Doktor onu, "Oo, merhaba delikanlı! Bugün kendimizi nasıl hissediyoruz? Ne gibi iyi haberler getirdiniz?" diyerek karşıladı.

Saşa gözlerini kırpıştırdı, elini göğsüne bastırdı, heyecanlı bir sesle, "İvan Nikolayeviç, annemin selamı var, size çok teşekkür ediyor," dedi. "Annemin tek oğluyum, ölümcül hastalığımı iyileştirerek beni kurtardığınız için ikimiz de size nasıl teşekkür edeceğimizi bilemiyoruz..."

Mutluluktan gevşeyen doktor, "Şimdi bırakın bunları genç adam!" diye durdurdu onu. "Benim yerimde kim olursa olsun, aynı şeyi yapardı."

"Annemin biricik oğluyum ben... Biz yoksul insanlarız, o yüzden... Emeğinizin karşılığını ödeyemedik. Gene de çok utandığımız için... Annem ve... annemin tek oğlu olan ben minnettarlığımızın bir işareti olarak şu... çok değerli... tunçtan yapılmış eşsiz sanat yapıtını kabul buyurmanızı diliyoruz."

Doktor yüzünü buruşturdu:

"Boşuna yorulmuşsunuz delikanlı! Niçin zahmet ettiniz!"

1 Keşecigil – ç.n.

Saşa paketin iplerini çözmeye başladı.

"Niçin zahmet olsun? Lütfen kabul buyurun, doktor, almazsanız beni de, annemi de gücendirirsiniz. Çok değerli bir parçadır... Tunçtan yapılma antik bir yapıt... Rahmetli babamdan kalma, değerli bir anı olarak bugüne dek sakladık... Babam antika satın alır, bunları değerini bilenlere satardı... Şimdi annemle ikimiz aynı işle uğraşıyoruz..."

Saşa paketi açtı, içindekini gururla masanın üstüne koydu. Bu, belli ki iyi bir sanatçının elinden çıkma, kocaman, eski bir tunç şamdandı. Şamdan yan yana duran iki kadın yontusundan oluşuyordu. Ancak kadınların Havva anamızın giysisi içinde, öyle bir duruşları vardı ki, bunu anlatmaya ne benim yapım uygundur, ne de böyle bir işe cesaret edebilirim. İki yosma işveyle gülümsüyorlardı, eğer başlarının üstünde mum taşımak gibi bir görevleri olmasa şamdanın kaidesinden hemen aşağı atlayacak sanırdınız. Aşağı atladıktan sonra ne haltlar karıştıracaklarını utancımdan düşünemiyorum, sevgili okurum!

Armağana şöyle bir bakan doktor düşünceli düşünceli kulağının arkasını kaşıdı, öksürdü, kararsızlık içinde mendiliyle burnunu sildi.

"Hımm... Evet, güzel bir şeye benziyor... Ama nasıl desem bilmem ki... Çıplaklıktan da öte, fazla açık saçık bir şey bu..."

"Niye öyle olsun ki?"

"Baştan çıkarıcı şeytan bile daha ilerisini düşünemez. Bunu masamın üstüne koyarsam başıma gelecekleri gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz?"

Saşa gücendi:

"Bir sanat yapıtına bu gözle bakmak çok tuhaf! İyice dikkat edin, karşınızda büyük bir yaratıcılık ürünü var! İnsan bu güzelliğe, bu inceliğe baktıkça ruhu hayranlık duygularıyla dolar, ağlamamak için kendini zor tutar! Yapıtın güzelliği karşısında dünyada pek çok şeyi unutursunuz! Ah, bu ne kıvraklık, ne etkileyicilik, ne anlatım gücü!"

"İki gözüm, anlamıyor değilim, hepsini anlıyorum. Ancak ben evli barklı bir adamım, kadınlar girer çıkar, çocuklarım gelir buraya."

"Kalabalıkların görüş açısından düşünürseniz böyle yüce sanat yapıtları başka bir renge bürünür. Ancak doktor, kendinizi kuru kalabalıkların üstünde görün, ayrıca armağanı geri çevirmekle beni de, annemi de incitirsiniz. Ben annemin biricik oğluyum... Siz benim yaşamımı kurtardınız... Elimizdeki en değerli armağanı sunuyoruz size... Üzüldüğümüz tek nokta, şamdanın başka bir eşinin bulunmaması..."

"Teşekkür ederim iki gözüm, size minnettarım... Annenize benden çok selamlar, ama şunu aklınızdan çıkarmayın, çocuklarım gelir buraya, kadınlar eksik olmaz... Neyse, derdimi anlatamıyorum, armağanınız şimdilik dursun bakalım..."

Saşa sevindi;

"Dursun, dursun, bundan ne çıkar! Şuraya, vazonun yanına koyarsınız. Ne yazık ki bir eşini daha bulamadık. Eh, hadi, esen kalın, doktor!"

Saşa gittikten sonra doktor şamdanı uzun uzun süzdü, kulağının arkasını kaşıyarak düşünmeye başladı:

"Gerçekten değerli bir parça! İnsan böyle bir şeyi atmaya kıyamaz... Ancak burada kalması da uygun değil. Öyleyse ne yapmalı? Birine armağan mı etsem, yoksa bir derneğe mi bağışlasam?"

Uzun düşünmeler sonunda arkadaşı Avukat Uhov[2] geldi aklına. Uhov'a, işlerini çekip çevirmesinden dolayı borçluydu. Hemen kararını verdi:

"Çok iyi olur! Yakın arkadaşı olarak benden para almak istemeyeceğine göre kendisine böyle bir armağan sunarsam uygun kaçar. Bu şeytan işini ona vereyim gitsin! Bekârdır adam, üstelik çapkın. Tam ona göre!"

İşi sürüncemede bırakmaksızın çabucak giyindi, şamdanı aldı, arkadaşının evine yollandı.

"Merhaba, dostum," dedi avukatı evinde bularak. "Haylidir sana uğramayı düşünüyordum. İşte geldim, işlerim için zahmetlerinden ötürü teşekkür ederim. Biliyorum, arkadaşım olarak benden para almayacaksın, ben de şu parçayı getirdim sana. Bak, ne güzel bir şey!"

2 Kulakçı – ç.n.

Doktorun uzattığı nesneyi görünce avukatın aklı başından gitti. Kahkahayı basarak, "Böyle şey görmedim!" dedi. "İnsanların aklından neler geçiyor yahu! Harika bir şey bu! Mükemmel! Bunu nereden geçirdin eline?"

Ancak heyecanı yatıştıktan sonra avukat kapıya baktı, korka korka, "Arkadaş, getirdiğin bu şeyi hemen geri götür!" dedi. "Onu senden alamam!"

Doktoru bir korkudur aldı.

"Niçin?"

"Niçin mi? Annem, müşterilerim gelir buraya... Hizmetçilerden utanırım..."

"Kesinlikle reddedemezsin, arkadaş! Böyle bir şey yaparsan çok gücenirim! Gerçek bir sanat yapıtı! Şundaki kıvraklığı, etkileyiciliği, anlatım gücünü görmüyor musun? Beni kırarsın vallahi!"

Doktor böyle söyledikten sonra elini salladı, kendini Uhov'un evinden dışarı attı. Oh be, kurtulmuştu o garip nesneden! Rahatlayarak evinin yolunu tuttu.

Doktorun gidişinden sonra avukat şamdanı ellerinin arasında evirip çevirdi, parmaklarıyla her yerini yokladı, tıpkı doktorun yaptığı gibi, ondan kurtulmanın yollarını aramaya başladı.

"Besbelli, güzel bir şey! Kaldırıp atmak olmaz, büromda tutmak da... En iyisi, onu birine armağan etmeli. Tamam, güldürü oyuncusu arkadaşım Şaşkin'e[3] vereyim. Böyle şeylerden hoşlanır kerata! Üstelik adına düzenlenmiş bir gösteri var bugün, kendisine benim armağanım olsun..."

Söylenen yapılmalıdır, öyle değil mi? Özenle sarılıp paketlenen şamdan akşamleyin güldürü ustası Şaşkin'e sunuldu. Getirilen armağanı görmek isteyen erkek oyuncular Şaşkin'in soyunma odasına üşüştüler. At kişnemelerini andıran gülüşmelerin, gürültü patırtının ardı arkası kesilmedi. Eğer kadın oyunculardan biri kapıyı çalıp, "Girebilir miyim?" diye sorarsa güldürü ustası kısık sesiyle, "Aman kardeşim, giyinik değilim!" diye karşılık veriyordu.

Ancak gürültü şamata son bulunca güldürü ustası iki kolu-

3 Kılıççıgil – ç.n.

nu yana açarak, "Ben bu berbat şeyi ne yapayım?" diye sormaya başladı. "Bana gelip giden oyuncu arkadaşlarım arasında kadınlar da var. Fotoğraf değil ki, çekmecenin bir gözünde saklayayım!"

Güldürü ustasının giysilerini değiştiren berber, "Beyim, satın onu!" dedi. "Şu yakınlarda tunç işi antika eşya alıp satan yaşlı bir kadın var. Adı Smirnova. Kime sorsanız bilir..."

Güldürü ustası denileni yaptı...

Aradan iki gün geçmişti. Doktor Koşelkov muayenehanesinde oturuyor, parmaklarını şakağına dayamış, safra asidi konusunu düşünüyordu. Tam o sırada kapı açıldı, Saşa Smirnov fırtına gibi daldı içeriye. Delikanlı gülüyor, bakışlarından mutluluk okunuyordu. Elinde de gazeteye sarılı bir paket vardı.

"Doktor!" dedi soluk soluğa. "Nasıl sevinçliyim, bilseniz! Size getirdiğim şamdanın eşini buldum, kendinizi çok şanslı saymalısınız! Ben annemin biricik oğluyum... Siz benim yaşamımı kurtardınız..."

Böyle dedikten sonra minnettarlık duygusuyla titreyerek masanın üstüne bir şamdan koydu. Doktorun ağzı bir karış açık kaldı, adamcağız bir şeyler söylemek istediyse de öylece dondu kaldı. Çünkü dili tutulmuştu.

Vanka

(Ванька)

Dokuz yaşlarında bir çocuk olan Vanka Jukov, Noel gecesi henüz yatmamıştı. Üç ay önce yanına çırak verildiği kunduracı Alyohin'le kalfaların kiliseye gitmelerini bekledikten sonra ustasının dolabından mürekkep dolu bir hokka, ucu paslanmış bir divit çıkardı; buruşuk bir kâğıdı peykenin üstünde düzelterek diviti eline aldı. Peykenin önünde yere diz çökerek oturdu. Kâğıda ilk harfi yazmadan önce kapıya, pencerelere birkaç kez korka korka baktı. İki yanında ayakkabı kalıpları dizili raflar bulunan, karanlık köşedeki Meryem Ana tasvirine bir göz attı, derin derin içini çekti.

"Sevgili dedeciğim Konstantin Makarıç..." diye başladı. "Sana bu mektubu torunun Vanka yazıyor. Önce Noel'inizi kutlar, yüce Tanrı'dan iyilikler dilerim. Benim babam da yok, anneciğim de... Yakınım olarak yalnız sen varsın."

Vanka titrek mum ışığının yansıdığı karanlık pencereye gözlerini dikti, Jivarevlerin çiftliğinde gece bekçiliği yapan dedesi Konstantin Makarıç'ı hayalinde canlandırmaya çalıştı. Dedesi altmış beş yaşlarında, ufak tefek, cılız, güler yüzlü, baygın bakışlı, son derece canlı, kıpır kıpır bir ihtiyarcıktı. Gündüzlerini uşakların bölmesinde yatarak ya da aşçı kadınlarla şakalaşarak geçirir, gece oldu mu, bol gocuğunu giyip eline sopası-

nı alarak gürültü-patırtı çıkara çıkara çiftliğin çevresinde dolaşırdı. Arkasından ise biri anaç, öbürü erkek iki köpek, Kaştanka ile Viyun[1] gelirlerdi. Viyun tüylerinin siyah, gövdesinin gelincik gibi uzun olmasından dolayı bu adı almıştı. Hem tanıdığı insanlara, hem de yabancılara saygıyla, uysal uysal, sesini çıkarmadan baktığı halde pek sevilmezdi, çünkü uysal görünüşü altında şeytanca sinsiliği sezilirdi. Birinin arkasından ansızın yaklaşıp paçasını kapmada, gizlice kilere dalmada, köylülerin kümesinden tavuk aşırmada üstüne yoktu. Birkaç kez ipe çekip sallandırmışlar, eşek sudan gelinceye dek sopa çekmişler, arka bacaklarını kırmışlardı ama her seferinde canlanıp gene ayağa kalkmıştı.

Şimdi dedesi herhalde konağın ana kapısında dikiliyor, gözlerini kısıp köy kilisesinin parlak kırmızı pencerelerine bakarken keçe çizme giydiği ayaklarını soğuktan pat pat yere vuruyordu. Sopası kemerine asılıdır. Bir yandan ellerini ovuşturup soğuktan büzüşürken, bir yandan da keh keh diye keyifli keyifli gülerken hizmetçilerden ya da aşçı kadınlardan birine çimdik atıyordur. Kadınlara enfiye kutusunu uzatarak, "Biraz enfiye çekmez misiniz?" der.

Kadınlar enfiye çekerler, hapşırırlar. Dede betimlenmesi zor bir sevince kapılarak neşeli kahkahalar atar.

"Sümüğün dondu! Hadi sil burnunu!" diye bağırır.

Köpeklere de enfiye koklatır. Kaştanka uzun uzun aksırır, gücenip başını çevirerek uzaklaşır oradan. Viyun ise saygısını bozmaz, aksırmaz, kuyruğunu sallar.

Gece öylesine güzeldi ki! Hava durgun, serin, duru... Dışarısı karanlık olmasına karşın beyaz çatılı evleri, bacalardan tüten dumanları, kırağı kaplı ağaçları, kar yığınlarıyla bütün köyü avcunun içindeymiş gibi görüyordu Vanka. Gökyüzü neşeyle göz kırpan yıldızlarla bezenmişti... Samanyolu bayram öncesi karla yıkanıp temizlenmişçesine pırıl pırıldı...

Vanka içini çekti. Diviti yeniden hokkaya batırıp mektup yazmayı sürdürdü:

"Dün beni gene dövdüler. Ustam saçımdan çeke çeke avlu-

1 Dalıcı – ç.n.

ya çıkardı. Çocuklarını beşikte sallarken uyuyakalmışım, işte bu yüzden temiz bir dayak yedim. Geçen hafta da ustamın karısı bana ringabalığı temizlememi söylemişti. Ben balığı kuyruğundan ayıklamaya başlayınca öyle kızdı ki, balığı suratıma suratıma çarptı. Kalfalar benimle alay ediyorlar, votka aldırmak için meyhaneye yolluyorlar. Votka alırken hıyar turşusu çalmamı da istiyorlar. Bunu gören meyhane sahibi eline ne geçerse onunla dövüyor beni. Dükkânda bana yemek vermiyorlar. Sabahları yalnız ekmek, öğleyin lapa, akşama gene ekmek... Ne çay, ne çorba... Bunlarla kendileri tıkınıyorlar. Bana aralıkta yatacak yer gösterdiler. Ama geceleyin çocuk ağlayınca uyuyamıyor, beşik sallıyorum. Sevgili dedeciğim, Tanrı aşkına kurtar beni buradan, köyümüze aldır. Artık dayanamayacağım... Ayaklarına kapanarak yalvarıyorum. Ömrüm oldukça sana dua ederim. Beni al buradan, kurtar. Yoksa çok geçmeden ölürüm..."

Ağzı çarpıldı, kirli yumruğuyla gözlerini sildi, yazmasını sürdürdü:

"Sana tütün kıyarım, gece gündüz dua ederim. Bir suç işlersem canımı çıkartana dek döv beni. Eğer orada bana iş yok dersen, yöneticinin potinlerini boyarım, Fedka'nın yerine çoban yamağı dururum ben de. Dedeciğim, artık gücüm kalmadı, dayanamayacağım.

Kendim kaçıp köye gelirdim ama pabuçlarım yok, soğuktan ayakların donar. Büyüdüğüm zaman unutmam bu iyiliğini, bakarım sana. Ne kimse kılına dokunabilir, ne de öldüğünde seni duasız bırakırım. Pelageya anneme de öyle yapmadım mı?

Bilsen, Moskova koskoca bir kent. Efendilerin büyük büyük evleri var, sokaklar at dolu. Ama bir tane bile koyun bulamazsın, köpekleri ise kimseyi ısırmıyor. Burada çocuklar ellerine yıldız alıp Noel ayinine katılmıyor, köydeki gibi kilisede ilahi söyletmiyorlar. Biliyor musun, bir gün dükkânın birinde boy boy oltalar gördüm. Hele öyle kocaman bir çengellisi vardı ki, bir batmanlık som balığını çıkarırdı. Sonracığıma, beylerin kullandığı tüfekler satılıyor dükkânlarda. Sana diyeyim, yüz ruble eder her biri. Kasaplarda yaban tavuğu, çulluk, tavşan eti

de satılıyor; ama bunları nereden avladıklarını söylemiyor tezgâhtar çocuklar.

Sevgili dedeciğim, beyefendilerin evinde Noel ağacı süslendiği zaman bana yaldızlı ceviz al, cevizi yeşil sandığın dibinde sakla. Genç bayan Olga İgnatyevna'dan iste, Vanka için, de."

Çocuk göğüs geçirdi, içi titreyerek gözlerini yeniden pencereye dikti. Dedesi beylere Noel ağacı kesmek için ormana giderken onu da yanına alırdı. Ne güzel günlerdi o günler! Dışarıda çatır çatır ayaz, dede öksürür, Vanka'nın ayakları altında karlar kıtırdar. Çamı kesmeden önce dedesi çubuğunu tüttürür, uzun uzun enfiye çeker, üşüdü diye Vanka'ya takılır. Kırağı kaplamış gencecik çamlar kıpırtısız durur, hangimiz dipten kesilip öleceğiz, diye bekleşirler. Derken, kar kürtükleri arasından, ansızın, ok gibi bir tavşan fırlar... Dedesi kendini tutamaz, "Yakala, yakala şunu! Ah, seni güdük kuyruk!" diye bağırır.

Dede kestiği ağacı sürüye sürüye bey konağına götürürdü. Eve varınca da ağacı süslemeye koyulurlardı. Vanka'nın çok sevdiği bayan Olga İgnatyevna uğraşırdı bu işle. Annesi Pelageya onlarda hizmetçiyken Olga İgnatyevna, Vanka'ya akide şekeri verirdi. Yapacak başka bir işi olmadığından ona okuma yazmayı, yüze kadar saymayı, hatta kadril dansı yapmayı öğretmişti. Annesi ölünce öksüz çocuğu uşakların bölümüne, dedesinin yanına vermişler, sonra da Moskova'ya, kunduracı Alyohin'in dükkânına çırak olarak göndermişlerdi.

Vanka yazmasını sürdürdü:

"Beni almaya gel, dedeciğim. Tanrı adına yalvarırım, beni buradan götür. Ben bahtsız öksüzüne acı. Her gün dayak atıyorlar, karnım aç.

Burada öyle canım sıkılıyor ki, anlatamam sana, durmadan ağlıyorum... Daha geçenlerde ustam kafama kalıpla vurdu, yere düştüm, zor geldim kendime. Buna da yaşama mı derler, köpeğinkinden daha beter... Alyona'ya, tek göz Yegorka'ya, bir de arabacıya selam ederim. Sakın armoniğimi kimseye verme. Torunun İvan Jukov. Sevgili dedeciğim, gel."

Vanka yazdığı mektubu dörde katladı, bir gün önce bir kapi-

ğe aldığı zarfa koydu. Biraz düşündükten sonra diviti mürekkebe bandı, adresi yazdı: "Köye, dedeme."

Başını kaşıdı, biraz daha düşündü, ekledi: "Konstantin Makarıç'a."

Kimse engel çıkarmadan mektubunu bitirdiği için mutlu, şapkasını başına geçirdi; gocuğunu giymeden, sırtında yalnız gömleğiyle sokağa fırladı.

Bir gün önce kasap dükkânının tezgâhtarlarından sorarak mektupların posta kutularına atıldığını öğrenmişti. Oradan bunları alan sarhoş arabacılar çın çın öten troykalarla dünyanın dörtbir köşesine dağıtırlarmış. Vanka ilk posta kutusuna kadar koştu, değerli mektubunu delikten içeri attı...

Tatlı umutlar içinde yatağa giren Vanka bir saat sonra derin bir uykuya daldı... Düşünde büyük ev fırınını gördü. Dedesi fırının üstünden çıplak ayaklarını aşağı sarkıtarak mektubu aşçı kadınlara okuyordu. Viyun fırının yanında dolaşıyor, kuyruğunu sallıyordu.

Yolda

(На пути)

Altın bulut gecelerdi
Dev kayanın koynunda...
– LERMONTOV

Meyhane sahibi Kazak Semyon Çistopluy'un[1] adlandırmasıyla "yolcu odası"nda, yani ana yoldan gelip geçenlerin kalması için ayrılan odada, boyasız kocaman bir masada kırk yaşlarında uzun boylu, geniş omuzlu bir adam oturmaktaydı. Yolcu dirseklerini masaya koymuş, başını yumruklarına dayamış, uyuyordu. Bir pomat kutusunun üzerine dikilmiş mum parçası uyuyan kişinin sarı sakalını, kalın iri burnunu, güneş yanığı yanaklarını, kapalı gözlerinin üzerinden sarkan gür kara kaşlarını aydınlatıyordu. Adamın sakalı, burnu, yanakları, kaşları tek tek ele alındığında "yolcu odası"ndaki eşyalar ile duvara gömülü fırın gibi kaba saba, biçimsiz görünüyordu; ama topluca uyumlu, hatta güzel bir görünümleri vardı. Rus yüzünün başarısı buradadır: Hatları ne denli iri, sertse, görünüşleri o denli uysal, yumuşak olur. Adam, beylerin giydiği türden eski, ama geniş şeritler dikilerek yenilenmiş bir ceket, pelüş bir yelek, paçaları iri çizmeler içine sokulmuş bol, kara bir pantolon giymişti.

Duvar boyunca uç uca dizili sıralardan birinde, kahverengi entarili, uzun siyah çoraplı, sekiz yaşlarında bir kız çocuğu tilki postu üzerine uzanmış, mışıl mışıl uyuyordu. Soluk yüzlü, sarı saçlı, dar omuzlu sıskacık çocuğun tıpkı adamınki gibi ko-

1 Temirtüküren – ç.n.

caman, çirkin bir burnu vardı. Uykusu öylesine derin olmalıydı ki, anlaşılan, saçlarından aşağı kayan yarı yuvarlak tarağının yanağına battığını hissetmiyordu.

"Yolcu odası"nın bayramlık bir havası vardı. Gıcır gıcır yıkanan döşeme mis gibi kokuyordu. Köşeden köşeye gerili ipe her zamanki gibi pılı pırtı asılmamıştı. Masanın üstünde bir kandil yanıyor, buradan köşedeki Georgi Pobedonosets[2] tasvirine kırmızı ışık düşüyordu. Bu tasvirin iki yanındaki kütükten örme duvarlarda, dinselden başlayıp dünyasala doğru derece derece değişen ağaç basması resimler asılıydı. Mum parçasından ve kırmızı kandil alevinden yayılan ölgün iki ışık altında bu resimler kesintisiz bir şerit gibi gözüküyordu, üzerlerinde de sanki kara kara benekler vardı. Odayı ısıtan çini soba arada bir şiddetlenen fırtınanın etkisiyle derin derin soluk alıyor, bunun ardından, içinde yanan kütüklerin uğultuyla püskürttüğü öfkeli alevlerden duvarlara kırmızı lekeler düşüyordu. İşte böyle anlarda uyuyan adamın başının üstündeki resimler birden canlanıveriyordu. Birinde ihtiyar bir adam görünümündeki Cebrail, öbüründe Şah Nasrettin,[3] bir başkasında gözlerini faltaşı gibi açıp genç bir kızın kulağına bir şeyler fısıldayan kayıtsız, bön yüzlü, kahverengi bir şişko bebek...

Dışarıda fırtınanın uğultusu sürüp gidiyordu. Öfkeli, azgın, aynı zamanda son derece mutsuz bir yaratık kudurmuş bir hayvan gibi meyhanenin çevresinde dört dönüyor, sanki içeriye girmek için fırsat kolluyordu. Kapılara abanıyor, pencereleri, çatı kaplamasını küt küt dövüyor, duvarları tırmalıyor, bazen yalvarıp bazen tehditler savuruyor, arada bir kısa süre dinginleştikten sonra yeniden azgınlaşarak uğultuyla bacaya yükleniyordu. Böyle zamanlarda sobadaki kütüklerden alev fışkırıyor, kuduran ateş zincirden boşanmışçasına düşmanı fırtınanın üzerine saldırıyordu. Fırtına ile ateşin bu kapışmasının ardından hıçkırıklar, çığlıklar, öfkeli homurtular yükseliyordu. Bu şamatada hırçınların öfkesi, yatışmak bilmez bir kin ve utku kazanmaya alışmışların aşağılanan güçsüzlüğü duyulabildi.

2 Atının üstünde kargısıyla devi yenen Hıristiyan azizi – ç.n.

3 1848'de tahta çıkan İran Şahı – ç.n.

Bu vahşi, insanı irkilten kargaşa karşısında "yolcu odası" şaşkınlıktan donup kalmış gibiydi. Bir ara kapı gıcırdadı, meyhanede çalışan oğlan çocuğu içeri girdi. Sırtında pamuklu dokuma yeni bir gömlek vardı, gözlerinden uyku süzülüyordu. Çocuk bir bacağı üstünde topallayarak masaya yaklaştı, parmaklarıyla mum fitilinin çapağını aldı, sobaya odun attıktan sonra dışarı çıktı. Tam bu sırada, meyhanenin üç yüz adım ilerisindeki Rogaçi köyü kilisesinin çanı gece yarısını vurmaya başladı. Fırtına çan sesleriyle oynuyordu, tıpkı lapa lapa yağan karla oynar gibi. Çanın çınlamaları fırtınalı havada oradan oraya savruluyor, bazen kesik kesik, dalga dalga yayılırken, bazen da boranın uğultusuna karışarak tümüyle duyulmaz oluyordu. Bir keresinde çan hemen evin tepesinde çınlamışçasına sesi odanın içinde yankılandı. Tilki postu üstünde uyuyan kız çocuğu hoplayarak başını kaldırdı; karanlık pencereye, sobadan üzerine kızıl ışık vuran Şah Nasrettin'e bön bön baktı; sonra bakışlarını uyuyan adama çevirerek, "Baba!" diye seslendi.

Ancak adam kıpırdamadı bile. Küçük kız öfkeyle kaşlarını çattı, başını yeniden yastığa koydu, yattığı yerde büzüldü. Aynı anda da birinin uzun uzun esnediğini duydu. Çok geçmeden dış kapının menteşesi gıcırdadı, birtakım konuşmalar işitildi. Üstündeki karı silkeleyerek, keçe çizmeleriyle pat pat yere vurarak biri girdi meyhaneye.

"Kim o?" diye sordu bir kadın sesi.

Bu soruyu kalın bir erkek sesi yanıtladı:

"İlovayskilerin kızı."

Kapı bir daha gıcırdadı, kapıyı zorlayarak yarıklardan içeri dalan fırtınanın uğultusu duyuldu. Dışarıdan biri, belki de topal oğlan koşup "yolcu odası"nın kapısına yaklaştı, saygıyla öksürerek kapının mandalını çevirdi.

Aynı kadın sesi şarkı söyler gibi, "Buraya buyurun hanım kız, içerisi temizdir," dedi.

Kapı ardına dek açıldı; arabacı giyimli, sırtında kocaman bir bavul, tepeden tırnağa kara bulanmış sakallı bir adam eşikte belirdi. Adamın ardından, onun yarı boyunda bir kadın girdi içeriye. Kadının hiçbir yeri gözükmüyordu; ne yüzü, ne el-

leri. Bohça gibi sarılıp sarmalanmış, tümüyle kara bulanmıştı. Arabacıdan, bohça gibi sarmalanmış kadından üşütücü bir soğukluk yayıldı odanın dörtbir yanına; mumun alevi yalpaladı.

"Sen neler saçmalıyorsun?" dedi bohça görünümündeki kadın. "Bu havada niçin yolculuk edilmesin? Önümüzde topu topu yirmi fersah yol kaldı. Çoğu da orman arasından. Korkma, kaybolmayız..."

"Kaybolmasına kaybolmayız da, atlar yürüyemiyor, hanımefendi. Gene de siz nasıl buyurursanız. Ben kendiliğimden uydurmuyorum ya..."

"Dur bakayım, nereye getirdin beni! Gürültü etme! Burada uyuyanlar var. Dışarı çık!"

Arabacı bavulu yere koydu, bu sırada omuzlarından yere bir kürek dolusu kar döküldü, burnundan fısıl fısıl sesler çıktı.

Uykusu kaçan kız çocuğu az sonra bohçanın ortasından iki küçük elin dışarı fırladığını, bunların yukarıya doğru uzandığını, şallardan, atkılardan, başörtülerinden oluşan bohçayı çözmeye koyulduğunu gördü. Yere önce bir şal düştü, arkasından bir başlık, onun ardından da yün örgüsü beyaz bir atkı... Başı serbest kalan kadın sırtındaki kürkü de çıkarınca yarı yarıya küçüldü. Şimdi üzerinde iri düğmeli, cepleri kabarık bir manto kalmıştı. Kadın mantonun bir cebinden bir tomar kâğıt, ötekinden kocaman bir anahtar demeti çıkardı; bunları öyle gürültüyle masanın üzerine attı ki, uyuyan adam irkilerek gözlerini açtı. Zavallıcık neler olduğunu anlamamıştı. Bir süre aptal aptal bakındıktan sonra başını silkti, doğruldu, gidip köşeye oturdu... O sırada yolcu kadın mantosunu çıkardığı için biraz daha küçülmüştü. Eğilip körüklü çizmelerini bacaklarından sıyırarak o da bir köşeye çekildi.

Şimdi bohçaya benzemeyen bir kadın bedeni ortaya çıkmıştı. Kıvırcık saçları, uzunca beyaz yüzü, kıvrak ince bedeniyle yirmi yaşlarında, ufak tefek, sıska, esmer bir genç kızdı bu. Burnu ince uzun, çenesi ince uzun, kirpikleri uzun, ağzının köşeleri sivriydi; bütün bu incelikler, sivrilikler bir arada yüzüne, insana batan bir hava veriyordu. Boynu, kolları bol dantelli siyah giysisi içinde, sivri dirsekleri, uzun parmaklarıyla Ortaçağ İngi-

liz kadınlarının portrelerini andıran bir görünüşü vardı. Yüzünün, bir konu üzerinde yoğun düşünüyormuşçasına ciddi duruşu bu benzerliği daha bir artırıyordu.

Genç kız odayı şöyle bir süzdü, adama, kız çocuğuna yan yan baktı, omuzlarını silkerek yerinden kalktı, gidip pencerelerden birinin yanına oturdu. Pencere kanatları nemli karayel vurdukça zangır zangır titriyordu. İri kar taneleri beyaz beyaz parlayarak bir an karanlık camlara yapışıyor, ancak orada fazla tutunamadan rüzgârın çarpışıyla savrulup gidiyordu. Vahşi curcuna gitgide şiddetleniyor gibiydi...

Uzun sessizliğin ardından küçük kız yattığı yerde döndü, sözcüklerin üzerine basa basa, öfkeyle, "Aman Tanrım! Aman Tanrım! Nasıl da sıkılıyor canım! Nedir bu çektiklerim?" dedi.

Adam yerinden doğruldu, iri gövdesine, kocaman sakalına gitmeyen suçlu suçlu yürüyüşüyle kızın yanına vardı.

"Ne o, uyumuyor musun, küçük dostum? İstediğin bir şey var mı?" dedi özür dilercesine.

"Hayır, bir şey istemiyorum. Omzum ağrıyor... Baba, sen kötü bir adamsın, Tanrı senin cezanı verecek. Cezalandırıldığını göreceksin!"

"Ah, Saşacığım, omzun ağrıyorsa benim yapacağım bir şey yok ki! Yolculuktan dolayı ağrıyordur omzun. Yavrucuğum, yarın eve varınca dinlenirsin, o zaman bir şeyciğin kalmaz..."

İçkiyi fazla kaçırmış bir adamın karısından özür dilemesi gibi söylüyordu bunları.

"Yarın, yarın! Hep yarın diye aldatıyorsun beni! Daha yirmi gün sürer yolculuk bu gidişle!"

"Bak, kızım, doğru söylüyorum, yarın varırız artık. Ben sana hiç yalan söyledim mi? Bizi yolumuzdan fırtına alıkoyduysa suç benim değil ki..."

"Daha fazla dayanamayacağım! Dayanamayacağım, dayanamayacağım!"

Böyle söyleyen Saşa bir bacağıyla tekme atarak çığlık çığlığa bağırmaya başladı. Babası ne yapacağını şaşırmıştı; pencerenin önünde oturan genç kıza baktı, elini salladı. Beriki omuz silkti, kararsızlık içinde Saşa'ya yaklaştı.

"Dinle beni güzelim. Ağlayıp da ne geçecek eline? Omzunun ağrıması iyi bir şey değil, ama şu anda yapacağımız bir şey yok."

Genç kızdan cesaret alan adam kendini temize çıkarırcasına, "Bakın, hanımcığım, iki gecedir gözümüzü kırpmadık, berbat bir arabayla yolculuk ediyoruz," dedi. "Anlıyorum, kızım hasta, bu yüzden çok bunaldı... Bunlar yetmemiş gibi bir de şansımızdan sarhoş bir arabacıya düştük, valizimizi çaldılar. Üstelik şu fırtına... Tamam da, ağlamanın âlemi var mı? Şu odada otururak uyumak beni öylesine yordu ki, sarhoş gibiyim vallahi. Saşacığım, görüyorsun, zaten kendimi iyi hissetmiyorum, bir de sen ağlarsan..."

Adam başını salladı, elini silkeledi, gidip köşesine oturdu.

"Güzelim, ağlamak sana hiç yakışmıyor," dedi genç kız. "Benim bildiğim, yalnız bebekler ağlar. Omzun ağrıdığına göre soyunup yatsan iyi olur... Hadi gel, üzerini çıkarayım!"

Kız çocuğunu soyup yatırınca ortalığa gene bir sessizlik çöktü. Genç kız pencerenin dibinde oturuyor, "yolcu odası"nı şaşkın şaşkın inceliyordu. Hem oda, hem kısacık erkek gömleği giymiş, iri burunlu kız çocuğu, hem de babası garibine gitmekteydi. Adam köşede otururken olup bitenleri anlamayan, sarhoş gözlerle çevresini süzüyor; ikide birde avcuyla yüzünü sıvazlıyordu. Sessiz oturduğu köşesinde suçlu suçlu duruşundan, sık sık gözlerini kırpıştırmasından ilk onun söze başlayacağını kestirmek zordu. Gene de ilk konuşan o oldu. Dizlerini sıvazlayıp öksürdükten, "Keh keh!" diye güldükten sonra, "Gülmemek elde değil vallahi," dedi. "Şu odaya bakıyorum da gözlerime inanamıyorum. Nasıl oldu da kör talih sizleri bu berbat meyhane köşesine tıktı, anlamak öylesine güç ki! Yaşam bu! Feleğin ne işler çevireceğini, önümüzde kaç perende atacağını kimse kestiremez. Hanımcığım, çok uzaklardan mı geliyorsunuz?"

"Hayır, çok uzak değil. Yirmi fersah ilerideki mülkümüzden, babamın, ağabeyimin bulunduğu çiftliğimize gidiyoruz. Ailemizin adıyla anılır bizim çiftlik, İlovayski Çiftliği derler, on iki fersah uzaklıktadır. Hava ne kadar berbat, değil mi!"

"Bundan daha kötüsü bulunamaz!"

Topal oğlan içeri girdi, pomat kutusunun üstüne yeni bir mum dibi yerleştirdi.

Adam, "Delikanlı, bizim için semaverle çay demleyebilir misin?" diye sordu.

"Bu saatte çay içilir mi? Neredeyse sabah ayini başlayacak, günahtır!"

"Aman, delikanlı, cehennemde yanacak olan biziz, sen değilsin..."

Çay içerlerken yeni tanışlar söyleşiye daldılar. İlovayskilerin kızı konuştuğu adamın, çevre ilçelerden birinde soylular birliği başkanı olan Liharev'in kardeşi Grigori Petroviç Liharev olduğunu öğrendi. Konuştuğu kişi kendisi de bir zamanlar toprak ağasıyken "kısa sürede tüm mülkünü yitirmiş". Genç kızın adı ise Marya Mihaylovna'ydı. Babasının malı mülkü çokmuş; ancak gerek babası, gerekse ağabeyi kaygısız bir yaşam sürdükleri, mala mülke önem vermedikleri, tazılara fazla düşkün oldukları için bütün işleri kendisi yürütüyormuş.

Genç kız parmaklarını oynatarak (konuşurken sivri yüzünün önünde parmaklarını oynatmak, her tümceden sonra sivri diliyle dudaklarını yalamak gibi bir alışkanlığı vardı), "Babamla ağabeyim çiftlikte yalnız başlarına kalırlar," dedi. "Erkekler nedense çok kaygısız oluyorlar, kendileri için bile kıllarını kıpırdatmazlar. Oruçlarını açacak yemeği kim koyacak önlerine? Annemiz yok, hizmetçilere gelince, ben yokken doğru dürüst sofra örtüsünü sermeyi bile beceremezler. Şimdi gelin de ben yokken ne duruma düşeceklerini gözünüzün önüne getirin! Zavallıcıklar perhiz açmayı beklerken ben burada bütün gece pineklemek zorunda kalıyorum. Olacak şey mi bu?"

İlovayskaya omuz silkti, fincanındaki çaydan bir yudum aldı.

"Her bayramın kendine özgü tadı vardır. Paskalya'dan, Üçler Yortusu'ndan, Noel'den ayrı bir zevk alırız, inanmayanlar bile bu bayramları severler. Örneğin ağabeyim Tanrı'nın olmadığını söyler durur ama Paskalya'da sabah ayinine ilk kendisi koşar."

Liharev gözlerini genç kızın yüzüne dikti, gülmeye başladı. Beriki de gülerek, "Evet, ağabeyim Tanrı'nın varlığını yadsıyor," dedi.

"Peki, söyler misiniz, bunca ünlü yazar, bilim adamı, genelde bütün akıllı insanlar yaşlanınca niçin Tanrı'ya inanmaya başlıyorlar?"

"Hanımefendiciğim, bir insan gençliğinde inanmıyorsa, ne denli ünlü bir yazar olursa olsun, yaşlılığında da inanmaz."

Liharev'in sesinin kalın olduğu öksürüşünden anlaşılıyordu, ama belki utandığından, belki de yüksek sesle konuşmaktan çekindiğinden sesini inceltmeye çalıştığı belliydi. Kısa bir sessizlikten sonra, "Anladığım kadarıyla inanmak insan ruhunun bir parçasıdır. Yani yetenek gibi bir şeydir, bu ona doğuştan verilir," dedi. "Kendime, yaşam boyu tanıdığım insanlara, çevremde olup bitenlere bakarak edindiğim kanıya göre inanma yeteneği en üst düzeyde Rus insanına bağışlanmıştır. Rus yaşamı kesintisiz inançlardan, birtakım konuların peşinde sürüklenmekten oluşur; eğer bilmek istiyorsanız söyleyeyim, inançsızlık, Tanrı'yı yadsıma, onun aklının almadığı bir şeydir. Bir Rus, Tanrı'ya inanmıyorsa başka bir şeye de inanmıyor demektir."

Liharev, Bayan İlovayskaya'nın verdiği çayı aldı, bir yudum içtikten sonra konuşmasını sürdürdü:

"Kendimden biraz söz edeyim isterseniz... Doğa benim ruhuma olağanüstü bir inanma yetisi vermiştir. Gece vakti böyle şeylerden konuşmak iyi değildir ama, yaşadığım sürenin ilk yarısında kendimi tanrıtanımazların, nihilistlerin arasında saydığım halde inançsızca yaşadığım bir saat bile olmamıştır. Bütün yetenekler genelde çocukluk çağında ortaya çıkar, benim inanma yeteneğim de bebekliğimde masanın altında emeklerken kendini belli etmiştir. Annem çocuklarının bol bol yemelerini isterdi, beni doyururken 'Hadi ye! En önemli şey çorbadır!' derdi. Ona inanır; verdiği çorbayı köpek balığı gibi günde on kez, çatlayıncaya, tıksırıncaya dek yerdim. Dadım masal anlatırdı bize; onun anlattığı ev cinlerine, orman cinlerine, her türlü periye, şeytana inanırdım. Babamdan süblime çalar, bunu annemin pişirdiği kurabiyelerin üzerine sürerek ev cinleri zıkkımlanıp gebersinler diye çardağa bırakırdım. Okumayı, okuduklarımı anlamayı öğrendikten sonra yaptığım saçmalıkla-

rın bini bir paraydı artık. Amerika'ya kaçmaya mı çalışmadım, haydutlara katılmaya mı, manastıra sığınmaya mı? İsa'ya edilen eziyeti bana da etmeleri için çocukluk arkadaşlarımı mı ayartmadım? Dikkatinizi çekerim: Bendeki inanç dipdiriydi her zaman, yaşantımda hep etkili olmuştu. Amerika'ya kaçmak için yola çıktığımda benim gibi salağın birini de kandırdım; karakolda ayaz kestiğim ya da beni bulup patakladıkları zaman çok memnun oluyordum. Haydutlara katılmak için evden her kaçışımda yüzüm gözüm morarmış olarak dönerdim. Böyle huzursuz bir çocukluk yaşamışımdır, sizin anlayacağınız... Okula gönderilip orada dünyanın güneş çevresinde döndüğü, beyaz ışığın aslında beyaz olmayıp yedi renkten oluştuğu gibi gerçeklerle yüz yüze geldiğim zaman başım fırıl fırıl dönmeye başladı. Güneşi durduran Navin[4] ile Peygamber İlyas yüzünden yıldırımsavara inanmayan annem, öğrendiğim gerçeklere burun kıvıran babam inançsızlıkları yüzünden ne olacaklardı? Gözümün açılması yeni yeni esinler veriyordu bana. Evin içinde, ahırlarda deli gibi dolaşıyor, öğrendiğim gerçekleri başkalarına da anlatıyor, insanların bilgisizliğinden çılgına dönüyor, beyaz ışıkta yalnız beyazı görenlerden nefret ediyordum... Bununla birlikte gene de çocukça saçmalıklardır bütün bu anlattıklarım. Yetişkin bir erkek olarak asıl ciddi düşüncelerimin, düşlerimin peşinde koşmam üniversite yıllarında başlar. Hanımcığım, üniversitede okumuşluğunuz var mı?"

"Novoçerkask'ta enstitüyü bitirdim."

"Demek üniversiteye gitmediniz? Öyleyse bilim nasıl bir şeydir bilmezsiniz. Yeryüzündeki bütün bilimlerin tek amacı vardır: Gerçeğe ulaşmak, gerçeği yakalamak! Her bilim dalının, eczacılık biliminin bile amacı, yaşamdan yarar sağlamak, insanlar için bir kolaylık elde etmekten çok gerçeği bulmaktır. Bir bilim dalında öğrenime başladığınızda sizi en çok şaşırtan, giriş konularıdır. Şunu açıkça belirteyim ki, bir bilimin başlangıcı kadar insanın zihnini allak bullak eden, onu sarsan, sürükleyip götüren başka bir şey yoktur. İlk beş-altı dersten sonra en parlak umut-

4 Kutsal Kitap'ın altıncı cüzünde anlatılan bir söylenceye göre, Yahudi komutanı Jesus Navin'in buyruğuyla güneş yörüngesinde durmuş – ç.n.

larla kanatlanırsınız, birçok gerçeğin sahibiymiş gibi hissedersiniz kendinizi. Ben de bilimlere kendimden geçercesine, sevdiğim kadına duyduğum tutku derecesinde kaptırdım gönlümü. Bilimlerin kölesi oldum, onlardan başka tapınacak güneşim kalmadı. Masa başından kalkmaksızın gecelerimi gündüzlerimi kitap ezberleme uğruna harcadım, kendimi öğrenme tutkusuyla harap ettim, bilimi kişisel amaçları uğruna kullanmaya kalkışanları gördükçe iki gözüm iki çeşme ağladım... Ancak bilime kendimi böylesine kaptırmam uzun sürmedi. Neden derseniz, bilimin başlangıcı vardır da ondalık kesirler gibi sonu yoktur. Zooloji bilimi otuz beş bin böcek türü bulmuştur, kimyada altmış element vardır. Zamanla bu sayılara sağdan onar sıfır daha eklense, zooloji de, kimya da şimdiki gibi sonuca bir türlü erişemeyecektir. Çağımız bilimsel araştırmalarının amacı bu sayıları elden geldiğince çoğaltmaktır. Ben, otuz beş bin birinci böcek türünü bulup gene de doyuma ulaşamayınca oynanan hokkabazlığın ayrımına vardım. Ancak bu yüzden fazla bir hayal kırıklığına uğradım sayılmaz, çünkü yeni bir inanca kendimi kaptırmış; çeşitli bildirileri, karanlık paylaşımları, bir sürü ıvır zıvırıyla nihilizme toslamıştım. Giderek halkın arasına karıştım, fabrikalarda çalıştım, boyacılık yaptım, ırgatlıkla uğraştım. Ülkede oradan oraya savrulurken, Rus yaşamının ruhunu kokladım, bu yaşamın ateşli hayranı kesildim. Rus halkı vazgeçemeyeceğim putum oldu; Tanrı'sına, diline, sanatına gönül verdim, bunlara yürekten inandım. Daha başka neler gelmedi ki başıma! Zamanla Slavcı kesilip Aksakov'u[5] mektuplarımla canından mı bezdirmedim, Ukrayna ırkçılığına mı bulaşmadım, arkeolojiyle mi ilgilenmedim, halk sanatı örnekleri toplamaya mı başlamadım... Olaylar, düşünceler, insanlar, gezip gördüğüm yerler beni kendine bağlayıp durmadan sürükledi, bir düşünce akımını bırakıp ötekine kapıldım hep. Beş yıl önce mülkiyetin yadsınmasında karar kıldım. Sonuncu inancım ise kötülüğe karşı koymama felsefesidir."

Saşa yattığı yerde kıpırdandı, derin derin içini çekti. Liharev masadan kalkarak kızının yanına gitti. Sevecen bir sesle, "Ne var yavrucuğum, çay içmek ister misin?" diye sordu.

5 Sergey Timogeyeviç Aksakov (1791-1859) – ç.n.

Ama küçük kızın yanıtı kabaydı:

"Çayını kendin iç!"

Bozulan Liharev suçlu suçlu masaya döndü.

"Zevkli, neşeli bir yaşam sürmüşsünüz. Ne güzel! Anımsanacak çok şeyiniz var demektir," dedi İlovayskaya.

"Evet, hoş bir arkadaşla karşı karşıya oturup çay içerek çene çalarsak neşemize diyecek yoktur, ama bir de neler çektiğimi bilseniz! Sürekli yaşam tarzı değişikliği, başka düşüncelere kapılmalar aza mal olmuyor. Bakın, hanımcığım, ben bir Alman felsefe doktorunun inandığı gibi inanamazdım, tekdüze bir yaşam sürdüğüm söylenemez. Her değişik inanç belimi büktü, beni yıpratarak paramparça etti. Gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz: Kardeşlerim gibi zengin bir adamdım ben de, şimdi yoksulun biriyim. Peş peşe yeni düşüncelere kapıldıkça karımın malını mülkünü, kendi varlığımı, başkalarının parasını har vurup harman savurdum. Kırk iki yaşındayım, artık genç sayılmam, ama sürüden ayrılmış bir kurt gibi yersiz yurtsuzum. Yaşadığım yıllar boyunca huzur, dinginlik nedir bilmedim. Ruhum hep bir şeylerin eksikliğini duydu, umut ederken bile acı çektim. Düzensiz, ağır işler yaparken anamdan emdiğim süt burnumdan geldi, züğürtlüğün acısını tattım, beş kez hapse girip çıktım, Arhangelsk, Tobolsk yollarında süründüm... Şimdi bunları anımsamak bile zor geliyor bana. Sözde yaşadığımı sanıyorum, fakat, kendimi hep yeni akımlara kaptırdığım için nasıl yaşadığımı anlayamadım. İster inanın, ister inanmayın; geçirdiğim güzel baharların hiçbirini anımsamıyorum, karımın beni sevdiğini, çocuklarımın nasıl doğduklarını bile fark edemedim. Daha başka nasıl anlatayım size yaşantımın berbatlığını? Beni sevenler için mutsuzluk kaynağıyım. Annem ben oğlunu ölmüş sayıp on beş yıldır yas giysisini çıkarmıyor sırtından; gururlu kardeşlerim benim yüzümden yüzleri kızardığı, aşağılandıkları, avuç avuç para harcamak zorunda kaldıkları, ruhsal bunalıma düştükleri için sonunda şeytan görmüş gibi benden kaçmaya başladılar."

Liharev masadan kalktı, hemen yeniden oturdu. İlovayskaya'nın yüzüne bakmaksızın, "Yalnız mutsuz olmakla kalsam

Tanrı'ya yatar kalkar dua ederdim," dedi. "Mutsuzluk ne söz! Yeni düşüncelere kapıldığım sıralar gerçeklerden uzak, haksızlık yapan, acımasız, saçma sapan davranan, tehlikeli bir adam oluyordum. Sevmem gereken kişilere karşı nefret duyduğum, onları küçük gördüğüm öyle çok olay var ki! Bunun tersi de oldu... Sevdiklerimden binlerce kez yüz çevirdim. Bugün inandığım, önünde saygıyla eğildiğim putlarımın, dostlarımın yanından ertesi gün arkama bakmadan kaçtım; ama peşime saldıkları alçakları sesimi çıkarmadan bağrıma bastım, inancım uğruna sürüklenmek yüzünden nasıl gözyaşı döktüğümü, geceleri nasıl yastığı dişlediğimi yalnız Tanrı bilir. Kasıtlı olarak kimseye yalan söylemedim, bir kez bile kötülük etmedim, gene de vicdanım rahat değildi, içimin huzurla dolu olduğuyla övünemem kesinlikle, çünkü yaptığım saçmalıklar yüzünden acı çeken karım gözümün önünde öldü. Evet, böyle öldü karım! Biliyor musunuz, biz üniversite öğrencisi erkekler arasında kadınlara karşı belli başlı iki türlü tavır takınılır. Birinde kadın kafataslarını ölçülür. Amaç, kadınların erkeklerden daha aşağı bir yaratık olduğunu kanıtlamak, onlarda kusur bulup alay konusu yapmak, böylece değişik bir görüş ortaya atarak iyi bir şey yaptığımızı sanmaktır... İkincisinde ise elimizden geldiğince kadınları kendi düzeyimize yükseltmeye çalışmaktır. Böylece kadınların da kendimiz gibi otuz beş bin böcek türünü ezberlemelerini, kendi konuşup yazdığımız saçmalıkları onların da söyleyip yazmalarını istemektir..."

Birden Liharev'in yüzü karardı. Yumruğunu masaya vurdu, sesini kalınlaştırarak, "Size bir şey söyleyeyim mi? Kadınlar her zaman erkeklerin kölesidir, öyle de kalacaklardır," dedi. "Kadın, erkeğin elleriyle yoğura yoğura istediği biçimi verdiği yumuşak bir balmumu, narin bir varlıktır. Aman Tanrım, sevdiği erkeğin beş paralık inancı yüzünden kaç kadın saçlarını kestirmiş, ailesini bırakmış, yaban ellerde çürüyüp gitmiştir! Uğruna kendini feda ettiği düşünceler arasında bir tane bile kadın kafasından çıkanı olaydı bari! İşte o nedenle sonunu düşünmeden kendini erkeğine adayan birer köledir kadınlar. Ben kafatası ölçenlerden değilim, acı deneylerimden çıkarıyorum bu sonucu.

En bağımsız, başına buyruk, gururlu kadınlar bile esinlerimi, inançlarımı onlara aktarabildiğim zaman başka bir şey düşünmeksizin, soru bile sormaksızın, her istediğimi yapmak üzere peşimden koşmuşlardır. Bir rahibe benim istememle nihilist oldu, sonradan işittiğime göre jandarmalara ateş etmiş. Karım sağda solda serserice sürttüğüm günlerde beni bir adım yalnız bırakmadı, yeni düşüncelere kapılıp sürüklenmeme bakarak o da fırıldak gibi yön değiştirdi."

Liharev yerinden fırladı, odada dolaşmaya başladı.

"Bu ne soylu, ne ulu bir köleliktir! Kadının yaşamının anlamı, yüceliği bu kölelikte yatmaktadır! Kadınlarla uzun süren ilişkilerim sonunda karmakarışık izlenimler elde ettim, edindiğim izlenimler arasından bir süzgeç gibi seçip çıkarabildiklerim ne bilgece derin düşüncelerdir, ne akıllıca sözlerdir, ne de felsefe kuramlarıdır. Hayır! Onların yazgıya körü körüne bağlılığı, olağanüstü merhameti, bağışlayıcılığıdır yalnızca belleğimde kalanlar..."

Liharev yumruklarını sıktı, gözlerini bir noktaya dikti. Şimdi tutkulu bir gerginlikle kapanmış dudakları arasından tek tek çıkıyordu sözcükler:

"Bu... Bu, onların yücegönüllü direnmesi, mezara kadar süren bağlılığı, kadın kalbinin şiiri... Yaşamın anlamı asıl onların yakınmasız cefakârlıklarında, taşı bile eriten gözyaşlarında, yaşamın karmaşasına ışık ve sıcaklık getiren sınırsız, bağışlayıcı sevgilerinde aranmalıdır..."

İlovayskaya yavaşça ayağa kalktı, Liharev'e doğru bir adım attı, gözlerini onun yüzüne dikti. Adamın kirpiklerinde parlayan gözyaşlarından, titreyen, tutkulu sesinden, yanaklarının kızarmasından kadın konusunu rastgele, laf olsun diye açmadığını anlamıştı. Kadınlar onun için yeni bir sürüklenişin, kendi söyleyişiyle yeni bir inancın konusuydu şimdi. İlovayskaya ilk kez, inanan, kendini ateşli düşüncelere kaptırmış bir erkek görüyordu karşısında. Ellerini kollarını sallayarak, gözleri kıvılcım saçarak konuşan bu adam bir deliydi sanki, aklını oynatmıştı; ancak bakışlarından, konuşmalarından, hareketlerinden öyle bir güzellik okunuyordu ki, genç kız kendisi bile far-

kına varmadan onun önünde çakılmış gibi duruyor, gözlerini adamın yüzünden ayıramıyordu.

Liharev genç kıza ellerini uzatıp yalvarırcasına, "Annemi ele alalım!" dedi. "Kadıncağızın yaşamını cehenneme çevirdim, onurunu beş paralık ettim, onun anlayışına göre Liharev soyundan gelenler düşmanının yapmadığı kötülükleri yaptılar ona. Ama o da ne? Kardeşlerimin dualı ekmek filan alması için kilise harçlığı olarak verdikleri birkaç kuruşu biriktirir, dinsel inançlara karşı gelerek yoldan çıkmış oğlu Grigori'ye gönderir. Bu önemsiz davranış bile bütün felsefe kuramlarından, bilgece sözlerden, otuz beş bin böcek türünden daha çok biz erkekleri eğitip ruhumuzu yüceltmeye yeter. Bunun gibi binlerce örnek verebilirim. İşte, sizi ele alalım! Bakın, dışarıda kar, bora! Ağabeyinizi, babanızı bayramda yalnız bırakmamak, onları sevginizle ısıtmak için gece yarısı yollara düşmüşsünüz. Oysa onlar sizi çoktan unutmuşlardır, akıllarına bile gelmiyorsunuzdur. Hele bir de bir erkeği sevseniz onun peşinde kutuplara giderdiniz. Gitmez misiniz?"

"Seversem... giderim."

Liharev kızın yanıtına öylesine sevindi ki, ayağını yere vurdu:

"Gördünüz mü? Sizinle tanıştığım için ne kadar mutluyum, bilseniz! Şansımdan hep imrenilesi insanlarla karşılaşıyorum. Gün geçmez ki her şeyimle bağlanabileceğim bir insan çıkmasın karşıma! Yeryüzünde iyi insanların sayısı kötülerden çoktur, buna siz ne dersiniz, bilmem. Sizinle öylesine içten, öylesine gönülden konuştuk ki, görenler kırk yıllık dost sanırlar. Hanımefendiciğim, bazen insan on yıl kimseye açılmaz, düşündüklerini karısından, en yakın dostundan saklar, ama bir gün trende rastladığı bir askeri lise öğrencisine boşaltıverir içinde birikenleri. Sizi ilk kez görme şerefine erdim, ama kimseye yapmadığım itirafları size yapıyorum işte... Nedendir dersiniz?"

Ellerini ovuşturup keyifle gülümseyen Liharev odada birkaç tur attıktan sonra gene kadınlardan söz açtı. Ancak o sırada sabah duası için çanlar çalmaya başladı. Saşa ağlayarak, "Tanrım!" dedi. "Konuşmaların yüzünden uyku uyuyamıyorum."

Liharev birden toparlandı:

"Ah, sevgili kızım! Doğru ya, seni uyutmadık. Hadi uyu, uyu!"

Fısıltıyla, "Bundan başka iki de oğlum var, hanımcığım," diye ekledi. "Ötekiler dayılarıyla birlikte yaşıyorlar, kızım bir gün bile babasız edemez. Onun böyle homurdanıp yakındığına bakmayın siz, bana yapışık gibidir, ayrılamaz. Hanımefendi, gevezeliklerimle sizin de dinlenmenize engel oldum. İsterseniz yatağınızı yapayım şuraya."

Genç kızın izin vermesini beklemeden kürkünü tüyleri üste gelecek biçimde sıralardan birinin üzerine serdi; yere düşen atkıyı, şalı, başörtüsünü topladı; mantoyu tomar yapıp başucuna koydu. Bunları yaltaklanma derecesine varan bir saygıyla yapmıştı, sanki topladığı şeyler bir kadının değil de kutsal bir varlığın eşyalarıydı. Zayıf bir yaratık karşısında iriliğinden, dev gücünden utanıyormuş, kendini suçlu hissediyormuş gibi süklüm püklüm duruyordu.

İlovayskaya yatınca mumu söndürdü, sobanın yanındaki tabureye ilişti. Kalın sigarasını yakıp dumanını sobanın ağzından içeriye üfleyerek, "İşte böyle, hanımcığım," dedi alçak sesle. "Doğa, Rus insanına olağanüstü bir inanma yetisi, irdeleyici bir akıl, büyük bir düşünme gücü vermiştir; gelgelelim bütün bunlar tembellik, umursamazlık, hayalci bir uçarılık engeline çarparak darmadağın olurlar... Gerçek bu..."

İlovayskaya şaşkınlık içinde gözlerini karanlığa dikmişti; mum ışığından, kandilden kutsal tasvire düşen kırmızı leke ile sobadan vuran kızıllığın Liharev'in yüzünde titremesinden başka bir şey görmüyordu. Odayı dolduran karanlık, çan sesleri, boranın uğultusu, topallayarak yürüyen oğlan, Saşa'nın homurdanmaları, mutsuzluğundan yakınan Liharev'in konuşmaları hep bir arada karmakarışık, koskoca bir izlenime dönüşmüş; bilip tanıdığı dünya mucizelerle, büyülerle, hayallerle dolu, tanımadığı bir âlem olup çıkmıştı. Az önce dinlediği sözler kulaklarında çınlıyordu; insanların yaşamı şimdi onun için bitip tükenmez, güzel, şiirsel bir masala benzemişti.

O dev izlenim daha bir büyüyüp genişledi, bilincinin üzerine sis gibi çökerek tatlı bir uykuya dönüştü. Genç kız yavaş ya-

vaş uykuya daldı, ancak kandili de, kırmızı ışığın üzerinde titreşip durduğu iri burnu da görüyordu. Kulağına yalvaran, ince bir çocuk sesi ile babasının mırıltısı çalınıyordu:

"Baba! Dayıma gidelim! Orada Noel ağacı var. Stiopa ile Kolya da oradalar! Gidelim, babacığım!"

"Nasıl gideriz yavrum? Anla beni! Niçin anlamıyorsun?"

Derken, çocuğun mızıklanmalarına babanın kalın sesli hıçkırıkları katıldı. Büyük bir insanın üzüntüsünü dile getiren bu hıçkırıklar gecenin fırtına uğultuları arasında genç kızın kulağına tatlı bir müzik gibi gelmiş olmalı ki, daha fazla dayanamayarak o da hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Daha sonra kara bir gölgenin sessizce yattığı yere yaklaştığını, yere düşen şalını alıp ayaklarına örttüğünü gördü.

İlovayskaya garip bir kükremeyle hoplayarak açtı gözlerini, şaşkın şaşkın çevresine bakındı. Karların yarı yarıya örttüğü pencerelere günün ağartısı vurmuştu. Odanın boz bulanık karanlığında çini soba, uyuyan küçük kız, Şah Nasrettin belirgin bir biçimde seçilebiliyordu. Soba ile kandil çoktan sönmüştü. Odanın ardına değin açık duran kapısından meyhanenin ana bölmesindeki tezgâh ile masalar gözükmekteydi. Şaşkın bakışlı, Çingene yüzlü bön bir adam salonda, ayaklarının dibinde eriyen karların oluşturduğu su birikintisinin ortasında dikiliyor; sopasının ucunda kocaman, kırmızı bir yıldız tutuyordu. Üstleri başları karla sıvanmış bir yığın çocuk kıpırtısız, yontular gibi adamı kuşatmışlardı. Çingene suratlarının sopasının ucundaki yıldızın kırmızı kâğıdından sızan ışık çocukların ıslak yüzlerini kızıla boyuyordu. İlovayskaya'nın işittiği kükreme sesi bu kalabalıktan gelmekteydi. Genç kız ancak şu dörtlüğü anlayabildi:

Hey, sen, ufak delikanlı,
Sivri bir bıçak al eline,
Şu Çıfıtı öldürelim,
Oğlunu da yok edelim!

Meyhane tezgâhının önünde Liharev ayakta dikiliyor, şarkı söyleyen çocuklara sevgiyle bakarken ayağıyla tempo tutuyordu. İlovayskaya'yı görünce yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı,

genç kıza doğru yürüdü. İlovayskaya da gülümsüyordu.

"Bayramınız kutlu olsun! Gördüm, çok güzel uyuyordunuz," dedi.

İlovayskaya gene gülümseyerek adama baktı, ama bir şey söylemedi.

Geceleyin aralarında geçen konuşmalardan sonra adam eskisi kadar iri, geniş omuzlu gözükmüyordu. Vapurlar da öyle, en kocamanları bile okyanusu geçip geldikleri söylendiğinde insanın gözüne küçük gözükürler.

"Ben az sonra hazırlanıp yola çıkacağım," dedi İlovayskaya. "Sizin yolculuk nereye?"

"Benim mi? Klinuşka İstasyonu'na, oradan Sergiyevo köyüne, Sergiyevo'dan da at sırtında kırk fersah uzaklıktaki kömür madenine gideceğim. General Şaşkovski adında salağın birininmiş maden ocağı, kardeşlerim bana orada yöneticilik görevi buldular. Görüyorsunuz, şimdi de kömür çıkaracağım."

İlovayskaya bunu söyleyen adamı şaşkın şaşkın süzüyordu.

"Durun hele, ben o kömür madenini biliyorum. Şaşkovski dayımdır. Peki, ama orada ne işiniz var sizin?"

"Dedim ya, yöneticilik yapacağım. Maden ocağının yöneticisi..."

"Şaşılacak iş doğrusu! Maden ocağı nasıl bir yerdir, biliyor musunuz? Allah'ın kırı; ne insan var, ne başka bir şey; orada can sıkıntısından patlarsınız. Çıkardıkları kömür de kömür olsa bari, kimse almıyor! Ayrıca dayım manyağın, zorbanın, cıbırın biridir. Size para filan ödemez!"

"Benim için fark etmez. Maden ocağına da razıyım..."

İlovayskaya omuz silkti, duyduğu heyecandan dolayı odada dört dönmeye başladı. Parmaklarını yüzünün önünde kıpırdatıyordu.

İlovayskaya, "Anlamıyorum, anlamıyorum," dedi. "Akıl alacak iş değil! Biliyor musunuz, oraya gitmek sürgün gibi, diri diri gömülmek gibi bir şey! Aman Tanrım!"

İlovayskaya, Liharev'in yanına yürüdü, adamın gülümseyen yüzünün önünde gene parmaklarını kıpır kıpır oynattı. Üst dudağı titredi, insana batan yüzü sapsarı kesildi.

"Gözünüzün önüne çıplak bir çöl getirin!" dedi İlovayskaya. "O yalnızlıkta bir çift laf edecek insan bulamazsınız! Oysa kadınlarla yakından ilgileniyorsunuz. Maden ocağı ile kadınlar... Olacak şey değil!"

Ancak heyecanından utandı, yüzünü öbür yana çevirdi, pencereye yaklaştı. Parmağını camın üzerinde çabuk çabuk gezdirerek, "Yok, yok, oraya gidemezsiniz!" dedi.

İlovayskaya, arkasında herkesin yalnız başına bıraktığı, her şeyini yitirmiş, son derecede mutsuz bir adamın durduğunu yalnız yüreğiyle değil, sırtıyla da hissediyordu. Sanki o adam mutsuzluğunun bilincinde değildi, sanki geceleyin hüngür hüngür o ağlamamıştı, ona gülümseyerek bakmamıştı. Keşke ağlamasını hiç kesmeseydi! Genç kız heyecanı yatışmadığı için odada birkaç tur daha attı, sonra bir köşeye çekilerek düşüncelere daldı. O sırada Liharev bir şeyler söylediyse de işitmedi. Sırtını adama dönerek cebinden bir kâğıt parçası çıkardı, bunu avcunun içinde uzun süre buruşturdu, bir ara Liharev'e dönüp baktı, ama yüzü kıpkırmızı kesilerek kâğıdı cebine soktu.

Tam o sırada arabacının sesi geldi kapının arkasından. İlovayskaya tek söz söylemeden, sert, düşünceli bir yüzle giyinmeye başladı. Liharev onun sarınıp kuşanmasına yardım ediyor, bir yandan da gevezeliği elden bırakmıyordu. Gelgelelim her sözü ağır bir taş gibi oturuyordu genç kızın yüreğine. Mutsuz insanlar ya da ecel döşeğinde ölümü bekleyenler ne kadar şaka yapsalar gülünebilir mi?

Canlı insanın biçimsiz bir bohçaya dönüşmesi bitince İlovayskaya "yolcu odası"nı son kez gözden geçirdi, birkaç saniye suskun dikildikten sonra dışarı yürüdü. Arkasından Liharev onu uğurlamaya çıktı.

Kar fırtınası hıncını alamamıştı henüz, habire esip yağıyordu. Koca koca kar bulutları oradan oraya savruluyor, barınacak yer bulamadıkları için ortalıkta dönüp duruyorlardı. Atlar, kızaklar, ağaçlar, avluda direğe bağlı boğa tepeden tırnağa kara bulanmıştı; tüylü tüylü, yumuşacık görünüşleri vardı.

Genç kızı kızağa yerleştiren Liharev, "Hadi, yolunuz açık olsun!" dedi. "Umarım, iyi gününüzde anarsınız beni..."

İlovayskaya yanıt vermedi. Kızak hareket edip de büyük bir kar yığınının çevresini dolandığı sırada sanki söylemek istediği bir şey varmış gibi dönüp Liharev'e baktı. Beriki ona doğru koştu, ama genç kız gene tek söz söylemedi, kar tanecikleri-nin yapıştığı uzun kirpikleri arasından onu uzun uzun süzmekle yetindi.

Liharev ince ruhuyla bu göz süzmeyi doğru mu okumuştu, yoksa bu bir yanılsama mıydı, orası bilinmez, ancak bir an öyle geldi ki, geceleyin yaptığı gibi önce birkaç güzel laf daha dokundursa, genç kız başarısızlıklarını, feleğin sillesini yemişliğini, yaşlılığını hoş görüp fazla soru sormadan onun peşinden koşardı. Liharev durduğu yerde çakıldı kaldı, giden kızağın bıraktığı ize baktı, baktı... Uçuşan kar taneleri saçlarına, sakalına, omuzlarına konuyordu. Çok geçmeden kızak izleri silindi, kendisi de dikildiği yerde beyaz bir kayaya benzemeye başladı. Gözleri ise kar bulutları arasından hep bir şeyler görmeye çalışıyordu.

O Kadındı İşte!

(То была она!)

Kızlar, "Piotr İvanoviç, bize bir şeyler anlatsanıza!" dediler.

Albay kır düşmüş bıyıklarını burdu, birkaç kez öksürdükten sonra anlatmaya başladı:

"1843 yılıydı. Alayımız Çenstohovo ilçesine yakın bir yerde karargâh kurmuştu. Şunu da belirtmeden geçemeyeceğim, sevgili bayanlar, o yıl şiddetli bir kış vardı. Gün geçmezdi ki, nöbetçilerin burunları soğuktan donmasın ya da tipi yolları kapatmasın. Ekim ayının sonlarında başlayan çatır çatır ayaz nisana kadar sürdü. Hemen şunu da belirteyim, ben şimdiki gibi yaşlı değildim, zifirden kararmış elimdeki şu çubuğa benzemiyordum. Pembe yanaklı, yakışıklı, yiğit bir asteğmeni gözünüzün önüne getirin, o bendim işte! Tavuskuşu gibi kurum kurum kurumlanır, sağa-sola bol bol para saçardım. Hele bıyık burmamı görseniz, bayılırdınız! Gururundan yanına varılmayan güzellerin uysal kuzulara dönmesi için gözümü şöyle bir süzmem, mahmuzlarımı şakırdatmam, bıyıklarımı burmam yeterliydi. İşte, genç bayanlar, örümcek sineklere nasıl düşkünse ben de öyle düşkündüm kadınlara. O zamanlar boynuma sarılan Lehli güzelleri, Yahudi dilberlerini saymaya kalksam, inanın bana, aritmetik sayıları yetmez... Bütün bunlara alay komutanının yaveri olduğumu, mazurka dansını çok iyi kıvırdığımı, Tanrım toprağını bol etsin, güzeller güzeli bir kadınla evli bu-

lunduğumu da eklemeliyim. Hele haşarılıkta, türlü türlü yaramazlıklarda üstüme yoktu, ilçede bir gönül serüveni mi yaşanmış, bir Çıfıt'ın saçı mı yolunmuş, Lehli beylerden biri mi tokatlanmış; bunları yapanın Asteğmen Vıvertov'dan[1] başkası olamayacağını herkes bilirdi.

Yaver olduğum için sık sık atıma atladığım gibi ilçeye giderdim. Yulaf, saman almak, ıskartaya çıkardığımız atları Yahudilere, Lehlilere satmak benim görevimdi. Ama daha çok, sevgili bayanlar, görevimi bahane edip Lehli kadınlarla buluşmaya ya da zengin toprak ağalarının evine iskambil oynamaya giderdim... Hiç unutmam, bir Noel gecesi gene böyle bir görevle Çenstohovo'nun köylerinden Şevelki'ye gönderilmiştim. Hava dayanılamayacak kadar soğuktu. Ayaz ortalığı kasıp kavuruyor, atlar soluk almakta güçlük çekiyordu. Yarım saat geçmeden sürücümle ikimiz buzdan sucuğa dönmüştük. Ayaz gene neyse, insan şöyle ya da böyle alışabilir, ama yarı yolda birdenbire tipi bastırmaz mı? Soğukta dörtbir yanımızdan beyaz kefene sarılmış gibi sarıldık, sanki iblis sabah duasından önce bütün hıncıyla çullandı üzerimize. Kar bulutları çevremizde fır fır dönüyor, rüzgâr karısını elinden almışlar gibi uluyordu. Yol yolak görünmez olmuştu. Arabacım, atlar ve ben on dakika içerisinde birer kar topağına dönmüştük.

Arabacım, 'Beyim, yolumuzu kaybettik,' dedi.

'Tüh, Allah cezanı versin! Aptal herif, sen ne işe yararsın? Dosdoğru git bari, önümüze belki bir ev filan çıkar.'

Git babam git... Döndük dolaştık, en sonunda gece yarısına doğru atlarımız kendiliğinden bir konağın kapısına dayandı. Şimdiymiş gibi anımsarım, zengin bir Lehli olan Kont Boyadlovski'nin eviydi burası. Doğrusunu söylemek gerekirse Lehliler ile Yahudiler benim için yemeğin sonunda verilen acılı salataya benzer, hiç sevmem onları. Ama haklarını yemeyelim, Lehliler çok konuksever insanlardır, kadınlarının ateşliliğine gelince, bu konuda üstlerine yoktur!

Bizi içeri aldılar... Kont Boyadlovski o sıralar Paris'te bulunduğu için çiftliğinin yöneticisi Kazimir Haptinski kabul etti bi-

1 Kıvrak, fırlama – ç.n.

zi. Hiç unutmam, iki saat bile geçmeden yöneticinin karısıyla sıkı fıkı olmuştum. Karşılıklı kadeh tokuşturduk, iskambil oynadık. Oyunda beş altınını ütmüşüm, iyice kafayı bulunca yatmak için izin istedim. Onların kaldığı bölümde yer bulunmadığından bana kontun konağında bir oda hazırlamışlar.

Yönetici beni soğuk, karanlık salonun bitişiğindeki küçük odaya sokarak, 'Hortlaklardan korkmazsınız, değil mi?' diye sordu.

'Yoksa burada hortlaklar mı var?' diye sordum.

Bunları söylerken ayak seslerimiz, konuşmalarımız çın çın yankılanıyordu. Lehli güldü.

'Orasını bilmem, ama öyle sanıyorum ki, hortlakların, kötü ruhların barınması için en elverişli yerdir burası.'

Adamakıllı içmiştim, bulut gibi sarhoştum, ama yöneticinin sözleri tepemden aşağı dökülen buzlu su gibi ayılttı beni. Kahrolası hortlaklar! Biriyle bile karşılaşmaktansa yüz Çerkez'in üzerime gelmesini yeğlerim. Ama çare yok, soyunup yattım... Odamdaki mum, duvarları belli belirsiz aydınlatıyor. Duvarlarda ise, gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz, kontun atalarının birbirinden korkunç resimleri, eski zaman silahları, av hayvanı boynuzları, akla hayale sığmayacak şeyler asılı. Ortalıkta mezar sessizliği var; bitişik salondaki sıçan tıkırtıları ile kuruyan mobilyaların çıtırtısından başka bir şey işitilmiyor. Ama dışarıya kulak kabartınca kış kıyamet yaşandığını anımsıyorsunuz. Rüzgâr uğulduyor, ağaçlar ağlaşarak, çığlık atarak yerlere kapanıyor, pencere panjurları mıdır, nedir, acı acı gıcırdayarak birbirine çarpıyor... Bütün bunlara başımın, başımla birlikte bütün dünyanın fır fır döndüğünü ekleyin. Gözlerimi kapayınca sanki karyolam ıssız konağı baştan başa dolaşıyor, ruhlarla birdirbir oynuyor sanıyorum. Duyduğum korkuyu azaltmak için hemen mumu söndürdüm, çünkü boş odalar aydınlatıldığı zaman karanlıktan daha korkunç olur..."

Albayı dinleyen üç kız anılarını anlatan albaya daha çok sokularak gözlerini onun yüzüne diktiler.

Beriki anlatmasını sürdürdü:

"İşte böyle... Ben elimden geldiğince uyumaya çalışırken uy-

ku benden kaçıyordu. Kâh pencereden hırsızların girdiğini düşünüyor, kâh bir fısıltı duyar gibi oluyor, kâh birisinin omzuma dokunduğunu hissediyordum; kısacası, sinirleri gerilen bir insanın başına gelebilecek her türlü zırıltı geliyordu aklıma... Düşünebiliyor musunuz, bu şeytan kargaşası sırasında terlik şıpırtısına benzer bir sesi açıkça işittim. İyice kulak verdim... İnanır mısınız, birisi kapıya yaklaşıyordu, bir-iki öksürdükten sonra tokmağı çevirdi. Yatağımdan doğrularak, 'Kim o?' dedim.

Bir kadın sesi, 'Benim... Korkma!' yanıtını verdi.

Kapıya doğru yürüdüm. Birkaç saniye içinde kuğu kuşunun tüylerini andıran yumuşak iki kadın eli değdi omuzlarıma. Hoş bir ezgi gibi bir kadın sesi, 'Seni seviyorum, yiğidim. Senden daha değerli hiçbir şey yok benim için,' dedi.

"Ilık soluğu yanağımı okşuyordu. Tipiyi de, ruhları da, bütün dünyayı da unutarak beline sarıldım. O ne incecik beldi, Tanrım! Doğa anamız böylesini ancak on yılda bir kez, o da ısmarlama üzerine özenerek yaratır. Hem yontulmuş gibi ince, hem ateş sıcaklığında, hem de çocuk soluğu gibi uçucu... Kendimi daha fazla tutamadım, kollarımın arasına aldım bu tatlı kadını. Dudaklarımız ateşli, uzun bir öpüşmeyle birleşti. Yeryüzünde bulunan bütün kadınlar adına yemin ederim ki, bu öpüşmeyi yaşadığım sürece unutamayacağım..."

Albay sustu; yarım bardak su içtikten sonra, sesini alçaltarak konuşmasını sürdürdü:

"Ertesi sabah penceremden baktığımda tipinin daha bir şiddetlenmiş olduğunu gördüm. Bu durumda kalkıp gidemezdik. Bütün gün yöneticinin evinde kaldık, iskambil oynadık, kafayı çektik. Akşamleyin gene ıssız konaktaydım, gene gecenin ortasında tanıdığım beli sarıyordum. İşte böyle, bayanlar, sevişmek olmasaydı can sıkıntısından ölürdüm orada. Belki de ayyaşın biri olup çıkardım."

Albay yerinden kalktı, konuşmadan odada dolaşmaya başladı. Kızlardan biri beklemekten sıkılarak, "Eee? Sonra?" diye sordu.

"Hiç... Ertesi gün yola çıktım."

Kızlar çekine çekine, "Peki, o kadın kimdi?" diye sordular.

"Kim olduğu belli."

"Yok... Hiç de belli değil."

"Söyleyeyim öyleyse. Karımdı..."

Kızlar arı sokmuş gibi yerlerinden fırladılar.

"Ya! Nasıl olur?"

Albayın canı sıkılmış gibiydi. Omuz silkerek, "Bunda anlaşılmayacak ne var?" dedi. "Her şey ortada değil mi? Şevelki'ye karımla birlikte gitmiştik, o bitişik salonda yatıyordu. Görüyorsunuz, gün gibi ortada!"

Kızlar hayal kırıklığı içinde kollarını yana açtılar.

"Amma da yaptınız! Başlarken iyi başladınız ama sonu hiç de iyi bitmedi. Karısıymış! Kusura kalmayın, bu anlattıklarınız merak uyandırıcı, akla yatkın şeyler değil..."

"Şaşılacak iş! Demek ki, siz onun nikâhlı karım değil de yabancı bir kadın olmasını isterdiniz? Ah, kızlar! Kızlar! Şimdi böyle düşünürseniz evlendikten sonra ne haltlar karıştırırsınız, orasını bilemem!"

Kızlar utanarak sustular. Üçü de somurtup kaşlarını çattılar, hayal kırıklığı içinde yüksek sesle esnemeye başladılar. Akşam yemeğine oturduklarında iştahları kaçmıştı, sofrada ekmek içinden topak yaparak sessizce oturuyorlardı.

İçlerinden biri dayanamadı.

"Hayır, buna... vicdansızlık denir! Sonu böyle biteceğine göre niçin kalktınız da böyle bir şey anlattınız? Neresi ilginç bunun? Basit bir olay!"

İkincisi de, "Çok heyecanlı başlamıştınız, ama sonunu getirmediniz," dedi. "Düpedüz bizimle alay ettiniz!"

Albay, "Durun bakalım, şaka yaptım size. Kızmayın, güzel bayanlar, biraz şakalaşayım, dedim. Benim karım değildi, yöneticinin karısıydı o kadın."

"Gerçekten mi?"

Kızlar birdenbire neşeyle güldüler, gözleri parlamaya başladı... Albaya daha bir sokuldular; bir yandan kadehine şarap dolduruyor, bir yandan da soru üzerine soru yağdırıyorlardı. Hiçbirinde can sıkıntısı filan kalmamıştı, az sonra sofrada yemek de kalmadı, çünkü genç bayanların iştahı iyice açılmıştı.

SONSÖZ

ÇEHOV VE MODERN ÖYKÜ

CHARLES E. MAY

Anton Çehov'un öyküleri yüzyıl dönümünden hemen sonra İngiltere ve Amerika'da 19. yüzyıl gerçekçiliğinin birer örneği olarak karşılanmışlardı; diğer yandan gerçekçi romanın toplumsal kaygılarını ya da siyasi inançlarını barındırmadıklarından, güncel gerçekliğe odaklandıkları izlenimi verdikleri için "gerçekçi" olarak tanımlanmışlardı. Bu sebepten "eskiz", "hayattan bir kare", "Rus hayatından bir kesit" olarak nitelendirilmiş, iyi bir öyküyü oluşturan hiçbir unsuru barındırmadıkları söylenmişti. Diğer yandan kimi eleştirmenler de Çehov'un vurucu bir olayı hikâyesine almayışının, empresyonizminin, olay örgüsü ve biçimiyle uğraşılmış hikâye gibi geleneklerden bağımsızlığının, gerçekçiliğin kesin ayrıntıcılığını romantizmin şairane lirizmiyle harmanlayan yeni ya da "modern" bir öykünün başlangıcını oluşturduğunu görmüşlerdi. Bu yeni melez biçimin başlıca özellikleri şunlardı: sembolik bir yansıtmadan ya da gerçekçi temsildense bir ruh hali olarak yansıtılan karakter; mükellef bir olay örgüsündense minimalist, lirik bir eskiz olarak hikâye; dış ayrıntıların ve ruhani yansıtmaların muğlak bir karışımı olarak atmosfer ve bir perspektif sahibi olan bakış açısının bir işlevi olarak empresyonist bir gerçeklik algısı. Modernist ve postmodernistlerin gerçekliğe bir edebi kurgu olarak bakışı, edebi varsayımları ve teknikleri romanla öykünün konusu ve ilgi alanı haline getirmeye yönelik çağdaş eğilim, bu özelliklerin nihai sonuçları olmuştur.

Çehov'un öykü türünü "modern"leştirmesinin en temel problemi, "öykü" mefhumunu yeniden tanımlamasıdır; bu da yalnız öyküde temsil edilen "deneyim"e dair yeni bir anlayışı değil, yeni bir karakter fikrini de gerekli kılar. Bu modernleşme, karakterlerin esasen katı olan alegorik ya da ironik bir yapıda yer alan işlevler olduğu romantik odaklı yansıtmacı kurgudan, öykünün "gerçekmiş" hissi veren bir karaktere tali olduğu görünüşte gerçekçi bir sahneye geçişi barındırır. Diğer yandan Çehov'un karakterleri, roman karakterlerinin olduğu gibi gerçekçi değildir. Öykü, tipik bir roman içinde sunulan yoğun ayrıntı ve sosyal etkileşim sayesinde ortaya çıkan bir karakterin yaratılamayacağı kadar kısadır.

Çehov'un bir karakteri yaratmasının sırrını ilk fark eden eleştirmen muhtemelen Conrad Aiken olmuştur. Çehov'un emsalsiz "bir bilinç durumları dizisi" sunduğunu belirten Aiken, Poe'nun olay örgüsünü, James'in düşünceyi kurcaladığını, Çehov'un ise "hisleri ya da ruh halini kurcaladığını" söylemiştir. "Eğer," der Aiken, "karakterlerinin tuhaf bir uçup gitme özelliği varsa, bunun nedeni onlara dair fikrimizin asla haricileşmemiş olması; bir ruh halinin yalnız ince ve gerçeğe uygun bir şekilde işlenmiş bir sıralanımı olarak karşımıza çıkmış olmalarıdır." Karakterin bir ruh hali olarak yakalanması, D.S. Mirsky'nin Çehov'un "Kusursuz ve yekpare bir pusla kaplı" olarak tarif ettiği üslubuna dair sözleriyle de yakından bağlantılıdır. Mirsky, Çehov'un anlatı biçimi için "hiçbir şeyin 'gerçekleşmesi'ne izin vermez, her şey sorunsuz ve duyumsanamaz bir şekilde 'var olur'," der.

Karakterin bir ruh hali, öykünün "olaysız" bir sis olarak düşünülmesi, modern hikâye fikrinin tipik bir özelliğidir. Bu, Conrad'ın *Karanlığın Yüreği*'ndeki fikrine çok benzer; anlatıcısı Marlowe'a göre, "öykünün anlamı çekirdek gibi içinde değil, sisi belirleyen parıltı ya da ay ışığının ölü yalazının ortaya çıkardığı o puslu halelerden biri gibi, öykünün dışında, onu saran bir şey"dir.[1] Daha yakın zamanlarda Eudora Welty bir öyküye dair ilk fark ettiğimiz, "dış hatlarını göremeyişimiz; kendine ait bir şeyle yıkanmış gibi olmasıdır," diye yazmıştır. "Öykü bir atmosfere sarılıdır." Kısa hikâyenin tam da kısalığı sebebiyle ro-

1 Joseph Conrad, *Karanlığın Yüreği*, çev. Sinan Fişek, İletişim, 2015, s. 74.

manda sıkça rastlanan yoğun ayrıntı ve geçen uzun zamanla başa çıkamayacağından, bunun yerine günlük gerçekliğin ritminin bir şeyleri açığa vuran şekillerde bozulmasına odaklandığından, bu biçimin nasıl 19. yüzyıl sonunda "gerçeklik"e yer vermek amacıyla daha çok belirli bir ruh halinin etkisindeki deneyime yoğunlaştığını ve dolayısıyla birleştirici ilke olarak olay örgüsünden çok üsluba bağlı hale geldiğini görebiliriz.

Aslında modern öykünün başlıca odağı söylemsel olarak anlaşıldığı şekliyle "deneyim" değil, fenomenolojik olarak karşılaşılan "bütün deneyim"dir ve John Dewey'nin de açıkladığı gibi "bir deneyim" bütünlüğe, "mevcut bileşenleri arasındaki değişenlere rağmen tüm deneyimi kapsayan tekil bir *niteliğe*" sahip olduğu için deneyim olarak tanınır. Modern öyküyü birleştiren şey olay örgüsünden çok atmosferdir, önemini hissettiren bir üsluptur. Asıl sorun bu önemin kaynağını belirlemektir. Bir taraftan önem arz edenin olayın kendisi olduğu söylenebilir; Henry James'in deyişiyle olayın sanatçının açığa çıkarmak istediği bir "gizli değer"i vardır. James Joyce'un "epifani" duygusunu yöneten de bu bakış açısıdır: "bayağı bir konuşmada ya da bir harekette, veya zihnin unutulmaz bir evresinde aniden tecelli eden manevi bir dışavurum."

Diğer yandan anlatıcının öznelliği, gündelik ve alelade olanın gözünde anlam ve önem sahibi olması da söz konusu olabilir. "Modern" diye betimlenen öykünün kaynağına dair bu iki görüş arasında ayrım yapmak mümkün değildir çünkü anlatıcı sıradan gözüken ayrıntıları o bütünlüklü yapı haline getirerek öyküyü lirikleştirir ve içerdiği tüm anlama rağmen gerçekçi göstermeyi başarır. Georg Lukács'ın da önerdiği üzere, öyküde lirizm kendini olayın kalın ana hatlarının arkasına gizleyen bir seçim sürecidir; "en saf sanat biçimidir; tüm sanatsal yaratıcılığın anlamını *ruh hali* olarak ifade eder."

Çehov'un karakterlerini bütünlüklü ve gerçekçi figürlerden ziyade ruh halinin yansımaları olarak yazdığı öykü biçimi, 20. yüzyılda bu türde yazan herkesi etkilemişse de en dolaysız etkisi yirmilerin başında "modern" olarak betimlenen öyküyü geliştirmeleriyle mercek altına alınmış üç yazarda olmuştur: Bu yazarlar James Joyce, Katherine Mansfield ve Sherwood Anderson'dır. Bu üç yazarın geniş etkisi yüzünden, Çehov'un mirası Katherine Anne Porter, Franz Kafka, Ber-

nard Malamud, Ernest Hemingway ve Raymond Carver gibi önemli 20. yüzyıl öykücülerine ulaşmıştır.

Minimal öykü

Çehov'un öyküleriyle Joyce, Anderson ve Mansfield'ınkiler arasındaki en gözle görünür benzerlik, geleneksel olay örgüsüne fazla güvenmemeleri ve bunun yerine günlük gerçekliğin bir kriz ile sekteye uğradığı tek bir duruma yoğunlaşmalarıdır.

Çehov'un minimalist öykülerinin tipik bir örneği derlemelerde sıkça yer bulan "Acı"dır; ihtiyar arabacının gündelik gerçekliğinin ritmi iki farklı yolcusuyla bize gösterilir ki bu ritmi Iona'nın kendisi oğlunun öldüğü haberiyle bozmaya çalışır. Iona sonunda bu olayı kendisini anlamayan beygirine anlatmasa, bu hikâye bir eskiz olarak kalacaktır. Bu hikâyenin bize söylediği, yas duygusunun komik ve acıklı dile getirilemezliğidir. Iona "su içme isteği" kadar "konuşma ihtiyacı" duyar, oğlunun ölümünü "uzun uzun, tüm ayrıntılarıyla" anlatmak ister. Gündelik gerçekliğinin bozulmasının hikâyesini ilkel bir dürtüyle hem hissettiği ironiyi ifade etmek hem de uzun uzun ve ayrıntılı bir şekilde anlatarak içindeki yası dökmek ve kontrol etmek için dile getirme isteği duyar. Bu anlamda "Acı" bir ağıttır: duygusal bir feryattan ziyade, yasın ve yas duygusunun ifade edilemezliğinin olanca ayrıntılarıyla kontrollü bir şekilde nesneleştirilmesidir.

Öykü, dolayısıyla Çehov'un modern öyküye olan başlıca katkılarından birinin, karakterin karmaşık iç durumunu mecaza başvurmadan ya da karakterin zihnini resmetmeden, seçili somut ayrıntıları sunarak ifade etmesinin bir örneğidir. Çehov için ciddiye alınması gereken, dıştan ziyade içte var olan gerçekliktir; yine de sormaya çalıştığı sorun yalnızca dış ayrıntılara odaklanarak bir iç gerçeklik yanılsaması yaratabilmek olmuştur. Çehov ve dolayısıyla genel olarak modern öykü için çözüm, eğer bir olay "düzgün bir şekilde" ifade edilir yani ilgili ayrıntılar sağduyulu bir şekilde seçilirse, iç durumun karmaşıklığının temsil edilebileceği olmuştur. T.S. Eliot daha sonra bu tekniğe "nesnel bağlılaşım" adını vermiştir: Bu terim, aranan duygu için bir nesneleştirme biçimi ya da formül işlevi görecek ayrıntılı bir olay, bir tasvir ya da kişileştirmeyi ifade eder. Nesnel bağlılaşım, Çehov'dan son-

raki modern öykücülerin biçimi geliştirmelerinde en çok başvurdukları araç olmuştur.

Eserleri 19. yüzyılın kısa hikâyelerindeki katı olay örgüsünü barındırmadığı için tıpkı hayranı olduğu Çehov gibi Katherine Mansfield da öykü değil eskiz yazmakla suçlanmıştı. Mansfield'ın teknik ve konu olarak "Acı"ya en yakın öyküsü meşhur "The Fly"dır (Sinek). Öyküde var olan dış eylem yok denecek kadar azdır. İsimsiz "patron"u emekli bir dostu ziyaret eder; sohbet sırasında dostunun patronun ölmüş oğlundan bahsetmesi, patronun yas tutamadığını fark etmesine neden olur. Patronun bir sineğin üzerine ölene kadar mürekkep damlatması, sonrasında sineği tutup atmasıyla hikâye son bulur. Tıpkı "Acı" gibi bu hikâye de yas duygusu hakkındadır; Çehov'un hikâyesinde olduğu gibi "The Fly" da nesnel bakış açısından ayrılmaz, hikâyede verilen ayrıntıların patronun duygusal durumunun gizli önemini ifade etmesine izin verir.

Ne var ki Mansfield, ister patronun yas duygusunun ölümünün, ister ölen oğlunun, ister bizi duygulardan uzaklaştıran hayata dair önemsiz ayrıntılarının bir simgesi olarak sineğe sembolik bir anlam yüklemesiyle ustası Çehov'dan ayrılır. Dahası, kelimelerden çok daha derin bir yere işleyen yas duygusunun ifade edilemezliğine odaklanmak yerine "Sinek", yas duygusunun geçiciliğini vurgular gibidir: Patron her ne kadar oğlunun yasını tutmaya devam etmek istese de bu duyguları sonsuz kılmakta zorlanmaktadır. Yas duygusunun kaçınılmaz bir şekilde kayboluşu, patronun oğluna olan hislerinde bir noksanlık olduğunu göstermez, aslında yas duygusunun kaçamaklı bir özelliğini işaret eder: Yas duygusu ya insandan doğal bir şekilde dökülür ya da bilinçli ve yapay bir şekilde kovalanır. Mansfield'ın patronun duygusal durumunu eski bir ahbabıyla rastgele gibi görünen bir sohbet ve gelişigüzel gibi görünen bir şekilde oynadığı sinek yoluyla anlatması, Çehov'un karmaşık hisleri nesnel ayrıntılar yoluyla ifade etme üslubunun bir örneğidir.

Çehov'un "Anyuta" öyküsü de gerçekliğin ritminin önemli bir olay tarafından aksaması ve sonra tekrar eski haline dönmesini anlatır. Öykü, odasında ileri geri yürüyerek anatomi sınavına çalışan, ezberlemeye çalıştığı derslerini tekrar tekrar söyleyen bir tıp öğrencisiyle açılır; Anyuta ise kenarda öğrenciye çay ve tütün alabilmek için nakış yap-

maktadır. Ondan önce tanıdığı beş öğrencinin okulu bitirir bitirmez onu terk etmiş olması, bu öykünün tıpkı öğrencinin tekrar ettiği cümleler gibi tekrar eden bir olayı resmettiğini gösterir. Genç tıp öğrencisi kaburgaların sırasını Anyuta'nın çıplak bedeninde çizerek öğrenmeye çalışırken, tipik bir şekilde iç ayrıntıları dışarıdan gösteren Çehov'un ironik imgesiyle karşılaşırız. "Bilim" uğruna kullanıldıktan sonra, sanatçı onu resmi için ödünç alır ve bu kez de "sanat" uğruna kullanılmış olur.

Öykünün başladığı gibi, öğrencinin derslerini tekrar ederek odasında ileri geri yürümesiyle bitmesi Çehov'a sürekli söylenen suçlamayı, öykülerinde "aslında hiçbir şey olmadığı"nı doğrular niteliktedir. Ama bu iki objeleştirme yoluyla olan, Anyuta'nın hem bedeninin hem de ruhunun kullanıldığıdır. Nasıl sanatçı onun ruhunu yakalamaya uğraşıyorsa, doktor da onun bedeninden "ses" almaya çalışır ama ikisi de başarılı olamaz; yalnız bu önemli sahneyi kâğıda dökerek Çehov ona "ses" verebilir. Anyuta hakkında elimizde herhangi bir gerçekçi ayrıntı yoktur, ne düşündüğünü de bilmeyiz ama durağan halini anlamak için bilmemiz gereken her şeyi öğrenmiş oluruz.

Çehov sonrası 20. yüzyıl yazarlarının öykülerinin birçoğu, ince ahlâki ve duygusal meseleleri ortaya çıkarmak için nesnel ayrıntıya ve önemli bir durumun anlatılmasına başvurur. Örneğin Joyce'un "Toprak" hikâyesinde Maria'yı iç dünyasının ayrıntılı temsilinden değil, hikâyedeki görünüşte basit duran ayrıntılar ve olaylar üzerinden tanırız. Ne var ki Joyce, Çehov'un karmaşık bir duygu durumunu ortaya çıkarmak için basit ayrıntılara başvurma tekniğini alır ve geliştirir: Maria'ya dair verdiği tüm "gerçekçi" ayrıntılar, genç kadının içinde bırakıldığı yalnızlığa dair ironik göndermelerdir. Tıpkı Mansfield gibi Joyce da bir ana simgenin varlığına Çehov'dan daha fazla ihtiyaç duyar; bu öyküde o sembol hem Maria'nın her şekle girebilen yapısını hem de elindeki imkânların çürüyüp gitmesini temsil eden topraktır. Benzer bir şekilde "Eveline" da Eveline'ın geçmişin felç hissinde hapsoluşunu temsil etmek için tozlu perdeler, bir rahibin fotoğrafı ya da bir org sesi gibi ev ayrıntılarına odaklanır.

Çehov'un en ketum öykülerinden biri olan, saflığı ve temizliği ile Ernest Hemingway öykülerinin berraklığını haber veren "Küçük Köpekli Kadın" bir yasak aşkın hikâyesidir. Gurov gerçekten Anna Ser-

geyevna'yı seviyor mudur yoksa yalnızca bir romantik fanteziyi mi korumak istemektedir, hikâyede asla anlaşılmaz. Hikâyeyi böylesine ince ve karmaşık kılan şey, Çehov'un bu kara sevdayı tasarruflu ve nesnel bir üslupla anlatmasıdır; bu yüzden kara sevda mıdır yoksa aşk mı bilemeyiz, çünkü ayırt edemeyiz. Gurov açık ve görülen bir hayatı olduğunu, bu hayatın herkesinki gibi görece gerçekle ve yalanla dolu olduğunu hissetse de daha gizli ve daha gerçek bir hayatının olduğunu, dışarıya açık olan hayatının yalan olduğunu duyumsar. "İnsanın asıl kişisel varoluşu," diye düşünür, "gizlilik içinde sürüp gitmekteydi."

Diğer yandan hangi hayatın gerçek, hangisinin yalancı olduğunu anlamak mümkün değildir. Hikâyenin sonunda Gurov ve Anna dayanılmaz prangalarından nasıl kurtulabileceklerini düşünürler ama yalnız Çehov ve okur kurtulmalarının mümkün olmadığını bilmektedir; çünkü asıl esaret gözle görülen değil, tüm insanların hangi benliğin gerçek, hangisinin sahte olduğuna dair yaşadığı ikilemin yarattığı gizli esaretin yarattığı gizdir. Çift yakında bir çözüme ulaştıklarında yeni, olağanüstü bir hayatın başlayacağına inansa da diğer yandan önlerinde uzun bir yol olduğunu ve asıl alengirli kısmın henüz başladığını da bilmektedir. Dahası, basit görünen şey aslında gayet karmaşıktır. Dışarıdan basit görünen bir olayın altındaki duygusal karmaşayı gösterebilmek, Hemingway'in en iyi öykülerinin bir özelliğidir.

Hemingway'in Çehov'a olan vefa borcu, yazar olarak yorumda bulunmaktan çekinmesinde ve durumun kendisine bağlı kalmasında görülebilir; bu durum öyle yalındır, normalde bir anlatıdan beklediğimiz şeylerden öyle arınmıştır ki geriye yalnız konuşmalar ve betimleme kalmıştır. Yalın bir olayın karmaşık bir duygusal ikilemi anlattığı Çehov tekniğini Hemingway'in en iyi kullandığı öykü muhtemelen "Beyaz Fillere Benzeyen Tepeler"dir. Çoğunlukla suskunluklardan ibaret "Beyaz Fillere Benzeyen Tepeler"in yüzeyinin altında, adamın "makul" bulduğu şey ile kızın duygusal olarak istediği arasındaki karmaşık duygusal çatışma gezinir. Öyküdeki suskunlukların anahtarı, başta trenin kırk dakika içinde geleceğine dair önemsiz görünen ayrıntıdır. Sahnede olsa, hikâyedeki diyalog on beş dakika sürebilir. Dolayısıyla öykü yaklaşık yirmi beş dakikalık bir suskunluk içermektedir ki bu sessizlik konuşmaların kendisinden daha anlamlıdır. Dahası, öykünün başlangıcında anlatılanlar –çiftin hayatının nasıl olduğu, kı-

zın ne istediği, adamın ne istediği– bize adamın kaldıkları tüm otellerden etiketler taşıyan valizlerine bakması ya da kızın vadinin iki ayrı yakasındaki biri kurak, diğer bereketli tepelere bakması gibi basit ayrıntılarla anlatılır. Yalın durum ve sıradan görünen konuşmanın altında ciddi bir ahlâki ve duygusal problem yatar; kıza dayatılan kürtaj meselesi dolaysız bir şekilde konuşulamaz.

Hemingway radikal biçimde gerçekçi olayları çok kısa betimlemelerle anlatmada kesinlikle Çehov'dan etkilenmiştir. Meşhur buzdağı benzetmesinde Hemingway öykülerinde nasıl tasarruflu davrandığını anlatırken Çehov'un fikirlerini tekrar eder gibidir: "Bir düzyazı yazarı, yazdığı konu hakkında yeterince bilgi sahibiyse bazı bildiklerini anlatmadan geçebilir ve okur, eğer yazar gerçek bir dille yazmışsa, o şeyleri sanki yazar yazmış kadar hissedebilir. Bir buzdağının ağırbaşlılığı, yalnız sekizde birinin su üzerinde olması yüzündendir." Hemingway'in "Beyaz Fillere Benzeyen Tepeler" gibi bir yere gitmediği düşünülebilecek öyküleri ya da "İki Yürekli Koca Nehir" gibi ayrıntılarla bezeli öyküleri, karmaşık zihinleri yansıtmak için başvurulan somut ayrıntılarıyla Çehov'a benzer. Eleştirmenlerin Hemingway'in "nesnel büyüsü" adını verdikleri şey ve "gündüz kâbusu" gibi gözüken öyküleri Çehov'un nesnel bağlılaşım kullanımının, onun nesnel üslubunun ve ironiye, abartısız ifadeye olan düşkünlüğünün devamıdır.

Rüya ile gerçek arasında

"Uyumak İstiyorum" ve "Piskopos" gibi Çehov öyküleri, modern öykünün önemli bir diğer tekniğinden istifade eder: gerçekliğe, ruhsal ve dışsal olanın muğlak bir karışımı olarak odaklanmak. "Uyumak İstiyorum", hipnagojik hali Poe gibi sembolik bir şekilde kullanmak ile Kafka gibi gerçeküstü uç noktalarına götürmenin ortasında bir yerdedir. Çehov, genç Varka'nın çok istediği uyku ile hiç istemediği gerçeklik arasında hipnagojik bir halde kalmasının gayet gerçekçi hikâyesini anlatır. Bu iki âlem birbirinden zihninde ayırt edilemez hale gelir ve sonunda sanrıları egemen olur, bebeği boğazını sıkarak öldürür ve sonra "kütük gibi" yatağa devrilir. Öykünün sonundaki ironi gayet aşikâr olsa da rüya ile gerçekliğin birbirine karıştığı yerlerde gündelik gerçekliğin ritminin saf ruhsal âleme karışması tekniği kullanılmıştır.

Bu tekniği en uç noktalarına götüren iki modern öykücü Katherine Anne Porter ve Franz Kafka olmuştur: Porter, hastalığı ve yaklaşan ölümü kullanarak rüya gibi ruhsal gerçeklikler yaratırken; Kafka, kriz anlarını kullanarak günlük durumları kâbusvari ve gerçeküstü deneyimlere çevirir. "Pale Horse, Pale Rider"da (Solgun At, Solgun Atlı) Miranda hem savaş ve ölümün olduğu gerçek dünyanın hem hastalığının ve genç Adam'a olan aşkının olduğu hayal dünyasının yarattığı rüya ve sanrılar ile dolu bir ikili dünyada hapsolmuştur. Porter, Çehov'daki sanrı halini kullanıp ayine dair uç noktalara çekerek Miranda'nın ölüm arzusunu somutlaştırır. Benzer bir şekilde, Kafka'nın "Yargı" öyküsü de gerçekçi bir şekilde başlamışken bu gerçeklik baba ile oğul arasındaki çatışmanın yarattığı krizin bir sonucu olarak bastırılmış duygusal güçlerin nihayet taştığı sanrılı bir gerçekdışılığa dönüşür. Doğal gerçeklikten rüyanın sanrılarına geçişin anlatılması motifini burada 19. yüzyıldakinden farklı kılan şey, rüyavari gerçekliğin de doğal gerçeklik gibi "gerçekçi" ve somut bir şekilde okura sunulmasıdır.

"Piskopos"ta Çehov hayal ile gerçeklik arasındaki çizgiyi nispeten daha basit bir öykü olan "Uyumak İstiyorum"da olduğundan daha da belirsiz bir hale getirir. Bu hikâye en çok tartışılan eserlerinden biri olan "Öylesine Bir Öykü"nün de merkezinde yer alan, Porter ve Kafka'yı olduğu gibi daha sonraki modern öykücüleri de ilgilendirmiş bir konuyu, dışarı sunulan benlikle diğer, sorunlu "gerçek" benlik arasındaki çatışmayı inceler; her şeyin sonucu, ana karakter ile etrafındakiler arasındaki iletişimsizlik olur. Piskopos görevi sırasında tek bir insanın dahi içten ve yalın sözlerle, bir başka insanla konuşur gibi kendisiyle konuşmadığını hisseder; en önemli olan şeyi, geçmişte belli belirsiz hayalini kurduğu şeyi kaçırdığını düşünür. Mesleğinin gerçekliğinin ritmine kendini kaptıran piskopos, düşlerde ve sanrı dolu gerçeklikte gerçek benliğini aramaktadır. Bu öyküde Kafka'da sıkça gördüğümüz kâbusvari gerçekliğin grotesk çarpılmalarına Çehov gittikçe yaklaşır. Piskoposun yaşadığı şaşkınlığın bir adım ötesi, Kafka'nın köy hekiminin "muazzam bir kafa bulanıklığı"yla doğal gerçeklik ile ruhsal kâbus arasında bir yerde yakalanmasıdır.

"The Jilting of Granny Weatherall"da (Weatherall Ninenin Yüzüstü Bırakılışı) Katherine Anne Porter, "Piskopos"ta hastalığın ve yaklaşan ölümün yarattığı sanrı duygusunu arttırarak hikâyenin merkezine

ölüm döşeğinde yatan, sanrılarla anıları arasında gidip gelen ve geçmişte dışarı sunduğu benliğini haklı göstermeye çalışan nineyi koyar. Ninenin geçmişindeki kritik olay ile şu anki durumu öyle iç içe geçmiştir ki okur ikisini ayırt edemez hale gelir. "Piskopos"ta olduğu gibi hikâye geçmiş ile şimdiki zamanı karıştırır ama Porter, Çehov'un tekniğini daha da yoğun bir şekilde kullanır ve ninenin bedensel ve ruhsal deneyimine dair bağlantısız ve alakasız gözüken ayrıntıları öyle kopuk şekillerde bize anlatır ki sonunda ninenin başarısızlığını ve sonunda yaşadığı yüzüstü bırakılışın nedenini anlaması için okurun bazı ayrıntıları bir araya getirmesi gerekir.

Franz Kafka'nın sergilenen benliğin içinde kaldığı kâbusvari durumları ve ayrıntıları anlattığı en meşhur öyküsü elbette *Dönüşüm*'dür. Burada Gregor Samsa'yı gerçeklik olarak kabul edilmesi gereken bir metafor üzerinden gerçek benliğini kabul etmeye zorlayarak Kafka, Çehov'un sanrı tekniğini olabilecek en uç noktaya götürür. Kafka'nın attığı değiştirici adım, ruhsalın gerçeklik halini almasını tüm hikâyenin takip ettiği bir koşula dönüştürmek olmuştur. Okurun kuşkusunu askıya alarak kabul etmesi gereken tek şey, Gregor Samsa'nın bir sabah huzursuz düşlerden uyandığında kendini yatağında devasa bir haşereye dönüşmüş olarak bulmasıdır. Bu olay kabul edildikten sonra hikâyenin geri kalanı oldukça sıradan ve gerçekçidir. Gregor'un dönüşümü bir iç durumun nesneleşmesidir; öyküde okuru gülmekle ağlamak arasında bırakan temel gerilim, dehşetengiz ama bir yandan absürd hikâye ile her şeyi olduğu gibi anlatan üslup arasındadır.

İzlenimcilik ve gerçeklik olarak sanat

Çehov'un "Öylesine Bir Öykü"sünde Profesör Stepanoviç aynı piskopos gibi yaklaşan ölümün karşısında gerçek benliğini aramaktadır. Yine piskopos gibi o da ünü ya da unvanı yüzünden değil, sıradan bir insan olarak sevilmeyi arzulamaktadır. Ama Joyce'un "Ölüler"inde uyanış yaşayan Gabriel gibi kendini tanımaya çalışan profesör de tüm düşüncelerini, hislerini ve fikirlerini birbirine bağlayan ortak bir özelliğin olmadığını fark eder. "Her düşünce, her duygu içimde birbirinden ayrı yaşamakta. Bilim, tiyatro, edebiyat alanındaki düşüncelerimde, öğrencilerimle ilgili tasarılarımda, düş gücümün çizdiği tablolar-

da en usta irdeleyici yaşamdaki bile asıl amacımı, insanoğlunun tapındığı yüce ülküyü bulamaz. Bunlar olmayınca başka bir şey aramaya hiç gerek yok".

Birleştirici genel bir fikrin eksikliği genelde profesörün bir insan olarak nihai olumsuz özelliği şeklinde betimlendiği gibi, Çehov'un da bir sanatçı olarak en olumsuz özelliği şeklinde betimlenir; böylesi bir eleştirel yargıya sahip olanlar Çehov'un modern bakış açısını, hatta modern öyküyü anlamamışlardır. Profesörün sahip olmadığı birleştirici fikir, ironik bir şekilde tek kurtuluş yolunun, vasiliğini yaptığı genç Katya'nın nesneleştirdiği sanata dair göreceli ve izlenimci düşüncelerinin kabulünün temelidir. Ama Katya'nın da söylediği gibi sanata dair içgüdüye ya da hisse sahip değildir, ahkâm kestikçe de ne kadar anlamadığını ortaya çıkarmaktadır.

Çehov'un sahip olduğu göreceli ve izlenimci bakış açısı onu hem bir öykü ustası hem de yenilikçi bir modern yapmaktadır. Nadine Gordimer'in öykücüler hakkında söylediği gibi: "onların sanatı emin olunabilecek tek şey hakkındadır: günümüz... Hakikatin hedef aldığı tek bir an: *hakikat anı* değil, çünkü öykü birikimle uğraşmaz." Peter Stowell, Çehov'un modernliğini bu izlenimci bakışa borçlu olduğunu iddia etmiştir. "İzlenimcinin algıladığı deneyimin müphemliği ve zayıflığı," der Stowell, "yazarı, özne ya da nesne yerine bulanık bir şekilde algılanan bir hayreti temsil etmeye iter. Temsil edilen; algılayan ve algılanan, özne ve nesne arasındaki ruh hali, his, duygu ve atmosferdir. Edebi izlenimciler görmenin ve bilmeyi temsil etmenin yeni bir yolunu keşfetmiştir. Modernizmi keşfedenler edebi izlenimcilerdir."

Daha yakın dönemde Suzanne C. Ferguson sözde modern öykünün ayrı bir tür değil, izlenimciliğin bir dışavurumu olduğunu belirtmiştir. Ferguson'un dikkat çektiği gibi, "dünyada sahip olduğumuz tek şey kendi deneyimimiz olduğunda, algılanan bilgi bütünüyle şüpheli hale gelir ve bilginin kendisi tartışmalı olur"; dolayısıyla "hiçbir şeyi kesin olarak bilemeyeceğimiz, gerçeği ararken izlediğimiz yolların yalnız kurmacalar doğurabileceği olasılığı" ile yüzleşmemiz gerekir.

Ferguson'un önerisinin modernist mizacın olumsuz tarafını yansıttığı söylenebilecek olsa da böylesi bir göreceliğin Jorge Luis Borges, John Barth, Robert Coover ve diğer sözde postmodernist yazarlar ta-

rafından keşfedilmiş olumlu yanları da yok değildir. Bu olumlu bakış açısına göre, eğer gerçeklik bir uydurmadan ibaretse ve yazar gerçekliğin doğasına odaklanmak istiyorsa, o halde sanatın ve kurmaca yazımının doğasına odaklanmak dışında bir seçeneği yoktur. Gerçeklik bir uydurma, bir sanatsal kurgudan ibaretse, o halde sanat gerçeği deneyimlemenin yegâne yolu olabilir. Modernist mizacın iki yanı da Çehov'un öykülerinde görülebilir: Bir tarafta "Çekme Katlı Ev" dururken diğer yanda "Kutsal Gece" ve "Öğrenci" vardır.

Çehov için asıl gerçekliği deneyimlemekte istifade edilen sanat gayet karmaşık dinî, estetik ve duygusal bir süreçtir. Tıpkı "Öylesine Bir Öykü"deki profesör gibi, "Çekme Katlı Ev"deki sanatçı da "genelgeçer fikirler"e fazla bağlıdır; felsefe ve belagat işine fazla girdiğinden sanatın insani âlemine dalmayı, onun gizemli bütünlüğüne iştirak etmeyi beceremez. İnsanın anlayamadığı şeyler karşısında dahi üstün hissetmesi gerektiğini söyler; yoksa o kişi insan değil, her şeyden korkan bir faredir. "Anlamadığım olaylara," der genç Jenya'ya, "ürkmeden yaklaşırım, kolayca boyun eğmem. Çünkü hepsinin üstünde görürüm kendimi." "Gelgeç Gönüllü"deki, sanatın yalnız dışarıdan görülen debdebesini bilen Olga'dan farklı olarak "misüs" takma isimli Jenya, sanatçının kendisini "Sonsuzluk ve Güzellik" âlemine davet etmesini ister. Ancak sanatçının bu âlem hakkında bilgisi sadece laftadır. Hikâyenin merkezindeki olay, Jenya'nın ablası Lida'nın köylülerin yoksulluğunu resmetmediği için ressamı azarladığı sahnedir. Lida medeni bir varlığın yapabileceği en ulu ve kutsal şeyin komşusuna yardım etmek olduğunu söylerken, ressam bir insanın yapabileceği en ulu şeyin ruhsal faaliyet içinde olmak, "gerçeği, yaşamın anlamını" araştırmak olduğuna inanır. Sözlerine kendini kaptıran ressam ısrar eder: "Gerçek bilim ve sanat özel durumlara, gelip geçici sıkıntılara zaman harcamamalı, geneli ilgilendiren, her zaman karşılaşacağımız sorunlarla ilgilenmeli. Bilimler dünyamızın gerçeklerini, yaşamın anlamını, Tanrı'yı, insan ruhunu irdeler". Lida da ressam da başkalarına hizmet etmek ve sonsuz olanı aramak konusuna yaptıkları vurguda kendilerince haklı olsalar da ikisi de bu ülküleri temsil etmez, tıpkı "Anyuta"da sanatçının ve doktorun temsil etmedikleri gibi. Onların bu başarısızlığı, ikisinin de Jenya'yı kendi çıkarları için istismar etmelerine yansır.

Çehov için sonsuzluğu elde etmenin tek yolu estetik olanın, insana ait olanla birleşmesiyle mümkündür. Sanatın doğasını incelediği iki mistik öyküsü, "Kutsal Gece" ve "Öğrenci" bunun en iyi örnekleridir. İki öykü de kargaşa ile uyum, gündelik gerçekliğin yaşattığı ıssızlık ile hikâyelerin ve şarkıların getirdiği birlik duyguları arasındaki gerilime odaklanır. Ölüm ile diriliş arasındaki bir anda, karanlık ile kaos arasında vapurla gidilen bir yerde, İeronim manastırdaki keşiş Nikolay'ın Tanrı'ya övgüler yazmadaki yeteneğini anlatır. Çehov bu öyküde kendi estetiğini anlatmaya neredeyse mektuplarında ve notlarında olduğu kadar yaklaşır. İeronim'in söylediği gibi, ilahiler tarihçelerden ya da vaazlardan çok farklı bir dokuya sahiptir; dahası bir azizin hayatını ya da ilahileri yazmanın yollarını bilmek yeterli değildir. "Önemli olan," der İeronim, "ilahilerin güzelliğini ve tatlılığını anlamaktır."

> Her şey uyumlu, kısa ve eksiksiz olmalı. Her bir satırda bir tatlılık, zarafet ve şefkat olmalı; kelimelerin hiçbiri sert, kaba ya da uyumsuz olmamalı. Öyle ki inanan kişinin gönlü sevinçle dolar ve gözyaşı dökerken, zihni kıpırdamalı ve kendine hâkim olamadan titremeli.

Karanlık nehrin sessizliğinin ve Nikolay'ın hatırlanan ezgilerinin aksine, anlatıcı kendini bir kutlamanın kargaşa ve hareketinin içerisinde bulur; herkes "çocuksu ve sorumsuz bir neşeye kendini kaptırmış, ipini koparıp bir çeşit devinime, hatta anlamsızca itişip kakışmaya kendini bırakmış"tır ve Nikolay'ın şarkılarını kimse dinlemez. Anlatıcının gözleri ölü keşişi arar ama onu göremediği için hayıflanmaz. "Tanrı biliyor ya, onu görecek olsam zihnimin benim yerime çizdiği o resim kaybolurdu." Nasıl İeronim'i ayakta tutan şey Nikolay'ın şarkılarıysa, anlatıcının nazarında İeronim'in öyküsünü güçlü kılan da hayal gücünde yarattığı Nikolay imgesidir. Çehov için sonsuz olanın anahtarı, insan deneyimini birleştiren sanat eseridir; İeronim de bu yüzden herkesin yüzünde keşiş kardeşinin yüzünü görür.

"Öğrenci" de bir huzursuzluk ve uyumsuzluk hissi ile başlar. Ancak parçalanmış gerçeklik duygusunu onaran bir kez daha bir şarkı ya da hikâye olur. Öğrenci, İsa'nın Son Yemeği'ni ve Petrus'un İsa'yı reddedişinin hikâyesini anlattığında Petrus'un nasıl ağladığını hayal ettiğini söyler: "Issız, karanlık bir bahçedir burası. Sessizlik içinde, boğuk hıçkırıklar işitilir." Hayalinden yansıttığı bu son imgeyle, hikâyenin gücü,

dinleyen iki kişiyi yakalar. Öğrenci bu hikâyeden etkilenmiş olmalarının Petrus'un başına gelenlerin onlarla, şimdiki zamanla, bu bedbaht köyle, kendisiyle ve tüm insanlarla bir bağlantısı olması anlamına geldiğine inanır. Dul kadın öğrenci hikâyeyi o şekilde anlattığı için ağlamaz; "Petrus'un ruhunda geçenleri (...) bütün benliğiyle algılamış"tır.

İki kadını etkileyenin belki öğrencinin anlatma biçimi olmasa da hikâyenin kendisi olduğu şüphe götürmez. Hikâye bize Petrus'un ruhunda olup bitenleri anlatmasa da okuru/dinleyiciyi o karmaşık fark ediş anında Petrus ile kendini özdeşleştirmeye iter. Çehov'un sık tartışılan "nesnel" ama bir o kadar da "anlayışlı" anlatımının anahtarı, tam da kritik bir anın anlatıldığı hikâyede ortaya çıkan karakter ile okurun hayalinde bağlantı kurmasıdır. Öğrenci dolayısıyla bir zincirin geçmişten günümüze kopmadan uzanması duygusuyla mutlu hisseder. O bahçede hayata rehberlik eden "gerçeklik ve güzellik"in sekteye uğramadan devam ettiğini hisseder: "insanın yaşamına yön veren o gerçek, o güzellik bugüne değin kesintisiz süregelmiş; dünyanın, herkesin yaşantısının başlıca dayanağı olmuştur (...) yaşamak birdenbire büyülü, güzel, son derece çekici, anlamlı gözüktü." "Kutsal Gece"de olduğu gibi burada da Çehov'a göre sonsuzluğa erişmenin tek yolunu; hikâyelerin ve şarkıların yarattığı estetik deneyim ve birlik duygusunu görürüz.

Sherwood Anderson ve James Joyce, hem "sonsuz" olanla dinî biçimde hem de ötekiyle duygusal biçimde irtibat kurmanın yolu olarak estetik deneyimin önemi üzerinde durmuşlardır. Örneğin Joyce'un "Kız Kardeşler"inde dinî/estetik deneyim olarak hikâye ve sanata yapılan vurgu *Dublinliler* öykülerinin tümünde egemendir; Anderson'ın "Ormandaki Ölüm" öyküsü de ötekini tanımanın tek yolu olarak "öykü" etrafında gelişir. "Kız Kardeşler", tıpkı "Kutsal Gece" ve "Öğrenci" gibi estetik deneyimin neredeyse ilahi olan niteliğine vurgu yapar; yaşlı rahip hayattayken çocuğa öğrettiği bu bilgiyi, ölümünde şimdi tamamen temsil etmektedir. "Death in the Woods" ise insani birlik duygusun gizemini yalnız öykünün ortaya çıkarabileceğini vurgulamasıyla özellikle "Öğrenci"ye benzer.

Çehov gibi Anderson ve Joyce da 20. yüzyılın başında modernist harekete egemen olmuş yalnızlık, insanın anlayışa olan ihtiyacı ve eylemsizliğin ahlâki bir başarısızlık olması konularına eğilmişlerdir; ikisi

de ince işlenmiş olay örgülerini reddederek görünüşte durağan gerçek hayat "kesit"lerini anlatmıştır; ikisi de bir "öykü-lük" hissi yaratmak için bütünlüklü duygu hissini dayanak almıştır; ikisi de kasıtlı bir tasarıyı gelişigüzel göstermeyi, itinayla seçilmiş ayrıntılar ve anlamlı bir şekilde dizilmiş parçalar ile sıradan olandan anlam yaratmayı becermişlerdir. Bunun sonucu, günümüze değin modern öyküye damgasını vurmuş olan nesnel-ironik üsluptur. Bu üslup yüzeyde gerçekçi gözükse de aslında gündelik gerçekliğin rutini ile asıl gerçekliği anlamanın tek yolu olan öykünün deliciliği arasındaki radikal ayrımı vurgulamaktadır. Çağdaş öykücüler Çehov uyanışını estetik olarak daha uçlara taşımışlardır.

Çağdaş öykü

Çehov'un nesnel/ironik üslubundan en çok etkilenmiş çağdaş öykücü Bernard Malamud'dur ve Malamud'un öykülerine en çok benzeyen Çehov öyküsü de "Rotşild'in Kemanı"dır; yalnızca bir Yahudi'yi anlattığı için değil, acıklı/komik ironik tonu yüzünden de. Yakov Ivanıç'ın tabut ustası olarak işleri kesattır çünkü köyde insanlar çok ender ölmektedir. En neşeli ezgileri bile hüzünle çalan Yahudi flütçü Rotşild'e olan haksız nefreti ve meteliksiz kaldığı duygusu ile Yakov, Malamud'un "The Jewbird" (Yahudikuş) hikâyesinde Manischevitz'in karısına "Ne harika şey, Fanny. İnan ki Yahudiler her yerde," dediğinde kendini özdeşleştirdiği tüm kişilerle benzerlik gösterir. Çehov'un "Rotşild'in Kemanı"nda yakalamaya çalıştığı Yahudi masalı duygusu, bu öyküyü diğer iyi bilinen öykülerinden daha çok bir dinî mecaza dönüştürür.

Yakov, karısı öldüğünde huzursuzluğa kapılır çünkü ona iki çift güzel laf etmediğini ve kaybettiği paralar için ona bağırıp çağırdığını bilir. Yakov'un ailesinden ziyade kâra ve zarara kafa yorması, karısının bir bebekleri olduğunu ve sonra öldüğünü hatırlayıp hatırlamadığını ona sorduğu sahnede iyice ortaya çıkar. Yakov hatırlamaz ve karısına rüya gördüğünü söyler. Karısının ölümünden sonra nehir kıyısına giden Yakov, birden karısının bahsettiği bebeği hatırlayarak bir çeşit uyanış yaşar. Ama Çehov'un ironisi, böylesi bir fark edişin yaratacağı duygusal etkiden çok daha karmaşıktır. Yakov pastoral manzaranın

keyfine kendini bırakmışken, daha önce niçin buraya gelmediğini düşünür ve nehir kıyısında nasıl para kazanabilirdim diye hayıflanır. Bir kez daha kaybettiği paralara içi yanar ve eğer kendisinin karısına ve Rotşild'e yaptığı gibi kıskançlık ve öfkeyle davranmasalar, insanların birbirinden çok fazla "kâr" sağlayabileceklerini düşünür.

Yakov hastalandığında ve öleceğini anladığında, artık yemek yemek ve vergi ödemek zorunda olmadığı için sevinebileceğini düşünür. Ölüm bir kazançken yaşam bir kayıptır; mezarda uzun bir süre geçirdiğimizden, inanılmaz kâr sağlayabiliriz. Yalnızca Rotşild'in başında durduğu ölüm döşeğinde ölürken Yakov, Rotşild'e kemanını bırakır. Yakov'un çaldığı ezgiyi Rotşild çalmaya uğraşır ve şarkı öylesine iç parçalayıcı olur ki duyan herkes ağlamaya başlar. Yeni şarkı kasabadakileri öyle etkiler ki Rotşild'in bu şarkıyı kendilerine çalması için tüccarlar ve devlet memurları münakaşa ederler. Böylece sonunda Yakov'un ölümünden kâr sağlanmış olur.

"Rotşild'in Kemanı", Malamud'un daha sonra alıp kendisine ait bir hale getirdiği kayıp ve duygu ortaklığı yoksunluğu gibi Çehov konuları hakkında ironik, dinî mecazvari bir öyküdür. Malamud'un öyküleri aslında toplumsal gerçekçiliğin üslubundan ziyade dinî mecazların sözlü geleneğine yakındır. Buna rağmen okur Malamud'da Yahudi masallarının izleri kadar Çehov'dan beri öyküyle ilişkilendirdiğimiz sembolik yapıyı ve ironik, mesafeli bakış açısını da bulabilir. Malamud'un öykülerinde ahlâki ikilemler çözülmez, nihai bir uyanışta ya da bir ironik eylemde asılı kalırlar. Karakterleri her zaman anlayış ve sorumluluk geresinimi denebilecek bir noktada kalır. Ama öykülerindeki ahlâki/estetik hüküm, okurun kolay yargıya varabileceği gibi değildir.

Yahudilerin, yani dışlanmışların ve ezilenlerin her yerde olduğu "Rotşild'in Kemanı"nda hemen fark edildiği gibi, Malamud'un "The Mourners" (Yas Tutanlar) gibi öykülerinde de karşımıza çıkar: Bu öyküde bencil kiracısı Kessler'i evinden atmaya çalışan ev sahibi Gruber nihayet üzerine bir örtü çeker ve yaşlı adamla birlikte yas tutmak için diz çöker. Aynı konu, Kobotsky'nin eski dostu fırıncı Lieb'den borç istemeye geldiği "The Loan" (Borç) öyküsünün merkezindeki ikilemdir. Lieb'in hiddetli karısı Bessie borç almasına izin vermeyince iki eski dost kucaklaşır ve sonsuza kadar veda eder; yanan ekmeğin bir ölü-

nün bedenine benzeyen kokusu ise burnundadır. Bu öyküler, "Rotşild'in Kemanı"nda olduğu gibi, bir başkasının derdinden anlayan, dertli bir insanı bize anlatır. Malamud'un öykülerindeki acı tatlı sonlar, duygusallığa ya da yukarı bakmayı reddeden Çehov'u andırır.

Gelgelelim Çehov'a muhtemelen en çok benzeyen çağdaş öykücü Raymond Carver'dır. Carver'ın son öykü derlemesi *Aşk Konuştuğumuzda Ne Konuşuruz*'da dil öyle tasarruflu kullanılmıştır, öykülerdeki olay örgüsü öyle belirsizdir ki öyküler kanı canı gitmiş, tüm suyu çekilmiş gibidir. Bu hikâyeler öyle kısa ve fazlalıksızdır ki sanki yalnız hafızamızda yeniden canlandırdığımızda bir olay örgüsüne sahipmiş gibi görünürler. Bir konu varsa o da hikâyenin çıplak ana hatlarında, olayın karşısında konuyu ifade edemeyecek kadar dili tutulmuş olan karakterlerin birkaç kelamında mevcuttur. Karakterler genelde ya isimsiz kalır ya da yalnız tek isimle anılır ve öyle az tasvir edilirler ki neredeyse bedenen yok gibidirler; diğerlerinden ayrılan bir kimlikleri yoktur ve ifadesizliklerinde mahsur kalmış gölgemsi varlıklar olarak yaşarlar.

Carver'a yöneltilen suçlama bir zamanlar Çehov'a yöneltilenle aynıdır: Öykülerinin insanlıktan uzak, dolayısıyla soğuk ve duygusuz olduğu söylenir. Tipik bir Carver hikâyesi olan "Neden Dans Etmiyorsunuz?"da olay örgüsü belirsiz, olayın kendisi gizemlidir; karakterler ise varla yok arasıdır. Bir adam tüm mobilyalarını bahçesine koyar ve bir uzatma kablo çeker; isteği tüm eşyalarının içerideki gibi çalışmasıdır. Genç bir çift gelir, mobilyalara bakar, yatağı dener, bir içki alır; sonra kız evin sahibiyle dans eder. Konuşmaları gayet işlevseldir; gayet günlük, sanki mahalle pazarındalarmış gibi eşya odaklı konuşurlar. Sonunda genç kadın bir başkasına olanları anlatır. "Konuşmaya devam etti. Herkese anlattı. Dahası da vardı ve konuşarak bundan kurtulmaya çalışıyordu. Bir süre sonra, kurtulmaya çalışmayı bıraktı."[2] Hikâyedeki asıl mesele olayın konuşularak anlatılamayacak olması, bütünüyle olayın tasarruflu bir dilde ifade edilmesinde nesneleşmiş olmasıdır. Hikâyede bize verilen bir bilgi olmasa da bir evliliğin bitmiş olduğunu, evin gizli hayatının evin bahçesine yansıtıldığını, ev sahibinin evliliğe dair ümitsiz bir metafor yaratmaya çalıştığını söyleyebiliriz; ümit

2 Raymond Carver, *Aşk Konuştuğumuzda Ne Konuşuruz?*, çev. Ayça Sabuncuoğlu, İstanbul, Can Yayınları, 2015, s. 19.

dolu genç çift de kendi evliliklerine dair bir kehanette bulunan diğer evliliğin bir temsilini oynar; olayın kendisi ise anlatılmayan, gizli kalan olayların bir parodisidir ki bu da zaten eğer yazar konusunu yeterince iyi biliyorsa düzyazının yüzeyinde bir buzdağını gizleyebileceğini söyleyen Hemingway'in tarif ettiği buzdağının sekizde yedisidir.

Üslup istenci

Ayrı bir edebi biçim olarak ilk tanındığı günden itibaren öykü, her zaman hacimli komşusu romandan çok lirik şiir ile özdeşleştirilmiştir. İster Hawthorne'da olduğu gibi efsane ya da masal biçimine öykünsün, ister Çehov'da olduğu gibi tek bir olayın sunulmasına yaklaşsın, kısa hikâye her zaman gösterdiğinden fazlasını saklayan ve çoğu şeyi söylemeden bırakan bir "azı karar" biçimi olmuştur. Gelgelelim öykü, düzyazının çizgiselliğinden şiirin alansallığına hareketi iki temel şekilde başarmıştır: Bu ya şiirin mecazi ve çoksembollü dilini kullanmak ya da anlatılan olaya dair ayrıntıları aşırı miktarda kısıtlamak yoluyla olmuştur.

Sonuç olarak öyküde ortaya iki farklı doku çıkmıştır: İlki kırklar ve ellilerde Eudora Welty, altmışlar ve yetmişlerde Bernard Malamud gibi yazarların temsil ettiği mecaz ve mitle örülü dolgun öyküler; diğeri ise yirmiler ve otuzlarda Hemingway'in, yetmişler ve seksenlerde Raymond Carver'ın temsil ettiği, üslubun yok denecek kadar şeffaf olduğu öykülerdir. Çehov'un başlattığı söylenebilecek bu ikinci üslup yirmilerde Mansfield, Anderson ve Joyce gibi yazarlarca "edebi" ya da "sanatlı" öykünün (hâlâ popüler olan masal biçiminin aksine) birincil ifadesi haline getirilmiştir; daha sonra Faulkner, Katherine Anne Porter, Flannery O'Connor ve diğer yazarlar bu türü mecaz ile karıştırmış ve kritik tek bir sahnenin radikal ve gerçekçi bir temsili gibi gözükse de eski romans biçiminden izler taşıyan modern bir öykü yaratmışlardır.

Çehov öykülerine genelde yöneltilen –insaniyetten uzak, dolayısıyla soğuk ve duygusuz olduğu– suçlamalardan öykü Hawthorne "kansız" mecazları yüzünden eleştirildiğinden beri kurtulabilmiş değildir. Ancak böylesi bir suçlama 19. yüzyılın başından itibaren Batı sanatına egemen olan, Ortega y Gasset'in *Sanatın İnsansızlaştırılması*'nda

açık bir şekilde belirlediği doğasını görmezden gelmektedir. 19. yüzyıl gerçekçiliğindeki burjuva güvencesine nostalji duyan öykü eleştirmenleri, sanata giden soylu yolun Ortega'nın deyişiyle "üslup istenci" olduğunu unuturlar. Ve üsluplaştırmak "gerçekliği deforme etmek, gerçekçilikten uzaklaştırmaktır: üslup insansızlaştırmaktır." Sanatı bu şekilde tanımlarsak, bir biçim olarak öykünün her zaman "üslup istenci"ni temsil ettiğini görmek kolaydır. Öykü yazarı sanatçının fikri gerçeklikle karıştırmaması, sözde gerçekliğe sırtını dönmesi gerektiğini, Ortega'nın altını çizdiği gibi "fikirleri olduğu şekliyle –öznel şekiller olarak– kabul ederek oldukları haliyle fazlalıksız ve köşeli, bir yandan da saf ve saydam şekillerde yaşatmak" zorunda olduğunu bilir.

Çehov öykülerindeki lirizm gerçekliğin gerçeklikten koptuğu, fikirlerin yalnız fikirler dünyasında yaşadığı bu üslup istencine bağlıdır. Dolayısıyla Çehov'un öyküleri normalde öykücülükten beklemediğimiz kadar "şiirsel", yani daha "sanatsal"dır; başıboş ve gelişigüzel romanların devasalığı ile bir mücevher gibi sıkışık öykü arasındaki farkı bize gösterir. Çehov'un "üslup istenci"yle meşguliyetine dair söylenebilecek bir diğer şey ise kurmacanın kaçınılmaz bir şekilde kurmaca olduğunun farkında olmasıdır. Eğer "modernizm" çoğu eleştirmenin hemfikir olduğu gibi 19. yüzyıl burjuva realizmine bir tepki olarak ortaya çıkmış; Çehov, Joyce, Anderson ve diğerlerinde olduğu gibi olay örgüsünün etki-tepki şablonu ile karakterin "gerçek gibi"liğine dair geleneksel beklentilere bir yanıt olmuş ise, o halde postmodernizm bu hareketi daha da uç noktalara çekmiştir; çağdaş öykü giderek daha az nesnel gerçekliği anlatır, daha çok yaratıcı sürece değinir hale gelmiştir.

Bu düşünce biçiminin çağdaş edebiyata etkilerinden birincisi, yanılsamanın gerçekliğini incelemek için gerçeklik yanılsamasına yapılan vurguyu azaltma eğilimi olmuştur. Kendisini gerçek "gibi" göstermek –dış gerçekliğin mimetik bir temsilini yapmak– yerine postmodernist öykü, kendi sanatsal geleneklerini ve tekniklerini hikâyesi ve konusu haline getirir. Bunun altında varolan varsayım, tüm sanat biçimlerinin sanat kurallarınca açıklanabileceğidir; edebi dil bir başka şeyin temsilcisi değil, başlı başına inceleme konusunun kendisidir. Öykü, geleneksel olarak kurmaca olduğunu saklama yanlısı olan romanın aksine öyle olduğunu her zaman açıkça gösterme yanlısı olmuştur. Öykü-

de kurmacaya dair farkındalık, okurun anlatılanların gerçek olduğuna dair rahat varsayıma sahip olmasına müsaade etmez; bunun yerine okur tüm huzursuzluğuyla varolan tek gerçekliğin tasvirin kendisi –kurmaca yaratma süreci ve dil eylemi– olduğunun farkındadır.

Her ne kadar Anton Çehov öyküde yaptığı deneylerde John Barth, Donald Barthelme, Robert Coover ve Raymond Carver gibilerin eserlerinde kullandığı gerçekçi gözüken ama aslında gayet üsluplaşmış biçimi yaratacak anlamların farkında olamazdı diye düşünsek de çağdaş öykünün hakkında sürekli veryansın edilen "okunamazlığı"nın Çehov'un çok eleştirilmiş "hikâyesiz" hikâyelerine çok şey borçlu olduğu muhakkaktır. Zira öykünün mecaz ve kıssaya olan bağından serbest kalması ve kurmacanın realist romanın sıkıcılığından kurtulması Çehov ile olmuştur. Çehov ile öykü yeni bir itibar kazanmış ve modern mizacı yansıtmaya en uygun anlatı biçimi olarak görülmeye başlamıştır. Çehov'un biçime olan katkısını düşünmeden bir tür olarak öyküyü anlamamız mümkün değildir. Conrad Aiken'in 1921'de Çehov hakkında söylemiş olduğu şu söze kimse itiraz edemez: "Muhtemelen yaşamış olan en büyük öykü yazarıdır."

Çeviren EMRAH SERDAN

ÖYKÜLERE DAİR KÜNYE BİLGİLERİ

"**Cadı**", *Novoye Vremya* (Yeni Zaman), 8 Mart 1886; "**Küçük Bir Şaka**", *Sverçok* (Çekirge), 12 Mart 1886; "**Kurt**", *Peterburgskaya gazeta* (Peterburg Gazetesi), 17 Mart 1886; "**Baharda**", *Peterburgskaya gazeta*, 24 Mart 1886; "**Agafya**", *Novoye Vremya*, 28 Mart 1886; "**Kâbus**", *Novoye Vremya*, 29 Mart 1886; "**Karga**", *Oskolki* (Parçalar), 29 Mart 1886; "**Kırtasiyecilik (Arşivde Bir Araştırma)**", *Oskolki*, 29 Mart 1886; "**Grişa**", *Oskolki*, 5 Nisan 1886; "**Ah, Şu Kadınlar!**", *Oskolki*, 19 Nisan 1886; "**Aşırı Duygulanmalar**", *Peterburgskaya gazeta*, 21 Nisan 1886; "**Tanıdık Bir Erkek**", *Oskolki*, 3 Mayıs 1886; "**Mutlu Adam**", *Peterburgskaya gazeta*, 5 Mayıs 1886; "**Müsteşar Dayım**", *Novoye Vremya*, 6 Mayıs 1886; "**Kırlarda Bir Gün (Bir sahne)**", *Peterburgskaya gazeta*, 19 Mayıs 1886; "**Yazlıkta**", *Budilnik* (Çalar Saat), 25 Mayıs 1886; "**Yapacak Başka Bir Şey Olmayınca (Bir yazlık öyküsü)**", *Peterburgskaya gazeta*, 26 Mayıs 1886; "**Kontrbaslı Roman**", *Oskolki*, 7 Haziran 1886; "**Korku Üstüne**", *Peterburgskaya gazeta*, 16 Haziran 1886; "**Eczacının Karısı**", *Oskolki*, 21 Haziran 1886; "**Gereksiz İnsanlar**", *Peterburgskaya gazeta*, 23 Haziran 1886; "**Şarkıcı Kız**", *Oskolki*, 5 Temmuz 1886; "**Tedirgin Konuk**", *Peterburgskaya gazeta*, 14 Temmuz 1886; "**Koca**", *Oskolki*, 9 Ağustos 1886; "**Mutsuzluk**", *Novoye Vremya*, 16 Ağustos 1886; "**Acı Çekenler**", *Peterburgskaya gaze-*

ta, 18 Ağustos 1886; "**Birinci Mevki Yolcusu**", *Novoye Vremya*, 23 Ağustos 1886; "**Yetenek**", *Oskolki*, 6 Eylül 1886; "**Hazır Yiyiciler**", *Peterburgskaya gazeta*, 8 Eylül 1886; "**Sevgili**", *Oskolki*, 13 Eylül 1886; "**Karanlıkta**", *Peterburgskaya gazeta*, 15 Eylül 1886; "**Öylesine Bir Olay**", *Novoye Vremya*, 20 Eylül 1886; "**Dilini Tutamayanlar**", *Oskolki*, 27 Eylül 1886; "**Ivır Zıvır Şeyler**", *Peterburgskaya gazeta*, 29 Eylül 1886; "**Çekilmez İnsanlar**", *Novoye Vremya*, 7 Ekim 1886; "**Öç**", *Oskolki*, 11 Ekim 1886; "**Mahkemede**", *Novoye Vremya*, 11 Ekim 1886; "**Sıradışı Bir Adam**", *Oskolki*, 25 Ekim 1886; "**Bataklık**", *Novoye Vremya*, 29 Ekim 1886; "**Hayaller**", *Novoye Vremya*, 15 Kasım 1886; "**Susss!**", *Oskolki*, 15 Kasım 1886; "**Değirmende**", *Peterburgskaya gazeta*, 17 Kasım 1886; "**İyi İnsanlar**", *Novoye Vremya*, 22 Kasım 1886; "**Söylevci**", *Oskolki*, 29 Kasım 1886; "**Felaket**", *Peterburgskaya gazeta*, 1 Aralık 1886; "**Sanat Eseri**", *Oskolki*, 13 Aralık 1886; "**Vanka**", *Peterburgskaya gazeta*, 25 Aralık 1886; "**Yolda**", *Novoye Vremya*, 25 Aralık 1886; "**O Kadındı İşte!**", *Oskolki*, 27 Aralık 1886.

Kırlarda Bir Gün, Çehov'un yazarlığında büyük bir atılım yaşadığı 1886 yılına ait öykülerini derliyor.

Çehov, 1886.

Asıl mesleği olarak gördüğü doktorluğa devam etse de Çehov, 1886 yılında yeteneği edebiyat çevrelerince fark edilmiş bir yazardı. Bu yılda ilk eserlerindeki komik eskizlerden uzaklaşmaya, _Peterburgskaya gazeta_ ve _Novoye Vremya_ gibi prestijli haftalık yayınlara daha uzun öyküler göndermeye başlamıştı. Çehov'un Rus okurunun hafızasında edindiği yeri hiç kaybetmemiş bu esprili ve dokunaklı hikâyeleri, her modern öykücünün borçlu olduğu eşsiz bakışının birer örneğidir. Rusya'nın orta sınıfını hicveden trajikomik vinyetlerin yazarın ilk deneysel çalışmaları ile yan yana geldiği _Kırlarda Bir Gün_, Çehov'un benzersiz dehasını ve ince bakışını sergiliyor.

"Dudak uçuklatacak miktarda şaheser üretmiş Çehov'un öyküleri bizi hoşnut ettiği ve duygulandırdığı gibi günahlarımızdan da arındırır ve yalnızca gerçek sanatın başarabileceği bir biçimde hislerimizin üzerindeki örtüyü kaldırır."

RAYMOND CARVER

THG
0339333
LCZ
0339333LCZ

ISBN-13: 978-975-05-2426-4

9 789750 524264

iletişim